



Duplum

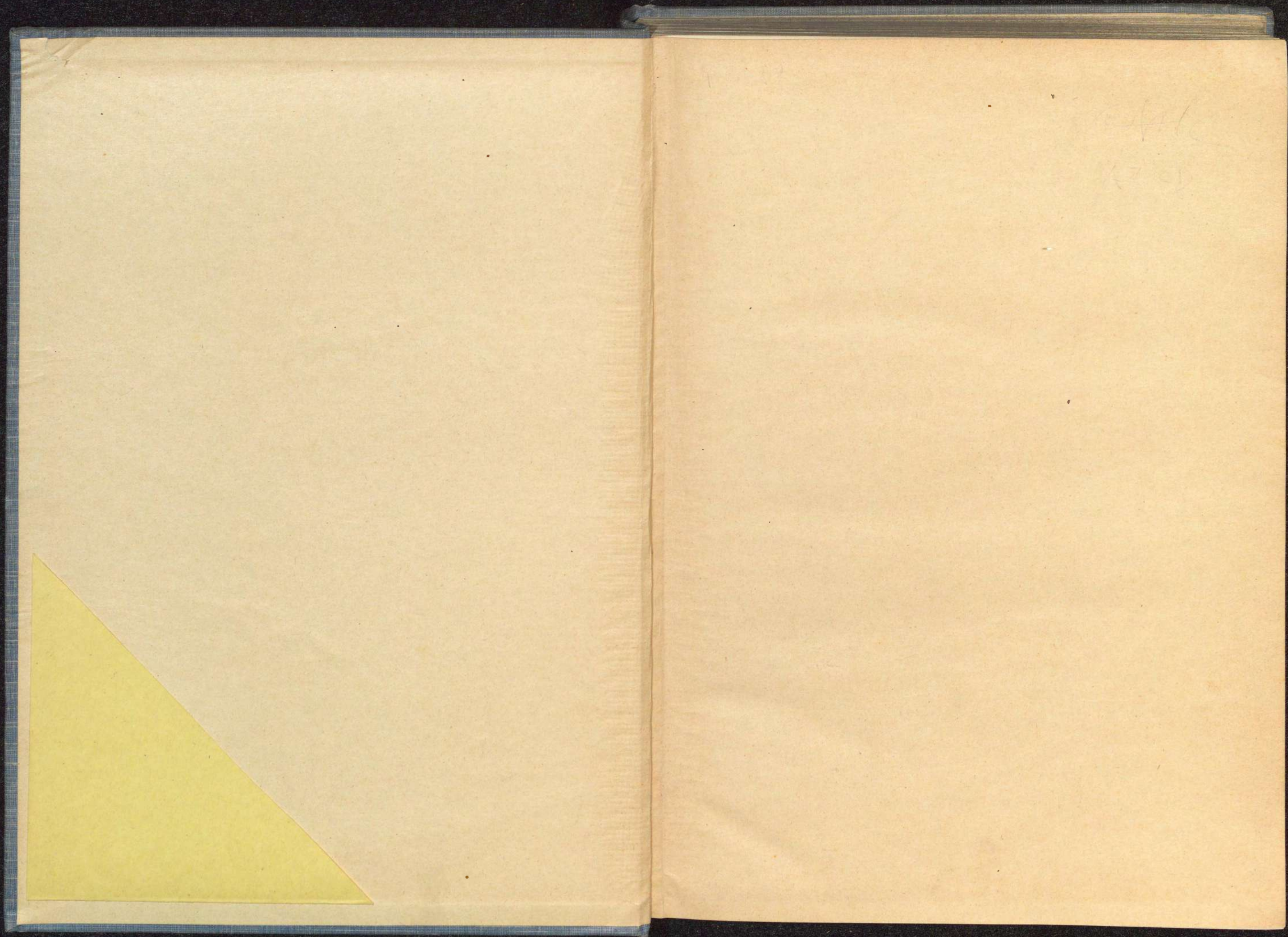
Budapest Székesfőváros
Közigazgatása az 1905. évben

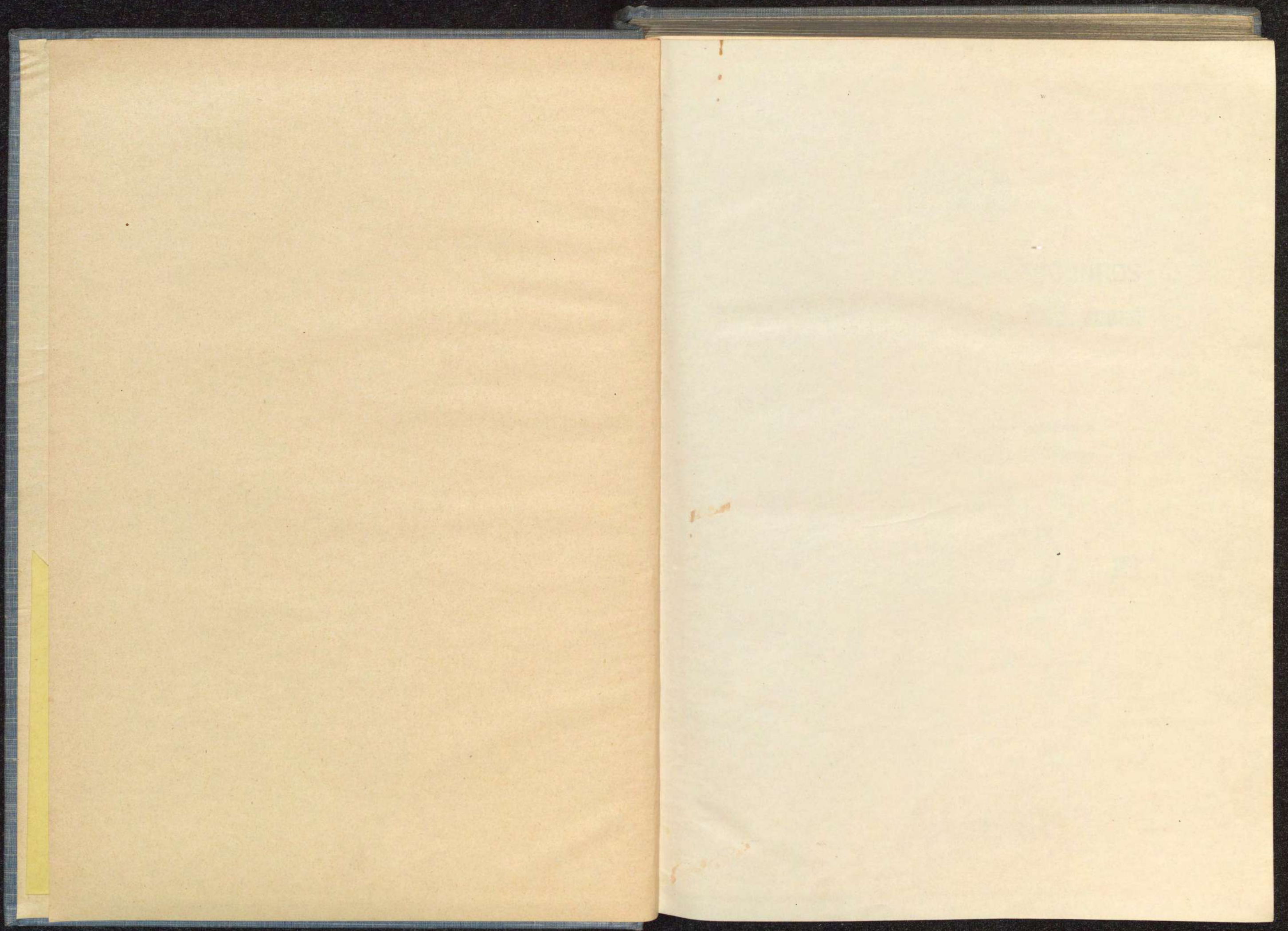
A székesfőváros közigazgatási évkönyveinek

==== IV. kötete ====



Budapest 1908







BUDAPEST SZÉKESFŐVÁROS
KÖZIGAZGATÁSA AZ 1905. ÉVBEN

A SZÉKESFŐVÁROS KÖZIGAZGATÁSI ÉVRÖNYVEINEK

==== IV. KÖTETE ====



2003M¹ ..

BUDAPEST SZÉKESFŐVÁROS
HÁZI NYOMDÁJA 1908

1905. évi
DV-198
105. sz. melléklet
Központi Képtár

ELSŐ RÉSZ.

Terület és népesség.

I.

A székesfőváros területi viszonyai.

1. A székesfőváros összes területének térfogata.

A székesfőváros összes területének térfogatában az 1905. évben nem esett változás; tehát kitett, a mérnöki hivatal nyilvántartása szerint:

19.444 hektárt és 2893 négyzetmétert,
azaz (1600 □-öles) holdakban:
33.788 $\frac{1399}{1600}$ holdat,

vagyis

54,062.199 □-ölet.

2. A székesfőváros közigazgatási kerületeinek térfogata.

A székesfőváros közigazgatási kerületeinek térfogata sem változott az 1905. évben. A székesfőváros a következő 10 közigazgatási kerületre oszlik:

I. KERÜLET. (Vár, Tabán, Krisztinaváros.)

Határai: a Vízmű-utca, a Duna, Albertfalva, Budafok, Kis-Tétény, Nagy-Tétény, Budaeörs, Budakesz, Nagy-Kovácsi és Hidegkút község határai, az Ördög-árok, a Retek-utca, a Krisztina-körút, a Várfok-utca, az Albrecht-út mentén elvonuló várbástya északkeleti oldala, az Öntőház-utca és a Sándor-lépcső.

Térfogata: 5.864 ha 2.163 m² = 58,642.163 m² = 10.190 $\frac{655}{1600}$ hold = 16,304.655 □-öl.

II. KERÜLET. (Viziváros, Halászáros, Országút.)

Határai: az Üstökös-utcától kezdve délre a Duna a Vízmű-utcáig, a Vízmű-utca, a Sándor-lépcső, az Öntőház-utca, az Albrecht-út mentén elvonuló várbástya északkeleti oldala, a Várfok-utca, a Krisztina-körút, a Retek-utca, az Ördög-árok, Hidegkút község határa, továbbá az Állatkert- és Szépvölgy-dűlő közt, valamint a Törökvész- és Csátárka-dűlőn át, a József-hegy aljában, a Rézmál-dűlő határán a Niedermayer-utcáig elfutó névtelen útvonal, a Niedermayer-utca és Üstökös-utca.

Térfogata: 907 ha 2.355 m² = 9,072.355 m² = 1.576⁸⁴⁵/₁₆₀₀ hold = 2,522.445 □-öl.

III. KERÜLET. (Újlak, Ó-Buda, beleértve a Lukács- és Császárfürdőt, a Margitszigetet és az óbudai nagy szigetet.)

Határai: az Üstökös-utca, a Niedermayer-utca, a Niedermayer-utca északi végpontjától kezdődő, a Rézmál-dűlő határán a József-hegy aljában a Várhalom-dűlőn át a Csátárka- és Törökvész-dűlő között, valamint a Szépvölgy- és Állatkert-dűlő közt lévő névtelen útvonal, továbbá Hidegkút, Solymár, Üröm, Békásmegyér községek határai és a Duna.

Térfogata: 3.645 ha 4.711 m² = 36,454.711 m² = 6.335¹³³⁶/₁₆₀₀ hold = 10,135.736 □-öl.

IV. KERÜLET. (Belváros.)

Határai: a Várház-tér, a Duna, Deák Ferencz-utca, Deák Ferencz-tér, Károly-körút, Múzeum-körút, Kalvin-tér és Várház-körút.

Térfogata: 95 ha 9.303 m² = 959.303 m² = 166¹¹²¹/₁₆₀₀ hold = 266.711 □-öl.

V. KERÜLET. (Lipótváros az újpesti kikötő-szigettel.)

Határai: a Deák Ferencz-utca, a Duna, Újpest határa, a Váci-út, a Váci-körút és a Deák Ferencz-tér.

Térfogata: 753 ha 1.812 m² = 7,531.812 m² = 1.308¹³¹⁸/₁₆₀₀ hold = 2,094.118 □-öl.

VI. KERÜLET. (Terézváros a Városligettel.)

Határai: a Váci-körút, a Váci-út, Újpest és Rákospalota községek határa, az Erzsébet királyné-útja, Hermina-út, István-út, Aréna-út, Városligeti fasor és a Király-utca továbbá a Deák Ferencz-tér.

Térfogata: 1.392 ha 5.365 m² = 13,925.365 m² = 2.419¹³⁶⁸/₁₆₀₀ hold = 3,871.758 □-öl.

VII. KERÜLET. (Erzsébetváros, Rákospalva nélkül.)

Határai: a Károly-körút, Deák Ferencz-tér, Király-utca, Városligeti fasor, Aréna-út, István-út, Hermina-út és Erzsébet királyné-útja, továbbá Rákospalota község határa, Egressy-út, a Hajtsár-út, a Külső kerepesi-út és a Kerepesi-út.

Térfogata: 1.163 ha 5.219 m² = 11,635.219 m² = 2.021¹⁴¹⁴/₁₆₀₀ hold = 3,235.014 □-öl.

VIII. KERÜLET. (Józsefváros, nagyobbítva a X. kerületből eivett és a központi személypályaudvar déli oldalán, azzal szemben levő házcsoporttal.)

Határai: a Kerepesi-út (a Nemzeti Színház bérházának szegletétől kezdve) a Keleti pályaudvar előtti nyolcszöglet jobboldala, a Külső kerepesi-út, Lóvásár-utca, Juranits-utca, Köztemető-út, Orczy-út, Üllői-út, Kalvin-tér és Múzeum-körút.

Térfogata: 333 ha 8.139 m² = 3,338.193 m² = 580¹²⁴/₁₆₀₀ hold = 928.124 □-öl.

IX. KERÜLET. (Ferenczváros.)

Határai: az Üllői-út, Kispest és Erzsébetfalva határa, a Duna, Fővárház-tér, Várház-körút, Kalvin-tér.

Térfogata: 1.236 ha 8.521 m² = 12,368.521 m² = 2.149⁴⁹⁹/₁₆₀₀ hold = 3,438.899 □-öl.

X. KERÜLET. (Kőbánya; kisebbítve a VIII. kerülethez csatolt területte és nagyobbítva Rákospalvával.)

Határai: a Külső kerepesi-út, a Hajtsár-út az Egressy-útig, Egressy-út, Rákospalota, Rákospalota-Szt. Mihály, Czinkota, Rákospalota-Keresztúr és Kispest községek, továbbá az Üllői-út, Orczy-út, Köztemető-út, Juranits-utca és Lóvásár-utca.

Térfogata: 4.051 ha 5.305 m² = 40,515.305 m² = 7.040⁷²⁹/₁₆₀₀ hold = 11,264.729 □-öl.

A polgármester, mint az utóbbi években mindig, a közigazgatási bizottsághoz intézett 1905. évi jelentésében is utalt arra, hogy a mai kerületi beosztás, úgy a területre, mint különösen a lakosságra tekintettel és a változott viszonyoknál fogva nem mindenben felel meg a közigazgatás akadálytalan és hatásos működhetése iránt joggal emelt követelményeknek; ez okból a fővárosi törvény revíziójakor okvetlenül szükséges a kerületek arányosabb, újabb beosztása és kikerekítése.

3. A terület megoszlása.

A székesfőváros összes területéből volt 1905-ben:

Közterület 1.615 ha 4.403 m² = 4,491.509 □-öl. (Gyarapodás a múlt év óta: 8 ha 1.781 m² = 22.738 □-öl.)

Magánterület 17.045 ha 6.510 m² = 47,393.111 □-öl. (Fogyás a múlt év óta a közterület és a vasutak gyarapodásának megfelelőleg 8 ha 2.504 m² = 23.217 □-öl.)

Dunaterület 783 ha 270 m² = 2,177.100 □-öl. (Változatlan.)

A földhasználat módja szerint a terület következőképp oszlott meg:

a) Utcák, utak, árkok = 16,145.598 m² = 4,489.071 □-öl. (Gyarapodás a múlt év óta: 72.976 m² = 20.290 □-öl.)

b) Terek:

a) belterületen = 800.309 m² = 222.515 □-öl. (Gyarapodás 8.805 m² = 2.448 □-öl.)

a) külterületen = 207.652 m² = 57.735 □-öl. (Változatlan.)

c) Temetők = 3,672.978 m² = 1,004.539 □-öl. (Változatlan.)

d) Erdők = 13,736.044 m² = 3,819.120 □-öl. (Változatlan.)

e) Vasutak = 6,804.951³⁰/₁₀₀ m² = 1,892.023²⁹/₁₀₀ □-öl. (Gyarapodás 1.723⁸⁰/₁₀₀ m² = 479 □-öl.)

f) Vízterület = 219.609 m² = 61.050 □-öl. (Változatlan.)¹

¹ A Duna fönt kitüntetett területén kívül.

II.

A székesfőváros lakossága.

A székesfőváros lakosságának számát és mozgalmát a székesfővárosi statisztikai hivatal tartja nyilván és észleleteiről heti kimutatásaiban, havi füzetekben, évkönyveiben és egyes külön közleményeiben számol be, miért is a részletkérdésekre vonatkozólag e kiadványok gazdag anyagára utalunk, s e helyt a népesség állapotának és mozgalmának csak főbb mozzanatait tárgyaljuk.

A) A székesfőváros lakossága az 1901 január 1-iki népszámlálás adatai szerint.¹

1. A lakosság száma és megoszlása kerületek szerint.

A legutóbbi népszámlálás szerint a székesfőváros összes lakosságának *tényleges népszáma* 733.358 volt; még pedig az

	Férfi	Nő	Összesen	Ebből rendezés ² budapesti lakó
I. kerületben	20.889	24.294	45.183	44.320
II. „	15.822	19.042	34.864	34.510
III. „	18.591	19.173	37.764	36.707
IV. „	10.721	13.289	24.010	23.168
V. „	23.687	26.451	50.138	49.192
VI. „	62.397	70.282	132.679	129.948
VII. „	76.247	82.460	158.707	155.562
VIII. „	66.373	68.533	134.906	132.569
IX. „	32.570	33.946	66.516	65.844
X. „	16.902	15.205	32.107	31.628
Ezenkívül katona	16.484	—	16.484	—
Összesen	360.683	372.675	733.358	703.448

Összevetve ezen népszámot az előbbeni népszámlálások adataival, azt látjuk, hogy az az Európában majdnem példátlan fejlődés, melyet városunk az utolsó évszázadban mutatott, az évszázad utolsó tizedében sem szünetelt, sőt még fokozódott. Budapest lakossága, mely 1720-ban

¹ V. ö. Budapest székesfőváros az 1901. évben; a népleírás és népszámlálás eredményei; írta Körösy József dr. statisztikai hivatali igazgató és Thirring Gusztáv dr. aligazgató, Budapest székesfőváros statisztikai hivatalának közleményei. XXXIII. kötet, I. kötet, 1-ső füzet, Budapest, 1903.; 2. füzet, Budapest, 1904.; II. kötet, Budapest, 1905.

² Olyan, ki több mint két hónapja állandóan Budapesten tartózkodik, vagy ha ideiglenesen távol van, nem régebben, mint két hónap óta.

12.200-at, 1790-ben 54.176-ot tett ki, innen kezdve a következő haladást mutatja:

	Lakosság	Gyarapodás		
		az előző adathoz képest összesen	pro anno	1790-hez képest
1799	54.176	—	—	—
1810	60.259	11 ⁰ / ₀	1 ⁰ / ₀	11 ⁰ / ₀
1821	78.599	30 „	2 ⁸ „	45 „
1831	102.702	31 „	3 ¹ „	90 „
1841	107.240	4 „	0 ⁴ „	98 „
1851	178.062	66 „	6 ⁶ „	229 „
1857	187.981	6 „	1 ⁰ „	247 „
1870	280.349	49 „	3 ⁸ „	417 „
1881	370.767	32 „	2 ⁹ „	585 „
1891	506.384	37 „	3 ⁷ „	835 „
1901	733.358	45 „	4 ⁵ „	1254 „

vagyis a XIX. század végén a népesség 12¹/₂-szer akkora volt, mint a század elején és körülbelül 1¹/₂-szer akkora, mint 10 évvel azelőtt.

Ha ezt az utóbbi 45⁰/₀-nyi gyarapodást közelebbről szemügyre vesszük, úgy azt találjuk, hogy az utolsó tíz év alatt tapasztalt 227.000 főnyi gyarapodásnak körülbelül 30⁰/₀-át okozta úgynevezett természetes szaporodás, vagyis a születéseknek a halálozások feletti túlsúlya. Született ugyanis az 1891—1900 években 212.019 gyermek, ellenben meghalt összesen 144.484 egyén, az ily módon előállott többlet tehát 67.535 lakó. A többi 159.439-nyi szaporodást bevándorlás okozta, ezen szám azonban a bevándorolt tömeg nagyságának csak minimális értékét adja, mivel a bevándorlás a népességnek még azon házagait is kitöltötte, melyet a kivándorlás okozott.

2. A lakosság tagozódása kor, felekezet, anyanyelv, magyar nyelvtudás és írni-olvasni tudás szerint.¹

I. Korviszonyok.

Korév	a) Abszolút számokban			b) Százalékokban		
	férfi	nő	együtt	férfi	nő	együtt
0—1	8.791	8.627	17.418	2.6	2.5	2.5
1—5	28.421	27.718	56.139	8.4	7.6	8.0
5—10	29.173	29.134	58.307	8.6	8.0	8.3
10—15	27.167	28.869	56.036	8.0	7.9	8.0
15—20	34.817	41.271	76.088	10.3	11.2	10.8
20—30	75.318	85.074	160.392	22.2	23.4	22.8
30—40	59.535	57.371	116.906	17.5	15.6	16.6
40—60	61.258	64.907	106.165	18.1	17.8	17.0
60—80	14.199	19.272	33.471	4.1	5.4	4.8
80—100	835	1.417	2.252	0.2	0.4	0.3
100-on felül	6	8	14	0.0	0.0	0.0
ismeretlen korú	129	131	260	0.0	0.1	0.0
Összesen	339.649	363.799	703.448	100.0	100.0	100.0

¹ Ezen adatok azonban már nem a népszámlálás napján tényleg Budapesten talált 733.358 egyénre, vagyis nem az úgynevezett „tényleges” népességre, hanem csakis a polgári rendes 703.448 főnyi népességre vonatkoznak.

II. Felekezet.

Felekezet	a) Abszolút számokban			b) Százalékokban		
	férfi	nő	együtt	férfi	nő	együtt
Róm. kath.	197.500	229.612	427.112	58.1	63.1	60.7
Görög kath.	2.897	2.489	5.386	0.8	0.7	0.8
Görög keleti	2.118	1.083	3.201	0.6	0.3	0.5
Ágost. evang.	18.661	18.509	37.170	5.5	5.1	5.3
Evang. reform.	31.022	31.815	62.837	9.1	8.7	8.9
Unitárius	478	505	983	0.1	0.2	0.1
Izraelita	86.658	78.540	166.198	25.5	21.8	23.6
Anglikán	27	36	63	0.0	0.0	0.0
Baptista	101	121	222	0.1	0.1	0.1
Egyéb	22	4	26	0.0	0.0	0.0
Felekezetnélküli	86	31	117	0.1	0.0	0.0
Ismeretlen felekezetű	79	54	133	0.1	0.0	0.0
Összesen	339.649	363.799	703.448	100.0	100.0	100.0

III. Nemzetiség (anyanyelv).

Nemzetiség (anyanyelv)	a) Abszolút számokban			b) Százalékokban		
	férfi	nő	együtt	férfi	nő	együtt
Magyar	273.775	286.190	559.965	80.6	78.7	79.6
Német	43.234	55.281	98.515	12.7	15.2	14.0
Tót	10.425	13.666	24.091	3.1	3.8	3.4
Oláh	696	361	1.058	0.2	0.1	0.1
Ruthén	47	27	74	0.0	0.0	0.0
Horvát	946	789	1.735	0.3	0.2	0.3
Szerb	1.221	609	1.830	0.4	0.2	0.3
Vend	29	83	112	0.0	0.0	0.0
Cseh	2.326	1.806	4.132	0.7	0.5	0.6
Morva	644	511	1.156	0.2	0.1	0.2
Lengyel	4.660	2.751	7.411	0.1	0.8	1.1
Szlovén	69	74	143	0.0	0.0	0.0
Olasz	636	450	1.086	0.2	0.1	0.1
Francia	196	570	766	0.1	0.1	0.1
Spanyol	40	35	75	0.0	0.0	0.0
Angol	84	187	271	0.0	0.1	0.0
Orosz	86	119	205	0.0	0.0	0.0
Bolgár	309	9	318	0.1	0.0	0.1
Görög	27	17	44	0.0	0.0	0.0
Egyéb	67	77	144 ²	0.0	0.0	0.0
Ismeretlen nemzetiségű	132	185	317	0.0	0.1	0.1
Összesen	339.649	363.799	703.448	100.0	100.0	100.0

¹ Ezek közül: örmény katolikus 11, nazarénus 7, methodista 1, mohamedán 6, brahman 1.

² Ezek közül: örmény 7, bosnyák 6, dalmát 15, portugál 24, skót 8, holland 21, dán 8, svéd 7, norvég 5, finn 1, török 16, albán 6, illyr 12, arab 8.

IV. Magyar nyelv tudása.

Magyarul	a) Abszolút számokban					b) Százalékokban				
	1901			1891	1881	1901			1891	1881
férfi	nő	együtt	férfi			nő	együtt			
a) Tud:										
Magyar anyanyelvű	273.775	286.190	559.965	326.533	195.892	80.6	78.7	79.6	67.1	55.1
Idegen anyanyelvű	39.206	44.484	83.690	77.408	54.365	11.5	12.2	11.9	15.9	15.3
b) Nem tud	26.668	33.125	59.793	82.730	105.425	7.9	9.1	8.5	17.0	29.6
Összesen	339.649	363.799	703.448	486.671	355.682	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0

V. Műveltségi fok (csak a 6 éven felüliekről).

Műveltségi fok	a) Abszolút számokban					b) Százalékokban				
	1901			1891	1881	1901			1891	1881
férfi	nő	együtt	férfi			nő	együtt			
Ír-olvas	274.986	270.065	545.051	352.717	235.030	92.8	84.0	88.3	82.3	75.3
Csak olvas	1.262	5.719	6.981	4.658	5.057	0.4	1.8	1.1	1.1	1.6
Analfabéta	19.059	44.504	63.563	71.881	72.063	6.4	13.9	10.3	16.6	23.1
Ismeretlen	936	987	1.923							
Összesen	296.243	321.275	617.518	429.256	312.150	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0

A két utolsó tábla adataihoz csatolva vannak az előző két népszámlálás idevágó adatai is. Az összehasonlítás az előző állapotokkal örvedetes haladást mutat úgy a magyarosodás, mint a műveltségi fok tekintetében.

1881-ben a lakosságnak még 30%-a (105.000 lakó) nem tudott magyarul, tíz évvel később, 1891-ben már csak 17%-a és 1901-ben csak 8.5%. Épp így örvedetes haladást mutat az írni-olvasni tudók száma, mely, csakis a 6 éven felülieket számítva, 75%-ról 88%-ra emelkedett, míg az analfabéták száma az előző évtizedben tapasztalt 23%-ról 17%-ra, sőt az utolsó évtizedben 10.6%-ra szállott alá.

B) A székesfőváros lakossága az 1905 évben, becslés szerint.

1. A lakosság száma és megoszlása kerületek szerint.

Az 1905 évi lakosság számát csak becslés által bírjuk hozzávetőleg az 1901 és 1906-iki népszámlálások alapján megállapítani. A népszám növekedése 1901 és 1906 között még elég tekintélyes (összesen 58.390, évenként 10.600, vagyis a népességnek 1.5%-a) volt, de már nem oly rohamos, mint az előző évtizedekben, minek valószínű okai a Statisztikai Hivatal 1906. májusi számában vannak röviden kifejtve és fognak a statisztikai hivatal leg-

közelebb megjelenendő népszámlálási közleményében behatóbban tárgyalatni. Az 1901 népszámlálás és az *addigi* gyarapodás alapján régebben *előre* kiszámított (a Közigazgatási Évkönyv utolsó évfolyamának 8-ik oldalán közölt) számok tehát az újabb népszámlálás eredményeihez képest vannak a következőkben, így a 9-ik old. álló táblában is, helyesbítve. A két népszámlálás között fekvő egyes évekre vonatkozólag pontos adatok csak akkor állanak mindenkor rendelkezésünkre, ha, mint több külföldi városban, a be- és elköltözések bejelentése épp oly szigorúan és megbízhatóan volna szervezve, mint pl. a születések és halálozások bejelentése, úgy hogy a ki- és bevándoroltak, valamint a születések és halálozások számbavételével mindenkor meg tudnók elég pontosan állapítani a népszám állását. Ily adatokkal azonban Budapestre vonatkozólag nem rendelkezünk és ezen adatok hiányában megállapításunk csak hozzávetőleges lehet és a népszámlálási adatokra támaszkodik.

Feltéve tehát, hogy a fővárosi lakosság gyarapodásának menete a két népszámlálás között egyenletes volt, úgy 1905 közepére a főváros összes lakosságának számát

780.560-ra

tehetjük; megoszlását pedig ekképen tételezhetjük föl:

I. kerület	50.544
II. "	36.391
III. "	41.010
IV. "	25.825
V. "	55.400
VI. "	140.146
VII. "	167.590
VIII. "	139.813
IX. "	70.941
X. "	36.416
Katona	16.484
Összesen	780.560

Habár nagyvárosoknál, melyek a belső vándorlásoknak erős gócpontjait képezik, a születéseknek a halálozások feletti számbeli túlsúlya (az úgynevezett természetes szaporodás) csak *egyik* tényezője a népszám alakulásának, mégis ideiktatjuk az erre vonatkozó számbeli adatokat is.

Ha a főváros lakossága csak a születéseknek a halálozások feletti többlete révén gyarapodnék, úgy 1905 közepén a lélekszám 766.132-öt tenne ki. Született ugyanis 1901 január 1-től 1905 június 30-ig 100.241 gyermek, ellenben meghalt 67.467 egyén, a többlet tehát 32.774, mi az utolsó népszámlálásnál talált 733.358 lakóval együtt 766.132-öt adna.

A túloldalon levő összeállítás mutatja a születési többlet menetét a főváros egyesítése óta lefolyt 32 évben. A legnagyobb volt a születési többlet 1897-ben (13·3‰), a legkisebb az 1886-iki, kolera és egyéb járványok

által szomorú emlékü évben (−2·5‰), midőn 1.086-al kevesebb egyén született, mint meghalt.

A születések és halálozások összehasonlítása az 1874–1905 évekről.

É v	Év-középi nép-szám ¹	Abszolút számok				1000 lakóra					
		halálozások		születési többlet		éve szül-öttek	halálozások		születési többlet		
		includ.	exclus.	includ.	exclus.		includ.	exclus.	includ.	exclus.	
1874	304.847	13.194	12.869	?	325	?	43·3	42·2	?	1·1	?
1875	310·291	13·429	12·026	?	1.403	?	43·2	38·7	?	4·5	?
1876	315.737	13.760	12.294	?	1.466	?	43·6	38·9	?	4·7	?
1877	328.796	13.193	12.644	?	549	?	40·1	38·5	?	1·6	?
1878	341.856	12.879	12.874	?	5	?	37·7	37·7	?	0·0	?
1879	354.915	13.080	12.139	?	941	?	36·9	34·2	?	2·7	?
1880	367.975	13.356	12.312	?	1.044	?	36·3	33·5	?	2·8	?
1881	377.393	13.193	13.055	?	138	?	35·0	34·6	?	0·4	?
1882	390.646	14.047	12.865	?	1.182	?	35·9	32·9	?	3·0	?
1883	403.899	14.222	12.300	11.699	1.922	2.523	35·2	30·5	29·0	4·7	6·2
1884	417.152	14.557	12.751	12.275	1.806	2.282	34·9	30·6	29·4	4·3	5·5
1885	430.405	15.399	12.659	12.079	2.740	3.320	35·8	29·4	28·1	6·4	7·7
1886 ²	443.658	15.638	16.724	16.023	-1.086	-385	35·2	37·7	36·1	-2·5	-0·9
1887	456.911	16.267	13.854	13.163	2.413	3.104	35·6	30·3	28·8	5·3	6·8
1888	470.164	19.491	14.021	13.165	2.470	3.326	35·1	29·8	28·0	5·3	7·1
1889	483.417	17.283	13.341	12.663	3.942	4.620	35·8	27·6	26·2	8·2	9·6
1890	496.670	16.986	14.506	13.845	2.480	3.141	34·2	29·2	27·9	5·0	6·3
1891	517.616	18.527	14.335	13.604	4.192	4.923	35·8	27·7	26·3	8·1	9·5
1892 ³	540.079	18.397	14.732	13.977	3.665	4.420	34·1	27·3	25·9	6·8	8·2
1893 ³	562.543	19.836	14.462	13.418	5.374	6.418	35·2	25·7	23·9	9·5	11·3
1894	585.008	20.385	13.511	12.549	6.874	7.836	34·8	23·1	21·5	11·7	13·3
1895	607.471	21.381	14.708	13.635	6.673	7.746	35·2	24·2	22·4	11·0	12·8
1896	629.934	21.694	14.780	13.736	6.914	7.958	34·4	23·5	21·8	10·9	12·6
1897	652.397	22.507	13.803	12.703	8.704	9.906	34·5	21·2	19·5	13·3	15·0
1898	674.862	22.737	14.306	13.110	8.431	9.627	33·7	21·2	19·4	12·5	14·3
1899	697.325	23.061	15.041	13.822	8.020	9.239	33·1	21·6	19·8	11·5	13·3
1900	719.788	23.499	14.802	13.572	8.697	9.927	32·6	20·6	18·9	12·0	13·7
1901	738.602	22.779	13.924	12.655	8.855	10.124	30·9	18·9	17·2	12·0	13·7
1902	749.092	23.054	14.732	13.349	8.322	9.705	30·8	19·7	17·8	11·1	13·0
1903	759.579	21.923	15.059	13.505	6.864	8.418	28·9	19·9	17·8	9·0	11·1
1904	770.067	21.998	15.435	13.895	6.563	8.103	28·6	20·7	18·1	8·5	10·5
1905	780·560	21.385	16.094	14.520	5.291	6.865	27·4	20·6	18·6	6·8	8·8

¹ Ebből katona: 1874–1880: 13.954, 1880–1890: 10.216, 1890–1900: 14.147, 1901–: 16.484.
Kolera-év.

Magában az 1905. évben az

	élve született	meghalt	a születések többlete tehát	vagyis 1000 lélekre eső természetes szaporodás
I. kerületben	1.244	936	308	6·1
II. "	841	603	238	6·5
III. "	1.283	981	302	7·4
IV. "	365	302	63	2·4
V. "	1.339	907	432	7·8
VI. "	3.862	2.355	1.507	10·8
VII. "	4.452	2.773	1.679	10·0
VIII. "	4.172	2.736	1.436	10·3
IX. "	2.264	1.449	815	11·5
X. "	1.081	765	316	8·7
Összesen	20.903	13.807	7.096	9·1
Ismeretlen lakású és idegen	482	2.287	—	—
Összesen	21.385	16.094	5.291	6·8

2. Az 1905 évi születések.¹

a) Élveszültek:

Budapesten 1905-ben élve született 11.005 fiú és 10.380 leány, összesen 21.385 gyermek, vagyis minden 1000 lakóra 27·4.

A mint a 9-ik oldalon található összeállítás mutatja, a születéseknek ez az arányszáma a 70-es évek közepén volt a legnagyobb (43), azóta állandóan csökken, vagyis ugyanaz a jelenség mutatkozik nálunk, mint minden fejlődő nagyvárosnál. A halandóság csökkenésével együtt jár a születési aránynak is lassú alábbszállása. Mindamellett a jelenlegi arányszám is oly nagy, hogy fővárosunk az amsterdami „Tableaux de Statistique demographique“ 1905. évi összefoglalásában felsorolt 76 százezer lakón felüli európai város között a 40-ik helyet foglalja el, vagyis 100 város között az 53-ik volna, tehát a középén felül áll. Hasonló nagyságú születési coefficientet mutattak 1905-ben Frankfurt (27·7), Gravenhage (27·7), Christiania (27·4), London (27·1), Leeds (27·1) és Basel (26·9).

(A születések abszolút számát és 1000—1000 lakóra számított arányát, valamint a születési többlet menetét 1874 év óta lásd a 9-ik oldalon). Az 1000—1000 lakóra számított születési többlet tekintetében (6·8) Budapest a fentemlített 76 város között az 53-ik helyen áll. Szomszédságában vannak Berlin (7·3^{0/00}), Boroszló (7·3), Edinburg (6·9), Bécs (6·5) és Bradford (5·9^{0/00}).

¹ Részletesebb adatok találhatóak Budapest székesfőváros Statisztikai Havi füzetének 1906. októberi számában.

Az egyes kerületekben a következő volt a születések száma, illetve arányszáma:

Az 1905 évi élveszületések kerület és törvényesség szerint.

Kerület	Abszolút szám			1000—1000 lakóra			100 születés közt törvénytelen
	törvényes	törvénytelen	összesen	törvényes	törvénytelen	összesen	
I.	1.020	224	1.244	20·2	4·4	24·6	18·0
II.	671	170	841	18·4	4·7	23·1	20·2
III.	1.048	235	1.283	25·6	5·7	31·3	18·3
IV.	286	79	365	11·1	3·0	14·1	21·6
V.	995	344	1.339	18·0	6·2	24·2	25·7
VI.	2.784	1.078	3.862	19·9	7·7	27·6	27·9
VII.	3.194	1.258	4.452	19·1	7·5	26·6	28·3
VIII.	2.883	1.289	4.172	20·6	9·2	29·8	30·9
IX.	1.691	573	2.264	23·8	8·1	31·9	25·3
X.	905	176	1.081	24·9	4·8	29·7	16·3
Idegenek és ism. lakásúak .	195	287	482	—	—	—	—
Összesen	15.672	5.713	21.385	20·1	7·3	27·4	26·7

A legmagasabb volt tehát, úgy mint az előző években is, a születési coefficientens (31·9 és 31·3^{0/00}) két munkáskerületben (Ó-Budán és Kőbányán), a legkisebb ismét a Belvárosban (14·1). Maguknak a törvénytelen születéseknek coefficientense legmagasabb (9·2, 8·1, 7·7 és 7·5), hasonlóan mint a múlt évben, a József-, a Ferencz-, az Erzsébet- és a Terézvárosban volt, a legkisebb (3·0^{0/00}) ezuttal is a Belvárosban.

Általában véve, a törvénytelen születések aránya fővárosunkban a külföld nagyvárosaihoz hasonlítva, nem kedvezőtlen. Míg nálunk 1905-ben minden 100 (élve) születés között 26·7 volt törvénytelen, addig (ugyanazon időben) pl. Bécsben 32, Prágában 43, Münchenben 27, Berlinben 16, Drezdában 18 és Párisban 26-ot tett ez a szám.

b) Halvaszülettek:

A fent tárgyalt 21.385 élveszületésen kívül 1905-ben még 628 halvaszületés (361 fiú és 267 leány) jelentetett be és 2560 elvetelés (843 fiú, 481 leány és 1236 ismeretlen nemű), utóbbiak alatt azon halvaszületteket értve, kik a terhességnek legfeljebb 7-ik hónapjában születtek. Ezen 3188 eset közül 2118 volt törvényes (73^{0/0}) és 977 (27^{0/0}) törvénytelen. A halvaszületteket és elvetéseket is számítva, a születési coefficientens 27·0^{0/00}-ról 31·5^{0/00}-re emelkednék.¹

¹ A születéseknek a halálozásokhoz való számbeli viszonyát, vagyis az ú. n. természetes szaporodás adatait a népszámról szóló fejezetben tárgyaltuk.

3. Az 1905 évi halálozások.¹

Az 1905 év folyamán a főváros területén összesen 16.094 egyén halt meg, azaz 1000–1000 lakóra átlag 20,6, vagy, ha a vidékről betegen ideérkezett és itt meghalt 1574 egyént leszámítjuk, 14.520, illetve minden ezer lakóra 18,6. Az előző évhez képest tehát az állapot annyival is inkább kedvezőtlenebb, mert — mint láttuk — a születési coefficiens ugyanakkor csökkent, úgy hogy mindkét coefficiens hozzájárult a természetes szaporodás (születési többlet) leszállításához.

Visszapillantva a főváros egyesítése óta lefolyt 32 évre, megelégedéssel tapasztalhatjuk, hogy a halandósági coefficiens 1874 óta a legörvendetesebben csökkent, a mit teljes joggal a közegészségügyi közigazgatás folytonos tökéletesbülésének tulajdoníthatni.

E csökkenés feltüntetésére a következő összeállításban közöljük az elhaltak számát, valamint a halálozási arányszámot a főváros egyesítése óta lefolyt 32 évről. (V. ö. a 9-ik oldalon található összeállítást is.) Az összehasonlítás kedvéért hozzáiktatjuk Bécs, Berlin és Páris halálozási arányszámait is.

Abszolút szám	1000–1000 lakóra				Abszolút szám	1000–1000 lakóra					
	Év	Budapest	Bécs	Berlin		Páris	Év	Budapest	Bécs	Berlin	Páris
1874	12.869	42,2	29,9	30,2	21,2	1890	14.506	29,2	24,4	21,6	23,7
1875	12.026	38,7	31,3	32,9	23,3	1891	14.335	27,7	25,0	21,0	22,4
1876	12.294	38,9	31,5	29,8	24,4	1892	14.732	27,3	25,0	20,3	23,4
1877	12.644	38,5	30,2	29,7	22,3	1893	14.462	25,7	24,0	22,1	22,5
1878	12.874	37,7	30,8	29,4	22,9	1894	13.511	23,1	23,2	18,9	20,8
1879	12.139	34,2	29,6	27,6	23,9	1895	14.708	24,2	23,8	20,2	21,8
1880	12.312	33,5	28,4	29,7	26,2	1896	14.780	23,5	22,4	18,0	20,1
1881	13.055	34,6	29,5	27,3	25,5	1897	13.803	21,2	21,3	17,7	19,6
1882	12.865	32,9	29,2	26,0	26,2	1898	14.306	21,2	20,4	17,2	20,4
1883	12.300	30,5	28,3	29,0	25,2	1899	15.041	21,6	21,0	18,7	20,7
1884	12.751	30,6	26,8	26,3	25,3	1900	14.802	20,6	21,0	19,0	21,1
1885	12.659	29,4	28,5	24,3	24,2	1901	13.924	18,9	19,8	18,0	20,1
1886	16.724 ^{kolera}	37,7	26,6	25,6	25,2	1902	14.732	19,7	19,6	16,1	19,8
1887	13.854	30,3	25,8	21,9	23,9	1903	15.059	19,9	18,6	16,5	17,5
1888	14.021	29,8	25,2	20,3	22,9	1904	15.435	20,7	18,3	16,9	17,8
1889	13.341	27,6	24,5	23,0	23,8	1905	16.094	20,6	19,3	17,1	17,6

Ezen összeállítás szembevetően mutatja, hogy az a megdöbbentő különbség, mely Budapest és a felsorolt három közép-európai város halandósága között fennállott (1874-ben még Budapest halandósága majdnem 1¹/₂-szer akkora volt, mint Bécsé és Berliné és kétszer akkora, mint Párisé), lassanként elenyészett, úgy hogy fővárosunk halandósága 1900 és 1901-ben már kedvezőbb

¹ Részletesebb adatok találhatóak Budapest főváros Statisztikai Hivatalának 1905. októberi számában és Budapest főváros Statisztikai Hivatala Közleményeinek XXXVI-ik kötetében (Budapest székesfőváros halandósága az 1901/5 években II. kötet, 5-ik füzet, 1905., megjelent Budapest, 1906-ban.)

volt Bécsnél és Párisnál, 1902-ben csak kevéssel multa azokét felül. Sajnos, az utolsó év, midőn a coefficiens 19,0-ról 20,6-ra szökkent fel, ismét kedvezőtlenebbé tették ezt a viszonyt.

Ha az összehasonlítást Budapest és az Amsterdami Tableaux de Statistique demographiqueben felsorolt 80 százezer lakónál többet számláló európai város között ejtjük meg (lásd Budapest székesfőváros Statisztikai Hivatala 1906. októberi számát), úgy azt találjuk, hogy Budapest a halandósági coefficiens növekedése folytán most a 80 város között az 59-ik helyen áll, vagyis hogy 100 város között ebben az évben a 74-ik helyre szorulna.

A halandóságnak fent tárgyalt csökkenése különben az előző évtizedekhez képest oly nagy, hogy városunk jelenlegi 780.000 főnyi lakossága mellett a javulás 1874-el szemben közel évi 17.000 emberélet megkimélését jelenti.

Lássuk most röviden a halandóságot egyes városrészek szerint.

Meghalt 1905-ben az

	abszolút szám	1000–1000 lakóra
I. kerületben	936	18,5
II. „	603	16,6
III. „	981	23,9
IV. „	302	11,7
V. „	907	16,4
VI. „	2.355	16,8
VII. „	2.773	16,5
VIII. „	2.736	19,6
IX. „	1.449	20,4
X. „	765	21,0
Bpesti lakó közelebbi lakásadat nélkül ¹	537	—
Katona	113	6,9
Idegen	1.574	—
Ismeretlen lakóhelyű	63	—
Összesen	16.094	20,6

Látjuk tehát, hogy az egyes kerületek halandósága nagyon különböző. A legvagyonosabb városrészekben, a Belvárosban, a halandósági coefficiens állandóan alacsony, alacsonyabb, mint a legkedvezőbb halandósági viszonyokat feltüntető angol vagy belga városokban: a többi kerületek coefficienseik tekintetében a középhalandóságú nagy városok mellé sorakoznak, csak Ó-Buda tüntet fel határozottan magasnak nevezhető halálozási arányt.

A múlt évhez képest lényegesebb javulás észlelhető a II. és IV. kerületben, a többi kerületekben rosszabbodott a coefficiens és pedig a VII. és X. kerületben 2,3‰-el, a VIII-ban 2,1, a VI-ban 1,6, a IX-ben 1,4, a III-ban 1,2 és az V-ben 1,0‰-el; az egész városra nézve ezen rosszabbodások 1,6‰-et tesznek ki.

¹ Kórházakban elhalt oly budapesti lakók, kik közelebbi lakásadatok hiányában kerületbe oszthatók nem voltak.

A kerületek halandósági sorrendje 1905-ben a következő:

Kerület	coefficiens 1000--1000 lakóra	
	halandósági	születési
IV.	11.7	14.1
V.	16.4	24.2
VII.	16.5	26.6
II.	16.6	23.1
VI.	16.8	27.6
I.	18.5	24.6
VIII.	19.6	29.8
IX.	20.4	31.9
X.	21.0	29.7
III.	23.9	31.3
Budapest	19.0	27.0

Hozzá tettük minden kerülethez a születési arányszámot is, miután a kettő együtt szokott haladni, amennyiben nagyobb születési aránnyal nagyobb halálozási arány is szokott járni, a mi részben abban is leli magyarázatát, hogy a halottak nagy részét a csecsemők szolgáltatják. Látjuk a fenti felsorolásban is, hogy úgy a születési, mint a halálozási coefficiens a Belvárosban a legkisebb és a IX., X. és III., tehát főképen a munkáskerületekben a legnagyobb.

* * *

Áttérünk ezek után a halálokok ismertetésére.

Az 1905-ben elhalt 16 094 egyén közül 15 446 mult ki természetes és 648 erőszakos halállal és pedig az utóbbiak közül baleset által 265, öngyilkosság által 270, gyilkosság és emberölés által 64 és közelebbről meg nem állapítható erőszakos halállal 49.

A természetes halálokok között, mint mindenütt, úgy nálunk is, a *tüdővérszt* illeti meg a szomorú elsőbbség. A halottak közül 3195, tehát 19.8%, azaz közel $\frac{1}{5}$, *tüdővérszt*ben pusztult el, vagyis minden 10.000 lakó közül csak ebben az egy évben 41. Ezen 3195 egyén közül 1470, tehát majdnem fele állott a legmunkaképesebb korban, a 20-dik és 40-dik életév között, azon korban tehát, melyben úgy családjára, mint a társadalomra nézve a legnagyobb értéket képviseli.

A külföldi nagyvárosokkal való összehasonlítás itt nagyon rossz eredményeket ad. Az utolsó év rosszabbodása folytán alig találunk 1905-ben európai nagyvárost, melynek *tüdővérszthalandósága* még kedvezőtlenebb volna Budapesténél. Nagyon szükséges tehát, hogy a társadalom vállalva az állammal és a fővárossal, e baj ellen minden lehetőt megtegyen.

A másik fontos halálokok a gyermekek *bélhurutja*. Ebben a betegségben 1905-ben 1240 (a mult évben 1070) egyén halt meg, ezek közül 974 egy éven aluli gyermek. Egy alább következő táblás kimutatásban látni fogjuk,

hogy ezidén is főképen Kőbányán, Ó-Budán és a Ferencvárosban volt a legnagyobb a *bélhuruthalandóság*. Ennek oka részben abban fekszik, hogy ezekben a kerületekben legtöbb a születés is és így gyakoribbak a csecsemőket érő betegségek is, minő a *bélhurut*. De hozzájárul a csecsemők aránylag nagyobb számához az a körülmény is, hogy ezen kerületekben aránylag több napszámos is lakik és ezen szegényebb sorsú lakosság egyrészt alacsonyabb értelmiségénél fogva nem gondozta, de másrészt ha akárná sem gondolhatná újszülötteit úgy, mint a vagyonosabb réteg. A gyermekvédelmi intézményeknek (ingyen tejosztás, sterilizált tejnek olcsó elárúsítása, bölcsődék alapítása, gyermekrendelő intézetek szaporítása, stb., stb.) e téren nagy hivatásuk van.

Végül kiválóan számot tarthat érdeklődésünkre a *hevenyfertőző (raglyos)* bajok által okozott halandóság.

Azon csökkenésben, melyet a főváros halandósága 1874 óta mutat, a legörvendetesebb szerepet játssza a *fertőző bajokban* való halálozás alábbszállása. Örömmel mondhatjuk, hogy egyes veszedelmes *ragályos* bajokat sikerült a czéltudatos és pontosan keresztülvitt rendszabályok (himlőoltás, elkülönítés, fertőtlenítés, *fertőző kórház*) által majdnem egészen kiirtanunk; így a *himlőt*, mely az új *himlőtörvény* hozatala és szigorú keresztülvitele előtti években, azaz 1874—1888-ig összesen 5643, vagyis évenként átlag 400 áldozatot követelt, míg 1904 óta már egy eset sem fordult elő és az egész utolsó évtizedben (1901—1905) összesen 22 *himlőhalottunk* volt (ezek is többnyire *bárányhimlő*-esetek, melyeket óvatosságból még ide soroltunk).

Hasonló örvendetes csökkenés tapasztalható a *tifusznál*:

1874-től 1880-ig összesen	2180,	azaz	évente	átlag	311,
1881-től 1890-ig	"	2129,	"	"	" 213 és
1891-től 1900-ig	"	1297,	"	"	" 130

tifuszhalálet fordult elő, míg 1901-ben (az időközben óriási módon felszaporodott népszám daczára) már csak 59, 1902-ben csak 54 és 1903-ban 57 haláletet észleltetett. Sajnos, 1904-ben ismét 104-re, sőt 1905-ben 124-re szökött fel a *tifuszhalálet*esetek száma.

Ezzel szemben örvendetes alábbszállást mutat úgy a *croup-difteria*, mint a *vörheny* okozta halálozás; 1904-ről 1905-re az előbbi leszállt 264-ről 158-ra, az utóbbi 404-ről 203-ra. Végeredményül azt mondhatjuk, hogy a *hevenyragályos* betegségek okozta halandóság, mely a 70-es években még 50—60, sőt 70 áldozatot követelt 10—10.000 lakó közül, főképen gyermekeket ragadva el, ma 15—16^o/₁₀₀₀-re csökkent.

Hogy, daczára az előbbi évtizedekben elért javulásnak, még ezen a téren sok a *tennivalónk*, azt mutatja az a hely is, melyet e tekintetben az európai nagyvárosok között elfoglalunk. Az előzőekben említett *amsterdami* forrás szerint ejtve meg az összehasonlítást, azt találjuk, hogy fővárosunk 1905-ben a *hagymázhálalet* illetőleg 78 nagyváros között a 65-ik helyen állott (tehát 100 között a 83-ik lett volna), a *vörhenynél* 78 között a 69-ik volt (vagyis 100 között a 88-ik) és a *croup-difteriánál* 67 között a 46-ik (vagyis 100 között

a 68-ik); e szerint Budapest ezen összehasonlításoknál elég kedvezőtlen helyekre kerül, legkedvezőtlenebbre a vörhenynél. Ha tehát örvendhetünk is az eddig elért eredményeknek, buzgalmunknak a jövőben sem szabad csökkenni.

A következő összeállításban (l. a 17. oldalon) kimutatjuk a fontosabb halálokoknak 1905-ben észlelt fellépését, egyúttal kerület szerinti részletezésben és az egyes halálokoknak 10—10.000 lakóra eső arányát is kiszámítva. Feltűnik e kimutatásban a tüdővész magas coefficiense a VIII., IX., X. és különösen a III. kerületben; ugyanezen kerületekben feltűnő magas a bélhurut coefficiense is, minek valószínű okát az előző oldalon már említettük. Ugyanezen kerületek válnak ki legerősebben a tüdőlob-halálozásokban is. Mind a három említett betegségben való halálozás a legkisebb a Belvárosban volt, hol azonban 1905-ben a vörheny pusztított nagyobb mértékben, mint a többi kerületekben. A croup-diphtheria halálozás legerősebb volt az I., II. és III. kerületekben, a kanyaróhalálozás feltűnő nagy a VIII. és IX. kerületben.

4. Az 1905-ben Budapesten kötött házasságok.¹

Az esketések összes száma Budapesten 1905-ben 7151 volt, vagyis minden 10.000 lakóra 92. (1904-ben 7097, vagyis minden 10.000 lakóra szintén 92.)

Az esküvőknek úgy abszolút, mint a főváros lakosságához mért arányszámát 1874 óta a következő összeállítás mutatja:²

Év	Esküvők száma összesen	10—10.000 lakóra	Év	Esküvők száma összesen	10—10.000 lakóra
1874	2.526	84	1890	4.110	83
1875	2.429	80	1891	4.389	85
1876	2.412	78	1892	4.702	87
1877	2.295	72	1893	5.516	98
1878	2.374	71	1894	5.878	100
1879	2.882	81	1895	6.210	102
1880	2.894	79	1896	5.626	89
1881	3.161	84	1897	6.018	92
1882	3.419	87	1898	6.234	92
1883	3.613	89	1899	6.564	94
1884	3.952	95	1900	6.327	88
1885	3.904	91	1901	6.441	87
1886	3.911	88	1902	6.420	86
1887	3.935	86	1903	6.358	84
1888	3.874	82	1904	7.097	92
1889	3.874	80	1905	7.151	92

¹ Részletesebb adatokat lásd Budapest főváros Statisztikai Havifüzetei 1906. június számában.

² A szöveg folytatását l. a 18. oldalon.

Néhány fontosabb halál-ok gyakorisága az 1905 évben kerületenként abszolút számokban és 10—10.000 lakóra.

Halál-ok	a) Abszolút számok										összesen	10—10.000 lakóra	
	kerület												
	I.	II.	III.	IV.	V.	VI.	VII.	VIII.	IX.	X.			
Agyhártyalob ¹	21	16	17	9	24	75	78	72	58	20	8	13	411
" gümös	19	12	17	4	24	39	68	64	21	16	—	10	294
Tüdővész	175	136	217	48	174	468	548	625	303	148	81	272	3.195
Egyéb gümös bajok	10	7	2	1	3	16	16	25	6	14	3	28	131
Hőrg- és tüdőlob	102	53	122	30	103	304	306	330	196	97	63	74	1.782
Bélhurut ²	62	44	115	8	91	181	195	222	125	124	46	27	1.240
Hagymáz	4	4	1	2	11	12	33	20	13	7	5	12	124
Gyermekágyi láz	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	23
Croup-diphtheria	16	13	13	2	8	20	20	20	12	9	1	24	196
Vörheny	9	14	3	12	16	34	36	32	16	14	5	12	203
Kanyaró	19	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	338
Számáthurut	3	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	54
Veleszületett bujaker	5	1	3	—	—	—	—	—	—	—	—	—	79
Orbáncz	1	2	2	—	—	—	—	—	—	—	—	—	65
Rák	34	33	30	14	40	92	109	98	35	18	17	154	694
Egyéb halál-okok	456	268	424	170	379	1.047	1.276	1.050	579	277	389	988	7.308
Összesen	936	603	981	302	907	2.355	2.773	2.736	1.449	765	650	1.637	16.084

Budapest közigazgatása 1905.

¹ Közlebbi jezés nélkül, de legnagyobbbrézt gyermeket gümös agyhártyalobja.

² Tüdővész csecsemők.

³ Körházban elhalt budapesti lakók, de közlebbi lakókat nem voltak és néhány katonahalott.

A következő 4 kis tábla felvilágosítást ad az esküvő párok felekezetéről, családi állapotáról, koráról és anyanyelvéről.

I. Az esküvő párok felekezete.

Menyasszony	V ö l e g é n y									Tehát vegyes pár	
	római kath.	görög kath.	görög keleti	ágost. evang.	ev. reform.	unit.	iszr.	egyéb	feleke- zetnél- kül		össze- sen
Róm. kath.	3.547	55	49	291	507	8	89	1	2	4.549	1.002
Görög kath.	55	8	3	5	10	—	4	—	—	85	77
Görög keleti	14	—	16	1	1	—	3	—	—	35	19
Ágost. evang.	244	7	4	77	50	1	9	—	—	392	315
Evang. reform.	358	9	4	53	189	6	8	—	—	627	438
Unitárius	2	—	1	1	4	3	—	—	—	11	8
Izraelita	80	3	—	9	18	1	1.336	—	1	1.448	112
Egyéb vallású	1	—	—	—	—	—	—	—	—	1	1
Felekezet nélküli	—	—	—	—	—	—	—	—	3	3	—
Összesen	4.301	82	77	437	779	19	1.449	1	6	7.151	1.972
Tehát vegyes pár	754	74	61	360	590	16	113	1	3	1.972	—

II. Az esküvő párok korviszonyai.

Menyasszony	V ö l e g é n y							össze- sen
	25 éven aluli	25—29	30—39	40—49	50—59	60-on felüli	ismeret- len korú	
17 éven aluli	32	42	5	—	—	—	—	79
17—19 éves	250	381	132	5	3	—	—	771
20—24 „	607	1.263	553	47	10	2	—	2.482
25—29 „	268	798	632	108	17	—	—	1.823
30—39 „	85	351	600	282	68	10	—	1.396
40—49 „	6	33	115	173	96	31	—	454
50 éven felüli	1	3	13	33	52	41	—	143
Ismeretlen korú	—	—	1	—	—	—	—	3
Összesen	1.249	2.873	2.051	648	246	84	—	7.151

III. Az esküvő párok anyanyelve.

Menyasszony	V ö l e g é n y				Összesen
	magyar	német	tót	egyéb	
Magyar	5.584	290	31	119	6.024
Német	255	406	13	21	695
Tót	85	31	124	36	276
Egyéb	52	15	3	86	156
Összesen	5.976	742	171	262	7.151

IV. Az esküvő párok családi állapota.

Menyasszony	V ö l e g é n y			
	nőtlen	özvegy	elvált	összesen
Hajadon	5.707	572	187	6.466
Özvegy	286	170	46	502
Elvált	131	38	14	183
Összesen	6.124	780	247	7.151

5. Honosítások az 1905. évben.

Ez évben a polgármester közvetítésével 61 honosítás (ebből 9 visszahonosítás) történt. A honosítás a 61 folyamodón kívül ezeknek összesen 14 hozzátartozójára (feleségére és kiskorú gyermekeire) is kiterjedt, úgy, hogy összesen 202 Budapesten lakó külföldi egyén szerezte meg, illetőleg szerezte vissza a magyar állampolgárságot.

A honosított (visszahonosított) 202 családfő közül

osztrák alattvaló volt	52
német „ „	4
török „ „	2
orosz „ „	1
ismeretlen „ „	2
Összesen	61

6. Elbocsátások.

A magyar állam kötelékéből a m. kir. belügyminiszter saját kérelmére elbocsátott 47 budapesti illetőségű egyént 94 családtaggal. Az 1879:L. t.-cz. 31. §-a alapján 10 évi, megbízatás és megszakítás nélküli távollét következtében magyar állampolgárságát elvesztette 19 budapesti illetőségű egyén 47 családtaggal. Összesen tehát 207 budapesti illetőségű egyén vált ki a magyar állam kötelékéből.

A magyar állampolgárságot elvesztett $(47 + 19) = 66$ családfő közül 58 Ausztriába, 6 Németországba, 1 Romániába, 1 pedig Boszniába került.

7. Honosság fentartása.

Külföldön lakó, budapesti illetőségű magyar honos közül 25 egyén jelentette be a székesfővárosnál magyar állampolgárságának fentartását. Ezek közül 4 bécsi, 1 pedig jücheni (poroszországi) lakos.

8. Községi kötelékbe való fölvételek.

A tanács a székesfőváros községi kötelékébe az illetők kifejezett kérelmére fölvett: a) a magyar állampolgárság megszerzésének föltételezése mellett 54 külföldi egyént s b) 14 magyar honost.

MÁSODIK RÉSZ.

A székesfőváros életének nevezetesebb külső mozzanatai 1905-ben.

I.

Ünnepélyek, kiállítások, kongresszusok, fogadások, a melyeket a székesfőváros rendezett.

1. A Wesselényi-emléktábla leleplezése.

A főváros már évekkel azelőtt elhatározta, hogy a ferencziek templomának Kossuth Lajos-utczai oldalára eső falán domborműví táblával örökíti meg az „árvizi hajós“, Wesselényi Miklós báró emlékezetét. Az emléktábla, a melyet *Holló Barnabás* szobrászművész készített el, Wesselényit az 1838-iki árvíz közepette a mentés munkájával elfoglalva ábrázolja.

Ennek az emléktáblának leleplező ünnepségét április 9-én d. e. tartotta a főváros a közönség élénk részvételével. Megjelentek: a kormány képviselőjében Berzeviczy Albert dr., vallás- és közoktatásügyi miniszter, az országgyűlés két házának képviselői Csáky Albin és Dessewffy Aurél grófok vezetése alatt, a Wesselényi család részéről Wesselényi Miklós, Ferencz és István bárók, Szilágymegye részéről küldöttség Kaizler György dr. főispán vezetése alatt; a főváros részéről Márkus József főpolgármester, Halmos János polgármester, a tanácsnokok, elöljárók, főtisztviselők és számos bizottsági tag. Az ünnepélyt a budai dalárda Beethoven karral nyitotta meg. Majd *Halmos János* polgármester mondotta el ünnepi beszédét, a mely következőképen szólt:

Szomorú napra ébredt Pest és Buda városok lakossága 1838. évi márczius 13-án, mert e napon vette kezdetét az árvíz. Borzalmas három nap következett különösen Pest városának lakosságára, mert a Duna árja márczius hó 13-ika és 17-ike között oly magasra

nőtt, hogy Pestet majdnem egészen előntvén, nemcsak a lakosság nagy részét juttatta a tönk szélére, de emberéletben is számos áldozatot követelt. Vannak ugyan feljegyzések, hogy Budát és Pestet a korábbi századokban többször öntötte el a Duna árja, de mindezen vízáradásokat úgy kiterjedésre, mint szomorú következményeire nézve felülmúlta az 1838. évi árvíz.

Az 1837/8. évi keményebb tél, a tél folyamán beállott sűrű és rendkívül erős havazások, továbbá azon körülmény, hogy a Dunát magas vízállás mellett erős jégpánczél fedte, állandóan ébren tartotta a két város lakosságában a bekövetkező veszedelem gondolatát. Mindenki aggódva és gyötrő félelemmel várta a jég elindulását, mert ettől remélte a veszedelemtől való megszabadulást, de fájdalom, a remény csak hiú remény maradt, a félelem, az aggodalom nem volt alaptalan, nagy veszélytől tartottak, de még nagyobb érte őket.

Márczius 13-án, ezen vészteljes napon a jég ugyan többször elindult, de csakhamar ismét megállt, későbbben tornyosult és e közben a hatalmas folyam bős árja folyton emelkedvén, még aznap este és éjjel három helyen is áttörte a várost védő töltéseket és a városba hatolván, ennek utcait hőmpölygő hullámaival rövid idő alatt valóságos tengerré változtatta. Leírhatatlan kétségbeesés vett erőt a város lakosságán, mindenki iparkodott menekülni, de hová, hisz alig néhány magasabban fekvő terület maradt csak szárazon és így az emberek nagyrésze a házak emeleteibe, sőt azok tetejére menekült. De itt sem érezhették magukat biztonságban, mert azon időkben az épületek nagy része gyöngye és rosszabb minőségű anyagból lévén építve, a hullámok a házakat csakhamar aláásták és azok sorra összeomlottak, maguk alá és a sötét hullámokba temetvén sokat azok közül, kik életüket biztonságban vélték.

Gyengék szavaim arra, hogy azon örökké emlékezetes szomorú napokat és ezek borzalmaikat híven leírjam, de talán alkothatunk magunknak képet a pusztítások nagyságáról, ha felemlítjük, hogy Pesten 2281 ház omlott össze, 827 pedig nagyon megsérült. Budán és Ó-Budán az összeomlott házak száma 805, a nagyon megsérült házak száma 798 volt.

De ne időzzünk továbbra is ezen rémes napoknál, az ezek szülte szomorú képnél, hanem fordítsuk tekintetünket a felebaráti szeretetnek, az emberi szív melegségének, jóságának és nemességének azon magasztos és lélekemelő megnyilatkozásai felé, melyek fényugaraikkal azon napokat bearanyozták, a szerencsétleneknek vigaszt nyújtottak, azokba reményt, új életért öntöttek, sziveiket az örömtől hangosabban megdobogtatták. Örök igazság, hogy közös veszedelmek, nagy szerencsétlenségek gyűjtik az emberi szivekben a felebaráti szeretetnek lángoló szövétnékét, fakasztják azokban a jótékonyágnak és könyörületeségnek arany erényeit. Trattner János a „Jégszakadás és a Duna kiáradása“ című, még 1838. évben megjelent munkájában ezeket írja: „Emberszeretet még oly diadalmakat sohasem ünnepeit. Leomlottak a közfalak, melyeket az előítélet, gyanú, gyűlölség és irigység a népek közt raktak. A szánakozás és szeretet lerontotta őket. Csak az embert tekintették, a szenvedő felebarátot.“ Egyszerű szavakban nagy és magasztos gondolat! És e gondolat ezekben a borzasztó napokban megelevenedett, élt és uralta a sziveket és szülte azokat a tetteket, melyeknek emléke elenyészni soha nem fog.

Hatóság és magánember, előkelő és alacsony származású, gazdag és szegény, fiatal és öreg mindannyian vállvetve siettek a veszedelemben forgó embertársaik megmentésére, midőn pedig a veszély elmúlt volt, letették kiki tehetségéhez képest filléreiket a közös szeretet oltárára, hogy enyhítsék a szerencsétlenek fájdalmát, felszárítsák a patakzó könnyeket. Nehéz volna és túl hosszú időt venne igénybe mindazon nemeslelkű emberbarátokat felsorolni, kiknek nevei e napokból reánk maradtak és melyek e város történetében arany betűkkel vannak bejegyezve. De egyről mégis külön kell megemlékezni, nemcsak azért, mert az ő tetteinek emlékére, azoknak megörökítésére gyűltünk ma egybe, hanem azért is, mert ő azokban a napokban az első között mint első tűnt fel, mert ő azokban a gyászos napokban a szerencsétleneknek és nyomorultaknak valóságos őrangyala volt, ő volt az, kinek nevét azokban a napokban ezren és ezren áldva mondták ki. Ez a nemes, ez a bátor férfiú nem volt más, mint Wesselényi Miklós báró.

Nem lehet feladatomban a mai szerény ünnepeink alkalmából és annak keretében Wesselényi Miklós báróban akár a hazafit és politikust, akár a tudomány emberét vagy a magyar íróit ismertetni. Nemcsak azért nem, mert azt más alkalommal nálamnál hiva-

tottabbak már méltóan megtették, hanem azért sem, mert minden magyar ember tudja, hogy ki volt Wesselényi Miklós báró. Tudja azt, hogy az ő egész lényét a leg-tisztább és legönzettelenebb hazaszeretet hatotta át. A lángoló hazaszeretet vezette minden lépését, az volt gondolatainak teremője, tetteinek rugója és emeltyűje. Törhetetlen bajnoka volt ő a magyar nyelv jogai elismerésének. Jellegje volt „magyar egyesüljön a magyarral“. Bálványképe volt egy egységes, hatalmas és gazdag Magyarország, ezért küzdött, ezért harcolt, ezért szenvedett, ez iránt érdeklődött még akkor is, midőn testét időelött megtörték a szenvedések és a betegség, midőn az isteni gondviselés kifürkészhetetlen akarata a legsúlyosabb csapást mérte reá, elvette szemévilágát.

Demosthenes szónoki képességével szeretnék azonban rendelkezni, hogy dicsőít-hessem Wesselényi Miklós báróban az igaz, nagy és nemes emberbarátot, ismertessem annak a nagy árvíz napjaiban kifejtett tevékenységét és méltóan lerójam vele szemben e város háláját és kegyeletét.

Wesselényi Miklós bárót, bár nem volt ennek a városnak rendes és állandó lakója, a nagy árvíz Pesten találta és jöllehet már akkor is beteges volt, márczius 14-én reggeli 7 órakor már csónakba ült és megkezdte embermentési munkáját. Alig engedve az emberföltött munkában elfáradt testének néhány órai pihenést, az árvíz egész ideje alatt szakadatlanul dolgozott. Megjelent ott, a hol a veszély, a nyomorúság a legnagyobb, a segítségre a legégetőbb szükség volt. Hősies elszántsággal leküzdött minden nehézséget, minden akadályt, dacolt minden még oly nagy veszéllyel, nem egyszer tevén kockára saját életét, csak hogy embertársait megmentse, ezeken segítsen. A hová csónakával nem mehetett, oda gyakran úszott vagy nyakig gázolt vízben, hogy azután erős karjain; vagy vállán öregeket, betegeket, asszonyokat és gyermekeket a halálos veszedelemből kiszabadítva, mentő-csónakába vigyen. És így csodálatos és bámulatra méltó munkásságával sok száz embernek mentette meg az életét.

Budapest székesfőváros közönsége tehát csak kötelességét teljesítette, és önnön magát tisztelte meg, midőn elhatározta, hogy Wesselényi Miklós báróval szemben láthatólag is lerója a hála és kegyelet adóját és az 1838. évi árvíz alatt kifejtett emberbaráti tevékenységének emlékét megörökíti. A hozott határozat testet öltött! Művészi kéz szemeink elé varázsolja Wesselényi Miklós bárót és emberbaráti tevékenységét. Mi pedig, kik itt egybegyűltünk és ezen emléktábla előtt szent áhítattal meghajolunk, rebegjünk hála-imát az isteni gondviseléshez, hogy hazánkat egy oly férfiúval ajándékozta meg, mint a milyen Wesselényi Miklós báró volt. De egyúttal fogadjuk meg, hogy példáját mindenben követni fogjuk, hogy méltóak legyünk hozzá, kinek emléke áldva legyen örökkön örökké.

A beszéd után a koszorúk elhelyezése következett; végül a budai dalárda a „Szózat“-ot énekelte el.

2. A Szt. István-templom megnyitása.

L. a Hatodik Részben.

3. Rajzoktatási kiállítás.

A főváros, illetve közoktatási ügyosztálya a fővárosi elemi iskoláknak új módszerű rajzoktatását megvilágítandó, az iparcarnokban kiállítást rendezett az elemi iskolai tanulóknak 1903. év óta készített rajzaiból. A tanulságos kiállítást sokan keresték föl és a főváros irányú tevékenysége általános tetszést aratott.

4. A belvárosi főreáliskola 50 éves jubileuma.

Június 21-én ünnepelte a belvárosi községi főreáliskola fennállásának 50 éves fordulóját. Az intézet tanári kara által rendezett ünnepélyen a főváros nevében *Halmos János* polgármester mondott beszédet, a melyben a főváros háláját és elismerését tolmácsolta a kiváló intézet iránt.

5. A káposztásmegyeri vízmű bemutatása.

Ez évben teljesen elkészült a káposztásmegyeri vízmű. A polgármester június 16-án mutatta be a telepet a törvényhatósági bizottság nagy számban megjelent tagjainak.

6. Nemzetközi kongresszusok Budapesten.

a) A VII. nemzetközi börtönügyi kongresszus Ő Felsege védősége mellett szeptember 3—9. ülésezett Budapesten. A főváros szept. 6-án dunai ünnepélyt rendezett a kongresszus tagjainak tiszteletére 20.000 K költséggel. Ez alkalommal a Dunapart, Lánchíd és Erzsébet-híd közti része, valamint a Gellérthegy, Halászbástya, kir. vár fényesen ki volt világítva, s a vendégek külön hajóról gyönyörködtek a kivilágításban és a Gellérthegyen rendezett tűzijátékban.

b) Ugyanebben az időben tartották meg Budapesten a VIII. nemzetközi állategészségügyi kongresszust, József főherceg védősége alatt. A főváros 10.000 K-t bocsátott a kongresszus rendelkezésére. A megnyitáson a főváros nevében *Márkus József* főpolgármester üdvözölte a vendégeket. Ezek szept. 5-én megszemlélték a központi vásárcsarnokot, 6-án pedig a kőbányai sertésszállásokat, valamint a közvágóhidakat. A kongresszus tagjai külön hajón szintén részt vettek az előző pontban említett dunai ünnepélyen. A záróülésem *Lydtin* díszelnök (Baden-Baden) megköszönte a fővárosnak is az élvezett vendégszeretetet.

c) Szeptember 11—17. között volt a fővárosban a X. nemzetközi anti-alkoholista kongresszus és kiállítás, melynek előkészítésében a főváros kiküldöttei is részt vettek. A kongresszus fogadására a közgyűlés 10.000 koronát engedélyezett. A kongresszust ismerkedő estélyén *Lung György* tanácsnok, megnyitó ülésén *Rózsavölgyi Gyula* h. polgármester üdvözölte. Miután a tagok a főv. közéletmezési intézményeket megszemlélték, tiszteletükre szept. 14-én este a főváros estélyt adott a Műcsarnokban, a hol ismét *Rózsavölgyi Gyula* h. polgármester mondott üdvözlő beszédet. Ez alkalommal csupán alkoholfmentes italokat szolgáltak föl.

d) Az órásk országos kongresszusát, a melyet szeptember 17—18. tartottak az Újvárosházán 600 K-val segélyezte a főváros.

II.

Ünnepélyek, kiállítások, kongresszusok, fogadások, a melyekben a székesfőváros résztvett vagy a melyeket támogatótt.

1. Ünnepélyek.

a) Ő Felsege születése napján (augusztus 18-án) s nevenapján (október 4-én) az ünnepélyes isteni tiszteleten a polgármester, illetve a tanács képviselője vettek részt.

b) *Vaszary Kolos* biboros-hercegprímás, esztergomi érsek május 26-án ülte meg áldozárságának 50. évfordulóját. Ebből az alkalomból a közgyűlés üdvözlő feliratot intézett hozzá, a főváros közönségének mely tiszteletét, meleg szeretetét és őszinte jókívánságait tolmácsolván. A hercegprímás az üdvözlő meleg hálával telt sorokban köszönte meg.

c) Május 18-án leplezték le Zomborban *Schweidel József* tábornok, az egyik aradi vértanú, június 11-én pedig Csatádon *Lenau Miklós*, a magyar születésű halhatatlan német költő emlékszobrát. A tanács és közgyűlés mindkét ünnepélyen képviseltette magát.

2. Kiállítások.

a) A május 27. és 28-án rendezett országos tornaversenyt a főváros 6000 K segélylyel, 1000 K értékű díjakkal, valamint azzal támogatta, hogy az ifjak elszállásolásáról gondoskodott.

b) A harlemi (hollandiai) gyermekművészeti kiállításra kiküldte a főváros *Bárczy István* dr. tanácsnokot, a közoktatási ügyosztály vezetőjét. Egyszersmind résztvett a főváros a kiállításon új irányú rajzoktatásának első termékeivel, az elemi iskolai tanulók válogatott rajzgyűjteményével.

c) A főváros azon közegészségügyi grafikonjait, a melyekkel a városok 1903. évi drezdai kiállításán szerepelt, átengedte a Frankfurt a. M.-ben ez évben *Frigyes Károly* hesseni nagyherceg védősége alatt tartott közegészségügyi kiállításra.

3. Kongresszusok.

Az olcsó lakások ügyében augusztus 10-én Liège-ben (Belgium) tartott nemzetközi kongresszusra a polgármester kiküldte *Wildner Ödön* dr. fogalmazót, az augusztus 17—23-ig Bécsben tartott nemzetközi munkásvédelmi kongresszusra pedig *Seregi Zoltán* dr. tanácsjegyzőt.

III.

Érintkezés a külfölddel.

1. Külföldiek közül ez évben a főváros hatóságát a következők keresték fel:

a) **Galíciából:** *Albin Csehovicz*, lebergi községi tanácsos a közlelmezési intézményeket tanulmányozta.

b) **Franciaországból:** *A. Bartholomé* szobrászművész résztvett a Kossuth-és Szabadságharc-szobor pályázatának bíráló bizottságában. — *Forest* párisi nagyiparos a községi épületek butorberendezését tanulmányozta.

c) **Olaszországból:** *Benedetto Veroggio*, Genova város főmérnöke az útépitkezést tanulmányozta.

d) **Spanyolországból:** *Manuel Sarasola*, San Sebastian város főorvosa és *Vidnar Macello*, e város középítési igazgatója a főváros kórházait és fertőtlenítő intézetét szemlélték meg.

2. *Mc. Keesport* község (É. A. Egyesült-Államok, Monongahela-völgy) ez év novemberében megnyitott magyar temetője számára a felszentelő ünnepekre magyar földet kért. A polgármester azonnal küldetett földet a Rákosmezőről *Kovács Kálmán* ottani magyar plébános kezéhez.

3. Szeptember havában nagy földrengés pusztított *Olaszországban*. A főváros e földrengés által károsultak nyomorának enyhítésére 10.000 K segélyt szavazott meg.

4. *A. Vladimir* orosz nagyherceg vezetése alatt álló orosz császári tűzoltóegylet ezüst érmet küldött a polgármesternek, hálóját kifejezendő a főváros előzőkenységéért, a melyet a múlt évben a III. nemzetközi tűzoltókongresszus rendezése körül tanusított.

5. Ez évben is számos külföldi város és egyéb hatóság, egyesület fordult átiratilag a fővároshoz fölvilágosításért különböző ügyekben. Így pl. Drezda város az állatvásári és húspénztári szabályrendeleteket, Frankfurt a. M. a közegészségügyi grafikonokat, a szentpétervári mérnökegylet a vásárcsarnoki intézmények leírását kérte. A főváros készséggel megfelelt a kéréseknek.

IV.

A székesfőváros állásfoglalása országos ügyekben (főiratok, köriratok stb.).

1. A nemzeti küzdelem és a főváros.

A nemzeti követelések érdekében folytatott parlamenti obstrukció ez év elején válságba sodorta a Tisza István gróf miniszterelnök vezetése alatt állott kormányt. Az országgyűlés 1905. január 4-én történt feloszlata, az új választások eredménye, a koalíció diadala, az ez által teremtett új helyzet: a kiinduló

pontjai az országos küzdelemnek, a melyet vázolni természetesen nem lehet feladatunk, hanem csak azokat a fázisokat tisztunk feljegyezni, a melyek a fővárosnak a küzdelemben való állásfoglalására vonatkoznak.

A) *Heves vármegye felirata az országgyűlés többségének működése iránti bizalom kifejezése tárgyában.*

Heves vármegye 1905. évi márczius 27-én tartott közgyűléséből köriratot küldött a fővárosnak, a melylyel az országgyűlés képviselőházához intézett főiratát pártolás végett közölte.

A közgyűlésen az elnök május hó 10-én mutatta be a körirat kíséretében érkezett főiratot, a mely így szólt:

„Mélyen tisztelt Képviselőház! Vármegyénk az országgyűlésnek 1905. január 4-én történt feloszlata és az újabb választás elrendelését ugyanazon hónapban tartott bizottsági közgyűlésen alkotmányunkba ütközőnek jelentette ugyan ki, de azért az alkotmányos jogunk fentartásához szükséges óvás elhatározása mellett nem gördített akadályt útjába annak, hogy a választók, legfelsőbb kívánatra, új választással adjanak kifejezést akaratuknak.

Az országgyűlés képviselőházába a választások meg is történtek és a nemzeti elitélte az eddigi kormányrendszert s azoknak adott többséget, kik a mellett, hogy a nép szabadságát, jogait s érdekeit belügyi reformokkal kívánják biztosítani, nemzeti létünknek alapfeltételét: hazánknak önállóságát s függetlenségét is érvényre akarják juttatni, vagy legalább az 1867: XII. t.-cikknek olyan végrehajtását követelik, mely e törvényben említett „teljes paritás“-nak megfelel.

Mi ugyan a perszonális unió alapján állunk, mert az úgynevezett pragmatika szankcióban elvállalt kötelezettségekre való tekintettel, hazánk önállósága s függetlensége ily módon biztosítható a legjobban, de azért hazafias örömmel s rokonszenvvel kísértük a t. Képviselőház mostani többségének azt a törekvését, mely az ország gazdasági önállóságának megvalósítását, a szükséges belügyi reformok életbeléptetését és a hadsereg magyarországi részében a magyar vezénylő és szolgálati nyelvnek, a magyar zászlónak s a magyar jelvénynek meghonosítását tűzte ki célul.

Mély megdöbbenéssel értesülünk azonban, hogy a t. Képviselőház többségének ezen igyekezete is akadályokba ütközik legfelsőbb helyen, jóllehet ezen kívánalmak egytől-egyig törvényeinken alapulnak.

Mélyen tisztelt Képviselőház! Néhai Ferencz király az 1827: III. t.-cz. szerint a következő kijelentést tette: „Azon aggodalom megszüntetése végett, melyet a Karok és Rendek az alaptörvényeknek a maguk érvényében való megtartására nézve az elmúlt eseményekből — melyeknek hatása különben immár kegyelmesen el van hártva — merítették: Ő szent Felsege teljesen meggyőződve a felől, hogy a király és az ország boldogsága a törvények pontos tiszteletbentartásán és sértetlenségén nyugszik és hogy ha akár a királynak, akár az ország Karainak jogaiból valami elvétetik, a törvényeknek és az ország törvényes rendszerének századok gyakorlata által megszilárdított szerkezete romba dől, kegyesen kijelenteni méltóztatott, hogy az országnak a felavatási esküvel megerősített alkotmányát mindem időben védelmezni és fentartani kiváló gondjai közzé sorozza és azért az 1709—91. évi X., XII. és XIX. cikkelyeket mind ő maga állhatatosan megtartandja, mind mások által megtartatja.“

Vármegyénk közönsége teljes bizalommal tekint a t. Képviselőház többségének alkotmányszeretetére és elismerését fejezve ki eddigi hazafias működése iránt, ősi alkotmányunk védelmében kintartásra kéri a t. Képviselőházat, mert bizunk a magyarok istenében, hogy Felseges királyunk is be fogja látni, miként a nemzet erejének és jólétének előmozdítása, valamint törvényeinknek végrehajtása nemcsak hű Magyarországnak, hanem a felséges uralkodóháznak is javára fog szolgálni.

Kelt Egerben, Heves vármegye törvényhatósági bizottságának 1905. márczius 27-én tartott rendes közgyűlésében. Heves vármegye közönsége nevében: *Majzik Viktor* s. k., vm. aispán.“

A közgyűlés elhatározta a köriratnak azonnal való tárgyalását és *Vázsonyi Vilmos* dr. hosszabb indokolást tartalmazó beszéde után elfogadta nevezett bizottsági tag következő indítványát:

„Budapest székesfőváros közönsége tárgyalván Heves vármegyének folyó évi márczius hó 27-iki közgyűléséből kelt feliratát: a maga részéről is szükségesnek tartja, hogy az ország válságos helyzetéből mielőbb kikerüljön, hogy az alkotmányos rend a parlamenti kormányzat elveinek sértetlenségével helyreálljon és így a nemzet jogos követeléseinek és az önálló vámterületnek megvalósításával, a nép jogait gyarapító és anyagi boldogulását előmozdító békés munkálkodás lehetővé váljék.

Ilyen irányban a közgyűlés a magyar országgyűlés képviselőházához külön feliratot intéz.

B) *Passzív rezisztencia a Fejérváry-kormány ellen.* A Tisza-kormány lemondása után a válságnak parlamentáris kormány alakításával való megoldása nem sikerülvén, június havában *Fejérváry Géza* báró bízott meg kormányalakításai, a melynek kinevezéséről nevezett miniszterelnök június 18-án 2626. sz. a. kelt leiratával értesítette a fővárost. A június hó 28-iki közgyűlésen jelentetett be ez a leirat, *Kristóffy József* belügyminiszter és *Vörös László* kereskedelemügyi miniszter kinevezésüket tudató leirataival együtt.

E leiratok tárgyalás alá vétetvén, *Polónyi Géza* a bemutatott leiratokkal szemben a következő indítványt ajánlja elfogadásra:

„Mondja ki Budapest székesfőváros közgyűlése, hogy a Fejérváry Géza báró miniszterelnöksége alatt megalakult kormánynak kinevezéséről, illetve hivataloskodásának megkezdéséről szóló leiratot irattárba helyezettetni rendeli.

Tekintettel azonban arra, hogy a bejelentett kormány a nemzeti akaratot kifejező képviselőházi többségnek ellenére alakult, s a nemzeti akarat megnyilatkozásának kijátszása céljából a képviselőháznak üléseit elnapoló királyi kéziratot, az évi költségvetésnek megállapítása és az ország jövedelmei felett való rendelkezésre szóló meghatalmazásnak megszerzése nélkül, a miniszterelnök ellenjegyezte: Budapest székesfőváros törvényhatósága az így alakult kormányt úgy keletkezésében, mint további hivataloskodásában alkotmányellenesnek nyilvánítja s a képviselőháznak 1905. június 21-én megtartott ülésében hozott határozata előtt tisztelettel meghajolva s annak engedelmeskedve, elhatározza, hogy ezen alkotmányellenes és a közbizalomra méltatlan kormánynak — a fennálló törvényeinkben foglalt tilalomnak megfelelőleg — az országgyűlésileg meg nem szavazott adókat és ujonczokat rendelkezésre nem bocsátja, a tanácsot és az annak ellenálló polgármestert pedig az ezek iránt netán kibocsátandó törvényellenes kormányrendeleteknek végrehajtásától eltiltja.

Kijelenti a közgyűlés, hogy akkor, midőn a polgármestertől és tanácsától ezen tilalomnak tiszteletben tartását elvárja, egyúttal őket ezen eljárásukban, illetve maguktartásában minden megtámadtatás ellen a törvényes oltalomban és védelemben részesíteni alkotmányos kötelességének ismeri.

Budapest székesfővárosnak közgyűlése hazafias aggodalommal látja a nemzet és koronás királya közötti viszálynak a trónt és hazát egyformán fenyegető kiélesedését.

A haza szeretetében és az alkotmány tiszteletében növekedett székesfőváros közönsége a koronás király iránti hűségének sugallatára, — nem reményvesztetten — forrón óhajtja, hogy a nemzeti akaratot képviselő többség és a koronás király között az egyetértés mentől előbb létrejőjön és a nemzet, a többség által támogatott felelős kormánynak vezetése alatt a haza javára a törvényhozásnak áldásos működését mentől előbb megkezdhesse.

Polónyi indítványát hosszabban indokolta, mire *Heltai Ferencz* dr. biz. tag a következő határozati javaslatot nyújtotta be:

„Budapest székesfőváros törvényhatósági bizottsága a kormány hivataloskodásának megkezdéséről szóló leiratokat tudomásul veszi.

Fájdalmasan érinti Budapest székesfőváros közönségét, hogy parlamentáris alkotmányunk követelményeinek meg nem felelő kormány alakult, mely az országgyűlés bizalmát nem bírja; kijelenti a törvényhatósági bizottság, hogy a kormány iránt bizalommal szintén nem viseltetik. A törvényhatósági bizottság mély aggodalommal látja a király és az országgyűlés képviselőháza között fölmerült és ezen kormány hivatalba léptével is kiélesedett ellentétnek a trónt és a hazát egyaránt fenyegető elmérgesedését és forrón óhajtja, hogy a király és az országgyűlés képviselőháza között az egyetértés mentől előbb létrejőjön.

A törvényhatósági bizottság elvárja a kormánytól, hogy törvényeink rendelkezéseit mindenben megtartja és a maga részéről kijelenti, hogy a kormánynak a törvényekkel ellenkező cselekedeteivel szemben törvényes ellentállási jogával élni fog.

A két javaslat körül heves vita fejlődött ki, a melyben a javaslattevőkön kívül résztvett *Vázsonyi Vilmos* dr. is, Polónyi javaslatát támogatván.

Következett a szavazás, még pedig első sorban Polónyi indítványára. Mint-hogy tíznél több biz. tag névszerinti szavazást kért, az elnök elrendelte azt. A névszerinti szavazás eredménye az volt, hogy Polónyi indítványát elfogadták 101-en, ellene 62-en szavaztak, mire az elnök az indítványt elfogadottnak jelentette ki.

Ezen határozatra a belügyminiszter július hó 18-án a következő, 71.856/905. sz. leiratot intézte a főváros közönségéhez:

„Az 1905. évi június hó 28-án tartott bizottsági közgyűlésében 931. szám alatt hozott határozatában egyebek közt kimondotta, hogy — a fennálló törvényeinkben foglalt tilalomnak megfelelőleg — az országgyűlésileg meg nem szavazott adókat és ujonczokat a jelen kormánynak rendelkezésére nem bocsátja; a tanácsot és annak élén álló polgármestert pedig az ezek iránt netán kibocsátandó törvényellenes kormányrendeleteknek végrehajtásától eltiltja.

Ezen határozat szövegéből, de még inkább a határozat alapjául szolgáló indítvány közgyűlési tárgyalásából, úgyszintén a meghozott határozat végrehajtása iránt keletkezett tanácsai intézkedésekből megállapítható, hogy a köz-

gyűlési határozat többek közt az önként befizetett adók állami pénztárba való beszállításának tilalmát is magában foglalja.

A közgyűlési határozatnak ezt a részét felülbírlván: azt, az annak alapján hozott tanácsi határozatokkal és egyéb végrehajtási intézkedésekkel együtt a pénzügyminiszter úrral egyetértőleg, mint törvénybe ütközőt, ezennel megsemmisítem.

Ugyanis az 1883. évi XLIV. t.-cz. 44. §-a szerint „a közadók fejében átvett pénzek sem községi, sem más célokra nem fordíthatók.” A 45. §. szerint a községi és városi adóhivatalok kötelesek a beszedett adót a meghatározott időszakokban a kir. adóhivatalba beszoigáltatni. A 46. §. szerint az adók beszedésével és beszállításával megbízott községi (városi) közegek a beszedési és beszállítási teendők körül elkövetett mulasztásukért pénzbírságban marasztalandók el, illetőleg fegyelmi eljárás alá esnek. Végül a 47. §. szerint a beszedett adóknak és egyéb tartozásoknak a kir. adóhivatalba beszoigáltatásáért első sorban az illető közegek, másodsorban a község (város) is anyagilag felelősek.

A most idézett törvényszakaszok alapján a közgyűlési határozatnak — a fentiek szerint — az önként befizetett állami adók be nem szolgáltatására kiterjedő részét, az ennek folytán keletkezett összes végrehajtási intézkedésekkel együtt törvényességi szempontból megsemmisítenem kellett. Budapest, 1905. július hó 18-án. *Kristóffy s. k.*“

E leirat folytán a h. polgármester a következő jelentést tette a főpolgármesterhez:

„Méltóságos Úr! A székesfővárosi törvényhatósági bizottság f. é. június hó 28-án tartott közgyűlésében 931. sz. a. hozott határozatának azon részét, a mely szerint a közgyűlés kimondotta, hogy az országgyűlésileg meg nem szavazott adókat a jelen kormánynak rendelkezésére nem bocsájtja, a tanácsot és az annak élén álló polgármestert pedig az ezek iránt netán kibocsátandó törvényellenes kormányrendeleteknek végrehajtásától eltiltja, a m. kir. belügyminiszter úr a hivatkozott közgyűlési határozat alapján hozott tanácsi határozatokkal és egyéb végrehajtási intézkedésekkel együtt a pénzügyminiszter úrral egyetértőleg f. é. július hó 18-ikán 71.856/II—b. szám a. kelt, általam a mai napon kézhez vett és hivatalos másolatban mellékelt leiratával megsemmisítette.

Ezen kormányhatósági leirat intézkedéséből az következne, hogy az önként befizetett adók most már az állampénztárba volnának az eddigi módon szabályszerűen beszállítandók.

Minthogy azonban a magam részéről a szóbanforgó kormányrendeletet mindaddig, a míg a székesfővárosi törvényhatósági bizottsága a f. évi június hó 28-án tartott közgyűlésében 931. sz. a. hozott határozatban e részben elfoglalt álláspontját meg nem változtatja és attól eltérőleg nem rendelkezik, kivihetetlennek tartom; ennél fogva ezen körülményről az 1872. évi XXXVI. t.-cz. 74. §-ának d) pontja alapján Méltóságodnak ezennel jelentést teszek. Budapest, 1905. július 20. *Rózsavölgyi Gyula s. k., h. polgármester.*“

A belügyminiszter erre a következő 86.594/1905. számú leiratot intézte a polgármesterhez:

„A székesfővárosi törvényhatósági bizottságának f. é. június hó 28-án 931. sz. a. hozott közgyűlési határozatát, az önként befizetett állami adók állami pénztárba való beszállításának eltiltására vonatkozó részében megsemmisítő 71.856/1905. számú rendeletemet, az 1872. évi XXXVI. t.-cz. 74. §. d) pontja alapján 131/1905. bizalm. szám alatt a székesfővárosi főpolgármesteréhez tett és ez úton hozzám felterjesztett felirata ellenében törvényes indokainál fogva továbbra is fentartom.

Erről polgármester urat, utalással a székesfővárosi főpolgármesteréhez tett, fentebb idézett számú feliratára, további törvényes eljárás végett ezennel értesítem. Budapest, 1905. évi október hó 15-én. *Kristóffy s. k., belügyminiszter.*“

A polgármester erre ezt a jelentést tette a főpolgármesterhez:

„Méltóságos Úr! A m. kir. belügyminiszter úr ő nagyméltósága a f. é. július hó 18-án 71.856. sz. a. kelt leiratával megsemmisítette a székesfővárosi törvényhatósági bizottság f. é. június hó 28-án tartott közgyűlésében 931. szám alatt hozott határozatának azt a részét, a mely szerint a közgyűlés kimondotta, hogy az országgyűlésileg meg nem szavazott adókat a jelen kormánynak nem bocsájtja rendelkezésére, a tanácsot és az annak élén álló polgármestert pedig az ezek iránt netán kibocsátandó törvényellenes kormányrendeleteknek végrehajtásától eltiltja. Helyettesem az említett kormányrendeletet mindaddig, a míg a székesfővárosi törvényhatósági bizottsága a f. é. június hó 28-án tartott közgyűlésében 931. szám alatt kelt határozatában e részben elfoglalt álláspontját meg nem változtatja és attól eltérőleg nem rendelkezik, kivihetetlennek tartván, erről a körülményről az 1872. évi XXXVI. törvényczikk 74. §-ának d) pontja alapján folyó évi július hó 20-án 131. bizalm. szám alatt Méltóságodnak jelentést tett.

Minthogy a m. kir. belügyminiszter úr a f. é. október hó 15-én 86.594. szám alatt kelt, általam a mai napon kézhez vett és hivatalos másolatban ide mellékelt leirata szerint az előbb hivatkozott megsemmisítő rendeletét továbbra is fentartja, minthogy továbbra a székesfővárosi törvényhatósági bizottsága a megsemmisítés tárgyát képező 931/905. számú közgyűlési határozatát mindezideig meg nem változtatta: ennél fogva van szerencsém ezen körülményről az 1872 : XXXVI. t.-cz. 74. §-ának d) pontja értelmében a miniszteri rendeletnek a közgyűlés elé leendő terjesztése céljából Méltóságodnak tisztelettel jelentést tenni. *Halmos János s. k., polgármester.*“

A tanács ezen rendeletet a törvényhatósági bizottság november 15-iki közgyűlése elé terjesztvén, a közgyűlés a következő határozatot hozta:

„A közgyűlés a belügyminiszter megsemmisítő rendeletére vonatkozó előterjesztést visszaadja, illetőleg kiadja a tanácsnak azzal az utasítással, hogy főügyési és tanácsi véleménynyel, illetőleg javaslatlall együtt terjeszse azt egy újabb közgyűlés elé.

Ez az újabb közgyűlés november hó 28-án és amennyiben a tárgyalás aznap befejezést nem nyerne, folytatólag a következő napokon tartassék meg s annak napirendjére tűzessenek ki mindazok a tárgyak, melyek a november hó 14-iki közgyűlés napirendjét képezték.

Miről a főpolgármester úr és a tanács, utóbbi a tárgyrat kiadása mellett, jegyzőkönyvi kivonaton értesítetnek.

E határozat folytán a tanács a t. főügyészt véleményadásra híván föl, a t. főügyész a következő előterjesztést tette:

„Tekintetes Tanács! A székesfőváros közgyűlésének 1905. november 14-én és folytatólag 15-én tartott közgyűlésében nyert felhívás folytán véleményemet a következőkben terjesztem elő:

Két kérdés az, a melyet egymástól meg kell különböztetni. Az egyik az, hogy a törvényhatóság jogosítva van-e az önkéntesen befizetett adóknak az államkincstár részére való beszolgáltatását megtagadni. A másik kérdés az, hogy az esetben, ha a törvényhatóságnak ehhez joga van, van-e ezzel szemben a kormánynak oly joga, a melylyel ezt a törvényhatósági jogot hatálytalanná teheti, nevezetesen az a hatálya van-e az 1872 : XXXVI. t.-cz. 12. §. 2-ik bekezdése értelmében leküldött másodszori miniszteri leiratnak, hogy a törvényhatóságnak, bár különben jogosan visszatartott adókat, most már be kell szolgáltatnia.

Mindenekelőtt az első kérdést kell tisztába hozni. Van-e joga a fővárosnak és a többi törvényhatóságoknak az önként befizetett adók kiadását megtagadni.

Erre vonatkozólag két törvény intézkedik, az 1504 : I. t.-cz. és az 1872 : XXXVI. t.-cz. 13. §-a, illetve a többi törvényhatóságokra az ezzel megegyező 1886. évi XXI. t.-cz. 20. §-a.

Az 1504 : I. t.-cz. 4. §-a azt a rendelkezést tartalmazza, hogy az országgyűlésileg felajánlott adónak a megfizetése alól senki magát ki nem vonhatja, ugyanezen törvénynek 5. §-a ezt a rendelkezést kiegészíti azzal, hogy az országgyűlésileg meg nem szavazott adót nem szabad megfizetni. E §. magyar fordításban a következőképp intézkedik:

„Ha pedig valamely vármegye valami adót vagy bármi segélyt (a szokott kamaranyereségen kívül) önszántából és nem az egész ország megegyezésével és akaratából, tudniillik az országlakósok közönséges gyűlésein kívül és így az ország régi szabadsága ellenére ajánlana vagy szolgáltatna bármi módon és akármely keresett szín alatt a királyi felségnek: akkor az ilyen vármegye nemeseinek a közönségét egyetemben legott a hitszegés vagy hamis eskü büntetésében és becsületének s emberségének elvesztésében marasztaltnak s elítéltnek és az ország többi nemeseinek a testületéből kizártnak és kirekesztettnak kell tekinteni.“

Régi lévén a törvény, felmerülhetne a kérdés, hogy vajjon ma is hatálya van-e. Kétségtelen, hogy hatályban áll, mindazon részleteiben, a melyekben későbbi, ellenkező törvények le nem rontják. E tekintetből figyelembe kell venni, hogy a törvény idézett 5. §-a kettőt mond ki, egy tilalmat, t. i. az országgyűlésileg meg nem szavazott adók megfizetésének tilalmát, másodszor

az e tilalom biztosítására szolgáló büntetési szankciót. Ami a büntetési szankciót illeti, ez kétségkívül hatályon kívül van helyezve, a magyar büntető törvénykönyvet életbe léptető 1880 : XXXVII. t.-cz. 3. szakaszának intézkedése által. Azonban az ezen hatályon kívül helyezett büntetési szankcióval biztosított tilalom maga hatályon kívül helyezve semmiféle törvény által nincsen, a törvénynek ez a része érvényben ma is fennáll és élő jogot képez.

Nem lehet ezen törvény ellen felhozni, hogy az régiségénél fogva elavult volna, mert rendelkezése közjogi rendelkezés és vitár felül álló alapelve jogunknak, de minden jognak, hogy közjogi törvények soha el nem avulnak.

De különben már azért sem lehet azt elavultnak tekinteni, mert az ugyanazokat az alkotmányjogi biztosításokat tárgyalja, amelyek az 1872 : XXXVI. t.-cz. 13. §-a és az 1886 : XXI. t.-cz. 20. §-ában foglaltatnak. Az 1504 : I. t.-cz. említett rendelkezésének érvényéhez és mai hatályához tehát szó sem férhet és az 1869 : IV. t.-cz.-ben foglalt alaptörvényünk értelmében annak, mint szentesített és rendesen kihirdetett törvénynek érvényét még a független bíró sem vonhatja kétségbe.

Ez a törvény pedig a törvényhatóságnak nemcsak jogává, hanem egyenesen kötelességévé teszi, hogy az országgyűlésileg meg nem ajánlott adót megtagadja; megtiltja a törvény, hogy a vármegye bár önszántából is, olyan adót fizessen, amely országgyűlésileg felajánlva nincsen. Ez a törvény tehát egymagában kétségtelenné teszi, hogy az egyesek által a törvényhatóság pénztárába befizetett adót a törvényhatóság megtagadni nemcsak joggal bír, hanem hogy az egyenesen törvényes kötelessége. Különbséget az egyesek által a törvényhatósághoz önként befizetett és a kényszerrel beszédett adók között ez a törvény nem tesz és általános jogszabály, hogy ahol a törvény nem különböztet, nekünk sem szabad különböztetni. De nyilván ellenkeznék az ily különbségtétel a törvényhozó azon szándékával, amely a törvény szavában is határozott kifejezést talál: t. i. „az ország régi szabadsága“ megóvására minden államfentartási eszközt megtagadni azoktól, akik országgyűlési felhatalmazással nem bírnak.

A törvényhatóságoknak ezen kötelességével szemben és azzal összefüggésben természetesen fenn kell, hogy álljon az országgyűlési költségvetési felhatalmazással nem bíró kormánynak az a kötelessége, hogy az országgyűlésileg fel nem ajánlott adók beszédésétől tartózkodjék. Alkotmányjogunkban erre nézve nem is hiányzanak kétségbevonhatatlanul világos és határozott rendelkezések. Az 1867 : X. t.-cz.-be foglalt alaptörvényünk rendelkezése szerint:

„az évi költségvetésnek országgyűlésileg történendő megállapítása mindig csak egy évre terjed, s újabb megállapítás s megajánlás nélkül adót kivetni s behajtani nem lehet.“

Ezen törvény világosan kimondja, hogy az országgyűlésileg meg nem szavazott adót a kormány be nem hajthatja. De ezen törvényes intézkedés rációja megköveteli, hogy a meg nem szavazott adót egyáltalában be se szedhesse, tehát még a szabadon felajánlott adót se fogadhassa el. Ez utóbbi irányban is minden kétséget kizár az idézett törvényes intézkedésnek azon

legális interpretációja, amely az állami számvitelről szóló 1897 : XX. t.-cz. 19. §-ában foglaltatik és a törvényesen meg nem szavazott adónak nemcsak a behajtását, hanem pusztá beszédését sem engedi meg:

„ha a költségvetési törvény azon év január hava 1-ig, amelyre szól, létre nem jöhet, a kormány külön törvényjavaslatban felhatalmazást tartozik kérni arra, hogy a legutóbbi költségvetési törvény keretében az állam jövedelmeit folytatólagosan beszédhesse és kiadásait fedezhesse.“

Törvényhozásunk egyébiránt a szabadságot és alkotmányt védő törekvésében még tovább ment és még az utolsó lehető kételyt már akkor eloszlatta, amidőn meghozta az 1790 : IX. t.-czikket, amely alkotmányunknak az 1504. évi I. t.-czikkbe foglalt sarkalatos tételét még a kijátszás ellen is biztosítja. Magyar fordításban:

„bármely néven nevezendő, akár pénzben, akár terményekben vagy ujonczokban álló hadi segedelmek se a Karokra és Rendekre, se a nem nemesekre, a király szabad tetszése szerint nem fognak kirovatni, sőt szabad ajánlat örve alatt, vagy bármely más czímen, országgyűlésen kívül nem fognak szorgalmaztatni.“

Ezeknél erősebb bizonyíték nem lehetséges arra, hogy a kormány az országgyűlésileg meg nem szavazott adót, még ha az neki önként felajánlatná is, el nem fogadhatja. És ebből logikai szükségszerűséggel folyik, hogy az országgyűlésileg meg nem szavazott adót a kormánynak senki, tehát még egyes polgár sem adhatja és nem köteles megadni.

Ezzel el van döntve az az első kérdés olyképen, hogy közjogunk értelmében a törvényhatóságnak egyaránt joga és kötelessége az országgyűlésileg meg nem szavazott adót, — tekintet nélkül arra, hogy azt egyesek az ő pénztárába önként avagy kényszer útján fizették-e, — a költségvetési felhatalmazással nem bíró kormánytól megtagadni. De következik az idézett törvényekből és nevezetesen az 1897 : XX. t.-cz. 19. §-ának idézett rendelkezéséből az is, hogy a költségvetési felhatalmazással nem bíró kormány még azokat az adókat sem szedheti be, amelyek annakidején nyert költségvetési felhatalmazás alapján törvényesen megállapítottak, és amelyekre az államnak ennek következtében már kétségtelen szerzett joga van, de amelyekről az alkotmányos törvényes felhatalmazás hiányában a kormány jogosan még sem rendelkezhetik. Amint ezt a m. kir. Közigazgatási Biróság többek közt 627. sz. döntvényében is kimondotta.

Az eddigiekben még nem tárgyaltam az 1872 : XXXVI. t.-cz. 13. §-ában foglalt azon rendelkezést, amely köré közönségesen csoportosulni szoktak a vita érvei és ellenérvei. E szakaszt eddigelé mellőztem azért, mert az tulajdonképpen a felvetett második kérdésnek, t. i. annak a kérdésnek az anyagához tartozik, hogy az 1872 : XXXVI. t.-cz. 12. §-ában szabályozott felírási jog és azzal kapcsolatos feltétlen végrehajtási kötelezettség mennyiben hat ki a törvényhatóság említett adómegtagadási joga és kötelességére.

Ebben a kérdésben nem lehet figyelmen kívül hagyni ennek a törvénynek és a vele majdnem szószerint megegyező 1886 : XXI. t.-cz. 19. és 20. §§-nak a történetét. Az 1872 : XXXVI. t.-czikknek úgy 12., mint 13. §-a

nem más, mint változatlan ismétlése a törvényhatóságok rendezéséről szóló 1870 : XLII. t.-cz. 16. és 17. §§-ainak. Ezen szakaszok elseje új szabályt hozott be, második csak a régi szabályt illesztette be az előbbinek új jogi keretébe. Az 1870 : XLII. t.-cz. 16. §-ában behozta a törvényhatóságoknak a kormányrendeletek elleni felírási jogát és egyúttal azon kötelességét, hogy a kormányrendelet megismétlése esetében azt feltétlenül végrehajtsa. Egyúttal, hogy a törvényhatóságoknak ezen feltétlen engedelmeskedési kötelességéből származható sérelmét elhárítsa, megengedte a törvény, hogy a törvényhatóság a képviselőháznál kereshessen orvoslást. Magából ebből a törvényes rendelkezésből is következik, hogy azon kormányrendeletek, amelyek a kormány másodszori parancsa folytán feltétlenül végrehajtandók, csakis olyanok lehetnek, amelyek miatt a törvényhatóság a képviselőháznál orvoslást kereshet és találhat, de nem lehetnek olyanok, amelyeknél az a megfordított viszony áll fenn, hogy a képviselőház az, amely a törvényhatóság ellentállásában találja a maga jogainak az orvoslását. A törvényhatóságnak azon joga, hogy az országgyűlésileg meg nem szavazott adókat és ujonczokat a kormánytól megtagadhassa, olyan, amely parlamentáris alkotmányformánknak a védelmére van statuálva. Nem a parlamentáris kormányforma az, amely biztosítékul szolgál, hogy a törvényhatóságok megtagadási jogukat gyakorolhassák, hanem megfordítva: a törvényhatóságok megtagadási joga az, amely biztosítékul szolgál a parlamentáris kormányformának. A törvényhatóságnak a meg nem szavazott adókat megtagadó határozata tehát nem olyan, amelynek a kormány általi megsemmisítése ellen a képviselőháznál a megfelelő orvoslást találná. A helyes jogmagyarázat elvei szerint tehát már magából a felírási jogra, illetve végrehajtási kötelességre vonatkozó ezen törvényes rendelkezésből kell következtetni azt, hogy az 1504 : I. t.-cz. 5. §-ában a törvényhatóságnak kötelességévé tett azon határozata, melylyel az országgyűlésileg meg nem szavazott adót a kormánytól megtagadja, nem tartozik azon határozatok közé, amelyeknek foganatosításától a kormány a törvényhatóságot véglegesen és csak a képviselőháznál lehető orvoslás fentartása mellett eltilthatná. A vonatkozó törvényes rendelkezésnek minden másnemű magyarázata a törvényhatóság alkotmánybiztosítékszámába menő közjogainak kijátszásával volna egyértelmű.

Az 1870 : XLII. t.-cz. és az ezt követő fővárosi és törvényhatósági törvények azonban ezt a főfontosságú alkotmányjogi kérdést nem bízták a pusztá törvényt magyarázatra, hanem külön rendelkezésben világos kifejezést adtak annak, hogy a feltétlen végrehajtás kötelezettségének a szabálya az országgyűlésileg meg nem szavazott adókra és ujonczokra nem vonatkozatható. Nyilvánvaló ebből, hogy az 1870 : XLII. t.-cz. 17. §-a nem új rendelkezést hozott be alkotmányjogunkba, hanem csak azt a viszonyt kívánja szabályozni, amely alkotmányunknak egy régen élő tétéle és az ebbe újonnan behozott felírási jog és az azzal kapcsolatos feltétlen végrehajtási kötelezettség között előállott. Ezt a viszonyt a törvényhozás természetesen nem szabályozhatta másként, mint úgy, hogy kifejezetten is kimondotta azt, ami a felírási jog és feltétlen végrehajtási kötelezettség helyes magyarázatából már amúgy is következett volna: azt t. i., hogy a feltétlen végrehajtási kötelezettség

az országgyűlésileg meg nem szavazott adókra és ujonczokra ki nem terjed. Hogy ez és nem más volt a törvényhozás célja, azt az 1870 : XLII. t.-cz. indokolása is megerősíti, amely miután a felírási jogot és azzal kapcsolatos feltétlen végrehajtási kötelezettséget tüzetesebben megindokolja, az említett két kivételnek az indokolásául csak ennyit mond:

Említeni sem kell, mégkevésbé indokolni, hogy a megye a végrehajtás után a képviselőháznál kereshet orvoslást, mely a miniszter túlhajtásainak egyedüli bírója és hogy a törvényjavaslat 18. §-a kiveszi a föltétlen végrehajtásnak a 17. és 58. §§-aiban körülírt általános szabály alól az országgyűlés által meg nem szavazott adó tényleges behajtására és a meg nem szavazott ujonczok tényleges kiállítására vonatkozó kormányrendeleteket.

Világos, hogy a megindokolás ezen mellőzése csak azért volt lehetséges, mert a törvény nem akart mást, mint a törvényhatóságnak az 1504 ; I. t.-czikkben megállapított és nevezetes alkotmánybiztosítékot képező adó-megtagadási jogát változatlanul beiktatni, és emellett erre nézve a felírási jog és feltétlen végrehajtási kötelezettség alól kivételt tenni.

Ha mást akart volna, jelestül az önkéntesen és kényszer útján befizetett adók közt különbséget tenni, akkor erre az indokolásban az utalást nem mellőzhette volna. Alkotmányjogunk egész szellemével össze sem fért volna az oly törvényhozási intézkedés, amely nagy, alkotmánybiztosítékként számbamenő rendelkezéseket elaprózva, azoknak egy részét kerülő úton alkotmánybiztosítéki jellegükből teljesen kivetkőztette volna.

Igy állván a dolog, nem az itt kifejtett álláspont szorul bizonyításra, hanem ellenkezőleg bizonyításra szorul az, hogy a törvény ezen szavával „behajtására“ az önként, a törvényhatóság pénztárába befizetett adókat ki akarta zárni a maga rendelkezéséből. Azért szorul ez az álláspont bizonyításra, mert nem támogatja más, mint egy szó. A szavakat egymagukban pedig sohasem lehet az értelmezésnél egyedül irányadóknak tekinteni; legfőbb értelmezési szabály, hogy a törvényhozónak rosszul választott szavai mögül is érvényre kell juttatni annak helyes gondolatát. Hogy pedig melyik ezen gondolat, arra nézve a mondottak után nem lehet többé kétség.

Mindazonáltal tekintettel arra a hatásra, melyet a betű a közönséges felfogásra mindig gyakorolni szokott, röviden meg kell világítanom még a törvény betűjéből meríthető ellenérveket is. Az itt kifejtett álláspontom szerint a törvény „behajtására“ szaván semmi súly nincs. Ezzel látszólag ellenkezik az, hogy a törvény „tényleges“ behajtásról beszél, azonban ezt a hangsúlyozást nyilván megmagyarázza ugyanazon §-nak második bekezdése, mely szerint az adó behajtására az előmunkálatok azonnal teljesítendők. Világos tehát, hogy a törvény a „tényleges“ kifejezést nem a behajtási kényszer jelzésére, hanem csupán a második bekezdésben foglalt rendelkezés ellentétéül használta. Marad a „behajtására“ szó egymagában. Hogy ennek a szónak különös súly nem tulajdonítható, azt nem csak az a körülmény igazolja, hogy más törvény is a „behajtani“ szót használta ott, a hol nyilván beszéd általánosan van értve, mint ezt az 1867 : X. t.-czikkre nézve kimutattam, hanem igazolja azonfelül az 1883 : XLIV. t.-cz. 36. §-ának a rendelkezése, amely e

tekintetben minden kétséget kizár. Ezen törvényszakasz következőleg intézkedik:

„A törvényhatóságok és azok közegei mindazokat, miknek teljesítése a törvényesen megszavazott és beszedetni rendelt adók és közjövödelmek kivetése, biztosítása és behajtása körül ezen törvénycikk és a közadók tárgyában hozott egyéb törvények által kötelességüké tétetik s az ezen törvények alapján kiadandó pénzügyminiszteri rendeleteket felelősség terhe alatt végrehajtani tartoznak.

A végrehajtás megtagadásának esetében a főispán az 1870 : XLII. t.-cz. 54. és 55. §§. és Budapest fővárosra nézve a főpolgármester az 1872 : XXXVI. t.-cz. 70. és 71. §§-ai szerint rendelkezik.

Az ebben hivatkozott 1872 : XXXVI. t.-cz. 70. §-a pedig így rendelkezik:

„Ha a törvényhatóság (a 12. §.) vagy a polgármester (a 74. §. e) pontja alatt megszabott) törvényes köteleességét megszegi vagy pontosan nem teljesíti: a miniszterium felhatalmazhatja a főpolgármestert, hogy a főváros mindazon tisztviselőivel és közegeivel, kikre a végre nem hajtott rendelet végrehajtásánál szüksége van, közvetlenül rendelkezessék.

Ez esetben a tisztviselők és közegek a főpolgármesternek a végrehajtásra vonatkozó rendeleteit azonnal és feltétlenül teljesíteni kötelesek s e miatt a törvényhatóság által feleltre nem vonathatnak.

A fővárosi törvény imént idézett rendelkezése tehát annak 12. §-ára utal és a két törvénynek — adó- és fővárosi törvénynek — így egybevetett rendelkezései azt mondják ki, hogy csak törvényesen megszavazott adók tekintetében kell a törvényeket és rendeleteket végrehajtani és csak a törvényesen megszavazott adók tekintetében áll fenn a fővárosi törvény 12. §-ában kimondott végrehajtási kötelezettség, csak ezen adók ki nem adása esetén alkalmazhatja a főpolgármester a törvényhatóság ellen a kényszernek eszközeit. Ha tehát valamely adó önként lett ugyan befizetve a törvényhatósághoz, de törvénnyel megszavazva nincs, akkor a fővárosi törvény 12. §-ában kimondott feltétlen végrehajtási kényszer arra semmi esetre ki nem terjed.

Önként értetik, mert az 1867 : X. t.-cz. és 1897 : XX. t.-cz. 19. §-án alapszik, hogy a törvényesen megszavazott adókat is csak az a kormány követelheti, amely azok beszedésére és felhasználására országgyűlésileg felhatalmazva van.

Ezekből kitűnik, hogy a m. kir. belügyminiszteri leiratban idézett 1883 : XLIV. t.-cz. 44. és 47. §§-ai a kormány álláspontjának törvényességét nem igazolhatják, mert ezt, minden mástól eltekintve, az ugyanazon törvény 86. §-a is már megczáfolja.

Nem tekinthető ellenérvnek az az állítás sem, hogy a fővárosi törvény 13. §-a mint kivétel szorososan magyarázandó. Mert az a tétel, hogy kivételek szorososan magyarázandók, az ugyan a még elterjedt, de ma már túlhaladott jogi tévtanok közé tartozik. Minden jog a céljából és a szándékából magyarázandó és ahol a törvényhozó többet gondolt, mint amennyit mondott, ott gondolata és nem szava az irányadó. Az pedig kivételt megállapító rendelkezésénél épp úgy, mint minden másnál megeshetik a törvényhozóval, hogy

kevesebbet mondott annál, amit gondolt. Így van ez, mint úgy hiszem, meggyőzően kimutattam, a fővárosi törvény 13. §-ában használt „behajtás” szóval is.

Utalnom kell arra is, hogy a képviselőház ez évi június 21-én hozott határozatával a törvényes jogosultsággal nem bíró kormányt a közjöveldmek beszédésétől és felhasználásától egyenesen eltiltotta és a törvényhatóságokat ellenállási joguk gyakorlására és alkotmányvédő kötelességük teljesítésére figyelmeztette. Az a fórum tehát, mely a kormány és a törvényhatóság közt egyedüli bíró lehet, már el is döntötte az ügyet.

Végül megjegyzem, hogy a főváros törvényhatóságának alkotmányos és törvényes adómegtagadási jogával szemben az egyes önkéntes adófizetők akarata súllyal nem bírhat. Azonban még e szempontból sem lehet a főváros álláspontja ellen jogos kifogást tenni, mert mindenki, aki a fővárosnak 1905. június 28-án 931. sz. alatt hozott határozata után teljesített a fővárosnál adófizetést, ezt azzal a tudattal tette, — és más tudatban nem is lehetett, — hogy a főváros a befizetett összegeket határozata értelmében a kormány rendelkezésére bocsátani nem fogja. Akik a fizetéseket — bár törvényellenesen — a kormány rendelkezésére juttatni akarták, azoknak módjukban állott azokat közvetlenül az állampénztárnál teljesíteni, a hova köztudomás szerint nevezetes összegek tényleg be is folytak.

Összefoglalva az eredményt, a törvényhatóságnak nem csak joga, hanem kötelessége az országgyűlésileg meg nem szavazott adókat, tekintet nélkül arra, hogy önként avagy kényszer útján folytak-e be, továbbá az annak idején törvényesen megszavazott, de még be nem szolgáltatott adókat is a költségvetési felhatalmazással nem bíró kormánytól megtagadni. A kormánynak ezzel ellenkező másodszori rendelete sem bír erre a jogra és kötelességre bármilyen behatással. A meg nem szavazott adók és ujonczok megtagadása a magyar parlamentáris kormányformának azon biztosítéka, amely a törvényhatóságok kezébe van letéve. Az egyesnek sem áll jogában adóját az államkincstárba befizetni, a törvényhatósághoz befizetett adót pedig a törvényhatóság a kormánynak kiadni nem jogosult. Az adóhoz joga van az államnak, de csak oly kormánya útján, amely költségvetési felhatalmazással bír. Az ezzel nem bíró kormány az adókkal törvényeink értelmében nem rendelkezhetik és azt a törvényhatóságot, amely bármilyen adót az ily kormánynak rendelkezésére bocsát, egy költségvetési felhatalmazással bíró későbbi kormány jogosan felelősségre vonhatja. A törvényhatóság alkotmányvédő jellege az, amely ezekben a rendelkezésekben kifejezésre és megvalósításra jut. Az egyes polgárok által a törvényhatóság pénztárába önként befizetett adókra nem állhat más, mint a törvényesen meg nem szavazott adókra általában. Törvényeinkből e részben csak egy eredményre lehet jutni és ez az, hogy a nemzet, midőn saját szabadságát védő jogintézményt alkotott, nem akarta, hogy az e védelemnek csak csonka eszköze legyen. Budapest, 1905. november hó 22-én. *Fülepp Kálmán s. k., főügyész.*“

A tanács a tiszti főügyész előterjesztését egész terjedelmében a magáévát tette s azt pártolólág terjesztette a közgyűlés elé.

A közgyűlés november hó 28-án tárgyalta az ügyet. A tanács javaslatával szemben *Heltai Ferencz* dr. biz. tag a következő határozati javaslatot terjesztette elő:

„Budapest székesfőváros törvényhatósági bizottsága a f. évi június hó 28-án 931. szám alatt hozott határozatának az önkéntesen befizetett adók rendelkezésre nem bocsátására vonatkozó intézkedését hatályon kívül helyezi és utasítja a tanácsot, hogy az eddig önkéntesen befizetett és ezután önkéntesen befizetendő állami adókat az 1883 : XLIV. törvénycikk 45. §-ának rendelkezései értelmében az illetékes állami pénztárba szolgáltatassa be; egyébként pedig a kormánynak az országgyűlés által meg nem szavazott adó tényleges behajtását célzó netalán kiadandó rendeleteit az 1872. évi XXXVI. t.-cz. 13. §-a alapján végre ne hajtsa.“

E javaslat ellen hosszabb beszéddel felszóltak: *Darányi Ignác dr., Polónyi Géza, Eötvös Károly, Vázsonyi Vilmos dr.*, míg mellette: *Hieronymi Károly*. A közgyűlés névszerinti szavazással döntött.

A közgyűlés a tanács javaslatát 139 szóval 101 ellen elfogadta s ehhez képest kimondotta, hogy a belügyminiszter megsemmisítő rendeletével szemben 931. sz. a. hozott határozatát egész terjedelmében fentartja és hogy az országgyűlésileg meg nem szavazott adókat, tekintet nélkül arra, hogy önként avagy kényszer útján folytak-e be, a költségvetési felhatalmazással nem bíró kormánytól megtagadja. —

Ugyancsak a november 28-iki közgyűlés tárgyalta *Fejérváry Géza* báró miniszterelnöknek 4558. eln. sz. leiratát, amelyben tudatja miniszteriumának szeptember havában történt lemondása után október 18-án történt újabb kineveztetését és *Feilitzsch Arthur* bárónak földművelésügyi miniszterré történt kineveztetését. A közgyűlés erre a következő határozatot hozta:

„Miután azok az okok, melyekre a közgyűlés 931/905. számú határozatát alapította, nemcsak meg nem szűntek, hanem a kormány időközben tett számos törvénytelen kijelentése, határozata és népámitó programja által fokozottabb mértékben forognak fenn: a közgyűlés az előző határozatában kifejezett legnagyobb mérvű bizalmatlanságának megismétlésével a leiratot irattárba teszi.“ —

Kristóffy József belügyminiszternek 6681. eln. sz. leiratát belügyminiszterré történt újabb kineveztetéséről a közgyűlés irattárba tette. —

A november 28-iki közgyűlés tárgyalta a miniszterelnöknek a törvényhatóságokhoz a törvények és törvényes rendeletek végrehajtásának pontos teljesítése ügyében intézett két körlevelét.

A 3001/905. sz. körlevél így szólott: „A kormány szükségesnek látja ntó szózáttal fordulni a törvényhatóságokhoz.

Alkotmányos életünk mezején huzamosb idő óta komoly zavarok vannak. A törvényhozás tényezői közt néhány fontos kérdésben hiányzik az áldásos egyetértés. Nincs költségvetési törvény s hiányzik a kormány költségvetési meghatalmazása. Halasztást nem tűrő fontos törvényhozási kérdések elintézetlenek. Az országgyűlés működése sorvadozó és tartalmatlan. Az ország kormányzatában s a közigazgatás nem egy ágában mesterkél és szükségtelen,

sőt kártékony akadályok halmozódnak fel. A közszellem, az általános gondolkodás iránytalan, sőt téveter. Az állami jogrend fentartásának nem egy kérdését egyoldalú politikai kérdésekkel zavarják össze.

A kormány tartózkodik a múlt bírálatától. A kormány feladata a helyzet tiszta fölismerése és a javítás, nem az elmélkedés. De föltétlenül bizonyos, hogy a kormány se közvetlen, se közvetve, se cselekvése, se mulasztása által nem oka annak, ami az általános helyzeten nyugtalanító, kényelmetlen vagy ártalmas. Minden törekvés igazságtalan, mely a közfelfogást ellenkező irányba akarja terelni.

Európa közepén művelt nagy állam pillanatig se lehet rendszeres kormány és kormányzat nélkül. Ez igazság előtt minden pártfelfogásnak meg kell hajolni.

A kormány törvényes és alkotmányos.

Igaz, hogy a kormány parlamenti többségre nem támaszkodik, de ez a körülmény se alkotmányos, se törvényes fennállását nem érinti, se hazafias szent feladata teljesítésében nem gátolhatja.

E feladat egyszerű és világos.

E feladat abból áll, hogy a képviselőház többségét a kormány átvételére bírja s ekként az ország kormányzatát hasonlóan alkotmányos és törvényes, de egyúttal a többségi elvnek megfelelő kormány vezesse. A mostani kormány semmi más politikai dologra nem vállalkozott s nem is vállalkozik. Szerencsésnek érzi magát, ha azon a napon, melyen e feladata teljesült, haladéktalanul elhagyhatja állását és súlyos felelősségétől szabadulhat.

E fölött való minden kételkedés indokolatlan. Alkotmányos kötelességéhez híven ezt tanácsolta a kormány király Ő Felségének s ehhez képest király Ő Felsége is a miniszterelnökhöz folyó évi június hó 18-án intézett legkegyelmesebb leiratában kormánya politikai feladatát ebben határozza meg. Ugyanezt a miniszterelnök ünnepélyesen bejelentette a képviselőház folyó évi június 21-iki ülésében.

Az a törekvés, hogy a képviselőház többségéből alakított kormány álljon az ügyek élére, eddigelé nem sikerült, s nem lehetetlen, hogy még bizonyos idő fog elmúlni, míg sikerülhet. De az ez iránti alkotmányos tárgyalások hosszabb vagy rövidebb idő alatt leendő befejezésére a kormánynak alig van befolyása. Annyival inkább célszerű lett volna a nyugodt várakozás s ez alatt a tárgyalások buzgó siettetése.

E helyett a többség a képviselőház folyó évi június 21-iki ülésében egyebek közt a kormánytól teljesen elzárkózott s a kormányzás elé különösen a közadók kezelésében, az állami kiadások eszközzésében s a véderő csorbíthatatlan fentartásában tiltó akadályokat törekedett határozat alakjában gördíteni. S ezzel összhangzásban néhány törvényhatóság eltiltotta köztisztviselőit a közadók beszoigáltatásától s még az önként jelentkező ujonczok belépése körül való közreműködésétől is.

A kormány nagy megütközéssel értesült minderről, noha a többség s ama néhány törvényhatóság, bár egyoldalú és elméleti, de azért buzgalmas hazafiságát megtagadni sehogy se áll szándékában.

Azonban az állami rendnek fenn kell állani; az állam szerveinek, hatóságainak s köztisztviselőinek a haza iránti kötelességét pontosan kell teljesíteniök; a személy- és vagyonsbiztonságnak megrendülni nem szabad s országunk hitele és tekintélye kifelé is szentül megtartandó. Mindezen nagy érdekek a pártok és pártnézetek fölött elérhetlen magasságban állanak.

Ámde a kormány csak úgy óvhatja meg szilárd kézzel a társadalom jólétét, ha a társadalom is teljesíti a haza iránt való kötelességeit. Az az államszervezet, melytől a saját szervei és társadalma elzárkóznak, képtelen a nép jólétét és saját erejét és tekintélyét fentartani. A közállapotok szilárdságának, a nép jólétének s az állami szolgálatra hivatott magyar értelmiségnek micsoda végzetes összeomlása következne abból, ha minden törvényhatóság követné ama néhány példáját!

A haza közterheinek viselése nemcsak törvényes, hanem egyúttal hazafias kötelesség is. Az önként fizetett adók és előálló ujonczok a hazafias kötelesség meleg érzésének következményei. Hogy e kötelesség teljesítését éppen az ország hatóságai és tisztviselői nehezítsék: az erkölcsi képtelenség s nemzetünk történelmi jellemével össze nem fér.

Ez az eljárás még annak a nagy célnak elérésére is alkalmatlan mód és eszköz, mely a szövetkezett többséget lelkesíti. Hiszen a korona és a nemzet közti egyetértésnek s bizalmas együttműködésnek csak megrontására, csak akadályozására szolgál ez az eljárás, de a célba vett reformokban való meg egyezést bizonyosan se nem könnyíti, se nem gyorsítja.

Nem vállalkozni a kormányzásra, de legalább tűrni egy nagyon is ideiglenes működésre vállalkozó kormányt: még érthető. De se kormányzásra nem vállalkozni, se azt, hogy más kormányozzon, meg nem engedni: nemzetünk történetében példátlan s minden alkotmányos elvvel mereven ellenkezik.

Az alkotmány épsége, a törvények szentsége s országunknak kifelé is szilárdan megőrizendő tekintélye és hitele az, melyre átmenetileg a kormány vállalkozott. Reméljük, hogy a kormány vállairól a súlyos terhet a képviselőházi többség józan hazafisága s megfontolt bölcsesége csakhamar leemeli.

De addig is, míg ez bekövetkeznék: kormányzatlanul az országot nem hagyhatjuk s általános felbomlást előidézhető törvényhatósági intézkedéseket nem tűrhetünk. Királyunk és hazánk iránti forró kötelességérzetünk ezt meg nem engedheti.

Felhívjuk és felkérjük tehát a törvényhatóságokat, hogy hűségük és hazaszeretetük, de egyúttal komoly megfontolásuk segítségével utasítsanak el maguktól minden oly törekvést, mely a haza iránti kötelességek elodázását, a közterhek viselésének kötelezettségébe vetett hit megingatását, az önként felajánlott adók el nem fogadását s az önként jelentkező ujonczok elutasítását s ekként végeredményében a nép nyomorának előmozdítását segítené elő. A kormány különben is mulhatlanul megsemmisít minden oly törvényhatósági határozatot vagy intézkedést, mely bármily tiszta indulatból eredve is a fennálló törvényeket sérti és kikerülhetlenül a rend bomlására vezetne. Budapest, 1905. évi július hó 12. *Fejérváry s. k.*"

A 4571/905. sz. körlevél pedig ez volt: „Ő császári és apostoli királyi Felsege folyó évi október hó 16. és 18-án kelt legfelsőbb elhatározásával a parlamenti reformnak alkotmányos úton való megoldását is magában foglaló program alapján a miniszteriumot legkegyelmesebben újból kinevezni méltóztatott.

Erről a törvényhatóság azzal értesítettik, hogy ezen miniszterium a jelen válságos helyzetből való kibontakozásnak alkotmányos úton megvalósítandó feladata mellett céljául tűzte ki a kormányzat törvényes vezetésének ellátása körében és minden irányban a törvényességnek szigorú fenntartását.

Ez alapon számít a miniszterium arra, hogy törvényes és alkotmányos törekvései elé a törvényhatóság akadályt gördíteni nem fog.

A törvényesség kitűzött elvének szigorú érvényesítése a miniszteriumnak elsődrendű kötelességévé teszi, hogy a törvényhatóságok és a hatóságuk alatt álló alkalmazottak minden törvénybe ütköző elhatározásával, illetőleg ténykedéseivel szemben, a rendelkezésére álló törvényes eszközöket a legszigorúbb következetességgel alkalmazásba vegye.

A miniszterium különösen elvárja a törvényhatóságoktól, hogy az adófizető polgárok által önként befizetni szándékolt állami adók elfogadása és az állampénztárba való beszállítása, valamint a katonai szolgálatra önként jelentkezők részére belépési bizonyítvány kiállítása és a véderő bármely tagjának behívása körüli törvényes közreműködés tekintetében törvényes kötelességeiket pontosan teljesíteni fogják.

Ezt a törvényhatóságok érdekéből is annyival inkább megköveteli a miniszterium, mert az 1886. évi XXI. t.-cz. 20. §-ában alkotmányjogi biztosíték gyanánt nyert jogkörű túllépő olyan határozatok által, melyek az államtól még az önként befizetni szándékolt adókból várható jövedelmet is elvonnák, azon kényszerhelyzetbe jutna a kormány, melynél fogva a törvényhatóságok háztartási és egyéb szükségleteinek kielégítése is lehetlenné válik.

Reá kell mutatni továbbá arra is, hogy a véderő fenntartása iránt tett törvényes rendelkezések végrehajtásának elmulasztása az állam feletti fontos biztonsági érdekeit veszélyeztetné.

Bizton elvárja tehát a miniszterium a törvényhatóságok hazafias közönységétől, hogy a törvények és törvényes rendeletek végrehajtásának pontos teljesítése által a hatékonyabb törvényes eszközök alkalmazását feleslegessé teszi. Budapesten, 1905. évi október hó 23-án. A magyar királyi miniszterium nevében: *Báró Fejérváry Géza* s. k.

A közgyűlés a tanács javaslatára kimondta, hogy tekintettel arra, hogy a székesfőváros törvényhatósága a jelenlegi kormánnyal szemben való magatartását illetőleg ez évi június hó 28-iki közgyűlésében meghozott határozatával már állást foglalt, a politikai viszonyokban pedig azóta változás nem történt, a miniszterelnök úrnak leiratai felett napirendre tér.

Hunyad-, Somogy- és Moson vármegyék köriratait, melyek a megyéknek a fentiekhez hasonló értelemben hozott határozataikhoz való csatlakozásra kérték a fővárost, a közgyűlés irattárba tette. —

Ugyanezen a rendkívüli közgyűlésen mutatták be a képviselőház elnökének 2048. számú intézkedését, amellyel megküldte a képviselőháznak ez évi június hó 21-én hozott 409. számú határozatát. Ez így szól:

„Magyar Országgyűlés Képviselőháza 2048/1905. szám. Szeged szab. kir. város törvényhatósági bizottsága 1905. évi június hó 28-án tartott közgyűlésén 357. kgy. sz. a. hozott határozata alapján felterjesztést intézett a képviselőház elnökéhez az iránt, hogy a képviselőháznak 1905. évi június hó 21-én hozott határozata hiteles szövegben a hazai összes törvényhatóságoknak megküldessék.

A képviselőház elnöke Szeged szab. kir. város törvényhatósági bizottsága által előterjesztett kérelemnek helyt adván, elrendelte, hogy a képviselőháznak említett határozata jegyzőkönyvi kivonat alakjában az összes törvényhatóságoknak megküldessék.

Kivonat a képviselőház 1905. évi június hó 21-én tartott ülésének jegyzőkönyvéből:

409. Ezután felbontotta az elnök és felolvastatta a jegyző által Ő Császári és Apostoli Királyi Felsegének Bécsben, az 1905. évi június hó 20-án kelt, báró Fejérváry Géza által ellenjegyzett leiratát, mely szerint a jelen országgyűlés üléseit a folyó 1905. évi szeptember hava 15-ik napjáig elnapoltnak nyilvánítja.

Többek felszólalása után, a Ház báró Bánffy Dezső képviselőnek és társainak indítványára egyhangúlag hozta meg az elnök által kihirdetett következő határozatát:

„A képviselőház az országgyűlést elnapoló királyi kéziratot tudomásul veszi és a főrendiházzal leendő közlését elhatározza, de ezzel kapcsolatosan határozatilag a következőket jelenti ki: A képviselőház az országgyűlésnek királyi leirattal történt elnapolását, mely nyilvánvalólag a nemzeti képviselet alkotmányos jogkörének és egyáltalában a nemzeti akarat törvényes megnyilatkozásának kijátszása végett eszközöltetett ki, alkotmányellenesnek nyilvánítja.

Ebből következőleg alkotmányellenesnek nyilvánítja a kormány hivatalban maradását is, mint amely tudatosan ellentétbe helyezkedik a nemzeti akarral.

Kimondja ezenfelül a Ház, hogy ilyen alkotmányellenes kormányzattal szemben a legszigorúbban érvényesítendő alkotmányunknak az a sarkalatos tétele, mely szerint országgyűlésileg meg nem szavazott adót beszédni, ujonczot kiállítani nem szabad; ez a kormány ugyanis nem csupán egyszerűen, országgyűlésileg megszavazott költségvetés, tehát adó és ujonczjutalék nélkül akarná az állam bevételeit beszédni, kiadásait eszközölni és védereje fennállításáról gondoskodni, hanem készül mindent megtenni a képviselőháznak a költségvetési appropriációt (tehát az adót) és ujonczjutalékot megtagadó határozata ellen, vagy ami ezzel egyenlő jelentőségű, az ez ügyben való országgyűlési határozathozatalnak saját, alkotmányellenes, elnapoló intézkedése által történt szándékos meghiusításával. Ebből folyólag a képviselőház különösen megállapítja azt, hogy a kormánynak ilyen rosszhiszemű eljárása által teremtett helyzetben a véderő létszámának az 1888 : XVIII. t.-cz. alapján

póttartalékosok behívásával, vagy a hároméves kiszolgált védkötelesek visszatartásával eszközölt kiegészítése szintén tilos és törvénytelen, mert az most egyenesen a megtagadott, vagy a végrehajtó hatalom célzatos intézkedése folytán meg nem szavazott ujonczok pótlására, tehát az országgyűlés ujonczmegajánlása, illetőleg megtagadási jogának szándékos kijátszására szolgálna és e jog eredményes gyakorlásának meghiusítására; ez pedig semmi esetre sem volt ama törvény szándéka, ezt a célzatos semmi esetre sem értette a törvény azon „különös körülmények“ alatt, melyek fenforgásához szó szerint köti a létszám kiegészítés rendkívüli módjainak megengedését.

Megállapítja továbbá a Ház, hogy az alkotmányellenesen működő kormány nemcsak egyáltalán nem teljesítheti az 1867 : XII. t.-cz. által kereskedelmi szerződések megkötése körül a felelős miniszteriumra ruházott teendőket, hanem, hogy ez a kormány, éppen e helyzeténél fogva, mely a politikai felelősség érvényesítését vele szemben gátolja, minden mentséget kizáró módon áll a jogi felelősség súlya alatt az 1899 : XXX. t.-cz. tiltó intézkedéseinek, jelesül pedig azon tilalmának megtartása tekintetében, mely szerint új vámtarifa létrejövetele előtt idegen államokkal kereskedelmi szerződés megkötésére nézve tárgyalni nem szabad.

Végül a képviselőház szükségesnek látja az alkotmányellenes elnapolásnak és kormányzásnak a közözügyi kiadásokra kiható különleges jogi következményeit is megállapítani.

Az 1867 : XII. t.-cz. 18—22. §§-ai világosan körülírják a közözügyi kvóta megállapításának módját, mulhatlanul megkivántató első lépés az országos bizottság megválasztása és törvényszerű működése, ez utóbbinak egyik föltétele pedig, az idézett törvény 19. és 20. §§-ai szerint: „a felelős kormány befolyása“. Ha tehát a kvóta-bizottság megválasztása vagy törvényszerű működése az országgyűlésnek alkotmányellenes helyzete által lehetetlenné tétetik, úgy hiányzik az idézett törvény értelmében utóbb bekövetkezhető fejedelmi döntésnek nélkülözhetetlen törvényszerű előzménye, ez esetben tehát a fejedelmi döntés sem történhetik meg törvényesen és jogérvényesen, és így semmi alakban sincs meg a közözügyi kvóta törvényes megállapításának lehetősége. Mivel pedig az 1867 : XII. t.-cz. 18. §-a világosan kimondja, hogy a két állam hozzájárulási aránya „előre“ megállapítandó, úgy ilyen törvényes megállapítás nem léteiben nemcsak a megszavazás ténye hiányzik a közözügyi költségek törvényes folyóvá tételéhez, hanem magának a megszavazásnak törvényszerű előfeltétele is, úgy, hogy minősített alkotmánysértést követ el az a kormány, mely e kettős akadály dacára bármely összeget szolgáltat a magyar állampénztárból a közözügyi kiadások fedezésére.

Mindezek alapján a képviselőház kimondja, hogy a kormány nemcsak súlyos alkotmánysértést követett el a Ház elnapolásának kieszközölésével, hanem, hogy fenállása és egész kormányzata alkotmányellenes, hogy az állami jövedelmeknek, különösen a közadóknak igénybevételére és az állami kiadások eszközölésére feljogosítva nincs, hogy a véderő kiegészítését, illetőleg létszámának fentartását törvényesen nem eszközölheti, sem ujonczozás által, sem pedig az 1888 : XVIII. t.-czikben megjelölt rendkívüli módon, hogy

kereskedelmi szerződésekre vonatkozólag idegen államokkal nem tárgyalhat és hogy különösen tilos neki a közözügyi költségek fedezésére a magyar állampénztárból bármely összeget fordítani. Amennyiben pedig a kormány e tiltott ténykedését mégis teljesítené, a Ház annak összes tagjait előre figyelmezteti e törvénytelen tényekkel összekötött anyagi és büntetőjogi következményekre.

A törvényhatóságokat pedig emlékezteti a Ház alkotmányvédő hagyományos feladatukra; figyelmezteti őket az 1886 : XXI. t.-cz. 20., valamint az 1504 : I. t.-cz. 5. és 6. §§-aira és elvárja tőlük, hogy az alkotmányellenes kormányzatot támogatni nem fogják.

Végül a Ház kifejezi ama törhetlen bizalmát, hogy a nemzetnek szigorúan törvényes védelmi küzdelme diadalmaskodni fog az alkotmány ellen intézett támadás fölött és biztosítja a nemzetet, hogy az alkotmányos rendnek helyreállítása után, legsürgősebb kötelességének fogja ismerni az alkotmány biztosságán, egyesek jogain és a nép jólétén netán ejtett sebek orvoslását.

Ami szenvedés pedig időközben a nemzetet sújtaná, ami megrendülés az uralkodóház hatalmi állását érni fogja, ezért, az alkotmányos megtorlás időpontjának bekövetkezéséig is, a nemzet és történelem ítélőszéke előtt azokra hárítja a felelősséget, akik a törvényesen kifejezett nemzeti akarat érvényesülését — még alkotmánysértés árán is — meggátolni iparkodnak.

A közgyűlés erre kimondta, hogy a képviselőház határozatát köszönettel és tisztelettel fogadja és feliratban értesíti a képviselőházat, hogy a közölt határozatában foglalt utasításoknak hazafias készséggel és mély tisztelettel kész eleget tenni. —

Több vármegye megküldötte a nemzeti ellenállás ügyében hozott határozatát és csatlakozásra kérte föl a fővárost:

a) Pestmegye körirata így szökött:

„Valamennyi törvényhatóságnak. Vármegyénk bizottsági közgyűlésének a magyar országgyűlés képviselőházához intézett kérvényét hasonló szellemű kérvénnyel való pártolás végett megküldjük.

A vármegye közönségének Budapesten, 1905. évi június hó 20-án folytatva tartott rendes évnegyedes bizottsági közgyűléséből. A vármegye közönsége: Beniczky s. k. alispán.“

A csatolt felirat szövege így hangzött:

„Mélyen tisztelt Képviselőház! Hazánk közéléte már évek óta sajátságos jelenségeket tüntet fel. Az alkotmányos élet működése évek óta nem szabályszerű, nem esetleg felmerülő körülmények összejátszása, nem személyes tekintetek, avagy személyes vonatkozások, hanem igen mélyen fekvő okok idézik elő azt, hogy Hazánk alkotmányos életének szabályszerűsége évek óta ismételtelen meg van zavarva.

Ilyen jelenségek okát föl kell keresnünk; de ilyen jelenségek oka nem a felszínen található, hanem mélyen rejlik. Mi az oka tehát annak, hogy Hazánk alkotmányos életének a szabályszerűsége, a kormányzat és törvényhozás összhangzatos működése, ami az alkotmányos élet egyik lényege, évek óta ismételtelen meg van zavarva? Oka ennek az, hogy a törvények végrehajtásánál és a törvények megvalósításánál mellőzik a magyar alkotmány alapelveit. A magyar alkotmány nem mondvacsinált alkotmány, nem fejedelmi kegy adománya; hanem egy ezredéves történeti fejlődésnek eredménye, egy szerves egész, és a magyar alkotmánynak a maga egészében alapelve az, hogy Magyarország önálló állam, saját önállással bír, és azok a törvények, amelyekben ez félreérthetetlenül világosan ki van

fejezve, nem valamely új fejleményt állapítanak meg, hanem csak megállapítják azt, ami százados fejlődésnek természetszerű folyamánya, ami mindig úgy volt és aminek mindig úgy kell lennie, amíg Magyarország fennáll.

Nemzet államot úgy alkot, ha az az állami élet minden lényeges kellékével bír. A nemzeti élet és a nemzet fenmaradásának mellözhetetlen feltétele ez. Azok az egyes törvények tehát, amelyekben világosan ki van fejezve az, hogy Magyarország önálló, független, más országnak alá nem vetett saját önállással bír, úgy, amint azt a legvilágosabban az 1791. évi t.-cz. is kifejezi, azok csak jelenségei annak, hogy valahányszor ilyen törvényt hoztak, ugyanannyiszor támadásnak volt kitéve a magyar alkotmány, a maga egészében támadásnak volt kitéve és védekeznie kellett a magyar nemzetnek, létalapjait kellett megvédenie.

A magyar nemzet százados fejlődésének egyik fontos eseménye volt az, amidőn 1723-ban törvényt alkottatott, amely az örökösödést megállapította, a Habsburg ház leányágára is kiterjesztette és kimondotta, hogy a Magyar Királyi Korona mindenkor azt illeti, akit a Habsburg ház nőágában az örökös tartományok uralkodói joga megillet.

Ugyanez a törvény biztosítja azonban Magyarország állami önállását is. Még 20 év sem telt el azon törvény megalkotása után és Mária Terézia uralkodásának elején, 1741. évben ismét ki lett mondva az, hogy Magyarország önálló állam, saját önállással bír. És 50 évvel később ismét ki lett mondva ez, kétségtelen igazsággal és világossággal, az 1791. évi 10-ik törvénycikkben.

1723., 1741., 1791., 1848., 1867., ezek mind csak egy történelmi folyamatnak olyan jelenségei, amelyek nem szakítják meg a magyar alkotmány szerves egységét és amelyek más-más alakban és az idők alakulásaival számolva, de mindig egy és ugyanazt a dolgot tartják fenn, mint közjogunk alapelveit, Magyarország saját önállóságát. Nekünk tehát, amidőn egyes törvényekre utalunk, az alkotmányra mint egységes szerves egésze is kell utalnunk. Az 1867-ik évi XII. t.-cz. törvényes magyarázata az 1723-ik évi I. és II. törvénycikknek. Ez szerintünk világos. De ezt a törvényt magyarázatot elhomályosította a végrehajtás. Az 1867-ik évi XII. t.-cz. cikkben világosan benne van az, hogy a közös védelemre rendelt összes hadsereg kiegészítő része a magyar hadsereg. Tehát az 1867. évi XII. t.-cz. értelmében magyar hadseregnek kellene lennie, kellett volna lennie 1867. évben, mert ilyen nagy intézményeket, mint egy hadsereg, máról holnapra rögtönözve szervezni, előállítani nem lévén lehető, természetesen meg kellett volna tenni azokat a lépéseket, amelyek az intézmény létesítésére fokozatosan, de szükségkép vezetnek. S hány év telt el azóta s történtek-e sikeres intézkedések arra nézve, hogy a magyar hadsereg úgy, mint az összes hadsereg kiegészítő része meglegyenek? Nem. De történt az ellenkező! Nézzük meg a véderőről szóló törvényt. Az első törvény a véderőről az 1868-ik évi, egyszerűen hadseregről beszél. Sem közös, sem összes, sem magyar, de csak hadseregről. Szándékosan kerüli a szabatos elnevezéseket, szándékosan elhomályosítja az 1867. évi t.-cz. világos rendelkezéseit. S a következő törvény a véderőről, no az már közös hadseregről beszél. Még egy lépéssel tovább menve, egy jellemző dolgot említhetünk. 1875-ig az unjoczzutalék megajánlásáról szóló törvények címe, régi magyar közjogi kifejezésekkel élve, ez volt: „Törvény a magyar ezredekhez (néhánykor a „magyar csapatokhoz“) kiállítandó unjocczokról.“ 1875-ben a „magyar“ szó maradt ki, csak az unjoczzutalék kiállításáról van szó. S ez így megy fokozódva. Az 1890. évben lefolyt nagy vitából emlékezünk arra, hogy Magyarországnak meg volt mindig, még abban az időben is, amikor a korlátlan uralkodói hatalom megvalósulásához már közel voltunk, Mária Terézia uralkodásának második felében is, az unjoccz megajánlási joga; és 1889. évben, a véderőtörvény tárgyalásakor, a 14. §-ban, ezt a jogát is meg akarták semmisíteni! Ime, ismét ott a törekvés, hogy azt, ami egy országra lényegesebb, a véderő feletti rendelkezést, Magyarországra nézve megszorítsák, a nemzeti jogokat a véderőre vonatkozólag mindig szűkebb térre szorítsák. Ámde 1889-ben nem sikerült e törekvés. Az unjoczzutalék meg lett állapítva 10 évre, az unjocczok felállítására a jog fennáll ma is, az a törvényhozásnak feltétlen joga. Vagyis míg az 1867-iki XII. t.-cz. kimondja egyrészt azt, hogy mindaz, ami az összes hadseregnek és így a magyar hadseregnek is, mint az összes hadsereg kiegészítő részeinek, egységes vezérletére

és vezérletére vonatkozik, Ő Felsége a király alkotmányos jogának ismertetik el, — ugyanaz a törvény kimondja azt is: az unjocczok megajánlásának a feltételeit pedig az országgyűlés szabja meg.

Hogy a vezérlet mit tesz, az kétségtelen. Az a hadsereg vezetését teszi a legfőbb fokozatban, az annak az intézkedésnek végrehajtása, amit a vezérlet önmagában foglal. A vezérlet és vezénylet joga nem valami különleges joga a magyar királynak: nincs monarchia, amelyben ez a két jog, mint a monarchia fogalmával járó, nem volna a fejedelem joga, azonban sehol sem magyarázzák és magyarázhatják azt úgy, hogy amiatt, amidőn ma a történelmi fejlődés oda vezet, hogy csak nagy és mert csak nagy, ennél fogva csak nemzeti jellegű hadseregek lehetnek, az állam önállása, annak minden intézményében, tehát a véderőben is, mint állami intézményben, ne nyerjen teljes kifejezést. A vezérlet jelenti a rendelkezési jogot a háború idején, a vezénylet mindenkor a rendelkezési jogot, amennyiben a vezetésre vonatkozik. Sem egyik, sem másik nem jelenti azt, hogy az állam intézménye ne legyen olyan, amelyben az állam önállósága kifejezést ne találhasson, amelyben az állam önállóságának kifejezést találni szükségkép ne kellene. Az 1867. évi XII. t.-cz. ezen intézkedései fölötti véleményeltérésből származik az alkotmányos élet szabályszerűségének, a sikeres törvényhozói munkásságnak, a törvényhozás és kormányzás közötti összhangnak az a sajnos megzavarása, amelynek már számos év óta — némi megszakításokkal — tanúi vagyunk.

Ezt a homályt, amelyet a magyar alkotmányra borítani akarnak, el kell oszlatni, Magyarországtól fokozott terhek elvállalását kívánták a véderő intézménynek az érdekében. Fennálló állapotokat fenn lehet tartani soká, és azok fenn fognak maradni a természetet és az emberi társadalmat s ennél fogva az állami intézményeket is uraló azon általános törvénytől fogva, hogy a nyugalom fenmarad mindaddig, míg valamely erő a nyugvó tárgyat meg nem ingatja, mozgásba nem hozza; azt a nyugvó pontot, amelyhez 1867. évben a véderőre nézve eljutottak, — helyesen-e vagy helytelenül, az más kérdés, — de azt a nyugvó pontot meg lehetett volna úgy sokáig tartani azon feltétellel, hogy ne zavartassék meg a nyugalom természetes egyensúlya; de ha a nemzettől a véderőre nézve tetemesen fokozott terhek elvállalását kívánják és követelik, ezzel megzavarták a nyugalom egyensúlyát, mozgásba jött az egész szervezet és az egyensúly többé nem állítható helyre másként, mintha eloszlatják azt a homályt, amelybe a magyar törvények és a magyar alkotmány világos intézkedéseit burkolni akarják. Amilyen mértékben feltételezik rólunk, hogy a véderő terhehez fokozottan hozzájárulhatunk, ezen feltételezés által elismerik azt is, hogy meg van az erő bennünk a véderő terheinek és a teljesen önálló véderő terheinek is az elviselésére, el kell ismerniök a jogot is a kötelesség arányában. Mindezeknél fogva örömmel üdvözljük Heves vármegyének hazafias állásfoglalását és a következő indítványt fogadtuk el:

A vármegye törvényhatósági bizottsága súlyos aggodalommal látja, hogy az ország alkotmánya és törvényes rendje ellen újabb támadást készülnék intézni. Mindez szigorú kötelességévé teszi a vármegyének, hogy az alkotmány védelmére szavát felemelje és törvényes álláspontját szabatosan körvonalozza. Ez okból kimondja a törvényhatósági bizottság:

I. Minden olyan kormányzati rendszer ellen, mely kész az országgyűlés kifejezett akarata ellenére is kormányozni, amely a képviselőházban történendő leszavaztatása mellett is helyén marad és amely az ország közvagyonára és a befolyandó közjövőknek felett a képviselőház egyenes tilalma ellenére, tehát törvénytelenül rendelkezni kíván, a vármegye törvényhatósági bizottsága ezennel ünnepélyesen tiltakozik.

II. Az országgyűlés által meg nem szavazott adók és unjocczok az alkotmány alapelvei és törvényeink világos rendelkezései szerint (1504 : I.) a vármegye által a kormány rendelkezésére nem bocsáthatók.

III. Köztisztviselőit és a hatósága alatt álló városok és községek tisztviselőit ezennel tiltja attól, hogy az ilyen kormányzás fenmaradását támogassák. Különösen pedig tiltja attól, hogy meg nem szavazott adók beszédében és beszolgáltatásában és meg nem szavazott unjocczok előállításában bárminemű részt vegyenek.

IV. A vármegye törvényhatósági bizottsága számít tisztviselőnek és a vármegye polgárságának kipróbált hazafiságára. Bármiféle sérelemért, ami a tisztviselőket törvényes eljárásukért netalán érhetné, a vármegye teljes elégtételt fog nyújtani. Egyúttal a tisztviselők működésének támogatására és a vármegye hatóságai egyöntetű eljárásának elősegítésére egy 65 tagú bizottságot küld ki, amely bizottság intézkedik az iránt is, hogy szükség esetén a vármegye törvényhatósági bizottsága az alispán útján rendkívüli közgyűlésre összehívassék.

A bizottság önmaga választja elnökét és alelnökét és magát más tagokkal kiegészítheti. A vármegye alispánja és főjegyzője hivatalból tagjai lesznek a bizottságnak, a jegyzői teendőket pedig a jegyzői kar valamelyik behívott tagja fogja ellátni.

Annyival is inkább elfogadtuk ezt az indítványt, mert az országgyűlés által meg nem szavazott adók és ujonczok az alkotmány alapelvei és a törvények (1504:1.) világos rendelkezései szerint a vármegye által a kormány rendelkezésére nem bocsáthatók.

Ezt szerintünk a törvény mondja ki. Vármegye itt a törvény végrehajtója, a vármegyének nem szabad adók és ujonczok szolgáltatásánál közreműködnie, még ha akarnánk sem, s ha tesszük még is, akkor az 1504:1. t.-cz. szerint a becstelenség vádja hárul reánk. Kifogásolhatná valaki, hogy ilyen régi törvényt idézünk, de talán nem régi az 1723:1. és II. törvénycikk; talán 1741-ben nem régi törvényt ujtottak meg, amidőn szintén kifejezték, hogy csak az országgyűlés által megszavazott adókat szabad beszedni? Az 1504. évi törvény ugyan a régi latin terminológia szerint más kifejezéseket használ, amilyeneket az újabb közjogi nyelv, de a törvény értelme világos; mert a magyar alkotmány nem máról holnapra keletkezett, hanem mi ma is ugyanazon jogalapon tanácskozunk, amely jogalapon őseink 400 évvel ezelőtt a Rákoson tanácskoztak.

Nincs közjogi elmélet szerintünk, amely az uralkodó fejedelem és a nemzet egymáshoz való viszonyát szebben, magasztosabban fejezné ki, mint a régi magyar közjogi elmélet, amely a nemzet egységét, a nemzet fenségét és a nemzet által az uralkodóra ruházott felségjogokat a szent korona jelképében foglalja össze. A régi magyar közjog szerint minden magyar nemes ember a szent korona tagja, igen de az 1848. évi nagyemlékű törvényhozás pedig a nemesség jogait kiterjesztette az egész nemzetre: ma tehát minden magyar ember tagja a szent koronának.

Mit jelent ez jelképes beszédről köznyelvre fordítva? Azt, hogy minden magyar ember, mivel hazánk alkotmányos ország, részes a nemzetet a maga egészében — uralkodójával együtt — megillető felségjogokban.

Midőn a magyar nemzet a szent koronát, a nemzeti felségjog jelképét teszi uralkodója fejére, az uralkodó megesküszik a nemzet törvényeinek sértetlen megtartására. A magyar alkotmány tehát a vallás védő pajzsa alatt is áll és ezért amidőn fenti határozatunkat meghoztuk, kijelentjük azt is, hogy bízunk Ő Felsége a király atyai jóindulatában, de bízunk Magyarország ezeréves multjában, bízunk a magyar alkotmány szilárdságában és bízunk mindenek felett a nemzet józanságának erejében.

Pest-Pilis-Solt-Kiskún vármegye közönségének, Budapesten, 1905. évi június hó 20-án folytatva tartott rendes évnegyedes bizottsági közgyűlésén. Avármegye közönsége: Beniczky s. k., alispán, Fazekas Ágoston s. k., főjegyző.

b) Hontmegye körirata ez volt:

„132/1905 M. B. szám. Hont vármegye közönségétől. Kedves Barátaink és Atyánkfiai! Mai közgyűlésünkön tárgyaltuk báró Fejérváry Géza m. kir. miniszterelnök úrnak azon leiratát, amelyben az elnökléte alatti kormány kinevezéséről a törvényhatóságokat értesítette, melyre vonatkozó határozatunkat tudomás és hasonszemlémi intézkedés végett megküldeni van szerencsénk.“

A csatolt határozat így hangzik:

„Hont vármegye törvényhatósági bizottságának Ipolyságon 1905. évi július hó 6-ik napján tartott rendkívüli közgyűléséből. Hazafias üdvözléssel: Hont vármegye közönsége nevében. Alispán h. Somogyi Béla s. k., főjegyző.“

Hont vármegye törvényhatósági bizottságának Ipolyságon, 1905. évi július 6-án tartott rendkívüli közgyűléséből.

132/1905. mb. szám. 5819/1905. alisp. szám. Báró Fejérváry Géza közli a törvényhatósággal a miniszterelnöksége mellett megalakított kormány kinevezését.

Dr. Csermák Ernő által benyújtott határozati javaslat folytán névszerinti szavazás útján elhatározza a közgyűlés, hogy báró Fejérváry Géza miniszterelnökhöz válaszképen 2626. l. sz. leiratára — következő feliratot intézi:

Nagyméltóságú Miniszterelnök Úr! Hont vármegye törvényhatósági bizottsága, amelyet éppen a nagyméltóságod által tudatott az a tény gyűjtött össze rendkívüli közgyűlésre, hogy önök Ő Felsége által a magyar kormány tagjait kineveztetek, mély szomorúsággal és elborult érzéssel fogadta azt a leiratot, amelyben nagyméltóságod ezt a ényt velünk közli.

Nagyméltóságod támogatást kér tőlünk, de ezt a támogatást, sajnos, meg nem adhatjuk.

Mi, akik a törvényhatóság bizottságát alkotjuk, akik itt részint saját vagyoni erőnk-ből, részint polgártársaink bizalma alapján foglalunk helyet, mindannyian a magyar nemzet részét képezzük.

Működésünk alapját nem képezheti más, mint a nemzet alkotmánya s a magyar nemzet szentesített törvényei.

A magyar nemzet alkotmánya szerint nemzetünket országgyűlése képviseli önökkel szemben, s ha önök támogatásért hozzánk fordulnak, első sorban azt kell keresnünk, hogy nemzetünk képviselőházának támogatását sikerült-e megnyerniök?

Mi erre az önök felelete? Az, hogy ezt a támogatást nem is keresték, sőt előre tudták, hogy azt a támogatást megszerezniök nem sikerül, amint nem is sikerült.

Mégis vállalkoztak arra, hogy a nemzet képviselőháza bizalma nélkül, tehát a nemzet akarata ellenére fognak kormányozni.

Milyen támogatást akarnak ehhez a vállalkozáshoz?

A kormány támogatása a nemzet részéről legelső sorban az adózásban nyilvánul.

A magyar alkotmány értelmében az országgyűlés által meg nem szavazott adókat beszedni nem szabad.

Költségvetési törvény nélkül önök nincsenek jogosítva az állam közjövödelmeit kezelni, kiadásait teljesíteni.

Ezt számos törvényünk világosan megmondja.

Nagyméltóságod miniszteriuma az 1897. évi XX. t.-cikkre nem támaszkodhatik, annyival kevésbé, mert az állam jövedelmeinek beszédésére az ezen t.-cz. 19. §-ában körülírt felhatalmazást sem kapta meg.

Már pedig még Mátyás király III. dekrétumában az 1471. évi XI. törvénycikkben benfoglaltatik, hogy: „az ország lakosaitól az ő akaratuk és beleegyezésük nélkül bármi okból egyáltalán semmi adót beszedni nem szabad.“

Ezt a beleegyezést csakis az országgyűlés adhatja meg.

Mi törvényhatóságok annál kevésbé szavazhatnánk meg ilyen adókat, mert ettől az 1504. évi I. t.-cz. 5. és 6. §§-ai a vármegyéket becstelenség terhe alatt egyenesen eltiltják.

Második főtámogatás volna az ujonczjutalék kiállítás.

Az ujonczjutalék tényleges kiállítás az 1889. évi VI. t.-cz. 14. §-ának utolsó bekezdése értelmében szintén nem eszközölhető, mert az 1904. évi VIII. és IX. t.-cikk az ujonczokat az 1905. évre meg nem szavazták.

Mindezekre nézve pedig az 1886. évi XXI. törvénycikk 20. §-a értelmében hasztalan kapnánk a kormánytól rendeletet, mert azt végre nem hajthatjuk.

Midőn mégis azt kívánják tőlünk, hogy az önök kormányát támogassuk, holott minden lépésük törvénybe ütközik, létezésük törvényellenes, ezzel azt kívánják, hogy álljunk szembe képviselőinkkel, akiket mi választottunk és kövessük önöket a törvénytelenég útjára

Ezt nem tehetjük.

Tisztviselőinket nem utasíthatjuk, hogy megszegjék az 1886. évi XXI. t.-cz. 86. §-a értelmében letett esküjüket, hogy „az ország törvényeit megtartják.“

Másképp pedig az önkök támogatása nem volna lehetséges.

Mert tény az, hogy az országgyűlés önkök részére sem adót, sem ujonczot meg nem szavazott, már pedig ezek egy miniszterium létezésének alapfeltételei.

Ezt mi önköknek ki nem pótolhatjuk, azt amit az országgyűlés megtagadott, ki nem szolgáltatathatjuk.

Mély szomorúság kell, hogy elfogja minden honfiú szívéét, látva azt a vállalkozást, amelyben önkök az előadóitak daczára mégis bocsátkoztak.

Az 1867. évi X. t.-cz. világos értelme szerint az országgyűlést nem szabad elnapolni akkor, amikor az ország költségvetés nélkül fordult át a következő esztendőbe, mert hiszen már az előző esztendőben is csak úgy lehetett elnapolni, ha elég idő maradt a költségvetés letárgyalására.

Önkök mégis félrevezette Ő Felségét ezen szentesített törvény értelme felől, elnapoltatták az országgyűlést akkor, amikor azt a támogatást, amelyet nálunk keresnek, az országgyűlésnél kellett volna legsürgősebben kérelmezniök.

Támogatást nem kaptak, kaptak helyette bizalmatlanságot.

Mégis léteznek mint magyar miniszterium, magyar kormány.

Ennek a miniszteriumnak, ennek a kormánynak a magyarságát ezen előzmények után el nem ismerhetjük.

Önököt a kormányhoz szólíthatta és ott tarthatta egy felsőbb parancs, vagy más szempontok, de annyi kétségtelen, hogy ezen eljárásukkal a nemzetnek szolgálatot nem tesznek.

Igaz, hogy a miniszterelnök és az ő ajánlatára a miniszterek kinevezése királyi jog, de míg egyrészt a parlamentben nem gyökerező miniszterium kinevezése imparlamentáris, másrészt a parlament által visszautasított miniszterium hivatalban maradása egyenesen alkotmányellenes.

Ezer esztendeje áll fenn e hazában a magyar nemzet. Ez alatt az ezer esztendő alatt sokat tapasztalt, sokat szenvedett.

És azt tapasztalta, hogy a szenvedésének alapját rendszerint az képezte, hogy valahányszor félreértések támadtak a nemzet és királya között, mindig akadtak emberek, akik közbelépve, lehetetlenné tették, hogy a király és a nemzet megértsék egymást.

Mindig akadtak olyanok, akik felajánlották szolgálataikat a nemzet ellenében, a nemzet akarata ellen.

Ez az a szerep, amelyet önkök most betöltenek.

Önök azt vitatják, hogy szerepük a közvetítés szerepe.

A magyar alkotmány nem ismer a kormányon közvetítőket.

És mert önkök vállalkoztak erre a szerepre, módot és alkalmat adtak arra, hogy azok, akiket a nemzet bizalma emelt volna arra a helyre, mellőztessenek.

Módot és alkalmat adtak arra, hogy a nemzet jogos követelményei elodáztassanak.

Ez a szerep nem lehet a magyar nemzet hű fiainak szerepe.

Lássák be ezt önkök s álljanak félre arról a helyről, amely önököt meg nem illeti!

És ne kérjék a mi támogatásunkat!!!“

c) Somogy megye körirata.

Somogy vármegye alispánja a megyei közgyűlés 1905. évi 342. és 553. sz. alábbi határozatait közölte a székesfőváros közönségével:

„Somogy vármegye törvényhatósági bizottsága által Kaposvárott 1905. évi július hó 12-én tartott rendkívüli közgyűlés jegyzőkönyvének kivonata.

342. kgy. 16.548. Kapotsfy Jenő és dr. Rusa Ernő törvényhatósági bizottsági tag urak részéről a vármegyének alkotmányvédő akcióba való lépése iránt tett indítványa.

Mely indítvány egyhangúlag elfogadtván, tekintettel arra, hogy a jelenlegi kormányzat nem felel meg a valódi alkotmányosság követelményeinek és az országgyűlésnek törvényen

kívüli állapotban történt elnapolása, a nemzeti képviselői alkotmányos jogkörének és egyáltalában a nemzeti akarat törvényes megnyilvánulásának kijátszása végett eszközöltetett ki a kormány által, és így a kormány hivatalban maradása és tovább kormányzása alkotmányellenes és öntudatosan szembe helyezkedik a nemzeti akarral, kimondja ezen törvényhatósági bizottság, hogy:

1. minden oly kormányzat ellen, mely alkotmányellenes, tehát a jelenlegi kormány ellen is, mely kész az országgyűlés kifejezett akarata és bizalmatlansága ellenére is kormányozni, az ország közvagyonára és jövedelmeire felett a képviselőház egyenes tiltakozása ellenére, tehát törvénytelenül rendelkezni, a vármegye törvényhatósági bizottsága ezennel ünnepélyesen tiltakozik, a jelen kormányt nemcsak nem támogatja, hanem iránta legnagyobb bizalmatlansággal viseltetik. Ennek folytán:

2. Elvárja és megköveteli a vármegye összes tisztviselőitől és a vármegyébe keblezett községek és városok előjáróságaitól, — így az alábbiakat egyenesen meg is tiltja, — hogy a kormánynak a törvényhozás által meg nem szavazott adók behajtására, beszédésére és beszoállítására, vagy a törvényhozás által meg nem szavazott ujonczok előállítására és sorozására vonatkozó rendeleteit, akár közvetlenül, akár a főispán vagy bárki más útján intézetenek hozzájuk, végre nem hajtják és annak végrehajtásában közre nem működnek, úgyszintén nem működnek közre a póttartalékosok és tartalékosok oly célból leendő behívása és előállítására körül; hogy az által a véderő részére meg nem ajánlott ujonczok pótoltsanak, miután ez a törvényhozás ujonczmegajánlási, illetőleg megtagadási jogának szándékos kijátszását képezné és arra szolgálna. Megtiltja tehát az önként jelentkező hadkötelesek részére a belépési bizonylat kiadását, úgy az önként fizetett adók beszoállítását.

3. Utasítja a törvényhatósági bizottság az alispánt, hogy amennyiben hozzá törvényellenes és a képviselőház folyó évi június hó 21-én hozott határozatával ellenkező és azzal ellentétes kormányrendeletek érkezének, azokat végrehajtás előtt a vármegye törvényhatósági bizottsága elé terjessze, hogy azokkal szemben az 1886. XXI. t.-czikkben letett biztosító jogaival élhessen. Evégből elhatározza a közgyűlés, hogy mindaddig, míg a kormányzatot alkotmányos felelős miniszterium át nem veszi, minden hónap első hétfőjén, kivéve a rendes közgyűlési napokat, rendkívüli közgyűlést tart.

4. A vármegye törvényhatósági bizottsága számít tisztviselőinek, elüljáróságainak, illetve községi és körjegyzőinek és összes polgárságának hazafiságára, hogy alkotmányvédő hagyományos feladatait minél erélyesebben teljesíthesse, egyúttal ünnepélyesen kijelenti, hogy bármiféle sérelemért, mely akár a vármegye tisztviselőit, akár a községek elüljáróit a fennebbi tilalomnak, illetve utasításnak megfelelő eljárásukért netalán érhetné, teljes vagyoni és erkölcsi elégtételt fog nyújtani.

Miről a vármegyei alispán és valamennyi főszolgabíró (polgármester), úgy a községek elüljáróságai tudomás, ahhoz tartás és köztudomásra juttatás végett a vármegyei hivatalos lap útján értesítettni, mégis jelen határozat külön kiadványban minden községhezán kifüggesztettni és valamennyi törvényhatósággal, úgy ezen törvényhatósági bizottság minden tagjával közölnettni rendeltetik.

Mely határozatnak a vármegyei tisztviselők és községi közegek netán szükségessé válándó vagyoni kártalanítása tekintetében a felelősség kérdését illetőleg főispán úr ő méltósága a névszerinti szavazást elrendelvén, igennel szavaztak, tehát a vagyoni kártalanításért a vármegye nevében és részéről a felelősséget következők vállalták el:

(Az „igen“-nel szavazók nevei.)

Eszerint „igen“-nel szavaztak összesen 108-an, „nem“-mel 1 törvényhatósági bizottsági tag.

Végül főispán úr ő méltósága jelen határozatnak a tartalék első és a póttartalék három legifjabb évfolyamának legénységi állományába tartozó egyének behívása és előállítására, nemkülönben az önként fizetett adók beszoállítására körüli tilalomra vonatkozó része ellen felebbezését nyomban bejelentvén, neki e határozat megküldendő lesz. Kmft. Kiadta: *Pete Lajos* s. k., vármegyei aljegyző.

Somogy vármegye törvényhatósági bizottsága által Kaposvárott 1905. évi szeptember hó 4-én tartott rendkívüli közgyűlés jegyzőkönyvének kivonata.

553/21.767. kgy. sz. A nemzeti ellenállás egyöntetű országos szervezése.

Az ötven tagú bizottság javaslatának elfogadásával kimondja a törvényhatósági bizottság, hogy a nemzeti ellenállás érdekében a törvényhatóságok között az állandó érintkezés fentartását szükségesnek tartja, miért is az összes társörvényhatóságokat megkeresi, hogy az e tárgyban hozott és hozandó határozataikat egymással közöljék, amennyiben pedig az egyöntetű eljárás szüksége merül fel, felkéri őket, hogy az egyöntetű eljárás módzatait megbízottaik által tartandó országos értekezleten állapítsák meg.

Miről az összes társörvényhatóságokat szíves hozzájárulás végett értesíti. Kmft. Kiadta: Dr. Kovács Sebestyén Gyula s. k., vármegyei aljegyző.

d) Szilágymegye körirata.

„Valamennyi vármegyei és városi törvényhatóságnak. Vármegyénk közgyűlésének ezen határozatát hasonló intézkedések czéljából megküldöm. Zilahon, 1905. július hó 12-én. Az alispán helyett: Bálint Sándor s. k., főjegyző.”

A határozat szövege ez volt:

„Szilágy vármegye törvényhatósági bizottságának 1905. július 11-én tartott közgyűlésében a törvénytelen kormányrendeletek végrehajtásának megtagadása s a nemzeti ellenállásnak a törvényhatóságokban szervezése tárgyában hozott határozata.

390/1905. kgyjvk. sz.

Vég határozat.

Vármegyénk törvényhatósági bizottsága a báró Fejérváry Géza miniszterelnöksége alatt álló, de a nemzet alkotmányos és törvényes képviselője által nem támogatott, sőt a törvényhozás mindkét házában bizalmatlansággal találkozott kormány kinevezését alkotmányunkkal és az ezideig gyakorlatban volt alkotmányos szokással szembenállónak, ellenkezőnek találja. Amennyiben pedig ez a kormány a magyar országgyűlés mindkét háza részéről iránta kifejezett bizalmatlansági nyilatkozat után is, azon az alapon, hogy Ő Felsője lemondását el nem fogadta, a nemzet akaratára való hivatkozás mellőzésevel, sőt a nemzet akarata számba nem vevésének már előre elhatározott szándékával továbbra is helyén maradt s a végrehajtó hatalmat a nemzet akarata ellenére gyakorolja, ezáltal pedig ősi alkotmányunk azon leglényegesebb tételét, mely szerint a nemzet a királlyal egyenlően vesz részt a főhatalom gyakorlásában, minden kétségen kívül megsértette, ennél fogva törvényhatósági bizottságunk ezt a kormányt az alkotmányunk értelmében nem létező abszolút királyi akarat végrehajtójának s mint ilyen nemcsak alkotmányellenesnek, hanem nyilván az abszolutizmus útjára lépettnak és törvénytelennek tekinti, vele szemben az ősi magyar alkotmányt megvédelmezni, történelmi multjához méltó hazafias kötelességének ismeri és ebből folyólag kimondja:

1. hogy a báró Fejérváry Géza miniszterelnök vezetése alatt álló kormány iránt bizalma nincsen, azt alkotmányellenes törekvésében nem támogatja.

Ebből kifolyólag:

2. megtiltja az alispánnak, hogy ezen kormánynak alkotmányos törvényekbe ütköző rendeleteit végrehajtsa.

3. Megtiltja a törvényhatóság minden tisztviselőjének, nemkülönben a hatósága alatt álló városok és községek tisztviselőinek és alkalmazottainak is:

a) hogy meg nem szavazott állami adót, vagy illetéket beszedjenek, ilyenek befizetését még az önkéntes jelentkezőktől is elfogadják, adó- és illetékbeszedése iránt felhívásokat kézbesítsenek;

b) hogy a hadsereg bármely szervének kiegészítésénél, meg nem szavazott ujonczoknak bármely módon való szedésében (1886. évi XXI. t.-cz. 20. §.), a póttartalékosoknak

az 1888. évi XVIII. t.-cz. alapján való behívásában segédkezzenek, közreműködjenek és ilyenemű katonai behívókat kézbesítsenek.

4. Mindezen határozatokban foglalt tilalmaknak szigorú betartását a törvényhatósági bizottság a tisztviselői karnak kipróbált hazafiságára tekintettel, nemcsak elvárja, de a törvények megtartására tett esküjük alapján tőlük meg is követeli, sőt az alkotmányvédelem ezen újabb és csak dicsőséges győzelemmel végződhető harcában számít a vármegye közönsége minden tagjának önzetlen, egyetértő és a hazaszeretet által vezérelt támogatására. Viszont azonban a vármegye is mindazon sérelmekért, melyek a tisztviselőket e határozat végrehajtásáért, tehát közvetlen felettes hatóságuknak egyenes rendelete alapján követendő törvényes eljárásukért netalán érhetnék, nekik teljes erkölcsi és anyagi elégtételt fog nyújtani az alább meghatározott módon is.

Ez okból, de a fentebbi határozatok teljesítésének szigorú ellenőrzésére, valamint a tisztviselők működésének támogatására s a vármegye hatóságai egyöntetű eljárásának elősegítésére egy 48 tagból álló bizottságot küld ki.

A bizottság önmaga választja elnökét és alelnökét s hivatalból tagjai: a vármegye alispánja, főjegyzője és tiszti főügyésze, a jegyzői teendőket pedig a jegyzői kar valamelyik behívott tagja látja el.

Elvárja törvényhatósági bizottságunk e 48-as bizottságtól, hogy azonnal megalakuljon és szervezkedjék, reáruházott nagyfontosságú és magasztos kötelességét hazafiúi lelkesedéssel teljesítse, intézkedéseiről minden egyes közgyűléshez kimerítő jelentést tegyen. Az esetre, ha a kormány az önkéntesen jelentkező ujonczok előállítására, vagy az önkéntes adófizetés beszedésére vonatkozó fentebbi tiltó rendeletünket megsemmisítené, ezen bizottság lesz hivatva és kötelezve, hogy minden megengedhető társadalmi eszközökkel a lakosságot az önkéntes adófizetésről való tartózkodásra intse, a hadköteles ifjakat a katonai szolgálatba való önkéntes belépésnek hazafiatlan voltáról felvilágosítsa, végül, hogy a sürgős tudni-és tenni valókat vármegyeszerte a legszélesebb körben közhírré tegye.

5. Kimondja a törvényhatósági bizottság, hogy mindaddig, míg az országban a teljes alkotmányosság helyre nem áll, minden hónapban rendkívüli közgyűlést tart, az első rendkívüli közgyűlés határnapját folyó évi augusztus hó 24-iknapján d. e. 10 órájára kitűzi, annak összehívására az alispánt ezennel utasítja. A további rendkívüli közgyűlések időpontját a folyó évi augusztus hó 24-iki közgyűlés állapítandja meg.

Meghozta törvényhatóságunk közgyűlése fentebbi határozatát alkotmányunk védelmére, élő törvényeink alapján és támaszkodva az országgyűlés képviselőházának folyó évi június hó 20-án hozott határozatára. Miután pedig feltételezi, hogy a jelenlegi kormány a fentebbi határozatunk által törvényellenes intézkedések végrehajtásától és kibocsátásától eltiltott tisztviselőinkkel szemben önkényesen is gyakorolni fogja az 1886. évi XXI. és XXIII. törvénycikkben csakis az alkotmányos kormány részére biztosított jogokat: az esetre, ha az egyeseknek méltatlan üldözése bekövetkeznék, nekik a fentebbiek szerint teljes erkölcsi és anyagi védelmet biztosít, nemcsak jelenlegi állásuk és az azzal járó törvényes javadalmak, hanem eddigi szolgálataik által maguk és családjaik részére szerzett nyugdíj-jogosultságuk tekintetében is.

Amennyiben pedig az 1883. évi XV. t.-cz. 9. és 13. §-a értelmében megengedett 5 százalékos pótdadó vármegyénkben már kivétel van, utasítja törvényhatósági bizottságunk a vármegye alispánját, hogy a fentebbi célok és szükségletekre megkívántató vármegyei pótdadónak az utóbb idézett törvényszakasz utolsó bekezdése értelmében való követelhetése és a törvényhozásnál a jóváhagyásnak és illetve külön felhatalmazásnak kieszközölhetése végett a fentebb megalakított bizottsággal egyetértőleg a f. évi aug. 24-iki közgyűlésünkhöz tegyen részletes és kimerítő javaslatot és amennyiben a felmerülő szükségletek fedezésére 10 százaléknyi vármegyei pótdadó kivetése válik szükségessé, annak kivetése céljából a kiszámítási előmunkálatokat haladéktalanul foganatosítsassa.

Végül figyelemmel arra, hogy ezen tervezett pótdadónak beszedése a törvényhozás engedélye nélkül foganatba nem vehető, másfelől ezen kizárólag önzetlen és igaz hazaszeretettől, másrészt pedig alkotmányos szabadságunk és függetlenségünk ellen nemcsak tervbe vett, hanem már meg is kezdett támadás és az abszolutizmus meglőrése végett

hozandó honfői áldozatnak kényszer útján való hehajtása ellenkeznék az önkéntes megajánlás magasztos elvével: elvárja törvényhatósági bizottságunk a vármegye hazafias közönségétől s minden egyes polgártól, hogy ezen alkotmányos önkéntes adózást a 48-as bizottság felhívására azonnal teljesíteni fogja, mert törvényhatósági bizottságunk ezen önkéntes alkotmányos adó beszédését, gyümölcsöztetését és a fentebb kimondott elvek szerint szétszétadását is teljes számadási felelősség mellett a 48-as bizottságra ruhazza s ezen bizottságot feljogosítja arra is, hogy önmagát a szükséghez képest kiegészíthesse.

Ezen határozat az 1901. évi XX. t.-cz. 33. §-a értelmében vármegyénk „Hivatalos Lapja”-ban közzeendő, valamennyi törvényhatóságnak megküldendő s tekintettel arra, hogy benne pótdadó kivétel szándékoltatik, belügyminiszter úrhoz a kihirdetési s illetve felelősségi határidő letelte után felterjesztendő, valamint kérvények alakjában felküldi azt törvényhatósági bizottságunk az országgyűlés képviselőházához is, egyfelől azért, hogy tanúságot tegyen arról, mikép a képviselőháznak folyó évi június hó 20-án tartott üléséből a törvényhatóságokhoz intézett figyelmeztetését vármegyénk közönsége útmutatásul vette, másfelől az okból, hogy már ez alkalommal is kérje, mikép a határozat végrehajtására kellő vármegyei pótdadót annak idejében a mélyen tisztelt Képviselőház engedélyezni méltóztatnék.

Az 1905. augusztus hó 24-én tartott közgyűlés határozata a nemzeti ellenállás módozatai tárgyában.

583/1905. kgyjvk. sz. Törvényhatósági bizottságunk a jelen törvény- és alkotmányellenes kormánnyal szemben, alkotmányunk megvédése érdekében a folyó évi július hó 11-én tartott rendkívüli közgyűlésében 390/1905. szám alatt hozott határozatában a törvényes ellentállás szükségességét kimondván, annak végrehajtására nézve az ugyanazon határozattal kiküldött 48-as bizottság javaslatához képest elrendeli a következőket:

I. Az adó megtagadására nézve.

Miután a jelen kormánynak az ország közjövödelmei felhasználására a törvényhozás a jogot meg nem adta, sőt az országgyűlés képviselőháza ezen kormányt az ország közjövödelmeivel való rendelkezéstől eltiltotta s így bármely egyenes vagy közvetett állami adónak s illetéknek a kormány rendelkezésére való bocsátása nemcsak hogy törvényteleniséget képezne, hanem a mai napig is érvényben levő s későbbi törvények által is megerősített 1540-ik évi I. t.-cz. szerint, ha a vármegye azt bármi módon és bármely ürgy alatt megtenné, becstelenséget követne el, ennél fogva törvényhatóságunk bizottsága az előbb hivatkozott határozatának második a) pontjában foglalt rendelkezés kiegészítéseképpen az adóbeszédésre s annak az állampénztárba való beszolgáltatására vonatkozó tilalmát mindenmü adó s illetékre, tehát a fogyasztási adókra is kiterjeszti, utóbbiakra nézve elrendeli, hogy a városok és községek által kezelt fogyasztási adók beszédendők, azonban azoknak az állam pénztárába való beszolgáltatása helyett, utasítja az illetékes hatóságokat, hogy a beszédett összegekből a várost vagy községet illető jutalékot saját céljaira visszatartva, az államkincstárt illető összeget gyümölcsözölő pénztárba helyezze el.

Ha pedig a kormány ezek ellenére is saját közegei által kísérletet tenne arra nézve, hogy a fogyasztási adók az állam pénztárába folyjanak be, törvényhatósági bizottságunk megtiltja a hatósága alá tartozó törvényhatósági, városi, községi tisztviselőinek, rendőri hatóságainak, hogy a kormány közegeinek e célra segédkezet nyújtsanak s a fogyasztási adók beszédésére és beszállítására bármely módon ily célból közreműködjenek.

Továbbá ama bekövetkehető esetben, ha a városok és községek kezelése alól a fogyasztási adók elvétetnének s magánosok kezelésére bízvának, úgyszintén oly helyeken, ahol ezen adókat jelenben is magánosok kezelik, elvárja törvényhatósági bizottságunk minden adófizetésre kötelezett polgártól, hogy a magánbérlet vagy megbízottak kezéhez, esetleg, ha a kincstár a beszédést saját közegeire bízná, azoknak a kezeihez se fizessen fogyasztási adót s megtiltja a hatósága alatt álló összes tisztviselőinek és alkalmazottjainak, hogy ilyen esetekben is az adók beszédésére és elszállítására nézve segédkezet nyújtsanak. Az adófizetésre kötelezettek a saját érdekükben utasítja, hogy az esedékes adóösszeget

mindenkor helyezték el valamely pénztárba. Önként következik, hogy a fogyasztási adók s az adóanyagok nyilvántartására, illetve előjegyzésére s ellenőrzésére vonatkozó s eddig gyakorlatban volt törvényes cselekvények megakadályozására ezen tilalom ki nem terjed.

II. Az ujonczmegtagadás- és a katonai behívókra nézve.

Az ellentállás törvényes alapon teljesíthető az országgyűlés által meg nem szavazott ujonczjutaléknak rendes sorozás útján való elő nem állíthatása miatt a véderő létszámában előállott hiánynak másképen, kerülő úton való kiegészítéssel szemben, nevezetesen az önkéntes belépők elfogadása s az 1888 évi XVIII. t.-cz. alapján a póttartalékosok behívása és a hároméves kiszolgált katonák bentartása ellenében. Ezen célokra a közhatóságaink közre nem működhetnek.

Megtiltja tehát törvényhatósági bizottságunk az illetékes közhatóságoknak, hogy ebben az irányban a véderő kiegészítése tekintetében bármely segédkezet nyújtsanak, e célból katonai behívókat nem kézbesíthetnek s az önként belépni szándékozók részére belépési nyilatkozatokat, igazolványokat ki nem adhatnak.

Amennyiben pedig a tartalékos katonáknak a rendes fegyvergyakorlatra s a póttartalékosoknak a nyolczheti kiképzésre szóló behívása törvényes alapon meg nem tagadható, ennél fogva köteleességé teszi törvényhatósági bizottságunk az illetékes közhatóságoknak, hogy csak olyan behívókat kézbesítsenek, melyek az itt megnevezett célból adóznak ki s melyekben a gyakorlati, illetve a kiképzési idő tartama határozottan megjelölve van. Minden más katonai behívót kötelesek kézbesíttelenül visszaküldeni.

A közhatóságok részére szóló ezen tilalom kiterjed azon esetre is, midőn a postai úton küldött behívónak kézbesítése az eljárási segélynek igénybevételével szándékoltatik elérni.

A közhatóságoknak tehát a tiltott esetekben a behívó kézbesítésénél közreműködni semmikép sem lehet, miért is kötelesek megtagadni minden, a tartalékos és póttartalékos katonák tartózkodási helyére vonatkozó nyilvántartásuk kiszolgáltatását, avagy előmozdítását, ha az iránt a katonai hatóságok által megkeresettek. Megtiltja ezenkívül a főszolgabíróknak és a rendezett tanácsú városok katonatügyi előadóinak, hogy az időszerű változások kimutatásokat az illetékes katonai parancsnoksághoz beküldjék.

III. A tisztviselőket érhető anyagi károk megtérítése.

Törvényhatósági bizottságunk a tisztviselőket hazafias maguktartása miatt érhető anyagi károk megtérítéséről pótdadók kivételével által már gondoskodott s felhatalmazta a 48-as bizottságot annak a saját hatáskörében való beszédésére addig is, míg azt kényszer útton a törvényhatóság eszközölheti.

Minthogy azonban a mai napon tartott közgyűlésünkben 581/1905. sz. a hozott határozatunkkal megszavazott 10%-os pótdadó kivételére nézve az országgyűlés felhatalmazása szükséges s általában azon pótdadó beszédhetése tovább húzódnak, mint amikor a tényleges szükséglet ezen fedezetre beáll, t. i. amidőn a tisztviselők előmozdítása vagy felfüggesztése megkezdődik: törvényhatósági bizottságunk megbizta a 48-as intéző bizottságot, hogy akkor, amidőn azt saját belátása szerint már szükségesnek találja, ha az ügy akár a törvényhatóságok működésének netalán bekövetkehető felfüggesztése miatt közgyűlés elébe vihető nem volna, akár a közgyűlés bevétele elég gyors segélynek nem ígérnének, hívja fel a vármegye polgárait 10% állami adójuknak megfelelő önkéntes adónak befizetésére és intézkedjék ezen önkéntes adónak beszédési és elhelyezési módozataira, ezeket kellően tétesse közhírre, ezen önkéntes adózás terhére a törvénytelen kormányrendeletek nem teljesítéséért, illetve közgyűlési határozatainkhoz való alkalmazkodásért előmozdított, vagy felfüggesztett vármegyei tisztviselők, községi- és körjegyzők illetményeit folyósíthassa, illetve az utalványozással az alispánt, esetleg más tagját megbizhassa.

Köteleességé teszi törvényhatóságunk a 48-as bizottságnak, hogy a felfüggesztett vagy előmozdított vármegyei tisztviselők, községi- és körjegyzők illetményeinek kifizetése

végett a kellő fedezetet minden hónapban a következő hóra, legkésőbb az előző hó 20-dik napjáig egybegyűjtsék, hogy a fizetés pontosan teljesíthető legyen és kötelességévé teszi azon bizottság minden egyes tagjának, hogy a bizottság s annak albizottságai ülésein pontosan részt vegyenek, a közgyűlésnek, avagy a bizottságnak megbízásait teljesítsék. Mindezek ügybuzgó végrehajtását törvényhatóságunk a 48-as bizottság tagjai hazafias kötelességének nyilvánítja.

Tudomásul veszi a közgyűlés a 48-as bizottság azon jelentését, hogy a 48-as bizottság elnökévé id. Wesselényi Miklós br. s alelnökévé Moni Gyula bizottsági tagokat megválasztotta, a visszalépett Papp György bizottsági tag helyébe Brunner Béla ballai lakost választotta be, önmagát a járási főszolgabírákkal és rendezett tanácsú városi polgármesterekkel, a járásonként alakult albizottságait pedig az illető járás és városbeli főszolgabírákkal, polgármesterekkel kiegészítette.

Felhívja továbbá az alispán a törvényhatósági bizottság, hogy a főszolgabírákat és rendőrkapitányokat utasítsa, mikép a szociális irányú népgyűlések tartására vonatkozó bejelentéseket a fennálló jogszabályok alapján szigorú bírálat tárgyává tegyék.

Köteles a vármegyének és a hozzátartozó városoknak és községeknek minden tisztviselője a 48-as bizottságnak és albizottságainak az alkotmányvédő határozatokban megjelölt ügyekből vagy elvekből kifolyó megkeresései- és kérdéseire a kellő és igazolt felvilágosítást azonnal megadni és a közgyűlési határozatok végrehajtásához a kívánt hatósági segítyt, munkálatokat teljesíteni.

Annak megakadályozása végett, hogy az állami adóhivatalokban kezelt vármegyei alapokat a kormány felhasználhassa, megkeresi törvényhatóságunk a Középszolnokmegyei takarékpénztár részvénytársaságot, hogy a vármegye betéti könyveire csakis a vármegye választott alispánjának, esetleg az alispán választott helyettesének felszólítására teljesítsen fizetést.

A törvényhatósági bizottság őszi rendes közgyűlése 1905. szeptember 28-ik napjára tűzetik ki.

Ezen a vármegyei „Hivatalos Lap”-ban is közléteendő határozat semmi oly rendelkezést nem tartalmaz, mely az 1886. évi XXI. t.-cz. 5. §-a értelmében csak miniszteri jóváhagyás után volna végrehajtható, ennél fogva tekintettel arra, hogy a tett rendelkezések a célzott hatást csak azonnali végrehajtás esetén idézhetik elő, kimondja törvényhatósági bizottságunk, hogy ezen határozat összes rendelkezései a kihirdetésekor azonnal végrehajthatók s csak birtokon kívül felelbezhettek.

Ezen az összes törvényhatóságokkal közlendő határozat, valamint a folyó évi július 11-én 390. sz. alatt hozott közgyűlési határozat és a 48-as intéző-bizottság tagjainak névjegyzéke kinyomatandó, a törvényhatósági bizottság minden tagjának, az intézkedő hatáskörrel és előadó ügykörrel bíró összes központi közigazgatási, járási és városi tisztviselőnek és minden községnek megküldendő.”

e) Gömörmege körirata.

„9110/905. sz. Kedves Barátaink és Atyáinkiai! Az országunk törvényen kívüli helyzetéből való kivezetését kérő s az országgyűlés képviselőházához intézett feliratunkat hasonszerű felirattal való pártolás végett, atyafiságos barátsággal s szíves üdvözléssel megküldjük. Kelt Gömör-Kishont t. e. vármegye törvényhatósági bizottságának Rimaszombatban 1905. évi július hó 13. és 14-én tartott közgyűléséből. A vármegye közönsége nevében Bornemissza László s. k., alispán.”

A felirat így hangzott:

„Mélyen tisztelt Képviselőház! Vármegyei törvényhatósági közgyűlésünk tárgyalás alá vevén br. Fejérváry Géza m. kir. miniszterelnöknek törvényhatóságunkhoz is megküldött azon leiratát, amely által értesít, hogy Felsőes Urunk és Apostoli Királyunk akarattal nyilvánítása előtt meghajolva, kormányt alakított s ezen kormány támogatására törvényhatóságunkat is felhívta; törvényhatóságunk egyhangú határozattal mondotta ki, miszerint

ezen imparlamentáris kormányt alkotmányosnak el nem ismeri; ebből kifolyólag irányában teljes bizalmatlansággal viseltetvén, kijelentette, miszerint rendelkezésére az országgyűlés által meg nem szavazott állami adókat, illetékeket be nem hajtja s tisztviselői által be nem hajtja; a hadsereg részére meg nem ajánlott ujonczokat ki nem állítja s azok kiállításához segédkezet nem nyújt. Együttal eltiltotta a törvényhatósági tisztviselőket attól, hogy a meg nem szavazott állami adók és illetékek behajtásánál bármi részben is segédkezet nyújtsanak; az ujonczok kiállításánál bármiképen is közreműködjenek; sőt, hogy a hadsereg kötelekébe önként belépni kívánó egyéneknek az ehhez szükséges belépési bizonyítványt kiállítsák. Mindezen intézkedések tételes törvényeken nyugszanak; s törvényhatóságunk nyugodt lélekkel vallja, miszerint ezen határozat meghozatalával, mint védbástyája az alkotmánynak, hivatásának megfelelőleg járt el.

Ámde másrésztől nem kerülhet el figyelmét törvényhatóságunknak, sőt hazafias aggodalommal kell tudomást vennie arról, hogy a tartósan elhúzódó törvényen kívüli állapot káros következménye közéletünk minden viszonylataiban aggasztó mérvben tapasztalható, s a jogrend fentartását veszélyeztető tünetei vármegyénk területén is észlelhetők.

Tekintettel tehát arra, hogy közigazgatási és kereskedelmi viszonyaink függőben levő rendezetlen helyzete ezidőszert már válsággal fenyegeti ezen állami fennállásunkat és vagyoni gyarapodásunk alapját képező nagy állami érdekeinket,

tekintettel arra, hogy az állam által kibocsájtott értékpapirosok árfolyamának utóbbi napokban tapasztalható fokozatos hanyatlása, alapjában támadja meg a nemzeti vagyon értékét és a külfölddel szemben alászállítja az állami hitelünk iránti bizodalmat,

tekintettel arra, hogy vármegyénk közönsége törvény által biztosított alkotmányos jogainak, törvény útján és az alkotmány keretén belül való érvényesítését legjobb tehetsége szerint munkálni, úgy mint eddig, jövőben is őseitől öröklött hazafiúi kötelességének és feladatának fogja tartani,

kijelentésével annak, hogy alkotmányunk biztosítása érdekében elkerülhetetlenül szükségesnek ismeri, miszerint a törvényen kívüli állapot sürgősen megszüntetessék és a kormányzás összes ágainak vezetését az országgyűlés többsége által támogatott, törvényes és alkotmányos módon alakítandó országos felelős kormány vegye át.

Mindezeknél fogva tiszteletteljesen kérjük a mélyen tisztelt országgyűlési Képviselőházat, hogy az országot végromlással fenyegető válságból akként kivezetni és egyszersmind oda hatni méltóztassék, hogy a törvényhozás összes tényezőinek egyetértő üdvös munkássága helyreálltassék és a jövőre is biztosítva legyen.

Kik egyébként hazafiúi üdvözléssel és kiváló tisztelettel maradtunk.

Kelt Gömör-Kishont t. e. vármegye törvényhatósági bizottságának Rimaszombatban 1905. évi július hó 13. és 14-én tartott rendes közgyűléséből. A vármegye közönsége nevében: Bornemissza László s. k., alispán.”

f) Moson vármegye körirata.

„168.615/905. Moson vármegye alispánja a f. é. július 26-án tartott megyei közgyűlés következő határozatát közölte a székesfehérvárosi törvényhatóságával:

Olvasatott báró Fejérváry Géza miniszterelnök úr értesítése az ő és minisztertársai legfelsőbb kinevezetéseiről;

Vörös László miniszter úr értesítése kereskedelemügyi-, Kristóffy József miniszter úr értesítése belügyi-, Lukács György miniszter úr értesítése vallás- és közoktatásügyi- és György Endre miniszter úr értesítése földművelésügyi miniszterré történt kinevezetéseiről.

Ezekkel kapcsolatosan olvasatott gróf Batthyány Tivadar és társai vármegyei bizottsági tagoknak a kormány iránt kifejezendő bizalmatlanság iránti indítványa.

Véghatározat.

Moson vármegye törvényhatósági bizottsága egyhangú határozatával az indítványt magáévá teszi és ehhez képest határozatilag kimondja, hogy:

I. Báró Fejérváry Géza miniszterelnök leiratát irattárba helyezi, kijelentvén, hogy ezen kormányt törvényesen kinevezettnek ugyan elismeri, de kormányon való maradását az 1847/48. évi III. t.-cz. erejénél fogva törvényellenesnek, a magyar alkotmánnyal, a felelős parlamentáris rendszerrel ellentétesnek tudja, mert a parlamentáris alkotmánnyal egy pártönkívüli kormány meg nem egyeztethető, s miután ezen kormány maga is kijelentette, hogy pártönkívüli, s miután úgy a képviselőház, mint a főrendiház, tehát az egész országgyűlés bizalmatlansági szavazata ellenében kormányon maradt, megszegte a magyar alkotmányt és csakis önkényuralmi kormánynak tekinthető, amit dokumentál azzal, hogy a képviselőháznak királyi kéziratral való elnapolását az 1867. évi X. t.-cz. tiltó rendelkezése ellenére kieszközölte, amit bizonyít azzal, hogy a képviselőház egyenes tilalma ellenére magát az ország közvagyonának birlalatába helyezte s azzal rendelkezik.

Moson vármegye tehát ezen kormánnyal szemben teljes bizalmatlansággal él, azt alkotmányellenes működésében nem támogatja s annak további kormányon maradása ellen tiltakozik.

II. Ennek folytán kimondja a törvényhatósági bizottság, hogy az ország törvényei, nevezetesen az 1504. évi I. t.-cz., az 1583. évi I. t.-cz., az 1597. évi XLVI. t.-cz., az 1635. évi LXXXVIII. t.-cz., az 1681. évi XII. t.-cz., az 1790/91. évi XIX. t.-cz., az 1827. évi IV. t.-cz., az 1867. évi X. és 1867. évi XII. t.-cz., az 1889. évi VI. t.-cz. alapján ezen kormánynak semmiféle adót vagy bármi más szolgáltatást, semmiféle ujonczot vagy bármely más módon fegyveres erőt rendelkezésére nem bocsát mindaddig, amíg azok szedésére a kormányt az országgyűlés törvényes módon létrejött törvénnyel fel nem hatalmazza.

III. Ennek folyományaképp egyúttal a törvényhatósági bizottság utasítja köztisztviselői — emlékeztetvén őket hivatalos esküjökben tett azon fogadalmukra, hogy az ország törvényeit megtartják, — továbbá a hatósága alá tartozó községek képviselőtestületeit és elöljáróságainak összes tagjait, tisztviselőit, hogy az 1545. évi XXXIII. t.-cz. és a fent hivatkozott törvények rendelkezéseit szorosan tartásuk be, s ennél fogva a kormánynak a törvényhozás által meg nem szavazott bármi czímen alapuló akár egyenes, akár közvetett adóknak — tehát a fogyasztási adóknak és összes illetékeknek is — kivetésére, behajtására, beszedésére, beszedésére és biztosítására; továbbá a törvényhozás által meg nem szavazott ujonczok előállítására és sorozására vonatkozó rendeleteit — bárki útján intéztesse is hozzájuk — végre ne hajtsák és azoknak bárki által megkísérlendő végrehajtásától közreműködésüket megtagadják.

Utasítja továbbá a törvényhatóság ugyanezen most felsorolt közegeket, hogy tekintettel az 1504. évi I., 1545. évi XXXIII., 1583. évi I., 1597. évi XLVI., 1635. évi LXXXVIII., 1681. évi XII., 1790/91. évi XIX. és az 1827. évi IV. t.-czikkek azon tiltó rendelkezéseire, amelyek szerint az országgyűlés által meg nem szavazott bárminemű adót vagy hadi segedelmet a kormánynak nyújtani nem szabad, hogy továbbá tekintettel a képviselőház 1905. évi június 21-én hozott azon határozatára, amely szerint a kormány bárminemű adók beszédéséről és fegyveres erő s külön kifejezetten a póttartalék behívásától eltiltatott, az önként felajánlott adófizetéseket, mint törvényileg tiltottakat, visszautasítsák, a póttartalékok behívásánál, a három évi tényleges katonai szolgálatra önként jelentkezők besorozásánál ugyancsak minden közreműködést megtagadjanak. Különösen pedig figyelmezteti a törvényhatóság a kisközségek pénzbeszédőit, illetve bírait és a nagyközségek pénztárnokait, — mint akiknek tiszte az 1883. évi XLIV. t.-cz. 42. §-a értelmében a körjegyző, illetve egyik jegyző közreműködésével a törvényesen megszavazott adót beszédni, — hogy első sorban az ő kötelességük az adófizetésre önként jelentkezőket visszautasítani; továbbá figyelemzteti azon vármegyei adózókat, kik a kir. adóhivatalnál fizetik adójukat, hogy önkéntes adófizetésük alkotmányellenes cselekedet.

Viszont azonban felhívja a törvényhatóság összes községeit, hogy az adófizetőket gyelmeztessék, miszerint az alkotmányos kormányzás helyreállításával az adófizetési kötele-

zettség visszahatólag is fölleledni fog így a jelenlegi bármincmű adótarozásaiknak megfelelő összeget el ne költse, hanem addig is megbízható pénzügyintézeteknél gyümölcsözőleg elhelyezzék.

IV. Utasítja a törvényhatósági bizottság a vármegye alispánját és esetleges helyetteseit, hogy amennyiben hozzájuk törvényellenes és a képviselőház 1905. évi június 21-én hozott határozatával ellentétes vagy ellenkező kormányrendeletek bárki útján is érkezének, azokat végrehajtás előtt a vármegyei törvényhatósági bizottság elé terjesszék, illetve az 1886. évi XXI. t.-cz. 19., 20. §-ainak és a 68. §. c) meg d) pontjainak szoros betartására ügyeljenek.

V. A törvényhatósági bizottság bizton számít tisztviselőinek, községei összes autonóm testületeinek, elöljáróságainak és közegeinek s az összes megyei polgárságnak kipróbált hazafiságára, de tekintettel arra, hogy egy törvény- és alkotmányellenes kormány a nyílt erőszakra is képes, egyúttal biztosítja mindezen fentemlített közegeket, hogy amennyiben a törvényekhez a jelen határozathoz való ragaszkodásukért őket akár erkölcsi, akár anyagi hátrány érné, nekik mindkét irányban teljes elégtételt, illetve kártalanítást fog nyújtani.

VI. Ezen határozat egyöntetű végrehajtása czéljából s az összes tisztviselők és egyéb közegek támogatása végett egy húsztagú bizottság rendeltetik ki, amelybe következő bizottsági tag urak: 1. Achs Lőrincz, 2. Antoni Gusztáv, 3. Árvay Pál, 4. gróf Batthyány Tivadar, 5. Békefy Kálmán, 6. dr. Bobest István, 7. Bobleter Ignác, 8. báró Clauer Lajos, 9. Czingraber Lajos, 10. Erényi Károly, 11. Horváth Gusztáv, 12. Kaprinay István, 13. ifj. Lang Pál, 14. Lévay Pál, 15. Manning Mihály, 16. Németh Vincze, 17. Oeller György, 18. Pamper Imre, 19. Süli Ferencz, 20. Zimmermann János megválasztatnak.

Egyúttal a törvényhatósági bizottság az 1886. évi XXI. t.-cz. 46. §. második bekezdésében foglaltak alapján határozatilag elrendeli, hogy további intézkedéseig minden hó második szerdai napján — tehát legközelebb 1905. augusztus 9-én — rendkívüli közgyűlés tartandó, melyeknek összehívására főispán úr fölkéri, s melyeknek tárgysorozatába a húszas bizottság megállapodásai, illetve javaslatai is fölveendőek.

VII. A törvényhatósági bizottság az országgyűlés iránti tisztelete és föltétlen bizalma kifejezéséeként a képviselőház 1905. évi június 21-én egyhangúlag hozott alkotmányvédő határozatát, a mai ülés jegyzőkönyvébe beiktatni rendeli és egyúttal elhatározza, hogy úgy a képviselőházat, mint a főrendiházat az alkotmányellenes kormánnyal szemben követett alkotmányvédő bizalmatlansági szavazatukért feliratilag üdvözlí és biztosítja, hogy ezredéves alkotmányunk védelmében Moson vármegye közönségére föltétlenül számíthatnak; végül pedig azon reményének ad kifejezést, hogy a törvényhozás ezen törvény- és alkotmányellenes kormány törvényszegéseit megtorlatlanul hagyni nem fogja.

VIII. E közérdekű határozatnak a vármegye hivatalos lapjában való közzététele és a társörvényhatóságokkal való közlés elrendeltetik. Egyúttal foganatosítás végett úgy főispán úr ő méltóságának, mint a vármegye alispánjának kiadatik.

g) Kolozsmegye körirata.

Kolozs vármegye alispánja f. é. október 12-én kelt átiratával tudomásvétel végett a vármegye 649. és 654./1905. sz. alább írt határozatait küldötte meg a székesfőváros közönségének is:

Kolozs vármegye köztörvényhatósági bizottságának makfalvi és uzapaniti Dózsa Endre alispán elnöklété alatt Kolozsvárt 1905. szeptember hó 6-án d. e. 11 órakor megnyitott közgyűléséről vezetett jegyzőkönyvből kivonat.

Határozat.

Szám 649/9333/1905. Kolozs vármegye törvényhatósági bizottsága kimondja:

1. Minthogy a magyar alkotmány ügyvezető miniszteriumot nem ismer, s a Fejérváry-kormány az 1848. évi III. t.-cz.-ben lefektetett elvek szerinti független felelős magyar miniszterium jellegével nem bír, s minthogy az országgyűlés mindkét házában történt bizalmat-

lansági határozat ellenére állásában megmaradt, s a parlament törvénytelen elnapolásával az országgyűlés ellenőrzési jogát kijátszotta, iránta bizalommal nem viseltetik, létrejvetelét s fennállását az 1715. évi III. t.-cz., valamint az 1791. évi XII. t.-cz. megsértésének tartja.

2. A közgyűlés a törvényhozás által meg nem ajánlott egyenes és közvetett adók behajtásától, a fizetési meghagyások kézbesítésétől és az önkéntesen fizetendő adók elfodásától a vármegyei és Kolozs r. t. város tisztviselőit, valamint a községek elöljáróit eltiltja.

3. Megtiltja továbbá, hogy a fentnevezett tisztviselők és községi elöljárók a törvényhozás által meg nem ajánlott ujonczok előállításában bárminő részt vegyenek.

4. Nehogy azonban a nemzetnek az ujonczmegajlásban gyökeredző ellentállási joga kijátszassék, eltiltja a járási főszolgabírákat az önként jelentkezők részére belépési bizonyítványok kiállításától; az összes tisztviselőknél, a községi elöljáróknál megtiltja a tartalékosok és póttartalékosok részére a tényleges szolgálatra való behívók kézbesítését.

5. Habár teljes mértékben méltányoljuk a köztisztviselők hazafias állásfoglalását, mégis utasítjuk a vármegye alispánját, avagy helyettesét, hogy amennyiben bármely tisztviselő az alkotmány és törvények védelmében eljárásért üldözöbe vétetnék, felfüggesztetnék, vagy egyébként károsíthatnák, minthogy a nemzeti ellenállásban részvételt a törvényhatóság rendkívüli eredményes közszolgálatnak tekintti, a megtámadott tisztviselőt a vármegye alispánja vagy helyettese a 2051/1905. sz. szabályrendelet 13. §-a szerint a nyugdíjválasztmány egybehívásával kivételesen teljes fizetésével ideiglenesen nyugdíjaztassa és havi illetményét „rendeletre” azonnal utalja ki a nyugdíjalapból. Ezen intézkedését a törvényhatósági közgyűlésnek haladéktalanul elfogadás és megerősítés végett jelentse be.

Szavatul a törvényhatóság egyáltalán köztisztviselőinek esetleges sérelmeiért.

6. Egy ötven tagból álló bizottságot küld ki az alispán elnöke alatt, oly célból, hogy ezen közgyűlési határozat végrehajtása fölött őrködjék.

7. Elhatározza a törvényhatósági közgyűlés, hogy további rendelkezéseig minden hónap második szerdáján rendkívüli közgyűlést tart, melyre az alispán az esetleg sérelmesnek tartott kormányrendeleteket tárgysorozatba kitézni tartozik.

Szám 654/10.336/1905. Főjegyző bemutatja Somogy vármegye közönségének a nemzeti ellenállás egyöntetű országos szervezése tárgyában 553. jkvi. sz. a. hozott határozatát.

Határozat.

Az ötven tagú bizottság javaslatának elfogadásával kimondja a közgyűlés, hogy a nemzeti ellenállás érdekében a törvényhatóságok között az állandó érintkezés fentartását szükségesnek tartja, miért is a nemzeti ellenállás ügyében f. évi szeptember hó 6-án tartott rendkívüli közgyűlésében 649. jkvi. sz. a. hozott határozatát az összes törvényhatóságokkal közölni határozza s amennyiben pedig az egyöntetű eljárás szüksége merül fel, az országos értekezlet megtartásához hozzájárul.

h) Cslk vármegye körirata.

„Cslk vármegye törvényhatósági bizottságának Csíkszeredában 1905. évi október hó 14-én tartott rendes közgyűlésében vezetett jegyzőkönyv kivonata.

Szám 6315/905. ai. 346. Somogy vármegye törvényhatósági bizottsága hozzájárulás végett megküldi a nemzeti ellenállás egyöntetű országos szervezése tárgyában 553/21.767—905. kgy. sz. azon határozatát, melyben kimondatott, hogy a nemzeti ellenállás érdekében a törvényhatóságok között az állandó érintkezés fentartását szükségesnek tartja, miért is megkeresi a törvényhatóságokat, hogy az e tárgyban hozott és hozandó határozataikat egymással közöljék, amennyiben pedig az egyöntetű eljárás szüksége merül fel, felkéri őket, hogy az egyöntetű eljárás módzatait megbízottaik által tartandó országos értekezleten állapítsák meg.

Véghatározat.

Törvényhatósági bizottságunk a megkeresést örömmel veszi tudomásul s azt teljesen magáévá téve utasítja az alispánt, hogy úgy ezen, mint az e tárgyban hozandó határozatokat küldje meg az összes törvényhatóságoknak.

Végül pedig törvényhatósági bizottságunk az egyöntetű eljárás módzatainak országos értekezleten való megállapítása szükségének beálta esetére megbízottakul kiküldi: Becze Antal alispán elnöke alatt Bartha Ignác, Török Ferencz, Györpál Domokos, dr. Bocskor Béla és Murányi Kálmán törvényhatósági bizottsági tagokat.

A főváros közgyűlése örömmel vette tudomásul, „hogy a vármegye a nemzet alkotmányának védelmében hagyományos és magasztos kötelességüket hűségesen teljesítik s elrendeli, hogy a jelen közgyűlés határozatai a törvényhatóságokkal közöltessenek és kifejezi abbéli készségét, hogy az eljárás egyöntetűségének megállapítása végett, ha annak szüksége bekövetkezik, kebeléből megbízottakat fog kiküldeni.” —

Több vármegye ismét megküldötte a fővárosnak a nemzeti ellenállás ügyében hozott határozata részbeni megsemmisítésére vonatkozó belügyminiszteri rendeletre hozott határozatát.

a) Pestmegye határozata.

„Tárgy: 70.742/II. a. 1905. sz. belügyminiszteri leirat, mellyel a vármegye törvényhatóságának 923. és 1336. kgy. számú határozatait megsemmisíti. Kedves Barátunk és Atyánkfia! A mellékelt határozatunkat szíves tudomásvétel végett közöljük. A vármegye közönségének Budapesten, 1905. évi augusztus hó 10. napján tartott rendkívüli bizottsági közgyűléséből. A vármegye közönsége: alispán, mint h. elnök helyett: Fazekas Ágost s. k., főjegyző.”

A határozat így hangzik:

„Pest-Pilis-Solt-Kiskún vármegye közönségének Budapesten 1905. évi augusztus hó 10. napján tartott rendkívüli bizottsági közgyűlésén.

^{25.570. kig.}
^{1336. kgy.} 1905. szám.

A törvényhatósági közgyűlés ^{13.375 kig.}_{923. kgy.} 1905. szám alatti határozatával kimondotta, hogy az országgyűlés által meg nem szavazott adók és ujonczok az alkotmány alapelvei, a törvények világos rendelkezései szerint a vármegye által a kormány rendelkezésére nem bocsáthatók, s egyszersmind köztisztviselőit és a hatósága alatt álló városok s községek tisztviselőit tiltotta attól, hogy a meg nem szavazott adók beszédésében és beszolgáltatásában, valamint a meg nem szavazott ujonczok előállításában bárminemű részt vegyenek. — Továbbá kimondotta, hogy bármiféle sérelemért, amely a tisztviselőket törvényes eljárásukért netalán érhetné, a vármegye teljes elégtételt fog nyújtani.

Ugyancsak az 1905. évi július hó 17-én tartott rendkívüli közgyűlésén ^{21.781 kig.}_{1336. kgy.} szám alatti hozott újabb határozatában kimondotta:

1. hogy a községek által kezelt borítal és húsfogyasztási adó, amennyiben önként befizettetnek, a községek által elfogadhatók ugyan, elvárja azonban, hogy a községek ezen adókat nem bocsájtják a kormány rendelkezésére, hanem teljes jogfentartással pénzügyintézetben helyezik el;

2. hogy a behívott tartalékosok és póttartalékosok behívói nem kézbesíthetők és hogy a behívóknál már a főszolgabírák is tagadják meg a közreműködést;

3. hogy a hadseregbe önként belépők részére szükséges belépési bizonyítványok kiállításának eltöltése tárgyában folyó évi 22.439. szám alatt kiadott alispáni rendeletet helyesli s ahhoz teljes egészében hozzájárul.

A 70.742/905. szám alatt kelt belügyminiszteri leirattal ezen határozatok megsemmisítettek.

Tárgyalás alá vétetett a 65-ös bizottságnak ott báró Prónay Dezső által indítványozott s elfogadott javaslata.

Határozat.

A 65-ös bizottság határozati javaslatának elfogadásával a törvényhatóság, a $\frac{13.373. \text{ kg.}}{923. \text{ kg.}}$ 1905. és $\frac{21.781 \text{ kg.}}{1336. \text{ kg.}}$ 1905. számú határozatait ezen miniszteri leirattal szemben továbbra is fentartja és az azokban foglaltakat egyhangú határozattal újólaj kimondja.

Mert: az 1504: I. t.-cz. világosan tiltja az országgyűlés által meg nem szavazott adók beszedését, sőt kimondja, hogy ha valamely vármegye valami adót, vagy bármi segélyt önszántából és nem az egész ország megegyezésével és akaratával, tudniillik az országgyűlésen kívül és így az ország régi szabadsága ellenére ajánlana vagy szolgáltatnak bármi módon és akármilyen ürügy alatt, — az ilyen vármegyét becsületének elvesztésében marasztalja, vagyis becstelennek nyilvánítja.

Az 1504: I. t.-czikket az 1635: LXXXVIII. t.-cz., továbbá az 1681: XII. t.-cz. is világosan fentartja és megújítja.

Az 1790/91. évi XIX. t.-cz. szerint pedig biztosítani méltóztatott Ő szent Felsége az ország és hozzá kapcsolt részek Karait és Rendeit, hogy „bármely néven nevezendő, akár pénzben, akár terményekben álló adók, avagy ujonczok” nem fognak kirovatni, sőt szabad ajánlat örve alatt vagy bármely más czímen sem fognak országgyűlésen kívül szorgalmaztatni.

Az 1867: X. t.-cz. szerint: „az állam költségvetésének országgyűlésileg történendő megállapítása mindig csak egy évre terjed és újabb megállapítás és megajánlás nélkül adót követni és behajtani nem lehet.”

Az 1867: évi XII. t.-cz. 17. §-a szerint Magyarország államköltségét a magyar felelős miniszterium előterjesztésére az országgyűlés alkotmányos úton fogja elhatározni; azokat (tehát csakis az országgyűlés által megszavazottakat) a miniszterium saját felelőssége alatt veti ki, szedi be és kezeli.

Az 1790/91: XII. t.-cz. szerint pedig Magyarországot rendeletekkel, vagy úgynevezett pátensekkel kormányozni nem szabad és nem lehet, a végrehajtó hatalmat pedig csak a törvények értelmében lehet gyakorolni.

A vármegyének $\frac{13.373. \text{ kg.}}{923. \text{ kg.}}$ és $\frac{21.781. \text{ kg.}}{1336. \text{ kg.}}$ 1905. számú határozatai mindenképen megfelelnek az idézett törvényeknek, azokkal megegyeznek, azoknak természetes folyamánai, szükségszerű következményei, az idézett törvényekkel azonosak. A belügyminiszterium a törvényhatóságokat Magyarország világos alaptörvényeinek megszegésére, a törvény által a hitszegéssel egyenlőnek nyilvánított, megbecstelentető cselekedetre nem kényszeríthetvén és a belügyminiszternek 70.742 II. á. 905. számú leiratában foglalt az a kijelentése, hogy a vármegye fent említett számú határozatainak bizonyos rendelkezéseit megsemmisíti, az előbb idézett törvények világos rendelkezéseivel ellenkezően: az 1790/91. évi XII. t.-cz. értelmében semmis, ennél és tárgyánál fogva az 1886: XXI. t.-cz. 20. §-a szerint joghatálytal nem bír, figyelembe nem vehető és így a törvényhatóságnak fenti számú határozatát meg kellett hozni annyival is inkább, mert a hivatkozott törvények élő törvények, ezeket hatályon kívül helyező törvények nem alkottattak

Midőn erről szíves tudomásvétel végett az összes szomszédos törvényhatóságok értesítettek, szoros alkalmazkodás végett kiadjuk azt a vármegye hivatalos lapja után az összes főszozolgabíráknak, polgármestereknek s a községi elöljáróságoknak.

b) Abaúj-Torna vármegye határozata.

„421/905. kg. sz. Kedves Barátaink és Atyámfiai! Az alkotmány védelmében hozott határozatunkat megsemmisítő belügyminiszteri leiratot a mai napon tartott rendkívüli közgyűlésünkben vevén tárgyalás alá, azt a fennálló törvényeink rendelkezéseinek fogva tudomásul nem vettük s jogerő nélkül valóknak jelentettük ki.

E tárgyban hozott határozatunkat azon kérelemmel küldjük meg, hogy amennyiben ily tárgyú miniszteri leirat már Hozzátok is leérkezett volna, a felett hasonló szellemben állást foglalni legyetek szívesek.

Kelt Abaúj-Torna vármegye törvényhatósági bizottságának Kassán 1905. augusztus hó 15-én tartott ülésében. A vármegye közönsége nevében, az alispán szabadságon, Puky Endre s. k., főjegyző.

A határozat így szól:

„Kivonat Abaúj-Torna vármegye törvényhatósági bizottságának Kassán, 1905. évi augusztus hó 14-ik napján tartott rendkívüli közgyűlése jegyzőkönyvéből.

Felolvastatott Kristóffy József belügyminiszternek ez évi július hó 31-éről 73.472. sz. rendelete, amellyel a vármegye közönségének július hó 27-én tartott közgyűlésében 322 sz. a. az alkotmány védelmében hozott határozatának az önkéntesen fizetett állami adók elfogadására és az önkéntesen előálló ujonczokra vonatkozó részeit, nemkülönben a borítal és hús fogyasztási adók tárgyában július hó 14-én 410. sz. közgyűlési határozatot, az 1886: XXI. t.-cz. 10. §-ára hivatkozva, felülvizsgálat alá vette és a pénzügyi s honvédelmi miniszterekkel egyetértve megsemmisítette, egyben tárgyalás alá vétetett a politikai javaslatok megtételére kiküldött harminczas bizottság által a közgyűlésnek elfogadásra ajánlott határozati javaslata.

Véghatározat.

Abaúj-Torna vármegye közönsége a most kormányon levő miniszteriumot, az országgyűlés mindkét házának bizalmatlansági nyilatkozata után, alkotmányos, törvényes és parlamentáris felelős kormányt annál kevésbbé tekintheti, mivel ezen kormány a képviselők ülésének törvényellenes elnapoltatása által önmaga nyújtott bizonyosságot arról, hogy az országgyűléssel szemben tartozó felelősséget kijátszva és megkerülve; a félreérthetetlen nemzeti akarattal szembe helyezkedve, — a parlament nélkül, sőt a parlament ellenére, s az alkotmányos törvények megsértésével kíván kormányozni.

A vármegye közönsége tehát már ez okból sem ismerheti el a kormányt azon jogát, hogy a törvényes kormányt megillető jogokat gyakorolhassa, s hogy a vármegyei közgyűlés határozatait az 1886. évi XXI. t.-cz. 10. §-ára való hivatkozással akár felülvizsgálat alá vehesse, akár pedig joghatálytal megsemmisíthesse.

De még kevésbbé tekintheti a jelenlegi kormányt illetékesnek arra, hogy a vármegye közönségének az országgyűlés által meg nem szavazott adók behajtásának és meg nem ajánlott ujonczok kiállításának megtagadása tárgyában hozott határozatát bírálata tárgyává tehesse, — amennyiben ezen jog a törvényes kormányt sem illeti meg.

Ugyanis a helyes törvényalkalmazás elveinek figyelembe vételével, az 1886. évi XXI. t.-cz. 10. §-ában a törvényes kormány részére általánosságban biztosított felülvizsgálati jog józanul ki nem terjeszthető az ugyanazon törvény későbbi 20-ik §-ában felsorolt, azon különleges jogkörben hozott alkotmányvédő törvényhatósági határozatokra, amelyeknek éppen az a célja, hogy a meg nem szavazott adók beszedését s a meg nem ajánlott ujonczok kiállítását bármely kormánnyal szemben megakadályozzák s az ország közjelméinek, pénz és veradójának felhasználását a törvényhozás felhatalmazása nélkül lehetetlenné tegyék.

Mert amidőn törvényeink a törvényhatóságokat a meg nem szavazott adók és meg nem ajánlott ujonczok tekintetében az ellenállási joggal felruházván, az alkotmányos szabadság védőivé, s a kormány alkotmányos szükségletének ellenőreivé tették, — ezen ellenállási jognak gyakorlását nem tehetik, de nem is tették függővé a kormány tetszésétől, s valóban képtelenség feltételezni azt, hogy a törvényhatóságoknak ily tárgyú határozatait; s azoknak érvényességét felülbírálni, jóváhagyni, vagy megsemmisíteni, jogköréhez tartoznék ezen kormánynak, amely saját céljai érdekében a törvényhatóság ellenállási jogának gyakorlását minden alkalommal lehetetlenné tenni igyekeznek.

A törvényhatóságok ily tárgyú határozatainak érvényessége tehát a kormány jóváhagyásától egyáltalán nem függ, hanem ezek joghatályának előfeltételét csakis az képezi, miszerint valóban az országgyűlésileg meg nem szavazott adók és meg nem ajánlott ujonczokra vonatkoznak.

Már pedig a kormány maga is elismeri, hogy költségvetési és ujoncz megajánlási törvény hiányában az ország közjöveldelmeinek beszedésére s az ujonczok kiállítására törvényes jogosultsággal nem bír, — s emellett tény az is, hogy a képviselőház ez évi június 21-én hozott határozatával a törvényes jogosultsággal nem bíró jelenlegi parlamenti kormányt a közjöveldelmek beszedése és felhasználásától, valamint az ujonczok kiállításától egyenesen és határozottan ellitotta, — a törvényhatóságokat ugyanama határozattal, törvényes ellenállási joguk gyakorlására, — s alkotmányvédő kötelességük teljesítésére figyelmeztette, — amely tényekből önként következik, hogy a törvényhatóság törvényes ellenállási jogának s ellenállási alkotmányos kötelességének előfeltételei nyilván fenforognak.

Minthogy pedig az 1635. évi LXXXVIII. t.-cz. és az 1681. évi XII. t.-cz. által hatályban fentartott s megújított 1504. évi I. t.-cz. az országgyűlés által meg nem szavazott adó beszoállítását határozottan tilalmazza, sőt a bármi módon vagy akármely keresett czim alatt nyújtott adó vagy segély ajánlását vagy adását is ellitlja;

minthogy az 1790/91. évi XIX. t.-czikben kimondatott, hogy királyi önkény által bármilyenmő, vagy pénzbeli vagy természetbeni, avagy ujonczbeli segélyek — szabad ajánlat ürügye alatt vagy más czim mellett sem fognak szorgalmaztatni;

minthogy az 1867. évi X. t.-cz. szerint az állami költségvetés a törvényhozás által évről-évre állapítandó meg s ily megállapítás nélkül adót kivetni és behajtani nem szabad;

minthogy az 1867. évi XII. t.-cz. hason rendelkezéseket tartalmaz;

mindezekből nyilván kitűnik az is, hogy a kormánynak az önkéntes adófizetés s az önkéntes katonai szolgálatra jelentkezés kérdésében elfoglalt álláspontja a törvénynek rendelkezésével, az alkotmányos rend és felfogással, valamint az 1886. évi XIX. t.-cz. 20. §-ával ellenkezik s annak a törvények szándékos félremagyarázásából merített indokai komoly figyelmet annálkevésbé érdemelnek, mivel az önkéntesen fizetett adók is oly állami közjöveldelmet képeznek, amelynek kezelésére és felhasználására költségvetési törvény hiányában a kormány nem jogosult s amint a meg nem szavazott adók behajtását nem követelheti, éppen úgy a községeket az önkéntes fizetések elfogadására sem utasíthatja — a katonai szolgálatra önkéntesen jelentkezők pedig az 1898. évi VI. t.-cz. értelmében az ujonczok jutalékába beszámíttatván, ily önkéntesek felvétele a törvényhozás ujonczmegajánlási jogának kijátszását vonná maga után:

a vármegye közönségének 410/1905. számú közgyűlési határozata az ugyancsak az állami közjöveldelmeket képező bor- és húsfogyasztási adók beszoállításának eltiltását mondván ki, hasonlólag törvényes alapon meghozott oly határozatnak tekintendő, amelynek joghatálya a kormány jóváhagyásától független és sem vagyon felügyeleti, sem törvényességi szempontból meg nem támadható. De nem sérti ezen határozat a szerződés útján létrejött jogállapotot sem, mivel a községek az állammal és nem a kormánnyal kötött bérleti vagy megváltási szerződések szerint csak a törvényhozás által megszavazott bor- és húsfogyasztási adó beszoállítására vannak kötelezve, — ellenben nem vállaltak kötelezettséget a tekintetben, hogy a meg nem szavazott adókat is be fogják az állampénztárba szolgálatni.

Ügyszintén nem ütközik eme határozat tételes törvényekbe, nem pedig különösen a belügyminiszter által hivatkozott 1875. évi XVIII. t.-cz. 2. §-ába sem, amely törvény csakis az 1875. év második negyedében viselendő közterhekről intézkedik; — a jelen esetre tehát nem is vonatkozhatik.

Mindezek alapján, s tekintettel még arra is, hogy az 1790/91. évi XII. t.-cz. világos rendelkezése szerint Magyarországot, mint alkotmányos államot, rendeletekkel vagy pátensekkel kormányozni nem szabad, hanem a végrehajtó hatalom csakis alkotmányos törvények értelmében gyakorolható:

Abauj-Torna vármegye közönsége a harminczas bizottság javaslatának egyhangú és lelkes elfogadásával szigorúan ragaszkodván a törvényekben biztosított alkotmányos jogaihoz, hűségesen követvén ősi tradícióit s hivatkozva már 1903. évi 517. kgy. szám alatt hozott határozatában elfoglalt álláspontjára, Kristóffy József belügyminiszternek 1905. évi 73.472. II. a. sz. alatt kelt azon leiratát, amelyben az 1905. évi 322. és 410. számú közgyűlési határozatoknak az önkéntesen fizetett adók elfogadása, az önkéntesen jelentkező ujonczok

kiállítására, s a községek által beszedett bor- és húsfogyasztási adók beszoállításának megtagadására vonatkozó rendelkezéseit megsemmisíteni kívánja: tudomásul nem veszi, — joghatállyal bírónak nem tekint, hanem a most idézett és törvényesség szempontjából, meg nem támadható közgyűlési határozatait továbbra is változatlanul érvényben tartva azoknak végrehajtását tisztviselőinek és a községi elöljáróknak újabban is meghagyva, s a vármegye alispánja által 9250/905. sz. alatt kibocsátott végrehajtási körrendeletet helyeselve, az ahhoz leendő alkalmazkodást a megyei tisztviselők és községi elöljáróknak kötelességévé teszi, egyben végül a közgyűlés ezen határozatát hasonló irányban leendő állásfoglalás céljából a többi törvényhatóságoknak is megküldi.

c) Mosonmegye határozata.

„Kedves Barátaink és Atyáink! A nemzeti ellenállás tárgyában f. évi szeptember hó 13-án megtartott közgyűlésünkben 381/bü. sz. alatt hozott határozatunkat megküldjük. Magyaróvár, 1905. szeptember 18. *Óshegyi József* s. k., Moson vármegye alispánja.

Ez a határozat így szölt:

„Moson vármegye törvényhatósági bizottságának Magyaróvárott 1905. évi szeptember hó 13-án tartott rendkívüli közgyűléséről vezetett jegyzőkönyv kivonata.

6667. alisp. sz. 381. bü. A vármegye alispánja előterjeszti a belügyi m. kir. miniszter úrnak 1905. évi augusztus hó 8-án kelt 80.250/905. számú rendeletét, mely a törvényhatósági bizottságnak 1905. július 26-iki közgyűlésében hozott 213/bü. 4758/alisp. számú határozatát, megjelölt részeiben megsemmisíti. Az alispán bejelenti, hogy az idézett miniszteri rendeletet törvénybe ütközőnek vélvén, a főispánhoz erről jelentést tett és úgy az idézett miniszteri rendeletet, valamint jelentését is hivatalos lapunk f. évi 33-ik számában 6160/905. alisp. sz. alatt teljes szövegében köztudomásra hozta. A belügyminiszter úr az alispánnak jelentését 1905. szeptember 1-én kelt és 5-én érkezett 87.014/905. sz. rendeletével akképen intézte el, hogy a fentebb idézett 80.250/905. sz. rendeletét továbbra is fentartja és az alispánt a további törvényszerű eljárásra utasítja.

Az ügy tehát az 1886: XXI. t.-cz. 68. §. c) pontjában, illetve a 19. §-ban foglaltakhoz képest közgyűlési tárgyalás alá vétetik.

Véghatározat.

Moson vármegye törvényhatósága a belügyi m. kir. miniszter úrnak 1905. augusztus 8-án kelt 80.250/905. sz. és 1905. szeptember 1-én kelt 87.014/905. sz. rendeleteit törvénybe ütközőknek, alkotmányunkat sértőknek tartja, ennél fogva azokat figyelembe nem veheti, nem követheti, hanem megmaradva alkotmányvédő álláspontján, 1905. július 26-iki 213. bü. sz. határozatát a miniszteri leiratokkal szemben továbbra is fentartja.

Minthogy a törvényhatóság szigorúan a törvényekhez kíván alkalmazkodni és alkotmányvédő álláspontja csakis meg nem szavazott adókra és ujonczokra vonatkozhatik, ennél fogva kijelenti, hogy a törvényekben és rendeletekben előírt mindazon teendők, melyek az 1904. év végéig megszavazott adókra és ujonczokra vonatkoznak, úgy mint eddig, akadálytalanul teljesíthetők és teljesítendők.

Ellenben a meg nem szavazott adókra és ujonczokra nézve törvényeken alapuló szabályaink az alább következők, melyek a vármegye határozata nélkül is úgy a tisztviselőkre, mint a vármegye lakosságára nézve kötelezők:

1. Adó szó alatt értendők az állami egyenesadók, az állami közvetett adók, tehát a fogyasztási adók és jövedékek, nemkülönben az állami illetékek is.

2. Adó szó alatt nem értendők az állami egyenesadók módjára behajtandó, más köztartozások, mint például vízszabályozási járulék, birtokrendezési költség, kereskedelmi és iparkamarai illeték, erdőkezelési járulék stb., továbbá a vármegyei és községi pótdadók és szolgálmányok.

3. Adót kivetni nem lehet. (1867: X. t.-cz. 6. §.)

4. Mindaz, ami az adóketésig szükséges, mint elómunkát teljesítendő. (1886: XXI. t.-cz. 20. §.)

5. Mindaz, ami az adóketés után következik, tehát adófizetés, adóátvétel, végrehajtás útján való behajtás, adóbeszolgáltatás tilos, még abban az esetben is, ha a fizetés önkéntes jellegű. (1504: I. t.-cz., 1790/91: XIX. t.-cz., 1867: X. t.-cz. 6. §.)

6. Ujonc szó alatt értendők mindazon egyének, kik az 1889: VI. t.-cz. 16. és 17. §-ai alapján a közös hadsereget, illetve honvédséget évenként kiegészítik, tehát az önként belépők is.

7. Mindaz, ami az ujoncsozás előkészítéséhez szükséges, mint elómunkát teljesítendő. (1886. évi XXI. t.-cz. 20. §.)

8. Mindaz, aminek alapján a hadsereg, illetve honvédség tényleges kiegészítése megtörténhetik, még az önkéntesség esetében is, tilos. (1504: I. t.-cz. c), 1790/91: XIX. t.-cz., 1867: XVI. t.-cz. 12. §.)

9. A katonai behívók közül azok, amelyek a) rendes fegyvergyakorlatra, b) póttartalékosoknak első kiképzésére, de mindig törvényes időtartamra szólnak, kézbesítendőik és átveendőik.

Megokolás.

A megsemmisítő miniszteri rendeletekkel szemben az 1886: XXI. t.-cz. 19. §. első bekezdésében jelzett eljárást — a felirati kérelmezést — a törvényhatóság ezúttal azért nem alkalmazhatja, mert nem parlamentáris, tehát alkotmányellenes kormány intézkedéséről van szó, de különben is az 1886: XXI. t.-cz. 20. §-a értelmében a törvényhatóság a kormánynak meg nem szavazott adók tényleges behajtására és meg nem ajánlott ujonczok tényleges kiállítására vonatkozó rendeleteit végrehajtani nem köteles.

Ennélfogva a különben is törvényekbe ütköző miniszteri rendeleteket figyelembe venni, követni nem lehet, mert az ellenkező eljárás egyértelmű volna azzal, hogy a törvényhatóság az ország törvényeinek megtartására felelős tisztségviselőit esküszegésre hívja fel.

Alaptörvényeinkben gyökerező azon sarkalatos alapelvvel fogva, hogy országgyűlésileg meg nem szavazott adó és meg nem ajánlott ujoncz a végrehajtó hatalomnak rendelkezésére nem adható, úgy a tisztségviselőnek, mint az állampolgárnak mindama cselekménye alkotmányellenes, mely a sarkalatos alapelvvel ellenkezik, légyen a cselekmény akár önkéntes elhatározásnak vagy kényszernek eredménye, amint ez az idézett törvényekből világosan megállapítható.

A miniszteri rendeletekben foglalt azon álláspontot, hogy az önként befizetett adó elfogadandó és beszolgáltatandó, az önként jelentkező ujoncz tényleges állításához szükséges okmányok kiadandók, a törvényhatóság nem ismerheti el irányadónak, mert

a) alaptörvények világos szövegeivel ellentétesek;

b) az 1883: XLIV. t.-cz. csakis a törvényesen megszavazott adókra vonatkozhatnak;

c) a behajtás szó úgy magán- és közjogunkban, ha előtte a végrehajtás útján való kifejezés hiányzik, a fizetéseknek egy általánosító, kényszerintézkedésektől mentes fogalom meghatározása, melyben az önkéntes fizetés fogalma is kétségtelenül foglaltatik;

d) adó-kontribúció alatt mindazon és csakis azon szolgáltatásokat lehet érteni, melyeket a törvény az államszükségletek fedezésére az állampolgárokról ró. Önkéntes adó azonban nem is létezhetik, sem a grammatikai, sem törvényi értelemben, mert amit önként adnak, annak lehet bármi az elnevezése, csak adónak nem lehet mondani. Miután pedig az 1504. évi I. t.-cz. az önkéntes adakozások elfogadását is tiltja, a törvényhatóság az önkéntes hozzájárulások elfogadását is visszautasítani köteles annyival is inkább, mert ha a törvényhatóság az egyes állampolgárok által önként felajánlott hozzájárulásokat elfogadja és a kormánynak rendelkezésére bocsátja, megkerüli a törvényt, mivel az államszükségletek fedezésére oly összegeket fogad el, amelyek az ország adómegajánlási jogát kifizetik és az alkotmányellenes kormánynak segédkezet és módot nyújtanának arra, hogy az alkotmányt beláthatlan időig mellőzhesse;

e) az 1889: VI. t.-cz. 16. §-ak d) pontja alapján a közös hadsereg és a 17. §. d) pontja alapján a honvédség kiegészítették önkéntesek belépése által is, ha tehát a törvény-

hatóság, az önkéntes belépéseket elfogadja, kijátssa az ország ujonczmegajánlási jogát mert lehetővé teszi, hogy az országgyűlés tudta és beleegyezése nélkül a kormány az önkéntes jelentkezők számához képest vagy részben vagy akár egészben is — az ujonczszükséglethez hozzájusson.

Minthogy pedig a törvényhatóságnak sem joga, sem szándéka nem lehet a fentebb jelzett alkotmányi sarkelv megvédésében a megengedettnél tovább menni, minthogy továbbá a július 26-iki határozatának bővített értelmezése esetleg téves eljárásra adhatna okot, szükségesnek vélte az 1—9. alatti pontozatokat megállapítani, melyek úgy a tisztségviselőknél, mint az állampolgárnál a kellő útmutatást megadhatják.

A vármegye törvényhatósága ezredéves alkotmányunk megvédésére indított ezen nemzeti küzdelemben feltétlen számít minden egyes polgára hazafiságára és elvárja tőle, hogy nemzeti létünket biztosító törvényeink alapján megszabott fenti irányelveket követelni fogja s hazafiúi kötelességének ismeri úgy az ezen alkalommal, mint már előzőleg is adott utasításokat pontosan megtartani.

Nem kételkedik sem a törvényhatósági, sem a községi tisztségviselőnek önzetlen és önfeláldozó hazafias érületében, s elismerve azt, hogy a nemzeti küzdelem sikere igen nagy részben az ő további működésüktől függ, lelkes kitartásra buzdítja őket azzal, hogy ha a hatalom megpróbáltatásoknak is tenné ki őket, megnyugtatólag szolgáljon nekik, hogy azok az ősi alkotmányért vívott jogos és igazságos nemzeti küzdelemben érték őket.

Ezen véghatározat, mint közérdekű, a vármegye hivatalos lapjában közzéteendő s az összes törvényhatóságokkal közlendő.

d) Somogy vármegye határozata.

A székesfőváros közönségének megküldött Somogy vármegye alábbi határozata:

„Somogy vármegye törvényhatósági bizottsága által Kaposvárott, 1905. évi október hó 2-án tartott rendkívüli közgyűlés jegyzőkönyvének kivonata.

560/23.222. kgy. sz. Belügyminiszter 74.034/1905. sz. rendelete a törvényhatósági bizottság 342/16.548. és 346/17.895. sz. határozatának megsemmisítése tárgyában és ugyanannak 96.452/1905. számú azt fentartó rendelete, szemben a vármegye alispánjának a végrehajtást megtagadó és a vármegye főispánjához intézett 22.446/1905. számú feliratával.

A törvényhatósági bizottság a belügyminiszter megsemmisítő leiratát tudomásul nem veszi, hanem újból is kimondja, hogy az ujoncz és adómegtagadásra vonatkozó 342. és 346. számú határozatait továbbra is fentartja, annyival is inkább, mert a 342. sz. határozat, tekintettel az 1886. évi XXII. t.-cz. 5. §-ában foglalt rendelkezésre, a miniszter intézkedése előtt már jogerőssé vált, de eltekintve ettől, az országgyűlés mindkét háza által bizalmatlansággal fogadott kormányt nem ismeri el oly törvényes hatóságnak, mely a határozat megsemmisítésére jogosult volna.

Egyben megbotránkozását fejezi ki a vármegye közönsége azon szegényletes, eléggé el nem ítéhető és meg nem bélyegezhető eljárás felett, hogy az ország alkotmányos jogaiért folytatott küzdelem letörésére a kormány és különösen annak egyik tagja, Kristóffy József ügyvivő miniszter, a társadalom oly elemeit mozgósította és biztatta fel, melyek a nemzetközi szocializmus haza- és vallásellenes elveivel nemcsak az állami és társadalmi rendnek, a vallásnak és a tulajdon szentségének izentek hadat, de gyökereikben megátamadták a magyar nemzeti állam alapjait.

A kormány és különösen a belügyi ügyvivő miniszter ezen intencziói méltán képezik közmegevetés tárgyát és sértik az önálló és független magyar nemzeti állameszme iránt köteles hazafiságot és hűséget.

Mely határozatát hasonló eljárás céljából az összes társörvényhatóságoknak hazafias üdvözléssel megküldi.

Ezen határozat azonnal végrehajtandó és birtokon kívül föllebezhető.

A főváros közgyűlése ezeket az előbbi határozatára való hivatkozással tudomásul vette. —

Somogy vármegye és Zemplén vármegye köriratban közölte a szövetkezett ellenzék vezéreinek Bécsben történt fogadása ügyében hozott határozatát.

E határozatok így szóltak:

a) Somogy megye határozata.

Somogy vármegye törvényhatósági bizottsága által Kaposvárott 1905. évi október hó 2-án tartott rendkívüli közgyűlés jegyzőkönyvének kivonata.

561/23.886. kg. szám. Kapotsfy Jenő törvényhatósági bizottsági tagnak az ötven tagu bizottság által magáévá tett indítványa a szövetkezett ellenzék vezéreinek folyó évi szeptember hó 23-án Ő Felsege által Bécsben történt fogadása tárgyában.

Somogy vármegye közönsége mély fájdalommal és megütközéssel értesült arról a rideg és megszegyenítő elbánás- és fogadtatásról, amelyben a szövetkezett ellenzék országgyűlési vezeterei folyó évi szeptember hó 23-án Bécsben, Ő Felsege a király által történt meghívás folytán megjelenve, annak színe előtt részesültek.

Méltó felháborodás és hazafias aggodalommal értesült Somogy vármegye közönsége azon, a szövetkezett ellenzék vezéreinek átadott királyi irat tartalmáról, mely a korona akaratának és felfogásának van kinyilvánítva. Az abban foglaltak nyíltan ellenkeznek hazánk törvényeivel, alkotmányával, az országgyűlés jogaival! Veszélyeztetik nemzetünk önállóságát és függetlenségét, melyek mind a királyi hitlevél és koronázási esküvel is megerősítvők.

Amidőn tehát ezen alkotmányunkat és nemzeti önállóságunkat érintő jogtalan támadás ellen élő törvényeinkre és senki által el nem idegeníthető ősi jogainkra hivatkozva Isten és emberek előtt tiltakozunk, kijelentjük: hogy annak megvédésére el vagyunk határozva a nemzeti ellenállás minden törvényes eszközét felhasználni, de él bennünk a hit, hogy a gonosz tanácsadók és az ország ellenségei által félrevezetett uralkodó parancs-zavát alkotmányunk és törvényeink uralma váltja fel.

Egyben kimondja Somogy vármegye közönsége, hogy a szövetkezett ellenzék vezereit: Kossuth Ferencz, gróf Apponyi Albert, gróf Andrássy Gyula, báró Bánffy Dezső és gróf Zichy Aladár országgyűlési képviselőket, kik a királyi meghívásra az ország érdekében jelentek meg a korona színe előtt, az őket személyükben is ért azon sértő fogadtatásért, mely ország-világ előtt a megaláztatás célzatának fenforgását is magán viseli, — hálás elismeréssel és benső ragaszkodással kárpótolja, — őket a legmelegebben üdvözli és felkéri, hogy a nemzet nagy érdekeiért folytatott nemes küzdelmet továbbra is lankadatlanul vezessék és irányítsák.

Végül elrendeli Somogy vármegye közönsége, hogy ezen határozata hazafias tisztelte jelül fentnevezett országgyűlési képviselő uraknak egyenkint kézbesíttessék, valamint a szövetkezett ellenzék vezérlőbizottságának, mint testületnek, továbbá az összes törvényhatóságoknak pártolás és határozathozatal céljából testvéries üdvözléssel megküldessék.

Ezen határozat azonnal végrehajtandó és birtokon kívül felelbezhető.

b) Zemplén megye határozata.

„Szám: 617/1905. Kedves Barátaink és Atyánkfiai! Az országgyűlési szövetkezett pártok vezéreivel 1905. évi szeptember 23-án Bécsben történtek alkalmából a mai napon tartott közgyűlésünkben hozott határozatunkat hasonló szellemű határozathozatal céljából megküldjük. Kelt Zemplén vármegye törvényhatósági bizottságának Sátorajújhelyben 1905. évi szeptember hó 28-án tartott közgyűlésében. Zemplén vármegye közönsége s annak nevében: *Dókus Gyula* s. k., alispán.“

A határozat így hangzott:

„Zemplén vármegye törvényhatósági bizottságának Sátorajújhelyben 1905. évi szeptember hó 28-án tartott közgyűléséből.

Szám: 617/1905. A politikai helyzet tárgyalása napirendre tüzetvén, Zemplén vármegye törvényhatósági bizottsága a hazafias fájdalom és elkeseredés legmélyebb érzésével

vett hirt arról a súlyos megbántásról, amely a folyó évi szeptember 23-án Bécsben a szövetkezett ellenzéki pártok vezéreinek személyében az egész magyar nemzetet érte.

A törvényhatósági bizottság rendületlen, elszánt kitarással folytatja a nemzeti jogokért felvett alkotmányos küzdelmet s az alkotmány védelmének törvényes talajáról semmiféle hatalmi erőszak, még a királyi szó hatása alatt sem fog lelépni és meghátrálni. Minden felülről jövő támadás és erőszak csak fokozza elszánt lelkesedésünket. Nyomorúságra, szenvedésre, ha szabadságunk és jogaink védelme úgy kívánja, készen vagyunk, csak egyre nem vagyunk s nem leszünk készen soha: jogainkról, szabadságunkról való gyáva lemondásra. Nyomorúság és szenvedés elviselésére erőt fog adni nekünk ügyünk igazságának és diadalunk bizonyosságának tudata.

Ebben a lelkesedésben s komoly, megmásíthatatlan elhatározásban míg egyrészt azokat, akik a királynak a szeptember 23-iki eljárást tanácsolták, a haza és nemzet ellenségeinek nyilvánítja és megvetésével sújtja, másrészt testvéri szeretettel, bizalommal és ragaszkodással köszönti a törvényhatósági bizottság nemzetünk megbántott vezereit, Kossuth Ferenczet, gróf Apponyi Albertet, gróf Andrássy Gyulát, báró Bánffy Dezsőt és gróf Zichy Aladárt, eljárásukat mindenben helyesli, őket törhetetlen hűségéről biztosítja s rendületlen kitarásra kéri.

Erről a törvényhatóság bizottsága a nevezett országgyűlési képviselőket értesíti s ezen határozatot a törvényhatóságoknak hozzájárulás végett megküldi.

A főváros törvényhatósága erre kimondotta, „hogy a nemzet vezéreinek Bécsben történt fogadtatása tárgyában mindenben hozzájárul Zemplén vármegye köriratának tartalmához és utasítja a tanácsot, hogy az ezen körlevélben foglalt intézkedéseket a székesfőváros nevében is haladéktalanul tegye meg.“ —

Baracs Marczel dr. és biz. tagtársai a következő indítványt tették *Abaúj-Torna vármegye és Kassa város üdvözlése ügyében*.

„Indítvány. Mondja ki a közgyűlés, hogy Abaúj-Torna vármegyét és Kassa sz. kir. városát, azoknak közönségét, törvényhatósági bizottságait és tisztviselőit épp oly bölcs, mint elszánt maguktartása alkalmából, mellyel a törvénytelen kormány rendeletei ellen is foganatot szereztek a nemzet alkotmányos jogának, hogy a meg nem szavazott pénz- és véradót ne szolgáltatassa, a hazafias összetartás lelkesedésével üdvözli. Budapest, 1905. november hó 21-én. Dr. Platthy György, dr. Baracs Marczel, Polónyi Géza, Kasics Péter.“

A közgyűlés erre kimondotta, „hogy Abaúj-Torna vármegyét, Kassa szab. kir. városát, Zemplén vármegyét, Pest-Pilis-Solt-Kiskún vármegyét és Csík vármegyét, azoknak közönségét, törvényhatósági bizottságait és tisztviselőit, épp oly bölcs, mint elszánt maguktartása alkalmából, mellyel a törvénytelen kormány rendeletei ellen foganatot szereztek a nemzet alkotmányos jogának, hogy a meg nem szavazott pénz- és véradót ne szolgáltatassa, — a hazafias összetartás lelkesedésével üdvözli.“ —

C) *Polónyi Géza* biz. tag interpellációja a decz. 4-iki utcái zavargások ügyében; *Kasics Péter* és *Eulenberg Salamon* biz. tagok indítványa ezen ügyben; *Havas Rezső* dr. biz. tag indítványa a rendőrségi kvóta ügyében.

A hosszas politikai harc izgalmai ebben az évben természetesen több ízben utcái tüntetésekre és zavargásokra is vezettek. Ezek közül a főváros közgyűlését foglalkoztatta a december 4-ikén történt zavargás, mely alkalommal a tömeg különösen azon hírlapok szerkesztősegei és nyomdái ellen rendezett

súlyos vagyongrágással fajult tüntetést, amelyek a szociáldemokrata munkásság politikai magatartását éles bírálat alá vették.

Ez ügyben Polónyi Géza biz. tag a rendőrség részéről ez alkalommal tanusított késedelmes eljárás ügyében a december 6-iki közgyűlésben terjedelmes indokolás előrebocsátása után a következő interpellációt intézte a polgármesterhez:

Van-e tudomása arról, hogy Budapest székesfővárosának területén a legutóbbi napokban az interpellációban jelzett, a személy- és vagyonbiztonságot veszélyeztető, egyúttal a büntető törvénykönyvbe ütköző cselekmények útján a személyes szabadság és a vagyonbiztonság nagy mértékben veszélyeztetve van?

Elégségesnek tartja-e a polgármester a rendőrségnek eddig tett intézkedését, amelyekkel ezen visszaéléseket és ezen támadásokat elhárítani vagy megelőzni tartozott volna? A legelső rendőrségi feladat t. i. a prévoir, a megelőzés és különösen ezen szempontból érdeklí szót a polgármester úrnak adandó válasza.

Kérdi továbbá a polgármester urat, tett-e ő és a tanács aziránt és ha igen, milyen intézkedéseket, hogy a személy- és vagyonbiztonság a főváros területén megóvassék?

Végezetül kérdi: hajlandó-e a tanács és az annak élén álló polgármester intézkedéseket tenni és ha igen, milyeneket oly irányban, hogy ezen személy és vagyonbiztonság a főváros területén a legközelebb fenyegető veszéllyel szemben megóvassék.

Rózsavölgyi Gyula h. polgármester az interpellációra azonnal válaszolt és kijelenti, hogy szintén a legnagyobb megbotránkozással értesült a tegnapi esti sajnálatos eseményekről. A polgárság személy- és vagyonbiztonsága érdekében szükségesnek tartotta személyesen érintkezésbe lépni a főkapitánnyal, aki kijelentette, hogy tegnapelőtt, december 4-ikén, sem szerkesztőség, sem hírlapkiadóhivatal részéről hozzá direkt felszólítás nem érkezett, dacára annak, hogy az egyes kerületekben inspekciót tartó tisztviselők az ily megkeresésekkel szemben kijelentették, hogy nagyobb karhatalom kirendelése a főkapitány hatáskörébe tartozván, tessék odafordulni. Este 7 órakor, midőn hivatalos jelentés folytán értesült ezen sajnálatos dolgokról, azonnal intézkedett, hogy a rendelkezésre álló erők kivezényeltessenek. Egyúttal kijelentette, hogy a tegnapi nap folyamán minden hírlapszerkesztőség, nyomda vagy kiadóhivatal részéről hozzá intézett megkeresésnek eleget tett, sőt a tegnapi nap folyamán még katonai karhatalom készenlétére is gondoskodott. A jövőre nézve biztosította a főkapitány szót, hogy hasonló esetekben a legnagyobb erélyt fogja kifejteni, és amennyiben a rendőrség erre elégtelennek bizonyulna, a katonaságot is szándékozik igénybe venni. Ami végre az interpelláció utolsó pontját illeti, vajjon a tanács hajlandó-e ez irányban a jövőre nézve szigorú intézkedéseket tenni, erre nézve ezidőszentint egyebet nem tehet, mint hogy megígéri, hogy a holnapi tanácsülésben ezt a kérdést fel fogja vetni, tárgyalatni fogja és a tanács azután törvényes hatáskörében a szükséges intézkedéseket a maga részéről is meg fogja tenni. Kéri válasza tudomásul vételét.

Polónyi Géza viszonzválasza után a közgyűlés nem vette tudomásul a választ, hanem az interpelláció tárgyalását a legközelebbi közgyűlés napirendjére tűzte.

Ugyancsak a decz. 6-iki közgyűlésen Kasics Péter és Eulenberg Salamon biz. tagok a következő indítványt tették:

„A közgyűlés utasítja a t. polgármester urat és a székesfővárosi tanácsot:

1. hogy a legrövidebb idő alatt megbízható forrásból, de minden huzavona és formalitás elkerülésével, szerezzen közvetlen tudomást arról, mennyiben bírnak alappal a fővárosi hírlapok jelentései a budapesti m. kir. államrendőrségnek, helyesebben vezetőségének, f. é. november 27-iki kihágásairól és december 4-iki mulasztásairól, melyek mindkét esetben az élet- és vagyonbiztonságot veszélyeztetik;

2. hogy egy legközelebb, de legkésőbb 8 napon belül egybehívandó rendkívüli közgyűlésen erről tegyen a közgyűlésnek jelentést és egyszersmind a polgárok élet- és vagyon-

biztonsága szempontjából sürgős javaslatot, — az elnök-főpolgármester úr felkérésén a rendkívüli közgyűlésnek legkésőbb 8 nap alatt leendő egybehívására.

Kérem ez indítványom sürgős tárgyalását. Budapest, 1905. december 5-én. Kasics Péter s. k., dr. Eulenberg Salamon s. k.“

Az indítvány Kasics Péter javaslatára érdemleges határozathozatal nélkül kiadatott a tanácsnak, hogy majd azon a közgyűlésen, amelyre kitűzetik a Polónyi interpellációjára adott válasz, tegyen erről is jelentést.

A tanács ezek után a főkapitányhoz a következő megkeresést intézte:

„Méltóságos Rudnay Béla úrnak a székesfővárosi m. kir. államrendőrség főkapitányának Budapesten.

A napilapokból sajnálattal értesültünk arról, hogy a székesfőváros területén a közelmúlt napokban a büntető törvénykönyvbe ütköző cselekmények útján a személyes szabadság s a polgárok vagyonbiztonsága nagy mértékben veszélyeztetve és tényleg megátadva volt.

A hírlapi közlések szerint a szociáldemokrata szervezethez tartozó munkások egy része, előzetes megbeszélés és terv szerint, f. évi december hó 4-én este 7 órakor a „Népszava“ című lap szerkesztősége előtt gyülekezett s azután támadást intézett mindazon napilapok szerkesztőségei ellen, melyek a szakszervezet által kívánt általános és titkos választói jog behozatala ellen nyilatkoztak.

Ily támadásban részesültek a „Budapesti Hírlap“, a „Pesti Hírlap“, a „Független Magyarország“, a „Polgár“, a „Magyarország“, A „Nap“ s a „Budapest“ című napilapok szerkesztőségei, melyeknek ablakait a szabadon garázdálkodó tömeg bezúzta, a kapukat fejszékkel fészegette s összetörte, sőt a „Budapesti Hírlap“-nak gépházába be is hatolt s ott is pusztítást vitt véghez.

A zavargók és rombolók dühét azonban mások sem kerülhették el, mert a hírlapi közlések szerint a Gambrinus sör csarnok, továbbá a New-York, Király- és Hébel kávéházak tükörablakait is összezúzta a tüntető tömeg, a Hébel kávéházban azonkívül a berendezést is teljesen tönkretette; sőt több kereskedő üzletét is kifosztotta.

Felhangzik több oldalról az a panasz, hogy a rendőrség — habár a szóbanforgó zavargások tervéről úgy az estilapokból, valamint a megtámadásra kiszemelt napilapok telefonjelentéseiből már eleve értesült, — a zavargások megelőzése érdekében mit sem tett és azok elnyomására szükséges karhatalmat csakis elkésve, s illetve oly időben alkalmazta, mikor a rombolások már megtörténtek és ekkor is a zavargókkal szemben enyhén s elnézően viselkedett.

Törvényhatósági bizottságunknak f. évi december hó 6-án tartott közgyűlésében Polónyi Géza bizottsági tag interpelláció alakjában szóvá tette az előfordult s fentebb vázolt sajnálatos eseményeket, az arra adott polgármesteri választ azonban a közgyűlés tudomásul nem vette s ez ügynek tárgyalását egy közelebb egybehívandó rendkívüli közgyűlés napirendjére tűzte ki.

Felkérjük tehát Méltóságodat, hogy említett panaszokkal szemben nyilatkozni s az ügy mibenlétét részletesen ismertetni sziveskedjék, hogy a legközelebbi megkartandó rendkívüli közgyűlésen a kellő felvilágosítások és megnyugtatók megadhatók legyenek.

Meglepetéssel s bizonyos aggodalommal vettünk tudomást a f. évi december hó 6-án megjelent napilapokban közzétett hivatalos nyilatkozatból arról, hogy a m. kir. államrendőrség a rendelkezésére álló karhatalmat a mostani válságos időkben a személy- és vagyonbiztonság megóvására maga sem tartja elegendőnek. Aggodalommal nemcsak a polgárok által joggal megkövetelhető általános személy- és vagyonbiztonság szempontjából, hanem azonfelül különösen azért is, mert széltében beszélnek a szociáldemokrata szakszervezet azon tervét, hogy újabb zavargások esetén a víz- és gázművek ellen is merényletet fog intézni.

Minthogy pedig az összlakosság személy- és vagyonbiztonságának megvédése is különös érdekünket képezi, megkeressük t. Czimet egyúttal az iránt is, hogy amennyiben a rendelkezésére álló karhatalmat a személy- és vagyonbiztonság megvédésére csakugyan

elégtelennek tartaná, sziveskedjék az 1881. évi XXI. t.-cz. 31. §-a alapján haladéktalanul intézkedni az iránt, hogy netán előforduló újabb zavargások esetén a sorkatonaság is rendelkezésére álljon és pedig oly mérvben, hogy a víz- és gázművek is mindennemű megfutamodások ellen teljes biztonságban legyenek.

Kötelességünknek tartjuk végül figyelmét felhívni arra, hogy közludomás szerint a december hó 19-ig elnapolt képviselőház első ülését megelőző napon és éjjelen a szociáldemokrata szervezet által egy oly nagyszabású felvonulás tervezetik, mely az összetöbörzani szándékolt tömeg nagyságánál és forrongó hangulatánál fogva megfelelő előkészület nélkül a lakosság élet- és vagyonbiztonságára rendkívüli veszéllyel járhat.

Felkérjük tehát, hogy az ezen alkalomra szükséges karhatalom rendelkezésre bocsátása iránt az intézkedéseket kellő időben megtenni és ezekről bennünket már előre is értesíteni és megnyugtatni sziveskedjék.

Végül tisztelettel felkérjük Méltóságodat, hogy válaszirátát lehetőleg soronkívül, mindenesetre azonban a f. évi december hó 12-én d. e. 10 órakor ez ügyben tartandó tanácsülésig megtenni sziveskedjék.

E megkeresésre a rendőrfőkapitány az alábbi választ adta:

„Tekintetes székesfővárosi Tanácsnak. Helyben. Folyó évi december hó 5-én kelt 230.085/l. átiratára van szerencsém a következőket válaszolni.

A közelmúlt napokban, főleg e hó 4-én este előfordult utcai tüntetések és rendezavarások lefolyása és előzményei a következők voltak. E hó 4-én reggel a Globus-nyomda összes szedői és egyéb munkásai beszüntették a munkát a miatt, mert egyes koalíciós lapok az általános szavazati jog ellen foglaltak állást és a munkások mozgalmáról elítélő és sértő módon nyilatkoztak. A Globus-nyomda munkásainak mozgalmához a nap folyamán más nyomdák személyzete is csatlakozott. A munka abbanhagyását nálam szabályszerű módon bejelentették és én a bejelentést, mint ez minden hasonló esetben történni szokott, tudomásul is vettem s egyidejűleg a szokásos intézkedéseket (a sztrájkanyag megfigyelését stb.) elrendeltem.

Ezen bejelentett munkaszünetelésből kifolyólag semmi okot sem találtam arra, hogy bármily rendezavarástól tartsak és rendkívüli előzetes intézkedéseket tegyek, mert a szedők a legutóbbi munkaszünetelés alkalmával se követtek el semmiféle rendezavarást és most se volt okom feltételezni, hogy ők, akik tudvalevőleg a munkásság legértelmesebb és legintelligensebb részéhez tartoznak, ily sajnálatos kihágásokra ragadtatják el magukat.

A nyomdák és hírlapok közül a nap folyamán egyik se fordult hozzám és karhatalom kirendelését egy vállalat se kérte, és éppen ezen okoknál fogva nagyobb rendőri erő összpontosítását, amely összpontosítás, miután megfelelő tartalék legénysége a rendőrségnek már évek óta nincs, egyes őrszemek és őrzáratok bevonásával jár, tehát a közbiztonságra felette hátrányos, szükségesnek nem tartottam.

Este 7 óra tájban egyes nyomdák és hírlapok tulajdonosai telefon útján a szolgálatban levő alárendelt tisztviselőimhez: segédfogalmazókhöz, felügyelőkhöz fordultak rendőri segédletért, kik is a rendelkezésükre álló kisebb erővel kivonultak és egyúttal ezek figyelmeztették a hozzájuk fordulókat, hogy nagyobb karhatalom kirendelése az én, a főkapitány joga lévén, forduljanak hozzám, ezt azonban azzal tagadták meg, hogy velem szóba nem állnak és tényleg aznap tölem egy hírlap sem kért karhatalmat, csakis december 5-én jöttek küldönczeik és beadványaik hozzám.

Amidőn a zavargásokról közegeim jelentéséből december 4-én este értesülést szereztem, nyomban intézkedtem, hogy a rendezavarás elfojtására rendelkezésre álló karhatalom kivézenyeltessék. Ez mindenesetre bizonyos időt veit igénybe, mert hiszen a gyalogosok részére sem kocsi, sem automobil rendelkezésre nem áll.

A sajnálatos és általam is eléggé el nem ítéhető rendezavarást és vagyonrongálást tehát azért nem lehetett mindenütt megelőznom és megakadályoznom, mert nagyobb rendőri csapatok kirendelését és vezényletét alantasabb tisztviselőimre nem bízhatom és mert az érdekelt vállalatok tulajdonosainak érthetetlen makacssága következtében a készülő és tényleg bekövetkezett rendezavarásokról elkésve kaptam értesítést.

Mihelyt azonban a rendőrcsapatok kivonultak, a tüntetőket azonnal szétverték és a rendet helyreállították. És éppen a kivonult rendőrök erélyes és szigorú fellépésének köszönhető, hogy a felizgatott tömeg zavargása nagyobb és veszélyesebb arányokat nem öltött és a tüntetők erőszakoskodása a kivonulás után nyomban elfojtatott.

Ami a sajnálatos vagyonrongálásokat illeti, ezekre nézve a hivatalos jelentésekből azt állapíthattam meg, hogy az útvonalakon, amelyeken a tüntetők haladtak, több kávéház ablakát és czégtábláit betörték. Ezen büntetendő cselekményeket főleg a tüntetésben résztvevő sztrájkoló kávéfőző legények követték el, akik már hetek óta agitálnak és tüntetnek azon kávéosok ellen, akik követeléseiket eddig még nem teljesítették. A büntető eljárás ezek ellenében folyamatba tétetett.

Egyes hírlapok pártállásuk szerint kiszínezve, elferdítve és túlhajtva írták le ezen este eseményeit és erre nézve jellemző, hogy a megtámadott nyomdák védelmezői közül egyik sem sebesült meg és az okozott károk is oly jelentéktelenek, hogy az illető károsultak részéről egyetlen egy feljelentés sem érkezett; ellenben a december 4-dikén a rendőrség által szétvert munkások közül körülbelül 30 sebesült meg és már előzőleg is 2 munkás a nyomdák védelmezői részéről súlyos lövésű sebeket szenvedett. Valótlanok azok a közlemények is, hogy a rendőrség elnézően és túlságos kimélettel járt volna el a zavargások elfojtása alkalmával. Ezzel szemben a tény az, hogy a rendőrség, mihelyt a zavargás színhelyére érkezett, a legerélyesebben lépett fel, úgy, hogy a tüntetők közül, mint már említettem, 30-an meg is sebesültek.

Épp ily erélyes intézkedést tett a rendőrség e hó 5-én és 6-án este is, úgy hogy csakis a rendőrség közbelépésének köszönhető, hogy a zavargások elég gyorsan és különösebb károsodás nélkül elfojtattak.

Ha a rendőrség ezen és hasonló alkalmaknál nem léphet fel oly erővel, amelyet a közönség biztonsága és a megzavart rend érdeke megkövetel, ennek okát első sorban és kizárólag a rendőri létszám elégedetlenségében kell keresni.

A rendőrségnek számbeli fejlődése már évek óta elmaradt a főváros fejlődése mögött. Az államrendőrség őrszemélyzete 1896. év végén 6 ellenőrrel és 114 rendőrrel apasztatott. Ezen idő óta, jóllehet minden komolyabb alkalommal, minden költségvetés szerkesztésénél kértem a létszám emelését, szaporítás egyáltalán nem történt.

Azóta a külterületi részeken egész városnegyedek létesültek, pl. a rákosi állomás közelében Rákos-Újfalun, hol az államvasúti főműhely 5000 munkása lakik családosul. A szintén az államrendőrség illetékessége körébe tartozó Újpest pedig 53.000 lakosával az ország városai közt a 9-ik helyet foglalja el.

Ehhez járul, hogy a város fejlődésével a munkásmozgalmak, tüntetések stb. egyre nagyobb mérvet öltenek. Magánfelek és hatóságok, főleg a tekintetes Tanács egyre sürgetik a szükségesnek mutatkozó új őrszemek felállítását.

A legutóbbi 5 évben 120 ily kérvény, illetve megkeresés érkezett hozzám, amelyeknek — habár a legtöbbjét magam is indokoltan találtam, — a létszám elégtelensége miatt nem tudtam megfelelni.

Pedig a közigazgatási bizottságban óról-óra és évi jelentésekben felsorolt statisztikai adatok szomorú bizonyosságot tesznek amellett, hogy a közbiztonság az utolsó években, dacára a rendőrség emberfeletti megerőtetésének, egyre nehezebben tartható fenn. Ami nem is csodálható, mert a mai létszám mellett egész nagy területre őrzáratok csak ritkán kerülhet, őrszem meg egyáltalában nem jut.

Ezen tarthatatlan helyzeten csakis úgy lehet segíteni, ha a gyalogos és lovas őrszemek, valamint az őrzáratok és őrszobák száma a terület és népességhez arányitva megfelelően felemelgetnek.

Ezért már több ízben, legutóbb folyó évi május hó 3-án 3526/fk. eln. szám alatt előterjesztést tettem a m. kir. belügyminiszter úrhoz, melyben a fentvázolt állapotokra való tekintettel, a mostani őrszemszemélyzet létszámát 2 felügyelővel, 12 rendőrellenőrrel, 288 gyalogrendőrrel, 2 lovas tizedessel és 30 lovasrendőrrel szaporítani, egyúttal 11 új őrszoba berendezését kértem.

Látható, hogy ezen felterjesztésemben igyekeztem a lehető legmérsékeltőbb kérésekkel állani elő.

Ezen szaporítás 511.300 K rendes évi kiadási többlettel járna, melyből a személyi kiadások 486.400 koronát, a dologiak pedig 24.900 koronát tesznek. Az egy és mindenkorra szóló, tehát átmeneti kiadások ezenkívül 87.150 koronát tennének ki.

Figyelmébe ajánlom ezen felterjesztésemet a tek. Tanácsnak is és kérem, hogy a főváros közönségének és a vagyonbiztonság megóvásának érdekében támogassa ezen törekvésemet és maga is írjon fel a belügyminiszteriumhoz a rendőri létszám szaporítása érdekében.

Ami a tek. Tanács megkeresésének azt a részét illeti, hogy a katonai karhatalom igénybevétele iránt intézkedjem, erre nézve meg kell jegyeznem, hogy katonai karhatalmat a törvény értelmében csak végső esetben azaz olyankor vehetek igénybe, amikor a rendőrségi erő a rend és béke fentartására merőben elégtelen. E hó 4-én ennek szüksége nem forgott fenn, mert a rendőri karhatalom, mielőtt a zavargás színhelyére érkezett, azt azonnal és a maga erejéből is elfojtotta. A következő napon, amidőn a tüntetések megújulásától és az izgalmak által fokozott nagyobb mérvű rendzavarástól lehetett tartani, gondoskodtam is kellő katonai karhatalom készentartásáról. A katonai karhatalmat azonban éppen a közönség érdekében mindenkor csak a légvégső szükség esetén fogom igénybe venni. A jelenlegi izgalmas napokban, midőn a politikai szenvedélyek által izgatott tömegek a rend helyreállítására kivezényelt rendőrközegeket is többször megtámadják és inzultálják, nagyon megfontolandónak tartom a katonai karhatalom igénybevételét. A katonaság ugyanis saját szabályai szerint járván el, esetleges inzultusokra nagyon könnyen fegyverhasználatra felelhet. Ilyen katonai fegyveres beavatkozást pedig mindaddig, míg a rendőrség a megzavart rendet, még legvégső kimerülése árán is, helyre tudja állítani, lehetőleg távol akarnám tartani a főváros közönségétől.

A tek. Tanács átiratában jelzett azon aggályokra, hogy a közrend és biztonság a legközelebbi jövőben is veszélynek lehet kitéve, csak azt válaszolhatom, hogy a rendőrség ezután is teljesíteni fogja törvényes kötelességét és tőle telhetőleg, a rendelkezésére álló korlátozott eszközök mérvéhez képest minden intézkedést megtesz arra nézve, hogy a főváros lakosságának személyét és vagyonát bármely részéről jövő támadás és veszély ellenében megvédje.

Egyúttal azonban arra kérem a tek. Tanácsot, hasson oda, hogy a főváros törvényhatósága is belássa a jelenlegi állapot tarthatatlanságát és ne zárkózzék el szükkeblően azon segédeszközök költségeinek megszavazása elől, amelyek a rendőrség képessé tehetik arra, hogy főleg a mostani válságos időben nehéz és felelősségteljes feladatát teljesíteni tudja. Budapest, 1905. december hó 9-én. Rudnay Béla s. k., főkapitány.

Erre a tanács a következő határozatot hozta:

„A f. évi december hó 6-án tartott közgyűlés a f. évi december hó 4-én előfordult utcái zavargások s többek vagyonában történt károsítások ügyében Polónyi Géza bizottsági tag úr által előadott interpellációra adott polgármesteri választ tudomásul nem vette ezen ügyet, valamint Kasics Péter bizottsági tag úrnak ugyanez ügyben tett indítványát a legközelebbi rendes, esetleg egy közelebb egybehívandó rendkívüli közgyűlés napirendjére tűzte ki.

A tanács ennél fogva f. évi december hó 7-én 230.085. szám alatt kelt átiratában megkereste a m. kir. államrendőrség főkapitányát, hogy a rendőrségnek a fentebb említett utcái zavargások és kártételek alkalmával tanúsított magatartása ellen irányuló panaszokkal szemben nyilatkozzék s az ügy mibenlétét is részletesen ismertesse, egyúttal pedig felkérte, miszerint intézkedjék az iránt is, hogy netán előforduló újabb zavargások esetén — különösen pedig a f. évi december hó 18-án s az ezt követő éjjelen tervezett nagyszabású felvonulás alkalmából — a részéről is elégtelennek tartott rendőrségi karhatalom támogatásául a katonaság oly mérvben álljon rendelkezésére, hogy a polgárok személy- és vagyonbiztonságának kötelességszerű megóvásán kívül a víz- és gázművek is, melyek ellen állítólag merénylet terveztek, a kellő védelemben részesüljenek.

A m. kir. államrendőrség főkapitánya f. évi december hó 9-én 38.388. szám alatt kelt s f. évi december hó 11-én délután kézbesített válasziratában ismerteti a f. évi

december hó 4-iki rendzavarások és vagyonrongálások előzményeit és lefolyását, ezután pedig a felemlített vádakkal szemben is nyilatkozik. A tanács azonban a főkapitány nyilatkozatát a több oldalról felhangzott konkrét vádakkal szemben nem tartja kielégítőnek.

A főkapitány átiratából ugyanis kitűnik, hogy a rendőrség a f. évi december hó 4-iki rendzavarások és kártételek kiindulási pontját képező részleges nyomdászsztrájkról még aznap délelőtt hivatalosan is értesült s ebből kifolyólag a sztrájkanyag megfigyelését el is rendelte. Ezen munkaszünetelésből kifolyólag azonban — mint ezt a főkapitányi átirat maga is elismeri — a rendőrség részéről rendkívüli intézkedések nem tettek, holott pedig a december hó 4-iki „Népszava“ című napilap, valamint az estilapok közlései nyomán már a nap folyamán úgyszólván köztudomásúvá vált az, hogy a bojkottált napilapok szerkesztősegei s illetve nyomdái ellen támadás készül; szinte elképzelhetetlen tehát az, hogy erről csakis a rendőrség s ennek a sztrájkanyag megfigyelésére kiküldött közegei ne értesültek volna.

A főkapitány az átirat szerint azért nem tartotta szükségesnek rendkívüli előintézkedések megtételét és nagyobb rendőri erő összpontosítását, mert egyrészt a szedők a legutóbbi munkaszünetelés alkalmával is követtek el rendzavarást és mert másrészt a nyomdák és hírlapok közül a nap folyamán egyik sem fordult a főkapitányhoz karhatalom kirendelése iránt s a zavargások beálltakor is csak az alárendelt tisztviselőkhez (segéd-fogalmazók, felügyelők) intézték telefonbeli felhívásaikat.

Ámde már magában véve annak a körülménynek, hogy a bejelentett munkaszünetelés nem bérharcból származott, hanem arra irányult, hogy a hírlapok egy részére az általános szavazati jog érdekében erőszakos nyomást gyakoroljon, arra kellett volna indítania a főkapitányt, hogy kötelességszerűleg igenis megtegye a rendkívüli előintézkedéseket. Ezenfelül azonban a már említett hírlapi közlemények határozott információt is nyújtottak már a készülő támadásokról.

A hírlapok részéről a védelem nyújtása végett a rendőrséghez intézett megkeresésekre nézve sem látszik a tényállás eléggé tisztázottnak. Az egyes megtámadott hírlapok ugyanis azt mondják és állítólag bizonyítani is képesek, hogy már jóval a zavargások kezdete előtt (d. u. 6 óra körül) kértek rendőri oltalmat, mikor pedig a zavargások tényleg bekövetkeztek, a karhatalom kirendelése iránt a főkapitányságon ügyeletes szolgálatban volt Bérczi Béla rendőrtanácsoshoz fordultak. A tanács véleménye szerint tehát az erre vonatkozó tényállás tisztázására is módot kell nyújtani.

A megelőző rendészet körébe tartozó feladatok mindenestre szokatlan és el nem fogadható magyarázatának tartja a tanács azt, hogy a személy- és vagyonbiztonságot fenyegető veszélyről a rendőrség csakis akkor legyen köteles tudomást venni, ha erről maga a veszélyeztetett értesíti, ha pedig nagyobb karhatalom kirendeltetése igényeltetnék, közvetlenül a főkapitányt keljen megkeresni.

A megelőző rendészet gyakorlása a rendőrség minden egyes tagjának folytonos és állandó feladatát kell hogy képezze, s amidőn a rendőrség bármely tagja bárhol is oly dolgokról nyer értesülést, melyek akár egyes polgároknak, akár a polgárok nagyobb csoportjának személy- és vagyonbiztonságát veszélyeztetik, kötelessége mindent elkövetni, hogy ezen veszélyt megelőzze.

De nem tekinti a tanács kielégítőnek a főkapitányi nyilatkozat azon részét sem, mely a már kitört zavargások elnyomására tett intézkedésekről szól.

Elismeri a tanács, hogy zavargások esetén kell egy bizonyos idő arra, hogy a rendőrség a zavargókkal szemben fellépessen, ámde a megtámadott napilapok állítása szerint a zavargások kezdete s a rendőrség megjelenése között egy órát meghaladó idő — tehát különösen arra való tekintettel, hogy a rendőrségnek lovasrendőrök is állanak rendelkezésére, szokatlan hosszú idő telt el, mely idő alatt, ha az illető napilapok szerkesztősegei a támadásra némileg elő nem készülnek, a zavargók nemcsak vagyonban, hanem emberéletben is még sokkal nagyobb kárt tehettek volna:

mindezek arra látszanak mutatni, hogy a főkapitány úr ebben az esetben az 1881. évi XXI. t.-cz. 2. §-ában megszabott törvényes kötelességét nem úgy teljesítette, mint azt

joggal meg lehet kívánni s ezért a tanács helyesnek tartaná azt, hogy az ügy az illetékes fegyelmi hatóság előtt beható vizsgálat tárgyává tétessék.

Ami másodsorban a rendőri létszámnak a főkapitányi átiratban jelzett elégtelenségét illeti s az ugyanott kifejtett azon óhajtást, hogy a főváros a rendőri létszám felemelése érdekében a m. kir. belügyminiszter úrhoz maga is írjon fel, e tekintetben konstatálni kívánja a tanács azt, hogy a rendőrség a létszám felemelésére irányuló törekvéseinek támogatását a fővárostól sohasem kérte s egyáltalában nem fordult a törvényhatóságokhoz sem a múltban, sem most oly megokolt előterjesztéssel, mely a fővárost a rendőri létszám elégtelenségének okairól felvilágosítva, a létszám emelésére vonatkozó tárgyalások kiindulási pontjául szolgálhatott volna; — nem vádolható tehát a törvényhatóság szűkkeblűséggel, mert ezen ügy a fővárosnál tárgyalás alatt sohasem állott.

Ami végül a főkapitányi átiratnak azon részét illeti, hogy a jövőre nézve minden intézkedést meg tesz arra nézve, hogy a főváros lakosságának személyét és vagyonát bármely részről jövő támadás és veszély ellenében megvédje, — ezt a tanács tudomásul veendőnek tartja annyival is inkább, mivel a polgárok személy- és vagyonbiztonságának megvédése a törvény szerint a rendőrség hatáskörébe tartozik, — a tanács pedig nem lát ezúttal fenforogni oly rendkívüli körülményeket, hogy az 1872. évi XXXVI. t.-cz. 74. §-ában biztosított s az 1887. évi január hó 16-án 4539/86. sz.-a. kelt honvédelmi miniszteri rendeletben is körvonalozott joggal éljen s a karhatalom kirendelése iránt önkormányzati jogkörében intézkedjék.

Mindezek folytán a tanács oly javaslattal járul a törvényhatósági bizottság t. közgyűlése elé, miszerint:

1. Mondja ki a közgyűlés, hogy a székesfővárosi m. kir. államrendőrség főkapitányának a f. évi december hó 4-én előfordult zavargások- és vagyonrongálásokról adott nyilatkozata után is úgy véli, hogy az említett alkalommal a rendőrség főkapitányát nemcsak a megelőzés, hanem a már kitört zavargásoknak kellő időben és módon való elnyomása körül is mulasztás látszik terhelni, miért is megkeresi a székesfőváros közigazgatási bizottságát, — mint az 1881: XXI. t.-cz. 45. §-a szerint erre illetékes elsőfokú fegyelmi hatóságot, — hogy a m. kir. államrendőrség főkapitánya ellen a fegyelmi eljárást megelőző vizsgálatot elrendelje és foganatosítsa;

2. Mondja ki a közgyűlés, hogy a főkapitányi átiratban incidencióként felvetett azon óhajtást, hogy a főváros a rendőri létszám felemelése érdekében a m. kir. belügyminiszter úrhoz írjon fel, — sem előkészítettnek, sem kellően megokoltak nem látja;

3. vegye tudomásul a közgyűlés a főkapitánynak azon kijelentését, hogy a jövőre nézve minden intézkedést meg tesz arra nézve, hogy a főváros lakosságának személyét és vagyonát bármely részről jövő támadás és veszély ellenében megvédje, — nemkülönben a tanácsnak azon kijelentését, miszerint nem lát ezúttal fenforogni oly rendkívüli körülményeket, hogy az 1872. évi XXXVI. t.-cz. 74. §-ban biztosított s az 1877. évi január hó 16-án 4539/86. sz. a. kelt honvédelmi miniszteri rendeletben is körvonalozott joggal éljen s a karhatalom kirendelése iránt önkormányzati hatáskörében intézkedjék.

A közgyűlés ezen javaslatot december 20-án tárgyalta és kimondta, hogy a székesfővárosi m. kir. államrendőrség főkapitányának a f. évi december hó 4-én előfordult zavargások- és vagyonrongálásokról adott nyilatkozata után is úgy véli, hogy az említett alkalommal a rendőrség főkapitányát nemcsak a megelőzés, hanem a már kitört zavargásoknak kellő időben és módon való elnyomása körül is mulasztás látszik terhelni, miért is megkeresi a székesfőváros közigazgatási bizottságát, mint az 1881: XXI. t.-cz. 45. §-a szerint erre illetékes elsőfokú fegyelmi hatóságot, hogy a m. kir. államrendőrség főkapitánya ellen az 1876: VI. t.-cz. 45. §-ának 2. pontja alapján a fegyelmi eljárást megelőző vizsgálatot rendelje el és foganatosítsa.

Kimondta továbbá a közgyűlés a tanács javaslatához képest, hogy a rendőrség főkapitányának a fentebb említett utcai zavargások és kártételek

ügyében a székesfővárosnak intézett átiratában incidencióként felvetett azon óhajtást, hogy a főváros a rendőri létszám felemelése érdekében a m. kir. belügyminiszter úrhoz írjon fel, — sem előkészítettnek, sem kellően megokoltak nem látja.

A tanács idevonatkozó javaslatához hozzájárulva, tudomásul vette a közgyűlés a rendőrség főkapitányának azon kijelentését, hogy a jövőre nézve minden intézkedést meg tesz arra nézve, hogy a főváros lakosságának személyét és vagyonát bármely részről jövő támadás és veszély ellenében megvédje, — nemkülönben tudomásul vette a közgyűlés a tanácsnak azon kijelentését, miszerint nem lát ezúttal fenforogni oly rendkívüli körülményeket, hogy az 1872: XXXVI. t.-cz. 74. §-ában biztosított s az 1877. évi január hó 16-án 4539/86. sz. a. kelt honvédelmi m. kir. miniszteri rendeletben is körvonalozott joggal éljen s a karhatalom kirendelése iránt önkormányzati hatáskörében intézkedjék.

Dr. Vázsonyi Vilmos bizottsági tag indítványának elfogadása mellett utasította a közgyűlés a tanácsot, hogy azon kerületekben, ahol az utcai zavargások alkalmával vagyonrongálások fordultak elő, a kerületi elüljáróságok útján a károknak mennyiségét állapítsa meg és az eredményt annak idején jelentse be. Végül pedig elhatározta a közgyűlés, hogy a képviselőházhoz a csoportok által elkövetett rombolások folytán okozott vagyoni károknak állami megtérítéséről szóló törvény alkotása ügyében feliratot intéz.

Végül a decz. 20-iki közgyűlésben Havass Rezső dr. biz. tag ez ügygel kapcsolatban ezt az indítványt tette:

Tekintettel arra, hogy a fővárosnak az államrendőrségi költségekhez való járuléka az utóbbi két év alatt 379 040 koronával emelkedett s e járulék immár 2,226.766 koronát tesz;

tekintettel arra, hogy az új bünvádi eljárásról szóló törvény életbeléptetése óta a rendőrség hatásköre kiterjesztett oly irányban, hogy a bünyügyi előnyomozás teljesen átutaltatott az ő hatáskörébe és így a főváros egy újabb állami feladatból származó terhet is kénytelen viselni;

tekintettel arra, hogy a rendőrségi hozzájárulás címén a külföldi városok korántsem rovatnak meg oly nagyarányú teherrel, mint a mi fővárosunk, így például Bécs városa 1903-ban a 9,866.150 koronát tevő rendőri kiadásokhoz csak 1,032.240 korona általánosssal járult hozzá;

tekintettel végül arra, hogy gróf Tisza István volt miniszterelnök és belügyminiszter, mint képviselőjelölt a Belvárosban tett nyilatkozatában kijelentette, hogy legközelebb oly irányú előterjesztést szándékozik tenni a törvényhozáshoz, hogy a rendőrségi költségek viselése alól egészen mentesítessék a főváros, mely kijelentése a volt miniszterelnök és belügyminiszter úrnak szintén igazolja a főváros igazságtalan megterhelését;

a főváros törvényhatósági bizottsága nemcsak hogy nincs abban a helyzetben, hogy a főkapitány úr óhajtásához képest a rendőrségi járulék felemelésével foglalkozzék, hanem elhatározza, miszerint felterjesztés intéztessék az országgyűléshez, hogy az 1881: XXI. t.-cz. 53. §-ának megváltoztatásával, a főváros hozzájárulása a budapesti államrendőrség költségeihez állandó és az eddiginél méltányosabb és igazságosabb kisebb évi járulékoszegben állapítsák meg.

A közgyűlés az indítványt elfogadta s annak értelmében a képviselőházhoz felterjesztést intézett aziránt, hogy a főváros a szék. főv. m. kir. államrendőrség költségeihez való hozzájárulástól egészen mentesítessék.

D) *Kasics Péter és Eulenberg Salamon biz. tagok indítványa polgárország szervezése ügyében.*

Ugyancsak a december 6-iki közgyűlésben nevezett bizottsági tagok a következő indítványt tették:

„Mondja ki a t. közgyűlés:

Addig is, míg a törvényes alkotmányos rend hazánkban ismét helyreállítatik, elhatározza a közgyűlés. 1. hogy a polgárok élet- és vagyonbiztonsága megvédése céljából polgárorséget szervez, esetleg az 1848/9-iki nemzetörség mintájára; 2. utasítja a t. polgármester urat és a tanácsot, hogy eziránt sürgösen legkésőbb 8 nap alatt egybehívandó rendkívüli közgyűlésen; 3. e határozatáról sürgös jelentést tesz közvetlenül Ő Felségéhez a királyhoz.

Kérem ez indítványom sürgös tárgyalását. Budapest 1905. december 5-én. Kasics Péter s. k., Eulenberg Salamon dr. s. k.“

A tanács ezen indítványra kijelentette, hogy az állapotokat nem tartja ezidőszerint annyira veszedelmeseknek, hogy a rendőri és szükség esetén igénybevehető katonai karhatalom mellett még polgárország szervezéséről is kelljen gondoskodni, minélfogva a közgyűlés december 20-án a tanács indokolt javaslatára ezen indítványa felett napirendre tért.

2. Az általános titkos választói jog behozatala.

Ennek érdekében a következő indítványok tárgyalattak a december 6-iki közgyűlésen:

Heltai Ferencz dr. biz. tag. a következő indítványt adta be:

„Határozza el a törvényhatósági bizottság, hogy feliratot intéz a képviselőházhoz, melyben új, az általános és egyenlő választási jogra és titkos szavazásra alapított választási törvény sürgös megalkotását kéri. Budapest, 1905. szeptember hó 2-án.“

Heteés Antal dr. biz. tag. ezeket indítványozta:

„Budapest székesfőváros törvényhatósága elérkezettnek látja az időt arra, hogy az általános választói jognak törvénybe iktatását sürgesse és e végből feliratot intéz az országgyűléshez. Utasítja a tanácsot, hogy az ily irányú indokolt feliratot az e tárgyban mielőbb összehívandó rendkívüli közgyűlés elé terjessze. Az indítvány tárgyalására a sürgösség kimondását kérem.“

Végül *Pollacsek Sándor dr. és társai* indítványa így szólt:

„Budapest törvényhatósági közgyűlése, áthatva attól a meggyőződéstől, hogy az általános választói jog nemcsak nem gátolja a nemzeti és alkotmányos törekvéseket, hanem inkább győzelmüknek egyik fegyvere: fölír a képviselőházhoz, sürgetve az általános, egyenlő és közvetlen választási jogon és a titkos szavazáson alapuló parlamenti reform törvénybe iktatását, valamint a reform hatályossága érdekében a választások tisztaságának és szabadságának az eddiginél szigorúbb biztosítását.“

Továbbá *Nagyvárad és Komárom város törvényhatóságai* megküldötték pártolás végett a képviselőházhoz az általános titkos választójog behozatala érdekében intézett feliratukat, Kisküküllő vármegye pedig köriratát az ált. titkos választójog törvénybe iktatása ellen.

A közgyűlés a beadott indítványoknak és beérkezett törvényhatósági köriratoknak nyomban való tárgyalását elhatározta s miután *Heltai Ferencz dr.* és *Heteés Antal dr.* bizottsági tagok indítványaikat visszavonták, *Pollacsek Sándor dr.* és társai bizottsági tagok indítványának elfogadása mellett kimondta, miszerint áthatva attól a meggyőződéstől, hogy az általános választói jog nemcsak nem gátolja a nemzeti és alkotmányos törekvéseket, hanem inkább győzelmüknek egyik fegyvere, — felír a képviselőházhoz, sürgetve az általános, egyenlő és közvetlen választó jogon alapuló parlamenti reform törvénybe iktatását, valamint a reform hatályossága érdekében a választások tisztaságának az eddiginél szigorúbb biztosítását.

3. Márczius 15-ének nemzeti ünnepként való törvénybe iktatása.

Ennek érdekében *Baja városa* következő, a képviselőházhoz intézett föliratát küldötte pártolás végett:

„Mélyen tisztelt Képviselőház! Minden esztendőben, amikor az ébredő természet első lehellete kibontja a fák rügyeit, amikor a márczius halovány napsugara virágokat csókol a kopár mezőkre: ünnepet ül a magyar nemzet.

Megünnepli azt a kikeletet, melynek verőfénye a virágok pompájával együtt a legszentebb érzelmeket fakasztotta az emberi szívekben; megünnepli azt a márcziust, melynek fuvallata a népszabadság hármasszavát hordta szerte szárnyain és megünnepli annak a márcziusnak tizenötödik napját, melyet a néplelkedés csodákat mívelő hatalma az új magyar állam újjászületésének napjává avatott.

Minden igaz magyar ember szívében eddig is nemzeti ünnepé avatta 1848. márczius tizenötödikét, a hazaszeretet, a szabadság ünnepévé, mindamelllett kívánatosnak tartjuk, hogy a törvényhozás tételes törvényben is örökítse meg és emeljen emléket e nagy napnak miért is oly hazafias kérelemmel fordulunk a mélyen tisztelt Képviselőházhoz:

hogy 1848. márczius hó 15-ik napját a magyar törvénykönyvbe törvényes nemzeti ünnepé iktatni méltóztassék.

Baja város törvényhatósági bizottságának 1905. évi márczius hó 27-én tartott rendes közgyűléséből. *Dr. Hegedüs Aladár s. k.,* polgármester.

A május 10-iki közgyűlés elhatározta a körirat nyomban való tárgyalását s *Havass Rezső dr. biz. tag* indítványára kimondotta, hogy a *Baja város* által megindított mozgalmat támogatja s ez ügyben a képviselőházhoz pártoló föliratot intéz.

4. Közigazgatási tárgyú körirat.

Jász-Nagy-Kün-Szolnok vármegye körlevélben kérte a városi, községi és körorvosok nyugdíjintézetének létesítése és országos rendezése iránt a képviselőházhoz intézett feliratának támogatását.

A közgyűlés, tekintettel arra, hogy a szóbanforgó ügy a fővárost nem érinti, e köriratot egyszerűen tudomásul vette.

5. Katonai körirat.

Arad város köriratot intézett a fővároshoz, hogy pártolja az évenként október hó elején megtartatni szokott *katonai ellenőrzési szemlének* novemberre való áthelyezése iránt a honvédelmi miniszterhez intézett fölíratát. E kérését azzal indokolta, hogy a jelenlegi rendszer a mezőgazdasággal foglalkozókat a legnagyobb dologidőben érzékenyen sújtja.

A közgyűlés e körirat felett napirendre tért, minthogy a fővárosban az ellenőrzési szemlék az évek mind a három utolsó hónapját csaknem teljesen igénybe veszik.

6. Közrendészeti tárgyú köriratok.

1. *Sopron vármegye szabályrendeletet alkotott a kóborzigányok lótar-tásának eltüntetése* ügyében s kérte a fővárost, hogy pártolja azon fölíratát, amelyet a szabályrendelet jóváhagyása érdekében a belügyminiszterhez intézett.

Minthogy azonban a főváros ez ügyben már állást foglalt, amikor 1902-ben Komárom vármegye hasonló feliratát pártolta, a közgyűlés a körirat felett napirendre tért.

2. *Galiczia felől bevándorlás korlátozása.*

Az Országos Magyar Gazdasági Egyesület a következő beadványt intézte a tanácshoz:

„Midőn az „Országos Magyar Gazdasági Egyesület“ az országrészi kivándorlási kongresszusokat rendezte, többek között a kivándorlás egyik főokának jelezte ezen kongresszusokon, a tömeges Galiczia felől bevándorlás. Ezen idő óta azonban még inkább kiélesedett ezen kérdés, mert Románia felől is újabb beözönlés történik és pedig éppen olyan nem hasznothajtó elemé, mint Galiczia felől özönlik reánk. De legutóbbi időben a szabad Anglia is igen szigorú törvényes intézkedéseket hozott a bevándorlás ellen, amelynek éle szintén azon hazátlan elem ellen irányul, amely nem produktív elem országunkban is védekezni kell. Ha Magyarország törvényhozása minél előbb nem fog gátat vetni a beözönlésnek, úgy ezen elem, mint az ígért földjét, úgy fogja hazánk területét elfoglalni. Védekezniünk kell tehát ezen beözönlés ellen és a társadalomnak kell kezébe venni ezen ügyet, hogy hazánkat ezen átkos népfaj beözönlésétől megóvhassuk és hogy népünket azok kiszípolozó törekvésétől megmenthessük. E tárgyban egyesületünk a legutóbbi időben a tisztelettel mellékelt felterjesztést tette a magyar királyi belügyminiszter úrhoz, amelyben vázoljuk ezen beözönlés káros hátrányait és kívánjuk ezen beözönlés ellen a törvényes intézkedéseket. Hogy azonban sikere legyen előterjesztésünknek, szükséges, hogy úgy a gazdatársadalom, mint Magyarország vezető elemei, a megyék közönsége is felszólalással éljen és hasonló óhaját nyilvánítsa; felkérjük tehát a tekintetes városi Törvényhatóságot, hogy közgyűléséből hasonlóképp írjon fel a bevándorlás törvényes szabályozása végett és sürgesse ezen kérdésnek mielőbbi megoldását.“

A beadványban említett felterjesztés a következő:

„Nagyméltóságú Miniszter Úr! Kegyelmes Urunk! Évek sora óta foglalkoztatja a magyar közvéleményt a különösen északkeleti határszéli vármegyékbe irányuló bevándorlás kérdése.

A bevándorlás magában véve még nem aggasztó jelenség, sőt egyenesen előnyt ígér, ha a bevándorlókkal iparilag, kereskedelmileg, vagyoniilag és kulturailag értékes erők ömlenek át a nemzet vérdényrendszerébe, hogy közgazdasági életét megtermékenyítsék. Ámde a Magyarországra bevándorlók között elenyészően csekély az értékes elem. Ellenben tapasztalat szerint túlnyomóan teljesen vagyontalan, tudatlan és erkölcsileg is értéktelen individuumok jönnek hozzánk, akik ahelyett, hogy megtermékenyítenék, inkább kiszorítják gazdasági életünket.

Hogy mily káros és veszedelmes népünk gazdasági és erkölcsi életére a Galicziából, Romániából és Oroszországból kiszorított népfaj beözönlése, azt eléggé igazolják az élet gyakorlati példái, sőt igazolja maga a kormány is akkor, mikor a bevándorlott elemek által különösen meglepett ruthén lakosság helyzetén a hegyvidéki akcióval segít, amely akció nemcsak a természet mostohaságait, de inkább az emberi önzés irgalmatlanságának következményeit hivatott enyhíteni.

Illetékes megfigyelők kétségen felül helyezik, hogy a ruthén nép elszegényedése s ennek eredményeként a kivándorlás és a bevándorlás között szoros okozati összefüggés áll fenn, mert a bevándorló elem mohó vagyonszerzési vágyával, furfangjával és talán nagyobb intelligenciájával is, kihasználván létező törvényeink réseit, kiszorítja földjéből s otthonából a tudatlan, a gyámoltalan népet. Nem a földművelés, nem az ipari munka produktív tereire lép ez a bevándorló, hanem rendszerint pálinkamérőkben, kis szatócsüzletekben kezdi tevékenységét, majd uzsoraszerű kölcsönököt ad, semmiféle eszköz, sem tartván megvetendőnek, ha alkalmas arra, hogy azzal kizsákmányolja a nép hiszékenységét és gyámoltalanságát. És ha sikerült czélt érnie, megint csak a spekuláció útjára tereli szerzett vagyonát, melynek görgetegét sokszor száz és száz apró egzisztencia romja jelöli. A vagyongyűjtésnek ez a rendszere nemcsak gazdaságilag káros, de nagy mértékben demoralizáló is, mert a népnek az állam törvényes védelmébe vetett bizalmát foszlányokra tépi, a felsőbb rétegekben pedig az így szerzett vagyon a korrupció örökös veszedelmével fenyeget.

Maga a kormány és a törvényhozás is felismervén a bevándorlás aggasztó jellegét, meghozta a külföldiek Magyarországon lakhatásáról szóló 1903. évi V. t.-cikket, mely a bejövő idegeneket szigorúbb ellenőrzés alá veti, sőt a hatóságoknak jogot ad a káros elemeknek kiutasítására is. E törvény intézkedéseinek hatékonyabb végrehajtása céljából pedig a határrendőrségről szóló 1903. évi VIII. t.-cikket alkotta meg. Sajnos, e két törvény egyike sincs végrehajtva a mai napig sem. Így hát az idegenek itt tartózkodását s a velük való elbánást ma is csak az 1886. évi XXII. t.-cz. 15. §-a szabályozza, mely szakasz kezelése azonban a községi hatóságokra bízva, tapasztalat szerint eddig sem hajtott végre. És ha az 1886-iki törvény lanyha s megbízhatlan végrehajtása miatt már eddig is okunk volt a panasza, ha maga a törvényhozás sem elégedhetett meg a végrehajtás eddigi gyakorlatával és a szigorúbb ellenőrzés elrendelését szükségesnek látta: sokkalta rosszabb a helyzet most, mikor a bevándorlás felügyeletének feladata szentesített törvény által immár túlhaladott s ennél fogva eddigi szerepköréből is búcsúzóban levő régi szervezet kezében maradt. Csak fokozza a helyzet aggodalmait az, hogy időközben a külállamok magatartásában beállott változások a civilizált Európa által nem szívesen látott proletár elemeket mesterségesen is Magyarország felé terelik.

Utalunk Romániára, hol Haynak, az Egyesült-Államok külügyminiszteri államtitkárjának ismeretes óvása daczára se vonták vissza azt a törvényt, mely csak naturalizáltakat jogosítván önálló ipar folytatására: mintegy 300.000 zsidót Románia ipari életéből úgyszólván kiközösíteni iparkodott. Tudjuk, hogy a vagyontalan elemeket az Unió egyre szigorított bevándorlási törvénye, de még inkább ennek célzatos alkalmazása mindjobban kizárja az Egyesült-Államokból is. Mondhatjuk, hazánk példájára eddig csak Anglia viselkedett teljesen közömbösen a bevándorlókkal szemben, de passzív magatartása immár ennek az államnak is ugyancsak megváltozott.

Panaszok merülvén fel Angliában a keleti népfaj egyre fokozódó beözönlésének káros hatásai miatt, parlamenti bizottság küldetett ki a kérdés tanulmányozására. Ez a bizottság megállapította, hogy a bevándorló elemek túlnyomó része úgyszólván teljesen

vagyontalanul jön be, tehát egyrészt a proletárizmus veszedelmét fokozza, másrészt érvényesülésével még az olyannyira edzett régi angol házalót, szatócsot és kereskedőt is kiszorítani képes, végül pedig oly gyorsan és átmenet nélkül választja ki a feltörő intelligenciát, hogy az autochtonokat már az iskolában is majorizálja, persze anélkül, hogy e rohamos feltörés közben ideje lett volna felnevelődnie a nemzetnek. A parlamenti bizottság jelentéseinek hiteles szövegét még nem ismerjük, azonban az angol lapok közléseiből következően, igen súlyos természetűek lehetnek megfigyelései; amit különben legjobban bizonyít az, hogy a jelentés nyomán a szabad versenyben edzett s diadalmasan helytálló Anglia is elodázhatalan kötelességének tartja a káros bevándorlás ellen külön törvénnyel védekezni.

Ez év április hó 25-én fogadta el az angol parlament a bevándorlásról szóló törvényt, mely hitelt érdemlő forrás szerint lényegében következő:

1. Az olyan bevándorló, aki valamely büntény miatt ilélet alá kerül, kiutasítható az Egyesült Királyság területéről. 2. Ha ez nem történik vele, akkor folytonos hatósági felügyelet alá kerül. 3. A kikötőkből is visszautasíthatók mindazok, akik a) valamely büntény miatt hazájukban elítéltek, b) akiknek nincs miből megélni, c) akik nem tudják magukat kellően igazolni, d) vagy utálatos betegségben szenvednek. 4. A hajózársaságok vannak kötelezve, hogy a visszautasított bevándorlókat visszaszállítsák.

Immár tehát az Egyesült Királyság is törvényadta fegyverrel tarthatja távol a rá nézve káros idegen elemeket és meg kell jegyeznünk, hogy ez a fegyver az angol közigazgatás biztos kezeibe van adva. És annyival több gyakorlati értéke van ott ennek a törvénynek, mert Anglia ellenőrzésének csak a kikötő állomásokra kell szorítkozni. Őt a tenger vize választja el Európától; Magyarország ellenben az európai népvándorlás legexponáltabb vonalán terül el.

Galiczia Magyarországgal 109 mérföldnyi határvonalon van közvetlen területi érintkezésben. Tudjuk, hogy Galiczia közgazdasági életének foglalkoztató képessége kisebb, mint Magyarorszáé és emellett népsűrűsége jóval nagyobb. A népszaporulat s a mostohább viszonyok természetes nyomása alatt tehát a galicziai emberfőléleg ez ország szűk határain kívül keres érvényesülési tért. De hová menjen?

Fölötte északon Oroszország rosszul fogadja a neki nem tetsző jövevényeket és amint tapasztaljuk, időnként a már bent élő orosz zsidóság is nagy csoportokban kél útra, hogy vendégszeretőbb tanyát keressen. A kis Románia középosztályát példátlan eréllyel védi minden idegen ellen, külföldieknek nem szolgáltatja ki földjét és iparát, sőt annyira meggyűlöli a jövevényeket, különben ebben az irányban a teljesen vagyontalan elem már a költséges tengeri út miatt sem terjeszkedhetik. Ott e szerint mesterséges sorompók várják a jövevényt; a nyugati kulturálatlanok pedig természetes sorompók emel érvényesülése elé a fejlettebb népkultúra és a nemzeteknek a mienknél több önczálal berendezett élete.

Hová menjenek tehát a kelet és az észak asztalaitól kiszorított vagy elűzött proletárok? Hol találnának kedvezőbb érvényesülési tért, mint Magyarországon, ahová nyílt országút vezet, ahol minden idegen szívesen látott vendég, ahol minden darab föld eladó és minden nemzetbeli által egyformán megszerezhető, ahol a társadalom szétforgácsolódott és a természetes vezetők letörtek, ahol a nép a szabadság által edzett nyugati törvényei alatt áll, de maga keletiesen elmaradott, mert az önállóságnak s szabadságnak újabb keletű eszközeivel okosan élni még nem képes és ahol, mint a közelmúlt tapasztalatai igazolják, megeshetik az, hogy itt alig felmelegedett jövevények, kik még nem is állampolgárok, a vagyonszerzés immorális útján haladva, egész falvak népe fölött megüthetik a dobát és hivatalos segédkezéssel tehetik hajléktalanná a magyart.

Valóban, Magyarország ma arra van predestinálva, hogy kelet és észak proletárjainak gyűjtő medenczéje legyen. A geográfiai fekvésünkkel fogva és berendezésünk tökéletlensége miatt ránk mért ezen hálátlan és végzetes szerep ellen azonban a legmélyebb aggodalommal kell tiltakoznunk. Kegyelmes Úr! Ha pusztán a nemzeti érdek egyszerű parancsszavára hallgatnánk, akkor nyomban kaput kellene zárnunk az északkeleti bevándorlás előtt. Mert a tapasztalat bizonyítja, hogy hasznos elemeket onnan nem kapunk, olyan értékes erők onnan nem származnak hozzánk, amelyek akár ipari, akár kereskedelmi, akár mezőgazda-

sági téren nyereséget jelentenek. Azon tengernyi panasszal szemben, mely az úgynevezett galicziai bevándorlás nyomán kél, semmiféle előnyt ez a beözönlés a mi javunkra fel nem mutatott, hanem a balkövetkezmények elszívásának egyetlen mentő érve volt és van csupán, ez az érv az emberszeretet. Hát hiszen emberileg teljes részvétre méltó az a szegény keleti kazár, kinek nem adott a végzet boldog hazát. De ha a bevándorlók által ellepelt határszéli vármegyékbe utazva, összehasonlítást teszünk a jövevény meg az őslakó sorsa, küzdelme, s kiltása között, akkor még az emberi részvéthez is a versenyben gyengébb és elnyomottabb hegyvidéki magyar vergődése, reménytelensége és boldogtalansága áll közelebb. És még e részvétnél is közelebb fekszik a nemzet szívéhez az az érdek, hogy a boldogulásnak azon szerény forrásai, amelyek kis országunk talajából felfakadnak, egész megosztatlan tartalmukkal a magyarság máris sorvadó gyökérzeteit táplálják.

Nem kutatjuk, a hangoztatott humanizmus szempontja miért érzékenyebb tőlünk távol álló népfajok szenvedései iránt, mint saját népfajunk szenvedései iránt. Nem vitatkozunk azokkal, akik amikor a kielégíthetetlen földéhségre vezetnek vissza népünk elégedetlenségének és nyomorúságának okait, ugyanakkor nem akadnak fenn azon, hogy kis országunkra idegen proletárok kapzsi pénz- és földéhsége korlátlan erővel vetheti rá magát. Csupán arra a megzafolhatatlan valóságra mutatunk rá, hogy nemzetünk termékenysége a haladó munkásság minden terére tud már férfiakat állítani, fejletlenebb kulturájú államok segítő csapataira nekünk szükségünk nincsen, ellenben fenmaradásunk nagy érdeke egyenesen ahhoz fűződik, hogy lehetőleg minden munkaalkalom, minden sikerrel biztató kereseti foglalkozás, minden talpalatnyi föld a magyarság haladásának, érvényesülésének és jövendőjének biztosíthatóságát szolgálja.

E nagy érdeknek szükség szerint a józan nemzeti önzés tilalmait kell állítania minden káros bevándorlási áramlat elé.

Bármily káros is legyen azonban a keleti invázió, jól tudjuk, a bevándorlás betiltásának egyszerű gyógyszerével élnünk aligha lehet. Ily abszolút tilalmat egyetlen modern jogállam törvényhozása sem alkalmaz, hanem megelégszenek azzal a külföldi államok óvrendszabályai is, hogy csak a proletár elemeket zárják ki, de a proletáriátus elleni küzdelem ürügye alatt a károsnak talált népfajok elutasítására bőven módot találnak. Jól nézve a dolgot, az 1903-ik évi V. t.-cikk is kizárta Magyarországból a teljesen vagyontalan és erkölcstelen elemeket. Ez a magyar törvény is megadja tehát a módot és eszközöket arra, hogy a káros és veszedelmes bevándorlásnak hatóságaink útját vágják, ha ugyanis ez a törvény szigorúan és erélyesen végrehajtatik Ennélfogva, ha bíznánk a végrehajtás szigorában, ha a végrehajtás lanyhasága és megbízhatlansága körül nem lennének oly szomorú tapasztalataink, akkor egyszerűen arra szorítkozhatnánk, hogy az 1903-ik évi V. t.-cikk mielőbbi életbeléptetését kérjük.

Ámde nálunk éppen az volt a baj, hogy a létezett s ma is érvényben levő 1886. évi XXII. t.-cikk 15. §-a papíron maradt; e népvédelmi érdekből alkotott törvény végrehajtására a megbízott hatóság gyengének bizonyult. S miután az új törvény is jórészt a régi végrehajtó szervekre támaszkodik, azért bennünket nem nyugtat meg az a tudat, hogy most már jobb törvényünk lesz. Mi első sorban a szigorú és kötelező végrehajtás kielégítőbb gyakorlati garanciáit keressük. E garanciákat pedig egyfelől a végrehajtás egyszerűségében, könnyű kivihetőségében, másfelől a végrehajtás feladatainak helyesebb kiosztásában, illetve a végrehajtó tényezők jobb megválasztásában találjuk meg. Úgy egyik, mint másik pontra nézve az 1903-ik évi V. t.-cikkhez lényeges észrevételek férhetnek.

Szerény nézetünk szerint a káros bevándorlók elleni védekezést a tervezett rendszer szerint is megnehezíti az, hogy a törvény az idegennek megszállása után gyakoroltatja az ellenőrzést, nem pedig a határon. Mert igaz ugyan, hogy a szervezendő határrendőrség írott jogánál fogva már a határszélen kiutasíthatná a kellő eszközöket fel nem mutató, vagy magukat igazolni nem tudó egyéneket. Ámde a felmutatandó megélhetési eszközök minimuma meghatározva egyáltalában nincs, azután az igazolás úgyszólván csak a személyazonosság megállapítására szorítkozik, végül pedig a határszélen való kiutasítás joga gyakorlatban már csak azért is illuzórius, mert elképzelhetetlen, hogy Magyarország 500 geogr. mérföldet kitevő határszélét rendőri kordonnal vonjuk körül. Határszéli felügyeletről csak akkor

lehetne beszélni, ha, mint ezt javasolni bátorodunk, a határvonalon néhány belépő állomást jelölnénk ki és ha a tartós kereset céljából ide bevándorlókat a törvény, a kijelölt belépő állomásokon való átlépésre kötelezné. Ezzel a határrendőrség feladatát egyszerűsítendő és elejét vennők annak, hogy olyan egyének szálljanak meg a szerencsevadászat céljával s olyan egyénekkal szemben kelljen teljesíteniök a sokoldalulag elfoglalt közigazgatási hatóságoknak az utólagos kiutasítás, vagy kitoloncolás már komplikáltabb köteleességét, akik sokkal egyszerűbben visszatárhatók lettek volna a határszélen.

A belépő állomások kötelezővé tétele esetén gyakorlati súlya lenne annak a — nézetünk szerint szükséges — törvényes rendelkezésnek, hogy mindazok, akik a lakhatási engedély feltételeivel nem bírnak, már a határszélen visszautasítandók. De a rendelkezés egyöntetű végrehajtása szempontjából elkerülhetetlenül szükséges a bevándorló felmutatandó fentartási eszközeinek minimumát közelebről is megállapítani, nehogy a rendőrség a tág mérlegelési jog gyakorlatában túlságosan ingatag legyen.

A belépő állomások igazolványát kötelezőleg hozzá kellenni csatolni a lakhatási engedélyért benyújtandó kérvényhez, fenmaradván a további ellenőrzést illetőleg a közigazgatási hatóságoknak minden törvényadta joguk.

A nyert lakhatási engedély állandó igazolásul szolgál ugyan az itt tartózkodásra, de a törvény 10. §-a az így igazoltakra nézve is megállapítja a kiutasítás jogát. Azonban, hogy a kiutasításra netalán rászolgált bevándorlottak elbírálására és a jogos kifogások közlésére gyakorlati alkalom nyíljk, evégből azt az eljárást javasoljuk, hogy a fősolgabíró csupán ideiglenes lakhatási engedélyt adhasson s ezt az engedélyt az alispán approbálja, kinek határozata a közigazgatási bizottsághoz, mint végső fórumhoz megfellebbezhető legyen. Így a bevándorlott bizonyos társadalmi ellenőrzés alá esik, anélkül, hogy ennek esetleges zaklató hajlamai a törvényhatósági szervezet figyelmének felköltésén túl terjedhetnének.

A lakhatási engedélyt nyert jövevény két év mulva folyamodhatik letelepülési engedélyért. Kétségtelen, hogy ez alkalommal magatartása, mint jövendő állampolgárnak úgy erkölcsi, mint gazdasági szempontból sokkal felelősségteljesebb elbírálás alá tartozik. Miért is a letelepülési engedélyt végső fórumként a belügyminiszternek kellene érvényesítenie, ki a magasabb állami szempontoknak mindenestre illetékesebb elbírálója a lokális tényezőknél. És mivel nálunk a letelepülési engedély a magyar állampolgárság tulajdonképeni próbaköve; indokoltnak látszik az a további kívánságunk is, hogy a letelepültek névsora a közelebbi adatokkal együtt időnkint publikáltatván s a parlament elé terjesztetvén: az ellenőrzési jog gyakorlására Magyarország törvényhozóinak is közvetlen alkalom adassék.

Midőn tehát a külföldiek Magyarországon lakhatásáról szóló 1903: V. t.-cz. s ezzel kapcsolatos határrendőrségről szóló 1903: VIII. t.-cz. mielőbbi életbeléptetését sürgetjük, egyben az idegen itt lakhatását szabályozó törvény novelláris úton való módosítását kérjük Nagyméltóságodtól, pótlása céljából azon meggyőződésünk szerint szükséges intézkedéseknek, melyeket konkrét alakban következőkben vagyunk bátrak előterjeszteni:

1. Az állandó itt tartózkodás, vagy munkakeresés céljából bejövő idegenek csakis a határszélen kijelölendő bevándorló-állomásokon léphessenek be, ahol igazolványt nyerne. Ezen igazolvány előmutatása a lakhatási engedély kérelmezésénél megkövetelendő. A lakhatási engedély feltételeivel nem bírók már a belépő-állomásokon visszautasítottanak.

2. A fősolgabíró, mint első fokú hatóság csak ideiglenes lakhatási engedélyt adhat. A lakhatási engedélyt nyert egyének névsorát igazolványaikkal együtt az alispánhoz terjeszti be, aki approbálja az engedélyeket, de határozata a közigazgatási bizottsághoz megfellebbezhető. A lakhatási engedélyek a helyi hivatalos lapban közzéteendőek.

3. A letelepülési engedély joga, mint első fórumhoz, az alispánhoz utaltassék, de úgy a fél, mint a község bármely lakosa felebbezési joggal bírjon. A letelepülésre adott engedélyt a belügyminiszter érvényesíti, aki a letelepült idegenek névsorát, a származási helyükre, foglalkozásukra és vagyoni állapotukra vonatkozó adatokkal együtt időről-időre a parlament elé terjeszteni tartozik.

Kegyelmes Úr! Évek óta sürgeti egyesületünk a bevándorlás ügyének szabályozását, azzal a czéllal, hogy védtelen népünk erkölcsi és gazdasági életét a károsnak és veszedel-

mesnek bizonyult keleti invázió ellen megoltalmazzuk. Bőségesen alkalmunk nyílt meggyőződni arról, hogy aggodalmunkat és törekvésünket a magyar gazdaközönség, a magyar gazdatársadalom osztja és helyesli. Soha nem lehattunk közvetlenebb és hívebb tolmácsolói az általunk képviselt nemzeti rétegeknek, mint most, mikor áthatva az ügy komolyságától s nagy horderejétől, a saját fajunkat is bizonyára megillető emberszeretet nevében kérjük Nagyméltóságodat: védje meg a magyar népet az olyannyira végzetesnek bizonyult proletár beözönléstől és járuljon hozzá a rendelkezésére álló hatalmi eszközökkel, azon mindnyájunk szívében élő kívánság megvalósításához, hogy Magyarország csakugyan a magyaroké maradjon! Az Orsz. Magy. Gazdasági Egyesület nevében: Budapest, 1904. évi július 5-én. Gr. Desseffy Aurél s. k., elnök. Forster Géza s. k., igazgató.

A jogügyi bizottság tárgyalván az ügyet, a következő javaslatot tette:

„Ámbár a magunk részéről is szükségesnek tartjuk azt, hogy az ország a Galiczia, Románia és Oroszország felől történő bevándorlások ellen védekezzék, mindazonáltal, tekintettel arra, hogy a bevándorlásról s a határrendőrségről már vannak törvényeink, melyeknek életbeléptetését — tudomásunk szerint — a kormány a közel jövőben tervezi s mindaddig, míg a törvények életbeléptetve nincsenek, legalább is időelöttinek tartjuk azon kérdésnek tárgyalását, hogy e törvények alkalmasak-e vagy sem a kívánt cél elérésére, — a köriratnak egyszerű tudomásul vételét javasoljuk.“

A tanács határozata ellenben a következő:

„A jogügyi bizottmány javaslatával szemben a tanács a maga részéről nem látva kellően biztosítottak azt, hogy a bevándorlásról és a határrendőrségről szóló törvények mielőbb életbe fognának léptettni, — oly javaslattal járul a törvényhatósági bizottság t. közgyűlése elé, hogy a magy. kir. belügyminiszter írchoz a hivatkozott törvényeknek sürgősen leendő életbeléptetése érdekében felterjesztést intézni s egyuttal azt is kérelmezni méltóztassék, hogy az állandó itt tartózkodás vagy munkakeresés céljából bejövő idegeneknek a bevándorlás csakis az e célra kijelölendő bevándorló állomásokon engedessék meg.“

A közgyűlés ezt a javaslatot elfogadta, egyszeresmind pedig *Kőrösy József* dr. indítványához hozzájárulva, fölterjesztésében a bejelentési kényszer szigorítását is kérelmezte.

V.

Országgyűlési képviselői választások.

1. A január 26-án s 28-án tartott általános képviselőválasztáson megválasztottak:

az	I. kerületben	<i>Falk Miksa dr.,</i>
a	II. „	<i>Nyiry Sándor,</i>
a	III. „	<i>Vézi József,</i>
a	IV. „	<i>Tisza István gr.,</i>
az	V. „	<i>Sándor Pál,</i>
a	VI. „	<i>Vázsonyi Vilmos dr.,</i>
a	VII. „	<i>Morzányi Károly dr.,</i>
a	VIII. „	<i>Berzeviczy Albert dr.</i>

2. A IX kerületben az ajánlott két jelölt: *Plósz Sándor dr.* és *Ballagi Aladár dr.* egyenlő számú szavazatot nyervén, e kerületben február 14-én újabb választás tartatott, mikor is *Ballagi Aladár dr.* egyhangúlag megválasztatott.

3. *Nyíry Sándor* és *Vézi József* mandátumukról évközben lemondván a III. kerület november 16-án *Vörös Lászlót* választotta képviselőjévé, míg a II. kerületben az első ízben ajánlott és legtöbb szavazatot nyert *Lukács György dr.* és *Németh Imre dr.* közt december 7-én újabb választás tartatván: *Németh Imre dr.* választatott meg.

4. Az 1906. évre összeírt választók száma volt:

az I. kerületben	3.799
a II. "	3.448
a III. "	2.003
a IV. "	3.923
az V. "	6.244
a VI. "	12.135
a VII. "	13.776
a VIII. "	9.878
a IX. "	7.007
Összesen	62.213

VI.

Kitüntetések, üdvözlések, köszönetnyilvánítások.

1. *Vaszary Kolos* bibornok, hercegrímás, esztergomi érsek üdvözlése, áldozásának 50. évfordulója alkalmából I. Második Rész II.

2. Ő Felsége *Kájlínger Mihály* vízvezetési h. igazgatót és *Póra Frigyes* felsőbb leányiskolai igazgatót a *Ferencz József-rend* lovagkeresztjével tüntette ki.

VII.

Résztvényilvánítások kegyeleti tények.

1. József főherceg halála.

Június 13-án nagy gyász érte a nemzetet. E napon Fiumében elhunyt József főherceg. A főpolgármester a gyászeset alkalmából június 15-ére rendkívüli közgyűlést hívott egybe, s azon a következő beszédet mondotta:

„Tisztelt Közgyűlés!

Ő császári és királyi Fensége József főherceg úr e hó 13-án Fiumében meghalt.

A betegség már hónapokkal ezelőtt ágyba döntötte, s azóta egymást váltották fel bennünk a remény és az aggodás. A remény, hogy erős szervezete végre is győzedelmeskedik a betegség sorvasztó munkáján, és az aggodás, hogy minden pillanatban elveszthetjük őt, aki mindenkor egy volt mivelünk; egy volt nemcsak nyelvben, nemcsak nemzeti érzésben, felfogásban és szokásokban, hanem egy volt velünk a haza földje iránt táplált hűségben és ragaszkodásban is. (Igaz! Úgy van!)

Hosszú élete szakadatlan munkában telt el, amelynek nyomában minden téren bőséges áldás fakadt.

Mint honvédségünk főparancsnoka, e nemzeti intézményünket szervezte és magas színvonalra emelte. Emellett hű ápolója, buzgó művelője volt a tudományoknak, erős támasza minden kulturális törekvésnek és bőkezű pártfogója emberbaráti intézményeinknek. Halála mély gyásszal tölti el nemcsak felséges urunkat, királyunkat és a felséges uralkodó házat, nemcsak fenséges családját, hanem e nemzetnek minden egyes fiát is.

De nem lehet a vesztesége senkinek nagyobb, nem lehet a fájdalma senkinek mélyebb, t. Közgyűlés, mint a miénk.

És méltán! Mert a boldogult főherceg fonséges atyjának: a dicső emlékezetű nádornak fenkölt példájához híven, Budapest szépítéséhez, nagyvárosi jellegének emeléséhez egész életén át fejedelmi bőkezűséggel nyújtott segítő kezét.

Budapest gyöngye: a Margitsziget örök hirdetője lesz a székesfőváros iránt tanusított páratlan áldozatkészségének.

Budapest haladása igaz örömmel töltötte el, Budapest polgárait állandóan meleg szeretettel zárta szívébe, s ez érzelmeinek minden kínálkozó alkalommal nyíltan is kifejezést adott.

Még ma is fülünkben csengenek az irántunk táplált igaz, őszinte szeretet meleg forrásából fakadó szavak, amelyekkel a Margitszigetre vezető hídnak felavató ünnepén 1900. évi augusztus hó 19-én mondott beszédében Budapestről, annak nagyarányú fejlődésére való utalással megemlékezett:

„A leghálátlanabb ember lettem volna, — mondá — ha nem iparkodtam volna a székesfővároshoz illeszteni e szigetet. Hisz itt, e városban nevelkedtem, itt töltöttem boldog gyermek éveimet, itt ifjúkoromat, és itt keletkezett bennem az az őszinte, benső ragaszkodás, amely e város minden polgárához fűz.“

Születése napjának 70-ik fordulója alkalmából 1903. évi február havában küldött üdvözlő feliratunkra adott válaszában pedig ilyképen szólott hozzánk:

„Budapest székesfőváros fényes kiállítású díszes üdvözlő okmánya, amellyel engem 70. születésnapomra kedvesen meglepett, újabb jele annak az engem boldogító ragaszkodásnak, mellyel édes atyámhoz és családomhoz minden alkalommal viseltetett azon város, melynek felvirágzásán a boldogult nádor oly buzgó előszeretettel működött, melyben én zsenge gyermekkorom boldog napjait éltem, és melyhez forró szeretet és hálátelt érzelmek kötnek, melyek míg szívem dobog, sohasem gyöngülhetnek, de igenis csak fokozódhatnak.“

Fogadják szívem mélyéből kelt hálás köszönetemet, azon legbensőbb fohászmom kifejezése mellett, hogy hön szeretett városokra és minden egyes polgárára a mindenható Isten legdúsabb áldása szálljon, és hogy virágozzék az mindenkor hazánk dicsőségére, saját jólétére és az én örömömre.

Maradok váltig Budapest székesfőváros híve és odaadó híve — József főherceg.

A hazáját, nemzetét, fővárosát és annak polgárságát az imadásig szerető szív fenkölt érzelmeinek meggyőző hirdetői e szavak, méltók, érdemesek arra, hogy bevessük azokat nemcsak Budapest, hanem egyuttal az ország történetének örök lapjaira is.

Amily nagy örömnök telt ő benne, amíg élt, oly nagy a mi bánatunk, oly mély a mi keservünk most. t. Közgyűlés. Elvesztettük Őt, aki bennünket oly igazán szeretett.

Ékesen szóló ajka örökre elnémult, melegen érző szíve örökre elhallgatott. Nem látjuk többé dalias alakját, nem látjuk többé szelíd, jóságos arcját. Nélkülöznünk kell buzdítását, segítő karját, fáradhatlan munkájának áldásos gyümölcseit.

De ha már meg kell nyugodnunk, t. közgyűlés, a Gondviselésnek megmásíthatatlan végzésében, szemeinkben a bánatnak, a fájdalomnak igaz könnyeivel álljuk körül ravatalát, s amiként Ő Isten áldását kérte Budapestre és annak minden egyes polgárára, úgy kérjük mi is buzgó imával az Ég áldását az ő drága hamvaira. Vessük szívünkbe emlékezetét mélyen, kitörölhetetlenül s kövessük a példát, amelyet nekünk adott a haza és a székesfőváros szeretetében, az irántuk érzett kötelességek buzgó, önfeláldozó teljesítésében.

Indítványozom:

1. Méltóztassék Ő császári és királyi Fensége József főherceg úr elhunyt alkalmából a székesfőváros legmélyebb fájdalomnak és legőszintébb részvételének úgy a mai közgyűlés jegyzőkönyvében, valamint Ő Fenségéhez, legkegyelmesebb urunkhoz és királyunkhoz intézendő feliratban méltó kifejezést adni; (Helyeslés.)

2. méltóztassék a boldogult főherceg úr özvegyéhez: Ő császári és királyi Fenségéhez *Klotild* főhercegasszonyhoz, nemkülönben a megboldogult főherceg úr fiához: Ő császári és királyi Fenségéhez József Ágost főherceg úrhoz intézendő külön feliratokban a székesfőváros legbensőbb fájdalomnak és részvételének szintén kifejezést adni; (Helyeslés.)

3. méltóztassék elhatározni, hogy a székesfőváros a gyászünnepeken küldöttségileg vesz részt, és hogy e küldöttség a boldogult főherceg úr ravatalára a székesfőváros nevében díszes koszorút helyezzen; (Helyeslés.)

4. méltóztassék a tanácsot utasítani, hogy Ő császári és királyi Fensége József főherceg úr emlékének méltó módon leendő megörökítése iránt minél előbb tegyen javaslatot. (Általános élénk helyeslés)

Ha a t. közgyűlés ezen indítványaimat elfogadja, azokat határozatképp kimondom.

A közgyűlés főpolgármester úr indítványát egyhangú határozattá emelte s a továbbiak iránt a tanácsot utasította.

A július 5-iki közgyűlésen a főjegyző bemutatta a kabinetiroda következő levelét:

„Ő csász. és apost. kir. Felsége Budapest székesfőváros közönségének József Főherceg Ő csász. és kir. Fensége elhunyt alkalmával oly melegen és lélekemelő módon tanusított fájdalmas részvételeért, mely a székesfőváros törvényhatósági bizottságának f. hó 15-én tartott rendkívüli közgyűlésében is méltó kifejezést nyert, legbensőbb köszönetét nyilvánítani méltóztatott.“

Bemutatta továbbá *Klotild* főhercegnő következő levelét:

„Méltóságos Márkus József úrnak, Budapest fő- és székváros polgármesterének, Budapest.

Budapest fő- és székváros közönségének hozzám intézett megindító részvétnyilatkozatát őszinte hálával fogadom.

A pótolhatatlan veszteséget, melyet oly szépen fejeznek ki részvétnyilatkozatukban, mélyen átérzem és azon leszek, hogy imádott férjemnek, József főhercegnek a fővároshoz táplált szeretetét, melyben én is mindig osztoztam, továbbra is ápoljam.

Budapest, 1905. június hó 22-én. *Klotild főhercegnő* s. k.“

A szeptember 13-iki közgyűlésen pedig a főjegyző bemutatta József kir. hercegnek a főpolgármesterhez címzett levelét, melyben a hozzáintézett részvétliratra válaszol. A levél következőleg hangzik:

„Méltóságos Uram! Mélyen meghatva fordulok Budapest székesfővároshoz, hogy legbensőbb, legforróbb köszönetemet fejezzem ki azon meleg érzéssel telt részvételeért, mellyel forrón szeretett édes atyám elhunytakor osztozott kimondhatlan fájdalomban. Teszem ezt azon benső, őszinte szeretettől áthatva, mely felejthetetlen drága atyámat mindenkoron fővárosunkhoz fűzte és melyet sértetlenül átszármaztatott rám.

Részvétliratuk minden szava jóleső irként hatott szívem sajnó sebére és meleg visszhangra talált lelkemben, örök hálára kötelezve le engem.

Midőn kérem Méltóságodat, méltóztassék hálalattal őszinte köszönetemet Budapest székesfővárosnak átadni, maradok egyszersmind Méltóságodnak mindenkoron őszinte és igaz tisztelője

Kelt Middelkerkében, 1905. július 5. *József főherceg.*“

A tanács a közgyűlés említett utasítására a következő előterjesztés. intézte a közgyűléshez:

„Tekintetes közgyűlés!

Folyó évi június hó 15-én 877. sz. alatt kelt határozatával méltóztatott bennünket utasítani, hogy Ő csász. és kir. Fensége néhai József főherceg úr emlékének méltó módon leendő megörökítése iránt minél előbb tegyünk javaslatot.

Ez utasításnak megfelelően, a következő előterjesztéssel járulunk a t. Közgyűlés elé:

Amidőn a székesfőváros a megboldogult főherceg úr emlékét méltó módon kívánja megörökíteni, ezen hazafias és kegyeletes törekvésének megvalósításánál kétségtelenül azt a benső viszonyt tekinti vezérlő elvűl, amelynek szálai a megboldogultat a székesfővároshoz oly közel fűzték. József főherceg úr Ő csász. és kir. Fensége örökemlékű atyjának, József nádornak fenkölt hagyományaihoz híven egész életében nemcsak meleg szeretettel érdeklődött a magyar főváros fejlődése, polgárainak haladása iránt, hanem Budapest szépítését, nagyvárosi jellegének emelését mindenha tettekkel is hathatósan elősegítette. A főváros iránt táplált kitüntető szeretetéből fakadó ezen tettek közül mint legemlékezetesebb kimagaslik: a Margitszigetnek, Budapest gyöngyének a székesfővároshoz szorosabban való illesztése. Ez a gyönyörű és a maga nemében páratlan sziget, a főherceg úr fejedelmi bőkezűsége folytán nemcsak a főváros lakosságának megbecsülhetetlen üdülőhelye, hanem szépségével és kellemességével legnagyobb vonzóereje és mondhatni, már világ-hírű gyönyörűsége Budapest vendégeinek, az idegeneknek is.

Ezért a sziget néhai fenséges tulajdonosa iránt örök hálára emlékezteti a fővárost. De egyszersmind az a kegyeletes emlék is fűződik hozzá, hogy kedvencz tartózkodási helye volt József főherceg úrnak is, aki családjában gyakorla huzamosabb időn át üdült e szigeten. Ezért József főherceg dicső emlékezte mindig elevenen fog kapcsolódni a Margitszigethez úgy a hálás jelenkor, mint az utódok elméjében.

Mindezekhez képest ama véleményünknek adunk kifejezést, hogy a megboldogult főherceg úr emléke megörökítésének legméltóbb és legkifejezőbb módja az, ha a néhai főherceg úr emlékére a fővárosban, még pedig a Margitsziget valamely alkalmas pontján emlékszóbor állíttatik föl.

A fővárosnak e kegyeletes tettben leendő részvételére nézve már most a következők elfogadását javasoljuk:

Mondja ki a t. közgyűlés, hogy:

1. a megboldogult József főherceg Ő csász. és kir. Fensége emlékére a Margitsziget valamely alkalmas pontján emlékszóbor állítandó föl;
2. a szóbor költségei országos közadakozásból fedezendők s a gyűjtést, a befolyó pénzek kezelését stb. a székesfőváros vezeti;
3. a székesfőváros a maga részéről 20.000 koronával járul a szóbor költségeihez;
4. utasítja a tanácsot, hogy a gyűjtés módzatai, a gyűjtésre és adakozásra szóló felhívások kibocsátása a befolyó pénzek kezelése, s általában minden egyéb kapcsolatos teendő ellátása ügyében saját hatáskörében intézkedjék.

Amidőn ezek elfogadását javasoljuk, egyszersmind van szerencsénk bemutatni Zombor szabad kir. városnak ugyanezen ügyben a t. közönséghez intézett átiratát, azzal a javaslattal, hogy azt, tekintettel javaslatunkkal egyező tartalmára, tudomásul venni méltóztassék.

A közgyűlés július 5-én a tanács összes javaslatait egyhangúlag elfogadta s azokat határozattá emelte, de oly módosítással, hogy a szóbor felállítása helyének meghatározását függőben tartja s csak általánosságban azt jelenti ki, hogy a szóbor a főváros területén állítandó föl. Egyúttal utasította a tanácsot, hogy a gyűjtés módzatai a befolyt pénzek kezelése s a kapcsolatos teendők ellátása iránt saját hatáskörében intézkedjék.

A törvényhatósági közgyűlés július hó 5-én kelt ezen határozata alapján a tanács a következő határozatokat hozta:

1. Kijelentette, hogy mindenekelőtt egy szóbor-bizottság megalakítása iránt kíván intézkedni, amelynek feladata lesz a gyűjtést a hozzákapcsolódó összes teendőkkel együtt vezetni s első sorban a társadalom körében a legszélesebb mederben folytatandó adakozás érdekében a szükséges felhívásokat — kivéve a társtörvényhatóságokhoz intézendő felhívásokat, amelyeket a tanács a t. közgyűlésnek tart fenn — kibocsátani.

E bizottságot a tanács ezennel megalakítja a következőképen: a bizottság tagjai Halmos János polgármester úr elnöksége s Matuska Alajos alpolgármester úrnak, mint a képzőművészeti bizottmány elnökének, helyettes elnöksége alatt: Vosits Károly tanácsnok úr, mint a tan. II., Kun Gyula tanácsnok úr, mint a tan. III. és Bárczy István dr. tanácsnok úr, mint a tan. VII. ügyosztály vezetője, Heuffel Adolf középítési igazgató úr, továbbá 50 törvényhatósági bizottsági tag úr; névszerint: 1. Alpár Ignác, 2. Benedek Sándor, 3. Berzeviczy Albert dr., 4. Biscara Endre, 5. Bródy Lajos dr., 6. Buday József dr., 7. Busbach Péter, 8. Császár Jenő, 9. Darányi Ignác dr., 10. Ehrlich G. Gusztáv, 11. Eckermann Ede, 12. Falk Miksa dr., 13. Feleki Béla dr., 14. Gajáry Ödön, 15. Glück Frigyes, 16. Gombár Tivadar dr., 17. Hauszmann Alajos, 18. Havas Rezső dr., 19. Heltai Ferencz dr., 20. Herzog Péter br., 21. Hüttl Tivadar, 22. Hüvös József, 23. Kaas Ivor br., 24. Kanter Károly, 25. Kasics Péter, 26. Kauser János, 27. Kléh István, 28. Kohner Ágoston, 29. Kollár Lajos, 30. Kuncz Jenő dr., 31. Lánczy Leó, 32. Morzsányi Károly dr., 33. Polónyi Géza, 34. Preyer Hugó dr., 35. Quittner Zsigmond, 36. Radocza János, 37. Rózsavölgyi Manó dr., 38. Rust József, 39. Sándor Pál, 40. Schwartzter Ottó dr., 41. Springer Ferencz dr., 42. Steinhardt Antal, 43. Stern József dr., 44. Sümegei Vilmos, 45. Thék Endre, 46. Tolnay Lajos, 47. Vázsonyi Vilmos dr., 48. Vészi József, 49. Wágner Géza dr. és 50. Wellisch Alfréd urak.

Egyszersmind felkéri a tanács polgármester urat, hogy a tisztikarból e bizottság jegyzőjét kirendelni sziveskedjék.

2. Előterjesztésben felkéri a tanács a t. közgyűlést, hogy az összes városi és vármegyei társtörvényhatóságokhoz az adakozásra felhívásokat, illetve köriratokat intézni sziveskedjék.

3. Utasítja a tanács a szamvevőséget és a központi pénztárt, hogy a majdan befolyó adományokat mint „József főherceg-szóboralap“-ot külön alapként kezeljék.

4. Felhívja a tanács a tan. VI. ügyosztályt, hogy a közgyűlés által a szóborra megszavazott 20.000 K adománynak két részletben, azaz az 1906.

és 1907. évekre való felosztással leendő fedezete iránt tegyen a pénzügyi és gazdasági bizottmány útján javaslatot.

E határozat kapcsán a tanács a következő előterjesztést intézi a közgyűléshez.

Tekintetes Közgyűlés! Hivatkozással néhai József főherceg Ő cs. és királyi Fensége emlékének megörökítése tárgyában f. é. július hó 5-én 1018. sz. a. kelt határozatára, van szerencsénk jelenteni, hogy mai napon tartott ülésünkben intézkedtünk e határozat végrehajtása ügyében, nevezetesen megalakítottuk a szoborbizottságot is, amely hivatva van a gyűjtést a hozzá kapcsolódó összes teendővel együtt vezetni s első sorban a társadalom körében a legszélesebb mederben folytatandó adakozás érdekében a szükséges fölhívásokat kibocsátani.

Minthogy azonban abban a nézetben voltunk, hogy az összes városi és vármegyei törvényhatóságokhoz intézendő fölhívások a t. Közgyűlés által volnának kibocsátandók, tisztelettel fölkérjük a t. Közgyűlést, hogy ezen fölhívások, illetve köriratoknak a társtörvényhatóságokhoz való intézése iránt intézkedni méltóztassék.

A néhai József főherceg emléksobrára eszközendő gyűjtés ügyében a törvényhatóságokhoz intézendő körirat-tervezetet a tanács a következő szövegben terjesztette a közgyűlés elé:

„Kedves Barátaink és Atyáinkiai! Folyó évi július hó 5-én tartott közgyűlésünkben egyhangúlag hozott határozatunkkal a magunk részéről megtettük a kezdőlépéseket ama kegyeletes és hazafias cél érdekében, hogy megboldogult József főherceg Ő császári és királyi Fensége emléke az ország szívében emelendő szobor által méltó módon megörökíttessék. Nevezetesen ezen emlékszobor költségeire a székesfőváros részéről megszavaztunk huszezer koronát, s elhatároztuk azt is, hogy a szobor költségeire indítandó országos közadakozás, illetve gyűjtés vezetését és kezelését is a székesfőváros vállalja magára.

Amikor ezt tettük, át voltunk hatva attól a meggyőződéstől és erős bizalomtól, hogy hazánk törvényhatóságai, egyesületei, testületei és egyes polgárai az ügyszékhöz méltó lelkesedéssel, tetteben is nyilvánított áldozatkészséggel fognak mellénk sorakozni.

Kedves Barátaink és Atyáinkiai!

Főlegesen volna, ha Előttek bővebb indokolás támogatásával akarnók hangsúlyozni, hogy a megboldogult emlékének külső megörökítése egész hazánk, egész nemzetünk ügye és föladata. Hisz mindnyájunk szívében elevenen él, mindnyájunk szívét meleg hálával tölti el József főherceg emlékezete.

A Fenséges Úr, miként boldog emlékezetű atyja, József nádor is, egy volt velünk nemcsak nyelvben, nemcsak nemzeti érzésben, fölfogásban és szokásokban, hanem egy volt velünk a haza földje iránt táplált hűségben és ragaszkodásban is.

E bensőséges érzelmeinek maradandó tetteiben emelt dicső emléket. Hosszú élete szakadatlan munkában telt el, amelynek nyomában a nemzet élete minden téren bőséges áldás fakadt. Egyik legkiválóbb nemzeti intézményünket, a magyar királyi honvédséget mint annak főparancsnoka, ritka gonddal szervezte, folytonos erőfeszítéssel fejlesztette és magas színvonalra emelte. Emellett hű ápolója, buzgó művelője volt a tudományoknak, erős támasza minden kulturális törekvésnek és bőkezű pártfogója emberbaráti intézményeinknek.

Ezen fenkölt lelki tulajdonságainál és tetteinél fogva amint életében kiérdemelte az egész magyar haza osztatlan hálas szeretetét, úgy elhunyta után is kegyeletes emléke elevenen él és eleven fog maradni nemzetünkben.

Éppen ezért, az ügy méltóságához nem illő minden további indokolás mellőzésével, hazafiúi őszinte bizalommal kérünk Benneteket, hogy ezen hazánk szívében, székesfővárosában

emelendő, de egész hazánk és nemzetünk érdeméül és dicsérére szolgáló szobor létesítéséhez saját adományaitokkal és kebeletekben megindítandó gyűjtésekkel hozzájárulni sziveskedjétek.

A közgyűlés ezt a tervezetet elfogadta, s a köriratot szétküldötte, melyre már ez évben is szép számban érkeztek a fővároshoz adományok.

2. *Mátyás főherceg*, József főherceg fia október hó 8-án elhunyt, mit József főherceg úr táviratban tudatott a főpolgármesterrel. Erre a főpolgármester meleg részvétlét intézte a főherceg úrhoz, mit ő még ugyanazon nap megköszönt. Ugyancsak a főpolgármester és polgármester résztvettek a temetésen, s a ravatalra a főváros nevében koszorút helyeztek. Az október 11-iki közgyűlés a főpolgármester indítványára ülési jegyzőkönyvében adott részvételének kifejezést, mire József főherceg táviratilag mondott köszönetet.

3. A tanács javaslatára a közgyűlés október 25-én elhatározta, hogy *Batthyány Lajos* gróf, az első alkotmányos miniszterelnök emlékére, a társadalom bevonásával, Budapesten szobor állíttassék föl, s erre a főváros részéről 40.000 koronát szavaz meg. Egyúttal utasította a tanácsot egy szoborbizottság megalakítása, a gyűjtés megindítása stb. iránt.

4. Az október 25-iki közgyűlésen *Surányi József* biz. tag indítványozta, hogy a főváros a *Báthory- és Aulich-utca* sarkán, ahol *Batthyány Lajos* grófot, a magyar szabadság első vértanúját 1849. okt. 6-án agyonlőtték, kegyelete jeléül minden idők emlékezetére, díszes kandelábert, örökké égő lámpát állítson. A közgyűlés ezt az ügyet előkészítés végett a tanácsnak adta ki.

5. Október 15-én elhunyt *Szász Károly* ref. püspök és költő, október 19-én pedig *Bartha Miklós* publiciszta. A főváros mindkettőjüknek díszsírhelyet adományozott.

6. Ez évben a közgyűlési teremben elhelyeztük néh. *Heinrich István Telcs Edéttől* készített márványszobrát.

7. A törvényhatóságnak ebben az évben is több halottja volt: *Busbach Péter*, *Csiky Kálmán*, *Czigler Győző*, *Gregersen György*, *Kanovich Béla Mór* cz. püspök, józsefvárosi plébános, *Seenger Béla*, *Tenczer Pál* biz. tagok és *Alkér Ernő* dr. tanácsjegyző. A főpolgármester mindnyájukat meleg részvétellel búcsúztatta el. A közgyűlés elhunytuk feletti részvétét jegyzőkönyvileg örököltette meg, ravatalukra koszorút küldött és a hátramaradottakhoz részvétlét intézte.

HARMADIK RÉSZ.

**A székesfőváros életének nevezetesebb belső
mozzanatai 1905-ben.**

I.

Községi választások.

1. Iskolaszéki tagok választása.

Október 30-án folyt le. Megválasztottak:

Az I. kerületben: Várbeli iskolaszék. Rendes tagok: Andrevits József, Balonyi Imre, Csánky Dezső dr., Dubasietsitz Nándor, Eötvös Sándor, Gombár Tivadar dr., Hegedüs János dr., Hegedüs Lajos, Kasics Péter, Kemény Ferencz dr., Keömley Sándor, Kleszner Albert, Lász Károly, Nikolics Ignác, Rosner Ferencz, Sajóhelyi Béla, Schatz Róbert id., Stuchly Miksa, Szuchy Endre dr., Wettstein Gyula. Póttagok: Atzél Károly dr., Bognár Dénes, Kasics Ozman, Köppe Géza, Luganer Jenő, Marsovszky Miklós, Müller János, Országh Elemér dr., Valter Ernő, Zimányi József dr.

Krisztinavárosi iskolaszék.¹⁾ Rendes tagok: Andor Endre dr., Andor József dr., Baranyay Sándor, Bengyer Nándor, Brózik Károly dr., Fetter János, Fodor István, Gabrovitz Ede, Gál Lajos, Imrek Albert, Kanizsai Gyula, Kertscher István, Klasz Pál dr., Hoppe Rezső, Klassohn Gyula, Mayer Gyula, Pataky Ferencz, Perczel Béla, Prém Jozsef dr., Pogány Ferencz, Radnai Árpád, Réthey Ferencz, Ripka Ferencz, Szebeny Antal dr., Steller Antal, Sturm Gergely, Thirring Gusztáv dr., Tomka Emil, Tóth Márton, Zboray Béla id., Póttagok: Bánszky János dr., Beranek Ferencz, Fáy Aladár dr., Hajdu Pál, Horkovics Gyula, Jung Károly, Károly Rezső, Kapcza Imre, Krausz Miksa, Lányi Ernő, Móczár Elemér dr., Mosolygó Gyula, Rehák Arthur dr., Spáda Gyula, Selymessy Béla.

Tabáni iskolaszék. Rendes tagok: Gamauf Géza, Barcsay Lajos, Benkő Kálmán, Gamauf Gyula, Vajda Károly, Zubriczky József, Bokor József, Fajt István, Gombos Céza

¹⁾ A közgyűlés november 22-én 1528. sz. határozatával rendes tagjai számát 30-ról 50-re, póttagjait 15-ről 25-re emelte föl.

Gulyás Béla, Kosztolányi Antal, Kimnach László, Kovács Gyula, Lisznyay Endre, Schneller Jenő, Szabó Gábor, Szigeti János, Szócs Elek dr., Vass József, Némethy Pál, Haefler István, Telkes Aladár, Kirch Antal, Tamássy Géza, Badvonszky Pál, Platthy György dr., Patiszty Károly, Wehrmann Béla, Osztóics Miklós, Dessauer Ignác. Póttagok: Avar László, Bakos Péter, Ballon Imre, Borsos Jenő, Geberle Ede, Havas József, Kovács István, Mayer Kálmán, Nagy Géza, Papp Vilmos, Varsányi Árpád, Véber Géza, Jurácska Károly, Krisztics Lázár, Ott Antal.

A II. kerületben: I. számú iskolaszék. Rendes tagok: Kozma Gyula, Péter János, Petsits Márk, Jencs Vilmos, Buday József dr., Neuschloss Kornél dr., Brunner Alajos, Lendl Adolf dr., Wilfinger Sámuel, Krejcsy Rezső dr., Ernyey Mór dr., Németh Imre dr., Szerelemhegyi Tivadar dr., Künzler Gyula, Száraz István, Juhász Ödön Fábrián József dr., Nosz Gyula, Dely Zsigmond, Peyerle Károly, Wirth Antal, Mihajlovits Arzén, Hamvay Gyula, Kallina Oszkár, Lux Antal, Vörös Kálmán, Bozóky Ádám dr., Szalay Győző, Biscara Endre és Eckermann Ede. Póttagok: Kreszlbauer Béla, Tessely Nándor, Joanovits Ernő, Vladár József, Csiky Ernő, Lorencz Dániel, Gallauner Károly, Móra István, Grentzner Alajos, Artner István, Frosch József, Zombory János, Geizler Kálmán, Holländer Samu, Kozma Jenő,

II. sz. iskolaszék. Rendes tagok: Benedikty József, Friederich Károly, Kugler F. Jakab, Oláh Gyula, Schmidt Gusztáv dr., Krieszhaber Adolf dr., Deutsch János Varga István, Asbóth Emil, Pitzek János, Seffer László, Vendrei Ferencz, Csutor József, Esterházy Jenő, Szabó Gyula, Szomjassy Géza, Tóth András, Neuhauser Sándor, Laumann József és Lueff János. Póttagok: Lehmayr Nándor, Ganzély László, Guiden Róbert, Gerhard Rezső, Peyerl József, Klein György ifj., Hermann Gyula, Durst Győző, Drexler Miksa és Kossovits József.

A III. kerületben: Rendes tagok: Benedek János, Berger Ármán, Besze István dr., Bohrandt Zoltán, Botzenhardt János dr., Breitner Károly, Gally József, Gebhardt Rezső, Günther Béla, Hány Ferencz, Heuthaler Frigyes, Hlinka Béla, Holzspach Nándor ifj., Bencze Benő, Linczenpolcz Ferencz, Kugler József, Szabó József, Szalay Sándor, Cristofoly Fortunato, Skrinár János, Klíburszky János, Raisz Aladár, Kiss Aladár, Kiss I. Jenő, Láng György, Latetzky Márton, Mittelmann Bernát, Mocsáry Lajos, Morvay Győző dr., Nebenführer József, Pfeiffer István, Rác Ferencz, Reisz Mór dr., Schubert Sándor, Stöcker Alajos, Szombathelyi György, Szilágyi Károly, Unterberg Adolf dr., Virág Gyula, Wengritzky Ágoston. Póttagok: Halász Gyula, Zwarg József, Lesch György, Sipos Mór, Hilbert Vilmos, Weber István, Mader Károly, Senger Vilmos, Wittmann József, Benedek József, Weisz József, Szolnok László, Zier Károly, Fekete Mór, Mottl János, Farkas Lajos, Kiss László, Halm Ármán, Pollák Vilmos, Gyenes Ede.

A IV. kerületben: Rendes tagok: Acsay Antal, Ágoston József, Batizfalvy István dr., Csetényi Adolf dr., Cziklay Lajos, Forstner József, Gara József, Horváth Gyula dr., Huszár Kálmán dr., Kókai Lajos, Kovács Imre, Körömi János, Máthé Sándor dr., Neumann Árpád dr., Pesti Ferencz, Sággy Gyula dr., Sellei József dr., Szekulesz Ede, Szelényi Jenő dr., Tolnai László dr. Póttagok: Dörfler Ferencz, Pejcsik Károly, Föisei H. Kornél, Glass Arthur, Kondor Bernát, Kövér Antal, Krászó János, Kronberg József, Révay Zoltán dr., Rózsa Vilmos.

Az V. kerületben: I. sz. iskolaszék. Rendes tagok: Brust Dávid, Balog Sándor dr., Bauer Mór dr., Czizler Ármán dr., Glücksthal Samu dr., Gyulai Béla dr., Kozma Samu, Kövér Soma dr., Mezey Lajos, Murányi Ernő dr., Nagy Andor, Novák Nándor dr., Pintschhof J. Mór, Ságody Gyula dr., Schreyer Samu dr., Semler Sándor, Sós Béla dr., Szél Árpád, Szigeti Gusztáv dr. és Virava János. Póttagok: Bender Béla dr., Blum Róbert dr., Deutsch Nándor, Fodor István dr., Madarasi Vilmos, Polákovits Ödön dr., Reisz Izidor, Rózsa Vilmos dr., Seligmann Béla és Zahler Lajos.

II. sz. iskolaszék. Rendes tagok: ifj. Balog Lajos, Braun Ferencz dr., Ditrói Mór, Dobos László, Éder Róbert, Fischer Béla, Fröhlich Aladár, Fuchs Mihály, Gönczi Mór dr., Győző Béla, Hédevári Hugó dr., Hirsch Nándor, Kohn S. Vilmos, Koperly Döme, Krayner Eiliiil, Lang Gusztáv, Löwenfeld Albert dr., Neumann Adolf, Oláh Dezső dr., Pañntz Sándor dr., Preisner Ignác, Possert Gyula dr., Sági Lajos dr., Steigenberger Samu dr., Szelényi Vilmos, Taussig Vilmos, Vámos Dezső, Wörner Vilmos, Zoltán Béla és Zwack Ákos.

Póttagok; Beretvás Hugó, Farkas Hugó, Fodor Pál, Földesi Béla Zoltán dr., Gold Marczel, Heller Flóris, Kohn Jakab dr., Krausz Soma, Liebermann Ernő dr., Neumann Ármán, ifj. Neumann Rafael dr., Schwartz Illés, Stahler Henrik, Török Károly és Ujlaki Géza dr.

A VI. kerületben: I. sz. iskolaszék. Rendes tagok: Biró Gyula, Bodnár Ottó, Csery Kálmán, Éles István, Fábján Ferencz, Fuchs Mór dr., Goldschmied Bernát, Gráf, Salamon, Herz Mór dr., Hubacsek Alajos, Karsay Sándor dr., Klein Fülöp dr., Kósa Vilmos, Kovács Béla, Kovács Ernő dr., Kovács Rezső, Leitner Adolf dr., Magyar Miklós, Oldal János, Politzer Gusztáv dr., Röser Alfréd, Schmidt Nándor, Schrank Simon dr., Szekeres János dr., Szele Róbert, Takács Gyula, Vajda Vilmos dr., Wabrosch Károly, Wahl Miksa. Póttagok: Bokor Gyula dr., Csató Gyula dr., Guth Samu dr., Hochsinger Miklós, Hegedüs Adolf dr., Jánossy Béla dr., Jünker Henrik, Kirovics Károly, Maros Sándor, Mérey Jenő, Miklós Samu, Radványi Izsó, Somló Emil, Strasser Gusztáv dr. és Techert József.

II. sz. iskolaszék. Rendes tagok: Antal Gyula, Beer Oszkár, Benkő Géza dr., Bischitz Miksa dr., Bohner Ferencz, Czipauer László, Csasznek Károly, Cserháti Mór dr., Fábrián Béla dr., Glaser Gyula, Herczeg Béla, Kertzing József, Konyecsni Lajos, Kovács Ernő, Krakauer Samu, Krausz Ármán, Löwenstein Sándor dr., Mayböhöm János, Neszmélyi Lajos, Patsch József, Peres Sándor, Perl Soma dr., Periusz Ignác, Rozgonyi Sándor dr., Schein Béla, Schusztér Gyula, Sümegi Vilmos, Tihanyi Mór dr., Werthmüller János és Wilhelm Adolf. Póttagok: Beckmann Ádám, Bodó Antal, Csipkay Károly, Ehrenreich Izidor, Friedländer Jakab, Glöckner Viktor, Gregovits Simon, Herz Márkus, Kardos József, Kohn Sámuel, Maitin Márk, Nagy Ignác, Szántó Béla, Szekerka Zoltán és Zsuzsánszky Péter.

A VII. kerületben: I. sz. iskolaszék. Rendes tagok: Aitschul Lajos, Arányi Ignác, Bernfeld Izsó dr., Bleyer Károly, Blücher József, Charmant Oszkár dr., Erdélyi Jakab dr., Fauser Géza dr., Fuchs Dávid dr., Goldfinger Gábor, Gyárfás Oszkár, Hesslein Henrik dr., Hirschfeld Arnold, Hódy Gyula, Horn István, Kelemen Jakab dr., Kiss Ernő, Krausz Ferencz dr., Maros Mór, Patai Samu dr., Polgár Károly, Rambovszky Jenő, Reiner Miklós, Renner Adolf dr., Siket Traján, Sill Snamon, Sternberg Ármán, Szendeffy Aladár dr., Vas Zsigmond és Waldhauser Géza. Póttagok: Beck Adolf, Békési József, Bonyhárd Mór, Fábry Henrik, Garai Mór, Glasz Rezső dr., Kaszap Rezső, Kertész Pál, Klopfer Jakab, Moskovits Ignác, Serényi Miksa, Siposs Dezső, Székely Zsigmond, Tóth Kálmán, Ullmann Mihály.

II. számú iskolaszék.¹ Rendes tagok: Aczél Sándor dr., Aczél Zsigmond, Bergl József, Blazsek Adolf, Buchinger Manó, Derekassy László dr., Deutsch Ignác dr., Dietz Miksa, Federcsák János, Fodor Miklós, Friedrich Ferencz, Gellért Jenő, Gerley Lajos, Gállányi János, Gunda Soma, Goth Lajos, Gröber Béla, Havas Tivadar, Herzfeld Lajos, Kirner A. Vilmos, Kiss Adolf, Kovács Béla dr., Kovács János, Létmányi Nándor dr., Megele Gyula, Neumann Győző, Paksy Béla, Píklér Károly, Podách Ágoston, Reich Ignác, Révész Vilmos dr., Rotschild Mór, Schodich Lajos, Schram József, Schubert Arnold, Schvarcz Jenő, Simkovich Jenő, Spitzer Ármán dr., Strausz Adolf, Szenté Lajos, Szutrély István, Szűsz István, Tomka István dr., Uhrík Gyula dr., Vágó Antal, Valkó Rezső dr., Virágh Géza, Weisz F. Mór, Weisz Miksa és Weiszmann Károly dr. Póttagok: Angyal Géza, Balog László, Barth Gyula, Darvas Sándor, Deutch Ignác, Goldfinger Jakab, Imhoff Mór, Jakobovics Zsigmond, Kelemen Géza, Keleti Lajos, Killán Tibor, Knöpfler Ignác, Ledermann Dávid, Löblovitz Zsigmond, Luger Kamilló, Nagy Géza, Nyegruss Gyula, Pánczél Sándor, Perl Miksa, Rác Imre, Ráthonyi Ákos, Rottmann Jakab, Sámson Aladár, Semsei János, Velvart Simon.

III. sz. iskolaszék. Rendes tagok: Abonyi József dr., Bakonyi Kálmán, Bauer Emil, Bogdányi Mór, Csányi Zoltán, Czettel Gyula, Eltzner János, Frimm Jakab dr., Fülöp, Károly dr., Hahn József, Halász Hubert, Herczeg Zsigmond, Herman Ödön, Horváth Gyula,

¹ A közgyűlés 1239. sz. határozatával rendes tagjainak számát 30-ról 50-re, póttagjainak számát 15-ről 25-re emelte föl.

dr., Hováth János, Joó Lajos, Kerekes Ödön dr., Kozma Géza, Köpesdy Sándor dr., Lipthai András, Nonn János, Orosz Antal, Pilisi Lajos, Reich Jenő dr., Roth Adolf dr., Roth Pál dr., Rotter Zsigmond dr., Soltész Vilmos, Staffenberger István, Traversz István. Póttagok: Czövek Gyula, Fábry Pál, Garab Ferencz, Horn Jakab, Kovács Imre, Kozalik Nándor, Müller János, Paviik István, Pécsi Miklós, Pogány Márk, Spanitz János, Szabó Ferencz, Tóth Andor, Weigl Lajos, Zsolnai István.

A VIII. kerületben: I. sz. iskolaszék. Rendes tagok: Barna Izidor, Bellaágh László, Berkes Imre, Demjanovich Emil dr., Dick Béla, Dobozy Kálmán dr., Fried Samu dr., Havass Rezső dr., Hegyessy Károly, Holló József dr., Jankovits Jenő dr., Koob Géza, Nászay Károly dr., Peregrinyi János dr., Radó Antal dr., Serly Sándor dr., Steinberger Ármin dr., Szinessy József, Tihanyi Károly, Tóth József. Póttagok: Hilbert Károly, Bach János, Gara Arthur, Knyaskó György, Henik Sándor, Leszik Károly, Pajor Sándor dr., Pfeifer Gyula dr., Gárdonyi Ignác, Sidlauer Dávid.

II. sz. iskolaszék: Rendes tagok: Aczél Samu, Barta Gábor dr., Berkes Kálmán, Brém Ferencz, Burger Lajos, Dancsics Ákos, Dáni Mihály dr., Ébner János dr., Fritz Henrik, Fuchs Béla, Gábler Lajos, Haas Tivadar dr., Halász Ferencz, Hazay Gyula dr., Kelemen Adolf, Kiss Adolf dr., Kopp Lajos dr., Korányi Lajos, Landau József, Madary Gábor, Morbitzer Mátyás, Morbitzer Nándor, Mocsnik Lajos, Rózsahegy Kálmán, Seenger Béla, Szkalla László dr., Steiner József dr., Valnicsek Béla, Zombori Gyula. Póttagok: Rózsa Sándor, Lefkovits Mór, Fazekas Béla, Mersich Jenő, Fried Zsigmond, Homonnay István, Szekeres Ferencz, Kandlec Albert, Bettelheim József dr., Klein Farkas, Liedl Lajos, Polacsek Lajos, Schwarzs Mór, Reisz Henrik, Schild Ármin.

III. számú iskolaszék.¹⁾ Rendes tagok: Balkányi Vilmos dr., Bauer Lajos dr., Bergmann Ignác, Blaschnek Rezső, Böhm Sándor, Dénes István dr., Devecis Ferencz, Glatfelder Jakab, Glück Frigyes, Hauer Ferencz dr., Herzog Adolf dr., Kanitzer Ignác dr., Kasselik Ferencz, Loser János ifj., Laborcz Béla, Mayer József dr., Náthán Aladár, Ney Samu, Pataky László, Pláner László dr., Radó Károly, Rákosi Jakab, Schneider János, Schmidt József ifj., Simonyi Imre dr., Schwarcz Nándor dr., Steiner Mór, Ströszner Ödön dr., Welsz Lajos, Wieselmann Rezső. Póttagok: Weiler Ernő dr., Misura Mihály, Berger Nándor, Lukács István, Neufeld Ármin, Holländer József, Lissauer Henrik ifj., Schlesinger Lázár, Krestics István, Kun Gyula, Kurz János, Kürthy Lajos, Leimeter István, Lindl Pál, Löbl Adolf.

A IX. kerületben: I. számú iskolaszék. Rendes tagok: Ballagi Aladár dr., Ábrahám István, Bárdy István, Barthos Tivadar, Bernátsky Antal, haraszi Bernolák K., Birkás Géza, Dózsa Ferencz, Ember Károly, Fillinger Károly, Fromm Lajos dr., Gál Pál dr., Glatz Antal, Hegedüs István, Kárpáti Béla, Klinger István dr., Kója Lajos, Köncs Boldizsár dr., Melha Kálmán, Melly Béla dr., Nagy János dr., Samu János, Schneider Béla dr., Schön Rezső, Szabó Géza, Szakách János dr., Szalacsny Zoltán dr., Tompa Antal, Waigand József. Póttagok: Horváth Flórián, Jurenák Emil, Luka László, Schmidt János, Schmidt Miklós, Simon Károly, Arányi Pál, Brém János, Sebők János, Szűcs Pál, Fanda Pál, Fitt József, Liszka Árpád, Münnich Emil, Szaszovszky József.

II. sz. iskolaszék. Rendes tagok: Ajtai K. Sándor dr., Alpár Ede, Chovancsák István dr., Duka Imre, Eder Pál, Fülöp I. Gyula dr., Püspök Imre, Hajdok István, Hermann László, Hindy Attila dr., Horváth János, Horváth Antal, Kacziány Géza dr., Kornai István, Korvin Lajos, Krausz Jenő dr., Kovalovszky József, Lusztig Sándor ifj., Muzsik Antal, Mezei Adolf, Porzsolt Jenő, Preissach Zsigmond, Roszmayer Ferencz, Rothauser Géza, Sárváry István, Scholtz Ágoston dr., Stand Lajos, Székely Gyula, Szívós Gyula. Póttagok: Mittermayer József, Albertini János, Babócs Mátyás, Bader József, Feith Tamás, Kneitzner József, Laczkovich Elek, Major Gábor, Simonides Géza, Macskási Izidor, Schultheisz János, Zupka Lajos, Beke János, Lám Károly, Steiger Károly.

¹ A közgyűlés 1240. sz. határozatával rendes tagjainak számát 20-ról 30-ra, póttagjainak számát 10-ről 15-re emelte föl.

III. sz. iskolaszék.¹ Rendes tagok: Admetó Géza dr., Ágotai Lajos, Bakács István dr., Bednarik József, Bereczk Kornél, Boda Géza, Darvas József, Drahos Zsigmond, Erdélyi Lajos, Gollovitz Mihály, Györy István dr., Hoffmann Imre, Humayer Jenő, Jakabffy Győző, Koch Sándor, Magyar Gyula, Müller Rezső, Pölhössy Zoltán, Reiter Ferencz, Rosenbach Ferencz, Sárossy István, Stelkovits János, Sturm Károly, Szabady Kálmán, Szantner Béla, Szűcs István, Vándory József dr., Zahler Emil dr. Póttagok: Benkő József, Csillag József, Kovács Zsigmond, Oberfrank Ferencz, Prohászka Ferencz, Protzkó Mihály, Friedrich István, Kriegler József, Vizi Károly, Buzási Imre, Dankovátz János, Leskó Vilmos, Stéger János, Száger Ferencz, Téri Kálmán.

A X. kerületben: Rendes tagok: Balás Imre, Balog József, Biró Gedeon dr., Biró Ede, Csomay Gáspár, dr., ifj. Dura Tamás, Falvay István, Fácányi István, Frankó Sándor, Gratz Dániel, Kertész József, Kosztelnik Ferencz, Kolga Lajos, Klossz Ármin, Köhler István, Lantos Vilmos, Linhardt József, Megyeri Géza, Müller Ede dr., Weisz Mór dr., Rausch Károly, Rausch Gyula, Rokkenbeuer Pál id., Sajó János, Sági Ignác dr., Schusztér Géza, Schwartz Lipót, Szalay Adolf, Salzberger József, Székely Géza dr. Póttagok: Békefi Miklós, Dankovszky Gyula, Gronovszky Antal, Kapás Sándor Katona Ferencz, Képes István, Somi Sándor, Sir Nándor, Száraz János, Schöntheil Richárd, Wagner Lajos, Heiszner János, Rácz Márton, Sáska István, Kossik Sándor.

Rákosmezei Iskolaszék. Rendes tagok: Albert András, Blemenschütz János, Bognár Gyula, Drechsler Ignác, Dömény István, Friedländer Manó, Fröhlich Gyula, Göbel Antal, Göbel József dr., Kriszt Sándor, Konvicsny József, Maderspach Ferencz, Pollák Gyula, Radó János, Schindt János, Szatócs István, Szenes Simon, Terts József, Veres Alajos, Világhy Károly dr. Póttagok: Niederkirchner Ferencz, Dályai Gyula, Sándor Antal, Siposs Imre, Singer Mór, Töpler János, Kuschol István, Kovács Kálmán, Kuhn Béla, Baranyay Dezső.

Tisztviselőtelepi iskolaszék.² Rendes tagok: Basinszky Ede, Balogh Géza dr., Benke Ferencz, Britz János, Busfy Korlát, Czehner József, Fabisch József, Fazekas Mihály, Gröber László, Gyárfás Bálint, Hugonnay Kálmán gróf, Kaiser Károly dr., Kerékgyártó Elek dr., Komáromi I. Jakab, Kósa Zsigmond dr., Lázár Pál, Lung György, Muraközi Károly dr., Nedeczky Tivadar, Okolicsányi Gyula, Parall Bertalan, Riegell Károly, Szabados Béla, Saitz László dr., Tichy János, Tóth Gyula, Vicenik Ferencz, Zeiller Kálmán és Zseny József. Póttagok: Csapláros Géza, Lever József, Mártonffy Lajos, Murányi Nándor, Örvényi Béla, Örvényi Ottó, Rózsa Károly, Szabó Tibor, Szilassy Géza, Szirmai Elek, Tóth Ernő, Valentás Gusztáv, Battlay Ákos, Flaschner József, Kreith Ferencz.

2. Községi választók száma.

Az 1903. évben történt, s ez évre is érvényes összeállítás szerint volt:

az	I. kerületben	2.384
a	II. "	1.805
a	III. "	1.179
a	IV. "	2.186
az	V. "	3.142
a	IV. "	8.732
a	VII. "	7.127
a	VIII. "	4.048
a	IX.—X. "	3.621
	Összesen	34.224

ami az 1900. évi összeírásnak 26.625 választót kitevő létszámával szemben 7.599 emelkedést jelent.

¹ Felállított a közgyűlés 1238 sz. határozatával, a IX. kerületének a Dandár-, Gyep-, Ranolder- és Simonyi-utca által határolt, s a vasúti töltéstől kifelé eső területére.

² A közgyűlés 1.240. számú határozatának rendes tagjainak számát 20-ról 30-ra, póttagjainak számát 10-ről 15-re emelte föl.

II.

A székesfőváros szervezetében

változások ez évben nem állottak be. A székesfővárosi törvény évek óta tervbe vett revíziójáról, amelynek közeli bekövetkezését a kormány a múltban évről-évre kilátásba helyezte, s amelyet a székesfőváros illetékes tényezői így különösen a polgármester szóban és írásban több ízben sürgettek, a válságos politikai állapotok miatt természetesen ez évben szó sem lehetett.

III.

Nevezetesebb személyi változások.

1. A törvényhatósági bizottságban.

A törvényhatósági bizottság tagjai közül 1905-ben elhunytak: *Bubala György, Czigler Győző, Gregersen György, Kanovics Béla Mór, Seenger Béla, Tenczer Pál*; lemondott: *Zboray Béla*, és *Babarczi Schwartzler Ottó dr.* Helyükbe léptek, illetve behívtak: *Czakó Adolf, Horváth Zsigmond, Karsai Sándor dr., Nászay Károly, dr., Oldal János, Pauncz Sándor, Retter Gyula, ifj. Schreil János*

2. A közigazgatási bizottságban.

a) *Tenczer Pál* halála folytán megüresedett helyre *Vázsonyi Vilmos dr.* választott meg.

b) A bizottságoknak a törvényhatósági bizottság közgyűlése által választott tíz tagja közül 5 az év végével törvény szerint kilépett még pedig: *Horváth A. János Kollár Lajos, Jellinek Henrik, Vázsonyi Vilmos, dr. és Wágner Géza dr.*; azonban a 1905. december 6-iki közgyűlésben újból megválasztottak.

IV.

A szakbizottságokban és választmányokban.

Megválasztottak:

a) A középítési bizottságban: a *Seenger Béla* és *Czigler Győző* elhalálása folytán megüresedett helyekre *Farkas Gyula* és *Schön Rezső*;

b) a közoktatásügyi bizottságban: a *Radocza János* lemondása és *Tenczer Pál* halála folytán megüresedett helyekre *Wodianer Arthur* és *Frankl Adolf*;

c) a közegészségügyi bizottságban: a *Zboray Béla* lemondása folytán megüresült helyre: *Szűsz István*;

d) a katonai bizottságban: a *Bubala György* halála folytán megüresült helyre *Popper István*;

e) az állandó vízvezetéki bizottságban: a *Czigler Győző* halála folytán megüresedett helyre: *Retter Gyula*;

f) az igazoló választmány elnökévé a főpolgármester újból *Mérő Jánost* nevezte ki; tagjai lettek újból: *Heinrich Kálmán dr., Hüvös József, Kugler József, Morzsányi Károly dr., Németh Imre dr., Schweiger Márton, Retter Gyula* és *Szadowszky József dr.*;

g) a közmunkák tanácsában: *Pucher József* és *Scheich Károly* elhalálása folytán megüresedett helyekre: *Freund Vilmos* és *Heinrich Kálmán dr.* választottak;

h) az adófőszólamlási bizottságba a közgyűlés jelölte rendes tagokul: *Glück Frigyes* és *Hegedűs Károlyt*; pótagokul: *Körömy Jánost* és *Popper Mórt*;

i) az adókivető bizottságba kiküldötte: I. ker.: *Hegedűs Lajost* és *Kertscher Istvánt*; II. ker.: *Molnár Norbertet* és *Rajkai Mihályt*; III. ker.: *Kugler Józsefet* és *Beyer Ármint*; IV. ker.: *Kramer Miksát* és *Fehér Jánost*; V. ker.: a) *Virág Mór drt* és *Semler Sándort*, b) *Krayer Emilt* és *Deutsch Vilmost*; VI. ker. a) *Biró Henriket* és *Jansa Nándort*; b) *Perl Soma drt* és *Vadász Manót*, c) *Fuchs J. Józsefet* és *Melocco Pétert*; VII. ker.: a) *Hudomel József drt* és *Topits Alajost*, b) *Hesslein Henriket* és *Petanovits Józsefet*, c) *Szidon Samut* és *Szűsz Istvánt*, a VIII. ker.: a) *Szentes Aurélt* és *Pizinger Lajost*, b) *Hartstein Gézá*t és *Schlesinger Lázárt*, a IX. ker.: *Stéger Károlyt* és *Wenszky Nándort*; a X. ker. *Mössmer Ferenczet* és *Kohn Henriket*;

j) a nyilvános számadásra kötelezett vállalatok és egyletek adóinak kivető bizottságába: *Bachruch Károlyt* és *Lukács Józsefet*;

k) a lovatató bizottságok elnökeivé: *Heinrich Kálmán dr., Weinek József, Gebhardt József, Preyer Hugó dr., Fränkel Sándor dr., Dezséri József, Waldhauser Adolf, Weinszeisz Lajos, Hirsch István* és *Tóth László dr.* újból kiküldettek;

l) a tervezett faközraktárak és tutaikikötő ügyében kiküldve volt vegyes bizottmányt a közgyűlés felújítva újból kiküldte; tagjai lettek: a polgármester vagy helyettese elnökle alatt *Fenyvessy Adolf, Gundel János, Krammer Károly* és *Székács Antal* (a közigazd. és közlelm. bizottság kebeléből); *Heltai Ferencz dr., Hüttl Tivadar, Polónyi Géza* és *Rózsavölgyi Manó dr.* (a pénzügyi és gazd. biz. kebel.); *Biscara Endre, Dalnoky Béla dr., Kertscher István* és *Schomann Antal* (a középít. biz. kebel.); *Fränkel Sándor dr.* és *Friwaldszky Sándor* (a jogügyi ésszerv. biz. kebel.); hivatalból tagjai még a tan. III. VI. és VIII. ügyosztályok vezetői, a főszámvevő, tiszti főügyész és a középítési igazgató;

m) az esküdtbírótagok lajstromainak összeállítását ellenőrző bizottságba bizalmi férfiakul az 1905. november 1-től 1906. október végeig

terjedő időre: *Mauks János, Kollár Lajos, Kugler József, Frivaldszky Sándor, Hüttl Tivadar, Feleki Béla dr., Rózsavölgyi Manó dr., Stadler Károly, Hudetz János, Fenyvessy Adolf, Simonovics Béla, Virava József dr.*

n) A közgyűlés szeptember 1-én 1056. sz. határozatával elrendelte, hogy a közgyűlés köréből bizottság küldessék ki a vásárpénztár egész ügyvitelének szigorú megvizsgálására. E bizottság tagjai lettek: *Bittner János, Eulenberg Salamon dr., Kasics Péter, Kollár Lajos, Kraemer József dr., Mauthner Adolf, Popper Mór, Schiller György, Schubert Sándor, Simonovics Béla, Székács Antal, Szidon Samu, Tóth László dr. és Vázsonyi Vilmos dr.*

V.

A szervezet működése általában.

I. A törvényhatósági bizottság közgyűlései.

A törvényhatósági bizottság 1905-ben 31 közgyűlést tartott, ebből 7 rendkívüli volt, 4 két napig tartott. A közgyűléseken 1.719 tárgyat intéztek el.

2. A közigazgatási bizottság.

1905-ben 12 rendes ülést tartott. Iktatójába beérkezett 9.83 ügydarab, amelyek részben ülésben, részben ülésen kívül intéztettek el.

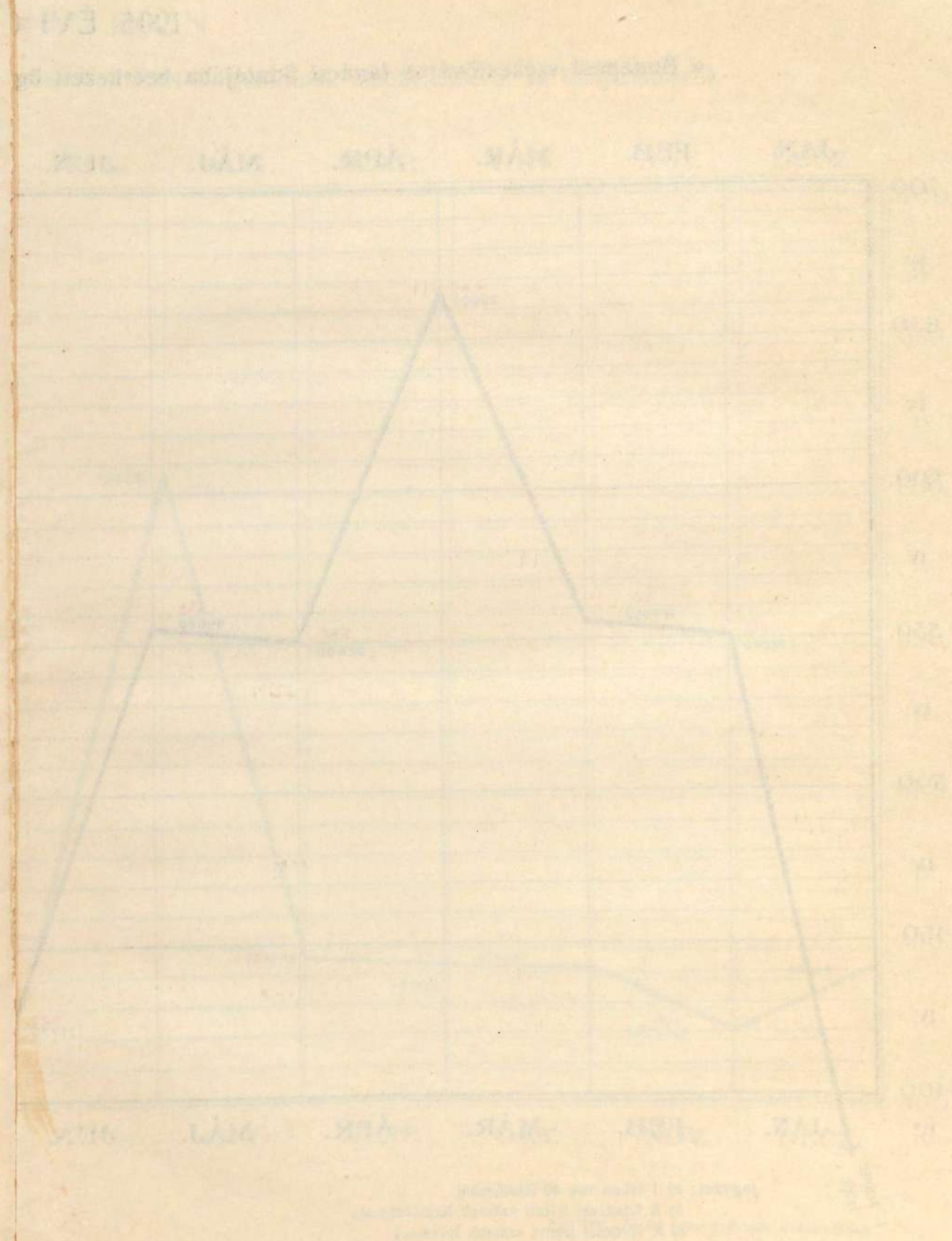
3. A főpolgármester ügyforgalma.

1905-ben 1.662 volt.

4. A tanács ügyforgalma.

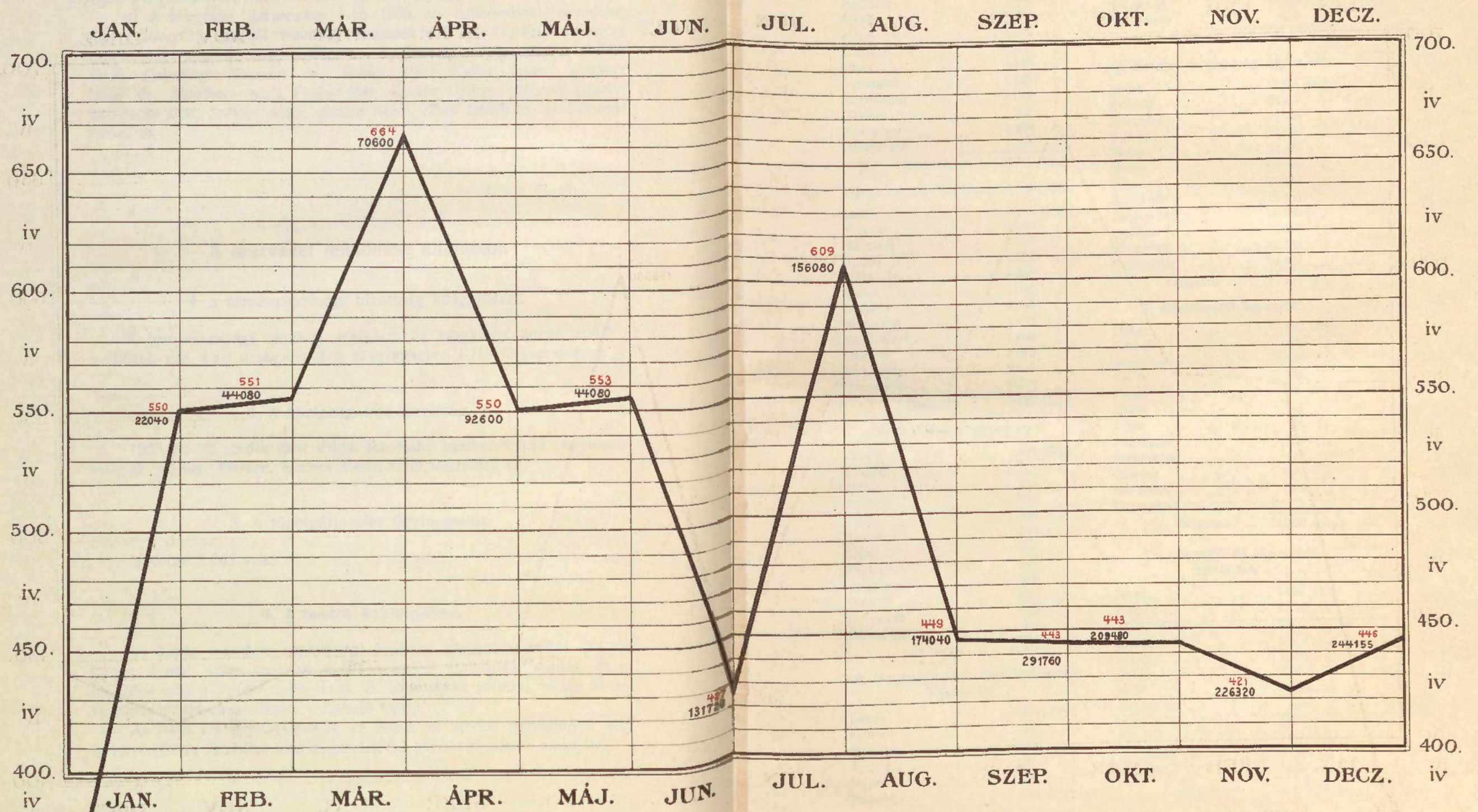
Új iktatás a tanácsi segédhivatal mellékelt grafikonja szerint 244.155 történt. A múlt évvel szemben 45.061 számmal mutatkozik apadás, de ez nagyrészt csak a katonai behívóknak és idézéseknek politikai válság következtében történt elmaradására vezetendő vissza.

Az 1905. évi ügyforgalomnak az elnöki és tanácsi ügyosztályok közt hónaponként és összesítve való megosztását a következő adatok mutatják:



1905. ÉVI GRAFIKON

a Budapest székesfőváros tanácsi iktatójába beérkezett ügydarabok havi forgalmának emelkedéséről és hanyatlásáról.



1. számú iktató

Jegyzet: a) 1 ívben van 40 iktatószám.
 b) A feketével jelzett számok iktatószámok.
 c) A vörössel jelzett számok ívszámok.

Készítette: Takács Lajos, székesfőv. írodaségédtiszt

Elnöki és személyzeti ügyosztály:

Január	1.408 tárgy.
Február	1.888 "
Márczius	1.645 "
Április	1.345 "
Május	1.208 "
Június	1.030 "
Július	1.148 "
Augusztus	1.426 "
Szeptember	1.017 "
Október	1.105 "
November	1.168 "
Deczember	1.329 "

Összesen 15.717 tárgy.

I. Jog, ipar és rendészeti ügyosztály:

Január	2.114 tárgy.
Február	1.979 "
Márczius	1.907 "
Április	1.763 "
Május	1.856 "
Június	2.041 "
Július	2.060 "
Augusztus	1.833 "
Szeptember	1.690 "
Október	2.076 "
November	2.016 "
Deczember	1.937 "

Összesen 23.272 tárgy.

II. Középitési ügyosztály:

Január	698 tárgy.
Február	711 "
Márczius	732 "
Április	723 "
Május	769 "
Június	748 "
Július	789 "
Augusztus	819 "
Szeptember	837 "
Október	879 "
November	793 "
Deczember	807 "

Összesen 9.305 tárgy.

III. Magánépítési és városrendezési ügyosztály:

Január	555 tárgy.
Február	531 "
Márczius	660 "
Április	673 "
Május	740 "
Június	679 tárgy.

Július	662 "
Augusztus	685 "
Szeptember	780 2
Október	809 "
November	704 "
Deczember	600 "

Összesen 7.978 tárgy.

IV. Katonai és illetőségi ügyosztály:

Január	18.565 tárgy.
Február	19.153 "
Márczius	24.065 "
Április	22.658 "
Május	20.186 "
Június	16.816 "
Július	24.142 "
Augusztus	17.455 "
Szeptember	14.530 "
Október	12.967 "
November	12.733 "
Deczember	14.001 "

Összesen 217.271 tárgy.

V. Közlekedési ügyosztály:

Január	182 tárgy.
Február	102 "
Márczius	166 "
Április	143 "
Május	165 "
Június	143 "
Július	124 "
Augusztus	132 "
Szeptember	112 "
Október	149 "
November	118 "
Deczember	117 "

Összesen 1.603 tárgy.

VI. Pénzügyi és gazdasági ügyosztály:

Január	1.047 tárgy.
Február	1.012 "
Márczius	1.022 "
Április	1.019 "
Május	1.120 "
Június	1.041 "
Július	1.008 "
Augusztus	989 "
Szeptember	1.027 "
Október	1.040 "
November	1.083 "
Deczember	1.061 "

Összesen 12.519 tárgy.

VII. Közoktatási ügyosztály:

Január	1.189 tárgy.
Február	840 "
Márczius	1.238 "
Április	980 "
Május	2.415 "
Június	1.275 "
Július	1.209 "
Augusztus	1.085 "
Szeptember	1.119 "
Október	1.178 "
November	1.473 "
December	1.762 "
Összesen	15.763 tárgy.

VIII. Közgazdasági és közlelémezési ügyosztály:

Január	206 tárgy.
Február	298 "
Márczius	327 "
Április	305 "
Május	311 "
Június	289 "
Július	291 "
Augusztus	304 "
Szeptember	315 "
Október	292 "
November	328 "
December	315 "
Összesen	3.581 tárgy.

IX. Közjótékonyági ügyosztály:

Január	1.366 tárgy.
Február	1.821 "
Márczius	2.038 "
Április	3.447 "
Május	3.599 "
Június	2.936 "
Július	2.002 "
Augusztus	2.177 "
Szeptember	2.358 "
Október	2.264 "
November	2.185 "
December	2.117 "
Összesen	28.310 tárgy.

X. Közegészségügyi ügyosztály:

Január	1.677 tárgy.
Február	1.608 "
Márczius	1.883 "
Április	1.461 "
Május	1.997 "
Június	1.687 "
Július	1.880 "
Augusztus	1.681 "
Szeptember	1.910 "
Október	2.166 "
November	1.938 "
December	2.173 "
Összesen	22.061 tárgy.

Összesítés:

Elnöki ügyosztály	15.717 tárgy.
I. "	23.272 "
II. "	9.305 "
III. "	7.978 "
IV. "	217.271 "
V. "	1.603 "
VI. "	12.519 "
VII. "	15.763 "
VIII. "	3.581 "
IX. "	28.310 "
X. "	22.061 "
Végösszeg	357.380 tárgy.

¹ Ez a végösszeg azért nem egyezik a tanácsi segédhivatal által kimutatott végösszeggel, mert az ügyosztályok ügyforgalmába az ú. n. „rövid úti“ ügyforgalom, amikor t. i. egy ügyirat érdemleges elintézés előtt több ügyosztályban, szakhivatalban stb. megfordul, anélkül, hogy új iktatószámot kapna, szintén bele van foglalva.

5. A szakhivatalok ügyforgalma 1905-ben.

A nevezetesebb szakhivatalok ügyforgalma a következő volt:

- a tiszti ügyészség ügyforgalmát l. az Ötödik Részben,
- a mérnöki hivatalnál iktatott 19.260 ügydarab.
- a számvevőségénél 33.956 darab (a kórházi osztálynál 15.574, a gyáminál 1.810 külön darab),
- a központi adószámveteli hivatalnál 849 darab,
- a központi pénztárnál 1.088 darab,
- a tiszti főorvosi hivatalnál l. a Huszonötödik Részben.
- a statisztikai hivatal ügyforgalmát l. a Tizenhétödik Részben.

6. A kerületi elüljáróságok ügyforgalma.

a) Általános ügyforgalom.

A ker. elüljáróságok iktatott ügyiratainak száma az 1905. évben az elmúlt évhez képest lényeges csökkenést mutat. Míg ugyanis 1904-ben 408.064 ügydarabot iktattak a kerületi elüljáróságoknál, addig 1905-ben csak 377.947-et. Ez a nagymérvű apadás azonban korántsem jelenti azt, mintha a ker. elüljáróságok tennivalói kevesbedtek volna. Sőt éppen ellenkezőleg. Hisz a népesség folyton szaporodik, a fejlődés folyamata mindig újabb és újabb feladatokat vet föl. Természetes, hogy a közigazgatási tennivalók is évről-évre növekednek. Hogy emellett az iktatott ügyiratok száma mégis oly nagy csökkenést mutat, az eredménye annak a következetes és céltudatos törekvésnek, amely a ker. elüljárósági ügykezelés folytonos egyszerűsítésére és abból mindannak, ami fölösleges, kiküszöbölésére irányul. 1905. január hó 1-től kezdve a ker. elüljáróságok nem iktatják azokat az ügydarabokat, amelyeket idegen hatóságok illetéktelenül küldenek hozzájuk, hanem iktatás nélkül egy nyomtatott tájékoztató értesítéssel visszaküldik nekik. Így igen sok fölösleges iktatás marad el évente. Általában, ha az ügyet iktatás nélkül szóbelileg, közvetlenül el lehetett intézni, így intézték el azt. Lényegesen hozzájárult az iktatások számának apasztásához még az is, hogy a ker. adószámveteli osztályok levelezéseit se iktatják most már az elüljárósági közös iktatóba, hanem az illető főkönyvi számlaszámok alatt kezelik ezeket. Egyébként is a ker. elüljáróságok arra törekednek, hogy a fölösleges írásbeliség mellőzésével a közvetlenség előnyei a közigazgatásban érvényesüljenek. Ennek az irányzatnak a folyamánya az is, hogy mindenütt ahol csak lehet intézkedéseikről és átirataikról fogalmazványt nem tartanak vissza, hanem eredetben küldik el azt s csupán a tárgyiratra jegyzik föl néhány szóval az intézkedés tartalmát. Ilyen okszerű működéssel érték el a ker. elüljáróságok azt, hogy megszorított tennivalóikat változatlan személyzettel is akadálytalanul lebonyolították és kielégítették mindazokat az igényeket és kívánalmakat, amelyeket a közönség és a felsőbb hatóságok működésük iránt támasztottak. Az ügyforgalmi kimutatás a következő:

A kerület megjelölése	Az lktató- könyvbe	A számvevő- ségi ügykeze- lési számsor- könyvbe	Az adószám- viteli ügykeze- lési számsor- könyvbe	A pénztári ügykezelési számsor- könyvbe
	bevezetett ügyiratok száma			
I.	27.986	6.145	2.712	630
II.	22.036	4.750	7.875	744
III.	23.781	14.973	5.798	485
IV.	27.374	2.240	27.428	2.179
V.	37.830	5.139	4.305	1.952
VI.	50.666	8.440	24.720	940
VII.	77.381	11.508	10.364	1.218
VIII.	50.400	5.869	16.306	2.143
IX.	37.673	14.800	10.350	993
X.	22.820	5.696	10.067	297
Összesen	377.947	79.570	119.925	11.581

b) A ker. elüljárók értekezletei.

Ezeknek a közös értekezletnek az a célja, hogy a kerületi közigazgatás egyöntetűségét biztosítsa. Itt beszélnek meg a kerületi elüljárók közös intézkedéseiket és az egyöntetű eljárást biztosító megállapodásaikat; itt állapítják meg a kerületi elüljáróságok nyomtatvány mintáit; innen teszik meg a felsőbb hatóságoktól kívánt közös javaslataikat és kezdeményező előterjesztéseiket.

Ilyenformán az értekezletek legjelentősebb forrását képezik a kerületi közigazgatás egységes működésének s egyszerűsítésének és jelentőségük az 1905. évben még avval is emelkedett, hogy a tanács kötelezőleg elrendelte, hogy a szabályrendeletek alkotásánál a ker. elüljárókat is mindig meg kell hallgatni, hogy gyakorlati tapasztalataikat érvényesíthessék.

Az egyöntetűség követelménye már kezdettől fogva szükségessé tette azt, hogy a kerületi elüljárók időnként közös értekezletekre jöjjenek össze és a ker. elüljáróságok ujjaszervezése óta mindig voltak ilyen közös értekezletek. Csak hogy míg régebben az értekezleteket csak esetről-esetre, meg nem határozott időközökben tartották, és azokról jegyzőkönyveket is csak gyéren adtak ki, eddig az új szolgálati utasítás kibocsátása (1900) óta rendszerekké váltak s megtartásuk kötelező lett. 1898. november 13-ika óta pedig az értekezletekről rendes jegyzőkönyvek készülnek, amelyek egyúttal az elvi jelentőségű rendeleteket és határozatokat is hozzák.

Az 1905. évben az értekezletek elnöke, Hanvai Sándor 8. ker. elüljáró, jegyzője pedig Buzáth János dr. 9. ker. tanácsjegyző volt. Ebben az évben a ker. elüljárók 21 értekezletet tartottak, a nyári szünetet leszámítva, minden második héten hétfőn délután. Az értekezleteken a jegyzőkönyvek szerint 105 ügyet tárgyaltak, nem is számítva azt a sok, megbeszélés jellegével bíró megállapodást, amelyekről a jegyzőkönyvek nem tesznek említést. A tárgyalt ügyek száma az elmúlt évhez képest $\frac{1}{3}$ -ával szaporodott meg, főként azért,

mert a felsőbb hatóságok mind több kérdésben fordulnak véleményadás végett az értekezletnek. A tárgyalt ügyek közül a következők érdemelnek külön főlemlítést: a haszonállatok nyilvántartásáról alkotandó szabályrendelet javaslatba hozatala; a magánépitkezések terén elharapódzott kontárkodások megszüntetése érdekében tett intézkedések, amikért az építőmesterek ipar-testülete köszönetet is mondott az értekezletnek; az ipari sztrájkok esetében való egyöntetű eljárás megállapítása; a városbírói ügyvitel rendezése; az állandó havi szegény-segélyek évenként való folytatólagos utalványozásának egyszerűsítése; az idegen illetőségű segélyezettnek nyilvántartása; a mozgó ipar rendezésének kérdése; a manicure és arczápolás iparszerű gyakorlásának szabályozása; a betegsegélyző- és temetkezési egyesületek ellenőrzése; véleményadás a felvonó-szabályrendeletnek, a zsbárús-ipari szabályrendeletnek; a szegényügyi szab. rend. végrehajtási utasításának és a kültelki fogyasztási adók kezeléséről szóló utasításnak tervezetéről stb.

c) A kerületi választmányok.

A ker. választmányok az 1905. évi működése nagyjából az elmúlt év kereteiben mozgott s különösen a közmunkák ellenőrzése körül és a közjótékonyág terén mutat föl jó eredményeket. A választmányok ebben az évben 110 ülést tartottak s ezekben összesen 4074 ügyet intéztek el. Ezeknek az ügyeknek legnagyobb része a közjótékonyági igazgatás körébe tartozott, jelesen a havisegélyek engedélyezése és szegényházi fölvetel volt, de foglalkoztak a választmányok egyéb közérdekű ügyekkel is. Ezek közül a következőket említjük föl:

A 2. ker. választmány előterjesztést tett a Margit-rakparton haladó felső vezetékű villamos vasúti vonalnak alsó vezetékűvé való átalakítása tárgyában.

A 3. ker. választmány megalakította a kerületi közjótékonyági egyesületet. Továbbá a főbb útvonalak gyorsabb kiépítése érdekében a 30 éves házadómentesség kieszközlése tárgyában előterjesztést tett.

A 4. ker. választmány előterjesztést tett, hogy a hidakon kedvezményes villamos vasúti díjtételek lépjenek életbe: hogy a vízvezeteki tisztításoknál új eljárás rendeltessék el, amely a köveket kevésbé veszélyezteti; hogy József kir. herceg emléke szoborral örökíttessék meg; hogy a Zöldfa-utca Veress Pálné-utcának nevezessék el; hogy a Bástya-utca a kéjnöktől megtisztíttassék; hogy a Kaplony-utca a Múzeum-körútig meghosszabbíttassék; hogy a Kossuth Lajos-utczán villamos vasúti közlekedés létesíttessék. Ama régebbi előterjesztését, hogy a közmunkákat a kereskedelem érdekei szempontjából lehetőleg nyáron végezzék, a tanács kedvezően intézte el.

A 8. ker. választmány előterjesztést tett a kavicsozott járdák fokozatos kiküszöbölése tárgyában és kérte, hogy a kéjnöknek az utcákon való erkölcsös viselkedése szigorúbb ellenőrzéssel megszüntessék.

Megemlítjük még, hogy az 1905. évben a 7. ker. választmánynak egy, a 9. ker. választmánynak pedig két tagja hunyt el. A 8. ker. választmányban pedig egy tag lemondásával állott be változás. Birkl István a 3. ker. választ-

mány tagja ebben az évben kapta a „Pro Ecclesia et Pontifice“ pápai rendjelet. A ker. választmányok ügyforgalma egyenként a következő:

Kerület	Megtartott gyűlések száma	Elintézett ügyek száma
I.	11	530
II.	10	109
III.	8	210
IV.	8	160
V.	11	256
VI.	7	338
VII.	13	876
VIII.	19	576
IX.	12	882
X.	11	137
Összesen	110	4074

d) Az ügyiratok rendezése.

A ker. elüljáróságok ügyvitelének ellenőrzésére hivatott hatóságok az ellenőrzést rendszeresen gyakorolták. Nevezetesebb mozzanat ebben az irányban nem volt.

A szorosabb értelemben vett elüljárósági ügyvitelt a polgármester és az alpolgármesterek, a számvevőségi, adószámviteli és pénztári ügyvitel pedig az erre kirendelt középponti szakközegek vizsgálták.

Polgármesteri, illetőleg alpolgármesteri ellenőrzés az 1905. évben 40, egyéb vizsgálat a székesfőváros részéről pedig 81 volt. Az állami szakközegek 29 vizsgálatot tartottak. A vizsgálatok összes száma így 150, amely kerületenként a következőképpen oszlik meg:

Kerület	A polgármester	A székes- fővárosi szak- közegek	Az állami szakközegek	Összesen
	részéről megjejtett vizsgálatok száma			
I.	4	15	9	28
II.	4	1	1	6
III.	4	11	4	19
IV.	4	2	1	7
V.	4	4	—	8
VI.	4	10	1	15
VII.	4	9	1	14
VIII.	4	9	—	13
IX.	4	14	12	30
X.	4	6	—	10
Összesen	40	81	29	150

7. Az árvaszék ügyforgalma.

Az árvaszéknel 1905-ben iktatott ügydarabok száma 58783 db volt.

8. Vizsgálatok; a ker. elüljárókkal tartott évnegyedes értekezletek.

A polgármester az egyes hivatalokban és intézetekben az előírt vizsgálatokat vagy személyesen, vagy az alpolgármesterek, mint kirendelt helyettesei útján rendszeresen megtartotta. Ugyancsak megtartattak a rendes s váratlan pénztár-vizsgálatok.

Az alpolgármesterek a polgármester helyett az összes ker. elüljáróságokat maguk közt felosztva, minden évnegyedben megvizsgálták.

Ügyszintén törvényszerűen megtartotta a polgármester a ker. elüljárókkal az ú. n. évnegyedes értekezleteket, amelyeken az elüljárók kívánságait és észrevételeiket közölték a polgármesterrel, aki az ezek folytán szükséges intézkedéseket megtette.

NEGYEDIK RÉSZ.

A székesfőváros személyzeti viszonyai 1905-ben.

I.

Létszám; illetmények.

1. Tényleg szolgáló személyzet.

A főváros szolgálatában álló összes személyzet létszáma az 1905. évben a következő volt:

közigazgatási	személyzet	1686
tan	„	2417
egyházi	„	105
közjótékonyági	„	113
közegészségügyi és köztisztasági	„	656
tűzoltói	„	240
közélelmezési és közgazdasági	„	345
	Összesen	5562

egyén (a munkás- és napszámos-személyzet nélkül).

Ezek illetményei kitétek 12,445.012 korona 39 fillért; a napszámosok- és munkásoké meg 2,864.844 korona 9 fillért. A közigazgatási személyzet létszáma 1686 volt, illetményei kitétek 3,987.389 koronát.

E személyzet segélyezésére és jutalmazására 34.070 K fordított. Élelmezési díjaira 35.867 K 85 f, közlekedési költségeire 67.987 K 83 f, utazási költségeire 8510 K.

2. Nyugdíjasok és kegydíjasok.

1905 végén a nyugdíjasok és kegydíjasok létszáma volt: a közigazgatási tiszti és szolgáló-személyzetben 401, a tanügyi személyzetben 236, az intézeteknél 124, a törvényszéki személyzetben 16, összesen 777 egyén.

A nyugdíjak- és kegydíjakra az egész évben kiadott összeg kitett 819.737 K 10 f-t.

Végkielégítésre 13.920 K fordított.

II.

Új állások szervezése.

1. A közbiztonsági és állatvásárok személyzetének szervezése.

A közgyűlés 1905. július 5-én 1014. sz. a. megalkotta a szarvasmarha- és sertésközbiztonsági, valamint a szarvasmarha-vásártér és sertésvásártér személyzeti és közszolgálati szervezetéről szóló szabályrendeletet s ennek következtében a következő állásokat szervezte: 1 igazgatói, 1 vez. állatorvosi, 2 intézői, 1 vez. állatorvos-helyettesi, 1 műszaki felügyelői, 2 felügyelői, 1 számvizsgálói, 5 tiszti (I. o.), 5 tiszti (II. o.), 5 állatorvosi (I. o.), 5 állatorvosi (II. o.), 10 állatorvosi (III. o.), 1 segédmérnök, 9 segédtsiszt, 2 gyakornok, 2 gépész, 16 altiszt (I. o.), 17 altiszt (II. o.), 15 őr (I. o.), 15 őr (II. o.), 5 szolgáló.

2. Szervezések a tanszemélyzet részére.

Lásd a „Tizenharmadik Rész“-ben.

III.

Rendbíróság.

A tiszti nyugdíjalap javára rendbírósággal sújtottak 31-en.

IV.

Fegyelmi ügyek.

1905-ben törvényhatósági alkalmazott ellen 13 esetben indított fegyelmi eljárás.

Az előbbi évekről maradt, s ezen évben folyamatban volt fegyelmi ügyekből elintézés nyert 8.

Az elintézés módja szerint befejeztetett:

pénzbírsággal	1
dorgálással	4
abbanhagyással	3
Összesen	8

ÖTÖDIK RÉSZ.

A székesfőváros jogi és pörös ügyei; a tiszti ügyészség működése. Községi biráskodás.

I.

A tiszti ügyészség működése.

1. A főváros saját ügyeire nézve.

A fővárosnak 1905-ben 444 pöre volt, ebből 84 rendes pör, 360 sommás pör. Különös említésre méltó pör nem fordult elő.

A birói kisajátítások száma 16, bírósági és egyéb beadvány 4102, a tárgyalások és végrehajtások száma 1296.

A polgármestertől és a tanácstól kiadott ügyek száma 6771, ezekből mintegy 424 szerződés és egyéb okmány, fegyelmi ügy, a többi pedig jogi vélemény volt és 210 bizottmányi ülésben vettünk részt.

2. Gyámi ügyekre nézve.

Pörök és gondnoksági ügyek száma kitett 1905-ben 723, bírósági és árverési tárgyalások száma 1009, beadványok száma 987, jogi vélemények és perenkívüli ügyek száma 3417.

3. A kir. kincstár ügyeire nézve.

A pörök száma 1905. évben 2942 volt, melyek 3575 bírósági tárgyalást és 4071 beadványt igényeltek.

II.

A kerületi elüljáróságok községi bíraskodása.

A községi bíróságok a kerületi közigazgatás keretében az 1877. évi XXII. t.-cikkben kijelölt hatáskörüket, hasonlóan az elmúlt évi működéshez képest töltötték be.

Az 1904. évben a panaszok száma 75.793 volt, az 1905. évben 77.453 panaszt vettek föl. Az előző évhez képest tehát 1660 panasszal többet.

Az alábbi kimutatás szerint az egyes községi bíróságokhoz beadott panaszok számát véve tekintetbe, a közönség a legerősebben a VI., VII. és VIII., közepes számban a III., IV., V. és IX., leggyöngébben pedig az I., II. és X. kerületi községi bíróságokat vette igénybe. Legtöbb panaszt a VII-ik, előző évben a VI-ik kerületi, legkevesebbet a II-ik, előző évben a X-ik kerületi községi bíróság tárgyalta.

Az előző évihez képest a panaszok száma az I. kerületben 118-al, a III-ban 112-vel, a VII-ben 3339-el, a VIII-ban 1827-el, a IX-ben 665-el, a X-ben 478-al emelkedett, a II. kerületben 119-el, a IV-ben 395-el, az V-ben 56-al, a VI-ban 4309-el apadt.

A kerületi elüljáróságoknak a községi bíraskodás terén 1905. évben kifejtett tevékenységéről szóló részletes kimutatást az alábbiakban adjuk.

A kerület megjelölése	A községi bíróság panaszkönyvi száma	A panaszok közül elintéztést nyert			Az ítéletek közül			Végrehajtást		Árverést	
		ítélettel	egyezség- gel	másképen	jogorvos- lással meg- támadtak	az első fokon jog- erőre emelkedett	kértek	foganatos- ítottak	kértek	megtartot- tak	
I.	1.868	591	287	990	28	563	497	372	228	13	
II.	1.673	502	794	377	78	424	856	740	208	22	
III.	5.614	3.462	832	1.320	412	3.050	1.558	1.441	1.268	16	
IV.	8.634	3.253	234	5.147	351	2.902	1.114	873	113	8	
V.	3.649	1.210	405	2.034	355	855	1.191	1.089	474	51	
VI.	15.751	11.455	3.348	948	1.261	10.194	5.018	4.820	6.113	38	
VII.	21.000	6.273	14.727	—	2.592	3.681	10.354	8.637	7.469	17	
VIII.	11.596	5.057	4.377	2.162	1.032	4.025	4.592	3.625	2.037	31	
IX.	5.464	1.826	1.333	2.305	483	1.343	1.190	922	917	11	
X.	2.204	631	285	1.288	130	501	186	91	70	3	
Összesen . .	77.453	34.260	26.622	16.571	6 772	27.538	26.556	22.580	18.897	210	

A panaszoknak mintegy 44·2^o/o-a ítélettel, 34·4^o/o-a egyezséggel és 21·4^o/o-a pedig más egyéb módon nyert elintéztést. Ez utóbbi alatt pl. azok az ügyek is foglaltatnak, amelyekben sem a panaszos, sem a panaszlott nem jelent meg a tárgyalásra és amelyet ennél fogva a városbíró irattárba helyezett.

A városbírók ítéleteiben a felek az esetek 80·4^o/o-ában megnyugodtak és az ítéleteknek 19·6^o/o-a ellen éltek jogorvoslattal.

A meghozott ítéletek és egyezségek alapján, amelyeknek száma 60.882, a felek 26.556 esetben kértek végrehajtást; vagyis az ítéletek és egyezségek 43·6^o/o-ában. A foganatosított végrehajtások ennél kevesebbre rúgnak. Itt a százalék 37-re száll alá. Árverést a felek 18.897 esetben kértek, ami az ítéletek és egyezségek 31^o/o-ának felel meg. Tényleg azonban csak 210 esetben tartattak meg; vagyis a meghozott ítéletek és megkötött egyezségek 0·3^o/o-ában.

A legtöbb végrehajtást a VII. kerületi községi bíróság foganatosította, a legtöbb árverés az V. kerületben volt.

HATODIK RÉSZ.

A székesfőváros egyházi és kegyúri viszonyai.

A róm. katolikus és görög katolikus egyházi hivatalok és javadalmak fölött a székesfővárost megillető kegyúri jogból folyó és az ezzel rokon kötelezettségek, az 1905. évi zárszámadásnak adatai szerint a következő kiadásokat okozták:

A) Rendesek.

1. A római kath. egyházi személyzet járandóságai . . .	129.062 K 35 f
2. A görög kath. " " " . . .	4.266 " 69 "
3. Plébániák házbére	75.900 " — "
4. Segélyek egyházi és hitoktatási célokra	343.656 " 32 "
5. Különfélék	10.059 " 83 "
Összesen : 562.945 K 19 f	

B) Rendkívültek.

V. Ker. Lipótvárosi plébánia templom építése	572.124 K 77 f
VI. " Erzsébetvárosi " " "	1.458 " 89 "
VII. " " régi római katolikus plébánia-templomnak a görög katolikus rítus számára átalakítása	9.114 " — "
Plébánia-templomok nagyobb helyreállítása	25.245 " 09 "
Erzsébet királyné emlékére emelendő örökimádási templom építési segélye	20.000 " — "
VI. Ker. Huba-utczai Karmelita templom órája	2.543 " 47 "
VII. " Erzsébetvárosi plébánia templomra elhelyezett emléktábla hátralékos vételára	512 " — "
VI. Ker. Terézvárosi róm. kath. templom szélforgóira	5.356 " 96 "
Az Ujlaki róm. kath. plébánia templom orgonájának helyreállítása	5.150 " — "
A Ferenczvárosi róm. kath. plébánia világiatisításának kárpótlása	2.000 " — "
Összesen: 643.695 K 18 f	

E kimutatásból láthatólag a székesfővárosnak kegyúri minőségéből és a különböző hitfelekezetek segélyezéséből eredő kiadásai igen jelentékenyek és hogy a rendkívüli kiadások összege az 1905. évben is túlhaladta a rendes kiadások összegét. Ennek oka, mint számos megelőző évben volt most is az, hogy a Szt. István-templom építési költségei ebben az évben is igen nagy összegre rúgtak és a rendkívüli kiadások között egymagukban 572.124 K 77 f foglalnak helyet.

A Szt István-templom építése azonban az 1905. évben teljes befejezést nyert, sőt ünnepélyes megnyitása is megtörtént az év november 19-én, Erzsébet napján József főherceg és családja, a főváros hatósága és nagyszámú ünnepi közönség jelenlétében. Zárköteteli ünnepét későbbre halasztotta el a főváros közönsége, mert azt igazán nagyszabású módon óhajtotta megülni, lehetőleg a király Ő Felségének jelenlétében, továbbá a kir. kormánynak, a törvényhozás mindkét házának és a közélet minden jelentős tényezőjének részvételével.

Erre pedig az az időpont, midőn a megnyitás megtörténhetett, az akkor uralkodott politikai viszonyok miatt egyáltalán nem volt alkalmas.

A székesfőváros közönsége a Szent István-templomban oly római katolikus templomot épített, melyben amellet, hogy az a legnagyobb temploma Budapestnek, óriási áldozatkészséggel mindazt egyesíteni törekedett, mit csak a magyar építő-, festő-, szobrász és iparművészet a lehető legszebbet és legjobbat alkotni képes volt.

E templomnak építése befejeztetvén, annak építési költségei alól a székesfővárosnak költségvetése az 1906. évre már felszabadul s azt csupán néhány hátralékos számlának kifizetése fogja még kisebb összeggel terhelni.

A székesfővárosi római katolikus plébániajavadalmak közül ez évben a Józsefvárosi plébánia üresedett meg Kanovich B. Mór címzetes püspök plébános elhunytával.

E plébániajavadalom betöltése alkalmából az új javadalmas lelkesnek Krizsán Mihálynak bemutató oklevelében a székesfőváros közönsége azon határozott kívánságát fejezte ki, hogy kivéve az egyházi szabályok értelmében latin nyelven tartandó szertartásokat, továbbá az ünnepeken és vasárnapokon a reggeli órákban a más nyelvű hívők részére tartandó külön miséket, — a többi istentiszteletek, időszakai ájtatosságok, szentbeszéddek, közimák s a hívekhez intézett mindennemű közlések *kizárólag magyar* nyelven tartassanak.

A görög szertartású katolikusok kegyúri minőségében a főváros, a görög rítus számára megfelelően átalakította a régi VII. kerületi római katolikus plébánia-templomot s azt nekik átadta és Melles Emil volt szatmári görög katolikus plébános személyében megválasztotta plébánosukat is.

A görög katolikusok az említett templomban ez évben tartották meg első ünnepélyes istentiszteletüket.

A főváros kegyurasága alá tartozó plébániáknak a templom és mise-alapokra vonatkozó számadásait az e célra kirendelt tanácsstagok, az esperessel együtt felülvizsgálták s általában rendben találták.

Az említett vallásfelekezeteken kívül a székesfőváros közönsége a többi törvényesen bevett, illetve elismert vallásfelekezeteket is hathatós anyagi támogatásban részesítette.

HETEDIK RÉSZ.

A székesfőváros anyakönyvi viszonyai.

Az állami anyakönyvek vezetéséről szóló 1894. évi XXXIII. t.-cz. módosítása tárgyában alkotott 1904. évi XXXVI. t.-cz.-et a kormányhatóság eredetileg 1905. évi január 1-ével szándékolta életbeléptetni; az életbeléptetés azonban az akkori politikai viszonyokra visszavezethető okokból a jelzett időponttal nem következett be.

Életbe lépett azonban és pedig 1905. évi január hó 1-ével a módosítási törvény 25-ik §-ának azon rendelkezése, mely az 1894. évi XXXIII. t.-czikkel létesített állami anyakönyvi felügyelői állásokat, — miután az állami anyakönyvvezetés intézménye most már erős gyökeret vert, — mint nélkülözhetőt megszünteti.

A 6841/905. eln. B. M. számú rendelet az állami anyakönyvi felügyelői állások megszüntetése folytán, az állami anyakönyvi felügyelői tisztnek, s így különösen az állami anyakönyvvezetőségek helyszíni vizsgálatának teljesítésével a főváros területére a polgármestert bízta meg. E megbízás folytán a polgármester a 80.000/95. B. M. számú utasításnak megfelelőleg, az egyes állami anyakönyvvezetőségeknél 1905. évi június hó 26-án és 27-én a főjegyző s az anyakönyvi ügyek előadójának bevonásával, helyszíni vizsgálatot tartott.

E vizsgálatok alkalmával azt tapasztalta, hogy a budapesti belvárosi állami anyakönyvvezetőség különösen a külföldi anyakönyvi kivonatoknak az A. T. 77. és 78-iki §-ai szerint teljesítendő anyakönyvvezésével túlságosan, olyannyira meg van terhelve, hogy ezen munkálat egyes munkaerőket állandóan és teljesen leköt. Ezen segítettő, a vizsgálat eredményéről 1905. évi június hó 27-én 130.448. sz. alatt a belügyminiszter úrhoz tett jelentésében azt kérte, hogy ezen munkálattal az államkincstár által megtérítendő külön díjazás mellett az anyakönyvvezetőségi alkalmazottak bizassanak meg akként, azt rendkívüli időben, délután végezzék. A külföldi anyakönyvi kivonatoknak a hazai anyakönyvbe való bejegyzése ugyanis azért ad tömegesebb munkát a belvárosi állami anyakönyvvezetőségnek, mert a magyar állampolgárnak a külföldön bekövetkezett születési, házassági vagy halálesete, ha a községi

illetőségi hely kétes, — meg nem állapítható, a budapesti belvárosi állami anyakönyvvezetőségnél kell bejegyezni. Ezen munkálat tehát természeténél fogva teljesen kívül áll a főváros közönségének érdekén, s az oly nyilvánvalóan kizárólagosan állami érdek, hogy annak költségeit a fővárostól megkivánni nem is lehet. A m. kir. belügyminiszter úr 70.610/905. sz. leiratában e felterjesztésre válaszolva, a felhozott indokok elfogadásával hajlandó a fővárost a kérdéses munkálatból eredő költségek viselése alul felmenteni, s ezért a kérdéses rendkívüli munka díjazásából eredő s 1920 korona évi költséget kitevő összeget további intézkedésig rendkívüli államsegély czímén engedélyezi s azt negyedéves előleges részletekben folyóvá is teszi. Ezen intézkedéssel a budapesti belvárosi állami anyakönyvvezetőségnél a szabatos ügymenetet bénító munkatúlterhelés megszűnt.

E helyen megemlíjtük azt is, hogy a polgármester fentemlített felterjesztésében arra való tekintettel, hogy az anyakönyvi hivatalok helyszíni vizsgálatát csakis más fontosabb teendői rovására teljesíthetné, kérte, hogy e vizsgálatokat átruházott hatáskörben az anyakönyvi közvetlen felügyeleti teendőkkel megbízott tan. I-ső ügyosztályt vezető tanácsnok teljesíthesse. A m. kir. belügyminiszter úr a 70.610/905—I. számú leiratában e kérelemhez hozzájárult azzal, hogy a hivatalvizsgálat a polgármester nevében és felelősségének fentartásával teljesítendő.

Az 1905. év folyamán megjelent kormányhatósági rendeletek közül — az állami anyakönyvvezetés szempontjából — csupán az utólagos anyakönyvvezés körül követendő eljárás tárgyában kibocsátott 111.348/905. B. M. sz. körrendelet bír nagyobb gyakorlati jelentőséggel. Ezen körrendelet az utólagos anyakönyvvezés körüli eljárás szabályozása kérdésében kelt 113.357/895. és 10.221/896. B. M. számú körrendeleteket, — melyek sok tekintetben hagyták tájékozatlanul az eljáró hatóságot, s amellet, pl.: a születési esetek anyakönyvezésénél ott, ahol a születés helye nem volt megállapítható, szerfelett hosszadalmas eljárást állapítottak meg (esetenként a kormányhatósághoz kellett az ügyiratokat az anyakönyvvezető kijelölése végett felterjeszteni), hatályon kívül helyezi, és az utóanyakönyvvezés körüli eljárást minden részletkérdésre körülmenyesen kiterjeszkedőleg szabályozza.

A másik országos érdekű fontosabb rendelkezés a m. kir. vallás- és közoktatásügyi miniszter úrnak a baptista vallás törvényes elismerése tárgyában kelt 77.092/905. számú körrendelete. Ezzel a magyarországi baptistáknak akik már több, mint egy évtizede fáradoznak vallásuk elismeréséért — régi vágyakozásuk ment teljesezésbe.

A budapesti baptista hitközség, mindjárt az elismerés ténye után törvényszerűen megalakult, míg az ország többi baptista hitközségeinek megalakulása iránt, minthogy első megalakulásukat a fenforgott szabálytalanságok miatt a m. kir. vallás- és közoktatásügyi miniszter megsemmisítette, a hivatalos eljárások még folyamatban vannak, úgy, hogy most az egész ország területén csupán 1, a budapesti baptista hitközség van törvényszerűen megalakulva.

Az 1905-ik esztendőben a fővárosi állami anyakönyvvezetőségek kerületi beosztásában semminemű változás nem állott be.

Ebben az évben indult meg a hivatalos tárgyalás a III-ik és X-ik kerületi önálló anyakönyvvezetőségek létesítése kérdésében.

A kérelem, hogy a III-ik és X-ik közig. kerületek számára önálló állami anyakönyvvezetőség állíttassék fel, nem új, s valóban az új anyakönyvi hivatalok szervezése az érdekelt kerületek lakossága érdekében rég érzett közszükségletet képezett.

Az állami anyakönyvvezetés intézményének életbelépte, 1895. évi október hó 1-seje óta a III-ik közig. kerületre vonatkozólag az I—III-ik (II., Szilágyi Dezső-tér, Vigadó épület), s a X-ik közig. kerületre vonatkozólag a IV, IX, X-ik (IX., Kálvin-tér 9. sz.) kerületi állami anyakönyvvezetőség vezette az anyakönyveket.

A III-ik s a X-ik közig. kerület lakossága a 35.000 lelket meghaladja. Mindkét kerület — főleg nagy külterülete miatt — igen szétszórta városrész. Kőbánya pl.: 7 km.-re fekszik a Kálvin-téri anyakönyvi hivataltól, s egyes nagyobb gyártelepei pedig 12–15 km.-re is kiesnek. Ekkora távolság mellett minden születési, házassági vagy halálozási adatnak bejelentése, anyakönyvi kivonatnak, családi értesítőnek stb. beszerzése, nemcsak nagy idővesztésbe, hanem pénzáldozatba is kerül. Súlyos terhet ró e távolság a lakosság minden rétegére egyaránt, de csaknem elviselhetlen a szegény gyári munkás- és napszamos osztályra, mely pedig úgy a III-ik, mint a X-ik kerület lakosságának nagyobb részét teszi ki.

A III-ik, illetve a X-ik kerület polgárságának kérelme folytán, s a tanács 162.707/905. számú azon pártoló előterjesztése a f. v. törvényhatósági bizottságának közgyűléséhez, hogy a III-ik és X-ik közig. kerületek részére, a kerületi elüljárósági épületekben való elhelyezés mellett, önálló állami anyakönyvvezetőségeket létesítsen s egyidejűleg arra kérje a belügyminiszter urat, hogy a szervezésnek évi 18.000 koronát kitevő költségei részbeni fedezésére évi 10.000 korona államsegélyt engedélyezze.

Itt említhetjük meg azt is, hogy az anyakönyvi közvetlen felügyelő hatóságnál, az intézmény fokozatos fejlődésével természetszerűleg növekedő munkára, s a módosítási törvény életbelépésével bekövetkező munkaszaporodásra való tekintettel, a tanács I-ső ügyosztályhoz, a III. és X-ik kerületi állami anyakönyvi hivatalok létesítésének kérdésével kapcsolatosan, egy II-od tanácsjegyzői állás szervezése iránt is tett előterjesztést a közgyűlésnek.

Az 1905. év folyamán az anyakönyvi közvetlen felügyelő hatóságnál 5.563 ügydarab került előterjesztés alá; 966 esetben adatott felmentés a kihirdetés kötelezettsége alul, s 793 megegyezés jött létre a születendő gyermekek vallására nézve.

A vallásfelekezeten kívüliekről vezetett nyilvántartó ez évről 49 tétellel szerepel, részletes tájékozást az alábbi táblázat ad:

Életkor	Római kath.		Ágost. hitv. ev.		Ev. ref.		Görög ket.		Izraelita		Összesen		Jegyzet
	férfi	nő	férfi	nő	férfi	nő	férfi	nő	férfi	nő	férfi	nő	
20 éven alul	1	1	—	1	—	1	—	—	—	—	1	3	
20—24 éves	1	—	—	1	—	—	1	—	11	1	13	2	
25—29 „	1	1	1	1	—	—	—	—	4	1	6	3	
30—39 „	4	3	—	1	1	—	—	—	2	—	7	4	
40—49 „	—	—	—	—	1	—	—	—	—	—	1	—	
50—59 „	—	—	1	1	—	—	—	—	—	—	1	1	
60 éven felül	—	2	—	—	—	—	—	—	—	—	—	2	
Összesen	7	7	2	5	2	1	1	—	17	2	29	15	

Visszalépés 5 esetben jelentetett be, és pedig három esetben a kilépés előtt róm. kath. vallású volt férfi visszalépett a róm. kath. vallásba; egy volt izraelita vallású férfi belépett a róm. kath. vallásba, — s egy volt róm. kath. vallású nő izraelita vallásúvá lett.

Az 1905. év folyamán a budapesti állami anyakönyvvezetőségek összesen: 23.099 születési, 7405 házassági és 17.842 halálesetet, vagyis 48.346 anyakönyvi esetet vettek nyilvántartásba.

Anyakönyvi kerületenként e bejegyzések ekként oszlanak meg:

Anyakönyvi ker.	Születési	Házassági	Halotti	Összesen
	bejegyzések száma			
I—III.	3.463	1.060	3.406	7.929
V—VI.	4.492	1.974	2.979	9.445
VII.	3.702	1.553	2.414	7.669
VIII.	7.192	1.396	4.117	12.705
IV—IX—X.	4.250	1.422	4.926	10.598
Összesen	23.099	7.405	17.842	48.346

NYOLCZADIK RÉSZ.

A székesfőváros iparügyei és ipari munkásügyei.

A) A központ tevékenysége.

I.

Ipari szabályrendeletek alkotása és módosítása.

A székesfőváros törvényhatósága az 1905. évben teljesen új önálló ipari szabályrendelet nem kezdeményezett és nem alkotott, csupán egyes már meglévő vagy már az előző években is tárgyalás alatt volt szabályrendeleteknek módosításával, kiegészítésével és a változott viszonyok kívánalmaihoz képest való átalakításával foglalkozott.

Ily módosítás alá kerülő szabályrendeletek a következők voltak:

1. a korcsmákra, sörházakra és pálinkamérésekre;
2. a kéményseprő iparnak gyakorlására;
3. a foglalkozást közvetítő iparnak gyakorlására;
4. a borbély- és fodrászipar gyakorlására, vonatkozó szabályrendeletek.

A kéményseprő ipar gyakorlásáról szóló szabályrendeletre nézve megjegyezzük, hogy azt a kívánt módosítások után, a kormányhatóság ez évben jóvá is hagyta.

A székesfővárosi m. kir. államrendőrség főkapitányi hivatalával egyetértőleg ugyanezen évben jelöltettek ki, a közszolga ipar gyakorlására már korábban megállapított szabályrendelet értelmében, a közszolga-állomáshelyek s történt meg a közszolgáknak az állomáshelyekre számszerint való beosztásuk.

A székesfőváros saját munkásainak viszonyai.

A főváros, mint munkaadó és a munkáslétszámhoz számítandó alkalmazottai közti viszonyban érdemi változás az 1904. év folyamán sem állott elő. A munkások létszáma csekély hullámváltozás mellett állandó emelkedésben van és az 1904. év átlagában mintegy 2900 főre becsülhető. Bár a munkások legnagyobb része a betegsegítő pénztárakról szóló 1891. évi XIV. t.-cz. értelmében nem biztosításra kötelezett, mégis a főváros alkalmazásában lévő összes munkások élni kívántak e kedvezménnyel, s a főváros, bár a törvény értelmében az önként beiratkozók az összes járulékokat sajátjukból tartoznak viselni, épp úgy, mint a biztosításra kötelezettek után, szintén megfizeti a munkaadói harmadot, úgy, hogy most már csak oly feltétellel vétetnek fel új munkások, hogy a betegsegélyző pénztárba beiratnak, mert a főváros az összes munkáslétszám után általában fizeti a munkaadót terhelő járulékokat.

A még 1902. év folyamán megindult tárgyalások, hogy a munkások olcsóbban juthassanak a betegsegélyző pénztár által nyújtotta előnyökhöz, 1903. év végén kedvező eredményre vezettek.

A Kerületi Betegsegélyző Pénztár ugyanis a kereskedelemügyi m. kir. miniszter engedelmével a díjjárulék kulcsát az eddigi 2^o/_o-ról 2¹/₂^o/_o-ra emelte fel, s bár a fővárossal szerződéses viszonyban állott, s így a főváros mint munkaadó által fizetett fix hozzájárulási összeg nem változott meg, de a munkások hozzájárulásaira vonatkozólag a felemelés a közgyűlés hozzájárulásával kiterjesztetett.

Mikor tehát a vonatkozó szerződés lejárában volt, oly megoldásra törekedtünk, hogy a munkások hozzájárulását lehetőleg ismét a régi mértékére csökkenthessük anélkül, hogy ezáltal az igényelhető szolgáltatások csökkenjenek.

E tárgyalások eredményeképp a pénzügyi és gazdasági ügyosztály nagyobb előterjesztésben fejtette a biztosítás valószínű esélyeit, az anyagi eredményeket s a betegsegélyezés ügyének saját kezelésbe való vételének eljöttével és a Kerületi Betegsegélyző Pénztár egy ízben módosított ajánlatának mellőzésével az Általános Munkás Betegsegélyző Pénztár ajánlatát javasolta elfogadni. Ezen javaslatot az összes szakszervezetek és a tanács elfogadták s ahhoz a közgyűlés is 1478/903. sz. alatt kelt határozatával hozzájárult. Ezen határozat azonban némely bizottsági tagok részéről megfélembiztetett. Minthogy azonban az addig a fővárossal szerződéses viszonyban álló Kerületi Betegsegélyző Pénztár bejelentette, hogy 1903. évi december hó 31-én túl, mikor szerződése lejár, magát teljesítésre kötelezettnek nem érzi, a tanács 1902. évi 256.410. sz. alatt kelt körrendeletével a közgyűlési határozat foganatosítását elrendelte.

Az elfogadott ajánlat szerint a kötendő szerződéses viszony egyelőre egy évre — a 1904. év tartamára — szól és 1904. január 1-én lép életbe.

A hivatkozott közgyűlési határozat szerint a fővárosi munkások átlagos létszáma 2900 főben van megállapítva s a munkások járulékkulcsa 2^o/_o-ra rúg; illetve ezen felül még hetenként 2 fillért fizetnek, mely feljogosítja őket a Pénztár által Szent-Endrén létesített üdülőtelep igénybevételére. A biztosítás 4 osztályú és a tagok heti járuléka az üdülőtelep igénybevételéért járó pótdíj hozzászámításával a következőleg alakulnak:

1. 18 éven aluli alkalmazottaktól heti 12 fillér;
2. nőktől, a keresetre való tekintet nélkül heti 22 fillér;
3. férfiaktól 3 korona napi keresetig bezárólag heti 30 fillér;
4. férfiaktól 3 korona napi kereseten felül heti 40 fillér;

A fővárosnak mint munkaadónak általában megállapított hozzájárulása 16.143 korona; a munkások hozzájárulása valószínűségi számítás szerint 44.375 korona, míg az előző szerződés szerint a főváros hozzájárulása 14.400 korona volt, a munkásoké pedig 55.000 korona. A főváros, mint munkaadó tehát most 1743 koronával többet fizet, a munkások hozzájárulása azonban mintegy évi 11.000 koronával kedvezőbb. Az alapul fekvő megfélembiztetett közgyűlési határozat tekintetében a miniszteri döntés egyre késvén, a tanács a tényleg fennálló szerződéses viszonyt 259.826/904.—VI. sz. a. kelt határozatával az 1905. évre is — félévi felmondás kikötése mellett — meghosszabbította. Csak ezután történt meg a miniszteri döntés, mely a felterjesztés érvelését magáévá tette s a közgyűlésnek egy év előtt kelt határozatát helybenhagyta. Az 1905. évben ez alapon a szerződés megkötött és változatlanul az egész évben fennállott. A betegsegélyző járulékok 1905-ben 68.184 K 86 frt rúgtak, miből a főváros mint munkaadó 16.143 Kt, a biztosítottak pedig 52.041 K 86 ft fizettek.

A tárgyalások rendjén felvetődött a *kegydíjak* kérdése is, oly módon, hogy a betegsegélyezés biztosításának önálló betegsegélyező pénztár létesítésével való házi kezelésbe vételével várható bevételekből egy alap létesíttessék az elaggott munkások támogatására. A pénzügyi ügyosztály azonban ezt a megoldást célravezetőnek nem találta, mert kimutatta, hogy az önálló pénztár üzeme gazdaságos nem lehet. A szép és humánus eszme megvalósítására inkább azt a módot ajánlotta, hogy a munkások *baleset* elleni biztosítása vétessék házi kezelésbe, mert a baleset biztosító társaságnak másfél millió K munkabér általában vétele mellett fizetett évi 4144 korona s ezen összegnek a *tényleg* kifizetett munkabérek arányában való leszámlálás szerinti díjösszeg nem arányos az azok által teljesített szolgáltatásokkal. Ezen évi járuléknak több éven át való tökécsítése és az érdekelt munkásoknak a hozzájáruláshoz való bevonásával javasolta a *munkás-nyugdíj-pénztár* létesítését megoldani. Az 1903. évi 1478. sz. közgyűlési utasítás ezen ügynek ilyen értelemben való tanulmányozására a tanácsnak utasítást is adott, de ez az ügy még elkészíthető nem volt.

Ez évben megmaradt tehát a munkásoknak baleset esetére való biztosítására vonatkozó szerződéses viszony a főváros és a Nemzeti Baleset Biztosító Részvénytársaság között s e viszonyban a megelőző évhez képest változás nem történt.

B) A kerületi elüljáróságok tevékenysége.

I.

Az első fokú iparhatósági tevékenység általában.

A tíz kerületi elüljáróság, mint első fokú iparhatóság az 1905. évben kiadott összesen:

5349 iparigazolványt,
940 iparengedélyt és
19 telepengedélyt.

Ezen kívül az elüljáróságok 5 végeladást engedélyeztek, 2923 tanoncz-szerződést lajstromoztak, 8594 tanonczot nyilvántartottak, 15.500 munkakönyvet és 207 házalókönyvet adtak ki, illetőleg hosszabbítottak meg.

Nyilvántartottak még a kerületi elüljáróságok, 115 helyközvetítő- és cselédszerző üzletet, 642 gyárat, 203 nyomdát, 12 kézizálogüzletet és 36 részletivügyléttel foglalkozó üzletet; végül bíraskodtak 3911 iparpanasz ügyben és békéltettek, illetőleg tárgyaltak 77 sztrájkügyben; jogtalan iparűzés miatt történt följelentések ügyében pedig összesen 633 esetben jártak el.

Ipardíjak címén befolyt a tíz kerületben összesen 133.212 korona.

Eme adatokat kerületenkint is kitüntető és összefoglaló kimutatás a következő:

A kerület megjelölése	Kiadott			Enged. végeladást	Tanonczszerződést lajstromozott	Tanoncz tartatott nyilván	Munkakönyvet kiállított	Házalókönyvet el- adott és láttamozott	Cselédszerző üzlet van	Gyár volt		Nyomda van	Kézizálogüzlet van	Részletivügyléttel foglalkozó üzlet van	K	Ipar- díjak címén befolyt	Eljárás jogtalan ipar- űzése miatt volt
	iparigazolványt	iparengedélyt	telepengedélyt							új	összesen						
I.	190	71	—	—	53	171	255	3	2	2	7	4	—	—	—	5.924	—
II.	194	37	—	—	95	245	353	1	6	—	7	4	1	—	—	5.360	24
III.	116	29	2	—	58	89	1.329	3	3	1	35	3	—	—	—	3.281	23
IV.	292	42	—	3	412	2.169	722	3	24	1	7	20	5	7	—	7.597	17
V.	539	64	11	—	566	2.130	2.814	9	12	7	86	38	—	11	—	10.900	43
VI.	1.069	151	3	1	624	724	1.896	27	18	11	184	42	2	3	—	22.440	154
VII.	1.453	184	3	1	547	1.364	2.133	116	28	8	105	57	1	14	—	39.640	143
VIII.	1.024	231	—	—	200	676	929	37	16	3	71	27	2	1	—	23.790	146
IX.	347	109	—	—	121	121	2.669	8	5	3	68	5	—	—	—	11.300	57
X.	125	22	—	—	247	905	2.400	—	1	2	72	3	1	—	—	2.980	26
Összesen . . .	5.349	940	19	—	5.292	3.594	15.500	207	115	38	642	203	12	36	—	133.212	633

II.

Az iparüzletek.

1. Az iparüzletek száma és forgalma.

Az 1905. évben a székesfőváros területén 437 féle ipar, 463 féle kereskedelmi ág, 642 gyári és bányavállalati üzem volt gyakorlatban. Ezek közül a legkiterjedtebb ipari, illetőleg kereskedelmi ágak: a férfi szabóipar 2297, a cipészipar 2037, a korcsmáros 2300, a borbély és fodrász 900, a női szabó 924, a hentes 739, a mészáros 561, a kávé 290, a kávémérő 620, szobafestő 428, kárpitós 373, órá 264, sütő 253, építőmester és építési vállalkozó 181, kőművesmester 77, a lakatos 370, fuvaros 410, bércocsitulajdonos 923, fehérműtisztító 400, aranyműves és ékszerész 237, szűcs- és sapkás 177, bádogos- és szerelő 309, kovács- és kocsigyártó 251, mázoló 163, hangszerkészítő 69, kalapos 56, czukrász 84, czímfestő 85, vésnök 37, kötő-szövő 33, paszományos 31, paplanos 29, rézöntő 34, aranyozó 40, fényező 23, bronzműves 18, mézeskalácsos 17, aranylánc készítő 23, a vegyeskereskedés 1400, fa- és szénkereskedés 705, asztalos 714, könyvnyomda 203, fűszerkereskedés 652, rőfös- és rövidárúkereskedés 420, kifőző 235, helyközvetítő és cselédszerző 115, ószeres 500, közszolga 842, önálló üzlettulajdonossal, illetőleg keresettel.

Új üzlet nyílt 6308, míg 1904-ben 6816. Ez azonban nem azt jelenti, hogy ennyivel szaporodott volna az üzletek száma, mert ugyanez évben a felét meghaladó beszüntetés jelentetett be.

2. Gyártelepek.

A székesfőváros területén 1905. évben a következő új gyártelepek keletkeztek:

1. Tóth Jenő központi fűtés és világítás, vízvezetési és csatornázási berendezések gyára. (I. ker.)
2. Krückl Ferencz acetylgyár. (I. ker.)
3. Péterhegyi téglagyár (III. ker.)
4. Szénássy Béla papirneműek, iskolai szerek és rajzeszközök gyára. (IV., Molnár-utca 35. sz.)
5. Moiret F. Ödön papíráru gyár. (V., Váci-út 74. sz.)
6. Loosy Adolf dr. caolingyár. (V., Vizafogó 1447. hrsz.)
7. Szirmai Jakab dobozkészítőgyár (V., Kádár-utca 6 sz.)
8. Löwit Frigyes és Löwit Oszkár hullámpapíros és szab. dobozgyár. (V., Váci-körút 64. sz.)
9. Unió magyar villamossági r.-t. villamos berendezési cikkek és gépek készítőgyár. (V., Véső-utca 3. sz.)
10. Barta Manó és Zimmermann Ármín archimedesi csavarok, csavarárúk és egyéb fémből készült tömegárúk, reszelőgyár. (V., Vizafogó 1262. hrsz.)

11. Epp Pál gépgyára. (V., Vizafogó 1462. hrsz.)
12. Hocker Károlyné gőzkazán és gépgyár. (VI. ker.)
13. Schächter József gőzkazán és gépgyár. (VI. ker.)
14. Thury Ferencz harang- és ércöntő, nagy szerkovács és fűrógyárós. (VI. ker.)
15. Pollák Herman tűzmentes pénzszekrénygyár (VI. ker.)
16. Glaser Dávid és Szabó József faárú- és fagyapotgyár. (VI. ker.)
17. Grindl Károly ifj. Kroó Nándor géphajtószíjgyár. (VI. ker.)
18. Domokos Jenőné butorgyár. (VI. ker.)
19. Domokos Jenőné, Edlauer György és Szlavik Endre butorgyár. (VI. ker.)
20. Gusztáv Arnold és Rácz Ferencz hordógyár. (VI. ker.)
21. Bruck Jakab vas- és rézbutorgyár. (VI. ker.)
22. Altenstein Frigyes és Braut Norbert Ferencz gépgyár. (VI. ker.)
23. Suchenn Ernő festékfeldolgozó gyár. (VII., Örnagy-u. 4. sz.)
24. Scott és Browm Limited csukamájolaj gyár. (VII., Garay-u. 36.)
25. Mayering Károly optikai folyadékencse és műszergyár. (VII., Kerepesi-út 30. sz.)
26. Halász György és Nagy István sodronyárú gyár. (VII., Nefelets-u. 59.)
27. Weisse Lajos cipőgyár. (VII., Peterdy-u. 38.)
28. Gichner János vas- és rézbutorgyár. (VII., Erzsébet-körút 20. sz.)
29. Róna József és Walter Jakab műércöntő gyár. (VII., Szabó József-utca 12. sz.)
30. Korányi és Gromer mőtorgyár. (VII., Dob-u. 73. sz.)
31. Bokor Gyula képv. üzletvezetővel réz- és bronzárúkat készítő gyáros. (VIII., Futó-u. 15. sz.)
32. Holczmann Henrik gőzmosóda és fehérneműtisztító. (VIII., Röck Szilárd-u. 38. sz.)
33. Mocznik Lajos ifj. mustár, konyhakerti konzerv és eczetgyár. (VIII., Alföldi-u. 10. sz.)
34. Maklár Gyula vegyészeti és festékgyár. (IX. ker.)
35. Bernstein K. H. fiai butorgyár. (IX., Ernő-u. 8.)
36. „Pannónia“ szikvízgyár. (IX. ker.)
37. Bánhegyi cipőfelsőrész készítő. (X. ker.)
38. „Kádárszövetkezett“ hordógyár. (X. ker.)

Ellenben megszűnt:

1. Bányász Henrik és Adler Márkus üzleti könyv- és papíráru gyár. (V., Perczel Mór-u. 4. sz.)
2. Kovács Károly mosógépgyár. (V., Vizafogó 1414. hrsz.)
3. Hoffer Venczel és Pollák Ferencz műszaki bőrárú- és géphajtószíj gyár. (VII. ker.)
4. Wolf és társai cognac, édesített szeszecskék (likőr) hideg úton való gyártása. (VI. ker.)
5. Herky Bertholdné tűzmentes pénzszekrénygyár. (VI. ker.)

6. König Salamon és Zsigmond Béla kő- és könyvnyomdai bőrhenger-gyár. (VI. ker.)
7. Glass Emánuel, Gál Áron és Schön József fagyapot- és faárú gyár. (VI. ker.)
8. Révész Mihály, Böhm Ármin és Rónai Károly kerék- és alkatrész-gyár. (VI. ker.)
9. Radnai József csomagoló hordó, donga és faabroncsgyár. (VI. ker.)
10. Domokos Jenőné butorgyár. (VI. ker.)
11. Goldreich Fülöp kóserhúst füstölő gyár. (VIII. Szeszgyár-u. 7. sz.)
12. Mocznik Lajos mustár, konyhakerti konzerv és eczetgyár. (VIII., Alföldi-u. 10.)
13. Gottschig-féle rum- és cognacgyár. (X. ker.)
14. Hofhauser-féle téglagyár. (X. ker.)
15. Königes-féle gabona műszárító- és takarmány gőzmalom. (X. ker.)
16. Salgó-féle bádogos árú gyár. (X. ker.)

Áthelyezett:

1. Stern Vilmosné csillár, villanymotor és dynamó gépgyár, a VII. ker., Kazinczy-utca 42. sz. alá.
2. Orosz Ármin ablaktapasz gyár, VIII. ker., Tavaszmező-utca 9. sz. alá.
3. Barta Manó és Zimmermann Ármin archimedesi csavarok stb. gyára, az V. ker. Vizafogó 1262. hrsz. alól.
4. Porjesz Mihály butorgyára, VIII. ker., Röck Szilárd-u. 8. sz. alá.
5. Holczmann Henrik gőzmosóda és fehérneműtisztító, VIII., Röck Szilárd-u. 38. sz. alól VIII. ker., Hunyady-utca 12. sz. alá.
6. Gellner Siegfried kész cukor feldolgozásával cukorkagyártás VI., Gyár-u. 48. sz. alól, VIII., Szigony-u. 21. sz. alá.
7. Elekes Paula higienikus szikvízpalack, fémárú és szikvízgyáros VII., Dohány-u. 18 sz. alól. VIII., Fhg Sándor-u. 13. sz. alá.

III.

Az ipartestületek.

Az ipartestületek száma 1905. év folyamán is 22 maradt. Ezek a székesfővárosban gyakorolt mintegy 437 iparág közül 91 képesítéshez kötött iparágat öleltek föl s ezeknek a dolgait látták el az 1884. évi XVII. törvénycikk rendelkezései értelmében, átruházott hatáskörben.

IV.

Ipari munkásviszonyok.

1. A munkanélküliség.

A kedvezőtlen közgazdasági viszonyok, a bizonytalan politikai helyzet, a vidéki munkásoknak a székesfővárosba való felözönlése, a minduntalan megismétlődő sztrájkok, munkáskizárások és bojkottok, nagy mértékben súlyossá tették ez évben is a munkások helyzetét s így a munkanélküliek száma is tetemesen szaporodott; ezeken részben a hatóság, részben a közjótékonyasági intézmények: foglalkoztató műhelyek, népkonyhák, ingyen kenyér, tüzelőanyag, ingyen tej és pénzbeli adományok által igyekeztek segíteni s a nélkülözést enyhíteni.

2. Munkásszervezkedés. Ipari munkásegyletek.

Az ipari munkásegyletek száma, de méginkább a *szakegyletek*be tömörült munkások száma, az 1905. évben is folyton nőtt. A szervezeteknek országos szövetségekké való tömörülése ez évben is élénken folyt. Ily szövetséggé alakult át az ácsmunkások budapesti egyesülete, s ezenkívül ez évben alakult meg a Magyarországi textiliipari munkások és munkásnők szövetsége, a borbélyok és fodrászok szövetsége, az élelmezési iparban alkalmazott munkások szövetsége, a molnárok és malommunkások szövetsége és a magyarországi bőrmunkások szövetsége. Ez országos jellegű szakegyleteken és azok helyi csoportjain kívül sűrűn alakultak helyi csoportjai a régebben meglévő szövetségeknek, szakegyleteknek. Új szakegyletek még: a budapesti női felöltő mesterek szakegylete, a czukrászsegédek szakegylete, a székesfőv. színházak műszaki személyzetének szakegylete.

Szakegylet ez évben nem szűnt meg, de beolvadt a kövezősegédek szakegylete az építőmunkás szövetségbe, a kefekötők a famunkás szövetségbe, a villánszerelőké és a légszesz-, vízvezeték- és fűtési szerelőké a vas-és fémmunkás szövetségbe.

A szakegyletek a munkanélküliség esetére való biztosítással s a munkaközvetítés berendezésével állandósítják tagjaikat, az eddigi sűrű tagváltozás szűnik. A bérmozgalmakban, miután a bérmozgalomban való hatáskörük meghatározva nincs, a szakegyletek, mint testületek ez évben nem vesznek részt; a bérmozgalom vezetésének és az avval egybefüggő akciónak felelősségét az u. n. szervező-bizottságok viselik, kiket a bérmozgalomban levő szakma munkásainak nyilvános gyűlése választ, mely szervező-bizottság azonban igen gyakran azonos a szakegylet vezető tagjaival.

3. Sztrájkok.

Az 1905. évben 77 ipari munkabeszüntetés (sztrájk) volt, holott 1904-ben 49, az 1903. évben pedig még a felénél is kevesebb: 35 sztrájk volt, 13 általános sztrájkjal, míg 1905-ben 37 volt csak az általános sztrájkok száma.

A székesfőváros egész területére kiterjedő sztrájkok a következők voltak; asztalos segédek, márványlap kikészítő kőfaragó segédek, kocsigyártó segédek, ládakészítő és faárú gyárak munkásai, építkezési munkások, cipőfelsőrész készítő munkások, vas- és ércöntő munkások, hajógyári munkások, varró-gépgyári munkások, vasöntő gyári munkások, gépgyári munkások, műszerészek, lakatosok, parkettrakó munkások, üveges munkások, ülő butorasztalos segédek, sapkakészítő munkások, csizmadia segédek, faesztergályos segédek, mintakészítők, légszeszgyári munkások, kefekötők, aranyláncz készítő, asztalkészítő asztalos segédek, reszelővágók, női szabó munkások, gyári mechanikus munkások sztrájkja, melyeknek békés kiegyenlítése érdekében a 4-ik kerületi elüljáróság s átvitt hatáskörben a képesítéshez kötött iparos segédek sztrájkjainál az illető ipartestület iparhatósági biztosa békéltető tárgyalásokat tartott, legtöbbnyire eredménytelenül.

Részesleg sztrájk volt: a II-ik kerületben 1, a IV-ik kerületben 2, az V-ik kerületben 7, a VI-ik kerületben 4, VII-ik kerületben 4, a VIII-ik kerületben 4, a IX-ik kerületben 14, és a X-ik kerületben 6, melyeknél az illetékes kerületi elüljáróságok jártak el.

* * *

Az iparosok és munkások szervezkedésére és egymáshoz való viszonyára, továbbá a bérmozgalmakra vonatkozó adatokat összefoglalva a következő tábla mutatja:

A kerület megjelölése	Ipartársulat van		Ipartestület van ¹⁾		Iparossegéd szervezett van		Iparipanaszt tárgyal Munkabesz. (sztrájk) történet ²⁾
	új	össz.	új	össz.	új	össz.	
I.	—	—	—	—	1	23	—
II.	—	2	—	—	2	35	1
III.	—	—	—	—	2	3	157
IV.	—	1	—	22	—	3	612
V.	—	—	—	—	6	954	4
VI.	—	2	—	—	19	676	4
VII.	—	9	—	—	3	39	703
VIII.	—	5	—	—	3	25	300
IX.	—	—	—	—	5	279	14
X.	—	—	—	—	4	7	172
Összesen . .	—	19	—	22	12	110	3.911

¹⁾ Az összes ipartestületek a IV. ker. elüljáróság mint I. fokú iparhatóság felügyelete alatt állanak.

²⁾ A Budapest egész területére, vagy csak több kerület, területére kiterjedő munkabeszüntetések esetén is a IV. ker. elüljáróság teljesíti az első fokú iparhatóság tennivalóit.

4. Betegsegélyző pénztárak; a gazdasági munkás- és cselédpénztár.

A székesfővárosban létező elismert jellegű *betegsegélyző pénztárak* közismert bajaik miatt az 1905. évben sem feleltek meg eddiginél jobb eredménnyel feladatuknak. A legtöbb a fennállás nehézségeivel küzdött s még a törvényszerű minimális segélyezés teljesítésére is alig volt képes.

Az okok — mint arra már többször rámutattunk — főképen a hibás szervezetben rejlenek.

Lényeges nagy hibája a szervezetnek a pénztári intézmény túlságos szétagoltsága. Budapesten az 1905. évben kerekszám mintegy 196.000 ipari és gyári alkalmazott volt betegség esetére biztosítva, mely szám 51 különféle pénztár között oszlott meg és pedig olymértű aránytalansággal, hogy míg a legkisebb pénztáraknál a taglétszám a 200-at sem haladta meg, — holott egyenlő felosztással egy-egy pénztárra átlag 3843 tag jutna, — addig a két legnagyobb pénztár egyenkint 50.000—70.000 tagot ölelt fel.

Ilyképen a sokféle fajtájú pénztárak között a jó ügyhöz nem illő versengés keletkezett, amelyben a pénztárakat első sorban az üzleti érdek és különösen a létért való küzdelem vezette.

E küzdelem a centralizációra és a szervezet egységesítésére irányult. S habár ennek a harcznak a pénztárak hitelét rontó hátrányát kétségbe vonni nem lehet, mert a pénztárak nemcsak törvényadta eszközök módjával, hanem, sajnos, igen gyakran törvénytelen úton is igyekeznek számukat apasztani s ebből a célból a tagokat egymástól elhódítani: a mozgalomnak szociálpolitikai célzata mégis teljesen okszerű és indokolt. Kétségtelen ugyanis, hogy a munkásbiztosításnak mai rendszere a jogos igényeket kielégíteni többé nem képes, és mivel az évek óta várt törvénymódosítás, mely a létező bajokat orvosolni lesz hivatva, még mindig késik, önként tolt elötérbe a pénztárakra nézve annak a szüksége, hogy boldogulásuknak ezt a legfőbb akadályát lehetőleg elhárítsák.

Az egységes pénztári rendszer felé való ez a közeledés szempontjából nagyjelentőségű az a múlt évben felmerült egészséges terv, hogy a fővárosban működő két legnagyobb pénztár, t. i. a Budapesti kerületi és a Budapesti általános munkás betegsegélyző pénztár egyesüljenek. A fuzió érdekében a tárgyalások már élénken folynak s mivel a mozgalmat a kormány is támogatja, remélhető, hogy ennek a két pénztárnak egybeolvadása nemsokára befejezett ténnyé fog válni.

A betegsegélyző pénztárak egyéb, a részletekre kiterjedő viszonyairól és működéséről az alábbi adatok nyújtanak tájékoztatást.

A különböző jellegű betegsegélyző pénztárak közül az 1905. év végén fennállott 1 kerületi, 32 gyári és vállalati, 8 ipartestületi és 10 magánegyesületi betegsegélyző pénztár.

A biztosított tagok létszáma, mely az 1904. év végén 188.579 főből állott, 1905. évi december hó 31-én 195.735 főre rugott, a szaporulat tehát 7156 tag volt. E szaporulat egyrészt kétségtelen bizonyítéka annak az erős vonzalomnak, amellyel a közvetlenül érdekelt munkásság ez intézményekhez

ragaszkodik, másrészt azonban meg kell állapítanunk azt is, hogy a tagok szaporodása az előző évihez képest mégis visszaesést (mintegy 8·3^o/_o-nyit) tüntet fel. Nem lehetetlen, hogy e jelenség a fennállott politikai válságnak volt a következménye, mely az egész ország közgazdasági életére befolyást gyakorolt s így a betegsegélyző pénztári intézmény rendszeres működésére is kihatott.

A pénztárak gazdasági viszonyait illetőleg megemlíttük, hogy a lefolyt évben a pénztárak évi bevételei 4,582.644 K 67 f-re, a kiadásai pedig 4,469.156 K 09 f-re rugtak, a bevételi többlet tehát 113.488 K 58 fillért tett ki.

A járulékbévételekből fordítottak a pénztárak betegsegélyezésre 47·4^o/_o-ot, kórházi ápolási költségekre 29·6^o/_o-ot, orvosi díjazásokra 12·8^o/_o-ot és temetkezési segélyekre 3·3^o/_o-ot, tehát a betegsegélyezés céljaira összesen 93·1^o/_o-ot.

E segélyezési arányszám a pénztárak egyes osztályai között a következőképp oszlott meg.

A tagok segélyezésére fordítottak a kerületi betegs. pénztárnál 87·5^o/_o-ot, az ipartestületi betegs. pénztáraknál 76·3^o/_o-ot, a gyári és vállalati betegs. pénztáraknál 103·6, végül a magánegyesületi betegs. pénztáraknál 85·8^o/_o-ot.

A következőkben közöljük még a betegsegélyző pénztárak névsorát és tagjaik megközelítő létszámát:

	55.750 taggal
1. Általános munkás betegsegélyző pénztár	1.640
2. Arany- és ezüstműves stb. ipartestületi betegsegélyző pénztár	520
3. Csizmadia ipartestületi	345
4. Czettel és Deutsch gyári	3.150
5. Czipésziparosok és segédek	8.430
6. Déli vaspályatársaság	850
7. Délnémet gőzhajózási társaság	286
8. Eisele József gyári	15.900
9. Ferencz József kereskedelmi kórház	1.620
10. Fodrászsegédek ipartestületi	2.740
11. Ganz és társa gyári	410
12. Gizella gőzmalom	520
13. Goldberger gyári	210
14. Graepel Hugó gyári	1.940
15. Magyar hajósok	315
16. Magyar építő r.-t. vállalati	1.540
17. Hentes ipartestületi	210
18. Kammer testvérek textil gyári	4.820
19. Kassa-Oderbergi vasút	2.315
20. Kávéssegédek	3.940
21. Fővárosi kereskedők	63.150
22. Budapesti kerületi	1.120
23. Kocsigyártósegédek	510
24. Kőbányai gőztéglagyár	450
25. Kőfaragó segédek	730
26. Kőszénbánya és téglagyár	380
27. Krausz szesz és élesztő gyár	4.590
28. Lakatos ipartestületi	420
29. Láng L. gépgyár	840
30. Légszeszgyári	305
31. Melocco L. gyári	

32. Mészáros ipartestületi	betegsegélyző pénztár	1.680 taggal
33. Mohács-pécsi vasút	" "	1.642 "
34. Molnárok és malommunkások	" "	270 "
35. Nicholson gyári	" "	625 "
36. Órás ipartestületi	" "	410 "
37. Orley Lajos dr. gyári	" "	170 "
38. Roessemann és Kühnemann	" "	210 "
39. Riegler gyári	" "	630 "
40. Royal nagyszálló	" "	165 "
41. Röck gyári	" "	740 "
42. Schlick gyári	" "	985 "
43. Spitzer Gerson gyári	" "	435 "
44. Szálloda r.-t.	" "	277 "
45. Szobafestő ipartestületi	" "	3.450 "
46. Tégla és mészégető gyári	" "	330 "
47. Timársegédek	" "	246 "
48. Újlaki tégla és mészégető gyári	" "	797 "
49. Villamos városi vasút r.-t.	" "	1.940 "
50. Vulkán gyári	" "	415 "
51. Wörner gyári	" "	432 "

Ebben az évben keletkezett a Magyar építő r.-t. vállalati, és a Kammer-testvérek textil gyári betegsegélyző pénztára; összesen két betegsegélyző pénztár.

KILENCZEDIK RÉSZ.

A székesfőváros közrendészeti ügyei.

I.

A közbiztonság.

A székesfőváros közbiztonságának 1905. évi állapotáról a székesfővárosi m. kir. államrendőrség ez évi évkönyve tartalmaz részletes tájékoztatást.

Itt csak azt említhetjük meg, hogy az 1905. évi december 4-én előfordult utcái zavargások miatt veszélyeztetett közbiztonság kérdése a székesfőváros törvényhatóságát is foglalkoztatta és miután az akkori rendőrfőkapitánynak a zavargások megakadályozására tett intézkedéseit késedelmeknek s nem eléggé gondosaknak találta, ennél fogva az 1905. évi december hó 20-án tartott közgyűlésében a rendőrfőkapitány ellen fegyelmi vizsgálat megindítását határozta el és ily értelemben a közigazgatási bizottságot megkereste.

Ugyanezen közgyűlésben elfogadta a törvényhatósági bizottság Vázsonyi Vilmos dr. bizottsági tagnak azon indítványát, mely szerint az utcái zavargások alkalmával előfordult károk megállapítására a kerületi elüljáróságok utasítsanak és hogy a károk megállapítása után a törvényhatósági bizottság felterjesztést intézzon a képviselőházhoz az iránt, hogy az okozott károknak állami megtérítése tárgyában alkosson törvényt.

Tűzrendészet.

A) A központ (tanács és tűzoltó főparancsnokság) tevékenysége.

A tűzrendészeti ügyeknek központi intézésével megbízott tanácsi IX. ügyosztály az 1905. évben is változatlanul, sőt mindinkább kiszélesedő keretekben folytatta azon intenzív tevékenységét, melyet a székesfőváros tűzrendészeti adminisztrációjában az 1904. év elején megindított.

Élénk tudatában volt az ügyosztály állandóan annak, hogy a nagyközönséget az életében és vagyonában fenyegető tűzi veszedelmekkel szemben a megelőző tűzrendészet fejlesztésével, a tűzrendészeti ügyeknek minél gondosabb és körültekintőbb elbírálásával és a hivatásos tűzoltóság működési képességének fokozásával lehetséges és szükséges megvédelmezni.

Tanulmányozta különösen az ügyosztály a külföld nagyobb városainak a tűzrendészeti közigazgatás terén kifejtett működését, azokat a szabályrendeleteket, szabályzatokat és tervezeteket, melyeket a külföld nagyobb városaiból megszerzett, az új tűzrendészeti szabályrendelet s a színházak és orfeumok tűzbiztonságára vonatkozó szabályrendelet végleges letárgyalásától és életbeléptetésétől azonban kénytelen volt eltekinteni, mert tanulmánya közben meggyőződött arról, hogy a technika rohamos fejlődése mellett a tűzrendészet előbbrevitele céljából a szakkörök által kifejtett tevékenykedés közben mind újabb és újabb eredmények kerülnek felszínre, a helyzet e részben kiforrás alatt van s bármily lelkiismeretes munkálkodás árán megteremtett szabályrendelet éppen az említett újabb vívmányok felszínre kerülése folytán csak nagyon rövid életű lehetne.

Ennélfogva az ügyosztály egyelőre csak állandó figyelemmel kísérhette a szakkörök munkáját, gyűjtötte a szükséges adatokat és szerzett magának tapasztalatokat oly célból, hogy annakidején a szabályrendeleteket az ide fűződő érdekek minden irányú, teljes kielégítésével léptethesse életbe.

Addig is azonban a megelőző tűzrendészet terén mindenekelőtt a színházak és nagyobb mulatóhelyek tűzbiztonságának és az azokat látogató közönség életbiztonságának az érdeke képezte különös gondoskodás tárgyát. Az állandó színházvizsgáló bizottmány javaslatára határozatba foglalt nevezetesebb intézkedések sorából kiemelhetők, hogy:

1. A *Kisfaludy színház*, mint teljesen elhanyagolt állapotú épület, amelynek színpadát még nagy pótlásokkal is alig lehetett volna arra a színvonalra emelni, amely a tűzbiztonság követelményeit kielégítheti, színi előadások tartására alkalmatlannak minősítették s a rávonatkozó használhatási engedély kiadása iránt folyamodó magánfél kérelmével elutasították.

2. A *Várszínházban* a színelőadások újbóli megkezdését a tanács csupán azért vette tudomásul, mivel az e színház használhatási engedélyét még 1904-ben megtagadó határozatot a belügyminiszter úr 96.172/904. számú rendeletével feloldotta.

3. A *városligeti színházban* az előadások szintén csak azért engedélyezettek, mivel a belügyminiszter úr, tekintettel arra a körülményre, hogy az épület legközelebb amúgy is lebontás alá kerül és illetőleg, hogy helyette egészen új színház fog épülni, a színház radikális átalakítását most már méltánytalannak jelentette ki.

4. Az *Uránia színházra* nézve, a tanács elutasító határozatának megváltoztatásával, a belügyminiszter úr akkép döntött, hogy a színiakadémia által hirdetett előadások megtartását engedélyezte ugyan, de csak azokkal a megszorításokkal, amelyek e tudományos színházra nézve már korábban, kikötettek. E kikötések sorában szerepelt, hogy a főbejáratot szükítő kirakati szekrények és az udvar felett engedély nélkül létesített üvegtetőzet eltávolítandók.

5. A *Népszínházban* 1905. nyarán foganatosított kibővítési munkálatok befejezte után, a vasfüggöny és a füstelvezetők szerkezete is átalakított. Előbbi kívülről nem volt kezelhető és önműködő fékkel nem bírt; utóbbinak pedig igen nehézkes volt a kezelése.

6. A *Magyar színházban* a kijáratok száma mindkét oldalon 2 új ajtóval szaporították. A vasfüggöny olajféket kapott, hogy felhúzás közben is bármikor leereszhető legyen. A nyomó vezetékben szükségesnek mutakozó magasabb víznyomás létesítése céljából egy a városi vízvezeték hálózatába bekapcsolt Worthington szivattyú és ezt szíj-áttétellel hajtó, önműködő nyomásszabályozóval ellátott, elektromotor állították be.

7. Végül több színházban a délutáni, illetve kettős előadásokhoz az engedély, a törvényhatósági bizottság határozatából kifolyólag, megadatott ugyan, de csak az új színházi szabályrendelet életbeléptéig.

Az okszerű praeventív tűzrendészet hatályosabbá tételét van hivatva előmozdítani az 1038/905. kgy. szám alatt alkotott új kéményseprő szabályrendelet, mely az 1886: XVII. t.-cz. intencziójának megfelelően a zárt munkakerületek rendszerét állította vissza. 1891 óta ugyanis, amikor a közigazgatási kerületenként való szabad verseny megengedett, állandó volt a panasz azon szemmel látható visszaesés miatt, mely a tűzbiztonság terén éppen ebből folyólag konstataált. Az egyéni felelősség visszaállítása és a megbízható mestereknek a háztulajdonosok önkényétől való függetlenítése, az előbbi állapotok előnyös megváltoztatására alkalmasak.

Hasonló kihatással lesz az építésügyi szabályzat revideálása, mely tárgyalás alá vétetett és mely tárgyaláshoz a tűzoltófőparancsnok kiküldetett.

A 200 m²-nél nagyobb területet elfoglaló áruházakra vonatkozó övintézkedések tervezete ez évben került tárgyalás alá, s kapcsolatban ezzel, a II. kerületi elüljáróság kezdeményezésére elvi döntés történt a tekintetben is, hogy a közönséges bolthelyiségeknek egyszerű deszkázattal, vízszintes irányban való ketté osztása mily esetekben engedhető meg.

A megelőző tűzrendészet követelményeiből folyó intézkedések sorában felemlítendő továbbá, hogy a vasúti mozdonyok sziporkázásának a főváros területén való megszüntetése tárgyában a kereskedelemügyi miniszter úrhoz felterjesztés intézettel, s hogy a templomi körmenetek alkalmával a hosszú

fátyolt viselő nők biztonsága érdekében a nyílt gyertyák hordozásának mellőzése iránt intézkedés történt.

A legjelentősebb változás a tűzjelző vezetékeknek a telefonhálózat kábeltömbjébe való elhelyezése révén következett be ez év folyamán. Az őrségenként decentralizálva bekapcsolt tűzjelző állomásoknak és a kerületi tűzörségek ügynevezett levelező vonalának külön sodronyvezetéke előbb is rendelkezésre állt ugyan; e hálózat azonban légvezeték lévén, állandó zavaroknak volt kitéve.

A mindig sűrűbben jelentkező üzemzavarok tették szükségessé folyamatba vételét ama tárgyalásoknak, melyeket a tanács a m. kir. posta- és távírda igazgatósággal indított meg. E tárgyalások eredményeképp a kábelhálózatba való átkapcsolás kísérletének befejeztével a megkötött s kormányhatósági jóváhagyást nyert egyezmény alapján 1905. decz. 30-án levelező vonalunk kábel vezetéke üzembe vétetett.

Az egyezmény keretén kívül eső tűzjelző telefon berendezéseknek és azok jókarbantartási munkálatainak nyilvános árlejtés útján való biztosítása iránt a tanács egyidejűleg rendelkezett.

A hivatásos tűzoltócsapat beléletében előfordultak rövid válaszára térve első helyen a központi városházán levő IV-ik kerületi tűzörségről kell megemlékeznünk. Az őrség, melynek felállítása 1904-ben lett elhatározva, 1905. december 30-án kezdette meg szolgálatát. 1894 óta, amikor az Erzsébet-híd építése megkezdődött, a IV. kerületnek nem volt külön tűzörsége. A régi központ az Eskü-térről, ahol szolgálata 1870 február 1-én vette kezdetét, előbb ideiglenesen a Stáhly-utczába, majd 1895 november 17-én a Kun-utczai végleges központi laktanyába vonult át.

A reaktivált IV-ik kerületi őrség, tekintve központi fekvését és kedvező kivonulási útirányait, gőzfecskendővel és tolólétrával is felszereltetett.

A létszám a IV. kerületi őrség felállítására alkalmából 23 fővel és 2 pár lóval szaporított.

A létszám különben 1905 folyamán az alábbi fluktuációt tüntette fel. Meghalt 3, kegydíjba helyeztetett 4, megszökött 3, alkalmatlannak bizonyult 2, betegség címén elbocsátott 3, felmondta a szolgálatot 54, elbocsátott 32, előléptetve lett 12, színházakba állandó szolgálatra kirendeltetett 28 tűzoltó; a kocsisok közül kilépett 21. A létszámváltozás eszerint százalékban kifejezve 60,2%- volt. Az előfordult megbetegedések 70,7%-t tettek ki. Fegyvergyakorlatra be volt hívva 32 tűzoltó.

Fegyelmi tekintetben volt az 1905. évben 33 intés, 54 dorgálás, 24 (2–24 órai) szabadnapvesztés és 3 lefokozás.

A csapat kiképzése céljából tartatott ujoncgyakorlat 121, házigyakorlat 191, riasztógyakorlat 1802, összesített gyakorlat tiszt vezetése alatt 42, tolólétragyakorlat 58, azonkívül gyártelepeken a gyári tűzoltók bevonásával közös nagygyakorlat 5, úgy, hogy a gyakorlatok összes száma 2219-et tett ki.

A színházakat a színházvizsgáló bizottmány 24 eljárásán kívül, melyeken a tűzoltóparancsnokság mindenkor részt vett, 328 esetben ellenőrizte a tisztikar. Az ujonctűzoltók 251 esetben tanulmányozták a színházakat.

Közönséges tűzvizsgálat volt 224, ad hoc helyszíni szemle 181, imaházak vizsgálata 115, telepengedélyező eljárás 37, végre évi tűzrendőri szemle 1326.

Tűzeset az 1905-ik esztendőben 598 fordult elő, azonkívül 105 esetben vaklármára vonult ki a tűzoltóság; a tüzekből nappalra 346, éjjelre 253 esett, számbavehető kárt 833 okozott. Bennégett 5 ember, 3 ló, 13 tyúk, 16 méhkas és 1 hulla. A tetőtüzeknél megrongálódott épületek közül 24 volt cserépfedélű, 10 zsindellyel, 3 kátrányos lemezzel fedett, 44 favázás épület és 3 nádtetejű.

Kerületek szerint a tüzek ekkép oszoltak meg:

az I. kerületben volt	28
a II. " " " " " "	24
a III. " " " " " "	37
a IV. " " " " " "	26
az V. " " " " " "	59
a VI. " " " " " "	103
a VII. " " " " " "	144
a VIII. " " " " " "	96
a IX. " " " " " "	58
a X. " " " " " "	24 tűzeset.

Hónapok szerint előfordult:

januárban	88
februárban	49
márcziusban	52
áprilisban	37
májusban	27
júniusban	29
júliusban	51
augusztusban	73
szeptemberben	55
októberben	39
novemberben	25
decemberben	64

Minőség szerint volt: gyáregés 5, raktártűz 8, gépházi 6, pinczeműhely 16, műhely 21, szinpadai tűz 5, tető 45, kémény 108, padlás 9, szobatűz 156, bolti 37, pinczetűz 55, istálló égés 4, ruha égés 28, fű égés 21, kazaltűz 12, trágya égés 2, fészter 12, hajó égés 3, vaggon égés^o 4, gázrobbanás 5, jégverem és nád égetés 2, kerítés 5, sátor égés 1, stb.

A tűz keletkezésének oka valószínűség szerint volt:

gondatlanság	184 esetben
vigyázatlanság	134 "
hanyagosság	107 "
hibás építkezés	97 "
gyújtogatás	25 "
a kémény tisztátalansága	28 "
öngyulladás	24 "

A kitért tüzek oltásánál működésben állott a hivatásos csapat 351, az önkéntes testület 17, a gyárok 28; végre maguk a lakók 235 esetben.

Oltás közben égési sebet szenvedett 77 egyén, míg egyéb sérülés 24 esetben történt.

A működés tartama szerint volt:

egy órán aluli tűz volt	416	esetben
1-2 órás	137	"
2-3 "	23	"
3-4 "	9	"
4-5 "	4	"
5-6 "	3	"
végre 7 órán át tartó	7	"

Mint nevezetesebb tüzesetek megemlítendők: 1. A január 6-án X. ker., Kerepesi-út 13. sz. alatt, a Wellisch Náthán utódai fatelepén előfordult eset, ahol 3 hosszú fészter és néhány nagy farakás égett le.

2. A január 23-án IX. ker., Szvetenay-utca 3. sz. a. Beimel és Basch keményítő gyárának az égése, melynél a raktárak egy része és a 3 nagy keresztépület közül egy égett le. Ellenben a szárítókat és a 4 emeletes rizsmalmot sikerült megmenteni.

3. Február 3-án a V. ker., Klotild-utca 8. sz. a. a Hengermalomban volt lisztpor robbanás.

4. Február 15-én a IX. ker. Koppány-utca 7. sz. a. egy kötélverő-gyár égett.

5. Február 17-én a IX. ker., Soroksári-út 14. sz. a. Herz Ármin fiai szalámi gyárában a víztorony égett.

6. Február 22-én a IX. ker., Soroksári-út 73. (95.) sz. a. a budapesti ásványolajgyár szivattyú házában a nyers olaj gyuladt meg, de homokszáncokkal és vízsugarakkal sikerült továbbterjedésében feltartóztatni.

7. Május 21-én a III. ker., Péterhegyen 5558. hr. sz. a. Lenarduzzi, Bell és Horváth agyagáru és gőztégla gyárában egy 98 méteres alagútszerű szárító kamrában 150 vagonra szerelt keret stb. égett.

8. Június 8-án az V. ker. Újpesti rakparon, Aczél Károly fatelepe égett.

9. Július 4-én IX. ker. Kén-utca 16. sz. a. a magyar államvasutak egy gyors tehervonatába besorozott vegyes rakomány vagon égett.

10. Július 31-én az V. ker., Kárpát-utca 21. sz. a. az Erzsébet gőzmalom egyik lisztraktára égett.

11. Augusztus 4-én a VIII. ker., Reviczky-tér 1. sz. a. Révay Gyula báró bérháza égett.

12. Szeptember 20-án a IX. ker., Soroksári-út 12. sz. a. Balog Soma hordógyáros telepe gyuladt ki.

13. Október 16-án a légszeszgyár budai telepén a kazánház teteje gyuladt ki explozió folytán.

14. November 8-án a VII. ker., Telep-utca 44. sz. a. egy vasbútor-gyár égett.

15. Deczember 6-án a VIII. ker., Tisza Kálmán-tér 20. sz. a. a légszeszgyár retorta-háza égett.

16. Deczember 8-án a VII. ker., Telep-utczában a Galenus című vegyészeti és gyógyszergyárban pusztított veszedelmes tűz.

A csapat fentartási költsége 1905-ben 573.102 korona volt. A leltár értéke 331.015-77 koronát tüntet fel.

A segélyző pénztár 2530-70 koronával gyarapodott.

A tűzoltóság iktatójába 2201 ügyirat érkezett; utalványkönyv és számlakönyv emellett külön vezetett.

A tűzcsapok száma 23-al, a tűzjelző állomásoké 9-el szaporodott. A szerkészet két szerkocsival és a központi városházi őrség felállítására alkalmasból különféle kiegészítő felszerelési tárgyakkal gyarapodott.

A főparancsnokság részt vett 3 extincteurnak, (Haslam, Minimax és Vulkanus), valamint két robbanásmentes edénynek hivatalos tűzpróbáján, s 2 újabb mentőkészületről adott szakvéleményt.

A kézi könyvtár jelenleg 665 szakkönyvet és különböző jelentéseket tartalmaz.

A tűzrendészet előmozdítását célzó belföldi mozgalmak terén a fővárosi tűzoltó tisztikar is kivette részét a munkából. Az országos és a közigazgatási szaktanfolyamokon a tűzoltótisztek mint előadók működtek közre, az országos tűzoltó szövetség szaklapjában pedig, melyet egyik tűzoltótisztünk szerkeszt, a tisztikar valamennyi tagja hozzájárult cikkeivel a szakma műveléséhez. A vidéki városoknak a tűzoltóság szervezése, egyenruházása, tűzjelzők létesítése és szerek beszerzése dolgában számos esetben adott a fővárosi hivatásos tűzoltóság utbaigazítást s Budafok község tűzoltóságát külön begyakorlásban is részesítette, és a gőzmalom tűzoltóinak speciális irányú kiképzését folytatólag eszközölte.

Ugyanez évben a külfölddel azt a kapcsolatot, mely az internacionális tűzoltó kongresszusok révén létrejött, nemcsak fentartani, hanem intenzívebbé is tenni sikerült.

B) A ker. elöljáróságok tevékenysége a tűzrendészet terén.

A tűzrendészeti szabályrendelet revíziója 1905. év folyamán még nem került ki a tanulmányozás stádiumából. A megelőző tűzrendészet terén tehát csak a régi keretben mozgott az elöljáróságok működése, de a megtartott szemlék száma az előző évihez képest ismét jelentékenyen szaporodott, jelöl annak, hogy a tűzveszélyes ipartelepek száma gyarapodott s hogy általánosabb jellegű, bár csekélyebb jelentőségű hiányok megszüntetése végett is, melyek megfelelő szabályzattal egy csapással kiirthatók volnának, kénytelenek voltak razziaszerű eljárással felfedező utakat és esetenként külön határozati intézkedéseket tenni. E téren különösen kitűnik a VII. kerület, hol 802 szemlélt tartottak, az összesnek 40%-át.

A részletes számadatok itt következnek:

Kerület	A nyilvántartott gyárak, középületek és tűzveszélyes üzlettelepek száma	Az ezekben, vala- mint tüzesetek után a tűzrendőri bizott- ság által tartott szemlék száma	A tűzrendészeti szempontból meg- vizsgált és ellen- őrzött izraelita ima- helyiségek száma
I.	80	10	—
II.	80	82	2
III.	60	74	4
IV.	126	137	3
V.	191	187	6
VI.	156	218	24
VII.	562	802	49
VIII.	214	141	23
IX.	202	268	5
X.	122	143	2
Összesen	1.793	2.062	118

III.

A kerületi elüljáróságok kihágási rendőri bíraskodása.

A közigazgatás egyszerűsítéséről szóló törvénynek a kihágási bíraskodásra vonatkozó része hatályba még nem lépve, a közigazgatási hatóságok kihágási bíraskodásának rendszerében változás nem állott be.

A kerületi elüljáróságoknak ezen a téren kifejtett tevékenységét a 145. oldalon összefoglalt táblázatos kimutatás tünteti föl, amely szerint az 1905. évben összesen 6872 kihágási ítéletet és 2.753 bírságoló véghatározatot hoztak.

A közigazgatás különböző ágaiban felmerült ítéletek és bírságoló véghatározatok számát az összes ítéletek, illetőleg bírságoló véghatározatok számához viszonyítva, közegészségrendőri és köztisztasági kihágási ítélet volt 21·8%, állategészségrendőri 1·7%, mezőgazdasági termények hamisításából származó 23·8%, iparrendőri 21·1%, mezőrendőri 6·9%, erdei kihágás 1·3%, vízrendőri 0·4%, halászati 0·6%, ebtartási 5·8% és egyéb kihágás 15·9%. Az összes bírságoló véghatározatok közül a közoktatási törvény alapján hozott 44·8%, vízszolgáltatási 34·6%, kerékpárado ügyben 9% és építésrendőri 11·4%.

Az összes ítéleteknek és bírságoló véghatározatoknak 7%-át az I. kerületi, 6·1%-át a II. kerületi, 4·5%-át a III. kerületi, 4·6%-át a IV. kerületi, 8·3%-át az V. kerületi, 13%-át a VI. kerületi, 22·7%-át a VII. kerületi, 9%-át a VIII. kerületi, 11·4%-át IX. kerületi és végül 12%-át a X. kerületi elüljáróság hozta.

Kerületenként a lakosok számához arányítva, 1.000—1.000 lakosra az I. kerületben 12·4, a II. kerületben 16·1, a 3. kerületben 10·6, a 4. kerületben 17·1, az V. kerületben 14·5, a VI. kerületben 8·9, a VII. kerületben 13·6,

A kerület megjelölése	A kihágási ítéletek közül										Összesen	
	Közegészségrendőri és köztisztasági	Állategészségrendőri	A mezőgazd. term. hamisít. sz. törvény elleni	iparrendőri	mezőrendőri	erdei	vízrendőri	halászati	ebtartási	egyéb		fogorvoslati megfigyelések az első fokon jogelőre emelt kérdés
I.	132	67	38	75	124	34	4	4	45	24	92	547
II.	60	—	145	23	20	4	—	38	54	58	286	344
III.	67	1	—	29	71	16	2	12	181	75	314	389
IV.	44	—	34	120	1	—	—	55	15	27	242	269
V.	26	3	46	83	26	—	26	6	537	116	637	653
VI.	132	3	287	324	35	—	—	18	82	197	693	890
VII.	391	9	583	360	49	—	4	109	108	268	1.345	1.613
VIII.	171	15	171	191	—	—	—	59	17	114	510	624
IX.	368	14	299	103	46	17	—	30	40	201	783	984
X.	112	11	36	86	107	25	10	34	38	51	408	459
Összesen	1.503	123	1.639	1.454	479	96	29	47	1.096	1.199	5.673	6.872

a VIII. kerületben 6·1, a IX. kerületben 15·5 és a X. kerületben 31·8 kihágás ítélet és bírságoló véghatározat esett. A székesfőváros egész területét, illetőleg lakosainak összes számát véve alapul, 1000—1000 lakosra 12·5 büntetőügy esett. Tehát hármát kivéve, az összes kerületek az átlagon felül maradnak.

A szóbanforgó összes ügyek 17·4^o/o-át támadták meg felebbezéssel, míg a többi első fokon emelkedett jogerőre.

A 147. oldalon következő kimutatás a különbözőkihágási ítéleteknek és bírságoló véghatározatoknak az egyes csoportokhoz való számbeli viszonyát kerületeként és százalékokban tünteti fel.

Összehasonlítva az eredményt az 1904. évi adatokkal, a kihágási ítéletek száma 7·7^o/o-kal apadt, míg a bírságoló véghatározatok száma 12·1^o/o-kal emelkedett. Nagyobb méretű apadás van az ebtartási kihágási ítéletek számánál 35·9^o/o, a mezőrendőrieknél 32·1^o/o, a közegészségrendőri és köztisztaságiaknál 26·4^o/o és az iparendőrieknél 17·5^o/o. A bírságoló véghatározatok száma a kerékpáradó ügyeknél 32·6^o/o-kal és a közoktatási törvény alapján hozottak 25·7^o/o-kal emelkedtek.

IV.

A kerületi elüljáróságok népmozgalmi működése.

A népesség személyi, vagyoni, családi, ipari és kereskedelmi, szóval a köz- és magánélet változatos viszonyainak hivatalos, hiteles megállapítása és az azokról való tanúságtétel, mint a tapasztalás igazolja, a kerületi elüljáróságok közigazgatási működésének egy igen jelentékeny része.

Ennek a működésnek 1905. évi eredménye a tennivalók különfélesége és azok tartalma szempontjából a múlt évihez képest lényegesebb változást nem mutat. Figyelmet általában csak az a jelenség érdemel, hogy azok az alaki eljárások és intézkedések, melyek a ker. elüljáróságoknak ezt az ügykörét alkotják, egyre növekednek. Kétségtelen, hogy ez a tünet a viszonyok fejlődésének is egyik természetes folyamánya, másrészt azonban bizonyos, hogy a munkaanyag ebben az ügykörben a mostaninál az adott viszonyok mellett kisebb is lehetne. Megállapított tény ugyanis, hogy a tennivalók egy nagy halmaza a törvények szelleme és célja szerint a rendszeres közigazgatás keretébe nem tartozik és tény, hogy az eljárásban még mindig sok a fölösleges formáság, melyet az ügyek gyors és helyes ellátása érdekében is mellőzni kellene.

Ezen hátrányos állapotok orvoslására a kerületi elüljárók állandóan törekszenek is s erre nézve 1905. évben is több irányban intézkedtek részint a maguk hatáskörében, részint az illetékes felsőbb hatósághoz tett javaslatok útján.

Így többek között intézkedtek aziránt, hogy az erkölcsi bizonyítványoknak egyre növekedő számban való kiállítását csökkentsék, mert ez a munka jelentékeny mérvben illetéktelenül terheli az elüljáróságot; továbbá hasonló

A kerület megjelölése	A kihágási ítéletek és bírságoló határozatok közzel volt (százalékban)																
	közegészségrendőri és köztisztasági	átokészségrendőri	a mezőgazdasági termények hamisításáról szóló törvény elleni	iparendőri	mezőrendőri	erdői	vízrendőri	halászati	ebtartási	egyéb	összesen	az első fokon jogerőre emelkedett	a közoktatási törvény alapján	a viszoktatási rendelet alapján	a kerékpáradó szülő szabályrendelet alapján	a kerékpáradó szülő szabályrendelet alapján	éphésrendőri
I.	24 ¹ / ₂	12 ² / ₂	6 ^o	13 ⁷ / ₇	22 ^o	6 ² / ₂	0 ⁷ / ₇	0 ⁷ / ₇	4 ³ / ₃	16 ^o	83 ¹ / ₁	14 ³ / ₃	19 ^o / _o	51 ⁵ / ₅			
II.	17 ⁴ / ₄	—	42 ¹ / ₁	6 ^o	5 ⁸ / ₈	1 ¹ / ₁	—	11 ^o / _o	15 ^o / _o	16 ^o / _o	83 ¹ / ₁	26 ¹ / ₁	33 ⁴ / ₄	23 ^o / _o			
III.	17 ² / ₂	0 ² / ₂	—	7 ⁴ / ₄	18 ² / ₂	4 ¹ / ₁	0 ⁵ / ₅	2 ^o / _o	46 ^o / _o	19 ² / ₂	80 ⁷ / ₇	48 ^o / _o	—	29 ⁷ / ₇			
IV.	16 ³ / ₃	—	12 ^o / _o	44 ^o / _o	0 ³ / ₃	—	—	20 ⁴ / ₄	5 ^o / _o	10 ^o / _o	89 ^o / _o	2 ³ / ₃	67 ⁸ / ₈	13 ³ / ₃			
V.	3 ⁴ / ₄	0 ³ / ₃	6 ¹ / ₁	11 ^o / _o	3 ⁴ / ₄	—	—	0 ⁷ / ₇	71 ^o / _o	15 ³ / ₃	84 ⁵ / ₅	39 ² / ₂	7 ⁸ / ₈	7 ⁸ / ₈			
VI.	14 ⁸ / ₈	0 ³ / ₃	32 ² / ₂	36 ⁴ / ₄	3 ^o / _o	—	1 ^o / _o	2 ¹ / ₁	9 ² / ₂	22 ¹ / ₁	77 ⁸ / ₈	2 ^o / _o	5 ⁸ / ₈	5 ^o / _o			
VII.	24 ² / ₂	0 ⁵ / ₅	36 ¹ / ₁	22 ^o / _o	3 ^o / _o	—	0 ² / ₂	6 ⁷ / ₇	6 ⁷ / ₇	16 ^o / _o	83 ³ / ₃	41 ¹ / ₁	7 ⁷ / ₇	7 ⁶ / ₆			
VIII.	27 ⁴ / ₄	2 ⁴ / ₄	27 ⁴ / ₄	30 ^o / _o	—	—	—	9 ⁴ / ₄	2 ⁷ / ₇	18 ³ / ₃	81 ⁷ / ₇	28 ² / ₂	7 ^o / _o	19 ¹ / ₁			
IX.	37 ³ / ₃	1 ⁴ / ₄	30 ² / ₂	16 ⁴ / ₄	4 ^o / _o	1 ⁷ / ₇	—	3 ^o / _o	4 ¹ / ₁	20 ³ / ₃	79 ⁵ / ₅	59 ¹ / ₁	11 ^o / _o	20 ⁸ / ₈			
X.	24 ⁴ / ₄	2 ³ / ₃	7 ⁶ / ₆	18 ⁷ / ₇	23 ³ / ₃	5 ⁴ / ₄	2 ¹ / ₁	7 ⁴ / ₄	8 ² / ₂	11 ¹ / ₁	88 ⁸ / ₈	96 ⁸ / ₈	0 ⁴ / ₄	0 ⁷ / ₇			
Összesen . . .	21 ⁸ / ₈	1 ⁷ / ₇	23 ⁸ / ₈	21 ¹ / ₁	6 ^o / _o	1 ³ / ₃	0 ⁴ / ₄	5 ⁸ / ₈	15 ^o / _o	17 ⁴ / ₄	82 ⁵ / ₅	44 ⁸ / ₈	34 ^o / _o	9 ^o / _o			11 ⁴ / ₄

okból intézkedtek, hogy az eljárásságok az állami vagy egyéb közpénztárakból ellátásban részesülő nyugdíjasok életben létének igazolása alól lehetőleg felmentessenek és ezek nyilvántartásának és nyugtáik záradékolásának ügye a gyakorlati élet kívánalmainak megfelelőleg rendeztessék, azután, hogy a házalási engedélyek kiadására, a borellenőrzés teljesítésére, a havi segélyesek nyilvántartására s ezek állandó segélyezésére vonatkozó eljárás egyszerűsítettessék, stb.

Az egyes kerületi eljárásságok által 1905. évben kifejtett népmozgalmi tevékenységet számadatokkal az alábbi kimutatásban tesszük szemléltetővé:

A kerület megjelölése	Szegény- ségi	Erkölcsi	Egyéb hatósági	Összesen	A nyilván- tartott nyug- díjasok száma	A megejtett nyomozások száma
	bizonyítványt kiadott					
I.	1.010	705	534	2.249	1.340	3.200
II.	1.047	561	543	2.151	350	9.249
III.	2.239	628	3.907	6.774	275	7.793
IV.	346	120	250	716	324	4.861
V.	1.911	276	597	2.784	415	8.218
VI.	5.619	1.196	1.013	7.828	1.163	19.053
VII.	5.953	1.872	514	8.339	746	30.233
VIII.	3.966	2.120	1.754	7.840	856	22.357
IX.	2.304	984	792	4.080	630	13.722
X.	682	237	216	1.135	202	4.620
Összesen . . .	25.077	8.699	10.120	43.896	6.301	129.308

Ha ezeket az adatokat az 1904. évben közölt adatokkal párhuzamba állítjuk, kitűnik, hogy a szegénységi bizonyítványok száma némileg (mintegy 1%-kal) csökkent, míg az erkölcsi és egyéb tartalmú bizonyítványok száma ugyanilyen arányban emelkedett; viszont a nyilvántartott nyugdíjasok száma és a megtartott nyomozások munkanyaga némileg emelkedett.

Eszerint a kerületi eljárásságok népmozgalmi működésének terjedelme a tavalyival majdnem teljesen egyenlő volt, mely jelenségnek magyarázata csak az lehet, hogy közéletünk általános válságos állapota a viszonyok fejlődésére zsbasztólólag hatott s ez a népmozgalmat is érintette.

A munkának az egyes kerületi eljárásságok között való megoszlása a tavalyitól szintén alig mutat lényeges eltérést. Csupán az I. kerületre nézve kell megállapítanunk a szegénységi bizonyítványok csoportjában a tennivalók lényeges, nagy apadását. Ez a munka ebben a kerületben kerek 60%-kal, tehát a felénél is kevesebbre csökkent, holott tavaly a kevesbedés hasonló viszonylatban csupán 1·26%-ot tett ki.

V.

Lakbérleti ügyek.

A t. főügyész által 1902. évi november 10-én beterjesztett új lakbérleti szabályrendelet tervezetét, a jogügyi bizottmány, beható tárgyalások után, a maga részéről megállapította és további tárgyalás végett a tanácsnak be-mutatta.

VI.

Sajtóügyek.

Az 1905. évben ismét számos időszakos lapnak megindítását jelentették be a polgármesterhez sajtóhatósági szempontból leendő tudomásulvétel végett. A bejelentett lapokat irányuk illetve tartalmuk szerint a következő kimutatás-ban tüntetjük fel:

A lap iránya illetve tartalma	1905- ben meg- indult
Politikai napi	5
„ heti	7
„ havi	
Egyházi és tanügyi	1
Ifjúsági	1
Élcz	3
Jogi és közigazgatási	4
Egészségügyi	6
Ipari, kereskedelmi, közlek., közgazd.,	53
Gazdasági	3
Vegyes	23
Könyomatos	5
Hirdetési	6
Katonai	1
Társadalmi-, szépirodalmi, divat	43
Összesen	162

Az 1905. évben 30 lappal többet indítottak meg, mint 1904-ben s különösen figyelemre méltó jelenség, hogy míg 1904-ben biztosíték letételére kötelezett politikai tartalmú lap csak 3 indult, addig 1905-ben 5 politikai napilap és 7 politikai hetilap megindítása jelentetett be, tehát 9-el több mint a megelőző évben. Ennek magyarázata minden bizonnyal az 1905. év poli-tikai életének szokatlanul mozgalmas voltában gyökerezik.

A m. kir. belügyminiszter az 1905. évi július 24-én 71.770/905. III/a. számú rendeletében a törvényhatóságok első tisztviselőit szigorúan utasította, hogy a hírlapok és egyéb nyomtatványok utcán vagy házalás útján való elárúsítása tárgyában kiadott 1867. évi 1731. számú, 1873. évi 463. eln. számú és végül 1897. évi 1608. eln. számú belügyminiszteri rendeleteknek az elárúsítás mikénti fogatosítására vonatkozó rendelkezéseit a lapkiadókkal és lapárúsítókkal pontosan tartassák be s ugyanakkor megengedte, hogy az ismétlő-iskolákba jární köteles (12—15 éves) gyermekek, a nagy szüniidőben vagyis július és augusztus hónapokban, ha csak inasiskolába nem járnak, vagy tanfolyamban nem vesznek részt, az utcán hírlapokat árúsíthassanak.

Az 1905. évi október 8-án 106.647/905. III/a. számú belügyminiszteri rendelet pedig a sajtótermékekkel való házalás tárgyában 1867. évben 1731. szám alatt kelt belügyminiszteri körrendeleteket akként módosította, hogy az egész ország területén utcán vagy házalás útján elárúsítandó belföldi sajtótermékekre nézve, — *kivéve a hírlapokat* — az engedélyt a m. kir. belügyminiszter adja mag.

E rendelkezésnek indoka az volt, hogy az egész ország területén eladni és terjeszteni szándékolt sajtótermékeknek házalás útján valamint utcai árúsítás útján való terjesztésére rendkívül békítőlag hatott az a körülmény, hogy azoknak ily módon való terjeszthetésére minden törvényhatóság első tisztviselőjétől külön-külön kellett engedélyt kérni.

Az 1905. évben Budapesten 23 lapnak volt utcai árúsításra sajtóhatósági engedélye.

VII.

Kéjalgési ügy.

A kéjalgési ügy ellenőrzése a m. kir. államrendőrség hatáskörébe tartozván, erről részletes tájékozást a m. kir. államrendőrség évkönyvének 1905. évi kötete foglal magában.

De e tekintve ettől, a székesfőváros tanácsát is több ízben foglalkoztatta a keresetszerű kéjalgés ügye, részint akkor, midőn több kéjngő-telepnek vagy magánkéjngő-lakásnak megszüntetése iránt lépett fel, melyeket templomhoz, iskolához és középülethez való közelléttük miatt a közerkölcsiségre nézve ártalmasaknak vélt;

részint pedig akkor, midőn sürgette a székesfővárosi m. kir. államrendőrség főkapitányi hivatalánál, a keresetszerű kéjalgés ügyének újabb szabályozására vonatkozólag e hivatal által, a m. kir. belügyminiszter úrnak megelőző évben adott utasítására, készitendő szabályrendelet-tervezetnek mielőbbi elkészítését és tárgyalás végett leendő megküldését.

Ennek a fejlődöttebb és változott viszonyok folytán indokolt új szabályrendeletnek mielőbbi elkészítése kettős okból volt különösen sürögős.

Először azért, hogy mielőbb megszűnjék az a sérelém, mely a székesfőváros törvényhatóságának önkormányzati, illetve szabályrendelet alkotási jogán esett, midőn a rendőrfőkapitány, daczára annak, hogy a keresetszerű kéjalgés szabályozására 837/84. kgy. szám alatt érvényben levő fővárosi szabályrendelet volt és van, a főváros törvényhatóságának megkérdezése nélkül, 1900-ban 49.465. szám alatt kelt rendeletével a keresetszerű kéjalgés ügyét önhatalmúlag szabályozta;

másodszor meg azért, hogy mielőbb hatályon kívül helyztessenek, a jelzett rendeletnek a keresetszerű kéjalgés szabályozása terén létesített azon újításai, melyeket a székesfőváros törvényhatósága közrendészeti, közerkölcsiségi és közegészségügyi szempontokból ártalmasaknak talált s melyek ellen éppen ezért a megelőző években erélyesen állást is foglalt.

Mivel pedig a székesfővárosi m. kir. államrendőrség az új szabályrendelet tervezetének elkészítése végett hozzáintézett sürgetéseknek egyáltalán nem tett eleget, ennélfogva a székesfőváros tanácsa az 1905. évben felterjesztést intézett a m. kir. belügyminiszterhez, hogy a rendőrfőkapitányi hivatalt a szabályrendelet-tervezetnek sürögős elkészítésére újabban is utasítsa.

TIZEDIK RÉSZ.

A székesfőváros középítésügyi viszonyai.

I.

Útak, terek, lépcsők.

1. Útak építése és burkolása.

A) A székesfőváros részéről.

A 154—157. lapon közölt kimutatás feltünteti az 1905. évben végzett új utca- és útburkolatok közül azokat, amelyeknek végső elszámolása még az 1905. év folyamán megtörtént.

Ezeknek az útrendezéseknek az összes költsége 533.551 korona. Ha ezt az összeget összehasonlítjuk az 1904. évben végzett utczaburkolások költségével, amely 1,452.194 koronába került, azt látjuk, hogy ebben az évben az előzőhöz képest kevesebb utat építettünk. Ez azonban csak látszólag van így, és abban leli magyarázatát, hogy részben olyan nagyszabású útépitkezések indultak meg, amelyeket ebben az évben befejezni nem lehetett, másrészt meg a tényleg befejezett építkezések — éppen nagy számuknál fogva — nem voltak leszámolhatók.

Az idei útépitések költségéből 28.630 koronát fordítottunk az 1903. évben megkezdett szabadság-téri rendező munkák befejezésére; ezzel az összeggel létesítettük az Osztrák-Magyar-Bank és a Tőzsde-palota környékének rendezését, amely az említett építkezések folytán a múlt évről visszamaradt. A Szabadság-tér az 1903. évben megindult rendező munkáinak befejeztével immár teljes szépségében pompázik. A hatalmas építészeti remekművek érvényesülését a tervek impozáns méretei, valamint a sablontól eltérő formája lehetővé teszi.

Az 1905-ben épült út-

Sorszám	Az utca, út, tér neve	24/32	16/32	18/27	Durva (16/32 cm.) *26/26 cm.	3 cm.	2 cm.	26/26	Kavi- csolt	Bazalt koczká *bazalt fejkő
		cm.	cm.	cm.		cm. kő	öntött aszfalt			
		szegélykő (m)				gyalogút (m ²)				
<i>I. kerület.</i>										
1	Csermely-út	—	906	—	—	—	—	—	—	*1698
2	Daróczi-út	—	—	—	306	—	—	—	—	—
3	Fürj-utca	—	—	—	1.522	—	—	—	—	—
4	Gaál-utca	—	—	—	420	—	—	—	1.134	—
5	Lógody-utca	—	—	—	*243	—	—	1.560	—	*20
	Összesen	—	906	—	2.248	—	—	1.560	1.134	*1.718
<i>II. kerület.</i>										
6	Lánczhid-utca	124	46	244	—	569	—	—	—	3.375
7	Nyúl-utca	—	—	548	—	—	—	33	1.060	—
	Összesen	124	46	792	—	569	—	33	1.060	3.375
<i>IV. kerület.</i>										
9	Egyetem-tér	11	—	—	—	36	28	—	—	—
10	Kecskeméti-utca	—	—	—	—	20	—	—	—	—
11	Kéményseprő-utca	83	16	—	—	148	—	23	—	*318
12	Mária-Valéria-utca	—	—	—	—	604	—	—	—	—
13	Vármegyeház-utca	—	270	—	—	—	—	—	—	—
	Összesen	94	286	—	—	808	28	23	—	*318
<i>V. kerület.</i>										
14	Akadémia-u. 20 mill. kölc.	—	—	—	—	998	—	—	—	—
15	Erzsébet-tér nyugati oldala	—	—	—	—	—	—	—	—	—
16	József-tér (20 mill. kölc.)	—	—	—	—	49	—	—	—	—
17	Lipót-tér északi oldal (20 mill. kölc.)	213	—	—	—	778	—	—	—	—
18	Miatyánk-u. (20 mill. kölc.)	—	—	—	—	—	—	—	—	—
19	Országház (5 és 6. sz. házak előtt)	—	—	—	—	—	—	—	—	—
20	Szabadság-tér (az O. M. Bank és Tőzsde körül)	439	5	15	—	849	—	8	—	331
21	Vigadó-u. (20 mill. kölc.)	85	—	—	—	197	—	—	—	—
	Összesen	737	5	15	—	2.865	—	8	—	331

és utcaburkolatok.

Trachyt koczká	Trachyt ter- mészkő	Tömör- ített aszfalt	Öntött aszfalt		Fa- koczká	Keramit		Makadam		Zúzott kő	Duna- kavics *bánya- kavics	Összes költség	
			5 cm.	4 cm.		15 cm. bétonon	10 cm.	alappal	alap nélkül				
kocsiút (m ²)												m ²	K
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	275	21.764	
81	235	—	—	—	—	—	—	—	—	—	31	2.229	
—	1.222	—	—	—	—	—	—	—	3.790	—	*380	12.413	
—	315	—	—	—	—	—	—	945	—	—	31	5.279	
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	12.556	
81	1.872	—	—	—	—	—	—	945	3.790	—	*380	53.741	
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	181	453	19.384	
—	420	—	—	—	—	—	—	—	1.509	292	*75	9.008	
—	420	—	—	—	—	—	—	—	1.509	473	*75	28.392	
—	—	1.485	—	—	—	—	—	—	—	—	—	19.279	
—	—	1.951	—	—	—	—	—	—	—	—	—	10.846	
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	52	60	6.160	
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	5.246	
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	16	1.207	
—	—	3.436	—	—	—	—	—	—	—	52	76	42.738	
—	—	—	2.749	—	—	—	—	—	—	—	—	39.208	
—	—	—	1.393	—	—	—	—	—	—	—	—	—	
—	—	3.028	—	—	—	—	—	—	—	—	—	47.747	
—	—	—	1.786	—	—	—	—	—	—	—	—	30.611	
—	—	—	489	—	—	—	—	—	—	—	—	5.104	
—	—	—	1.433	—	—	—	—	—	—	—	—	14.326	
1.179	—	128	1.248	—	—	—	—	—	—	—	100	28.630	
—	—	—	120	—	550	—	—	—	—	—	—	12.614	
1.179	—	3.156	9.218	—	550	—	—	—	—	—	100	178.260	

Sorszám	Az utca, út, tér neve	24/32	16/32	18/27	Durva (16/32 cm.) *26/26 cm.	3 cm.	2 cm.	26/26 cm. kő	Kavi- csolt	Bazalt kocskák *bazalt fejkő
		szegélykő (m)				gyalogút (m ²)				
	Áthozat	—	—	—	—	—	—	—	—	—
	<i>VI. kerület.</i>									
22	Érsek- és Próféta-utca (20 mill. kölcs.)	346	—	—	—	—	684	—	—	—
23	Huba- és Csángó-utca	—	—	—	—	—	—	1.164	—	—
24	Lázár-u. (20 mill. kölcs.)	433	—	—	—	—	512	—	—	—
25	Lehel-utca	—	—	—	—	—	—	977	—	—
	Összesen	779	—	—	—	—	1.196	2.141	—	—
	<i>IX. kerület.</i>									
27	Közvágóhíd	—	—	—	—	883	—	—	—	*12313
28	Nádasdy-utca	—	—	90	—	—	—	—	—	—
	Összesen	—	—	90	—	883	—	—	—	12.313
	<i>X. kerület.</i>									
29	Gergely-utca	—	—	—	—	—	—	877	—	—
30	Szabóky-utca	—	—	—	—	—	—	264	—	—
	Összesen	—	—	—	—	—	—	1.141	—	—
	ÖSSZE-									
	I. kerület	—	906	—	2.491	—	—	1.560	1.134	1.718
	II. „	124	46	792	—	569	—	33	1.060	3.375
	IV. „	94	286	—	—	808	28	23	—	318
	V. „	737	5	15	—	2865	—	8	—	331
	VI. „	779	—	—	—	—	1.196	2.141	—	—
	IX. „	—	—	90	—	883	—	—	—	12.313
	X. „	—	—	—	—	—	—	1.141	—	—
	Összesen	1.734	1.243	897	2.491	5.125	1.224	4.706	2.194	18.055
	Ehhez az 1904. évi állapot az évkönyv szerint	94.159	302508	132529	75.327	331337	14.604	742922	174154	519348
	Összesen	95.893	313751	133426	77.818	336462	15.828	747628	176348	537403
	b) Az 1905-ben készült kültelki makadam-utak.									
	Névtelen-út a III. ker., Józsefhegyi-utczából ki- ágazólag	—	—	—	—	—	—	—	—	322
	Állategészségügyi telephez vezető út a IX. ker., Gubacsi dűlőben	—	—	—	—	—	—	—	—	6.538
	Az 1904. év végéig épült makadam-utak az év- könyv szerint	—	—	—	—	—	—	—	—	675773
	Összesen	—	—	—	—	—	—	—	—	682311

Trachyt koczka	Trachyt ter- mészkő	Tömörít- ett aszfalt	Öntött aszfalt		Fa- koczka	Keramit		Makadam		Zúzott kő	Duna- kavics *bánya- kavics	Összes költség
			5 cm.	4 cm.		15 cm.	10 cm.	alappal	alap nélküli			
kocsit (m ²)												
											m ³	K
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
—	—	—	—	1.000	—	—	—	—	—	—	—	20.625
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1.708
—	—	—	—	1.695	—	—	—	—	—	—	—	29.035
55	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1.208
55	—	—	—	2.695	—	—	—	—	—	—	—	52.576
7.216	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1.608	170.669
543	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	44	901
7.759	—	—	—	—	—	—	—	6.538	—	—	*205	196.431
27	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	2	4.867
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1.407
27	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	2	6.274
	FOGLALÁS:											
81	1.872	—	—	—	—	—	—	945	3.790	—	717	53.747
—	420	—	—	—	—	—	—	—	1.509	473	603	28.392
—	—	3.436	—	—	—	—	—	—	—	52	76	42.738
1.179	—	3.156	9.218	—	550	—	—	—	—	—	100	178.260
55	—	—	2.695	—	—	—	—	—	—	—	—	52.576
7.759	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1.652	171.5701
27	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	2	6.274
9.101	2.292	6.592	9.218	2.695	550	—	—	945	5.299	525	3.150	533.551
946871	721328	24.312	125598	53.298	93.865	238956	13.856	555639	625066	119663	255008	47.851.086
955972	723620	30.904	134816	55.993	94.415	238956	13.856	556584	630356	120188	258158	48384637
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	383
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	24.861
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	2.901.976
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	2.927.220
Tehát az összes bel- és kültelki utak értéke az 1905. év végén											51.311.857	

Nagyobb szabású kövező munka folyt még a Közvágóhid területén, ahol 19.500 m²-nyi felületet burkoltunk részben bazalt fejkővel, részben trachyttal. cementtel kiöntött hézagokkal. Ez a munka 170.669 koronába került.

Körülbelül másfél évtized előtt a székesfőváros anyagi viszonyainál fogva a nagyobb költségű utépítéseket költség hiánya miatt évről-évre el kellett halasztani; de már akkor fölmerült az az eszme, hogy rendkívüli alapból, kölcsönből hajtassanak végre ezek a rendes — budgetből nem fődözhető — építkezések. Ez a kérdés azonban csak 1903-ban nyomult nagy erővel az előtérbe, amikor az általános nagy munkapangás az ipart, abban az utépítő- és bányai ipart is végromlással fenyegette. Az akkor újra megindult tárgyalások eredményeként a törvényhatóság elhatározta, hogy az útburkoló munkálatokra 20.000.000 korona kölcsönt vesz föl, amelyből több elsőrendű vonal (köztük a Fehérvári-út és a Váci-út), valamint a hosszabb idő óta elhanyagolt mellék utcák burkolatai a legújabb burkoló rendszerek szerint építtessenek meg és ezzel a kizárólag hazai kő-, aszfalt- és keramit-ipar körülbelül arányos mértékben, nevezetesen az aszfaltvállalatok 34·0%, a kőbányák 33·3% és a keramitgyárak 14·5% erejéig is tápoltassanak, a maradék 18·2% a felsorolt három féle anyagoknak alternative való fölhasználására, mintegy árkiegyenlítőül tartatott fenn.

Ennek a 20 milliónak földelgozását az 1904. 278.433. t. sz. határozat hét évre osztotta föl, az utolsó két évben azonban csak néhány útkövezet szerepel, mert a nagy közszükségletet az aránylag — főleg az első években — még fejletlen hazai kőbányák nem lettek volna képesek fődözni.

Az idézett határozattal megállapított program szerint 1905-ben 39 utca (3,925.000 K), 1906-ban 30 utca (3,236.000 K), 1907-ben 40 utca (3,436.000 K), 1908-ban 25 utca (2,851.000 K), 1909-ben 39 utca (3,291.000 K) 1910-ben, 3 utca (1,580.000 K), 1911-ben 5 utca (1,679 000 K), összesen tehát 181 utca és út, tér burkolata fog újonnan épülni és a tanács e munkák végrehajtásával a mérnöki hivatal kebelében külön Mihályfi József főmérnököt, Fock Ede mérnököt és Pokomándy István segédmérnököt bízta meg, melléjük megfelelő segéderőket is engedélyezvén. A munka 1905. évben megkezdetvén, programszerűleg akadálytalanul folyik.

A 20 milliós kölcsönből létesített burkolatok a rendes budgetből fődözött munkákkal közös táblázatba foglalvák.

B). A fővárosi közmunkák tanácsa részéről.

Az 1905. év folyamán a közmunkák tanácsa utépítő munkákat nem végzett.

Ebben az évben indultak meg a tárgyalások, az iránt, hogy a székesfővárossal közös költségen rendeztessék a gellérthegyi Szerpentin-útnak a Döbrentei-térre való betorkolásának folytatólagos szakasza a Horgony-utczáig.

Az említett szerpentin útnak az a része, amely a Döbrentei-tér sarkán lévő Hubert-féle háznak a szerpentin útra eső homlokzata előtt vonul el, már 1903. évben megépült. Ez azonban mindaddig, míg az út folytatása megépül, zsákutcát képez és így a forgalom lebonyolítására nem alkalmas.

Ennek a szerpentin útnak a Horgony-utczáig való folytatólagos megépítésére összesen 457.000 koronát irányoztak elő. Ezt az összeget mind a két hatóság közösen fizeti. A csatornázás, víz- és gázcsőfektetés, valamint a kertészeti munkák végrehajtásáról pedig a székesfőváros gondoskodik a saját költségén.

A tervezett szerpentin út a már megépített szakasz profiljában fog továbbfejlesztetni. Kocsiútja bazalt makadammal, 1—1 méteres bazalt folyókéval; gyalogútja a Hubert-ház folytatásában aszfalttal, a szemközti oldalon, a tervezett támfal mentén pedig kavicsal burkoltatnék.

2. A kerületi elüljáróságok tevékenysége az útrendezés és útfenntartás körül.

A kerületi elüljáróságok, műszaki személyzetük útján fentartják a közutakat, utcákat és tereket. Útvonalak új burkolása a központ feladata.

A) Új közmunkákat mindazonáltal a II., VI., IX. és X. ker. elüljáróságok hajtottak végre. Ezek közül nagyobb csupán a II. ker. Mész- és Füge-utca rendezése 4033·30 K költséggel, a VI. ker. Balzsam-utca rendezése 4201·93 K és a Palota-út rendezése 4065·86 K költséggel.

B) Az utak karbantartása az egész székesfővárosban általában javult, különösen, mert a 20 milliós kövezési függő kölcsönből folytatólag az 1905. évben is a közutakat aszfalttal, bazalttal vagy keramittal burkolták. Ezek a munkák haszonnal járnak. Először a régi rossz trachyt-burkolatok helyett megfelelőbb új burkolatot kapunk (hazai termék), másrészt pedig a kicserélt régi anyagot a makadam, illetőleg burkolatlan utakon ismét felhasználhatjuk és így a kerületek ezeken a helyeken is jobb burkolatokhoz jutottak.

Amennyiben a kövezetek ellen azonban mégis hangoznak fel panaszok, úgy ez leginkább oda vezethető vissza, hogy a kerületi elüljáróságok még ma nincsenek eléggé dotálva a kövezetjavítási hitel, valamint az ahhoz szükséges kömennyiség tekintetében.

A 154—157. lapon közölt táblázatból kitűnik, hogy a székesfővárosban a trachyt burkolat még mindig dominál 2,331.564 m² területtel, a faburkolat ellenben a legkevesebb, mert területe csak 92.452 m².

Burkolatnemek szerint 1905. évben különben a következő területek mutathatók ki:

1. Trachyt burkolat	2,331.564 m ²	
2. Macadam	1,896.364 "	
3. Aszfalt	594.830 "	
4. Gránit és bazalt	458.612 "	} 506.721 m ²
Bazalt fejkő	48.109 "	
5. Kavicsolt járda	312.216 "	
6. Keramit kociút	246.259 "	} 249.243 m ²
" járda	2.984 "	
7. Faburkolat	92.452 "	
8. Egyéb gondozott burkolat:		
kociút	30.252 "	} 44.196 m ²
járda szegélykövel	13.944 "	

Ezeknek a burkolatoknak a területe 6,027.586 m², a fentartási költsége pedig 1,457.054 korona volt.

A fentartott összes burkolatok, burkoló nemek és kerületek szerint a mellékelt kimutatásban található. Ugyanott láthatók ezeknek a burkolatoknak a fentartása körül az 1905. évben kerületenkint és burkolat nem szerint egyenkint felmerült költségösszegei is.

C) A kövezetjavításokat általában gyorsan végzik az elüljáróságok. Ott, hol annak szüksége fenforog, házilagos kövezést is alkalmaznak. Úgy, mint 1904. évben, most is az V., VI., VII., és VIII. kerületekben a szerződött kövezőmester mellett házilagos kövező is volt alkalmazva. A házilagos kövezőt igénybe vették: az V. kerületben 120 esetben, 6527 korona költséggel; a VI. kerületben 412 esetben 4676 korona kiadással; a VII. kerületben 7122 esetben 11.173 korona költséggel és a VIII. kerület 2683 esetben összesen 4512 koronát fizettek ki házilagos kövezési munkák után.

A kövezetjavításokra a kerületi elüljáróságok 747.093 koronát használtak fel, és pedig anyagokra 338.978, munkabérre 259.571 koronát és az évenkénti általános összegben fizetendő díjas fentartásokra 148.544 koronát utalványoztak ki az elüljáróságok.

Az 1905. évben végzett kövezetjavítások és a reájuk fordított összegek részletes kimutatása a 161. lapon található.

D) *Bel- és kültelki makadám utak, hidak és átkok fentartására* összesen 915.520 korona kellett. Ezeket a munkákat a kerületi elüljáróságok a költségvetés: I. községi alap XXXVI. fejezetében engedélyezett hitel alapján gondozták, úgy mint az előző esztendőben is útkaparó napszámosok igénybe vételével.

Ezenkívül 3 drb városi tulajdont képező és 3 vállalati úton biztosított gőz útihenger, valamint 2 városi, és 1 vállalati úton biztosított gőz útieke működött közre. Az igás elfogatókat vállalati úton biztosították.

Ezen 915.520 korona utfenntartási költségből legtöbb esik, éppúgy, mint 1904. évben, az I-ső kerületre, utána a X. kerület következik, legkevesebb pedig a VIII. kerületre. A IV. kerületben nem lévén makadám út, e címen költség sem merült fel.

A makadám utakra kerületenkint felhasznált anyagokról és munkabérekről a 162. lapon összeállított kimutatás számol el.

E) A X. kerületben a *köztisztasági tennivalókat* a kerület egész területén 1905-ben is a kerületi mérnök látta el, eltérőleg az I—IX. kerülettől, melyeknek köztisztasági ügyeit a köztisztasági hivatal végezte. A X. kerületben volt 60 rendes munkás, 3 munkavezető és 1 felügyelő, akik a kövezeteket és a makadám utak folyókáit separték csupán. A makadám burkolat tisztántartása nem terhelte ezt a rovatot. A X. kerületi elüljáróság köztisztasági rovatára előirányzott 63.559 koronából a munkások ruhát, sapkát és bakancsot is kaptak.

A kerület megnevezése	Gránit vagy bazalt kockák	Bazalt fejtő	Trachyt					Aszfalt					Fa	Kerámit			Makadam			Hidak és árkok fentartási költsége	Kavicsolt	Egyéb				Összesen
			kocsi út			járda	fősszeg	maka-dam	öntött			össze-sen		kocsi út	kocsi út	járda a szegély kövel	alappat nélküli	alappat-tal	összesen			járda	kocsi út	járda a szegély kövel	összesen	
			termés-kő	kocka-kő	összesen				kocsi út	járda a szegély kövel	összesen															

I. Terület (m²).

I. . . .	25.761	590	75.695	56.200	131.895	62.283	194.178	—	1.757	21.321	23.078	1912	24.990	470	8.613	—	583.229	583.229	—	37.250	—	—	—	875.081	
II. . . .	33.639	916	90.663	57.728	148.391	69.576	217.967	295	3.725	24.139	27.864	—	28.159	2.854	27.405	210	68.269	51.617	119.886	—	28.374	—	—	—	459.410
III. . . .	13.622	—	53.309	42.958	96.267	40.153	136.420	2.306	6.043	1.040	7.083	—	9.389	—	580	—	136.021	6.000	142.021	—	3.964	—	—	—	305.996
IV. . . .	54.834	364	—	41.237	41.237	11.785	53.022	—	39.859	63.114	102.973	1060	117.233	6.551	1.147	—	—	—	—	—	683	—	3.373	3.373	237.207
V. . . .	79.231	10.834	25.764	188.103	213.867	62.880	276.747	—	26.943	80.332	107.275	10713	119.988	8.517	4.689	1.228	53.631	69.557	123.188	—	13.470	—	—	—	637.892
VI. . . .	32.420	7.593	79.465	164.366	243.831	103.548	347.379	13.850	22.008	65.670	87.678	1082	102.110	58.459	22.102	1.146	81.836	79.395	161.231	—	15.640	—	—	—	748.080
VII. . . .	57.612	11.090	114.393	98.074	212.467	152.084	464.551	—	12.090	28.269	40.359	—	40.359	6.024	31.289	400	106.423	121.198	227.621	—	103.733	—	—	—	842.679
VIII. . . .	38.054	13.893	128.542	95.520	224.062	143.316	367.378	19.132	22.946	30.675	53.621	1032	76.585	3.919	12.252	—	60.893	—	60.893	—	40.459	30.252	—	30.252	643.685
IX. . . .	84.836	2.715	26.400	112.464	138.864	81.736	220.600	1.302	39.246	33.568	72.814	—	74.116	5.658	37.488	—	18.900	115.900	134.800	—	—	—	—	—	560.213
X. . . .	38.603	114	84.004	15.631	99.635	53.687	153.322	—	1.815	86	1.901	—	1.901	—	100.694	—	156.311	187.184	343.495	—	68.643	—	10.571	10.571	717.343
Fősszeg .	458.612	48.109	678.235	872.218	1.550.516	781.048	2.331.564	36.885	176.432	348.214	524.646	10399	594.830	92.452	246.259	2.984	583.229	630.851	1.896.364	—	312.216	*30.252	13.944	44.196	6.027.586

II. Költség (koronákban).

I. . . .	643	—	1.787	24.296	26.083	588	26.671	—	192	—	192	—	192	—	—	—	156.413	156.413	11.266	7.723	—	—	—	—	202.908
II. . . .	12.406	8.413	7.401	14.971	22.372	1.720	24.092	118	81	—	81	—	199	1.670	5.325	—	26.740	30.260	57.000	765	323	—	—	—	110.193
III. . . .	1.617	599	2.476	1.789	4.265	206	4.471	1.463	2.260	—	2.260	—	3.723	—	117	—	—	94.985	94.985	2.500	—	—	88	88	108.100
IV. . . .	6.493	—	—	4.396	4.396	235	4.631	—	2.521	4.333	6.854	75	6.929	578	49	—	—	—	—	—	69	—	—	—	18.749
V. . . .	25.394	19.682	1.109	23.728	24.837	207	25.044	—	5.095	5.358	10.453	117	10.570	9.720	3.372	119	52.230	75.206	127.436	—	—	—	—	—	221.337
VI. . . .	4.116	2.393	3.551	13.252	16.803	1.740	18.543	—	18.108	7.495	25.603	—	25.603	64.117	5.063	—	85.444	—	85.444	3.398	—	—	—	—	208.677
VII. . . .	20.542	10.361	16.316	17.360	33.676	1.669	35.345	—	3.244	1.220	4.464	—	4.464	4.655	8.767	—	4.315	97.536	101.851	1.354	—	—	—	—	187.339
VIII. . . .	33.874	698	16.371	31.161	47.532	734	48.266	7.535	2.645	943	3.588	149	12.272	1.384	8.661	—	26.614	—	26.614	—	463	—	—	—	132.232
IX. . . .	11.688	1.478	12.860	8.856	21.716	203	21.919	224	4.992	1.172	6.164	—	6.388	4.857	12.761	—	3.212	44.216	47.428	—	—	—	—	—	106.519
X. . . .	8.361	817	4.816	2.932	7.748	1.471	9.219	—	—	—	—	—	—	—	10.775	—	39.112	83.903	123.015	1.695	776	5.906	436	6.342	161.000
Fősszeg .	125.134	44.441	66.687	142.741	209.428	8.773	218.201	9.340	39.138	20.521	59.659	1041	70.340	86.981	54.890	119	156.413	426.106	820.186	20.978	9.354	*5.906	524	6.430	1.457.054

* Mezei utak.

A kerületi elüljáróságok által végzett kövezetjavítások az 1905. évben.

Budapesti közigazgatás 1905.

A kerület megjelölése	24/32 cm.	16/32 cm.	18/27 cm.	Durva 16/32 cm.	3 cm. öntött aszf.	3 cm.	26/26 cm. Kő	Kavi- csolt	Gránit vagy bazalt	Trachyt	Trachyt ter- mészkő	Tömörített aszfalt	5 cm. öntöttaszf.	4 cm.	Fakocsk	Kerámít		Dunakavics	A föl- használt anyag ára	Föl- merült munka- bér	Díjaz- fontar- tások költség- összege	A fen- tartás költsége összesen	
	15 cm. bétoron	10 cm. tégla	szegélykő (m.)	gyalogút (m²)		kocsiút (m²)										alap (m.)	koronákban						
I.	—	—	277	—	—	—	385	—	236	7.329	177	—	—	—	—	—	—	—	243	17.827	9.496	192	27.515
II.	—	236	718	—	—	—	542	—	3.498	6.251	4.702	296	81	—	1.670	17.752	—	—	822	26.917	18.002	7.146	52.065
III.	—	70	105	—	—	—	194	—	1.636	1.288	2.336	—	—	226	—	—	—	—	326	28.251	7.183	2.425	37.859
IV.	296	82	67	—	629	149	211	5	7.321	3.569	—	30	679	106	476	—	—	22	511	29.193	18.749	15.396	63.338
V.	441	144	—	—	1.260	—	1.297	13.584	13.081	21.367	1.198	—	270	—	17	—	13	—	—	52.959	33.704	7.238	93.901
VI.	—	2.107	—	—	852	—	—	—	4.634	22.240	948	—	472	—	4.761	—	232	—	1.143	61.783	81.770	33.560	177.113
VII.	—	271	155	—	697	80	1.357	—	3.437	12.220	11.273	—	191	11	955	5.425	—	—	924	31.689	29.585	22.860	84.134
VIII.	39	15	45	—	—	—	427	3.526	6.412	8.076	13.574	—	3.353	191	272	1.889	—	—	1.061	61.861	28.447	15.310	105.618
IX.	—	3	—	—	83	36	203	—	71	18.956	12.860	—	26	239	1.097	3.976	12	—	634	21.470	25.449	33.642	80.561
X	120	—	—	—	—	—	2.148	—	3.407	484	3.307	—	—	—	—	—	—	—	125	7.028	7.186	10.775	24.989
Összesen . .	896	2.928	1.367	—	3.521	265	6.764	17.115	43.733	91.780	50.375	326	5.072	773	9.248	29.042	257	22	5.789	338.978	259.571	148.544	747.093

↑ Ebből 1478 m² bazalt fejkő.
* 26.39 cm. járdakőből készült szegély a Kőbányai-úton.

A kerületi elüljáróságok által fentartott makadám utak az 1905. évben.

A kerület megjelölése	Fölhasznált anyagok		Munkabér koronákban			Összes anyagérték	Összes munkabér		Összes költség
	mennyisége	értéke	koronákban		Összes munkabér		Összes költség		
			zúzott kő ¹⁾	karics				fuvar	
I.	7.240	4.994	54.448	4.114	36.874	58.563	140.717	29	199.280
II.	2.716	2.001	19.261	1.600	9.740	20.862	31.736	67	52.599
III.	4.157	900	26.476	1.800	21.798	28.276	76.223	17	104.500
IV.	—	—	—	—	—	—	—	—	—
V.	8.691	1.137	79.625	3.299	6.899	82.924	44.512	—	127.436
VI.	6.324	762	51.003	2.137	13.900	53.140	63.523	39	116.664
VII.	4.935	1.674	44.530	5.944	8.663	50.474	50.427	—	100.901
VIII.	2.285	272	16.748	977	1.487	17.725	8.889	—	26.614
IX.	3.551	977	31.053	4.007	1.102	35.060	12.368	—	47.428
X.	6.475	2.747	61.357	11.015	7.839	72.372	67.726	—	140.098
Összesen	46.374	15.464	384.503	34.894	108.304	419.398	496.122	52	915.520

A kerületi elüljáróságok egyéb középítési tevékenységéről szóló részletes kimutatás következő:

A kerületi elüljáróságok egyéb középítési tevékenysége 1905-ben.

A kerület megjelölése	A közmunka-utalványok száma	A közmunka számlantelvények száma	A járdafektési engedélyek száma	A gondozott illemhelyek száma	A végrehajtott új közmunkák száma	A végrehajtott új közmunkák költségei koronákban	A kőterek		Házilagos kövezés	
							száma	az ezeken tartott kö-értéke	hány helyen alkalmaztatott	mely össze-geket hasz-nál fel K-nakban
I.	446	280	3	5	—	—	—	—	—	—
II.	329	207	2	4	1	4.033	—	—	—	—
III.	224	225	—	7	—	—	—	—	—	—
IV.	357	125	1	6	—	—	1	350	—	—
V.	286	151	5	3	—	—	1	6.000	120	6.527
VI.	327	326	15	24	2	8.268	1	8.380	412	4.676
VII.	380	376	20	1	—	—	1	6.004	7.122	11.173
VIII.	105	135	18	3	—	—	1	10.715	2.683	4.512
IX.	211	53	3	6	1	323	—	—	—	—
X.	291	229	1	11	5	2.267	—	—	—	—
Összesen	2.956	2.107	68	70	9	14.891	6	31.449	10.337	26.888

3. Kövező, illetve burkoló anyag beszerzése.

Az 1905. évi költségelőirányzat XXXV., XXXVI., XXXVII., XXXVIII. kiad. fejezet terhére, árlejtés útján, a következő mennyiségű kőanyagot szereztük be.

1. 316.500 drb bazalt ¹⁸/₁₈/₁₈ cm méretű koczkakövet, amely mennyiség szállítását a vállalkozók következő egységáron vállalták el:

186.000 drbot a korláti bazaltbánya r.-t., 1000 drb korláti bazalt koczkakövet 620 K-ért (jobbpartra + 2⁵/₀%) volt köteles szállítani.

130.000 drbot a kissebesi gránitkőbányák r.-t., 1000 drb csomai bazalt koczkakövet 615 K-ért. (Jobbpartra 635 K.)

2. 80.000 drb ¹⁸/₁₈ cm. felső lappal bíró, ¹⁷/₁₈ cm. magas csonkagüla alakú úgynevezett nagyobb bazalt fejkő, amely kőmennyiség szállítását a korláti bazaltbánya r.-t. vállalta el, köteles volt szállítani nevezett cég 80.000 drb nagyobb fejkövet, ezerét 400 K-ért.

3. 213.100 drb ¹⁸/₁₈/₁₈—₁₄ cm. méretű bazalt fejkövet, amely kőmennyiség szállítását a vállalkozók következő egységáron vállalták el:

130.000 drbot a korláti bazaltbánya r.-t., 1000 drb korláti bazalt fejkövet 310 K-ért. (Jobbpartra + 2⁵/₀%)

¹ A jobbparti nagy kőter azonkívül szintén a II. kerületben van. A balparti nagy kőter is az V. kerületben van.

83.100 drbot a kissebesi gránitkőbányák r.-t., 1000 drb csomai bazalt fejkövet 310 K-ért. (Jobbpart 322 K.)

4. 26.200 drb $18/18$ cm. m. kékes trachyt koczkakövet, amely kőmennyiség szállítását a dunabogdányi és visegrádi kőbánya-kezelőség vállalta el 1000-ét (bal- vagy jobbpartra) 275 K-ért.

5. 8000 drb $18/18$ cm. m. félkékes trachyt koczkakövet, amely kőmennyiség szállítását a dunabogdányi és visegrádi kőbánya-kezelőség vállalta el ezerét 270 K-ért.

6. 25.490 drb $10/32/32$ cm. méretű trachyt metszett szegélykövet, amely mennyiség szállítását a következő egységáron vállalták el:

10.000 drbot a dunabogdányi és visegrádi m. kir. kincstári kőbánya-kezelőség, 1000 drb dunabogdányi metszett $10/32/32$ cm. méretű metszett szegélykövet 900 K-ért.

6100 drbot a dunabogdány-doboshegy-zebegényi trachyt kőbányák haszonbérleti vállalata, özv. Weresmáthy Bertalanné, 1000 drb dunabogdányi trachyt metszett szegélykövet 900 K-ért.

9390 drbot Roheim Károly és fiai cég, 1000 drb ugyancsak dunabogdányi trachyt metszett szegélykövet 898 K-ért.

7. 88.800 drb $20/20/18$ cm. méretű járdakövet amely kőmennyiség szállítását következő egységáron vállalták el:

65.000 drbot a dunabogdányi és visegrádi m. kir. kincstári kőbánya-kezelőség, 1000 drb dunabogdányi trachyt járdakövet 300 K-ért.

23.800 drbot Roheim Károly és fiai cég, 1000 drb ugyancsak dunabogdányi trachyt járdakövet 305 K-ért.

8. 100⁰⁰ m³ trachyt terméskövet, amely kőmennyiség szállítását Roheim K. és fiai cég vállalta el pro m³ 5 K-ért.

9. Végre 200⁰⁰ fm. egyenes, 26⁰⁰ fm. köríves gránit szegélykövet. 20 drb gránit csatorna födlapot, 2 pár kapukövet; — amely kőmennyiség szállítását A. Poschacher maushauseni cég vállalta el és pedig a 200⁰⁰ fm. egyenes gránit szegélykő szállítását (a bal- vagy jobbparti kőterre) pro fm. 10 koronáért, a 26⁰⁰ fm. köríves gránit szegélykő szállítását, pro fm. 15 K-ért, 20 drb gránit csatorna födlap szállítását, pro födlap 14 K-ért, 2 pár kapukő szállítását, párját 120 K-ért.

Beszereztünk ezenkívül a 20 millió koronás burkoló kölcsön terhére is kőanyagot és pedig a következő egységáron:

A 20 millió koronás burkoló kölcsön 1905. évi programjában szereplő V. ker. vácsi-úti munkálatokhoz 564.730 drb $18/18/18$ cm. méretű bazalt koczkakövet.

211.000 drb járdakövet, 13.053 drb metszett szegélykövet melynek szállítását vállalkozók nyilvános árlejtésen a következő egységáron vállalták el.

450.000 drbot a korláti bazaltbánya részvénytársaság, 1000 drb korláti bazalt koczkakövet 620 K-ért.

64.730 drb csomai bazalt koczkát és 50.000 drb Janssen-féle somos-újfalusi bazalt koczkát a kissebesi gránitkőbányák r.-t. és pedig az előbbi 1000 drbját 615 K-ért, az utóbbi 1000 drbját 620 K-ért.

A 211.000 drb járdakő és a 13.053 drb szegélykő szállítását a következő vállalkozók vállalták el:

104.000 drb $20/20/18$ cm. m. járdakövet Spáth József vállalkozó a dunabogdányi trachyt kőbányából, 1.000-ét 299 K-ért, a 13.053 drb $16/32/32$ cm. méretű metszett szegélykő szállítását pedig 1000 drbonként, ugyancsak a bogdányi bányából 880 K-ért.

32.000 drb $20/20/18$ cm. m. járdakő szállítását elvállalta a Wallenfeld-féle kőbánya vállalat. Köteles volt 1000 drb dunabogdányi trachyt járdakövet 320 K-ért szállítani.

52.000 drb $20/20/18$ cm. m. járdakő szállítását elvállalta Roheim Károly és fia cég, ugyancsak a bogdányi bányából 1000-ét 319 K-ért és végre 23.000 drb járdakő szállítását elvállalta Spáth József vállalkozó, ugyancsak a bogdányi bányából 1000 drbonként 320 K-ért.

Az V. ker., vácsi-úti munkálatokon kívül a 20 millió koronás burkoló-kölcsön 1905. évi programjában szereplő I. ker., fehérvári-úti munkálatokhoz szereztünk be nagyobb mennyiségű kőanyagot. Szükségeltetett 265.000 drb $18/18/18-14$ cm. m. úgynevezett $3/4$ -es bazalt koczkakő, 54.320 drb $20/26/18$ cm. méretű járdakő és 4800 drb $10/32/32$ cm. m. metszett szegélykő, amely kőmennyiség szállítását a következő vállalkozó cégek vállalták el:

165.000 drb $18/18/18-14$ cm. méretű úgynevezett $3/4$ -es bazalt koczkakövet a korláti bazaltbánya r.-t., 1000 drbját 494 K-ért (a munka színhelyére, vagy a jobbparti kőterre szállítva).

35.000 drb csomai, 50.000 drb alsó-rákosi és 15.000 drb bolgáromi úgynevezett $3/4$ -es bazalt koczkakövet a kissebesi gránitkőbányák r.-t., 1000 drbját 490 K-ért.

A 14.880 fm. egyenes és 1082 fm. köríves úgynevezett nagy gránit szegélykőből az A. Poschacher maushauseni cég elvállalt 6500 fm. egyenes szegélykövet és 582⁰⁰ fm. köríves gránit szegélykövet, az előbbi pro fm. 10 K-ért, az utóbbi pro fm. 15 K-ért; a kissebesi gránit kőbányák részvénytársaság cég pedig elvállalt 5200⁰⁰ folyóméter egyenes és 500⁰⁰ folyóméter köríves gránit szegélykövet.

Köteles nevezett vállalkozócég 5200⁰⁰ folyóméter egyenes szegélykövet szállítani, zsidóvári granodiori bányából egyenes szegélykövet a balparti kőterre vagy a munka színhelyére 12 K-ért, (jobbpartra + 3⁰/₀); és 500⁰⁰ folyóméter, ugyancsak zsidóvári granodiorit köríves szegélykövet pro 15 K 50 f-ért (jobbpart + 3⁰/₀). A még szüségelendő 3180 fm. $24/32$ cm. keresztmetszetű gránit szegélykő beszerzésének biztosítása iránt a tanács újabb árlejtés kiírását rendelte el, amely árlejtés, tekintettel arra, hogy a VII. ker. dob-utcai aszfaltozó munkálatok elhalasztattak (így erre a hiányzó 3180 fm. egyenes gránit szegélykőre 1905. évben szükség nem volt,) 1905. évben nem tartatott meg.

Az I—III. kerületi mészke makadám utak föntartásához az 1905, 1906, 1907. években szükségelt zúzott mészke szállítását, az 1905. évi február hó 16-án kelt 30.878/905—II. tan. sz. határozat szerint, a következő vállalkozó cégek nyerték el:

1. Az I. kerületi mészkő makadám utak föntartásához évenként szükségelt mintegy 5700 m³ zúzott mészkő szállítását a Sicher és Szigeti-czég vállalta el, m³-enkint 5 K 30 f-ért.

2. A II. ker. mészkő makadám utak föntartásához évenként szükségelt mintegy 800 m³ zúzott mészkő szállítását Szehr János vállalta el, m³-enkint 5 K-ért.

3. A III. kerületi mészkő makadám utak föntartásához évenként szükségelt mintegy 3500⁰⁰ m³ zúzott mészkő szállítását az újlaki téglá és mészégető részvénytársaság vállalta el m³-enkint 4 K 50 f-ért.

Az V., VI., VII., VIII., IX., X. kerületek és a városligeti utakhoz és sétányokhoz az 1905., 1906., 1907. években szükségelt bányakavics szállítását elvállalta Hofbauer Jakab és Lehner Sándor czég. Nevezett czég a fenti kerületekbe a bányakavicsot pro m³ 3 K 92 f-ért, a sétánykavicsot pedig 4 K 35 f-ért szállítja. (89.733/905—II t. sz. hat. jóváhagyási szerződés.)

4. Kísérletek új burkoló anyagokkal.

Az 1904. évi évkönyvben részletesen — külön kimutatások és táblázatokkal — felsoroltuk azokat a próbákat és kísérleteket, amelyeket részben új, részben már ismert burkolóanyagokkal eszközöltünk, felsoroltuk továbbá a tanács által 1904. évben próbák és kísérletek dolgában kiadott engedélyeket

Az 1905. évben is fektettünk egynéhány próbaborkolatot és a tanács a következő próbák fektetésére adott engedélyt:

1. A múlt évi évkönyvben az ugyanilyen címmel ellátott fejezet alatt említettük, hogy a tanács 1904. évi január hó 28-án kelt 14.811/1904—II. számú határozatával engedélyt adott Dénes Zsigmond vállalkozónak arra, hogy a badacsonyi bazalt kockakövel a Váci-körúton a Szt. István-bazilika előtt az 1904. évben lefektetett ragácshegyi bazalt próbaborkolatot közvetlen szomszédságában próbaborkolatot fektethessen le.

Nevezett vállalkozó a próbaborkolatot lefektetésével 1905. évi június hó 20-án készült el, így az engedélyező határozatban kikötött 5 évi próbaidő kezdete ezen naptól számítódik.

Az összehasonlítás alapjául az egyidejűleg lefektetett nagydaróczi bazalt kockaköbörkolatot szolgál.

A badacsonyi bazalt kockaköbörkolatot területe 143⁸⁶ m², a nagydaróczi bazalt kockaköbörkolatot területe 145⁷⁷ m².

A nagydaróczi bazalt kockakö a kötéri készletből adatott ki.

2. A tanács 137.261/1904—II. számú határozatával engedélyt ad arra a magyar keramiai gyár részvénytársaságnak, hogy ¹⁰/₆/₄ cm. méretű kis keramittéglákkal, a kőszénbánya és téglagyár-társulat Pesten czégnak pedig, hogy a ²⁰/₁₀/₈ cm. méretű téglákkal, az V. kerület, Erzsébet-téren próbaborkolatot fektethessen le, az említett határozatban kikötött feltételek mellett.

A próbaborkolatokat 1905. évi június hó 10-én fektessék le.

A kis keramittéglákkal készített próbaborkolatot területe 199⁶¹ m².

A feszegélyezés hossza 196⁴⁵ folyóméter. A nagyobb ²⁰/₁₀/₈ cm. és keramittéglákkal készített próba területé 279⁴⁸ m². Engedélyt a tanács újabb próbaborkolásokra 1905. évben csak egyet adott és pedig 1905. évi október hó 5-én kelt 189.819/905—II. számú határozatával a Hofbauer Jakab és Lehner Sándor czégnak, mely czégnak megengedte, hogy a VII. ker., Aréna-úton a somoskő-medveshegyi bazalttal saját költségén próbaágyazást eszközölhessen. A czég a próbaágyazást 1905-ben nem létesítette.

Hogy valamely kőanyag a fővárosi kőszállítások iránt tartott árlejtésnél részt vehessen, ahhoz nemcsak az szükséges, hogy a kő gyakorlati próbának vetessék alá, hanem az, hogy a kőbánya, amelyből a követ nyerik, bizottságilag megvizsgáltassék, amely alkalommal főleg konstatálandó a bánya szállítóképesége, és az a körülmény, hogy a bányában van-e elegendő mennyiségű olyan kő, melyet a próbában felhasználtak. A próbák és bányavizsgálatok költségeit az engedélyes vállalkozó tartozik viselni.

1905. évi június hó 30-án a tanács 88.359/904—II. sz. határozata alapján Vosits Károly tanácsnok vezetése alatt a nagyküüllőmezei alsó rákosi bazaltbányát vizsgáltuk meg.

A vizsgálati jegyzőkönyv megállapítja, hogy az alsórákosi bazaltbánya a MÁV. Alsó-Rákos állomásától mintegy 300 m-nyire fekszik. Az alsórákosi bánya terméke sötétszürke, igen apró szemű, tipos olivintartalmú bazalt. A föltárt bányában a bazalt mindenütt egynemű. A bánya nagy terjedelmű és minden tekintetben szállítóképes. Szállítóképeségét nagyban emeli az a körülmény, hogy a bányát iparvágány köti össze a MÁV. brassói fővonalával.

II.

Hidak, árkok.

Az 1905. évben a főváros tulajdonát képező hidak csak két újjal szaporodtak; még pedig:

1. A II. ker. Hadapród-utca tengelyében épült vasszerkezetű Ördög-árok áthidalás 8.000 K költséggel, továbbá

2. A III. ker. Zöldmáli-úton, a Pusztaszeri-út tengelyében, a Szépvölgyi-árkot áthidaló vasgerenda-híd, amely 2.149 K-ba kerül.

Hidaink száma tehát a következő: 16 vashíd, 31 kőhíd és 89 fahíd; összesen 136.

Az 1905. évben a kerületi elüljáróságok kezelése alatt álló hidak számát és árkok hosszát, valamint azoknak jókarban tartási költségét kerületenkint részletezve a túloldalon levő táblában közöljük.

A kerület megjelölése	H i d a k								Az árkok hossza fm.	Az árkok és hidak jövedelmének fordítottja K
	újonnan épült				gondozás alatt állott					
	fahíd	vashíd	kőhid	össz.	fahíd	vashíd	kőhid	össz.		
I.	—	—	—	—	29	5	20	54	12.000	11.266
II.	—	1	—	1	5	2	1	8	4.240	765
III.	—	2	—	1	26	2	—	28	5.800	2.500
IV.	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
V.	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
VI.	—	—	—	—	7	4	2	13	1.500	3.398
VII.	—	—	—	—	3	1	1	5	1.750	1.354
VIII.	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
IX.	—	—	—	—	2	—	2	4	7.500	—
X.	—	—	—	—	26	—	5	31	28.648	1.695
Összesen . . .	—	2	—	2	98	14	31	143	61.438	20.978

III.

Csatornázás.

A) A központ tevékenysége.

1. A csatornázási szabályrendelet.

Az előző évkönyv behatóan ismerteti azt a új tervezetet, melyet a tanács a csatornázási szabályrendelet ügyében a közgyűlés elé terjesztett.

A tervezetet végre a f. é. február 8-án tartott rendkívüli közgyűlés tárgyalta és 187. sz. a. a következő határozatot hozta:

„A közgyűlés a tanács által a csatornákra vonatkozólag előterjesztett szabályrendeletet a részletes tárgyalás során tett következő módosításokkal fogadja el.

A szabályrendelet 4. §. 2. bekezdésének ezt a részét: „Ennélfogva a fővárosi hatóság az illető ingatlanok tulajdonosait magáncsatornáik módosítására, áthelyezésére, vagy megszüntetésére bármikor kötelezheti,“ Kasics Péter bizottsági tag úr indítványának elfogadásával akként egészíti ki, hogy a „megszüntetésére“ és „bármikor“ közé beszúrja, hogy „közérdekből.“

¹ Ördög-árok áthidalása a Hadapród-utca tengelyében.

² A Vörösvári-út és Ágoston-utca sarkán.

Ugyancsak Kasics Péter bizottsági tag úr indítványára ezen szakasz 3. bekezdését a közgyűlés akként módosítja, hogy ezen részt: „az illető ingatlanok tulajdonosai“ kihagyja és e helyett ezt teszi: „a székesfőváros viseli.“

A 4. §. 4. bekezdéséből ezt a részt: „szükség esetén“ Kasics Péter bizottsági tag úr indítványára törli a közgyűlés

Hozzájárul a közgyűlés Stipanics Elek dr. bizottsági tag úr azon indítványához is, hogy a 6. §. I. c) alpontja: „Azon utcái közcsatornák átépítésének és kicserélésének összes költségei, amelyek építésük befejezte után, a hatóság által történt átvételtől számított 15 éven belül váltak hasznavehetetlenekké „eként módosíttassék: „ a hatóság által történt átvételtől számított 30 éven belül váltak hasznavehetetlenekké.“

A 6. §. II. pontját Kasics Péter és Stipanics Elek dr. bizottsági tag urak indítványának elfogadása után a közgyűlés ekként állapítja meg: „Kizárólag az ingatlantulajdonosokat terhelik: Az új utcái közcsatornák, leszállóaknáik és fedőlapjaik összes költsége, beleértve az utcakeresztezésekre eső csatornarészek költségeit is.“

A városrendezés, szabályozás, vagy útrendezés miatt átépített, vagy az előbbi helyett újonnan épített utcái közcsatornák, leszállóaknáik és fedőlapjaik összes költsége, beleértve az utcakeresztezésekre eső csatornarészek költségeit is, a régi csatorna hatósági átvételétől számított 50 éven belül a székesfővárost, 50 éven túl azonban kizárólag az ingatlantulajdonosokat terheli.“

Ugyanezen szakasz III. a) alpontját a közgyűlés dr. Stipanics Elek bizottsági tag úr indítványa értelmében a következő szövegezéssel fogadja el:

a) Ha valamely utcái közcsatorna átépítése, vagy újjal való kicserélése azért volt szükséges, mert a csatorna hasznavehetetlenné vált, úgy az esetben, hogyha az átépítés vagy kicserélés az átépített vagy kicserélt csatornának építésétől, illetőleg a hatóság által történt átvételétől számított 30 éven túl, de 50 éven belül következett be, akkor az ingatlantulajdonosok az összköltségeknek csak 25%-át, ha pedig az 50 éven túl, de a 60 éven belül következett be, az összköltségeknek 50%-át viselik. Ha azonban az átépítés, vagy kicserélés 60 éven túl következett be, akkor a teljes építési költség térítendő meg az ingatlantulajdonosok által.“

Végül a 7. §-t Kasics Péter bizottsági tag úr indítványára a közgyűlés az alábbiak szerint módosítja: „A csatornázási költségek, amelyek a 6. §. szerint az ingatlantulajdonosok által megtérítendőek, a közcsatornával ellátott út, utca vagy tér mentén, a csatorna hosszvonalának mind a két oldalán fekvő ingatlanok között homlokzataik hosszúságának arányában felosztatnák és az egyes ingatlanokra így eső csatornázási járulékokat az illető ingatlantulajdonosok kötelesek a székesfővárosnak megfizetni, kivéve azokat az ingatlantulajdonosokat, akiknek házi csatornái mélyebben fekszenek a közcsatornánál, ezeknek fizetési kötelezettsége csak akkor áll be, amikor a betorcolás műszakilag lehetővé válik. Ha valamely ingatlan több homlokzattal bír, mindegyik homlokzat után a csatornázási járulék külön-külön megfizetendő.“

A fenti módosításokhoz képest a közgyűlés a szabályrendelet szövegét a következőkben állapítja meg:

Szabályrendelet a csatornákról.

Engedély csatornák létesítésére.

1. §.

Budapest székesfőváros területén csak a székesfőváros hatóságának engedélyével szabad a szennyvizek, eső- és hóvizek levezetésére szolgáló földalatti közcsatornákat és az az ingatlanokat a közcsatornával összekötő magán-csatornákat a nyilvános közterületen létesíteni, azokon változtatásokat tenni, helyreállítási, vagy javítási és egyáltalán a — a tisztításon kívül — bármily más munkát végezni.

Kivételnek azon közcsatornák, amelyeket az 1870: X. t.-cz. 14. §. b) pontja alapján az egész városra, vagy egyes városrészekre kiterjedő nagyobb szabályozási munkák végrehajtása alkalmával a fővárosi közmunkák tanácsa külön engedély nélkül létesíthet.

A köz- és magáncsatornák építési anyagát és előállításának műszaki módját a fővárosi közmunkák tanácsa részére az 1870: X. t.-cz. 17. §-ában biztosított hatáskör épségben tartása mellett — a székesfőváros hatósága, az 1870: X. t.-cz. 14. §. b) pontja eseteiben pedig a fővárosi közmunkák tanácsa állapítja meg.

Ki adja az engedélyt?

2. §.

Az engedélyt adja:

I. a kerületi elöljáróság:

a) a közterületen oly magáncsatornák létesítésére, megváltoztatására és megszüntetésére, amelyek valamely ingatlanról az ennek mentén ugyanazon utcában, vagy téren fekvő közcsatornába közvetlenül betorkolnak, továbbá minden közterületen fekvő magáncsatorna tekintetében a fentartási és javítási munkákra;

b) magáncsatornáknak ugyanazon utcában, vagy téren fekvő más magáncsatornába való ideiglenes bevezetésére és a bevezetés megváltoztatására, vagy megszüntetésére;

c) a közcsatornák azon fentartási és javítási munkáira, melyeket a ker. elöljáróság saját hatáskörében végeztet.

II. A főváros tanácsa:

a) a közcsatornák és az I. a. és b) alatt fel nem sorolt magáncsatornák létesítésére megváltoztatására, vagy megszüntetésére;

b) a közcsatornák tekintetében mindazon fentartási munkákra, melyeket nem a ker. elöljáróság végeztet.

Minden munka — kivéve a csatorna tisztítását — még ha a munkát a székesfőváros vállalkozója szerződés alapján végzi is, — legalább két nappal előbb, mielőtt megkezdtenék, az illető kerületi elöljáróságnak írásban bejelentendő és az engedély igazolandó.

A kerületi elöljáróság tartozik gondoskodni egyrészt arról, hogy az engedélyezett munka megkezdéséről a közvetlenül érdekelt háztulajdonosok és üzlettulajdonosok lehetőleg 24 órával előbb, rendkívüli sürgős esetben pedig legalább a munka megkezdésekor értesítést nyerjenek, — és másrészt arról, hogy a munka által a közlekedés az útrész mentén fekvő házakba és üzletekbe lehetőleg meg ne akadályoztassék.

Mások által épített közcsatornák.

3. §.

Ha a székesfőváros hatósága másoknak közcsatorna létesítésére engedélyt ad, akkor ezen engedélyben esetről-esetre állapítja meg a csatorna építésére, fentartására és tisztítására vonatkozó műszaki pénzügyi és egyéb föltételeket.

Ha az engedély másként nem intézkedik, az ily közcsatornákra nézve is ezen szabályrendelet rendelkezései alkalmazandók.

A magáncsatornák.

4. §.

A magáncsatornát azon ingatlan tulajdonosa, amelyhez a csatorna tartozik, saját költségén köteles létesíteni, a közcsatornába bekötni, jókarban tartani és kellőleg tisztítani.

A magáncsatornák a közterületen a székesfőváros (tanács, ker. elöljáróság) hatósági rendelkezése alatt állanak és elhelyezésük mindig csak ideiglenes jellegű. Ennélfogva a fővárosi hatóság az illető ingatlanok tulajdonosait magáncsatornáik módosítására, áthelyezésére, vagy megszüntetésére közérdekből bármikor kötelezheti.

Ha az ilyen munkákat városrendezés, szabályozás, útrendezés, vagy a főváros számlájára teljesített munkák teszik szükségessé, akkor azok költségeit a székesfőváros viseli, más esetekben pedig azon felek tartoznak viselni, akiknek azok végzése érdekében áll. Ezen feleket a kerületi elöljáróság a munka megkezdése előtt a költségek fedezésére szolgáló biztosíték letételére is kötelezheti.

A hatóság által mások részére a magáncsatornába a közterületen engedélyezett betorkolásokat a magáncsatorna birtokosa tűrni tartozik, de a betorkolás költségeit, valamint a hatóság által — a felek meghallgatásával — a csatorna birtokosa részére egyszerűsmindenkorra megállapítandó és előzetesen lefizetendő betorkolási (csatornahasználati) díjat és a fentartás és tisztításhoz való aránylagos hozzájárulást az a fél tartozik viselni, akinek a javára a betorkolás engedélyeztetett.

Büntető rendelkezések.

5. §.

Aki hatósági engedély nélkül a közterületen köz- vagy magáncsatornát létesít, vagy valamely csatornán engedély és előzetes írásbeli bejelentés nélkül — a tisztítást kivéve — bármely munkát végez, úgyszintén, aki a hatósági utasításnak eleget nem tesz, vagy a hatósági engedély feltételeit és kikötéseit megszegi, vagy azoktól eltér, valamint aki a közterületen fekvő magáncsatornák jókarban tartása és tisztítására vonatkozó kötelezettségeit nem teljesíti, a kerületi elöljáróság által (1893: XXXIII. t.-cz. 18. §.) annyiszor, amennyiszor 200 koronáig terjedhető és a fővárosi szegényalap javára közigazgatási úton behajtandó pénzbírsággal sújtható és az előbbi állapot helyreállítására, illetőleg a munkák foganatosítására záros határidő alatt és ismétlőleg is kiszabható pénzbírság terhe mellett kötelezhető.

A hatóságnak joga van az ily munkákat a fél helyett annak rovására foganatosíttatni és a költségeket tőle közigazgatási úton behajtani.

A büntetethetőség netáni elévülése a helyreállítási kötelezettséget meg nem szünteti.

A közcsatornák költségei.

6. §.

I. Kizárólag a székesfővárost terhelik:

a) A gyűjtőcsatornák építésének teljes költsége, kivéve az alábbi III. c) pontjában fölemlítt esetet.

b) A csapadékokat a közcsatornába levezető oldalcsatornák, víznyelők és felszereléseiknek (búzelzárók, rostélyok és iszapkosarak) teljes költsége.

c) Azon utcai közcsatornák átépítésének és kicserélésének összes költségei, amelyek építésük befejezte után, a hatóság által történt átvételtől számított 30 éven belül váltak hasznavehetetlenekké.

d) A székesfőváros által létesített utcai közcsatornák fentartása és tisztítása.

II. Kizárólag az ingatlantulajdonosokat terhelik:

Az új utcai közcsatornák, leszállóknáik és fedőlapjaik összes költsége, beleértve az utcakeresztezesekre eső csatornarészek költségeit is.

A városrendezés, szabályozás, vagy útrendezés miatt átépített, vagy az előbbi helyett újonnan épített utcai közcsatornák, leszállóknáik és fedőlapjaik összes költsége,

beleértve az utcakeresztekre eső csatornarészek költségeit is, — a régi csatorna hatósági átvételétől számított 50 éven belül a székesfővárost, 50 éven túl azonban az ingatlantulajdonosokat terheli.

III. Részben a székesfőváros és részben az ingatlantulajdonosok viselik a költségeket a következő esetekben:

a) Ha valamely utcai közcsatorna átépítése vagy újjal kicserélése azért volt szükséges, mert a csatorna hasznavehetetlenné vált, úgy az esetben, hogyha az átépítés, vagy kicserélés az átépített vagy kicserélt csatornának építésétől, illetőleg a hatóság által történt átvételétől számított 30 éven túl, de 50 éven belül következett be, akkor az ingatlantulajdonosok az összköltségeknek csak 25%-át, ha pedig ez 50 éven túl, de 60 éven belül következett be, az összköltségeknek 50%-át viselik. Ha azonban az átépítés vagy kicserélés 60 éven túl következett be, akkor a teljes építési költség térítendő meg az ingatlantulajdonosok által.

b) Ha valamely utcai közcsatornát a hatóság által történt átvételétől számított 30 éven belül a fögyűjtő építése folytán kellett átépíteni vagy újjal kicserélni, ez esetben az átépített, illetőleg a kicserélés által létesített új csatorna összköltségének 50 százaléka, ha pedig ez az eset 30 éven túl következik be, akkor az egész építési költség térítendő meg az ingatlantulajdonosok által.

c) Ha a gyűjtőcsatorna egyszersmind utcai közcsatornául is szolgál, valamint, ha az utcai közcsatorna a 96/63 cm. átmérőjű szabványos szelvénynél nagyobb átmérőjű, ezen esetekben az ingatlantulajdonosok azon költséget tartoznak megtéríteni, mibe a csatorna 96/63 cm. szabványos szelvény mellett került volna.

A csatornázási járulék kivétele.

7. §.

A csatornázási költségek, amelyek a 6. §. szerint az ingatlantulajdonosok által megtérítendőek, a közcsatornával ellátott út, utca, vagy tér mentén, a csatorna hosszvonalának mind a két oldalán fekvő ingatlanok között homlokzataik hosszúságának arányában felosztottnak és az egyes ingatlanokra így eső csatornázási járulékokat az illető ingatlantulajdonosok kötelesek a székesfővárosnak megfizetni, kivéve azokat az ingatlantulajdonosokat, akiknek házi csatornáik mélyebben fekszenek a közcsatornánál, ezeknek fizetési kötelezettsége csak akkor áll be, a mikor a betorkolás műszakilag lehetővé válik.

Ha valamely ingatlan több homlokzattal bír, mindegyik homlokzat után a csatornázási járulék külön-külön megfizetendő.

8. §.

Az egyoldalon fekvő ingatlanok tulajdonosai a homlokzatok hosszúságának arányában egészben maguk viselik az utcai közcsatorna költségeit:

a) A Dunaparton és másutt, ahol a közcsatorna mentén csak az egyik oldalon vannak telekkönyvezett ingatlanok.

b) Ha az utcában, úton, vagy téren egynél több közcsatorna létesül, amely esetben mindegyik oldalt az odaszolgáló közcsatorna egész költsége külön terheli.

De ha ezek az utcai közcsatornák különböző időben létesülnek és a korábban létesített közcsatorna költségeihez a 7. §. szerint mindkét oldali ingatlantulajdonosok már hozzájárultak, akkor a később épült csatornák költségei is a csatorna hosszvonalának mindkét oldalán fekvő ingatlanok tulajdonosai közt a 7. §. szerint felosztandók.

9. §.

A fővárosi közmunkák tanácsa által az 1870: X. t.-cz. 14. §. b) pontja alapján létesített közcsatornákért a csatornázási járulékok a fővárosi közmunkák tanácsa által kezelt fővárosi pénzalapot illetik, de viszont ezt terhelik mindazon költségek, amelyek ezen szabályrendelet szerint a fővárosra hárulnának, kivéve a közcsatornák javítását, fentartását

és tisztítását, mely munkák attól fogva, hogy az illető közcsatornát a főváros saját kezelésébe átveszi, a fővárost terhelik.

Terjedékek.

10. §.

Amennyiben a közcsatornával ellátott közterület mentén oly telekkönyvezetlen terjedék fekszik, amely szabályozás útján a mögötte, vagy mellette fekvő magántulajdonú képező telekhez lesz csatolandó, a csatornázási járulék a terjedék homlokzathossza után szintén az illető magántulajdonban levő ingatlan terhelik.

Alapok és alapítványok ingatlanai.

11. §.

A székesfőváros által kezelt alapok és alapítványok tulajdonában levő ingatlanok után járó csatornázási járulékok az illető alapok és alapítványok terhére kivetendők és azok által a székesfővárosnak megfizetendők.

A székesfőváros ingatlanai.

12. §.

A székesfőváros magántulajdonában levő ingatlanok után a csatornázási járulékok szintén kivetendők és a mérnöki hivatal teleknyilvántartási könyvében följegyzendőek, hogy az ingatlanok leltári értékének megállapításakor figyelembe vehetők legyenek.

Közcsatornák megszüntetése.

13. §.

Ha valamely utcai közcsatorna átalakítatik, vagy eltávolítottatik, a kiszabott vagy befizetett csatornázási járulékok törlése, illetőleg visszafizetése nem igényelhető.

A csatornázási járulék kivétele, biztosítása, nyilvántartása és behajtása.

14. §.

A csatornázási járulék kivétele, előírása, a fizetési meghagyás kibocsátása, a befizetés nyilvántartása, a csatornázási járulék biztosítása és beszedése iránt a tanács intézkedik.

A csatornázási járulék a munkálat befejezése után annak hatósági átvételétől számított 18 hónap alatt kivetendő és a fizetési meghagyások ugyanezen határ idő alatt kibocsátandók. A hibás, vagy késedelmes kivétel, biztosítás és behajtás folytán a székesfővárosnak okozott kárért a hibát vagy késedelmet elkövetett hatóságok, illetve hatósági közegek felelősek.

A csatornázási járulék kire vetendő ki?

15. §.

A csatornázási járulék arra vettetik ki, aki a kivétel idejében az ingatlan tulajdonosa. Ha az ingatlan több telekkönyvi tulajdonosa van, a társtulajdonosok a járulékok megfizetésére személyileg a tulajdon arányában vannak kötelezve.

16. §.

A csatornázási járulékok a mellett, hogy azon feleknek, akiknek terhére a jelen szabályrendelet értelmében kivetettek, személyes tartozását is képezik, magát az ingatlan, amely után kivetettek, terheli.

A csatornázási járulékok közzadók módjára a fennálló törvények és szabályok szerint közigazgatási úton hajtandók be.

Fizetési határidő.

17. §.

A csatornázási járulék a fizetési meghagyás kézbesítésétől számított 30 nap alatt fizetendő, amely határidő lejártá után a csatornázási járulék, tekintet nélkül a netán közbevetett felszólamlásra, panaszra, fölebbezésre, nyert fizetési halasztásra, vagy részletfizetési engedélyre, telekkönyvi bekebelezés útján biztosítatik s ugyanezen határidőtől kezdve a csatornázási járulék után a tényleges fizetés napjáig a törvényes késedelmi kamat fizetendő.

Felebbezés.

18. §.

A tanács által kibocsátott fizetési meghagyás ellen annak kézbesítésétől számított 15 nap alatt felszólamlásnak van helye a székesfőváros tanácsához.

A felszólamlás azonban a csatornázási járuléknak telekkönyvi bekebelezés után leendő biztosítását nem akadályozza.

A tanács határozata ellen annak kézbesítésétől számított 15 nap alatt felebbezésnek van helye a székesfőváros közigazgatási bizottságához és ennek határozata ellen panaszszal lehet élni az 1896: XXVI. t.-cz. alapján a m. kir. közigazgatási bírósághoz.

Nyilvántartás.

19. §.

A csatornázási járulékokról a székesfőváros központi számvevősége külön nyilvántartást vezet, amelyet a felek is megtekinthetnek és amelynek adatairól a számvevőség az érdekelt feleknek szóbeli felvilágosítást és kívánságukra egy korona díjért írásbeli igazolványt is adni köteles arról, hogy valamely ingatlant csatornázási járulék terhel-e és mennyi.

Ezen igazolványban az is megjelölendő, hogy a csatorna mikor készült, illetőleg vétetett át a hatóság által.

A nyilvántartás részletes módozatait a tanács állapítja meg.

Fizetési halasztás, részletfizetési engedély.

20. §.

A székesfőváros tanácsa a felek kérelmére az esedékessé vált csatornázási járulékok befizetésére előzetes telekkönyvi biztosítás s az esedékesség napjától járó törvényes késedelmi kamatok fizetésének kötelezettsége mellett, az esedékességtől számítva rendszerint legfeljebb két évre terjedő fizetési halasztást, illetőleg részletfizetési engedélyt adhat.

Ezen két éven túl fizetési halasztás, vagy részletfizetés kivételesen és csakis oly feltétel alatt engedhető, ha a csatornázási járulék telekkönyvi bekebelezéssel jelzálogilag kellően fedezve van.

A szabályrendelet életbeléptetése.

Az életbeléptetés időpontja.

21. §.

Eme szabályrendelet kormányhatósági jóváhagyása után a szabályrendeletnek a törvényhatósági bizottság közgyűlésén történt kihirdetését követő 30 nap után lép életbe és érvényessége mindazon csatornázási munkákra kiterjed, amelyek a szabályrendelet életbeléptetése után kezdettek meg.

Régi rendelkezések hatályon kívül való helyezése.

22. §.

A jelen szabályrendelet hatályba lépésével a csatornázási járulékokra nézve a volt sz. kir. Pestváros tanácsának 1847. évi szeptember hó (Szt.-Mihály hava) 20-án 16.751/1847. sz. végzésével kiadott és az 1847. évi augusztus (Kisasszony hava) 13-án 32.923/1847. sz. helytartó-tanácsi intézvényvel jóváhagyott szabályrendelet, valamint általában az összes előbbi szabályok és utasítások hatályukat veszítik.

Végrehajtási záradék.

23. §.

A jelen szabályrendelet végrehajtásával és az erre vonatkozó részletes utasítás kibocsátásával a tanács bizatik meg.

Az ekként megállapított szabályrendeletet kormányhatósági jóváhagyás végett a m. kir. belügyminiszterhez terjesztettük fel.

2. Végrehajtott csatornázási munkák.

a) Az általános csatornázás főgyűjtőinek fejlesztése a 100 millió kölcsön terhére,

b) a csatornahálózat fejlesztése a rendes évi budget terhére.

a) Az általános csatornázás főgyűjtőinek fejlesztése a 100 millió kölcsön terhére.

Az általános csatornázás VII. munkacsoportjához tartozó dunaparti főgyűjtő III., IV., V. és VI. szakaszainak kiépítése 1905. évben a kissebesi gránitkőbányák r.-t. által a velük kötött 1902. évi 116.324/II. t. sz. szerződés alapján befejeztetett.

A nevezett főgyűjtő négy szakaszainak kiépítése a szerinteztett vég számla értelmében a következő pénzbeli eredményt tünteti fel.

Az építési munkák vállalatba adott részére a közgyűlés által engedélyezett összeg terhére	1,101.381·13 K
ebből levonva a vállalat által nyújtott 10 ³ / ₄ % engedményt	118.398·47 „
marad az engedélyezett összegre	982.982·60 K

Az előbb említett 10³/₄%-os engedmény terhére az építés ideje alatt felmerült rendkívüli munkákra a következő összegek engedélyeztettek:

1. 1902. évi ^{103.360} / _{II. t. sz.} egy műszaki díjnak részére 1902. évi október 1-től 1905. évi október 1-ig napi 6 korona díj fejében	7.290·00 K
Átvitel	7.290·00 K

Áthozat . . .	7.290'00 K
2. 1902. évi $\frac{189.152}{\text{II. t. sz.}}$ a. a Duna-gőzhajózási társaságnak bérviszátérítés fejében . . .	78'67 "
3. 1903. évi $\frac{9.113}{\text{II. t. sz.}}$ sz. légszesz-cső áthelyezésre az összes vonalon	1.461'50 "
4. 1903. évi $\frac{55.095}{\text{II. t. sz.}}$ a. a Petőfi-tértől az Eötvös-térig a korzó aszfaltjának újbóli fektetésére	27.321'08 "
5. 1903. évi $\frac{84.025}{\text{II. t. sz.}}$ a. Faveremrácsok kicseréléséhez	280'00 "
6. 1904. évi $\frac{4.058}{\text{II. t. sz.}}$ a. a Ferencz József-rakparti gyűjtőcsatorna kijavítására	3.000'00 "
7. Az alagútszerű építés vonalában felmerült régi falak kibontására 1905. évi $\frac{250.218}{\text{II. t. sz.}}$ a.	4.973'00 "
8. 1905. évi $\frac{257.671}{\text{II. t. sz.}}$ a. az Akadémia-utca faburkolatának újbóli fektetésére	5.291'22 "
9. 1905. évi $\frac{95.536}{\text{II. t. sz.}}$ a. a Wahrmann-utcai csatorna 100 m. hosszban való kiépítéséhez	14.484'01 "
Vagyis a $10\frac{3}{4}\%$ engedmény terhére elrendelt munkák összegére	64.180'41 K
I. Tehát az építés munkáira vállalatba adott részére engedélyezett összeg	1.047.163'07 "
II. Házilagos munkákra	81.574'77 "
III. Vasmunkákra 1903. évi $\frac{30.402}{\text{II. t. sz.}}$ a. Schlick-féle gépgyárral kötött szerződés értelmében 38.444'69 levonva 1% engedmény	38.060'24 "
Az összes építkezések végrehajtásához engedélyezett összeg tesz	1.166.825'73 K
Ezzel szemben a végrehajtás alatt felmerült kiadások következők:	
I. Föld-, kőműves- és kőfaragó-munkák a szerintezt végyszámra szerint	931.355'63 K
II. Házilagos munkák	89.338'37 "
III. Vasmunkák	24.173'26 "
Összes kiadások	104.4867'26 "
Marad megtakarított összegre	121.958'47 K
Ezen kiadások mellett a dunajobbparti főgyűjtő egyes szakaszai a következő hosszakban lettek kiépítve:	
a) A dunaparti főgyűjtő III. szakasza, a Petőfi-tértől az Országház-térig, hossza	1.394'28 m.

Kör-szelvénnel belső átmérője 3'02 m., a fenekén 2 oldal padkával képezett 1'20 m. széles és 0'7 m. mély folyókával (cunettel), mely alagútszerűen vasvédőpajzs-rendszer szerint épített, mint ahogy ezt az eljárást már az előző évkönyvben közöltük.

b) A dunaparti főgyűjtő IV. szakasza az Országház déli sarkától a Margithídig gödörrendszerű építés mellett, hossza 828'04 m.
és a Margithíd feljárója alatt alagútszerűen szerinti hossza 48'92 "

Szelvénye félkör alakú 2'95 m. átmérővel a fenekén egy oldalon behelyezett 1'10 m. széles padka által képezett 1 m. széles és 0'64 m. mély folyókával.

c) A dunaparti főgyűjtő V. szakasza a Margithídtől a Wahrmann-u. keresztezéséig gödörrendszerű építés mellett, hossza továbbá ezen gyűjtő meghosszabbítása a Wahrmann-utczába, hossza 83'20 "

Szelvénye tojásdad alakú, belső magassága 2'10 m., belső szélessége 1'40 m.

d) A dunaparti főgyűjtő VI. szakasza a Wahrmann-utca keresztezésétől a Viktória-malomig, hossza 466'50 "

Ezen szakasz mint szabványos szelvényű tojásdad alakú 0'9 m. magas és 0'6 m. széles csatorna lett kiépítve.

A dunaparti főgyűjtő III., IV., V., VI. szakaszainak összes hossza 3.532'11 "

Ezen főgyűjtőkkel párhuzamosan kiépültek a következő mellékcsatornák és bekapcsolások a főgyűjtőbe:

A) Párhuzamos mellékcsatornák.

1. Csoport.

A főgyűjtő III. szakaszának környezetében.

a) A Vigadó és Eötvös-tér közötti részben, a korzón rendes szelvényű 0'9/0'6 m. tojásdad betoncsatorna hossza	194'70 m.
b) Az Arany János-utczában az Akadémia-utca keresztezésétől a Rudolf-rakpartig rendes szelvényű betoncsatorna hossza	75'90 "
c) Az Akadémia-utczában (Béla- és Arany János-utczák) között rendes szelvényű betoncsatorna	95'60 "
Akadémia-utczában (Arany János- és Széchenyi-utczák) közt rendes szelvényű betoncsatorna	88'60 "
Akadémia-utczában (Géza- és Országház-tér) közti részben rendes szelvényű betoncsatorna	60'70 "
Akadémia-utczában (Széchenyi- és Árpád-utczák) közti részben rendes szelvényű betoncsatorna	57'00 "
Akadémia-utczában (Árpád- és Zoltán-utczák) közti részben	56'10 "
d) Árpád-utczában az Akadémia-utca keresztezésétől a Rudolf-rakpartig rendes szelvényű betoncsatorna hossza	67'40 "

e) Zoltán-utcában az Akadémia-utca keresztezésétől a Rudolf-rakpartig, annak elágazásával együtt, rendes szelvényű betoncsatorna hossza	72 ⁵⁰ m.
f) Rudolf-rakparton (Zoltán- és Árpád-utcák) közti részében rendes szelvényű betoncsatorna	31 ⁵⁰ „
g) Rudolf-rakparton (Árpád- és Arany János-utcák) közötti részében rendes szelvényű betoncsatorna hossza	132 ⁵⁵ „
Összes mellékcsatornák hossza	932 ⁴⁵ m.

2. Csoport.

A főgyűjtő IV. szakaszának környezetében.

a) A Személynök-utcában (Országház-tér és Markó-utca) közti részében rendes szelvényű betoncsatorna hossza	161 ²⁰ m.
b) Az Országház-téren, az Országház déli szárnyának házi csatornája meghosszabbítva a Báthory-utca keresztezéséig, rendes szelvényű betoncsatorna hossza	104 ⁰⁴ „
c) Az Alkotmány-utcai közcsatorna meghosszabbítása a nádor-utcai csatornán keresztül a főgyűjtőig, mint mellékgyűjtő tojásdad szelvényben, belső magassága 1 ³⁰ m., belső szélessége 0 ⁹ m., hossza	43 ²⁰ „
Összes hossza	308 ⁴⁴ m.

B) Mellékgyűjtők bekapcsolása a főgyűjtőbe.

A főgyűjtő kiépítésével fokozatosan bekapcsoltuk az Arany János-, Széchenyi-, Árpád-, Zoltán-, Géza- és Báthory-utcák mellékgyűjtőit, úgy, hogy az V. kerület Dunapart, Váci-körút, Lipót-körút és a Fürdő-utca által határolt terület összes csatornahálózata a dunaparti főgyűjtő III. és IV. szakaszában találja víztelenítését.

Megemlítendő még, hogy a dunaparti főgyűjtő III., IV., V., VI. szakasza a következő felszereléssel van ellátva:

1. Lejáró házikókkal és aknákkal, a csatornatisztító személyzet gyors kimenekvése céljából, ha záporok alkalmával a csatornák vize rohamosan emelkedik, valamint az ellenőrzést végző tisztviselők bejárásához; ilyen lejárók a következő helyeken találhatók: az Eötvös-, Széchenyi- és Andrássy-szobrok közelében, továbbá az Országház északi szárny északi sarka közelében, a Személynök- és Klotild-utcák keresztezésében, a Margit-híd előtt, végre a Pozsonyi-úton, a Csanády-utca keresztezésében, tehát összesen 7 db lejáró.

2. Vészkiömlők, amelyek záporok alkalmával a főgyűjtőt tehermentesítik a záporok alkalmával előálló belső nyomásától, amennyiben ezek biztosító szelepként működve a víznek túltartalmát önműködőleg a Duna medrébe terelik.

Ily vészkiömlő szerkezetek vannak elhelyezve a jelenben kiépített főgyűjtő III., IV., V., VI. szakaszaiban két helyen, úgymint: a Széchenyi-utcának a Dunára való kitorkolásánál és a Margit-híd előtt.

3. Csónakkamrák, amelyekben vaslemezről készült csónokok vannak elhelyezve a földalatti kamrákban közvetlen összeköttetésben a főgyűjtővel, ezek segítségével a csatornatisztító személyzet a főgyűjtőben ladikozva az elől lebecsátott duzzasztó lap segítségével a gyűjtő fenekén lerakodott iszapot eltávolítja.

Ilyen földalatti csónakkamra a dunaparti gyűjtő III., IV. szakaszában 2 helyen található: egyike az Országház déli szárnyának sarka közelében a lejáró alatt, másika pedig a Margit-híd előtti lejáró alatt. Végül a főgyűjtő hosszában 50 méternyi távolságokban szellőző és hóleányó aknák, valamint szellőző csövek vannak elhelyezve, amelyek összevéve képezik a főgyűjtő felszerelését.

Ezen elsoroltak értelmében a dunaparti főgyűjtő III., IV., V., VI. szakaszainak kiépítése az 1902. évi 116.324/II. t. sz. alatt kötött szerződés alapján befejeztetett és egyúttal az összes munkák végelszámolást nyertek. Az általános csatornázás VI. csoportjához tartozó magas fekvésű főgyűjtő IV., V., VI. szakaszainak kiépítését szintén az 1903. évi 140.633/II. t. sz. alatt kelt szerződés alapján a kissebesi gránitkőbányák részvénytársaság készítette. A vég számla értelmében a kiépítésre vonatkozólag a következő pénzügyi eredményeket értük el:

A magas fekvésű főgyűjtő IV., V., VI. szakaszainak kiépítésére a közgyűlés által engedélyezett összeg tesz	822.827 ⁶⁸ K
A vállalatra kibocsájtott munkák összege kitesz 674.606 ⁷⁵ , ebből a vállalat által ajánlott 6 ³ / ₄ % engedményt	45.535 ⁹⁶ K
A vas munkákra kibocsájtott munkák összege kitesz 21.024 ⁷³ K, tehát az árlejtésnél elért 8 ³ / ₁₀ % engedmény	1.724 ⁰³ „
Levonva az összes engedményt	47.259 ⁹⁹ „
Marad az engedélyezett összegre	775.567 ⁶⁹ K
Az árlejtésnél elért 6 ³ / ₄ % engedmény terhére az építés ideje alatt felmerült rendkívüli munkákra a következő összegek engedélyeztettek:	
1. Az 1903. évi ^{178.778} / _{II. t. sz.} és 1904. évi ^{9.258} / _{II. t. sz.} határozattal a Baross-téri park növényzetének kártalanítására MÁV ig.-nak	1.000 ⁰⁰ K
2. Az 1903. évi ^{177.744} / _{II. t. sz.} határozattal a köztemető-úti mellékcsatorna kiszedéséhez	2.113 ⁸⁷ „
3. A művezetőség számára vasúti bérletjegyek váltása az 1904. évi ^{28.066} / _{II. t. sz.} határozattal 2 évre 4 db á 168 K	1.344 ⁰⁰ „
4. Az 1904. évi ^{272.545} / _{II. t. sz.} határozattal a czeplédi vasútvonal keresztezése alatt, alagútszerűen építendő gyűjtő 19 ⁸³ m. hosszban építési költségátbilletért	2.591 ⁴² „
Átvitel	7.049 ²⁹ K

Áthozat	7.049.29 K
5. Az 1904. évi $\frac{247.152}{\text{II. t. sz.}}$ határozattal a téli időben fűtés mellett teljesítendő munkákra	4.100.00 „
6. Az 1904. évi $\frac{280.873}{\text{II. t. sz.}}$ határozattal a fal egyenünnepély költségeire	2.756.00 „
Összes utólag engedélyezett összegek	13.905.29 K
E szerint a tanácsilag engedélyezett végösszeg	789.472.98 K
Ezen összeggel szemben a végrehajtás alatt felmerült mai napig a vállalat által végrehajtott és leszámolt munkákra	640.794.49 K
Továbbá házilagos és vasmunkákra valamint művezetés, felügyelet és előre nem látottakra	119.133.40 „
Végrehajtási munkák összege	759.927.89 „
Marad megtakarított összeg	29.545.09 K

Ezen kiadások mellett a magas fekvésű főgyűjtő egyes szakaszait a következő hosszokban építettük ki:

a) A magas fekvésű főgyűjtő IV. szakasza, mely a Kalváriatértől kezdődik, végigvonul a Karpfenstein-utcán, Telekytéren és Köztemető-úton egész a Juranics-utca keresztezéséig, körszelvénnyel belső átmérője 2⁰⁰ m. a fenekén kétoldal padka által képezett 1 m. széles és 0⁶⁵ m. mély folyókával. Ezen szakaszból a jelenben az előző évekből ki nem épített hátramaradt része a köztemető 1-ső kapujától a Juranics-utcaig lett kiépítve, hossza 227³⁰ m.

b) A magas fekvésű főgyűjtő V. szakasza kezdődőleg a Juranics-utca, Temető-úti találkozásától, átszelve a Baross-teret, betérve a Csömöri-útról a Bethlen-utczába innét pedig az Óvoda-utczába egyenes irányban pedig az Abonyi-utczába, ahol a Bálint-utca keresztezésénél végződik. Szelvénye köralakú, a fenekén egy oldalon behelyezett 1³⁰ m. széles padka által képezett 0⁸⁰ m. széles és 0³⁵ m. mély folyókával, hossza 1.517⁰⁰ „

c) A magasfekvésű főgyűjtő VI. szakasza folytatja irányát a VII. ker., Abonyi-utczában, honnét befordul a Pálma-utczába, innét pedig a Csömöri-útba, végig egészen a m. á. v. czeplédi pályatestet keresztezve, az Amerikai-úton végpontjához ér. Szelvénye tojásdad alakú 1⁵⁰ m. magas és 1⁰ m. szélességgel, hossza 1222⁰⁰ „

A magas fekvésű főgyűjtő hossza 2968¹⁰ „

Az itt felsorolt főgyűjtő IV., V., VI. szakaszának kiépítésével párhuzamosan a következő mellékcsatornákat építettük ki és kapcsoltuk a főgyűjtőbe.

A) Párhuzamos mellékcsatornák.

A magasfekvésű főgyűjtő V. és VI. szakaszának környezetében:

a) a Köztemető-út keleti oldalán a Juranics-utca keresztezésétől kezdve a Kerepesi-útig szabványos szelvényű közcsatorna hossza	268 ⁰⁰ m.
b) a VII. ker., Bethlen-utca nyugoti oldalán, a Csömöri-úttól az Óvoda-utcaig terjedő szabványos szelvényű csatorna hossza	175 ⁴⁵ „
3. a Bethlen-utca keleti oldalán, mint előbb, hossza	330 ⁴⁰ „
4. a VII. ker., Óvoda-utczában annak északi oldalán a Bethlen- és Nefelejts-utczák között, hossza	82 ⁰⁰ „
5. ugyancsak az Óvoda-utca északi oldalán a Nefelejts- és Hernád-utca közt, rendes szelvényű csatorna hossza	153 ¹⁰ „
6. az Óvoda-utca déli oldalán a Nefelejts- és Hernád-utczák közt, mint előbb, hossza	153 ¹⁰ „
7. a Garai-tér mellékcsatornája rendes szelvényű, hossza	85 ⁷⁰ „
8. a Sajó-utczai mellékcsatorna rendes szelvényben hossza	84 ⁰⁰ „
9. a VII. ker., Bálint-utca mellékcsatornája az István- és Csömöri-utak közt, rendes szelvényű, hossza	180 ⁰⁰ „
10. a VII. ker., Pálma-utca mellékcsatornája, annak keleti oldalán, az Abonyi-utca és Csömöri-út közt, rendes szelvényű, hossza	210 ⁶⁰ „
11. a VII. ker., Csömöri-úti mellékcsatorna, annak déli oldalán a Pálma-utca és Gizella-út közti részében rendes szelvényű, hossza	413 ⁶⁰ „
12. ugyancsak a Csömöri-útnak északi oldalán, mint előbb, hossza	405 ⁴⁹ „
Az V. és VI. szakaszokban kiépített mellékcsatornák összes hossza	2541 ⁴⁴ m.

B) Mellékcsatornák betorkolása a főgyűjtőbe.

A főgyűjtők kiépítésével fokozatosan a működésben álló következő mellékcsatornák kapcsolattak be a főgyűjtőbe: A Köztemető-úti mellékcsatornák, a Baross-téri, Külső kerepesi-úti, Bethlen-utca-, Murányi-, Cserhát-, Nefelejts-, Hernád-utczai és Aréna-úti mellékgyűjtők; továbbá a Csömöri- és Franczia-úti, Jávor-, Gizella- és Pálma-utczai csatornák.

A magasfekvésű főgyűjtő következő felszerelésekkel van ellátva:

1. *Lejáró házikókkal és aknákkal* a csatorna tisztítása és bejárása végett ilyen lett felállítva:

- a) a Köztemető-úton, Juranics-utca betorkolásának déli sarkán,
- b) a Csömöri-úton, a Bethlen-utca betorkolásával szemben,
- c) az Óvoda- és Bethlen-utczák keresztezésében,
- d) az Óvoda- és Hernád-utca keresztezésében, a Hernád-utca nyugoti sarkán.

- e) az Aréna-út és Abonyi-utca keresztezésében, az Aréna-út keleti oldalán,
 f) az Abony-út és Bálint-utca keresztezésében, a Bálint-utca keleti oldalán,
 g) A Stefánia-út és Csömöri-út keresztezésében, a Stefánia-út keleti oldalán,
 h) a Hungária-út és Csömöri-út keresztezésében, a Hungária-út délkeleti sarkán.

2. Csónak kamrákkal, a tisztító csónakok elhelyezésére a főgyűjtő mindkét szakaszában úgymint:

a) A magas gyűjtő V-ik szakaszában, a Juranics-utca délkeleti (Köztemető) sarkánál az ugyanott fennálló lejáró házikója alatt.

b) A magasfekvésű főgyűjtő VI. szakaszában, az Abonyi- és Bálint-utca keresztezésében, az ugyanott fennálló lejáró házikója alatt.

Végül a főgyűjtő felszerelésekép készültek, annak boltozatában egész hosszban, 50 m. távolságokban, a szellőző és hólehányó aknák, valamint a környezethez tartozó víznyelő aknák is.

Az elősoroltak értelmében a magasfekvésű főgyűjtő IV., V., VI. szakaszának kiépítését, melyet 1903. év szeptember havában kezdtünk, 1905. április havában befejeztük, de miután a Baross-téren a főgyűjtőben a munka sürgőssége miatt 1904. év december havában az összes víz-, légszusz-csővek, kábelek stb. ideiglenesen benhagyattak, s tekintettel arra, hogy itt főcsövek vezetéséről van szó, ezeknek biztos elhelyezéséről úgy kellett gondoskodni, hogy a főgyűjtő boltozatában mintegy 20 m. hosszban a boltozat helyett öntöttvasból készült dongákat kellett elhelyezni, mely munka az ottani nagy forgalom és a minden oldalon körülvelt villamos vasúti vágányok miatt, de különösen a külön rendelés alapján szükségelt vízvezetési és légszusz idomcsövek kései szállítása és egyenkénti elhelyezések miatt több havi időt vett igénybe, 1906. év október havában végleg elkészült.

Ezen magasfekvésű főgyűjtő elkészültével, a VII. ker. külső vége, mint a Herminamező, kis és nagy Szugló területei lecsapolásának kifejlesztése is végre lesz hajtható.

Az 1891. évtől kezdve a jelen ideig az általános csatornázás szivattyútelep kiépítésével kapcsolatos főgyűjtők fejlesztése, az előző évek szerinti táblázatos kimutatások kiegészítésével, a következő eredményeket értük el:

Sorszám	Megnevezés	Budapest székesfőváros gyűjtői		Összes jobb- és balpart	Érték	
		jobbpart	balpart		K	f
		m é t e r e k b e n				
	Áthozat 1904. évről II. tétel az általános csatornázás munkái 1891. évtől kezdve 1904. év végéig			21.723 ⁷⁵		9,239.222 41
6	A VI. munkacsoport.					
	A magasfekvésű főgyűjtő kiépítése 1905. év végéig					
	a) a IV-ik szakaszban		227 ⁹⁰ m.			
	b) az V-ik szakaszban		1.517 ⁰⁰ "			
	c) a VI-ik szakaszban		1.222 ⁰⁰ "			
	Összesen a kiépített hossz		2.968 ¹⁰ m.			
	Ezzel szemben az előző évi kimutatásban már számított összesen		2.064 ⁵⁰ m.			
	Marad 1905. év végén a főgyűjtők fejlesztési hosszára	904 ⁰⁰		904 ⁰⁰		
	A 2.968 ¹⁰ m. hosszú főgyűjtő értéke a végelszámolás szerint tesz					759.927 89 K
	Ezzel szemben előző évi kimutatás szerint a felszámított érték					394.310 35 K
	Marad 1905. év végén a főgyűjtők fejlesztési költségeire					365.617 54
	Megjegyezvén, hogy a magasfekvésű főgyűjtővel épített 2.545 ⁴⁴ m. hosszú párhuzamos csatornák költségei a kelt összegben szintén befoglaltatnak.					
7	A VII. munkacsoport.					
	A Dunaparti főgyűjtő kiépítése 1905. év végéig					
	a III-ik szakaszban		1.394 ⁹⁶ m.			
	a IV-ik szakaszban		876 ⁰⁰ "			
	az V-ik szakaszban		794 ⁴⁰ "			
	a VI-ik szakaszban		466 ⁵⁰ "			
	Összesen a kiépített hossz		3.532 ¹¹ m.			
	Ezzel szemben az előző évi kimutatásban már felszámított		812 ¹⁹ m.			
	Marad a Dunaparti főgyűjtő fejlesztési hosszára 1905 év végén, mint befejezés hosszára	2.719 ⁹⁸		2.719 ⁹⁸		
	A kimutatott 3.532 ¹¹ m. hosszú főgyűjtő értéke a végelszámolás szerint					1,044.867 26 K
	Ezzel szemben az előző évi kimutatásban felszámított					334.874 13 K
	Marad a Dunaparti főgyűjtő befejezésére felmerült összegre 1905. év végén					709.993 13
	Ezen kimutatott összegben, szintén a 2. csoport, összesen 1.240 ⁹⁸ m. hosszú mellécsatornák költségei is befoglaltatnak.					
	II. tétel. Az általános csatornázás munkái összesen 1891-től 1905-ig			25.348 ⁸⁸		10,314.833 08

C) Csatornázások az évi budget terhére.

A rendes évi költségvetés keretén belül 28 utcában, 7 úton és 2 téren történtek kisebb-nagyobb terjedelmű közcsatorna építések.

A végzett munkálatok közül 16 utcában és 2 téren átépítés volt, amit a 20 milliós burkolási kölcsön terhére eszközölt aszfaltburkolatok létesítése tett szükségessé, mivel célszerűnek és alkalmasszerűnek mutatkozott, hogy alább megnevezett utcákban és tereken, amelyek rendezés alá kerültek, vagyis aszfaltburkolattal lettek ellátva, egyrészt az igen régi, rozszant, másrészt a magasan fekvő és így a követelményeknek már meg nem felelő csatornák helyett új rendszerű és elegendő mélyen elhelyezett csatornák építtessenek.

Ezen 37 rendbeli, 1905. évben megkezdett és az év folyamán befejezett csatornaépítésre vonatkozólag az alábbiakban számolunk be kerület szerinti sorrendben:

1. Az I. kerületi *Fehérvári-úton*, a Lenke-úttól a vámházig 396 méter hosszú, $\frac{90}{60}$ cm. belvilágú, szabványos tojásdad szelvényű közcsatorna épült, 10 drb tisztítóaknával ellátva.

Kiviteli költsége 5023 K 19 f, melyhez a csatorna menti ingatlanok után 3340 K 53 f szabályszerű járulék lett kivetve.

Ugyancsak az I. ker. *Fehérvári-úton*, annak keleti oldalán, a Csiki-utcától a Lágymányosi-utcáig terjedő szakaszban ezen útvonal rendezése alkalmából 528²⁰ m. hosszú $\frac{90}{60}$ cm. belvilágú, szabványos szelvényű, 13 db tisztítóaknával és egy bukkanóval ellátott közcsatorna épült 8510 K 44 f költséggel, amely után csak 2 ingatlanra volt 229 K 39 f járulék kivethető.

2. Az I. ker. *Alkotás-utcai* közcsatorna meghosszabbítása gyanánt a 12.915—12.919. hr. számú telektől a Mozdony-utcáig terjedőleg 360 m. hosszú, $\frac{90}{60}$ cm. belvilágú, szabványos szelvényű közcsatorna készült 8 db aknával, 6264 K 77 f költséggel, melyhez az érdekelt ingatlantulajdonosok 4728 K 95 fillérrel járultak.

3. Az I. ker. *Szirtes-úton* 149 m. hosszú, $\frac{90}{60}$ cm. belvilágú, szabványos szelvényű közcsatorna épült 4 drb aknával. Építési költség 5351 K 71 f. Járulék 3828 K 95 f.

4. Az I. ker. *Mányoki-úton*, az Orlay-utcától a Kelenhegyi-útig, innen a *Kelenhegyi-úton* a Gyopár-utcáig és folytatólag a *Gyopár-utcában* összesen 412⁰⁰ m. hosszban, $\frac{90}{60}$ cm. belvilágú, szabványos szelvényű közcsatorna készült, ellátva 8 bukkanóval és 15 drb aknával. A felmerült építési költség 7846 K 32 fillért tett; járulék 6246 K 89 f.

5. Az I. ker. Mozdony- és Böszörményi-utak közt nyitott *Gaál-utcában* 160 m. hosszú, 4 aknával ellátott, $\frac{90}{60}$ cm. szabványos közcsatorna készült, amelynek összes költségét az utcanyitásra engedélyes telektulajdonos viselt.

6. Ugyancsak az illető ingatlantulajdonos költségén épült az I. ker. Kékgyólyó- és Alkotás-utczák közt újonnan nyitott *névtelen utcában* 110 m. hosszú, $\frac{90}{60}$ cm. belvilágú, szabványos szelvényű közcsatorna 3 drb aknával.

7. A II. ker. *Albrecht-úton* a Mátyás-lépcsőnél a talaj- és csapadékvizek levezetése céljából, 80 m. hosszú 400 $\frac{mm}{m}$ -es csőcsatorna, 13⁰⁰ m. 309 $\frac{mm}{m}$ -es

csővezeték és 60 m. 3"-es alagcsővezetés készült, ellátva 1 drb aknával. Költség 1355 K 18 f.

8. A II. ker. *Pala-utcának* a Margit-rakpart és Fő-utca közti szakaszán és folytatólag a *Fő-utcában* a Ponty-utcáig, a régi magasan fekvő csatornák helyett 140 m. hosszú, $\frac{90}{60}$ cm. belvilágú szabványos szelvényű, 4 drb aknával felszerelt közcsatorna készült 7016 K 98 f költséggel.

9. A IV. ker. *Aranykéz-utcában*, a régi csatorna eltávolításával 139 m. hosszú, $\frac{90}{60}$ cm. belv., szabványos közcsatorna épült 3 aknával. Az építés 4653 K 33 f költséget igényelt.

10. Ugyancsak átépítés történt a rendezés alá került IV. ker. *Korona-herczeg-utcában*, ahol 322 méter hosszú, $\frac{90}{60}$ cm. belv., tojásdad szelv. közcsatorna épült, ellátva 10 drb aknával. Költség 12.205 K 99 f.

11. A IV. ker. *Havas-utca* egy részében, és

12. a IV. ker. *Váci-utcának* a Fővám-tér és Borz-utca közti szakaszán, továbbá

13. a IV. ker. *Szerb-utcában*, a Váci-utca és Veres Pálné-utca közti részében, nemkülönben

14. a IV. ker. *Veres Pálné-utcában*, a Szerb-utca és Vámház körút közti szakaszán és végre

15. a IV. ker. *Szarka-utcában*, a rendezést és aszfaltburkolást megelőzőleg az itt volt igen régi, rozszant csatornák helyett összesen 750⁰⁰ méter hosszú, $\frac{90}{60}$ cm. belvilágú, szabványos szelvényű közcsatorna készült 21 drb tisztítóaknával ellátva.

Az építési költség 24.335 K 39 fillért tett, melyhez három ingatlan után, amelyek előtt közcsatorna még nem volt 653 K 4 fillérrel járultak.

16. A IV. ker. *Gerlóczy-utcában*, a Semmelweis- és Városház-utczák közti szakaszán és ezzel kapcsolatosan,

17. a IV. ker. *Városház-utcában*, amelyek szintén rendezve és aszfaltozva lettek, a régi csatornák kiszedése mellett 439 m. hosszú, $\frac{90}{60}$ cm. belvilágú szabványos szelvényű, 10 drb aknával ellátott közcsatorna készült 17.185 K 61 f költséggel.

18. Az V. és VI. ker. *Váci-út* középső, a Dráva-utcától a Rákospatakig terjedő szakaszának rendezése alkalmából az útnak nyugoti, vagyis V. ker. oldalán a Tisza-utcától a Rákospatakig összesen 2201⁰⁰ méter hosszú, $\frac{90}{60}$ cm. belvilágú szabv. szelvényű közcsatorna épült 59 drb aknával.

A kiviteli költség 49.820 K 75 f, melyhez, jóllehet, hogy itt nem átépítés történt, hozzájárulás nem volt, mivel a Váci-út keleti oldalán annakidején épült közcsatorna költségeihez mindkét oldalon levő ingatlanok lettek járulékkal megterhelve.

19. Az V. ker. *Zrinyi-utca* rendezését megelőzőleg a Ferencz József-tér és Sas-utca közti szakaszon 414⁷⁰ méter hosszú, $\frac{90}{60}$ cm. belvilágú közcsatorna készült az itt volt régi csatornák kibontása mellett.

Az új csatorna 13 drb aknával van ellátva és 13.300 K költségbe került.

20. Az V. ker. *Gizella-tér* keleti oldalán 117 m. és

21. az V. ker. *Erzsébet-tér* nyugoti oldalán 167 m. hosszú $\frac{90}{60}$ cm. belvilágú, szabványos szelvényű csatorna épült és az itt volt régi csatornák kibontattak.

Az előbbi 3, utóbbi pedig 5 drb tisztító aknával van ellátva. Mindkét csatorna építés egy vállalatot képezett, a felmerült összes költség 9861 K 80 f.

22. A VI. ker., *Lomb-utcában*, a Gömb- és Frangepán-utcák közt, valamint folytatólag a *Frangepán-utcában* az 1587—88. hr. számú ingatlanig, összesen 569⁵⁰ méter hosszú, $\frac{90}{60}$ cm. belv. közcsatorna készült, ellátva 7 aknával. A 3152 K 40 fillért kitevő építési költséghez az érdekelt ingatlan-tulajdonosok 2163 K 64 f-rel járultak.

23. A VI. ker., *Nagymező-utcában*, az Andrássy-út és Váci-körút közti szakaszon átépítés történt, amennyiben a régi csatorna kibontatott és helyébe 561⁴⁰ m. hosszú, $\frac{90}{60}$ cm. belv. szabv. szelvényű, 16 drb aknával ellátott közcsatorna lett építve, mely munkálat végrehajtása 22.106 K 38 f költséget igényelt.

24. Hasonlóan átépítés végeztetett a VI. ker., *Hajós-utcában*, ugyancsak az Andrássy-út és Váci-körút közt, ahol az épített csatorna 472 m. hosszú, szabványos szelvénye $\frac{90}{60}$ cm. bevilággal bír és 16 drb aknával van felszerelve. Építési költség 17.631 K 63 f.

25. A VII. ker., *Kazinczy-utcában*, a Dohány- és Király-utcák közt a régi csatornák helyett 570 m. hosszban $\frac{90}{60}$ cm. belv. közcsatorna épült 15 drb aknával és 16.121 K 88 f költséggel.

26. Szintén átépítés alá került a VII. ker., *Kertész-utcai* régi közcsatorna, a Dohány- és Dob-utcák közti szakaszon. Itt 363⁴⁰ m. hosszú $\frac{90}{60}$ cm., belv., szabványos közcsatorna készült 11 drb aknával. Az építési költség 8725 K 98 f.

27. Az 1904. évről szóló évkönyv hason fejezetében említést tettünk arról, hogy a VII. ker., Csömöri (most Thököly)-úti mellékgyűjtő létesítése folytán lehetővé válik a Kis Szugló csatornázása is.

Ezen rég érzett szükségletnek elég lett téve, amennyiben a VII. kerület, *Bosnyák-utcában*, a Róna-utczától a $\frac{2354-55}{5}$ hr. számú telekig, 439⁰⁵ m., a *Róna-utczában*, a Thököly-út és Egressy-út közti szakaszon 757 m., a *Kövér Lajos-utczában* 650 m., az *Angol-utczában*, a Bosnyák-utczától a 2262. hr. számú ingatlanig 348⁶⁵ m., a *Szugló-utczában*, a Róna-utczától a 2266 hr. számú telekig 401⁸⁵ m. és végre az *Egressy-úton*, a Kövér Lajos-utczától kifelé a 2245/2. hr. számú telekig 106 m., összesen tehát 2702⁴⁵ m. hosszú $\frac{90}{60}$ cm. belv., szabv. szelvényű közcsatorna épült, 7 bukkanó és 61 drb tisztító aknával ellátva.

Az építés összes költsége 44.699 K 76 f, melyhez a csatornák menti ingatlanok tulajdonosai összesen 37.208 K 61 f-rel járultak.

28. A X. ker. kőbányai *Alkér-utczában*, a Gyömrői-úttól a Cserkesz-utczáig terjedő szakaszon 175⁸⁰ m. hosszú $\frac{90}{60}$ cm. belv., tojásdad szelvényű közcsatorna készült, ellátva 3 bukkanóval és 4 drb aknával.

Az építési költség 3313 K 40 f. Járulék 2588 K 69 f. E helyen megemlítjük továbbá, hogy az V. ker., *Wahrmann-utczában* tervezett mellékgyűjtő-

tőnek kiépítését is megkezdettük, amely azonban csak 1906. évben lett befejezve.

Az összes közcsatornák csömöszölt betonból készültek. A felhasznált anyagok kizárólag hazai termékek.

Valamennyi munkát nyilvános árlejtés útján adtuk vállalatba, a 7. pont alatt említett csekély terjedelmű munkálat kivételével, melyet a javításukra szerződött vállalkozó végzett 17% engedmény mellett.

Az árlejtésnél főleg az új munkáknál éretett el csak 1 — 25,4 százalék közt váltakozó engedmény; míg az átépítéseknél, ott t. i., ahol a régi csatornák helyén kellett a csatornát építeni, a 4,7 és 15,7 százalék felfizetéses ajánlatok voltak a legkedvezőbbek.

Az 1905. év folyamán összesen 11.570¹⁵ m. csatorna készült, melyből 4105³⁰ m. átépítés volt; 270 m. pedig magánfél költségén épült.

A székesfőváros költségén létesített azon 4610¹⁴ m. hosszú csatornák után, melyeknél a csatornaépítési járulék az érvényben lévő szabályrendelet 8. 9. és 10. §§. értelmében kivethető volt, a járulékok összege 60.988 K 69 f-t, vagyis az összköltség 78,3 százalékát tette és így a költségek 21,7 %-a a közpénztár terhe maradt.

Végül megemlítjük, hogy fennebb részletesen ismertetett csatornaépítések következtében a székesfőváros csatornahálózata 7464⁸⁵ méterrel szaporodott.

3. A központi csatornaszivattyútelep 1905. évi üzeme.

A csatornaszivattyútelep üzeme 1905. évben teljes rendben folyt, semmi különösebb körülmény, zápor vagy nagy Duna-vízállás nem zavarta meg.

A m. kir. meteorologiai intézetnek 5 észlelőtelepén jelzett észlelések középértékeként 1905. évben átlag 133 csapadékos esős nap volt, legnagyobb intenzitású június 14-én 34³ $\frac{mm}{m}$ -rel. Az évi csapadékmennyiség 61³ $\frac{mm}{m}$ volt. Legtöbb eső esett május hónapban 20 napon keresztül 11⁶ $\frac{mm}{m}$, legkevesebb július hónapban, melynek 5 esős napján csak 63⁷ $\frac{mm}{m}$ intenzitású eső gyűlt össze.

A Duna vízállása legnagyobb volt: 4⁴⁸ m. május 12-én, legkisebb: 1⁰² m. január 1-én. A Duna vízállása egy nap alatt sem volt 1 méternél kisebb, 105 napon keresztül volt 1 és 2 m. közt, 131 napon 2—3 m., 97 napon 3—4 m. közt és 32 nap 4 méternél nagyobb volt. Az átlagos vízállás 1905. évben 2⁸⁵ m. volt a szivattyútelepen mérve.

A Dunába géperővel kiszivattyúztak 10 176 munkaóra alatt 75³⁴² millió m³ csatornavizet, amiből 1 másodpercze 2⁰⁵⁷ m³ vízmennyiség esik. Az évi szénfogyasztás 2477 tonna volt.

A szivattyútelep iszapfogójából 1905. év folyamán 2161 tonna nedves csatornaiszapot emeltek ki, melyet eddig a gazdák ingyen hordtak el földjeik javítására, 1905. december 1-től kezdve azonban Pecz Ármin helybeli műkertész kötötte le magának 3 évre évi 750 K-ért.

A vegyészeti intézet megkezdte ez évben a csatornavíz és csatorna-
iszap rendszeres vegyi vizsgálatát.

Eszerint, a legfontosabb trágyaértékkel bíró anyagokat tekintve, egy liter
szennyvízben találtak 110^s mgr. nitrogént, 26^s káliumot és 44^s mgr. foszfor-
savat, a friss nedves iszapnak 100 súlyrészében pedig volt 66³¹ súlyrész víz,
0⁸⁴⁸ nitrogén, 0⁰⁴⁵ kálium és 0⁸⁰⁵ súlyrész foszforsav.

Az 1905. évi üzemre engedélyeztek költségvetésileg 70.000 K-t, az évi
üzem 68.541 K-ba került, úgy, hogy 1 m³ csatornavíznek a főgyűjtőből a
Dunába való szivattyúzása 0⁰⁹¹ fillérbe került.

Egybevetve ezt az eredményt a megelőző évkönyvekben közölt adatokkal,
a legutóbbi 1896—1905. évek tíz éves átlaga egy évre a következő: A leg-
utóbbi tíz év alatt szivattyúztak évenként átlag 44⁸⁰² millió m³ csatornavízet
a Dunába, azaz másodpercenként 1⁴²⁴ m³-t, iszapkiemelés volt átlag évenként
1596 tonna, az átlagos évi üzemköltség volt 66.448 K, azaz 1 m³ csatornavíz
kiszivattyúzása a Dunába átlag 0¹⁴⁸ fillérbe került.

B) A kerületi elüljáróságok tevékenysége a csatornák gondozása és tisztítása körül.

A kerületi elüljáróságok felügyelete alá tartozó csatornákon az 1905.
évben 765 beszakadás volt, legtöbb a VII. kerületben és legkevesebb a
IX. kerületben. Az összes szakadások helyreállítása 13.816 K 68 fillért tett ki.

Közcsatorna tisztított 19.838 fm. hosszban, legtöbb a VI. kerületben
és legkevesebb a IV. kerületben.

Házi csatorna, illetőleg csatornatorkolás készült 351 háznál, legtöbb a
VII. kerületben, legkevesebb az V. kerületben.

1905. évben a IV. kerületi elüljáróság új csatornát is építtetett és pedig
a Váci-utcában 62²⁰ fm. cement csatornát, de ennek értéke nem terheli az
elüljáróság költségelirányzatát, mert a keresetbe hozott összeget a központ
fizette ki.

Az 1904. évben elhelyezett, Kozáky Gyula főmérnök által szerkesztett,
Hirsch és Frank cég által készített búzelzáró rácsok és csatorna vasszerze-
lések beváltak. Több kerületben alkalmazták és megfelelő gondos kezelés
mellett sikerrel működtek.

A kerületi elüljáróságoknak a csatornák gondozása és tisztítása körül
kifejtett tevékenységével a 189. lapon összeállított kimutatás foglalkozik.

A kerület megjelölése	Az újonnan kiépített csatornák hossza méterekben	A helyreállított csatorna- beszakadások			Az enge- délyezett csatorna- betorkolá- sok száma	A tisztított csatornák hossza méterekben
		száma	költsége			
			korona	fillér		
I.	—	26	848	57	44	320
II.	—	57	1.215	42	31	255
III.	—	10	100	—	36	2.180
IV.	62 ²⁰	67	988	69	22	210
V.	—	27	1.130	—	11	970
VI.	—	123	984	—	39	6.514
VII.	—	263	4.440	—	98	1.265
VIII.	—	177	3.470	—	32	3.283
IX.	—	1	54	—	24	3.460
X.	—	14	587	—	14	1.381
Összesen .	62 ²⁰	765	13.816	68	351	19.838

IV.

Világítás.

1. Gázvilágítás.

Az 1905. évben a következő útvonalokon szereltünk föl gázlámpásokat:

A) A jobbraton:

1. Közöséges lámpások: az I. ker., Budafoki-úton, Gaál-, Gellérthegy-
és Mohai-utcában, Naphegy-lépcsőn, Lenke- és Magyarádi-út közti névtelen
úton;

a II. ker., Orgona-utcában;

a III. ker., Bécsi-úton, Föld-, Lelkés-, Szemlőhegy-utcában és a
Szemlőhegy-utcából kiágazó névtelen utcában;

2. Auer lámpások: az I. ker., Aranykakas-, Árok-, Csend-, Fehérsas-utca
és tér, Fehérvári-úton, Gyopár- és Hadnagy-utcában, Hegyalja-úton, Mihály-,
Schwartz Ferencz- és Városmajor-utcában;

a II. ker., Fillér- és Káplár-utcában, Marczibányi-téren és Rókushegyi
lépcsőn;

a III. ker., Szent Endre-utcában.

B) A balparton:

1. Közöséges lámpások: a VI. ker., Dévényi-úton, Gömb-, Hunn-,
Jász-, Kerekes-, Kartács-, Palócz-, Rőppentyű- és Tüzér-utcában;

- a VII. ker., Telep-utczában;
 - a IX. ker., Illatos árok mentén a termochemiai intézetig. Kén-, Laczkovits- és Mester-utczában, Markusovszky-úton;
 - a X. ker., Apaffy- és Cserkesz-utczában.
2. Auer lámpások: a IV. ker., Aranykéz-, Borz-, Kéményseprő-, Magyar-, Mária Valéria- Sütő-, és Szarka-utczában, Szervita-téren;
- az V. ker., József- Lipót-, és Szabadság-téren, Nádor- és Wurm-utczában, Rudolf-rakodóparton;
 - a VI. ker., Érsek-, Hajós- és Próféta-utczában, a Stefánia-úton és a Városligetben;
 - a VII. ker., Szegényház-téren.

A szaporítások figyelembe vételével a lámpások száma az 1905. év végén a következő volt:

A) A jobbparton 204 egész- és 92 féléjjeli közönséges lámpás; 3723 Auer-rendszerű lámpás 3777 lánggal és pedig 1967 egész- és 1810 féléjjelivel, összesen tehát 4019 lámpás 4073 lánggal.

B) A balparton 423 egész- és 387 féléjjeli közönséges lámpás; 11.646 Auer-rendszerű lámpás 12.320 lánggal és pedig 6320 egész- és 6000 féléjjelivel, összesen tehát 12.456 lámpás 13.130 lánggal volt felszerelve.

A lángok száma ebben az esztendőben 553-al szaporodott; az Auer lángzók száma azonban, tekintettel a nagyobb mértékű átalakításokra, 6046-al gyarapodott, úgy, hogy az 1905. év végén a székesfőváros területén 15.369 lámpás 16.097 lánggal égett.

Az 1905. évi márczius hó 1-én 294. kgy. sz. alatt hozott határozat értelmében az 1905. évi április hó 1. napjától kezdődőleg a székesfőváros közönsége a közvilágítás céljára szolgáló Auer-rendszerű lámpások fentartásáért a légszesztársulatnak lángzónként és naponként egy fillért, vagyis évenként 3 K 65 fillért fizet.

Az 1904. évben túlfogyasztott 394.813 m³ gázért pedig 38.849 K 60 fillért fizetett a székesfőváros.

A gázgyárakban kisebb-nagyobb pótlások és bővítések engedélyezett a főváros és pedig:

a) a lipótvárosi gáztartó telepen (a Tutaj-utczában) mérlegház építése a raktározott koks eladására;

b) a ferencvárosi I. számú telepen koksziocsoló tornyok építése;

c) a ferencvárosi II. sz. telepen gázsűrítőgép berendezés létesült, amely a budai új gáztartónak táplálására szolgál;

d) a budai régi gázgyártelepen szén-szulfid- és naftalinmosó-berendezés engedélyeztetett.

Tekintettel arra, hogy a gázfogyasztás terén mutatkozó szükségletet a jelenleg üzemben levő légszeszgyárak még a szerződés lejártáig sem lesznek képesek fedezni, megindultak a tárgyalások egy a ferencvárosi II. sz. gyárral kapcsolatba hozandó és évi 10 millió m³ termelőképeséggel berendezendő vízgázgyár létesítésére. E célból a nevezett gyár tőszomszédságában levő 908⁴⁰ □-ól nagyságú székesfővárosi területet hozunk javaslatba, amelyen a

vízgázgyár megépíthető volna, mert a meglévő gyárak területén erre a célra helyszűke miatt mi sem áll rendelkezésre.

A légszeszvilágítás üzemének házi kezelésbe vétele ügyében; a főváros szakértők meghallgatását határozta el. A hatóság megkeresésére a kir. József-műegyetem Wartha Vincze dr. nyilvános rendes- és Pfeifer Ignác dr. magántanárt bízta meg a szakértői vélemény megadására. E két szakértőn kívül még külön Gálócsy Árpád okl. kohómérnököt is felkérte véleményezésre.

A légszeszmérőknek glycerinnel való töltése ügyében a tanács a következő elvi határozatot hozta:

„Ha a légszeszmérőt a légszesztársulat szállítja, jogosítva van a glycerin feltöltésnek általa meghatározott árát a fogyasztókra hárítani, köteles azonban ezt a díjat is közzététel végett évről-évre bemutatott ájregyékbe beállítani.“

Végül megemlítjük, hogy az utcai csőhálózat az 1905. évben 22.269 méterrel bővült, úgy, hogy az év végén annak hosszúsága 504.859 méter volt.

2. Kőolajvilágítás.

A) A jobbparton kezelés dolgában változás nem történt. A vállalkozók közül a szükséges kőolajanyag szállítására Klein Gyula helyett a Magyar petróleumipar részvénytársaság lépett, amely a kőolaj métermázsáját 36 koronáért tartozik három éven át, azaz 1907. év végéig szállítani.

A következő útvonalakon állítottak fel kőolajlámpások:

az I. ker. Kútvölgyi- és Dániel-út közti névtelen úton, Zúgligeti-úton, Birsalma-, Csaba- és Ágnes-utczában; Labancz- és Szilassy-úton és a Csermely-útból kiágazó Hunyadoromra vezető névtelen úton;

a II. ker. Pázsit-utczában, Törökvesz-dűlőben, Bimbó-utczában, a Bimbó- és Aranka-utczát összekötő névtelen úton;

a III. ker. Bécsi-úton, Óbudai-rakodóparton és a Szépvölgyi-út folytatását képező névtelen úton.

Az istenhegyi utakon 16 nyári féléjjeli lámpás köztől 8 lámpás az egész évi egész éjjeliek közé, 8 lámpás pedig az egész évi féléjjeliek közé soroltatott, úgy, hogy az év végén összesen 198 nyári féléjjeli lámpás volt. Az időközben gázvilágítást nyert utczákban a kőolajlámpások leszereltetvén, az egész évi lámpások száma az 1905. év végén volt:

az I. kerületben	622 egész és 370 féléjjeli
a II. „	146 „ „ 118 „
a III. „	345 „ „ 185 „
összesen	1.113 egész és 673 féléjjeli

kőolajlámpás.

B) A balparti részben következő útvonalakon szereltettek fel kőolajlámpások: az V. ker. Bodor- és Csáklya-utczában, Újpesti rakodóparton;

a VI. ker. Ambrus-, Fáy-, Frangepán-, Lomb-, Országbíró-, Palócz- és Petneházy-utczában;

a VII. ker. Bibor-, Gyarmat- és Várna-utczában, valamint a Paskalomalomhoz vezető úton;

a IX. ker. Gubacsi-úton, Lenkey-, Körösi-, Csoma- és Szekerész-utczában ;
a X. ker. Cziráky-, Dömsödi-, Heves-, Juhász-, Kántorné-, Megyeri-,
Pilisi-, Szigligeti- és Zsivora-utczában, Hajtsár-, Kerepesi-, Mogyoródi-,
Szent Mihályi- és Újhegyi-úton. Az időközben gázvilágítást nyert utczákban
a kőolajlámpások leszereltetvén, a lámpások száma az 1905. év végén volt:

az V. kerületben	182	egész	—	féléjjeli
a VI. "	261	"	—	"
a Városligetben	48	"	6	"
a VII. kerületben	205	"	—	"
a IX. "	270	"	6	"
a X. "	849	"	2	"
összesen	1.815.	egész	14	féléjjeli,

azaz az évi szaporodás 53 drb egész éjjeli lámpás.

3. Villamos világítás.

A magyar villamossági részvénytársulat az 1905. év folyamán a követ-
kező vonalakon fektetett kábeleket:

Az I. ker. Kelenhegyi-úton, Krisztina-körúton és Városmajor-utczában ;
a II. ker. Fillér-, Oszlop-, Retek- és Tudor-utczában, Főherczeg Albrecht-
úton és Széna-téren ;

a III. ker. Zsigmond-utczában ;

a IV. ker. Királyi Pál-utczában ;

az V. ker. Nagykorona- és Visegrádi-utczában ;

a VI. ker. Bajnok-, Eötvös-, Izabella-, Gyár-, Lehel-, Lőportár-, Nagy
János- és Nagymező-utczában, Váci-úton és Vigadó-téren ;

a VII. ker. Elemér-, Izabella-, Jósika-, Hernád-, Holló-, Rózsa- és
Vörösmarty-utca és István-úton ;

a VIII. ker. Aggteleki-, Baross-, Gyöngytyúk-, Kőfaragó-, Népszínház-
és Rökk Szilárd-utczában, Baross- és Teleky-téren ;

a IX. ker. Drégely-utczában és Soroksári-úton.

A lefektetett kábelek árokhosszúsága 4287 méter, úgy, hogy az év
végén az eddig lefektetett kábelek árokhosszúsága 133.830 méter volt.

A budapesti ált. villamossági részvénytársaság a következő útvonalakon
fektette le kábeljeit:

az I. ker. Alagút-, Attila-, Kemenes-, Lógody- és Pauler-utczában,
Fehérvári-úton és Dísz-téren ;

a IV. ker. Borz-, Képiró-, Molnár-, Váci-, Vármegye-, Veres Pálné- és
Újvilág-utczában, Fővám-téren ;

az V. ker. Báthory-, Csáky-, Gorove-, Kádár-, Kálmán-, Katona József-,
Markó-, Nádor-, Sólyom- és Visegrádi-utczában, Váci-körúton és Szabadság-téren ;

a VI. ker. Bulyovszky-, Dessewffy-, Eötvös-, Izabella-, Király-, Lovag-,
Munkácsy-, Nagy János-, Szerecsen-, Szív-, Szondy-, Ó- és Új-utczában,
Aréna-úton, Felső erdősorban és a Városligetben ;

a VII. ker. Akácza-, Csengery-, Dembinsky-, Dob-, Dohány-, Damjanich-,
Huszár-, Ilka-, Izsó-, Jósika-, Kazinczy-, Nyár-, Rózsa-, Sajó-, Szövetség-
és Wesselényi-utczában, Csömöri-, Kerepesi- és Stefánia-úton ;

a VIII. ker. Aggteleki-, Baross-, Bezerédy-, Déry-, Eszterházy-, Festetich-,
Főherczeg Sándor-, Conti-, Mosonyi-, Német-, Népszínház-, Luther-, Nap-
és Stáhly-utczában, József-körúton, Baross- és Tisza Kálmán-téren ;

a IX. ker. Lónyai-, Páva-, Soroksári- és Tűzoltó-utczában, Üllői-úton.

Az 1905. évben lefektetett kábelek árokhosszúsága 13.060 méter, úgy,
hogy az év végén az eddig lefektetett kábelek összes árokhosszúsága
139.628 méter volt.

V.

Szobrok; egyéb műemlékek.

A budapesti lövész-egylet az I. ker., Istenhegyen és a II. ker., Rókus-
hegyen 1—1 honvéd-síremlékkövet állíttatott föl.

Ebben az évben állítottuk föl a II. ker., Korvin-téren a Millacher-féle
alapítványból készült művészi kivitelű szobor-kútát, amely egy Árpád korabeli
vadászt ábrázol, amint kürtjével a kútból vizet merít. A nagyméretű bronz-
szobor román stílusú hatalmas piedesztálon áll és szerencsés elhelyezésével
nagyban emeli a térnek esztétikai hatását. A sikerült szobormű a korán
elhúnyt Nagy Miklós szobrászművész alkotása.

Nagybecsű alkotás, a IV. ker., Kossuth Lajos-utczában, a Ferenciek
templomán elhelyezett nagyméretű dombormű, az „Árvízi hajós”. Holló Barnabás
szobrászművé znek ez a műve Wesselényi Miklós bárót tünteti föl, amint az
1838-iki árvíz alkalmával megmenti a halállal küzdő embertársait.

Ő Felsége a király adományából tervezett 10 szobormű közül ebben
az évben állították föl Pálffy János szobrát a VI. ker., Andrássy-úti körtéren.

VI.

Kertek, parkok, faültetvények, faiskolák.

Nagyobb parkozás csupán a VII. kerületi Szegényház-téren történt, a
tér bürkoló munkáival kapcsolatosan. Ezenkívül fásítottuk a következő utczákat:

I. ker., Csap-utca, Krisztina-körút (Várfok- és Csaba-utca között),

II. ker., Pasaréti-út egy része,

VI. ker., Levente-utca és Lőportár-utczának a Lehel- és Szabolcs-utca
közti szakasza.

VII.

Vízművek.

Miután a káposztásmegyeri és kőbányai vízmű, és a gellérthegyi medence építése befejeztetett, a vízművek igazgatóságának építkezési tevékenysége az 1905. év folyamán a 20 milliós költsön terhére teljesítendő utca-rendezésekkel kapcsolatos vízcsőfektetésekre és vízcső kicserélésekre volt lekötve. Nevezetességüknél fogva külön felemlítésre méltó egyéb munkák ezen esztendőben nem fordultak elő.

VIII.

Illemhelyek.

Beetz-féle illemhelyeket két helyütt állítottunk föl; még pedig:

a VII. ker., Szegényház-téren egy félszabványos vasvázás illemhelyet 9300 K költséggel és

a IV. ker., Kalvin-téren, Beetz Vilmos vállalkozó költségén, egy nagyszabású vasvázás, Rabitz falú, majolikával borított díszesebb illemhelyet 15.000 K értékben.

Favázás munkásárnyékszék 3 helyütt állítottatott föl u. m.:

a III. ker., Óbudai-rakparton, a Határ-utca torkolatánál, továbbá az V. ker., Újpesti-rakpart alsó síkján egy a Katona József-utca és egy a Zápolya-utca torkolatánál. A munkásárnyékszékek egy szabvány szerint készültek 2000—2000 K költséggel.

A ker. elüljáróságok által kezelt illemhelyek száma 70.

TIZENEGYEDIK RÉSZ.

A székesfőváros szabályozása és rendezése.

I.

Új szabályozások.

A székesfőváros területén 1905-ben 19 új szabályozás történt.

Nevezetesebb szabályozások voltak:

az I. ker. Kemenes-út szabályozása, Virányos-dűlő környéke s a Kút-völgyi-út szabályozása;

a II. ker. Vérhalom-dűlőben elejtett park környékének szabályozása;

a VI. ker. Lehel-utczától délkeletre fekvő (1752—1755) hrsz. telekre eső Lehel-teret, amelyre a 884/904. sz. közgyűlési határozat értelmében gyermek-játszóhely lett volna létesítendő. a közmunkák tanácsa hozzájárulásával elejtettük, s a szóbanforgó terület szabályozását módosítottuk.

II.

Utcanyitások, térrendezések, egyéb rendezések közlekedési stb. czélokra.

Utcanyitás 12 esetben foglalkoztatta a középítési bizottságot. Ezek közül főlemlítendő, hogy a III. ker. Szemlőhegy-dűlőben az 5967., 5974. és $\left(\frac{5973}{1 \text{ és } 2}\right)$ hrsz. a. fekvő telkek mentén egy 8 mtr. széles út vétetett föl a szabályozási tervbe.

III.

Utcaelnevezések.

Az 1905. évben a következő utcák és terek kaptak elnevezést, nevezeten: az I. ker. Boróka-utca, Csipke-út, Gyopár-, Pipacs-, Rezeda-, Schwartzer Ferencz-utca. A Kemenes-utca elnevezést a Kelenhegyi-út egy szakaszára alkalmazták. A II. ker. volt Bomba-teret Batthyány-térnek nevezték el.

IV.

Telekrendezések.

Telekrendezés vagyis fölosztás, egyesítés és belső határigazítás 250 fordult elő a középítési bizottságban. Ezeknek azonban nincs általános jelentőségük.

V.

Kisajátítások.

A kisajátítási albizottság 120 kisajátítási ügyet tárgyalt, amelyek nagyrészt a gellérthegyi apróbb házak barátságos egyezség útján történt kisajátítása képezte. A fontosabb kisajátítási ügyek közül megemlítjük a IV. ker., Petőfi-téren 633. hrsz. a. fekvő Lechner Gyula és társai tulajdonában volt; az I. ker., Szent János-téren 1122. hrsz. Riedl-féle ingatlan; a VII. ker., Telep-utczában levő Beck Mór tulajdonában volt ingatlan megszerzését.

TIZENKETTEDIK RÉSZ.

A székesfőváros építési és lakásügyi viszonyai.

I.

Az építésügyi szabályrendelet módosítása.

Az 1904-iki évkönyvben közzétük a közgyűlés október 26-án 1241. sz. a. hozott határozatát az építésügyi szabályzat 360. §-a új megállapítása ügyében. Ezen határozatra a közmunkák tanácsa a következő átiratot intézte a tanácshoz:

Múlt évi november 3-án 3701. sz. a. kelt átiratunk kapcsán értesítjük, hogy az építésügyi szabályzat revíziójának előkészítésére a bizottságot a t. közönség, továbbá a budapesti építőmesterek, kőműves-, kőfaragó- és ács-mesterek ipartestülete, a magyar mérnök- és építészegylet, a magyar építőmesterek egyesülete és a magyar építőművészek szövetsége képviselőinek bevonásával megalakítván, első sorban a használati engedély általánosan leg-sürgősebbnek tartott kérdését kívántuk megoldani.

Ehhez képest az előkészítő bizottság az építésügyi szabályzat XI. és XVIII. fejezeteit vette mindenekelőtt tárgyalás alá, figyelemmel azokra a kíván-ságokra is, melyek ide vonatkozólag a törvényhatósági bizottság múlt évi október 26-án 1241. kgy. sz. alatt hozott határozatában kifejezésre jutottak.

Az előkészítő bizottság így keletkezett javaslata nyomán a már említett XI. és XVIII. fejezetek helyébe léptetendő új szabályzat iránt megállapodásra jutottunk és alkalmazásba vételéhez a nagyméltóságú belügyminiszter úr hozzájárulását is kinyertük.

Ezeket előrebocsátva az új szabályzatot van szerencsénk ./. alatt egy eredeti példányban szíves tudomás végett közölni, azzal, hogy azt végrehajtás végett az összes kerületi elöljáróságoknak is megküldöttük és a „Budapesti Közlönyben“ való közzététele iránt egyidejűleg intézkedtünk.

Gondoskodtunk arról is, hogy a szabályzat, egyelőre mint az építésügyi szabályzat függeléke a közönség számára könyvtári úton hozzáférhető legyen.

Néhány nyomtatott példányt annak idején készségesen fogunk a t. közönség rendelkezésére bocsátani.

Ami végül a t. közönség már hivatkozott 1241/1904. kgy. sz. határozatában nyilvánított azon óhaját illeti, hogy amikor a lakhatási engedély első fokozat egészségügyi okokból tagadtatott meg, a II. fokú hatóság akár a székesfővárosi, akár állami orvosszakértő meghallgatásával járjon el, ilyen értelmű intézkedést a szabályzatba nem vehetünk ugyan fel, mert sem a székesfőváros, sem az állam orvosi közegeivel nem rendelkezünk, mindamellett megnyugtathatjuk afelől, hogy részünkről semmi akadály nincs oly adminisztratív intézkedésnek, mely rendszeresen azt, hogy a megjelölt esetekben műszaki közegeink a helyszíni vizsgálatot a tisztí főorvosi hivatal egy orvosi közegének bevonásával és véleményének kikérésével eszközöljék. Tekintettel azonban a szóban forgó ügyek rendszerinti sürgősségére, a kérdéses szolgálat berendezése iránt oly intézkedés mutatkozik szükségesnek, hogy műszaki osztályunk a tisztí főorvosi hivatal orvosi személyzetét rövid úton, esetleg a távbeszélő használatával vehesse igénybe.

Kérjük tehát a t. közönséget, hogy amennyiben a megpendített eljárási módoszat a saját nézetével is találkozni, szíveskedjék tisztí főorvosi hivatala irányában megfelelően intézkedni és erről minket értesíteni, hogy viszont műszaki osztályunkat hasonló értelemben utasítsuk.

A megállapított szabályzat-módosítás a következő:

A budapesti építésügyi szabályzat némely intézkedéseinek módosítása.

1217/905. sz. A fővárosi közmunkák tanácsa a Budapest székesfőváros területére 1894. január 1-én életbe lépett „Építésügyi szabályzat“ XI. fejezetét (174–178. §.) és XVIII. fejezetét (355–364. §.) hatályon kívül helyezvén, ezek helyébe egyidejűleg a következő rendelkezéseket lépteti életbe.

Hatósági vizsgálat az épület nyers állapotában.

1. §. Amint az épület ideiglenes, vagy végleges földhéjjal befödött, e körülményt az építéssel megbízott szakértő az illetékes kerületi elüljáróságnak szóval vagy írásban bejelenteni tartozik.

A bejelentésről az elüljáróság igazolványt ad.

2. §. A kerületi elüljáróság a befödés bejelentésétől számítva legfeljebb 8 nap alatt az épületet nyers állapotban megvizsgálni tartozik.

A vizsgálat építésrendőri szempontból az épület minden alkatrészére kiterjesztendő. Az építéssel megbízott szakértő köteles a vizsgálatához szükséges állványokról gondoskodni.

3. §. Ha a vizsgálatnál építésrendőri szempontból kifogás nem merül fel: az elüljáróság az alábbi 4–7. §§. értelmében meghatározza azon időpontot, amikor a falak bevakolása megkezdhető.

4. §. Minden oldalról szabadon álló épületnél nem szabad a bevakolást megkezdeni:

a) 4 hétig azon az emeletson, ahol a legvastagabb fal 45 cm.,

b) 6 hétig azon az emeletson, ahol a legvastagabb fal 60 cm.,

c) 8 hétig azon az emeletson, ahol a legvastagabb fal meghaladja a 60 cm.-t.

A 3. §-ban említett vizsgálat napjától számítandó ezen határidők 2–2 héttel meghosszabbítandók azon esetben, ha az épület nem minden oldalról áll szabadon.

5. §. A 4. §-ban megállapított határidők kétszerese szabandó ki oly épületnél, melynek a befödést megelőző falazása, vagy a befödése a november 1-től márczius 1-ig terjedő időszakba benyúlt.

6. §. A november 1-től márczius 15-ig terjedő időszakban vakolni nem szabad.

7. §. Oly épületnél, mely nem emberi tartózkodásra készül, a bevakolás megkezdése időbeli korlátozáshoz kötve nincs.

Ugyanez áll oly épületre is, melynek 45 cm.-nél minden fala vékonyabb.

8. §. Azon időpontot, melyben az épület bevakolását meg szabad kezdeni, tartozik az elüljáróság jegyzékbe venni és arról a félnek igazolványt kiállítani.

9. §. Ha a falak bevakolása a megszabott időpontnál előbb kezdenék meg; köteles az elüljáróság a vakolat leszedését elrendelni és rendbírságot alkalmazni.

E munka befejezését az építéssel megbízott szakértő az elüljáróságnak szóval vagy írásban bejelenteni tartozik.

Az elüljáróság a vakolat leszedéséről a bejelentéstől számított 8 napon belül szemle útján meggyőződést szerez és az előző §§. értelmében újból kitűzi a szemle napjától számítandó azon határidőt, melyen belül a vakolás meg nem kezdhető.

Az építmények használata.

10. §. Új építkezés vagy átalakítás útján keletkező minden helyiséget csak az építésrendőri hatóság engedélyével és csak arra a célra szabad használatba venni, melyre a helyiség a jóváhagyott tervek szerint létesített.

11. §. Használati engedélyért a kérvényt a szándékolt használatbavétel időpontját legalább 15 nappal megelőzően kell az illetékes kerületi elüljárósághoz benyújtani.

A szabályszerű díjak ugyanott előre fizetendők.

12. §. A használati engedélyért beadott kérvény soron kívül s még a szándékolt használatbavétel időpontja előtt intézendő el.

13. §. A használati engedély csak azon esetben adható meg, ha az előzetesen meg-ejtendő építésrendőri és egészségrendőri vizsgálat az épületet, illetve helyiséget az építési engedély értelmében megépítve és a célhoz képest, melyre használni fog, megfelelő állapotban találta.

14. §. Az építésrendőri és egészségrendőri vizsgálatot az elüljáróság által alakítandó bizottság fogantositja, előzetesen értesítvén a vizsgálat megtartásának idejéről az építéssel megbízott szakértőn kívül a tulajdonost is.

E bizottsági eljárásban hatósági, műszaki és orvosi közegnek kell résztvennie.

15. §. Új épületek emberi tartózkodásra rendelt helyiségeire használati engedély nem adható oly időpontra, mely a november 15-től április 15-ig terjedő időszakba esik.

16. §. Ha valamely épületnek a befödést megelőző falazása vagy befödése benyúlt az 5. §-ban meghatározott időszakba, emberi tartózkodásra rendelt helyiségeire a használati engedély a következő november hó 1-jét megelőző időpontra meg nem adható.

E korlátozás nem terjed ki a földszintes és az egyemeletes házakra.

17. §. Mennyiben engedhető meg valamely nem teljesen kész épület bolt és üzlet-helyiségeinek használatbavétele, eziránt a 14. §. értelmében megtartandó vizsgálat alapján az illetékes kerületi elüljáróság esetről-esetre határoz.

18. §. Bármely helyiséget a használati engedélytől eltérő más célra használni csak akkor szabad, ha azt az építésrendőri hatóság megengedi.

Ezen újabb engedélyért a 11. §. értelmében kell folyamodni.

19. §. A bérlő nem köteles oly helyiségbe beköltözni, melyre a használati engedély megadva nincs, s ha e körülményről bizonyítványt kíván, ezt az illetékes elüljáróság állítja ki.

20. §. Használati engedély nélkül elfoglalt helyiségek a tulajdonos költségére és veszélyére, szükség esetén karhatalommal, hatóságilag kiűrtendők.

E mellett rendbíróság is alkalmazandó.

21. §. Az 1904. december 31-ig tető alá jutott új épületekre átmenetileg az eddigi szabályok maradnak érvényben.

Kelt Budapesten, a fővárosi közmunkák tanácsa 1905. évi május hó 16-án tartott üléséből. *Podmaniczky Frigyes* br. s. k., alelnök, *Garancsy Mihály* s. k., miniszteri tanácsos.

A közgyűlés a közmunkák tanácsának intézkedését tudomásul vette s egyúttal utasította a tanácsot, hogy a közmunkák tanácsának átirata értelmében a tiszti főorvosi hivatalnak a lakhatási engedélyek másodfokban való elbírálásánál a szükséghez képest leendő részvétele iránt megfelelőleg intézkedjék.

II.

A bűzös gyárak, csont- és ronggyűjtő-telepek övezetének új beosztása.

Ennek a régóta húzódó ügynek történetét a következő közlemények ismertetik:

I. A közgyűlés 1901. évi 955. sz. határozata.

A középítési és közegészségügyi bizottmányoknak a tanács által pártolólal előterjesztett javaslatai alapján elhatározza a közgyűlés, hogy a bűzös gyárak, valamint csont- és ronggyűjtő és osztályozó telepek övezete a jövőre nézve úgy állapíttassék meg, amint azt a mérnöki hivatal a 44 ^{XV.}/_{23. D.} tisz. térrajzon vörös vonallal feltüntette, vagyis a dunajobbparti oldalon az összekötő vasút, a Duna, a budafoki határ és a Fehérvári-út által határolt terület, a dunabaioldali oldalon pedig az eddigi terület, kivételével azon résznek, melyet a Kőbányai-útból kiindulva a Horog-, Bihari- és Czeglédi-utcák, a gypmesterhez vezető út, illetve ennek a Kén-utca felé való hosszabbítása a Ferenczvárosi rendező pályaudvarig, továbbá a pályaudvar keleti oldala, valamint a Mester-utca folytatása, a soroksári határ, a soroksári Dunaág, végül a m. kir. államvasutak összekötő vonala határolnak. De kijelenti egyúttal a közgyűlés, hogy a végrehajtás csak esetről-esetre a főváros megerhelése nélkül és a szerzett jogok épségben tartása mellett történjék.

Ezen határozat az iratokkal együtt törvényszerű tárgyalás végett áttétetik a fővárosi közmunkák tanácsához.

II. Kollár Lajos és társai felebbezése.

Nagyságos Polgármester Úr! A bűzös gyárak és telepek övezetének megváltoztatása tárgyában az 1901. évi szeptember hó 4-én tartott törvényhatósági bizottsági közgyűlésnek azon határozata ellen, amelynél fogva — nem fogadván el Kollár Lajos bizottsági tagnak javaslatát — a dunajobbparti részt a bűzös gyárak és telepek övezetéből ki nem hagyta, hanem ezen gyárak és telepek részére az összekötő vasúti hídól Albertfalva határáig terjedő részt jelölte ki, felebbezéssel élünk, s annak indokait következőkben adjuk elő:

Nézetünk szerint a bűzös gyárak és telepek részére a városnak csakis egy pontja, egy övezete jellelhető ki, nem lévén kívánatos, hogy ezen bűzös gyárak és telepek a városnak különböző pontjain lévén elhelyezve, a főváros lakossága, bármely irányból jöjjön is a szél, mindenkor kénytelen legyen a bűzös gyárak és telepek kellemetlen illatát elszervezni.

Helyesen lett erre a célra a Ferenczvárosnak külső része a soroksári Dunaág mentén kijelölve, a városnak ezen délkeleti pontja, mert északnyugati szelek lévén irányadók, ezek délkeleti irányban vonulnak el; a soroksári Dunaág mentén, a délkeleti részen

elhelyezett bűzös gyárak bűzét tehát az északnyugati irányból jövő, délkeletre elvonuló szelek magukkal viszik.

Ha a Duna jobbpartján, a Kelenföldön is engedélyeztetik bűzös gyárak és telepeknek a létesítése, ennek az lesz a következtése, hogy délnyugati széljáratkor a Gellérthegy déli részén keletkezett villatelep lakói, az egész Belváros és Terézváros ezen széljárat esetén is kénytelen lesz a bűzt elszervezni.

Annak, hogy a bűzös gyárak részére csupán egy pont lesz kijelölve, városrendezési szempontból az az előnye, hogy ezen a helyen legtöbbnyire bűzös gyárak helyezkednek el, míg más gyárak nem ezen a bűzös gyárak és telepek részére kijelölt övezetben, hanem másutt, a többi gyárak részére kijelölt övezetben helyezkednek el. A Duna jobbpartján az összekötő vasúti hídól Albertfalvaig terjedő terület tehát igenis alkalmas lesz erre és kívánatos is, hogy felhasználtassék, miszerint ott egyéb gyárak, de nem bűzös gyárak létesíttessenek. Míg ha a dunajobbparti részen ezen a ponton is megengedtetnék a bűzös gyárak és telepek emelése, bizonyos, hogy ez más gyáraknak a létesítését ezen a helyen megakadályozná.

Hiszen a munkásviszonyok érdekében is az a kívánatos, hogy a gyár közelében egészséges munkáslakások is emeltesse; már pedig ha valamely nagyobb gyár kíván a Duna jobbparti részen, a fentemlített helyen megtelepedni, tudva azt, hogy a közvetlen szomszédságában bűzös gyárak is építhetők, már munkáslakásokat oda nem építhet, és így a gyárnak ezen a ponton való létesítésétől is eláll.

Van egy sereg oly gyár, amely bűzös gyár közvetlen közelében egyáltalában nem emelhető. Ilyenek: a bisquit-gyárak, teasütemény-gyárak, egyszóval a tésztaemű-gyárak, sőt maguk a malmok is; pedig köztudomású, hogy a fővárosnak északkeleti részén, a Lipótvárosban létező gyárak előbb-utóbb ide, a Kelenföldre készülnek letelepedni. Minthogy pedig a tésztaemű, liszt véghetetlenül kényes, azon esetre, ha a Kelenföldön bűzös gyárak létesítése is megengedtetik, előre ki van zárva az előbb felsorolt gyáraknak ott a közelben létesítése.

De a székesfővárosnak saját érdeke sem engedheti meg, hogy a Kelenföldön bűzös gyárak létesítése megengedtesse. Hisz a székesfőváros közönsége maga drága pénzen vette meg a Sáros-fürdőt s milliót kíván áldozni, hogy azt világfürdő nivójára emelje. Ott a már is világhírű Sós-fürdő! Meg lehet-e tehát engedni, hogy ezen fürdőtelepek a közeli Kelenföldön felállítandó bűzös gyárak által tönkre tétessenek?

S végül még egy szempont az, amely tiltja, hogy a Kelenföldön bűzös gyárak létesítése megengedtesse. Már az 1896. évi millenniumi kiállítás alkalmával az irányadó körök egyetértettek abban, hogy az országos kiállítás területe gyanánt a fővárosban a Kelenföld az egyetlen alkalmas vidék. A városligetét már akkor sem igen akarta a székesfőváros közönsége a kiállítás megtartására átengedni. Mégis azonban be kellett látni, hogy bár egyértelmű volt a nézet, miszerint kiállítás rendezésére a Kelenföld az ú. n. holt Dunaággal együtt a legalkalmasabb, a kiállítás csak azon egyetlen indokból nem volt itt rendezhető, mert még nem volt kész a Ferencz József-híd és azon keresztül nem volt meg a Kelenföldre a közúti összeköttetés. A kiállítás befejeztekor látva azt a pusztítást, amelyet a városligetben véghez vittek, még erősebbé vált az az elhatározás, hogy a városligetből többé kiállítás céljaira átengedni nem lehet.

Ha évtizedek múlva is, de bizonyos, hogy ez a generáció megéri még azt, hogy Budapest országos kiállítás rendeztetik. Azon esetre, ha a Kelenföldön bűzös gyárak és telepeknek az építését engedik meg, akkor a kiállítást már a Kelenföldön sem lehet rendezni.

Általános városrendezési politika, a jövő érdeke követeli tehát, hogy a közgyűlésnek az ügyben hozott határozata megváltoztatassék, amiért is felebbezésünknek a közmunkák tanácsa útján a nagyméltóságú m. kir. belügyminiszteriumhoz való felterjesztését kérjük és ott folyamodunk:

miszerint a székesfővárosi törvényhatósági közgyűlési határozatnak megváltoztatása mellett a dunajobbparti részt a bűzös gyárak és telepek övezetéből teljesen kihagyni és ezen övezetet egyéb, nem bűzös gyárak létesítésére fentartani és lehetővé tenni méltó-

tassék. Kollár Lajos s. k., Rác Károly dr. s. k., Ott Lajos s. k., Komoróczy Sándor s. k., Hebentancz Nándor s. k., Mihálovits Antal s. k., Axaméth Lajos dr. s. k., Ludvík Endre dr. s. k., Szabó M. Ferencz s. k., Deutsch János s. k., Kossuthányi Géza s. k., Kiss Sándor dr. s. k., Zipernovszky Károly s. k., Hegedűs János dr. s. k., Gombár Tivadar dr. s. k., Heinrich Kálmán dr. s. k., Osztóics Mihály s. k., Kertész Aba dr. s. k., Stipanics Elek s. k.

III. A polgármester felterjesztése.

Nagyméltóságú Miniszter Úr! A székesfőváros tanácsának minden irányban előkészített javaslata alapján a f. évi szeptember hó 4-én tartott közgyűlésben elhatározott, hogy az ú. n. bűzös gyáraknak telepítésére kijelölt területek határai a székesfővárosnak úgy balparti, mint jobbparti részében, megszoríttassanak oly módon, hogy ezen bűzös gyárak a székesfőváros beépített, tehát sűrűbben lakott részeiből az eddiginél távolabb essenek. Ezen határozatunkat törvényszerű további tárgyalás végett az 1870. X. t.-cz. értelmében átküldöttük a fővárosi közmunkák tanácsához s e szerint nem vagyok abban a helyzetben, hogy a tárgyalási iratokat és térrajzokat Nagyméltóságod elé terjeszthessem.

Kollár Lajos f. biz. tag és társai ezen közgyűlési határozat ellen felelőzetést adtak be, amelyben azt kérik, hogy a székesfővárosi törvényhatósági bizottság határozata olyképp módosíttassék, hogy a budai oldalon ú. n. bűzös gyárak egyáltalán ne legyenek megtelepíthetők, hanem mindezen gyárak ezentúl csak a pesti oldalra a IX. és X. kerületek szélére szoríttassanak.

A felelőzetés indokaira vonatkozólag tisztelettel előadom a következőket:

Általános városrendezési szempontból a közgyűlésnek ezen felelőzetéssel megtámadott határozata feltétlenül javít a helyzeten, mert a bűzös gyárak jelenlegi területe a budai oldalon az érvényben álló építésügyi szabályzatnak 316. §-a b) pontja szerint sokkal nagyobb, mintsem azt a közgyűlési határozat megállapítja. Ugyanis az idézett §. szerint ki van jelölve a jobbparti városrészben azon terület, mely a budai külső körút, a Dunapart és a Fehérvári-út közt lefelé egész a határig terjed, holott a megtámadott közgyűlési határozat szerint jövőre a budai oldalon a bűzös gyárak területe a Dunapart, az összekötő vasúti töltés és a Fehérvári-út által befogott területre szoríttassék.

Világos tehát ebből, hogy a közgyűlési határozat tetemesen javít a budai területek helyzetén és szinte felfoghatatlan, hogy most történik felszólalás, mikor a hatóság javítani akar és nem történt felszólalás akkor, mikor a bűzös gyárak területe közvetlenül a beépített részek határáig terjedt.

Hogy bizonyos iparágak bűzös gyárak szomszédságában nem gyakorolhatók, amelyenek a felfolyamodás szerint a liszt-ipar és ezzel összefüggő gyártmányok előállítására azoknál fogva, mivel a liszt és a tésztaanyag nagyon érzékeny, ezen állításhoz legalább is nagyon sok szó fér. Tapasztalati adatok mutatják, hogy bűzt vagy nagy füstöt terjesztő gyárak közelében is boldogultak a gőzmalmok. Így a pesti úgynevezett felső malmok akárhányszor megkapták a volt Rózsa-féle vegyészeti és festékgyár penetráns szagát anélkül, hogy csak egyszer is szóba került volna az, hogy akár ezen gyárak, akár az újlaki és óbudai bór-áztatók szaga az általuk elszállított liszt minőségét károsan befolyásolták volna. De különben is a műszaki tudományoknak, különösen pedig a vegyészeti tudomány magas fejlettségénél fogva mindig több és több lehetősége lesz annak, hogy az újonnan telepítendő bűzös gyáraknál a hatóság oly berendezéseket kössön ki, amelyek alkalmasak arra, hogy a szomszédokat jogos érdekeikben megóvják és a bűzös gyárak közvetlen környékén is a lakóházak megtelepítését lehetővé tegyék.

Ami végre a felelőzetés azon kifogását illeti, hogy a budai részen bűzös gyárak már csak azért sem engedélyezhetők jövőre, mivel az ottani elzárt Dunaág s annak közvetlen környéke már az 1906-iki orsz. kiállítás megelőzőleg kiállítási területnek volt kiszemelve és valószínű, hogy egy jövő orsz. kiállítás ott fog megtelepíttetni, erre tisztelettel megjegyzem, hogy a vasúti töltésen innen levő elzárt Dunaágon és környékén a közgyűlési határozat szerint úgysem szabad jövőben bűzös gyárak telepítenie s e szerint tehát amennyiben a kérdéses terület valamikor országos, vagy egyéb kiállítás céljára igénybe

vételik, annak egészséges és jó levegőjét és külső szépségét bűzös gyárak így sem veszélyeztetnék.

Tisztelettel kérem Nagyméltóságodat, hogy a fentebb előadott indokok figyelembe vételével a felelőzetést elutasítani méltóztassék.

IV. A közmunkatanács 5950/901. sz. titára.

Budapest székesfőváros t. Községének Budapesten. Hivatkozással m. évi szeptember 4-én 955. kgy. sz. a. becses átiratára, a csatolmányok ./. alatti visszaküldése mellett értesítjük, hogy a bűzös gyárak, valamint a csont- és ronggyűjtő és osztályozó telepekre kijelölt övezet módosításának ügyét egész kiterjedésében részletes és beható tárgyalás alá vevén, általánosságban részünkről is abból indulunk ki a jövő berendezésre nézve, hogy

1-ször a bűzös gyárak el nem ejthető fontos közgazdasági okokból a főváros területéről ki nem rekeszthetők, hogy

2-ször városrendezési szempontból, beleértve ebbe a közegészség érdekeit is, elhelyezésükre az a legalkalmasabb terület, melyet az építésügyi szabályzat erre a célra kijelölt.

Habár azonban a felhozott okokból a bűzös gyárak számára szolgáló övezeti beosztáson gyökeres változtatás nem eszközölhető, részünkről sem zárkózunk el attól, hogy az övezet határait a jelen alkalomból revízió alá vegyük.

Ami első sorban a balparti városrészről illeti, a bűzös gyárak övezete határainak azon összbbszorítását, mely a 955/901. sz. közgyűlési határozatában kívántatik legalább egész terjedelemben elfogadhatónak nem találjuk. E szerint ugyanis kivételnek az övezetből éppen az a terület, melyen az eddig keletkezett bűzös gyárak tényleg megtelepedve vannak. Eltekintve pedig attól, hogy ezek a bűzös gyárak e vidék más irányú fejlődésének útját már magukban is szinte elzárják, emellett lehetetlen, hogy másnemű övezeti diszpozícióval a a kérdéses gyárakat fejlődésükben, sőt esetleg fennállásukban is éppen a hatóság támadjon meg, melynek intézkedéséből azok e helyen megtelepedtek.

Ennélfogva a kivonni kívánt területnek csak azt a részét találjuk a szóban forgó övezetből kivethetőnek, melyet a Kőbányai-útból kiindulva a Horog-, Bihari- és Czeglédi-utczák, a gyepterületi telephez vezető út, illetve ennek a Kén-utca felé való meghosszabbítása a ferencvárosi rendező pályaudvarig, továbbá e pályaudvar keleti oldala és az összekötő vasút vonala határol.

E terület kivonása szervezett jogokat és ezekkel kapcsolatos érdekeket egyáltalán nem érint, másfelől pedig alkalmas arra, hogy a honvédkórházat, mely helytelenül bár, de tényleg ott van, a bűzös gyárak ártalmassá válható szomszédságától megóvja.

Ehhez képest a 44. ^{xv.}/_{23. b.} tt. sz. térrajzon és pedig ennek a balpartot ábrázoló részén világos sárgára festett terület, a fentebb körülírt terület kivételével, fogja a bűzös gyárak övezetét, a barnára festett terület pedig egész kiterjedésében a rongy- és csontgyűjtő és osztályozó telepek övezetét képezni.

Megnyugvással véljük ez újabb megállapítást fentarthatni, annál inkább, mert részint természetes légcserénélkül, részint szabályozási berendezéssel, megfelelő úthálózatallal kellőleg gondoskodva van arról, hogy a bűzös gyárak ne csak a városra, de önmagunkra se válhassanak ártalmasokká, amihez egyébiránt a tudomány újabb vívmányai is hathatós segédelmet nyújtanak.

Áttérve a jobbparti városrészre, elfogadjuk a t. Község javaslatát, hogy a Fehérvári-út, összekötő vasút, a Duna és budai külső körút által közbefogott terület megszűnjék a bűzös gyárak övezetéhez tartozni, tekintettel arra, hogy a budai vágóhid eszméje végleg elejtve, nincs többé ok arra, hogy ez a terület a bűzös gyárak övezetében legyen.

Azonban szükségesnek látjuk egy lépéssel tovább is menni, nevezetesen számolni a revízió adott alkalmával a hírnevükben mind jobban gyarapodó sósfürdő és keserűvíz források érdekeivel, melyek máris nemzeti vagyonnak tekintendők és ezen jellegükben remélhetőleg jelentékeny gyarapodásnak, emelkedésnek is néznek eleje.

De számításba véve azt a területet, mely az említett fürdő és források érdekében az övezetből kivonandó volna, számításba véve továbbá a téli kikötő számára máris elfoglalt

területet, valamint azt a területet, mely tényleg már másnemű ipari vállalat birtokában van, a még fenmaradó s a bűzös gyárak által igénybe vehető terület oly kicsivé zsugorodik össze, mely miatt a jobbparti részen a bűzös övezetet fentartani érdemes nem volna. Ehhez járul, hogy a bűzös vállalatoknak egy helyen való összpontosítása városrendezési tekintetknél fogva csakugyan kívánatos és erre a célra a balparti oldalon kijelölt terület nemcsak alkalmas, de teljesen elegendő is, ennél fogva a budai oldalon az összekötő vasút, Fehérvári-út, budafoki határ és a Duna által közbefogott területet csak annyiban hagyjuk meg továbbra is a bűzös gyárak övezetében, hogy ott, tisztán magánjellegű vállalatok kizárásával, a bűzös gyárak fogalma alá sorozott oly telepek nyerhessenek elhelyezést, melyek mint pl. légszuszogó, csatornázási szivattyútelep stb. városi közszükséglet kielégítésére vannak redeltetve.

Felkérjük, hogy fennebbi elhatározásunkhoz hozzájárulni és erről minket értesíteni sziveskedjék.

Kelt Budapesten, a fővárosi közmunkák tanácsának 1902. évi január hó 21-én tartott üléséből. Podmaniczky Frigyes br. s. k., alelnök, Rupp Imre s. k., miniszteri tanácsos.

V. A belügyminiszter 18.268/902. sz. leirata.

Budapest székesfőváros közönségének. Mult évi szeptember hó 23-án 9526/eln. sz. és folyó évi február hó 5-én 19.090. szám alatt kelt két rendbeli polgármesteri jelentés kapcsán a csatolmányok visszazárása mellett értesitem a székesfőváros közönségét, hogy tekintettel arra, miszerint a fővárosi közmunkák tanácsának a bűzös gyárak övezetének megállapítása tárgyában 5950/901. szám alatt a székesfőváros közönségéhez intézett átirata folytán ezen ügy újból közgyűlésileg tárgyalandó lesz: ennél fogva Kollár Lajos által az 1901. évi szeptember hó 4-én 935. szám alatt hozott határozat ellen beadott felebbezést érdemileg elbírálandónak nem találtam és azt oly felhívással küldöm vissza, hogy a kérdéses felebbezés! előterjesztésnek véve, az iránt a már említett fővárosi közmunkák tanácsának átiratával kapcsolatban újabb határozatot hozzon. Budapesten, 1902. április hó 19-én a miniszter helyett: Gulner s. k., államtitkár.

VI. A tancsi III. ügyosztály előterjesztése.

Tekintetes Tanács! Az érvényben álló építésügyi szabályzat 316. és 317. §§-ai szerint az ú. n. bűzös gyáraknak, továbbá a csont- és ronggyűjtőtelepeknek elhelyezésére a következő területek lettek kijelölve:

a balparton azon terület, amelyet a Kőbányai-úttól kezdve a Dunáig az összekötő vasút, onnantól a soroksári határig a Dunapart, azután a soroksári, szentlőrinc-kispesti, pusztaszentlőrinci és rákoskeresztúri határ, végre pedig a Budapest-Iosonci vasút a Külső jászberényi-út, innen az Alsó vaspálya-utczára húzott egyenes, az Alsó vaspálya-utca és a Kőbányai-út az összekötő vasútig fog be;

a jobbparton azon terület, mely a tervezett Boráros-téri híd folytatásaként vezetendő budai külső körút, a Fehérvári-út, a budafoki határ és a Dunapart által határoltatik.

Ezen terület sorsa felől kérdés nem támadt egész 1896-ig, amikor is Krausz Bernát a Kelenföldön egy rongy- és csontgyűjtőtelepet kívánt létesíteni, amely azonban az Erzsébet királyné sósfürdőhöz való közelsége miatt nem engedélyeztetett.

A IX. ker. választmány 1898. évi december 27-én 38.066/k. e. sz. a. előterjesztést intézett a tekintetes Tanácshoz az iránt, hogy a Külső soroksári-út a bűzös gyárak és csont- és ronggyűjtőtelepek övezetéből vétessék ki, de ennek kapcsán mindjárt azt is kéri, hogy a IX. kerület egész külterületét vétessék ki ezen területből; eme kettős kérelmét közegészségi, városrendezési érdekekkel részletesen indokolja, felhozván indokait közt azt is, hogy a székesfővárosnak a IX. kerület külterületén igen sok ingatlansága lévén, mindaddig, amíg ezen területek a bűzös gyárak által el lesznek lepve, a székesfőváros ingatlanai jutalmazóan nem lesznek értékesíthetők.

Ezen előterjesztés 1899. január 2-án 64.601/98-III. tan. sz. a. kiadatván a mérnöki hivatalnak, ezen hivatal 1900. május 16-án részletes javaslatot tett arra nézve, hogy miként enne a bűzös gyárak területe a szerzett magánjogok figyelembe tartása mellett, azonban

a helyes városfejlesztés, a közegészség érdeke és egyúttal a bűzös gyárakkal összefüggő közgazdasági érdek szempontjából rendezendő, illetőleg megszorítandó. A mérnöki hivatalnak javaslata az volt, hogy a pesti oldalon hagyassék ki a bűzös gyárak területéből az a rész, amely az erre vonatkozó 44. ^{xv}/_{23. b.} tt. sz. térrajzon a soroksári határra merőlegesen húzott és a katonai löportárak mögött elvonuló veres vonaltól, ezt folytatva a ferencvárosi rendező állomás síneitől, ezt folytatva a Lóverseny-tér-dűlő átlósan futó veres vonaltól, — mely némi töréssel a Kőbányai-útig vezet, — balkézre a Duna felé esik, s a fenmaradó területből B) betű alatt szakítottassék csont- és ronggyűjtőtelepek céljára egy szabálytalan négyszögterület, a többi pedig bűzös gyárak számára hagyassék meg.

A jobbparton az új bűzös gyárterület határoltassék az összekötő vasút töltése, a Fehérvári-út, a budafoki határ és a Duna által és ezen területből a térrajz szerint B) alatt hasítottassék egy megfelelő terület a csont- és ronggyűjtőtelepek számára.

A mérnöki hivatalnak ezen javaslata az illetékes fórumok által tárgyalatván, a közgyűlés elé terjesztetett s a tisztelt Közgyűlés 1901. évi szeptember hó 4-én 955. kgy. sz. a. a javaslatot elfogadta azon kijelentéssel, hogy a végrehajtás csak esetről-esetre a főváros megterhelése nélkül és a szerzett jogok épségben tartásával történjék. Egyúttal a t. Közgyűlés az összes iratokat törvényszerű tárgyalás végett a közmunkák tanácsához küldte át.

A t. Közgyűlésnek ezen határozata ellen Kollár Lajos főv. biz. tag és társai felebbezést adtak be, amelyben azt kérték, hogy a közgyűlési határozat úgy módosítottassék, hogy a budai oldalon bűzös gyárak csont- és ronggyűjtőtelepek létesítése egyáltalán ne engedessék meg.

A felebbezés indokai városrendezési, egészségügyi és gazdasági természetűek, a végső indok pedig az, hogy amennyiben a bűzös gyárak megtelepítése a budai oldalon is engedélyeztetnék, akkor a légymányosi holt Dunaágnak kiállítási és ezzel kapcsolatos egyéb üdülési célokra való fölhasználása egyszer s mindenkorra lehetetlenné válnék. A polgármester úr ezen felebbezést elutasító javaslattal terjesztette föl a belügyminiszteriumhoz; elutasító javaslatának indokai közül figyelemre méltó az, hogy az új övezetmegállapítás sokkal kedvezőbb a budai részek fejlődésére nézve, mint a jelenlegi állapot, mert míg azelőtt a bűzös gyárak övezetének felső határa a mostani átlósútig terjedt, addig az most leszorítottatik az összekötő vasúti töltésig, ami által a város fejlődésének számára elegendő terület szabadul föl, továbbá, hogy a holt Dunaágnak kiállítási célokra való fölhasználása nem veszélyeztetettik, mivel ügyis csak a vasúti töltés felett levő Dunaág fölhasználásáról lehet szó a jövőben, mert a vasúti hid alatti Dunaág már téli kikötő céljára lefoglaltatott és végre, hogy a technika rohamos fejlődése következtében jogosan várható az, hogy oly berendezések és fölfedezések fognak felszínre kerülni, amelyeknek alkalmazása az ú. n. bűzös gyáraknak káros hatását lehetőleg mérsékelni fogja.

Meg kell jegyeznünk, hogy a fővárosi közmunkák tanácsa 1902. január hó 21-én 5950/901. E. m. sz. a. a közgyűlésnek határozatára felelvén, a maga részéről azon álláspontra helyezkedett, hogy nézete szerint a bűzös gyárak övezetének megszorítása a balparti részen túlságosan nagy, a jobbparti részen pedig bűzös gyárak, csont- és ronggyűjtő-telepek számára egyáltalában nem volna hely adandó s ezen megszorítás alól csak közérdekű berendezések lennének kiveendők így pl. légszuszogó, vagy csatorna-szivattyú-telep.

A nagyméltóságú belügyminiszter úr 1902. évi április hó 19-én 18.268/III. sz. a. leiratával Kollár Lajos és társai felebbezését a nélkül, hogy az ügy érdemében döntött volna, leküldötte azzal, hogy ezen felebbezés előterjesztésként tárgyalassék annál is inkább, mivel időközben a fővárosi közmunkák tanácsa is álláspontot foglalt a bűzös gyárak övezete dolgában.

Így állván a dolgok, az ügyosztály kénytelen volt a bűzös gyárak új övezeti beosztása tekintetében az egész kérdést alaposan tanulmányozni, amely tanulmánnyal még most sem készült ugyan el, de mivel a fővárosi közmunkák tanácsa már számtalan átiratban sürgeti a kérdés megoldását, kénytelen a tanulmányok folytán eddig is szerzett meggyőződését javaslatképpen előterjeszteni a következőkben:

A mérnöki hivatalnak 1900. májusban előterjesztett javaslata a balparti területet, illetőleg a lehető legjobb a mostani körülmények között, mert felszabadítja a fejlődés számára a IX. ker. külterületnek egy igen nagy részét és pedig a Dunapartot egészen a soroksári határig, az alsó bikarétet, a Lóversenyter-dűlő kisebb részét és a Gubacsi-dűlő nagy részét, úgy, hogy csak egy kis része a IX. ker. külterületnek marad a bűzös gyárak számára lekötve, t. i. a Lóversenyter-dűlő nagyobb része, a Gubacsi-dűlő kisebb része és a volt katonai lövőde területe. Ki van tehát elégitve a IX. ker. választmány kívánsága is, amelynek főcélja az, hogy a Soroksári-út és annak környéke a városfejlesztés céljára felszabadíttassék. Ez a cél teljesen indokolt és helyes és azáltal, hogy a Soroksári-út szárazföldi oldala felől egy igen nagy terület is kivonni kívánatik a bűzös gyárak és csont- és ronggyűjtőtelepek övezetéből, a helyes városfejlesztés érdekei hosszú időre kielégítést nyerhetnek. Semmisen indokolhatja a közmunkák tanácsának azon álláspontját, hogy a mérnöki hivatal által a bűzös gyárak, csont- és ronggyűjtőtelepek részére meghagyatni javasolt terület megnagyobbíttassék egészen az összekötő-vasút vonaláig, mert azon terület, amely az összekötő vasút és a mérnöki térrajz vörös vonala közé esik és amely az Üllői-útra támaszkodik és a Gyáli-út folytatásával van átszelve, városnagobbításra igen alkalmasnak mondható, minélfogva az ügyosztály a balpartot, illetőleg föltétlenül elfogadandónak tartja a mérnöki hivatal javaslatát.

Ami a mérnöki hivatalnak azt a javaslatát illeti, hogy a jobbraton a bűzös gyárak övezetének felső határa a vasúti töltésig szoríttassék le, az ügyosztály a maga részéről azt is helyesli, mert nem találja a Kollár Lajos és társai által előterjesztett felebbezésben foglalt indokokat eléggé erőseknek arra, hogy a budai oldal bűzősgyárak elhelyezése tekintetében egészen tilalom alá vessék. Az ügyosztály csak utalni akar a felebbezést kísérő polgármesteri fölterjesztés ellenindokaira és ezek közül különösen arra, hogy a technikai tudomány folytonos fejlődése kétségkívül megadja azon eszközöket és indokokat, amelyeknek szigorú alkalmazása mellett az ú. n. bűzös gyáraknak a környezetre való kellemetlen és kártékony hatása tetemesen lesz állíttassék, sőt egyes esetekben meg is szüntessék. Ami pedig a fővárosi közmunkák tanácsának azon álláspontját illeti, hogy a budai oldalon ne lehessenek bűzös gyárak, azonban légszeszgyár és csatornaszivattyúzási telep lehessen, mert ez utóbbiak közintézményszerűek, erre az ügyosztály röviden csak azt kívánja megjegyezni, hogy a szomszédokra nézve nagyon közömbös, vajjon magángyár-telep, vagy közintézményszerű telep terjeszti-e a bűzt.

Végre pedig a kérdésnek közgazdasági oldalát is vegyük figyelembe és fontoljuk meg azt, hogy a székesfővárosnak érdekében áll-e a gyáraknak egész sorozatát a székesfőváros területéről kizorítani és ezáltal egy csomó adóobjektumot veszíteni, de ezáltal elveszíteni a bűzös gyárakban munkálkodóknak szászait és ezreit is, akik szerény módjukhoz képest szintén hozzájárulnak a székesfőváros jövedelmének gyarapításához. Az ügyosztály nézete szerint semmiféle rendezésnek sem lehet célja az, hogy ily telepek a főváros területéről elriasztassanak munkásaikkal együtt és mivel a mérnöki hivatalnak javaslata, — amelyet a közgyűlés is egész terjedelmében elfogadott, — úgy a városfejlesztés, valamint a bűzös gyárak és csont- és ronggyűjtőtelepek jogos igényeit is hosszú időre képes lesz kielégíteni, ennélfogva az ügyosztály azt javasolja, hogy a hatóság ezen kérdésben 1901. szeptember 4-én elfoglalt álláspontjához egész terjedelmében ragaszkodjék. Budapest, 1905. április 4-én. A tan. III. ügyosztály: *Kun Gyula* s. k., tanácsnok.

VII. A X. ker. elüljáróság jelentése.

Ugyanazon a napon, melyen ezen ügyosztályi előterjesztés kelt, a X. kerületi elüljáróság 5703/905. sz. a. a következő előterjesztéssel járult a tanács elé:

Budapest székesfőváros építészeti szabályzata Kőbánya azon részét, mely Kispest határa, Üllői-út, összekötő vasút, Kőbányai-út, Barabás-utca, Abaffy-utca, Külső jársz-berényi-út, Rákoskeresztúr határa és Szent Lőrincz határa között terül el, a bűzös gyárak övezetébe sorozza.

Ezen nagy területrészt fejlődésében a jelen beosztás folytán nagy mérvben meg van akasztva, mert kinek volna kedve még fenti terület közelében is, házat vagy nyaralót

építeni, mikor annak a veszélynek van kitéve, hogy közvetlen közelében bűzös gyár keletkezhetik.

De meg semmi sem ad létjogosultságot annak, hogy Kőbánya bármely része is a bűzös gyárak területébe tartozzék. Mert hiszen a sertésszállások maholnap teljesen meg fognak szűnni, ezen városrész parcellázva lesz. Az Óhegy, Újhegy oly gyönyörű fekvéssel bír, hogy az már a természet által is nyaraló telepnek van rendelve.

A Téglagyár-dűlő és Keresztúri-dűlő pedig gyárakkal és a temetővel annyira le van foglalva, hogy ide bűzös gyár már alig jöhet. A Kúttó-dűlő egy része s az Óhegyalja pedig mély fekvésénél fogva semmiképen sem felel meg bűzös gyártelepnek, mert a penetráns szaggal egész Kőbányát elárasztaná, de meg a rendkívüli nagy költséggel épült és egészségi szempontból kiválóan fontos népligethez oly közel van, hogy az üdülő helyül, bűzös gyár felállítása esetén semmiképen sem szolgálhat. A sertéskereskedésnek a IX. kerületbe való átvitele után az ott felállított szállások mellett igen jól megférnének a bűzös gyárak is, és ezen célra üntig elég volna a Ferencváros azon területe, mely jelenleg is a bűzös gyárak céljára szolgál.

Miután nincs tehát bűzös gyártelepnek Kőbányán létjogosultsága, azon kérelemmel járunk a tekintetes Tanácshoz, hogy a X. kerületből a bűzös gyárak telepeit kirekeszteni méltóztassék.

A tanács, mielőtt érdemileg határozott volna az ügyet a középítési bizottságnak adta ki.

VIII. A középítési bizottmány véleménye.

A középítési bizottmány a III. ügyosztály javaslatához hozzájárult.

IX. A tanács határozata.

A tanács a középítési bizottmány javaslatát pártolólagerjesztette a közgyűlés elé, javasolván, hogy a fővárosi közmunkák tanácsának 5950/901. számú átiratában, mint Kollár Lajos és társai előterjesztésnek veendő felebbezésében, nemkülönben a X. ker. elüljáróság 5703/905. sz. előterjesztésében foglaltakat mellőzve, a bűzös gyárak és a csont- és ronggyűjtőtelepek övezeti beosztásán szándékolta módosításokat magában foglaló 1901. évi szeptember 4-én 955/904. sz. a. kelt közgyűlési határozatot teljes egészében változtatlanul tartsa fenn.

A közgyűlés ebben az ügyben május 10-én 675. sz. a. a következőképpen határozott:

„A bűzös gyárak, valamint a csont- és ronggyűjtő és osztályozó telepek áthelyezése céljából a székesfőváros határán belül kijelölendő területek tekintetében a tanács által előterjesztett javaslatot a közgyűlés általánosságban elfogadja ugyan, azonban oly módosítással, hogy Heteés Antal dr. és Kollár Lajos bizottsági tag uraknak egyértelmű indítványához képest az I. kerület külterületén a Dunapart, budafoki határ, a Fehérvári-út és a vasúti összekötő töltés által elhatárolt terület a bűzös gyárak övezetéből kivéttik oly módon és oly feltételek alatt, mint ahogy az a fővárosi közmunkák tanácsának 1902. évi január 21-én 5950/901. sz. a. kelt átiratában elő van adva, amely szerint ugyanis ezen területen tisztán magánjellegű vállalatok kizárásával a bűzös gyárak fogalma alá sorozott oly telepek nyerhessenek elhelyezést, melyek m. p. légszeszgyár, csatornázási szivattyútelep stb. városi szükséglet kielégítésére vannak rendeltetve.

A fentemlített telep számára a balparton javaslatba hozott terület tekintetében a közgyűlés nem járul hozzá a fővárosi közmunkák tanácsa fentebb idézett átiratában foglalt azon kívánságához, hogy a bűzös gyárak övezetének

felső határa az összekötő vasúti töltésig kiterjesztessék, hanem egyebekben elfogadva a tanács javaslatát, Földváry Imre bizottsági tag úr indítványára kimondja, hogy a X. kerületnek azon részét, amely a Gyömrői-út, az Újhegyi-út, a Maglódi-út és a bemutatott terven a tulajdonképeni Kőbánya felé veres vonallal határoltatik, a bűzös gyárak és a csont- és rongygyűjtő és osztályozó telepek számára javaslatba hozott övezetből kivételt kívánja azon indokoknál fogva, amelyek a X. kerületi elüljáróságnak 1905. évi márczius hó 28-án 5763/905. sz. a. kelt előterjesztésében foglaltatnak.

Ezen határozatát a közgyűlés törvényszerű tárgyalás és határozathozatal végett a fővárosi közmunkák tanácsának küldte meg.

III.

Építkezések.

Miként már a múlt évben, 1905-ben is nagyarányú volt az építkezési kedv. A magánépítési albizottság 3850 ügyet tárgyalt le.

Ebből egészen új építkezés, beleértve a motorokat és felvonókat is, 1200 drb volt, átalakítás mintegy 2400 volt.

Mindazonáltal élénken mutatkozott a lakásszükség és lakásdrágaság is, melynek enyhítése ügyében egyrészt *Heltai Ferencz* dr. és társai, másrészt *Székács Antal* biz. tagok tettek a közgyűlésen indítványokat, de ezek érdemlegesen ebben az évben nem tárgyaltattak, mert előbb a tanács utasított javaslatételre.

IV.

A ker. elüljáróságok építésrendészeti működése.

Az alább közölt számszerinti kimutatást összehasonlítva a múlt évvel, szembeötlő a jelentékeny gyarapodás az építkezések számában: 928 helyett 1313. Első ízben kerültek ide ötemeletes épületek, minthogy ezek létesítése ellen — bizonyos megszorítások mellett — már nem emelt akadályt az építési hatóság.

A kiadott használhatósági engedélyek számában csökkenés látható, daczára, hogy több volt az építkezés. E körülmény csak azt jelzi, hogy az elkészült építményekre, helyiségekre kevesebb eljárással — s úgyszólván nagyobb adagokban — lehetett a használatot engedélyezni.

Emelkedő irányzat észlelhető a bontásoknál, ami már határozott jele annak, hogy jövőre még élénkebb építkezés várható.

Az elüljáróságok ez év elején szükségesnek látták, hogy a magánépítkezések terén elharapódzott kontárkodások megszüntetése végett a következő egyöntetű eljárásban állapodjanak meg:

1. Az építésügyi szabályzat 44. §-a szerint a végrehajtással megbízott szakértőt a kérvényező (építető) tartozik az építési hatóságnak bejelenteni. Ennek a rendelkezésnek a pontos teljesítését az elüljáróságok akként fogják ellenőrizni, hogy azokban az esetekben, mikor a szakértő maga jelentkezik, az építető írásbeli meghatalmazását kell fölmutatnia. Ugyanezt az eljárást kell követni a tervező bejelentésénél is.

2. Ha a bejelentett iparosnak törvényes, az illető munkára elfogadható képesítése nincs, maga helyett csak akkor nevezhet meg más felelős szakértőt, ha építővállalkozásra iparigazolványa van.

Minthogy pedig ilyen minőségben csak az építkezés pénzügyi részének intézésére jogosult, a ker. mérnök tartozik ellenőrizni, hogy az építkezésnél tényleg a terveket aláírt felelős szakértő teszi-e a műszaki rendelkezéseket? Ha pedig azt tapasztalná, hogy az utóbbinak leple alatt tényleg maga a vállalkozó gyakorolja a képesítéshez kötött ipart, az építkezés beszüntetése mellett az iparkihágás megtorlása végett jelentést kell tennie.

3. A tényleges tervező sajátkezűleg aláírni tartozik a terveket, megjegyeztetvén, hogy tervezésekre jogosultak az építészek és mérnökök, kik címüket törvényesen viselhetik, továbbá a képesített építő-, kőműves-, ács- stb. mesterek; ez utóbbiak csak azokra a munkákra vonatkozólag, melyeknek végrehajtására is joguk van. Minthogy pedig a műegyetemi képzettségű okl. építészek és mérnökökön kívül minden más egyénnél a tervekészítés az építőipar gyakorlásának jellegével bír, ez utóbbiaknál a tervezői minőség tekintetében és az ipartörvény rendelkezései mérvadóak.

4. A kisebb kőműves munkákra iparendélyvel bíró iparosok a hatóság előtt felelős szakértőként nem szerepelhetnek; mert iparjoguk köre csak oly munkákra terjed ki, melyek hatósági engedélyhez kötve nincsenek. Ezeknek az „építőiparos“ címet sem szabad használniuk.

5. Végül kimondatott, hogy homlokzattatarozásokat a szobafestőmesterek csak oly állványokról eszközölhetnek, melyek jogosított építőiparos felügyelete mellett készültek.

Az építésügyi szabályzat egyes rendelkezéseit, melyek az épületek bevakolásának és használatba vételüknek időpontjára vonatkoznak, a fővárosi közmunkák tanácsa az év folyamán módosította egy függelék kiadásával. Életbetéptetése azonban ez újításnak a következő év elejére halasztatván, a függelékszabályzatot a legközelebbi évkönyvben közöljük.

A részletes kimutatás a következő:

A kerület megjelölése	Építkezés volt a kerületben									Lakhatási (használha- tósági) engedély ki- adatott			Bontást engedélyezett	Kerítkezést	Költéséért
	V.	IV.	III.	II.	I.	folkszámszám	oldalak és átalakítás	egyéb	összesen	lakó- házra	egyéb épületre	össze- sen			
	emeletes														
I. . .	—	5	11	3	26	35	25	—	105	17	14	31	22	60	5
II. . .	—	—	3	4	8	11	67	—	93	75	21	96	18	23	—
III. . .	—	—	2	3	1	28	75	1	110	63	26	89	10	14	6
IV. . .	3	2	1	1	—	—	114	—	121	7	22	29	3	—	—
V. . .	1	14	6	—	—	11	131	—	163	21	11	32	8	2	1
VI. . .	—	2	5	9	7	7	8	26	64	38	26	64	16	9	5
VII. . .	—	5	9	7	6	42	172	—	241	69	—	69	26	15	5
VIII. . .	—	1	8	—	—	8	63	—	180	58	17	75	30	—	1
IX. . .	—	1	3	4	7	29	36	—	80	33	39	72	23	—	1
X. . .	—	—	—	1	6	49	79	21	156	62	47	109	8	10	12
Összesen	4	30	48	32	61	220	870	48	1.313	443	223	666	165	133	36

TIZENHARMADIK RÉSZ.

A székesfőváros katonaiügyei.

I.

Ujjoncsozás.

1. Ujjoncösszeírás.

Az 1905. évben a sorozásra felhívott három korosztályt az 1884., 1883. és 1882-ik években született ifjak képezték.

Ezek közül összeirattak:

a) *budapesti illetőségűek:*

az I. korosztályban	2.993-an,
a II. "	1.917-en,
a III. "	1.608-an.
összesen	6.518-an,

b) *idegen illetőségűek:*

mindhárom korosztályban	10.910-en.
-----------------------------------	------------

2. Sorshúzás.

Az 1905. évi sorshúzás február hó 20-án reggeli 8 órától délutáni 3 óráig tartatott meg a Mária Terézia-laktanyában levő sorozási helyiségben, az ügyosztályt vezető tanácsnok és az összes kerületi elöljárók közreműködésével.

Sorshúzás alá került 2.572 állításköteles.

Az ezen sorshúzás után a teljesen ismeretlenek közül kipuhatolt, vagy másutt született, de időközben budapesti illetőségűnek elismert 1884. évbéli születésű állításkötelesek közül *utósortshúzás* alá került még további 242 állításköteles.

3. Sorozás.

Fősorozás az 1905. évben azon körülménynél fogva, hogy a törvényhozás az ez évre eső újonczjutalék kiállítását meg nem szavazta, — nem tartatott.

Az állandó sorozóbizottság azonban, melynek feladata a 16. évre visszamenő fősorozásoktól bármi okból elmaradt védkötelesek utóállítására, az év folyamán kilencz napon működött, azonban csakis *osztrák honosságú* állításköteleseknek és családi tekintetből a védtörvény 34. §-ában biztosított kedvezményt kérő férfi családtagoknak keresetképeség tekintetéből való megvizsgálásával foglalkozott.

Ezen kilencz napon megvizsgált összesen 575 hadkötelest, 18 rokkant népfelkelő és 59 férfi családtagot.

A hadseregbe való önkéntes belépés azonban az 1905. év folyamán is meg lévén engedve, ezen engedéllyel 351 budapesti illetőségű ifjú élt, kik közül 222-en mint egyévi önkéntesek, 129-en pedig a rendes 3 évi szolgálatra önként soroztatták be magukat a hadseregbe.

A katonai és honvédségi tisztképző intézeteknek 1905. évben végzett növendékei közül 99-en soroztattak be, s ezek közül 49 a közös hadseregbe, 50 pedig a m. kir. honvédséghez osztatott be.

4. Büntetési ügyek.

Az 1905. év folyamán a védtörvény 35. §-ába ütköző kihágás miatt jogérvényesen elmarasztaltunk 175 egyént 5—50 koronáig terjedő pénzbüntetésben, összesen 1.925 korona erejéig.

A védtörvény 44. §-a alapján elmarasztalt 2 állításkötelest összesen 30 korona pénzbüntetésben; a büntető kir. járásbiróság elmarasztalt 1 egyént 20 napi elzárásban és 200 korona pénzbüntetésben.

A védtörvény 47. §-a alapján a kir. büntető törvényszéknél feljelentett 1 állításköteles és bűnrészesei. Ezen ügyben jogerős ítélet még nincsen.

II.

Nyilvántartás.

A katonai és illetőségi ügyosztály nyilvántartási alosztálya az 1905. évben 16.468 budapesti és 113.717 idegen illetőségű nem tényleges állományú egyént, összesen 130.185 egyént tartott nyilván.

Ezeknek 1905. évi jelentkezési mozgalmá a következő volt: állandó tartózkodásra 28.600 egyén, elutazásra és bevonulásra pedig 37.041 egyén jelentkezett. Lakásváltozást 29.477 egyén jelentett be.

A jelentkezési szabályok áthágása miatt 4 koronától 60 koronáig terjedő pénzbírsággal 711 egyént büntettünk meg összesen 3834 korona erejéig.

A nagyméltóságú m. kir. honvédelmi miniszter úr 1905. évi augusztus hó 30-án kelt 7682/eln. sz. rendelete folytán a szokásos közös hadsereg, valamint honvédség legénységi ellenőrzési szemléket nem tartottuk meg.

A fenti adatokat, egybeállítva végeredményül közöljük, hogy a nyilvántartási alosztály által az egész évben 156.585 egyén ügye nyert elintézt.

A nyilvántartási alosztály személyzete 1905. évben egy katonai ügyosztályi vezetőségéből, egy katonai ügyosztályi segédből, 18 díjnokból és egy hivatalszolgából állott.

III.

Beszállásolás.

1. A székesfőváros laktanyái.

A beszállásolási törvények végrehajtása tárgyában kiadott utasítás értelmében megalakított helyi vegyes bizottság által megállapított, a cs. és kir. közös hadügyminiszterium s a m. kir. honvédelmi miniszterium által jóváhagyott tervek szerint a Mária Terézia-laktanyában szükséges munkákat kifogástalanul foganatosítottuk s a laktanyát új beosztásával a katonai igazgatásnak átadtuk, amely után a cs. és kir. közös hadügyminiszterium az 1901—1910. évekre érvényes katonai lakbér szabás szerint fizetendő bérszámot, a vegyes bizottság javaslata alapján, 1905. évi június hó 14-étől 1920. évi június hó 13-ig terjedő 15 évre évi 130.066 K 21 f lak- és 4990 korona 64 f bútorbérrel, összesen 135.056 K 85 f bérrel állapította meg.

A Ferencz József lovassági laktanya XXV. számú pótraktárépületének átalakítása s a XXIX. számú legénységi épületének kibővítése, valamint 24 ló részére egy új istállónak építése iránt a tárgyalásokat folyamatba tettük.

A Ferencz József lovassági laktanyában levő székesfővárosi bútoroknak, ágyneműeknek és egyéb berendezési és felszerelési tárgyakkal leltározását a tanács elrendelte.

A II. kerületi 3 nyúl fióklaktanya, a laktanyai gondnoknak az 1904. évben tett előterjesztése alapján „Gróf Forgách-laktanya“ elnevezést nyert.

Egyéb, említést érdemlő változás a székesfőváros tulajdonát képező laktanyáknál nem fordult elő.

A székesfővárosi öt katonai laktanyának fentartási költségei 1905-ben 71.970 K 90 f-t tettek ki. A laktanyák tisztogatására 1626 K 40 f, istállószerekre és világításra 3855 K 92 f, bútorok pótlására és javítására 347 K, ágyneműek pótlására, mosására és javítására 2251 K 91 f és különféle kisebb szükségletekre 1219 K 22 f fordítottunk s így a laktanyákra felmerült összes költségek 81.271 K 35 f-t tettek ki.

A cs. és kir. katonai kincstár a székesfővárosnak az öt laktanyáért, az 1905. évre összesen 470.453 K lak- és bútorbért fizetett.

2. Átvonuló beszállásolás.

A katonai igazgatás részéről megtérítendő élelmezési illeték, a beszállásról szóló 1879. évi XXXVI. t.-cz. 51. §-a alapján, Budapest székesfőváros területére, az 1905-ik évben átvonulólag beszállásolt legénység után, naponként és fejenként 54 fillérben állapított meg.

Az átvonuló tábormokok, törzs- és főtisztek, ezek családtagjai stb. beszállásolása iránt az 1905. évre ugyanazon szállodák szerződtek a székesfőváros közönségével, amelyek az 1904-ik évre szerződtek és pedig egészen ugyanazon feltételek mellett.

A Budapesten az 1905-ik évben előfordult átvonuló beszállásolást a 215. oldalon közölt táblázat tünteti fel.

A táblázatban feltüntetett egységekből a m. kir. honvédségre 511 tábormoki vagy törzstiszti-, 2236 főtiszti-, 495 tiszthelyettesi vagy női altiszti-, 110 második tiszthelyettesi-, 270 családtagi, 55 legénységi alvó illetéki, 103 istálló- s alomszalma illetéke, valamint 1 kocsis illetéki adag esik, míg az összes többi adagok a közös hadseregre és a haditengerészetre esnek.

Az átvonuló beszállásolásokért a m. kir. honvédség és a m. kir. csendőrség 2709 korona 49 fillért, a cs. és kir. közös hadsereg és a haditengerészett 7287 korona 07 fillért és így összesen 9996 korona 56 fillért fizetett be a katonai ügyosztály pénztárába; ezen összegből 17 K 50 fillér, mint illeték-telenül átvett, visszafizettetett, a megmaradt 9979 K 06 fillér a székesfővárosi központi pénztárba lett beszállítva.

Az átvonuló katonabeszállásolás 1905-ben 25.656 korona költséget okozott; levonva ezen összegből a beszállított 9979 K 06 fillért, a székesfőváros 15.676 K 84 fillért fizetett rá az átvonuló beszállásolásra. A 25.656 koronából a katonai ügyosztály beszállásolási alosztálya, a rendelkezésére bocsátott előlegekből 12.264 K 80 fillért és a központi pénztár 13.391 K 20 fillért fizetett ki a szállásadóknak.

Bútorozott természetbeni lakás női altisztek részére az 1905. év elején összesen 21 volt, az év folyamán felmondott 14, újból béreltetett 14, maradt tehát az év végén ismét 21.

Átvonuló szállásutalvány a m. kir. honvédség és csendőrség részére 857 darab, a cs. és kir. hadsereg (haditengerészett) részére pedig 900 darab állított ki.

IV.

Előfogatok, ló- és szekérösszeírás.

1. Előfogatok.

A katonaság (honvédség) részére szükséges előfogatokra nézve az 1905-ik évre is Haringás Károly és Heimbach Jakab társvállalkozók voltak a székesfőváros vállalkozói és pedig ugyanazon feltételek mellett, mint az előző években.

Átvonuló beszállásolás 1905-ben létszám és adagok szerint.

Hónap	Beszállásoltak										A beszállásolt létszám egységekre osztva létszám									
	tábormok vagy törzstiszti	őtzsi	tiszthelyettes számvivő altiszti vagy hadapród-örmester	családtag	tiszti szolga vagy legény	ló	kocsi	tábormoki vagy törzstiszti adagok	főtiszti adagok	tiszthelyettesi, számvivő altiszti vagy hadapród-örmester adagok	II. tiszthelyettesi számvivő altiszti vagy hadapród-örmester adagok	számvivő altiszti vagy hadapród-örmester adagok	családtagi adagok	legénységi alvó illetéki adagok	élelmezési illetéki adagok	istálló illetéki adagok	alomszalma illetéki adagok	kocsi illetéki adag		
Január	17	117	12	14	25	—	—	35	389	339	31	375	74	—	—	—	—	—		
Február	8	28	8	6	—	58	—	44	145	168	51	47	—	—	—	—	—	—		
Március	19	43	8	7	—	—	—	76	231	217	31	97	—	—	174	—	—	—		
Április	16	74	8	14	1	12	—	63	473	180	60	257	3	—	12	—	—	—		
Május	24	74	9	23	—	13	—	106	976	197	62	183	—	—	402	—	—	—		
Június	52	139	12	8	—	17	—	120	481	272	60	188	21	—	377	—	—	—		
Július	22	102	13	11	—	—	—	84	911	320	62	253	—	—	—	—	—	—		
Augusztus	17	135	14	9	67	70	—	127	1.567	276	64	165	239	—	—	—	—	—		
Szeptember	34	343	54	35	245	482	1	122	1.376	224	75	274	1.311	—	320	—	145	—		
Október	26	108	13	29	103	128	—	131	566	254	67	438	103	—	146	—	—	—		
November	26	53	19	29	1	—	—	103	253	286	135	305	3	—	—	—	—	—		
December	12	33	18	12	1	—	—	35	110	223	82	289	2	—	—	—	—	—		
Összesen	273	1.249	188	197	464	780	1	1.046	7.978	2.956	780	2.871	1.751	—	3.515	—	149	1		

A közös hadsereg részére 102. tétel alatt 429 pár ló rendeltetett ki a megfelelő kocsikkal összesen 5690 kilométer távolságra, a m. kir. honvédség részére pedig 49. tétel alatt 319 kétfogatú kocsi 3539⁶ kilométer távolságra.

Az összesen 9229⁶ kilométernyi távolságot kitevő utakért az előfogati vállalkozóknak 7014 K 32 f járt, ebből levonva a katonaság által fizetett 1292 K 03 f-t, az 1905-ik évben igénybe vett katonai előfogatokra a székesfőváros 5722 K 29 f ráfizetést teljesített.

A legtöbb kocsi augusztus hóban szükségeltetett és pedig 305. —

Az 1905. évi beszállásolási költségek azon okból voltak kisebbek az 1904. év előttiéknél, mivel a törvényen kívüli állapot miatt Budapesten kisebb volt az összpontosítás, mint az előző években.

2. Ló- és szekérösszeírás.

Az 1905. évi január hóban megtartott összeírások szerint Budapesten 145 mén, 8278 herélt, 4284 kancza és 5 teherhordó állat, tehát összesen 12.712 ló, továbbá 1283 egyfogatú személyszállító, 1655 kétfogatú személyszállító, 2101 egyfogatú teherszállító, 3921 kétfogatú teherszállító és 38 ökrös szekér, vagyis összesen 8998 kocsi és szekér volt.

V.

Népfölkelés.

1. Népfölkelési összeírási eredmények.

1905. évben összeíratott helyben született, továbbá időközben itt illetőséget nyert s 19-ik életévét betöltött népfölkelőköteles 5644,

ezek közül idegen illetőségű volt	26
besoroztatott	16
meghalt	54
fel nem talált (ismeretlen)	5.404
feltalált (ismert)	144
összesen	5.644

1905-ben nyilvántartva volt kiképezett

(A) alosztálybeli népfölkelő	6.737
ki nem képezett (B) alosztálybeli	49.123
összesen	55.860

népfölkelőköteles és pedig:

I. osztályba tartozott kiképzett	3.501
ugyanazon osztályba ki nem képezett	44.512
összesen	48.013

II. osztályba tartozott kiképezett	3.236
ugyanazon osztályba ki nem képezett	4.611
összesen	7.847

1905. évben meghalt a kiképezettek közül	38
a ki nem képezettek közül	196
összesen	234

ugyanazon évben helyben illetőséget nyert

kiképezett	42
ki nem képezett	116
összesen	158

ugyanazon évben máshol illetőséget nyert

kiképezett	8
ki nem képezett	81
összesen	89

nevét változtatta kiképezett	6
ki nem képezett	52
összesen	58

A m. kir. I-ső számú népfölkelési járásparancsnokság által 1905-ben megküldött névjegyzék alapján fölvétetett 504 kiképezett népfölkelő.

2. Időszaki ellenőrzési szemle.

A m. kir. honvédelmi miniszter úrnak 1905. évi augusztus hó 30-án kelt 7682. eln. számú rendelete folytán a magyar szent korona országainak területén 1905. évben a népfölkelési időszaki ellenőrzési szemlét nem tartották meg. Mindazonáltal az 1904. évben megtartott időszaki ellenőrzési szemlén való jelentkezés elmulasztásáért 1905. évben puhatoltunk összesen népfölkelőkötelest. Ezek közül feltaláltunk 612.

A feltaláltak közül:

megbüntetve lett	540
felmentetett	72
összesen	612

A megbüntetett 540 egyénre 4—50 koronáig terjedő pénzbüntetést szabunk ki, összesen 5.244 korona erejéig.

Ajánlati (rózsaszínű) lappal ellátott népfölkelők közül lakásváltozás bejelentése 246 esetben fordult elő.

3. Népfőlkétköteles munkások összeírása.

A helyben tartózkodó, de itt illetőséggel nem bíró s katonailag ki nem képezett és ajánlati (rózsaszínű) lappal el nem látott népfőlkétköteles munkásoknak a 46.014/89—IV. számú honvédelmi miniszteri rendelet értelmében való összeírhatása végett a házakhoz összeíró lapokat hordattunk ki.

Ezen összeíró lapok alapján a 1905. évben 11.184 itt tartózkodó idegen illetőségű, katonailag ki nem képezett és rózsaszínű ajánlati lappal el nem látott ipari munkás volt nyilvántartva.

TIZENNEGYEDIK RÉSZ.

A székesfőváros közlekedési viszonyai.

I.

Nagyvasutak (Gőzvasutak).

A nagyvasutakat és azok pályaudvarait, illetőleg a közönséget és magát a székesfővárost közelebbről érdeklő fontosabb mozzanat az 1905. év folyamán nem fordult elő. A kormány ez évben is foglalkozott ugyan a pályaudvarok kitelepítésének oly régen húzódó, s a főváros fejlődésére nézve oly fontos kérdésével, de sajnos, e tekintetben a közel jövőbe helyezett biztatáson kívül egyéb pozitív eredményről ezúttal sem számolhatunk be.

Az ez évben is érezhető volt általános kedvezőtlen közgazdasági viszonyok mellett örvendetesnek mondhatjuk nagyvasutaink forgalmának és üzemereményének számottevő emelkedését, amennyiben a székesfőváros területére eső személyforgalom egy, a teherárú forgalom pedig három milliós többletet mutat fel.

Érdekes, hogy a személy-díjzabásnak 1903. év elején életbeléptetett mérsékelt felemelése, a személyforgalom terén ez évben sem vont maga után csökkentő hatást, sőt az utasok száma elég szépen emelkedett, amennyiben a székesfőváros nagyvasúti személyforgalma, amely 1904. évben 13,375.698-ra rúgott, 1905-ben már 14,136.472-re emelkedett.

Az év teherárú forgalma 74,305.325 métermázsas összforgalmi eredményt mutat, melyből a behozatalra 50,138.143 mm., a kiviteltre pedig 24,167.182 métermázsas esik.

Ezen teherárú forgalomban a cs. kir. szab. déli vaspályatársaság mindössze 1,778.202 métermázsával szerepel.

Sajnos azonban, hogy a kereskedelmi forgalomnak ezen emelkedése inkább a népességi szaporodás által okozott nagyobb fogyasztás kielégítéséből és iparunk némi izmosodásából eredt, mint kereskedelmünk fellendüléséből,

amit legjobban igazol kivitelünk állandó pangása és bevitelünk nagymérvű emelkedése.

Nagyvasutainkat illetőleg még felemlíthetjük, hogy a gyalog-, illetve a kocsiforgalom czélszerűbb és biztosabb lebonyolításának szempontjából ez évben is foglalkoztunk a nagyvasutakkal összefüggő több kisebb jelentőségű hozzájáró út, párhuzamos út, útátjáró stb. létesítésével.

II.

Helyi érdekű vasutak.

A helyi érdekű vasutak 1905. évi személy- és áruforgalmát és azoknak az 1904. évi eredményhez viszonyított emelkedését az alábbi táblázatok mutatják:

a) Személyforgalom:

	az 1904. évi eredményhez viszonyítva	
Szentlőrinci h. é. v.	2,420.865	+ 178.378 egyén,
Soroksári-haraszti h. é. v.	1,909.171	+ 127.227 "
Czinkotai h. é. v.	1,676.134	+ 230.864 "
Szentendrei h. é. v.	735.347	+ 81.716 "
Budapest-esztergomi h. é. v.	452.314	- 10.459 "
Budapest-budafoki h. é. v.	1,322.372	+ 134.486 "
összesen	8,516.203	+ 752.671 egyén.

b) Teheráru forgalom:

	métermázsákban	
Szentlőrinci h. é. v.	209.974	+ 53.745
Soroksári-haraszti h. é. v.	204.340	+ 41.922
Czinkotai h. é. v.	173.570	- 1.877
Szentendrei h. é. v.	90.730	+ 66.455
Budapest-esztergomi h. é. v.	73.048	- 35.208
Budapest-budafoki h. é. v.	—	—
összesen	751.652	+ 136.447 mm.

A czinkotai, soroksári és szentendrei gőzüzemű helyi érdekű vonalaknak villamos üzemre leendő átalakítása tárgyában ez évben is folytak a tárgyalások, azonban még ez évben sem vezetett végleges eredményre.

Erre való tekintettel a főváros közönsége a szentendrei h. é. vonatoknak a Pálffy-térig való bejövételének engedélyét az 1905. év végéig terjedő érvényre ismét meghosszabbította, de egyben újólaj felhívta az érdekelt h. é. vasúttársaságot, hogy az átalakítást mielőbb hajtsa végre, még pedig annál inkább, mert a főváros hatósága nem hajlandó a jövőre nézve a gőzüzemű vasutakat a város belsejébe beengedni.

A Budapesti villamos városi vasút részvénytársaság által ez évben megépített Erzsébetfalvai hurokvágány arra készítette a budapesti h. é. vasutak részvénytársaságát, hogy soroksári vonalának $\frac{9}{10}$ szelvénytől a 34—35. szelvény között fekvő Erzsébetfalva állomásig terjedő részét, valamint Budapest-Közvágóhid állomását villamos üzemre alakítsa át.

Meg is tartatott erre nézve még ez évben az engedélyezési tárgyalás, amelyen a főváros képviselői azt a kívánságot terjesztették elő, hogy az átalakítással kapcsolatban a vágányok a Soroksári-út két oldalára helyeztessenek, azonban a kereskedelemügyi m. kir. miniszter a vasúttársaság kérelmére akként döntött ez ügyben, hogy a vágányok továbbra is a mai helyükön, tehát a Soroksári-út jobb oldalán maradjanak.

Az átalakításra még a lefolyt évben úgy a kormányhatósági, mint a helyhatósági építési engedély is megadatván, a vasút átépítését be is fejezték.

A kies fekvésű és kirándulásokra oly alkalmas budai hegyvidékeknek a fővárossal való közvetlen összekötésére hivatott s Kugler Mihály mérnök által tervezett „Széchenyi-vasút“-ra vonatkozólag felemlítjük, hogy engedélyest felhívták, miszerint az érdemleges tárgyalások czéljából részletes kiviteli terveket nyújtson be.

Ami pedig a Budapest-Jászkerekegyháza között tervezett helyi érdekű vasút ügyében ez évben lefolyt újabb tárgyalásokat illeti, felemlítjük, hogy engedélyt kérők újabb tervekkel állván elő, melyek szerint a vasút szabványos nyomtávval a Ferenczvárosi pályaudvar déli oldalán a Gyáli-útnál kezdődnék, s e ponttól mintegy 200 m. hosszban a vasút vonala párhuzamosan haladna a pályaudvarral s azután egy ívben kanyarodnék a Lenkey-utca meghosszabbításában tervezett 12 öl széles út nyugati oldalára.

Az újabb tárgyalások során ezen vonalvezetés már nem volt észrevétel, sőt úgy az általános, mint pedig a helyi forgalom szempontjából, az ottani nagy gyártelepekre való tekintettel ezen vasút mielőbbi létesítése igen kívánatos és szükségesnek látszik.

Az év nyarán megtartott közigazgatási pótbejárás egyértelműleg megállapította, hogy a vasút vonala a székesfőváros területén a Lenkey-utca meghosszabbításában tervezett 12 öles út közepén helyeztessék el, még pedig akként, hogy az út 39 méterre kiszélesítendő. Ezen elhelyezéssel a vasúti és közúti forgalom is czélszerűen és biztosan lebonyolítható lesz, s egyúttal ez a gyártelepek czéljaira szánt vidék iparvágányokkal kellőképp beköthető lesz ezen tervezett helyi érdekű vasútvonalba.

Ez évben adatott meg az előmunkálati engedély a Szép Ilonától Budakesz községbe tervezett új helyi érdekű villamos vasútra.

Közúti vasutak.

A közúti vasutak terén az 1905. évnek legjelentősebb eseménye az átszálló forgalomnak a különböző vasúttársaságok vonalaira történt kiterjesztése, mely a forgalom határozott emelése mellett úgy az utazó közönségre, mint a vasúttársaságokra nézve egyaránt jelentékeny anyagi előnyt biztosít.

Az ez évben újonnan berendezett átszálló forgalmak a következők:

1. a Budapesti villamos városi vasút-részvénytársaság és a Budapesti csavargőzös átkelési és hajózási vállalat részvénytársaság útvonalai között; átszállóhelyek a Fővám tér, Vigadó tér, Eötvös tér és Zoltán utca.

2. A Ferencz József földalatti villamos vasútról a Budapesti közúti vaspályatársaság és a Budapesti villamos városi vasút-részvénytársaság vonalaira berendezett, illetve kiterjesztett átszálló forgalom; átszálló helyek: a B. V. V.-ra nézve az Oktogon tér, a B. K. V. T.-ra nézve pedig a Deák Ferencz tér.

Ezekon kívül intézkedtünk még a Baross utca és Köztemető út között létesítendő átszálló forgalom ügyében is.

Felemlíthetjük még a közúti kocsiknak légnyomású fékberendezéssel való felszerelését is, miáltal a kocsik fékezése egyszerűbb, könnyebb, s mindamellett biztosabb kezelést nyert.

A kocsik belsejében levő állóhelyeknek az előző évben történt megszüntetése az ez év folyamán szerzett tapasztalatok alapján is czélszerűnek és a közlekedési rend tekintetéből üdvösnek bizonyult. A forgalom ugyanis minden számbavehető akadály nélkül elég simán és gyorsan bonyolult le, s amellet, hogy a személyforgalom az összes közúti vonalokon lényegesen emelkedett, sem a forgalom biztonsága, sem az utazó közönség kényelme, s forgalmi igényei tekintetéből alapos kifogás, vagy figyelemre méltó nehézségek fel nem merültek. A közönség nemcsak beleszokott ebbe a rendszabályba, hanem határozottan helyesli is, mert az által a villamos kocsik kellemetlen túlszűfolttsága jobbadán megszűnt.

A menetidő czélszerű redukálása, illetve a közlekedés gyorsítása céljából az 1904. évben történt általános közúti vasúti megállóhely revizio folytán számos megállóhely megszüntetett, illetőleg a forgalom gyors lebonyolításá kevéssé gátló feltételes megállóhelyekké alakították át.

Az összes vasúttársaságok forgalmi eszközei ez évben is kétszer és pedig május, illetve október hónapokban lettek bizottságilag felülvizsgálva.

Ezen általános érdekű eseményeken kívül ez évben is sok közúti vasút ügy került tárgyalásunk alá, tanuságot téve arról, hogy közúti vasúti hálózatunk a főváros fejlődésével lépést tartva egyre terjeszkedik, maga az üzem pedig a modern technika vívmányai alapján folyton tökéletesedik.

1. A budapesti közúti vaspálya társaság.

Ezen társaság hálózata ez évben csak kisebb jelentőségű mellék (szárny) vonalakkal, valamint kitérő és kezelési vágányokkal bővült és pedig hatósági engedéllyel:

1. A Damjanich-utcai forgalmi telepen levő kezelési vágány 150 m. hosszúságban kiegészített.

2. Elkészült a csömöri-úti vonalnak a Hermina út és a m. kir. államvasútak czeglédi vonala közti egy vágányú részen 249 méter hosszúságban a második vágány. A műtanrendőri bejárás április 8-án tartatott meg.

3. A Váci úton a régi váci vám és a Rákospatak hídja közti szakaszon a vágány 2.250 méter hosszúságban végleges helyére áthelyeztetett. A műtanrendőri bejárás december 6-án tartatott meg.

4. A Fehérvári úton a budafoki vonal elágazásától 552 méter hosszúságban megépült a második vágány. A műtanrendőri bejárás szeptember hó 14-én tartatott meg.

5. A Károly körút és Kerepesi út sarkán egy 47 méter hosszú kerülő vágány építetett, melynek műtanrendőri bejárása október hó 18-án tartatott meg.

6. Az év végére elkészült a sertésközvágóhídi szárnyvonal is, a műtanrendőri bejárás azonban már a jövő évre halasztatott.

7. A budai Margitrakparton, a Lánchídtól a Batthyány térig terjedő szakaszon a vágányok átépítettek.

Engedélyt nyert még a társaság 170 drb egy motoros kocsijának mozgó tengelyű két motoros kocsikká való átalakítására is.

A társaság kábelhálózata ez évben is megfelelően kiegészített és hasonló intézkedések történtek az áramvisszavezetési berendezések tekintetében is. Befejezte a társaság ugyancsak ez évben a Pálffy- és Damjanich-utcai telepeken engedélyezett berendezési és bővítési munkák leglényegesebb részeit is.

A tanács hozzájárulásával a vasúttársaság a Ferencz József földalatti villamos vasúttal szerződést kötött az átszálló forgalom berendezésére, s azt az év október hó 1-én életbe léptette.

A Kossuth Lajos utca—Józsefvárosi pályaudvari vonalszakasz határa a közönség érdekében 1905. évi december hó 1-től kezdődőleg a Kőbányai út és Hungária út keresztezéséig kiterjesztetett.

A népliget-i útvonal belső végpontja december 19-étől kezdve a nyugati pályaudvarhoz helyeztetett át, a kőbányai vonal belső végpontja pedig az év végétől a Múzeum körúti kitérőtől a Fehérvári út és Átlós út keresztezéséhez áthelyeztetett, miáltal Kőbánya és a budai lágymányosi rész közt a Ferencz József hídon át közvetlen forgalom létesült. Ez alkalommal a Kálvin tér—Hadik-laktanyai vonalszakasz is ugyancsak a Fehérvári út és Átlós út keresztezéséig kiterjesztetett.

Ugyancsak ez év végétől kezdve a hűvösvölgyi kocsik, melyeknek végpontja eddig a központi városháznál volt és eddig csak a Ferencz József-

hídon át közlekedtek, mindkét hídon át körforgalomban közlekednek és pedig a következő útirányban:

Hűvösvölgy — Krisztina-körút — Ferencz József-híd — Vámház-körút — Múzeum-körút — Károly-körút — Váci-körút — Lipót-körút — Margid-híd — Margit-körút — Retek-utca — Hűvösvölgy és ugyanezen viszonylatban de ellenkező útirányban.

Igen sokat foglalkoztunk ez évben ezeken kívül a régebbi, de még be nem fejezett vonalvezetékek ügyével.

Így az 1905. évben adatott ki a vasúttársaságnak az óbudai temetői felsővezetékes vonalvezetetre, valamint e vonal mentén létesíteni szándékolt forgalmi telep, nemkülönben a kelenföldi forgalmi telep mellett létesítendő új forgalmi telep építésére és üzemeltetésére vonatkozó engedélyokirat is, úgy hogy az óbudai temetői vonal megépítésére — a III. kerületi polgárság régi óhajára — a kivitel stádiumába jutott.

A Lánchíd-fő—rudasfürdői közötti vasútvonal részletkérdéseit is az 1905. évben sikerült bizottsági egyetértő megállapodással megoldásra juttatni, még pedig úgy, hogy az előző tervektől eltérően a budai Lánchíd-fő mellvédfalai érintetlenül maradnak és az ott tervezett félkör alakú földalatti vasútvonal alagútkapuzatai a jelenlegi mellvéd falon fognak kiképeztetni.

Különben az év végén e vonalvezetetre is megadtuk a helyhatósági építési engedélyt és így ezen rég húzódó vonalvezetést is a kivitel stádiumába jutott.

A társaság feltűnően sok új vonalvezetést mutatott be 1905. év folyamán tárgyalás végett, melyek a közúti vasúti vonalakkal kellően még el nem látott, illetve újabban nagymérvű fejlődésnek indult városrészek közlekedési igényeit és szükségletét lesznek hivatva kielégíteni.

Ezen új vonalvezetékek a következők:

a) A Lipótvárosi összekötő vonal tervei a Deák-tér—Erzsébet-tér—Bálvány-utca—Szabadság-tér—Szemere-utca, ahol a Lipót-körúti vágányokhoz csatlakoznák. Ez az újonnan épült Lipótvárosi belterületek forgalmi igényeit szolgálná.

b) A Hungária-körútnak a Külső Váci-úttól a Kerepesi-útig terjedő részén megnyitott szakaszain ú. m. a Szt. László-útig, illetve a m. kir. államvasútak bécsi vonalával való keresztezésig, nemkülönben a m. kir. államvasútak temesvári vonalának a Hungária-körúttal való keresztezésétől a Csömöri- (Thököly) útig vezetendő új közúti vonalak, melyek a Hungária-körúti forgalom egy-egy szakaszát fogják kielégíteni.

c) A Dohány-utcán és István-úton át vezetendő vasútvonal.

d) A Wesselényi-utcán át a Károly-körúttól a Rottenbiller-utczáig vezetendő vasútvonal, mely a VII. kerület belterületének forgalmi szükségletét, illetve a Kerepesi- (Rákóczi-) út túlzásfoltosságát lesz hivatva orvosolni.

e) A Dob-utcán az István-térről a Rottenbiller-utczáig vezetendő vonal.

Az 1905. évben szállított személyek száma 49,038.947 volt, vagyis 3,713.435 személlyel több, mint az előző 1904. évben.

Ezen személyforgalom után a társaságnak 7,968.539 korona és 7 fillér bevétel volt, ami az előző évi eredményhez képest 437.276 korona és 89 fillér

többletet mutat. A székesfővárosnak ebből az összegből a területhasználati szerződésben biztosított százalékos részesedés címén 376.853 korona és 91 fillér jutott, vagyis 43.727 korona 69 fillérrel több, mint a múlt évben.

A vasúttársaság hálózatának vonalhossza 66.304 méter, a műszaki és forgalmi személyzete pedig 2100 egyén volt.

A forgalmi eszközök száma 10 drb új pótkocsi üzembe helyezésével szaporodott, s így üzemben volt 360 motoros- és 92 pótkocsi.

Végül megemlítjük, hogy a kereskedelemügyi m. kir. miniszter a társaság vonalainak műszaki felülvizsgálata alkalmával megállapított hiányok pótlásának, s a vasúttársaságot terhelő egyes kötelezettségek mikénti teljesítésének közelebbi megvizsgálására bizottságot küldött ki, amely bizottság működésében mi is résztvettünk.

2. A budapesti villamos városi vasút részvénytársaság.

A vasúttársaság legfontosabb munkája ez évben az erzsébetfalvai vonal kiépítése volt. Az új vonal rendkívül élénk és igen gyors összeköttetést teremtett a főváros—Erzsébetfalva, illetve Kossuthfalva népes községei között. 1905. évi november hó 21-én megtartott műtanrendőri bejárástól letelt rövid idő óta is hatalmas arányú forgalmat bonyolított le és minden irányban tökéletesen beigazolta a hozzáfűzött várakozásokat.

A király-utczai vonalnak a Nagymező-utczán át a Podmaniczky-utczáig való meghosszabbítása és a Szabadság-téren tervezett hurokvágány előmunkálatai a lefolyt évben befejezést nyervén, kiépítésük kezdetét vette.

A mester-utczai és népliget-i vonalat egymással összekötő új vonal, úgyszintén a temetői vonalból a Hungária-úton a Külső kerepesi-útig tervezett szárnyvonal közigazgatási bejárása és engedélyezési tárgyalása az elmúlt évben szintén megtartatott, s így e két vonal kiépítése is csak idő kérdése.

A társaság hálózatának fentebb részletezett bővítési munkálatai közben az üzem és szolgálatképesség fejlesztésére, s tökéletesítésére is fordított gondot.

A régi drezdai mintájú kocsiknak a modern igényeknek megfelelő átalakítása befejezést nyert ez évben.

Ugyancsak engedélyt nyert a vasúttársaság 30 új nagy motoros kocsi beszerzésére is, amelyek közül néhány már ez évben át is adatott a forgalomnak.

Kocsiállománya szaporítása következtében engedélyt nyert ugyancsak ez évben a társaság a ferencvárosi telepen egy 40 kocsi befogadó új kocsi-szín építésére.

A forgalmi telepei általában nagy arányú átalakítás alá kerültek, így a központi áramfejlesztő-telep szolgálatképességének tökéletesítése céljából engedélyt nyert a társaság egy gőzhűtőtorony, egy salakfelvonó, egy Derveaux-féle víztisztító-készülék alkalmazására és a pótdynamo beállítására.

1905. évi október hó 1-én életbeléptette a társaság a földalatti villamos vasútra, ugyancsak ez év augusztus hava 1-én pedig a csavargőzösökre való

átszálló forgalmat, s mindkét átszállási forgalom igen szépen bevált, s a közönség körében használata emelkedőben van.

A társaság tisztviselői és alkalmazottjai számára alakított nyugdíjintézet szintén 1905. évben lépett életbe.

Az év végén a társaság hálózatának hossza 40.800 méter volt.

Az év folyamán forgalomban volt összesen 233 motoros- és pótkocsi.

Az üzleti eredmény a következő volt:

A szállított utasok száma 26,515.216-ra emelkedett, vagyis az előző évhez viszonyítva 2,391.406 személyt feltüntető többletet mutat. A bevétel 3,961.883 korona 21 fillért tett ki, vagyis az előző 1904. évhez képest 282.908 koronával emelkedett; ebből a bevételből a székesfőváros pénztárába a társaság részesedés címén 118.856 koronát és 50 fillért fizetett be.

3. A Ferencz József földalatti villamos vasút részvénytársaság.

Ezen vasúttársaságnak sem a vágányokat, sem pedig a telepeket illetőleg lényeges változás ez évben nem történt.

A vasúttársaság 1905. évben 723.029 kocsikilométer teljesítmény mellett 3,030.709 személyt szállított, vagyis 781.048 egyénnel többet, mint az előző 1904. évben.

Ezen személyszállítás összesen 484.721 koronát és 8 fillér bevételt eredményezett, ami az előző évhez képest 10.249 korona 36 fillér többletet jelent.

A főváros ezen vasúttársaságtól az üzleti eredményből ezidő szerint még nem kap részesedést.

A társaság ez év október hava 1-jétől kezdődőleg a budapesti közúti vaspályatársasággal és a budapesti villamos városi vasút részvénytársasággal egyetértőleg saját, valamint az említett társaságok vonalai között szintén életbe léptette az átszállási forgalmat és mondhatjuk, hogy ezen intézkedés úgy a közönség forgalmi érdeke, mint pedig a vasúttársaság jövedelmezősége szempontjából már is jelentékeny eredményt mutat fel.

Forgalomban tartott a társaság összesen 20 motoros, kizárólag személyszállító kocsit.

4. Budapest—Újpest—Rákospalotai villamos közúti vasút részvénytársaság.

A vasút fejlesztésére, illetve üzemére vonatkozólag felemlítésre érdemes mozzanat ez évben nem történt.

A vasúttársaság személyforgalma 1905. évben 3,568.553 egyén volt, mely forgalom 467.728 korona 29 fillér bevételt eredményezett.

Ezen adatokat összehasonlítva az 1904. évi személyszállítási forgalom adataival láthatjuk, hogy az 1905. évben szállított személyek száma 219.957-el és az elért bevételek 21.109 korona 84 fillérrel emelkedtek.

A teherszállítási bevétel 116.616 koronát és 97 fillért eredményezett az előző 1904. év 105.325 korona és 3 fillérnyi bevétellel szemben.

A társaság ezen bevételeiből a fővárosnak részesedés címén 1905. évre 11.686 koronát és 91 fillért fizetett.

A társaság vonalából kiágazólag ez évben ismét két iparvágány épült meg, illetve helyzetetett üzembe.

A forgalmát a társaság ez évben 24 motoros- és 18 pótkocsival tartotta fenn, melyek az év folyamán tavasszal és ősszel bizottságilag szintén felülvizsgáltattak.

A vasúttársaság vonalának hossza ez évben 13.444 méter volt.

5. Svábhegyi fogaskerekű-vasút részvénytársaság.

A forgalom a tanácsilag jóváhagyott menetrend alapján az 1905. évre április hó 1-én nyílt meg és annak beszüntetéséig vagyis október hó 15-éig megszakítás nélkül tartott fenn, vagyis az üzemévad 198 napon át tartott.

Szállított e vasút ezen idő alatt 286.103 egyént, tehát 16.479 utassal többet, mint 1904-ben.

E személyforgalomból a társaságnak 98.016 K és 74 f bevétele volt, vagyis 8537 K és 76 f-rei több, mint az előző évben.

A járművek állománya 4 mozdony-, 12 személykocsi és 2 teherkocsiból állott. A vállalat ez évben alakult át részvénytársasággá.

6. A budai hegypálya. (Sikló.)

Különös felemlítést érdemlő mozzanat e vállalatra vonatkozólag nem történt.

A vonal hossza változatlanul 100 méter maradt, s a forgalmat a társaság 3 kocsija közül 2 kocsinak állandó forgalomban tartásával tartotta fenn.

A szállított személyek száma 481.574 volt, vagyis 4700 személlyel több mint az előző évben.

Ezen személyforgalom után a bevétel 68.846 K 19 f volt, vagyis 666 K 95 f-rei több, mint 1904-ben.

7. Pusztaszentmihályi lóvasút részvénytársaság.

A társaság ez évben behatóan foglalkozott a villamos üzemre való átalakítás eszméjével.

A személyforgalom 1905-ben 502.200 egyént számlált, vagyis az előző évi eredményhez képest 63.468-al nagyobb volt. Az üzleti eredmény 41.260 K és 15 fillér.

A társaság ez évi forgalmát 13 kocsival és 16 lóval tartotta fenn.

8. A Margitszigeti lóvasút.

A Margitszigeti lóvasúton 1905. évben 81.724 egyén utazott, tehát 17.411 személlyel kevesebb, mint az előző 1904. évben.

IV.

Iparvasutak.

Az iparvasutak építése körül az 1905. évben sem találunk valami különös élénkséget.

Az alább felsorolt iparvasutak a lefolyt évben részben megépültek, részben pedig az azok megvalósítását célzó tárgyalások és bizottsági helyszíni bejárások megtartottak.

1. A m. kir. államvasutak dunaparti körvasútjából kiágazólag a III. ker. Lujza-gőzmalom telepére vezető iparvágány.

2. A m. kir. államvasutak lipótvárosi állomásából kiágazólag az V. ker. Dráva-utca és a Vizafogó-töltés sarkán levő balparti fővárosi kötérre vezető iparvágány.

3. A m. kir. államvasutak Budapest—nyugati pályaudvarából kiágazólag a Budapest—balparti gőzmozdonyú körvasút kiegészítéséül a VI. ker. Lőportár-dűlőn levő katonai élelmezési raktárhoz és sütődéhez vezető iparvágány.

4. A budapesti h. é. vasutak szentendrei vonalából kiágazólag az újlaki tégl- és mészégetőgyár telepére vezető gőzüzemű iparvágány.

5. A budapesti h. é. vasutak erzsébetfalvai vonalából kiágazólag Kollár F. és társa soroksári-úti vegyészeti gyártelepére vezető iparvágány.

6. Az első magyar kerámiai gyárnak a m. kir. államvasutak czeplédi vonalával párhuzamosan haladó iparvágányból kiágazólag a szab. parafakő- és parafakőépítményi részvénytársaság gyártelepére vezető iparvágány folytatásában a „Reichel és Heiszler“-féle gyártelepre vezető iparvágány.

7. A Melocco Péter cementgyári ipari telepeit összekötő, s a VI. ker. Lőportár-utczát keresztező keskenyvágányú iparvágány.

Hogy az egész főváros területén az 1905. év folyamán mindössze csak ezen néhány iparvasút létesült, illetve tervezetett, az úgy látszik összefüggésben van a gazdasági téren már évek óta érezhető, s az ipari és gyári vállalkozásra is bénítólag ható általános pangással és hanyatlással.

V.

Társaskocsik.

A társaskocsiközlekedést a főváros területén az 1905. évben is a székesfővárosi közlekedési vállalat-részvénytársaság tartotta fenn, még pedig ez idő szerint igen virágzóan, amit legszebben igazol az, hogy a személyforgalom

ez évben ismét jelentékenyen, még pedig 14.6%-al emelkedett az előző évhez képest. A vállalat ugyanis 1905. évben 7,446.954 személyt szállított és így forgalma 956.494 személlyel mutat többet, mint az 1904. évben.

A kedvező forgalmi eredmény mellett a vállalat bevétele is igen szépen emelkedett, még pedig 11.9%-al, amennyiben a bevétel ez évben 847.034 korona volt, az előző 1904. évben elért 757.371 korona üzleti eredménnyel szemben.

Forgalmát a vállalat a forgalmi engedéllyel ellátott összesen 99 társaskocsija közül télen-nyáron egyaránt 57—57 kocsival bonyolította le.

A menetrendszerű rendes járatokon kívül „Ósbudavár“ mulatóhely és a Váczi-körút között a társaság külön kocsik indításával nyáron éjjeli 2 óráig tartotta fenn a közlekedést, úgy, hogy a közönségnek a nyári idény alatt a Városligetből az Andrássy-úton át a Váczi-körútig azon késő éjjeli órákban is állottak társaskocsik rendelkezésére, amikor a bérkocsik kivételével a többi nyilvános közlekedési eszközök forgalma már szünetelt.

Az előző években már életbeléptettekén kívül ez évben különjáratokat indított, illetve rendezett be a társaság a vigadói hangversenyekhez, a Népszínházi előadásokhoz és az ügetőversenyekhez.

Minthogy a társaskocsiknak a közönség által való évről-évre fokozódó igénybevétele folytán a Lánchidon át közlekedő kocsijáratoknak megfelelő sűrítése mutatkozott kívánatosnak, a főváros ennek megengedése iránt a kormányhatósághoz ez évben felterjesztést intézett, azonban a pénzügyminiszter ez ügybeni elhatározásáról a fővárost az 1905. év végéig még nem értesítette.

Tárgyalás alá került a vöröskereszt-kórházi viszonylatnak körforgalommal való átalakításának, valamint a zónadíj-rendszer állandósításának kérdése is, azonban ezen ügyek befejezése a jövő 1906. évre maradt.

Próbajáratokat tartott fenn ez évben egy rövid ideig a vállalat automobil-társaskocsikkal, de ezek technikai nehézségek folytán nem sikerültek, illetve kielégítő eredménye ez idő szerint nem vezettek.

A vállalatnak lóállománya 351—416 ló között változott; személyzetének száma pedig — ideértve a felügyelőket, kalauzokat, kocsisokat, istállószemélyzetet és szolgákat — 232—274 egyén között váltakozott.

Azon magánvállalkozók, akik a főváros és a szomszédos helyiségek között tartanak fenn társaskocsiközlekedést, az 1905. évben a nyári idény alatt 31, a téli idény alatt pedig 11 társaskocsit járatnak. Lovaiknak száma a nyári félévben 60, a téli félévben 26 volt. Úgy a székesfővárosi közlekedési vállalat, mint a magánosok által forgalomban tartott társaskocsik, lovak és lószerszámok — abból a szempontból, hogy a szabályrendeletben előírt kellékeknek megfelelnek-e, — ebben az évben is kétszer és pedig tavassza és ősszel bizottságilag megvizsgáltattak.

VI.

Bérekocsik.

A bérekocsikkal való személyszállítás terén az 1906. évben jelentősebb mozzanat vagy változás nem fordult elő.

A bérekocsis iparnak válságos helyzete, — amely a lóvasutaknak villamos üzemre történt átalakítása és az országos ezredéves kiállításnak bezárása után vette kezdetét, s miután az azt előidéző és előző évkönyveinkben ismételtén vázolt okok ebben az évben is változatlanul fennállottak, — nemcsak hogy nem javult, hanem a gazdasági és ipari élet terén észlelhető pangás, a túl magas viteldíjak és különösen az ezek mellett is gyakori viteldíjtúlkövetelések folytán még jobban súlyosbodott.

Ezen hanyatló, szármalmas állapoton kívánnak segíteni az újabban alkotott, s remélhetőleg már rövid időn belül életbeléptethető, s a taxaméter (viteldíj-jelzőkészülék) használatával kombinált új bérekocsi-szabályrendeletnek megfelelő rendelkezései.

Érdekes felemlíteni, hogy egy jobb jövő reményében a bérekocsitulajdonosok a nehéz viszonyok között is erősen ragaszkodnak szerzett jogaikhoz és ha a kényszerítő körülmények hatása alatt rendszámukat egyesek vissza is adják, azokra mindig bőven van jelentkező, úgy, hogy a forgalomban tartott bérekocsik létszáma a rossz kereseti viszonyok dacára már évek óta nem apad és ebben az évben is — teljesen úgy, mint az előző 1904. évben — 465 kétfogatú és 856 egyfogatú, vagyis összesen 1321 bérekocsi volt a főváros területén forgalomban.

A bérekocsiállomások beosztásában lényegesebb változás 1905-ben nem fordult elő, amennyiben épúgy, mint az előző évben, a kétfogatú bérekocsik 29, az egyfogatú bérekocsik pedig 59 állomáshelyre voltak beosztva.

A forgalomban tartott 1321 bérekocsiból 43 kétfogatú és 390 egyfogatú bérekocsi, tehát összesen 440 kocsi éjjel is a közönség rendelkezésére állott.

A vasúti és gőzhajó-állomásokhoz, nemkülönben a mulatóhelyekhez és alkalmilag nagyobb számú közönség által felkeresett helyekre a megfelelő számú kocsikat a fővárosi rendőrség ez évben is esetről-esetre rendelte ki.

A forgalomban tartott bérekocsik, lovak, szerszámok abból a szempontból, hogy a vonatkozó szabályrendelet által előírt kellékeknek és követelményeknek megfelelnek-e, — ez évben is kétszer, tavasszal és ősszel szabályszerűen megvizsgáltattak.

Az összes bérekocsisok száma ez évben 4178 volt, beleértve a tulajdonosokat és segédekét.

VII.

Automobilok.

A főváros területén a gépkocsikkal (automobil) való közlekedés az 1905. évben nem vett nagyobb lendületet, aminek oka főleg abban rejlik, hogy a gépkocsiknak úgy a beszerzése, mint azok üzemeltetése még igen nagy költséggel jár.

Azok a tárgyalások, melyek a közlekedés ezen nemét rendezni hivatott szabályrendeletnek megalkotása iránt folyamatba tétettek, ebben az évben is folytatódtak, de befejezést még ez évben sem nyerhettek, s így a közlekedés ezen új nemét ez idő szerint még mindig csak a fővárosi rendőrfőkapitányságnak 1901. évben kiadott ideiglenes rendelete szabályozza.

A forgalomban tartott gépkocsik száma egyébként az 1905. évben 159 volt, vagyis csak 15 darabbal több, mint az előző évben.

Ezek közül 112 kocsi személy- és áruszállításra szolgált, 47 kocsi pedig póstaszolgálatot teljesített.

VIII.

Teherkocsi állomások.

Az 1905. év folyamán az I. ker. Mészáros-utczában egy új teherkocsi állomás létesített, s ezzel a főváros területén rendszeresített teherkocsi állomások száma 14-re emelkedett és pedig:

I. kerület, Bocskay-tér	7 kocsival,
I. " Mészáros-utca	18 "
I. " Várkő-utca	15 "
II. " Batthyány-tér	6 "
III. " Óbudai-rakpart	10 "
V. " Koráll-utca	69 "
VII. " Alpár-utca	12 "
VII. " Wesselényi-utca	15 "
IX. " Csarnok-tér	30 "
IX. " Tinódy-utca	35 "
X. " Juranits-utca	40 "
X. " Kőbányai-út	16 "
X. " Köztemető-út	50 "
X. " Mázsza-tér	30 "
Összesen	353 kocsi.

IX.

Hajózás.

A dunai hajózási forgalom a főváros partjai között az 1905. évben nem volt oly élénk, mint az előző évben, noha a hajózás a kedvező időjárás folytán már márczius elején kezdetét vette.

Az áruforgalmat az Első cs. és kir. szab. dunagőzhajózási társaság, valamint a Magyar folyam- és tengerhajózási részvénytársaság egyaránt márczius hó 4-én összes vonalaikon felvették, nemkülönben a többi hajózási társulatok is ugyanezen időtájban kezdték meg a teherárúszállítást.

A tavaszi évszak forgalma erősen alatta maradt az előző évek forgalmának. Okozója volt ennek az 1904. évi rossz termés, s a gőzhajózási társulatok között kifejlődött erős verseny. Július hónapban már erősebb lett a forgalom, amennyiben a kiváló eredményt ígérő termés miatt a gazdák készleteiket sietve a piacra küldték. Augusztus elején pedig már a piacra kerülő új termés élénkítette a forgalmat, s a hosszantartó kedvező időjárás nagyrészt kárpótolta is a hajósokat a tavaszi veszteségeikért.

A különböző társaságok hajóin Budapestre hozott összes árumennyiség volt:

1905. évben	14,083.176 mm.
1904. „	15,186.300 „
ez évi csökkenés tehát	1,103.124 mm-t

tesz ki.

Jóval kedvezőbb eredményt mutat a fővárosból elszállított hajó-árumennyiség, amennyiben:

1905. évben	4,820.725 mm.
1904. „	4,349.100 „
tehát	471.625 mm.

többletet mutat.

A dunai felhozatal túlnyomó része ez évben is a gabonaneműekre és az építőanyagokra esett; az elszállított áruk legnagyobb része pedig liszt-őrlemény volt.

Ezen áruforgalmat a főváros partjain összesen 1104 gőzös és 2387 uszályhajó bonyolította le és pedig annak legnagyobb részét, mintegy 40%-át a cs. kir. szab. Dunagőzhajózási társaság hajói.

A személyforgalom sem mutat ezen a téren valami kedvező eredményt.

A dunai személyszállító forgalom ugyanis a következő volt:

a fővárosba érkezett vidékről	137.076 egyén,
a fővárosból elutazott	118.356 „
s így az 1905. évi összforgalom	255.432 egyént

tüntet fel az előző 1904. évi 276.832 egyénnel szemben, vagyis 21.400 személlyel kevesebben utaztak hajón, mint a múlt évben.

E személyforgalomnak legnagyobb részét — mintegy 65%-át — ugyancsak a cs. kir. szab. Dunagőzhajózási társaság közvetítette.

Az első cs. és kir. szab. Dunagőzhajózási társaság Budapest—Wien közötti postahajó járatát 1905. évben márczius hó 30-án, Wienből Budapestre pedig április hó 1-én indította az első hajót. Ugyanekkor nyílt meg a Budapest—Zimony—Belgrád—Orsova és Galacz közötti vonal is.

Ugyancsak ezen társaság indította meg márczius hó 15-én a budapest-mohácsi járatot, április 15-én pedig a Budapest—Budafok és Ercsi közötti forgalmat.

A társaság ezen hajójárait részben szeptember hó végén, részben pedig november hó közepén szüntette meg.

A Magyar folyam- és tengerhajózási részvénytársaság Budapest—Szent-Endre—Dömös közötti forgalmát a kis Dunán keresztül márczius hó 7-én nyitotta meg, s a kedvező időjárás folytán csak november hó 20-án szüntette be.

Május hó 15-én a Magyar folyam- és tengerhajózási részvénytársaság Budapest—Nagymaros között egy második személyszállítási forgalmat nyitott meg. Május 8-án pedig a Margit-híd fölötti ú. n. újpesti rakparton új állomást rendezett be, melyen a Bécsbe s Budapestben alul fekvő állomásokra, s viszont irányuló teherforgalmat kezeli, s így az Eötvös-téri állomáson csakis a kisdunai személy- és áruforgalmat (budapest—dömösi vonal) bonyolítja le.

A helyi forgalmat és pedig a főváros határain belül eső, vagyis a tulajdonképeni helyi forgalmat a Boráros-tér és Újpest között mozgó parti hajózással a Dunagőzhajózási társaság, míg a főváros két partja közötti révátkelést, vagyis a szorosabb értelemben vehető helyi forgalmat csavargózós járataival a Budapesti csavargózós átkelési és hajózási részvénytársaság bonyolította le ez évben is.

A helyi hajókon a személyforgalom a következő volt:

	1905. év	1904. év
a D. G. H. T. hajóin	469.526 személy,	516.037 személy
a Csavargózós társaság hajóin	4,898.878 „	4,255.605 „

vagyis míg a Csavargózós társaság forgalma igen szépen emelkedett, addig a Dunagőzhajózási r.-t. forgalma ismét feltűnően csökkent.

A Dunagőzhajózási társaság ezen helyi forgalmát 7 hajóval tartotta fenn, s ugyanazon kikötői, illetve be- és kiszálló helyei voltak, mint az előző 1904. évben.

A csavargózós átkelési vállalat 10 átkelési vonalát 12 gőzössel tartotta fenn, amennyiben a budai Margit-híd—Eötvös-tér közötti és a budai Lánchíd—Vámház-tér közötti vonalain két-két gőzöst járatott.

Egy vonalát és pedig a budai Lánchíd—Eötvös-tér közöttit a társaság az 1905. évi hajózási év kezdetével forgalom hiányában beszüntette és helyette 1905. évi június hó 26-án megnyitott a Óbuda—Hungária-út közötti új vonalát, melyet a közönség már régóta kívánt.

A csavargözösöket ez évben ismét jóval több egyén használta, amit a társaság az 1903. évben életbeléptetett viteldíjleszállításnak köszönhet.

A csavargözös és átkelési vállalat 1905. évi bevétele 325.513 korona 67 fillér volt, vagyis mintegy 20%-al kedvezőbb az előző év eredményéhez képest.

A csavargözösök, a január és február havára eső 40 napi jégzajlási idő alatti szünetelés kivételével, az egész évben forgalomban voltak.

A Dunagőzhajózási társaság helyi járatait csak május hó 1-jével kezdette meg, s szeptember végéig tartotta fenn.

A hajózást érdeklő mozzanatok közül felemlítendő még, hogy a Budapesti csavargözös átkelési és hajózási vállalat részvénytársaság ez évben rendezte be, illetve léptette életbe a Budapesti villamos városi vasút részvénytársaság vonalára az átszálló forgalmat, minek folytán az utazó közönség a csavargözös társaság vonalairól 16, 20 és 24 filléres kombinált átszálló-jegyekkel a Budapesti villamos városi vasút összes vonalait is használhatja, még pedig úgy, hogy a csavargözösökre a jegyek az I. osztályon érvényesek.

Az egyes hajózási társaságok a kikötő állomásaik által elfoglalt fővárosi közterületek (Dunapartok) után a főváros által meghatározott összegeket, az ugynevezett partbért és karópénzt ez évben is befizették, és pedig összesen mintegy 150.000 koronát.

A hajók a főváros határában 3 kikötőben teleltek, és pedig az állami kezelésben levő újpesti kikötőben; a Cs. kir. szab. Dunagőzhajózási társaság által kezelt óbudai kikötőben és a főváros által házilag kezelt lágymányosi kikötőben.

Végül felemlítjük, hogy a főváros a hajózási forgalommal közvetlen érdekeltviszonyban nem áll; nem úgy, mint pl. a közúti vasutaknál láttuk. Az egyes hajóstársaságokkal szemben kizárólag csakis mint közforgalmi szempontból érdekelt hatóság szerepel, velük szerződésben nincs, jövedelmükben nem részesül, s üzemükre közvetlenül befolyást nem gyakorolhat.

X.

Gyalogközlekedés.

A székesfőváros gyalogútain a közlekedés biztosításáról szóló 1899. évi 1373. kgy. számú szabályrendelet, — különösen az üzletek szempontjából — módosítás alatt áll.

TIZENÖTÖDIK RÉSZ.

A székesfőváros vagyoni és hitelviszonyai, gazdálkodása.

I.

Költségvetés.

A székesfőváros költségvetési egyensúlyának gyökeres és tartós rendezésére vonatkozó törekvések az 1905. évben sem szüneteltek. Ez annál is inkább szükséges volt, mert a pénzügyi és gazdasági ügyosztály 1904. évi október hó 28-án kelt jelentésében 140.360 K hiánnyal volt kénytelen a költségvetés mérlegét lezárni. A további gondoskodás tehát nem felesleges, annál is inkább, mert a bevételek legkedvezőbb előirányzása mellett a szükségletek a legmostohább elbánásban részesültek.

És ezen hozzávetőleges egyensúly ismét csak a közmunkák lényeges redukálásával, elhalasztásával, a kölcsönpénzek terhére való átutalással és a kölcsönpénzekből ilyen célra már felvett előlegek megtérítésének mellőzésével volt megállapítható.

A pénzügyi és gazdasági ügyosztály köteles nyíltsággal rámutatott, hogy ezek az eredmények csak úgy voltak elérhetők, hogy a még szükséges kiadások is elhalasztattak s a bevételek pedig a gazdasági fellendülésbe vetett remény alapján a lehetőség szerint fokozott mértékben vétettek fel.

A pénzügyi és gazdasági ügyosztály előterjesztése szerint az 1905. évi költségvetési előirányzat eredménye, szemben az 1904. évvel, a következőleg alakult:

1904	Kiadás	Bevétel	Föltsleg	Hiány
Rendesek . . .	37,153.679 K	37,934.724 K	781.045 K	— K
Rendkívüliek . .	1,042.845 „	187.845 „	— „	855.000 „
Együtt . . .	38,196.524 K	38,122.569 K	— K	73.955 K

1905	Kiadás	Bevétel	Fölösleg	Hány
Rendesek . . .	39,388.942 K	39,788.858 K	399.916 K	— K
Rendkívüliek . . .	1,952.707 „	1,412.431 „	— „	540.276 „
Együtt . . .	41,341.649 K	41,201.289 K	— K	140.360 K

A kiadások emelkedése tehát egy év alatt 3,201.641 K, bevételeké pedig 3,058.720 K. Ez a rendes és rendkívüli kezelésben a következőleg oszlik meg:

Rendes kiadásoknál	+ 2,274.643 K
Rendkívüli kiadásoknál	+ 926.998 „
Együtt	+ 3,201.641 K
Rendes bevételeknél	+ 1,834.134 K
Rendkívüli bevételeknél	+ 1,224.586 „
Együtt	+ 3,058.720 K

A tanács november hó 17-én tartott ülésében tárgyalta le a költségvetést s annak hiányát csekélyebb jelentőségű kiadási tételek leszállításával 17.513 koronára csökkentette, úgy hogy a tanács megállapítása szerint a községi alap mérlege a következőleg alakult:

Rendes kiadások	39,098.495 K
Rendkívüli kiadások	1,941.207 „
Összesen	41,039.702 K
Rendes bevételek	39,609.758 K
Rendkívüli bevételek	1,412.431 „
Összesen	41,022.189 K

A változások tehát túlnyomó mértékben a rendes kezelés javára vitettek keresztül, a kiadások mérséklésével.

Egyebekben a tanács a pénzügyi és gazdasági ügyosztály kíséretében foglaltakhoz mindenben hozzájárult s az előirányzatot, a tett csekély módosításokkal pártolólágg terjesztette a közgyűlés elé; a hiány fődözetére külön javaslatot nem tett, azon reményben, hogy az aránylag csekély összeg a kezelésben el fog enyészni.

Az 1870. évi X. t.-cz. 17. és 26. §§-aiban megjelölt közmunkákra ezen törvény értelmében a rendes bevételeknek legalább fele volna fordítandó, amivel szemben csak a tiszta bevételeknek 46·19⁰/₁₀₀-át teszik az e címeiken előirányzott összegek, a hiányzó 3·81⁰/₁₀₀ tekintetében nem tett a tanács külön előterjesztést azon feltevésben, hogy ezen kevesebblet kárpótlást talál azokban a halasztást nem tűrő kisebb szükségletekben, amelyek évközből póthitel útján engedélyeztetnek.

A közgyűlés csak egy napig foglalkozott a költségvetés tárgyalásával és pedig december 12-én s azon elfogadta az egész költségvetést.

A részleteknél is a tanács által előterjesztett költségvetési előirányzatot s annak mérlegét — az alapok mérlegével együtt — némi csekély módosításokkal következőképp állapította meg; összehasonlítva az 1903. és 1904. évi állapottal.

Kiadások:

	1903	1904	1905
I. Rendesek	36,604.683 K	37,114.299 K	39,093.595 K
II. Rendkívüliek	1,289.512 „	1,025.709 „	1,928.594 „
Együtt	37,894.195 K	38,140.008 K	41,022.189 K
III. Vagyonváltozások	100.600 „	131.644 „	50.000 „
IV. Kölcsönpenzek	6,457.753 „	2,815.371 „	2,931.380 „
Összesen	44,451.948 K	41,087.023 K	44,003.569 K

Bevételek:

I. Rendesek	36,604.683 K	37,954.724 K	39,609.758 K
II. Rendkívüliek	1,289.512 „	187.845 „	1,412.431 „
Együtt	37,894.195 K	38,142.569 K	41,022.189 K
III. Vagyonváltozások	100.600 „	131.644 „	50.000 „
IV. Kölcsönpenzek	6,457.753 „	2,815.371 „	2,931.380 „
Összesen	44,451.948 K	41,089.584 K	44,003.569 K

vagyis a költségvetési egyensúly éppen helyreállott.

II. Kisajátítási alap.

	1903. évben	1904. évben	1905. évben
I. Kiadások	205.160 K	205.165 K	245.000 K
II. Bevételek	—	—	—
a) rendesek	203.160 K	203.165 K	243.000 K
b) rendkívüliek	2.000 „	2.000 „	2.000 „
Összesen	205.160 K	205.165 K	245.000 K

III. 20 millió koronás burkoló kölcsön alap.

Kiadások:	
I. Burkoló munkák	3,905.100 K
II. Kölcsöntörlesztési részlet	420.000 „
III. Kölcsön felvételi költségek	62.500 „
Összesen	4,387.600 K
Bevétel	4,387.600 K

IV. Kórházi alapok.

Ezek költségvetései az 1904. évi 864. számú határozattal állapítottak meg és pedig a következő főösszegekkel:

	1903. évben	1904. évben	1905. évben
Kiadás	2,788.823 K	2,885.655 K	3,094.672 K
Bevétel	2,788.823 K	2,885.655 K	3,004.672 K

V. Szegényalap.

Kiadások	855.150 K	901.507 K	964.291 K
Bevételek a községi alaptól adandó 444.446 K betudásával	855.150 K	901.507 K	964.291 K

VI. József-flárvaházi alap.

	1903	1904	1905
Kiadás	53.139 K	53.809 K	62.234 K
Bevétel a községi alapból adandó 1.000 K segély betudásával . .	53.139 K	53.809 K	62.234 K

VII. Erzsébet leányvári alap.

	1903	1904	1905
Kiadás	40.301 K	43.024 K	44.085 K
Bevétel a községi alapból adandó 14.600 K segély betudásával . .	40.301 K	43.024 K	44.085 K

VIII. Mayer Ferencz árvaházi alap.

	1903	1904	1905
Kiadás	42.924 K	42.160 K	43.357 K
Bevétel a községi alapból adandó 19.690 K segély betudásával . .	42.924 K	42.160 K	43.357 K

IX. Községi szeretetházi alap.

	1903	1904	1905
Kiadás	33.816 K	34.254 K	34.565 K
Bevétel a községi alapból adandó 11.827 K segély betudásával . .	33.816 K	34.254 K	34.565 K

X. Kerepesi-úti köztemetői alap.

	1903	1904	1905
Kiadás	336.314 K	494.336 K	243.548 K
Bevétel	33.6314 K	394.336 K	356.903 K

A szabályszerűen kihirdetett költségvetés belügyminiszterileg is jóváhagyatott.

* * *

A költségvetés és pénzkezelés rendjét illetőleg az 1905. évben lényeges változások nem történtek. A pénzkezeléssel megbízott tisztviselők szolgálati biztosítékának megszüntetésére nézve a pénzügyi és gazdasági ügyosztály előterjesztést tett, mihez a pénzügyi és gazdasági bizottmány is hozzájárult, azonban közgyűlés elé csak az 1906. évben volt terjeszthető.

A székesfőváros és a gyámpénztár pénzkészleteinek gyümölcsöző elhelyezésére az 1896. évi 841. sz. közgyűlési szabályutasítás értelmében a következő intézetek jelöltettek ki, az alábbi összegek erejéig:

	1904/5-ben	1905/6-ban
1. Pesti Hazai Első Takarékpénztár . . .	7,816.680 K-ig	10,671.682 K-ig
2. M. Orsz. Központi	8,150.000 "	3,150.000 "
3. Egyesült bpesti főv. takarékpénztár . .	5,019.575 "	5 019.544 "
4. Magyar Általános	1,913.444 "	2,198.000 "
5. Pesti Magyar Kereskedelmi Bank . . .	10,500.000 "	10,500.000 "
6. Első Magyar Iparbank	1,222.550 "	1,227.550 "
7. Magyar leszámítoló- és pénzváltóbank .	8,677.448 "	8,702.448 "
8. Magy. Ált. Hitelbank	11,325.000 "	11,525.000 "
9. Budapesti Takarékpénztár	2,822.822 "	2,835.448 "
10. Belvárosi	1,432.500 "	2,125.000 "
11. Hazai bank	2,862.500 "	2,887.500 "
12. Angol-Osztrák Bank	1,588.982 "	1,594.508 "
13. Orsz. központi hitelszövetkezet	2,198.523 "	2,276.727 "
14. Budapest-Erzsébetvárosi takarékpénztár	560.012 "	565.017 "

A megállapítás június hó 1-jétől a következő évi május hó végéig terjedő időre szól. A 718/98. sz. közgyűlési határozat értelmében az angol-osztrák banknál gyámpénzek nem helyezhetők el.

II.

Tárgyalások új jövedelmi források nyitása tárgyában.

A már megelőzőleg folyamatba tett, vagy az 1905. évben megindított, s új jövedelmi források nyitását célzó tárgyalások körül kiemeljük a következőket:

A pénztári személyazonosság igazolása kérdésével kapcsolatosan Biró Henrik bizottsági tag még az 1904. évi december hó 7-én tartott közgyűlésen indítványt tett, melynek lényege odairányult, hogy a létesítendő községi takarékpénztár legyen hivatva majd a fővárosi pénztárak kezelési teendőinek lebonyolítására. Ez az indítvány a községi takarékpénztár szervezésére vonatkozó ügyvel együtt való tanulmányozás végett kiadatott a tanácsnak.

A pénzügyi és gazdasági ügyosztály ezen felhívásnak a következő előterjesztéssel tett eleget:

Tekintetes Tanács!

A természetes fejlődés törvényszerűségével áll előttünk a feladat, hogy foglalkoznunk kell a községi takarékpénztár létesítésének a kérdésével. Az a természetes fejlődés hozta ezt magával, amely a községeknek szociális feladatkörét mind jobban tágitja, s belevonni igyekszik a hasznahajtó üzemeket, hogy azok hozadékát a község számára szerezve meg, ezáltal a lakosság adóterhén könnyítsen.

Igaz ugyan, hogy azok között a vállalatok között, amelyek ebből a szempontból szóba jöhetnek, talán éppen a takarékpénztár az, amelynek a legnagyobb versennyel kell megküzdenie s éppen ez okból, mivel monopóliumszerű jelleggel és előnyökkel felruházni nem lehet, eredménye is leginkább kétséges.

Az is igaz, hogy a takarékpénztárak alapításának eredeti célja és rendeltetése egészen más volt, mint az, hogy hasznahajtó vállalat legyen.

Ez azonban nem változtat a dolognak azon a benső lényegén, hogy ma a községi takarékpénztár létesítése egy része annak a törekvésnek, amelynek általános iránya a nagy tőkével dolgozó vállalatok kommunizálása; mert ma a községi takarékpénztár felállításáról van szó, holnap a világitási eszközök szolgáltatásának, holnapután a közlekedési eszközöknek községi kezelésbe való átvétele lesz napirenden. Valamint nem változtat azon a tényen sem, hogy nálunk a községi takarékpénztár kérdését nem humánisztikus cél, hanem az a törekvés hozta felszínre, hogy a lakosság szegényebb rétegének a takarékoskodásra, megtakarított filléreik biztos elhelyezésére és gyümölcsözötetésére alkalmat nyújtson, hanem felszínre hozta a tapasztalat, hogy a takarékpénztár általában jövedelmező üzlet, a fővárosnak pedig szüksége van jövedelmei szaporítására.

Mind ezt pedig nem az elméleti igazságok keresése mondatja velünk, hanem elmondottuk azért, mert egyrészt a kérdés megvilágítását hiányosnak tartottuk volna anélkül, hogy legalább rámutassunk annak közgazdasági és szociálpolitikai magvára,

másrészt pedig kívánatosnak látszott, hogy mielőtt azokról az eltérésekről lenne szó, amelyeket a takarékpénztárak fejlődése és mai helyzete nálunk, más országokhoz viszonyítva feltüntet, ezen különbözőségeknek a kiindulási pontját már eleve megjelöljük.

De elmondoituk mindezt azért is, mert valamely kérdés benső lényegének és horderejének ismerete teszi elkerülhetővé a túlzást és az abból eredhető tévedéseket. Ez mutatja meg nekünk is azt az egyedül helyes irányt, amelyet feladatunk megoldásában követnünk kell: elfogulatlanul és tárgyilagosan sorolva fel az intézmény létesítése mellett és ellen felhozható érveket, hogy ehhez fűződő javaslatunkban megmaradhassunk azon határok között, amelyek a várt eredmény tekintetében a csalódást a lehetőségig kizárják.

Mielőtt azonban előterjesztésünk tulajdonképeni tárgyára: a létesítendő községi takarékpénztár kérdésére térnénk át, előbb a takarékpénztár intézményével általában, s mindenekelőtt a takarékpénztárak keletkezésének és fejlődésének történetével foglalkozunk.¹

A takarékpénztárak fejlődése. — Külföldön. — Anglia.

Angolországban az első takarékpénztárakat, mint emberbaráti, jótékony intézeteket, többnyire papok, gazdag kereskedők vagy vagyonosabb polgárok alapították, akik a nyereszkedést rendszerint kizárták és a takarékpénztárnak csak nemesebb célját tartották szem előtt. De már az első takarékpénztárnak alapítása idejében (1810) is gyakoriak voltak a visszaélések, amennyiben akadtak üzerek, akik a takarékpénztárakat sokszor nyereszkedési célra, sőt üzletfeleik kizsákmányolására használták fel. Ez volt az oka annak, hogy Angliában az állam igen hamar beleavatkozott a takarékpénztárak ügyébe s az 1817. évben már törvényben szabályozták az igazgatást, a kamatláb megállapítását, a betétek maximumát, s a betétek biztos elhelyezése céljából elrendeltetett, hogy a betétek az államadósági bizottság ellenőrzése mellett állampapirokba fektetendők.

Mint hogy pedig a legszigorúbb rendelkezések sem nyújtottak elég biztonságot a visszaélésekkel szemben, a kormány gyökeres orvoslásra határozta el magát és felállította az állami takarékpénztárt. Mindjárt kezdetben felmerült az a gondolat, hogy a takarékpénztárakat a posta intézményével kössék össze, de a tervet csak az 1861. évben sikerült megvalósítani, amikor életbe lépett a Post Savings Banks Act, mellyel a központi állami póstatakarékpénztár felállítatott.

Az 1873. évben pedig újabb törvényt hoztak a takarékpénztárakról. E szerint a takarékpénztárak létesítését az államadósági bizottság biztosainak engedélyéhez köti, s az ellenőrzést szigorítja; intézkedik aziránt, hogy egy betevőnek csak egy betétkönyvecskéje lehet, betétjeinek összege 150 £-nál nagyobb nem lehet, s ha a kamatokkal együtt eléri a 200 £-ot, a további kamatozás megszűnik. E törvény határozatai máig is fennállanak.

A póstatakarékpénztárak törvény szerint kötelesek a betevők kívánságára a betéteket állampapirok vásárlására fordítani. Hasonlóképp kötelesek a takarékpénztárak a betevők rendelkezésére a vett állampapirokat el is adni.

Az 1891-iki törvény az ellenőrzést ismét szigorítja.

Belgium.

Belgiumban a takarékpénztári ügy tulajdonképeni fejlődése csak az állam által létesített takarékpénztár működésével kezdődik. A 19-ik század első negyedében Hollandiában keletkeztek ugyan takarékpénztárak, melyek a betéteket állampapirokban helyezték el, de az 1830. évben kitört forradalom miatt, amely az egész gazdasági életre nyomasztólag hatott, ezek a takarékpénztárak megszüntették működésüket.

¹ Tartozom annak a megemlékezésével, hogy ezen előterjesztésnek a takarékpénztárak történetére vonatkozó részében felhasználtattak azok az adatok is, amelyeket Melly Béla dr. tanácsnok úr még mint szolgálattevére a pénzügyi osztályba beosztott tanácsjegyző, az én utasításomra nagy szorgalommal és lelkiismeretességgel gyűjtött össze. *Vaszilievits dr.*

A forradalom lezajlása után Hollandiától különvált Belgiumban 1836-ban megalkották a községi szabályzatot, melynek egyik rendelkezése az volt, hogy az összes belga városok gondoskodjanak takarékpénztárak felállításáról.

A Société Générale pour favoriser l'industrie, mely szintén ez időben alakult, behálózta az egész országot, úgy szerepelt, mint az állam pénztára s mindenütt, ahol fiókiintézetet állított fel, takarékgyűjtőhelyeket is rendezett be. Alig erősödött azonban meg ez az intézmény, a Franciaországból átcsapott 1848-iki forradalom a belga takarékpénztárakat annyira megingatta, hogy azok a tönk szélére jutottak. E válság közepette az állam jött segítségre s átvette az 1850. évben létesített Caisse Générale d'épargne et de retraite, mely állami takarékpénztár 1870. óta, amióta a közvetítési szolgálattal a póstahivatalok is megbíztak, a póstatakarékpénztárakhoz hasonlóan működik.

Franciaország.

Franciaországban a takarékpénztárak csaknem ugyanazon módon keletkeztek, mint Angliában. A cél az, hogy a megtakarításra szánt apróbb összegek gyümölcsöző és biztos elhelyezést nyerjenek és evégből a betétek állampapirok vásárlására fordítandók.

Ezen korlátozás alól azonban a takarékpénztárakat 1829-ben már feloldották, s megengedték, hogy a betéteket folyószámlára adhassák át az állami pénztárnak (Caisse de Dépôt) 4^o/o-os kamatozás mellett.

A francia póstatakarékpénztár 1884-ben angol mintára szerveztetett.

A takarékpénztárak ügyét egységesen és részletesen az 1895. évi július hó 20-iki törvény szabályozza.

E törvény rendelkezései szerint az összes magántakarékpénztárak kötelesek mindazon összeget, melyeket a betevőktől takarékbetéttől átvettek, a Caisse des Dépôts et Consignations című központi pénztárba beszállítani. E pénztár az általa elfogadott s általa is kezelendő betéteket következőképp tartozik gyümölcsözőleg elhelyezni:

államadósági címletekbe, vagy az állam által biztosított záloglevelekbe;

megyei, községi és kereskedelmi kamarai kötvényekbe;

községi záloglevelekbe és a Crédit Foncier zálogleveleibe.

A visszafizetések teljesítésére elégséges készlet tartandó fenn.

A francia kereskedelemügyi miniszteriumban főfelügyelő bizottság működik, melynek hivatása, hogy a takarékpénztárakat érintő kérdésekben véleményt adjon.

A pénzügyintézeteknek büntetés terhe alatt tilos a „takarékpénztár“ címet cégükbe feivenni, mert e címet csak az 1885. évi június 5-iki törvény alapján szervezett intézetek használhatják.

A takarékpénztárakról szóló francia törvény szerint *oly községben, hol takarékpénztár van, másikat felállítani nem lehet.*

Németország.

A 18. század második felében északi Németország nagyobb városaiban, így Hamburgban, Lübeckben, Braunschweigban reformok indultak meg a szegényügy rendezése céljából. Ennek a reformmozgalomnak szülöttje Németországban a takarékpénztári intézmény is. Braunschweigban az 1765. esztendőben alapították az úgynevezett „Herzogliche Leihenkasse“-t, melyet alapítása szerint az első takarékpénztárnak tartanak Európában. Ámbár a „takarékpénztár“ elnevezést magát legelőször egy hamburgi magántársaság által az 1778. esztendőben alapított intézet használta.

A braunschweigi „Herzogliche Leihenkasse“ példája vonzott és mintájára számos németországi városban állítottak fel hasonló intézeteket.

Berlin városi takarékpénztárát 1818-ban alapította és példáját követte a többi poroszországi város, község és kerület. Poroszországban az 1895. évben 1483 takarékpénztár volt, köztük 620 városi, 6 tartományi, 370 kerületi, 172 községi takarékpénztár. Ezekon kívül egyesületiek is vannak. Szászországban, Bajorországban, Nürnbergben, Badenben stb.

ugyancsak a városi és községi takarékpénztárak vannak túlsúlyban, ugyannyira, hogy bátran mondhatjuk, hogy Németország a községi takarékpénztárak hazája.

Poroszország az 1838. évi december hó 12-én kiadott szabállyal rendezte a takarékpénztárak ügyét, megállapította szervezetét, üzletkörét és az állami felügyelet módját.

E szabályzat a szabad fejlődésnek útjait nem zárja el s az állami beavatkozást inkább a felügyeletre szorítja. Feltételei: hogy a takarékpénztárakat a községek állítsák fel, azok kezeiben legyenek ez intézetek, melyeknek célja, hogy a betétek biztos elhelyezést találjanak; a községi pénzügyek megóvassanak, a háztartás egyensúlya ne zavartassék és az intézetek különösen az alsóbb néposztályok javát szolgálják.

Ezen elveknél fogva a községekre bízatik, hogy a betétek maximumát és minimumát megállapítsák, azonban minden alapszabályban megállapítandó azon összeg, mely okvetlenül készpénzben fizetendő vissza, míg a többiekért állampapírok, községi kölcsönkötvények, záloglevelek, általában véve oly értékpapírok vásárolhatók, amelyek gyámhatóságilag elfogadható (pupillaris) biztosítékot nyújtanak.

A törvényhozási és hatósági intézkedések mindenben elősegítették a takarékpénztárak felállítását, mindamelllett és az 1838. évben kiadott szabályzat daczára, a takarékpénztári ügy nem haladt előre a várt mértékben. Az 1850. évben az a terv merült fel, hogy minden község takarékpénztár felállítására és a község polgárai bizonyos hozzájárulásra köteleztesse. Ettől azonban elállottak, mert attól tartottak, hogy elidegenítik az embereket a takarékpénztár intézményétől. Az 1854. évben újra feltámadt e terv, de akkor sem valósulhatott meg.

Az 1873. évben a porosz belügyminiszterium a kerületi takarékpénztárak számára mintaszabályzatot állapított meg, amely szerint a betétek jelzálogban, váltókban, községi és kerületi kölcsönökben helyezhetők el.

A németországi takarékpénztárak az állami és egyéb közhatalmi intézkedések folytán megerősödtek. És ezt a takarékpénztárak nemcsak az egész birodalmat behálózó szövetségi szervezetüknek köszönheték, hanem a községek bizalmának s azoknak a hatalmas betéteknek, melyek rendelkezésükre állottak.

Az 1897. évben pl. a porosz takarékpénztáraknál 465·5 millió M, a bajor takarékpénztáraknál 216·28 millió M, a szász takarékpénztáraknál 658 millió állott rendelkezésre.

Az 1883. évben megalakult a takarékpénztárak szövetsége, mely az összes német államokból közel 1000 takarékpénztárt mintegy 3 milliárd betéttel fűz egy szerves és hatalmas kötelékbe. A takarékpénztáraknak ezen szövetségében megnyilatkozó erő törte meg a kormánynak a postatakarékpénztárak felállítására irányzott törekvését, amire nézve az 1885. évben tettek sikertelen kísérletet.

Németországban a legtöbb takarékpénztárt a községek, kerületek és egyéb közigazgatási körzetek alapították a saját szavatosságuk mellett. Mindezen nyilvános takarékpénztárak alapszabályai állami jóváhagyást igényelnek. Az alapszabályokba feltétlenül felveendő a következő intézkedések:

1. A takarékpénztár főleg a lakosság szegényebb osztályának érdekeit szolgálja. Ennek megfelelően pl. Bajorországban az állam állapítja meg az egyes betevő betétjének minimumát és maximumát; míg másutt maga a takarékpénztár határozza meg ezeket.

2. Az alapszabályoknak meg kell állapítani azaz összeget, mely felmondás nélkül fizetetik vissza, míg az ennél nagyobb összegekre nézve meg kell határozni a felmondás idejét és módját.

3. A betéteknek meghatározott névre kell szólaniok, s a betevők részére betéti könyvecskék szolgáltatandók ki. A betétek a takarékpénztár igazgatósága által megállapítandó egységes kamatláb mellett kamatoztatandók.

4. A takarékpénztárban kezelt pénzek gyümölcsöztetésénél szem előtt tartandó a biztos elhelyezés (jelzálogban, német állampapírokban, belföldi községek kölcsönkötvényeiben stb.). Poroszországban megengedik, hogy a gyümölcsöztetés városi zálogházakba való befektetés útján is történhessék. Ezen határok között a gyümölcsöztetés módját a takarékpénztár igazgatósága állapítja meg.

5. A kamattöbblet az igazgatás költségeinek fedezésére és tartalékalap képzésére fordítandó. Az ezek kielégítése után fenmaradó felesleg Poroszországban és Bádenben kormányhatósági jóváhagyás mellett községi közcélokra használandó fel. Az igazgatás mindenütt állami felügyelet alatt áll.

Az állami hatóságoknak a takarékpénztárakat állandóan kiváló figyelemben kell részesíteniök és meggyőződést kell szerezniök az igazgatás rendje és czélszerűsége felől; rendkívüli pénztárvizsgálatokat kell tartaniok és ahol rendellenességet tapasztalnak, a legerélyesebben kell közbelépniök.

A német takarékpénztárak hatalmas fejlődésük mellett nem tartották meg a betevőknek amaz osztályát, amelynek érdekében tulajdonképpen létesültek. A szegényebb néposztály lassankint kiszorult a takarékpénztárakból, s helyébe a lakosságnak vagyosabb része lépett. A szegényebb néposztálynak ez az eltávolodása különböző okoknak volt következménye, melyek között mindenesetre nem a legkisebb ok volt az, hogy a takarékpénztárak és fiókjaik nagy számuk daczára területileg aránytalanul helyezkedtek el.

A német kormány is ezzel okolta meg a postatakarékpénztárak felállítására vonatkozó tervét. A postatakarékpénztárak felállításától s azok versenyétől való félelem a községi takarékpénztárakat újabb reformokra ösztönözte. Ezen reformokat a takarékpénztárak szövetsége határozta el, s azok nemcsak a takarékpénztárak és fiókjaik szaporítására, az igazgatás javítására és az üzleti érintkezés szempontjából a betevők kényelmének előmozdítására, hanem elvi jelentőségű intézkedésekre is vonatkoznak, amelyek közül fontosabbak a következők:

1. A betéteknek kamatvesztés nélkül való átutalása a szövetségi kötelékbe tartozó egyik takarékpénztárból a másikba.

2. Takarékbélyegek alkalmazása. (Az angol „Penny“-bank mintájára.)

3. Zárt takarékpénztári könyvek használata, t. i. az az intézmény, hogy a takarékpénztári könyvecskében foglalt betétek csakis a betevő által már előzetesen meghatározott időpontban fizetendők vissza, vagy akkor, ha a betétek a betevő által ugyancsak előre megállapított összeget elérték.

Ezek az intézkedések lényegesen hozzájárultak ugyan ahhoz, hogy a takarékpénztárak a szegényebb néposztályok részére ismét hozzáférhetőkké legyenek, de mégsem pótolhatják ama nagy előnyöket és szolgáltatásokat, melyeket a postatakarékpénztáraknak az egész országot behálózó egységes intézménye éppen a szegényebb és különösen a vándorló munkásnép számára nyújt.

Berlin.

A németországi takarékpénztárak közül külön kívánjuk ismertetni Berlin községi takarékpénztárát, amely az 1818. évben alakult. Mint önálló városi intézet áll fenn és az 1818-ban életbe lépett, utóbb 1889-ben kiegészített szabályrendelet alapján igazgatják.

Ezen szabályrendelet 18. §-a értelmében Berlin városa teljes szavatosságot vállal minden egyes érdekelttel szemben, aki a községi takarékpénztárban betétet helyez el, valamint szavatol mindazon betétekért is, melyeket a város különböző részén felállított és üzlettulajdonosok által tiszteletbeli hivatalkép vezetett befizető helyeken fizetnek be. Vissza-fizetéseket azonban itt nem teljesítenek.

A takarékpénztár a városi képviselőtestületi közgyűlés és a tanács felügyelete alatt áll. Igazgatása egy kuratorium által történik. A képviselőtestület közgyűlése a kuratorium négy tagot választ, elnökét a tanács saját kebeléből küldi ki. Ezeken kívül tagja még a városi kamarás. Az állami felügyeletet a tartomány főelnök gyakorolja.

A kuratoriumnak kötelessége ügyelni arra, hogy a takarékpénztár az alapszabályokat megtartsa és főleg kötelessége a pénztár szabályos kezelésére ügyelni.

A tanács évenként legalább egyszer a pénztárt, valamint az összes értékeket megvizsgálni köteles, mely alkalommal különös figyelem fordítandó annak megvizsgálására, vajjon a jelzálogkölcsonők és értékpapírok kellő biztosítékot nyújtanak-e? A pénztári zárlatok, valamint a vizsgálatok eredményei mindig a tanács elé terjesztendők.

1889. évi október hó 1-je óta a takarékpénztár a betétek után 3%-ot ad.

A kuratorium gondoskodik a rendelkezésre álló készpénz gyümölcsöző elhelyezéséről.

A befektetések történhetnek:

1. Berlin város kölcsönkötvényeiben és adósságleveleiben;
2. a kir. tengerkereskedelmi intézetnél;
3. a német birodalmi banknál;
4. mindenben, ami pupilláris biztosítékot nyújt, nevezetesen azonban: német birodalmi és porosz állampapírokban: az állam által biztosított belföldi vasúti részvényekben; belföldi vasúti és elsőbbségi kötvényekben, melyeknek törlesztését és kamatait az állam biztosítja;
5. berlini és más, az állam jóváhagyásával kibocsátott belföldi záloglevelekben;
6. Ingatlanokban;
7. váltókban, legalább két aláírással, a takarékpénztár készletének legfeljebb 1/4-ed része erejéig;
8. zálogkölcsonokban.

A feleslegek, valamint a takarékpénztár feloszlása esetén a tartalékalap is a községi adósságok törlesztésére, vagy más községi célokra fordítandók.

A polgári törvénykönyvnek 1900. évi január hó elsejével történt életbeléptetésével a községi takarékpénztár gyámpénzek elhelyezésére is kijelöltetett.

Az 1899. évi jelentés szerint a pénztári és irodai szolgálatot ellátta: 1 igazgató, 1 ellenőr, ki egyszersmind az igazgató helyettese, 2 számfeljő, 1 titkár, 1 iktató, 12 ellenőrző tiszt, 12 pénztárnok, 51 könyvelő és 11 szolgáló.

Ezekhez járul még a 94 befizetési hely elüljárója.

A berlini takarékpénztárban az 1901—1902-iki (április 1-től március végéig terjedő) üzleti év alatt 705.593 tételben összesen 55,019.500 márkát fizettek be.

A betétállomány volt:

1897-ben	210,260.000 M.
1898-ban	225,830.000 „
1899-ben	241,000.000 „
1900-ban	253,000.000 „

Az 1901. év végével a község kezei között 719.193 takarékpénztári könyv volt összesen 267,540.000 M. betéttel.

A betétek után járó kamat az 1901. üzletévben 7,531.400 M. tett ki.

A 267,540.000 M. összbetétből egy takarékpénztári könyvre esett 372 M.

Az előző évek betétállományából pedig:

1900-ban	356-93 M.
1899-ben	351-46 „
1898-ban	345-32 „
1897-ben	337-69 „
1896-ban	338-97 „

esett egy-egy takarékpénztári könyvre.

Az 1901. évben a községi takarékpénztár igazgatásának és vezetésének összes költségei 463.600 M. tettek ki, úgy, hogy egy takarékpénztári könyvnek, illetőleg egy betevő számlájának kezelésére 64 Pf. esett.

A 267,540.000 M. összbetétből esett Berlin város egy-egy lakosára 141 M. Az előző évek betétállományából pedig:

1900-ban	129-84 M.
1899-ben	124-85 „
1898-ban	119-25 „
1897-ben	112-92 „
1896-ban	106-11 „

A takarékpénztár vagyona áll:

1. a betevők követeléseiből;
2. a tartalékalapból;
3. a telekszerzési alapból.

Az egész vagyon egységesen kezeltetik, mindamellett az egyes alapokat megillető járandóságokat a pénzlári könyvekben számszerűleg kitüntetik.

Az 1901. üzleti év végén a takarékpénztár kezelése alatt levő 280,744.300 M. vagyon a következőképen volt gyümölcsözőleg elhelyezve:

értékpapírokban	196,749.200 M.
jelzálogban	69,248.600 „
más módon	14,746.500 „
Összesen	280,744.300 M.

Az ezen gyümölcsöző elhelyezés által eredményezett kamatbevétel 10,038.000 M. s ebből a takarékpénztár tiszta nyeresége 1,986.100 M. volt. A takarékpénztár saját vagyona különben 18,709.500 M. tett ki az 1901. év végén.

Németország többi városai.

Berlinen kívül községi takarékpénztár van még Németországnak 45 városában. Nagyobbak: a drezdai 84,780.000 M., a lipcsei 80,750.860 M., a magdeburgi 75,820.000 M., a kölni 57,970.000 M., a boroszlói 49,790.000 M., a müncheni 38,590.000 M. betétállománnyal az 1901. üzletév végén.

A most felsorolt városokban (Berlint is beleértve) a községi takarékpénztáron kívül más takarékpénztár nincs. Fejtűnő az, hogy azokban a városokban, ahol más jellegű takarékpénztárak is vannak, a községi takarékpénztárak üzleti eredményei mennyire alászállanak. Így pl. Altonában egy magántakarékpénztár 1901-ben 94,700.000 M. betétállományt ért el, míg a községi takarékpénztárban csak 6,000.000 M. volt a betét. A Majna melletti Frankfurtban a községi takarékpénztár 7,790.000 M. betétállományával szemben egy magántakarékpénztár 67,030.000 M. betétet mutathat fel.

Ausztria.

Az ausztriai takarékpénztárak történeti fejlődésének ismertetése különös érdekléssel bír reánk nézve egyrészt azért, mert ezen intézmények hazánk társadalmában keletkeztek és fejlődtek, miáltal a mi közgazdasági viszonyainkra is hatással voltak; másrészt pedig azért, mert Ausztriában alkalmunk van látni a községi takarékpénztárak fejlődését a postatakarékpénztárak versenyével. Ausztriában is úgy, mint Németországban, sok a községi takarékpénztár. A legrégebb takarékpénztárt 1819-ben Bécsben alapították. Ez az osztrák általános takarékpénztár, mely ma is egyik legtekintélyesebb takarékpénztára Ausztriának. E takarékpénztárnak eleintén Magyarországon is voltak ügynökségei. Az osztrák általános takarékpénztárnak példájára alakultak 1820-ban a laibachi, 1822-ben az innsbrucki, 1825-ben a gráci és prágai. Csaknem mindegyiket a községek alapították.

Az ausztriai takarékpénztárak közül 81% községi, 5% kerületi és csak 13% társulati. Tehát túlnyomó többségben községi.

Az 1844. évi szeptember hó 2-án kiadott kormányhatósági szabályrendelet meghatározásai szerint a takarékpénztárak közhasznú intézetek. S amennyiben bankszerű üzleteket is kötnek, ez főleg abban áll, hogy tőküket községi kölcsönkötvényekbe fektetik.

Az osztrák községi takarékpénztárak alapszabályai általában olyképen rendelkeznek, hogy a takarékpénztárban elhelyezett tőkék a községeknek gyámhatósági óvadékképességgel felruházott kölcsönkötvényeiben elhelyezhetők; azonkívül a községeknek nyújtandó kölcsönökre is felhasználhatók.

Az osztrák takarékpénztárak nagy hivatalnoki személyzettel dolgoznak és szervezetük, valamint üzletmenetük bankszerűen van berendezve. Ide sorolhatók első sorban a fővárosok

takarékpénztárai és pedig: az első osztrák takarékpénztár Bécsben, a Cseh takarékpénztár Prágában és azután a betevők száma szerinti sorrendben: a községi takarékpénztár Prágában, a városi takarékpénztár Lembergben, a stájer takarékpénztár Grácban, a krajnai takarékpénztár Laibachban, a Neue Wiener Sparcassa, az innsbrucki és a brünni takarékpénztár, az általános takarékpénztár Linzben, a reichenbergi, a klagenfurti, a salzburgi takarékpénztárak és a községi takarékpénztár Grácban. E takarékpénztárak betéti tőkét 6–20 millió korona között váltakoznak.

Egész sorát találjuk a községi takarékpénztáraknak, amelyeknek igen jelentékeny, sőt nagy forgalma van. Még több olyan intézet van, amelyek kisebb, szerény keretekben mozognak s amelyeknél a vezetők is inkább tiszteletbeli szolgálatot teljesítenek.

A takarékpénztáraknak közel kétharmada minden köznapon fogad el betéteket; 41 takarékpénztár van olyan, mely a hétnek csak egy napján fogadja el a betéteket.

Olyan szövetkezést, mint azt a németországi takarékpénztáraknál látjuk, az osztrák takarékpénztárak között nem találunk, valamint nincsenek e pénzüzeteknek fióküzleteik vagy betéteket elfogadó helyeik sem. Ez az utóbbi körülmény tette különösen lehetővé a postatakarékpénztárak fejlődését.

A statisztikai adatok azt mutatják, hogy az osztrák községi és társulati takarékpénztárak betevőinek túlnyomó többsége nem a kisebb tőkét betevők köréből származik, mert ezek inkább a postatakarékpénztárakat keresték fel.

Ausztriában a takarékpénztárak nagyobb forgalmát részben az a körülmény is elősegíti, hogy a közönség részéről az állampapírokkal szemben bizonyos tartózkodás tapasztalható. Az 1811. évi törvény, amit még növeltek az 1848., 1859., 1866. és az 1873/4. évi válságok, tartózkodóvá tették a közönséget az állampapírok vásárlásában. Ezenkívül a bizalom a takarékpénztárak felé fordul azért is, mert a községi takarékpénztárakba elhelyezett betétekért a községek összes vagyonukkal szavatolnak.

A takarékpénztárak tőkeforgalma a legélnkebben tünteti fel azt a tevékenységet, melyet kifejtettek.

A tőkeforgalom statisztikáját a következő kimutatás tünteti fel:

Évek	Betét	Visszafizetések	Összforgalom	Betétek többlete százalékban
1863—1872 . .	1.614,184.110	1.208,978.860	2.823,162.970	25-10
1873—1877 . .	2.104,770.646	1.915,584.348	4.020,354.994	8-98
1878—1882 . .	2.196,379.896	2.110,388.550	4.306,768.446	3-91
1883—1887 . .	2.880,813.624	2.738,465.926	5.619,279.550	4-94
1888—1892 . .	3.494,969.286	3.350,260.854	6.845,230.149	4-14

Az ezen kimutatásban feltüntetett tőkeforgalom amíg egyfelől azt mutatja, hogy a takarékpénztárak a megjelölt években milliárdokat mutattak fel, addig másfelől a visszafizetések hatalmas összegei kétségtelenül azt mutatják, hogy a takarékpénztárak eredeti rendeltetésüktől eltérően a betéti bankok szerepe felé hajlottak; ezt mutatja az is, hogy a betéteket aránylag rövid idő múlva fizetik vissza.

A takarékpénztárak mellett fejlődött a postatakarékpénztár is, amely két évi fennállása után 1884. év végén már 417.894 betevőnek 24,152.464 K betétjét kezelte.

Prága.

A községi takarékpénztárak szervezetének és üzletkörüének megismerése céljából az előnyösen ismert prágai községi takarékpénztár alapszabályait ismertetjük, amelyek többé-kevésbé azonosak a többi községi takarékpénztárak alapszabályaival.

Az alapszabályok 1. pontja a takarékpénztár célját következőkép állapítja meg:

Valamint általában véve a takarékpénztárnak az a rendeltetése, hogy a kevesbbé tehető néposztályoknak alkalmat nyújtson kisebb megtakarítások biztos és gyümölcsöző elhelyezésére és ezáltal bennök a munkásságot, valamint a takarékosági ösztönt felébressze és növelje, éppen úgy áll ez a prágai városi takarékpénztárra is, melynek célja a lakosságnak alkalmat adni arra, hogy lakóhelyükhöz közel, minden nehézség és idővesztés nélkül megtakarított filléreit, mint tőkét biztosan és gyümölcsözően elhelyezhesse és ha arra szüksége van, igénybe vehesse.

Prága városa a képviselőtestületnek 1874. évi január hó 19-én hozott határozata és az 1874. évi november hó 5-én kelt törvény rendelkezése értelmében egész vagyonával felel és nyújt biztosítékot a betétekkel és azok alapszabályszerű kamataival szemben, amennyiben a tartalékalap arra elegendő nem lenne.

A takarékpénztár tőkéje külön kezelik és számadásai elkülönítve állítatnak össze a községi vagyontól és számadásoktól.

Addig, míg a tartalékalap (a nyugdíjalap nélkül) takarékpénztári betétek 50%-át el nem érte, a tiszta nyereség egészben a tartalékalap képzésére fordítandó, s csak azután lehet a tiszta nyereség egy részét más, az alapszabályokban meghatározott célokra fordítani.

A tiszta nyereségből Prága város helyi érdekeit szolgáló közhasznú és emberbaráti célokra fordítható:

50%, ha a tartalékalap a betétek 50%-át már elérte;

60%, ha a tartalékalap a betéteknek már 70%-át elérte;

80%, ha a tartalékalap a betéteknek már 100%-át érte el.

Ha a tartalékalap bármely okból csökkennék, úgy a nyereség addig másra fel nem használható, míg a megjelölt mértéket el nem érte.

A betétek legkisebb összege 2 korona. A betét, legyen az akár teljesen új betét, akár egy régebbi takarékpénztári könyvre elhelyezett betét, az 1000 koronát meg nem haladhatja.

A takarékpénztárnak a reá bizott betéteket, valamint saját vagyonát a következőképen kell felhasználnia:

1. Jelzálogkölsönökre, gyámhatósági biztosíték mellett.

2. Értékpapírokra, a tőzsdei árfolyamnak legfeljebb $\frac{3}{4}$ része erejéig és semmi esetre sem a névértéken felül nyújtandó előlegekre.

3. Kölcsönöket adhatnak községeknek és kerületeknek, ha azok ilyenek felvételére és adópótlékok kivetése útján leendő visszafizetésére saját önkormányzati hatáskörükben jogosítva vannak, vagy a kölcsön felvételére a törvényes engedélyt megkapták.

4. Betétként helyezhetik el oly községi takarékpénztáraknál, melyeknek alapszabályai szerint a község egész vagyonával nyújt biztosítékot.

5. Értékpapírok vásárlására, amire nézve azonban a helytartóság külön engedélyre szükséges. Ezen engedély előzetesen, bizonyos időre és pénzösszegekre kérhető.

6. Prágában vagy külvárosaiban fizetendő váltók leszámítására.

7. Árverés alá bocsájtott ingatlanok megvételére, ha a vétel a takarékpénztár részéről nyújtott jelzálogkölsön biztosítása céljából szükséges. Ily ingatlanok azonban ismét elárverezendők, ha ez a takarékpénztár érdekeinek veszélyeztetése nélkül lehetséges.

Ezenkívül — mindazáltal csak a felsőbb hatóság engedélyével — a tartalékalapból a takarékpénztár saját szükségletére ingatlanokat vásárolhat.

8. Rendelkezésre álló pénztári feleslegek a takarékpénztár választmánya által kijelölt bankoknál vagy más pénzüzeteknél is elhelyezhetők.

Az igazgatóság évi jelentését és az évi zárószámadást a cs. kir. helytartóságnak bemutatni és nyilvánosan közzétenni köteles.

A takarékpénztár igazgatását a választmány és az igazgatóság teljesíti.

A választmány tagjai Prága kir. főváros polgármestere vagy hivatalos helyettese, mint a választmány elnöke, továbbá a városi képviselőtestület 15 tagja, kiknek megbízatása 3 évig tart.

Az igazgatóság 5 tagból álló, kiket a választmány saját kebeléből 3 évre választ. Előnökét az igazgatóság kebeléből választja.

Az igazgatóság gondoskodik a betétek szabályszerű kezeléséről, különösen az alapszabályoknak megfelelő elhelyezéséről, továbbá azok rendes megőrzéséről, elszámolásáról, nemkülönb az üzlet rendes viteléről.

A választmány hatásköre a következőkre terjed ki:

1. Megállapítja saját ügyrendét.
2. Megállapítja a betétek maximumát és a kamatlábat.
3. Az alapszabályok rendelkezéseinek szemelött tartása mellett megállapítja azon arányt, mely szerint a jövedelem a tartalékalapra és közhasznú célokra fordítandó és javaslatot tesz a városi képviselőtestületnek arra nézve, hogy a közhasznú célokra fordítandó összeg tényleg mire használtassék fel.
4. Javaslatot tesz a városi képviselőtestületnek az igazgató személyére nézve; betölti az igazgatói tisztségen kívül szervezett többi állásokat és megállapítja a kezelési szabályokat és az eljárás módját.

A választmány és az igazgatóság tagjainak, valamint a hivatalnokoknak felelőssége az alapszabályok rendelkezéseinek figyelembevétele mellett az általános polgári törvénykönyv értelmében ítéendő meg.

Az államkormányzat a takarékpénztárhoz kiküldött külön kormánybiztos által gyakorolja az ellenőrzést.

A takarékpénztár feloszlásához a belügyminisztérium hozzájárulása szükséges. A feloszlás után fennmaradó vagyon Prága városra száll, mely azt jótékony és közhasznú helyi célokra köteles fordítani.

Az 1900. évben a takarékpénztár külön osztályt állított fel a cselédek, ipari segédszemélyzet és a munkások számára. Az ezen osztályra érvényes szabályok szerint a tagoknak 40:00 koronáig terjedhető betétei a takarékpénztár egyéb betevőinek betétjeinél jobb kamatozásban részesülnek, sőt prémiumokat is kapnak avégből, hogy a takarékoságra buzdíttassanak.

Ezen osztálynak csak oly betevői lehetnek, akik cseléd- vagy munkakönyvvel, vagy más hiteles okirattal igazolják, hogy cselédek, ipari segédek vagy munkások.

A takarékpénztár 1901. évről közzétett jelentése szerint ezen osztálynak már 4172 tagja volt összesen 22,666.715 K 17 f betéttel.

Ez osztály annyira közkedvelté vált, hogy abba igen sokan olyanok is kérték felvételüket, akik sem cselédek, se ipari segédek, se munkások, de állapotuk és viszonyuk semmivel sem jobb amazokénál. Az igazgatóság meggyőződést szerezvén ezek kérésének méltányosságáról, elhatározta, hogy 200 K erejéig ezeknek is 4^oo kamatot ad.

A takarékpénztár egyébként csak 3¹/₂ ^oo kamatot biztosított. Kivételesen 4^oo kamatot adott oly összegek után, melyeket jótékony vagy más közhasznú célra törekvő egyletek helyeztek el.

Az 1900. év végén 96.484 félnek betétje kitétt	106,734.306 K 68 f
Az 1901. évben 115.770 fél betett	36,510.234 K 58 f
Az 1901. évben 93.657 félnek visszafizettetett	33,785.240 K 81 f
tehát a betét több	2,724.963 K 77 f
vagyis a betétek összege	109,459.270 K 45 f

1901. évi december hó végével 100.948 félnek kamatostul összes betétje 113,482. 126 58 f-t tett ki.

Az előző évhez képest a növekedés 6,747.819 K 90 f.

Az összes betétekből volt

4 ^o o-os kamatozásra	77,884.319 K 49 f, vagyis a betétek 68-63 ^o o
3 ¹ / ₂ ^o o-os	33,331.091 „ 92 „ „ „ „ 29-37 ^o o
4 ^o o-os	„ a cselédek, ipari segédszemélyzet és munkások osztályában
	2,266.715 K 17 f vagyis a betétek 2- ^o o

Az 1900. évi zárószámadás adataival szemben a 4 ^o o-os betétek	13,208.338 K 65 f
növekedtek, míg a 3 ¹ / ₂ ^o o-os betétek	6,460.568 „ 75 „
apadtak.	

Az egyes betevőkre átlagban 1124 K 16 f esik. Ez a szám is az előző évhez képest 17 K 92 f több.

A betétek túlnyomó része jelzálogkölcsonokban, valamint a községeknek és kerületeknek nyújtott kölcsönökben helyeztetett el.

Az 1900. év végén jelzálogkölcsonokban elhelyeztetett	66,055.192 K 28 f
Községeknek és kerületeknek adott kölcsönökben elhelyeztetett	17,027.664 K 30 f
összesen	83,082.856 K 58 f

vagyis a betétek 77-84^oo-a.

Az 1900. év végén a takarékpénztár értékpapírjainak névértéke	28,812.800 K — f
árfolyam szerinti értéke pedig	27,458.438 „ 90 „ volt.
vagyis a betétek 25-72 ^o o-a.	

A leszámított váltók értéke az 1900. év végén volt	78.0.7 „ 50 „
az 1901. évben leszámítottatott	249.241 „ 64 „
összesen	327.259 „ 14 „

A beváltott váltók értéke	155.339 „ 1 „
Úgy, hogy az 1901. év végén maradt	171.920 K — f

Prága városi takarékpénztárának fejlettségét bizonyítja az, hogy a betétek összege (kamatostól) 113,482.126 K 58 fillér, a takarékpénztár saját vagyona 7,473.518 K 83 f. A takarékpénztár fennállása óta a nyereségből 589.000 koronát fordítottak közhasznú és jótékony célokra. Ez összeg azonban jövőben emelkedni fog, mivel a tartalékalap nagyságának arányában a nyereségből mindig nagyobb százalék fordítandó közhasznú és jótékony célokra.

A takarékpénztárak fejlődése Magyarországon.

A külföldi takarékpénztárak ismertetése után röviden foglalkozni kívánunk a hazai takarékpénztárak történetével és fejlődésével.

Magyarországon a takarékpénztárak keletkezése szorosan összefügg a múlt század közgazdasági viszonyaival és különösen ama pénzügyi alakulásokkal, melyek a Mária Terézia idejében (1762) kibocsátott papírpénz és értéktelen rézpénz szertelen növelése folytán két ízben is (1811-ben és 1816-ban) bekövetkezett devalváció miatt, a XIX. század elején oly súlyosan nehezédtek az országra.

Magyarország alkotmányának rendi szervezete, a hűbéri intézmények, a csehrendszer stb. mindmeggannyi akadályai voltak a közgazdasági s különösen a hitelviszonyok fejlődésének.

A hitelviszonyok ez időben rendkívül ingatag alapon állottak, mert hiteltörvények hiányában a hitelező biztosítékot alig talált.

Ipar és kereskedelem még csak zsenge hajtásokban volt, minélfogva a hitelnek nagyobb közgazdasági fontosságát nem ismerhették fel. Hiányát csakis a kereskedők érezték, míg az értelmiségnek nagyobb része annak fogalmával sem volt jóformán tisztában.

Széchenyi István gróf reformatori tevékenységének egyik leghatározottabb iránya éppen azért az volt, hogy Magyarországon a hitelviszonyok megjavíttassanak s ezzel az ország közgazdasági helyzete is javuljon.

Az 1830. megjelent „Hitel“-ben a közgazdasági állapotokat erősen és élesen bírálva, a hitelviszonyok bizonytalanságát mondja előrehaladásunk és gazdasági fejlődésünk gátló okának. A hitelviszonyok tartós javulása csakis az 1840. országgyűlésen alkotott kereskedelmi és váltótörvényekkel következett be, amelyek egy fejlődő közgazdasági életnek kapuit nyitották meg.

A hitelviszonyok javulását elősegítette az is, hogy a nagykereskedők nemcsak az árukereskedelemben fejtették ki nagyobb tevékenységüket, hanem, mint a budapesti nagykereskedők túlnyomó része, egyúttal banküzlettel is foglalkoztak.

A pénzügyletekkel foglalkozó kereskedők előzték meg a tulajdonképeni pénzintézeteket. Mielőtt a hiteltörvények a közgazdasági életbe átmentek és hatásuk egyfelől az ipar és kereskedelem élénkülésében, másfelől a hitelviszonyok határozott és szilárd kifejlődésében megnyilvánult, már csak idő kérdése lehetett, hogy a pénzintézetek megalakuljanak s helyüket a közgazdasági tevékenység gócpontjain elfoglalják.

A hitelintézetek első formája Magyarországon a takarékpénztár volt. A hazai takarékpénztárak létesülését megelőzték az 1818. évben Bécsben alakult Első Osztrák takarékpénztárnak magyarországi fiókjai, amelyeket a bécsi anyaintézet Magyarország egyes nagyobb városaiban a tekintélyesebb kereskedők vezetésére bízott, akik takarékbetéteket fogadtak el és felmondás után fizettek vissza. Ily fiókintézetek voltak: Érsekújváron, Eszéken, Győrött, Nagyszombaton, Pozsonyban, Szegeden, Varasdon, Zólyomban stb., a melyek 1827-től kezdve hosszabb-rövidebb időn át 1841-ig állottak fenn. Fennállásuk szolgált ösztönzésül önálló hazai takarékpénztárak alapítására s amint ezek tért foglaltak, az osztrák fiókintézetek egymás után megszűntek.

A hazai takarékpénztárak történetét rendszerint a Fáy András kezdeményezésére megalakult Pesti Hazai Első Takarékpénztárnak 1840. évben történt megalakulásától számítják, habár ezt megelőzőleg a Brassói általános takarékpénztár, mint önálló takarékpénztár, már 1836. évi január hó 1-én kezdte meg működését. Ez azonban semmit sem von le abból a vezérszerepből, melyet a Pesti Hazai Első Takarékpénztár játszott közgazdasági életünkben, példát mutatván a hitel szervezésére és serkentőleg hatván arra, hogy az ország nagyobb városaiban önálló takarékpénztárakat alapítsanak.

Kezdetben nálunk is a takarékpénztárak alapítására a közjótékonyaság szolgált ösztönzésül. A takarékosaság előmozdítása s kisebb összegeknek vagyongyűjtésre való felhasználása volt a vezérszerepe nálunk is a takarékpénztáraknak. Ilyen volt annak a takarékpénztárnak a jellege is, melyet Fáy András „Tervezet a pestmegyei köznép számára felállítandó takarékpénztárról“ czimén kiadott füzetében megrajzolt.

A takarékpénztárnak Fáy András által megszabott alapeszméje azonban nem volt sokáig fentartható, s rövid idő múlva már át kellett engedni a tért a nyereszkesedésre fektetett részvénytársulati takarékpénztárnak. Nem a Pesti Hazai Első Takarékpénztár volt az első, mely nyereszkesedésre alakult. Az utána következők legtöbbször ezen az alapon létesültek, úgy, hogy az új áramlással szemben a Pesti Hazai Első Takarékpénztár is kénytelen volt szervezetét megváltoztatni.

Az 1845. évtől kezdve sorban alakultak az országban takarékpénztárak és 1848-ig már 34 takarékpénztárunk volt. Szervezetük legnagyobb részét a Pesti Hazai Első Takarékpénztár mintájára készült.

Takarékpénztáraink megküzdöttek a változó viszonyokkal és a politikai helyzet kedvezőbb alakulásával új életre keltek. 1866-ig 3-4 alakult évente, 1868-ban 21 és e szám állandóan növekedett úgy, hogy 1872-ben már 93 új takarékpénztár jött létre.

Az 1873. évben bekövetkezett pénzügyi és gazdasági válság érzékenyen hatott takarékpénztárainkra, de ezen a kritikus időn túl azok ismét talpra állottak.

Még inkább előmozdította a takarékpénztáraknak fejlődését az 1875. évi XXXVII. t.-cz., a kereskedelmi törvény, mert ebben a szabadelvű irányzat teljesen érvényre jutott.

Az 1890-es években hazánkban a takarékpénztárak száma már az 500-at is meghaladta, s azóta is számuk állandóan növekedik. Jelenleg 691 takarékpénztár van az országban.

Takarékpénztáraink által folytatott üzletágak között a legnagyobb mértékben a takarékbetét-üzlet szerepel; egyébként az alábbi adatok képét adják takarékpénztáraink működésének és üzleti életének.

I. Teher.

Év	Alap- szabályban megállapított tőke		A befizetett rész- és tőkebetét		Rendés- tartákalap		Rendkívüli és egyéb tartákalap		Összesen		Takarékbetétek és tőkésített kamatok		Betétek folyó- és cheque- számára		Zálogtevélek forgalomban		Községi kötvények forgalomban	
	ezer K	%	ezer K	%	ezer K	%	ezer K	%	ezer K	%	ezer K	%	ezer K	%	ezer K	%	ezer K	%
1896	138.134	133.280	64.096	40.590	237.966	13	1.129.336	61.8	66.767	3.6	204.572	11.2	80.942	4.4				
1897	145.642	140.804	71.679	41.706	294.189	12.8	1.181.558	59.7	78.849	4	262.021	13.2	72.190	3.7				
1898	149.422	147.362	78.019	40.499	265.880	12.7	1.223.075	58.6	89.013	4.3	292.668	14	64.242	3.1				
1899	154.848	154.498	81.967	41.494	277.959	13	1.235.934	58.1	86.123	4	313.179	14.7	63.535	3				
1900	159.306	158.627	84.688	40.754	284.069	12.9	1.264.542	57.5	84.360	3.8	312.903	14.3	94.404	4.3				
1901	160.483	160.757	87.750	41.136	289.643	12.7	1.323.366	57.9	86.414	3.8	317.348	13.9	101.815	4.5				
1902	161.712	156.987	90.302	46.430	293.719	12.3	1.381.129	57.7	98.322	4.1	334.924	14	108.195	4.5				
1903	167.972	166.900	94.310	48.075	309.205	12.2	1.446.649	57.1	111.878	4.4	370.766	14.6	110.109	4.3				

II. Vagyon.

Év	Bankszert váltótárca (visszszámolt váltók (leszámlításával))		Hitelújadónosi váltótárca		Előlegek értékpapírokra és egyéb zálogra		Fedezet mellett engedélyezett folyó- számla irtelek		Jelzálogos kölcsönök		Törvényhatósági és egyéb közhasznú művekre adott kölcsönök		Értékpapír tárca	
	ezer K	%	ezer K	%	ezer K	%	ezer K	%	ezer K	%	ezer K	%	ezer K	%
1896	558.007	30.5	9.866	0.6	33.431	1.8	157.286	8.6	608.794	33.3	137.026	7.5	146.894	8.0
1897	578.576	29.2	10.710	0.5	26.616	1.3	186.575	9.4	694.715	35.1	124.459	6.3	156.367	7.9
1898	609.959	29.2	12.789	0.6	33.589	1.6	171.904	8.2	763.310	36.6	131.932	6.3	155.367	7.0
1899	608.427	28.6	12.654	0.6	39.078	1.8	164.534	7.7	793.101	37.3	129.810	6.1	166.494	7.8
1900	637.087	29.1	11.904	0.5	44.584	2.0	161.299	7.3	803.036	36.5	136.242	6.2	181.223	8.3
1901	665.783	29.1	11.452	0.5	43.576	1.9	169.117	7.4	821.670	36.0	150.501	6.6	183.055	8.0
1902	681.247	28.4	11.792	0.5	51.686	2.2	172.874	7.2	857.488	35.8	153.361	6.4	195.818	8.2
1903	700.544	27.5	10.606	0.4	56.315	2.2	169.629	6.7	908.935	35.9	165.197	6.5	225.864	8.9

E kimutatások szerint a betéti álladék az összes tehernek 57,1%-át teszi, s közel másfél milliárd korona jut a takarékbetétekre és tőkésített kamatokra. A folyószámla és cheque-számla csak 4,4%. Erősebb a jelzálog levél-üzlet, a forgalomban levő záloglevelek értéke több mint 370 millió korona.

Az 1903. évben forgalomban volt 1,245.183 betéti könyvecske közül a takarékpénztárakra 851.903 betéti könyvecske esik. Egy betéti könyvecskére átlagban 1698 korona esett.

Összegek szerint a betéti könyvecskék ekkép oszlottak fel:

20 K-nál kisebb betéttel	83.667 drb
20— 100 K-ig terjedő betéttel	134.682 „
101— 200 „ „ „	111.103 „
201— 1.000 „ „ „	264.751 „
1.001— 2.000 „ „ „	105.553 „
2.001— 4.000 „ „ „	70.740 „
4.001— 10.000 „ „ „	46.104 „
10.001— 20.000 „ „ „	17.853 „
20.000 „ nagyobb betéttel	10.450 „
Összesen	851.903 drb.

A legerősebb üzletág a jelzálogkölcsön-üzlet, amely az üzlet 35,9%-át tette; ezután következnek: a váltó-tárcza, mely az üzlet 27,5%-át, az értékpapírtárcza, mely 8,9%-át, a folyószámla-hitelek, melyek 6,7%-át, a törvényhatósági és községi kölcsönök, mely az üzlet 6,5%-át tették.

A zálogüzlet, mint a legbiztosabb és leggyümölcsözőbb üzletág fejlődött legjobban, míg a váltótárcza csökkenő irányzatot mutat. Takarékpénztáraink működése mindinkább bankszerű jelleggel bír és éppen azért mind sürűbben hangzik fel ama kívánalom, hogy takarékpénztáraink reformáltassanak, mert már-már nem nyújtanak kellő biztosítékot a gondjaikra és kezelésiükre bízott betétekre nézve.

Míg külföldön a községi takarékpénztárak vannak túlnyomó számban, a részvénytársulati takarékpénztár ügyszólván elenyészően kevés, addig nálunk teljesen megfordítva áll e viszony. Egyik oka ennek az volt, hogy nálunk sokáig nem fejlődött ki igazi községi élet, mert még a szab. kir. városoknak sem volt igazi, a szó valódi értelmében vett önkormányzatuk.

Mihelyt pedig kitűnt, hogy a takarékpénztár egyike a legtöbb hasznot hajtó intézményeknek, az önérdék és nyereszkesedés lett a legfőbb rúgója a takarékpénztárak alapításának, s csak természetes, hogy ez a törekvés nem a községi, hanem a magántársulati takarékpénztáraknak adott életet. De hozzájárultak ehhez egyéb körülmények is. Amidőn a községi takarékpénztárak létesítését a községi élet hiánya már nem gátolta, s azonkívül a községek szociális feladatai iránt megnyilatkozó érzék is mellette szólt volna, akkorra a magántársulati takarékpénztárak már elfoglalták a teret. A múlt század derekán a gazdasági élet oly hatalmasan lüktetett, hogy a pénzintézetek mellőzni voltak kénytelenek a humanisztikus irányt és kizárólag a közgazdasági érdekeket kellett kielégíteniük. Ezek pedig inkább a bankjellegű pénzintézetek, semmint az emberbaráti célú takarékpénztárak felállítását sürgették. Nem vagyunk abban a véleményben, hogy a részvénytársulati takarékpénztárak hivatást nem teljesítettek volna, mert késégtelen, hogy általában véve hathatósan előmozdították a takarékoságot az országban és nagy szolgálatokat tettek közgazdasági életünk fejlesztése körül, ámde azt sem lehet állítani, hogy a községi takarékpénztárak hasonló sikereket nem értek volna el. A külföld, s első sorban Németország és Ausztria például szolgálnak arra, hogy a községi takarékpénztárak mily nagy hivatást teljesítettek és teljesítenek. Hazánkat mindig tökeszegénynek tartották és éppen azért talán helyesebb alakulás lett volna, ha községi takarékpénztárak alakulnak, s nem magántársulati takarékpénztárak, amelyeknek a biztosíték nyújtása céljából jelentékeny részvénytőkét kellett szerezniük.

Alakultak ugyan nálunk is községi takarékpénztárak, de ezek száma elenyésző a magántakarékpenztárakhoz képest (körülbelül 700 takarékpénztár közül csak 9). Az üzleti

hitel kielégítést nyert a magánpenztárak részéről, s a községi takarékpénztárakkal senki sem gondolt. S miután az állam az 1885. évi IX. t.-cz. alapján a magyar korona területén a m. kir. postatakarékpenztár czég alatt, állami kezelés és jótállás mellett takarékpénztárakat állított fel, mindenki kielégítve látta ama szükségét, mely a kevésbé vagyonos néposztály takarékosági ösztönének felélesztése és ébrentartása tekintetében fenforgott.

Ma már a postatakarékpenztárak száma jóval meghaladja a 4000-et.

A postatakarékpenztári intézmény rohamosan fejlődött. Az országban működő magán- és csekélyebb számú községi takarékpénztárak mellett a postatakarékpenztár megtalálta a maga hivatását, s bár kisebb kamatot fizet az elhelyezett betétek után, sőt 2000 koronát meghaladó betét után kamatot már nem is fizet, mégis annál fogva, mert már 1 koronát is elfogad betétül, sőt 10 filléres levélbélyegjegyekkel nyújt alkalmat a gyűjtésre, a postatakarékpenztár magához vonta a társadalom kevésbé vagyonos osztályának takarékbetéteit. A cheque- és clearinforgalom meghonosításával pedig szerepköre a kereskedelmi érdekek szolgálatára is kiterjedt.

A törvény a postatakarékpenztári betétek gyümölcsöző elhelyezésének csak egy módját engedi meg: értékpapírok vásárlását. E papírok lehetnek:

1. kamatozó magyar állampapírok,
2. kamatozó magyar állami sorsjegyek és
3. a minisztérium által kijelölendő magyar záloglevelek.

A törvény 18. §-a kimondja, hogy minden egyes betevőnek jogában áll az imént említett értékpapíroknak számlájára leendő vásárlása végett a postatakarékpenztárhoz fordulni, mely a vásárlást díj nélkül eszközli. A vásárolt értékpapírok a betevő kívánságára vagy posta útján megküldetnek vagy pedig a postatakarékpenztárnál díj nélkül letétben megőriztetnek. A betevők szívesen élnék ama jogukkal, hogy a takarékpénztár részükre értékpapírt vásároljon, mert ezzel több kamatot kapnak, mint a takarékpénztártól. A gyümölcsösztetés végett vásárolt értékpapírok legnagyobb része magyar államadósági kötvény.

Takarékpenztáraink betéti állományának rohamos növekedése mutatja, hogy ez intézmény mily erősen belenyúlt a közgazdasági élet mindenféle alakulatába. Az itt összegyűjtött hatalmas tőke volt a legbővebb források egyike, melyből az ipar, kereskedelem és a mezőgazdaság fejlődésének eszközeit merítette és Budapest székesfőváros rohamos növekedésére is bizonyára nem csekély hatással volt. Az alábbi táblázatban 10 évről 10 évre állítottuk össze a takarékbetéti állományt és e mellett egyszersmind feltüntetjük az alap-tőkét, valamint a tartalékalapot is.

Év	Takarékbetétek álladéka	Alaptőke	Tartalékalap
a) a hazai összes takarékpénztárakban			
1840 . . .	429.490	44.776	9.752
1850 . . .	22.530.124	1.061.274	623.612
1860 . . .	76.129.848	1.397.254	1.334.116
1870 . . .	235.774.508	14.163.266	2.752.348
1880 . . .	520.044.136	39.819.306	20.675.936
1890 . . .	858.129.772	63.762.162	57.303.082
1900 . . .	1.264.542.000	159.306.000	125.442.000
b) a budapesti takarékpénztárakban			
1900 . . .	323.673.000	51.099.200	33.026.579
1901 . . .	330.124.000	51.099.200	33.195.101
1902 . . .	345.229.000	51.198.400	33.361.277

A budapesti 11 takarékpénztár 51,198.400 K részvénytőkéje után az 1902. évben a tiszta nyereség 9,721.466 K volt, ami a részvénytőkének 16%-os kamatoztatása. Sőt ha a budapesti tőzsdén jegyzett osztalékra jogosult részvények osztalékát tőzsdéi értékükhöz viszonyítjuk, akkor is azt találjuk, hogy azok jövedelmezősége az 1902. év végén 5,1%

volt. A legnagyobb jövedelmezőségük volt a biztosító társaságoknak és utána a bankok és a takarékpénztárak. Ilyképpen

	a részvények ár- folyamszerinti értéke	osztalék	jövedel- mezőség
a biztosító társaságoknál	29,880.000	1,995.000	6.7%
a bankoknál	294,870.210	16,215.280	5.5%
a takarékpénztáraknál	159,730.000	8,079.000	5.1%

A részvények árfolyamszerinti értéke az 1902. évben a névérték 330%-a volt átlagban.

Mindez amellel bizonyít, hogy a takarékpénztárak oly pénzügyi intézetek, amelyeknek hatalmas tőkefelzívó erejük van s amelyeket a közönség tőkegyűjtés és tőkénének gyümölcsöztetése végett előszeretettel keres fel.

Magyarországon eddigelé a következő közszégi takarékpénztárak alakultak: a fiumei (1858), a nagykőrösi (1859), hajdúbószörményi (1863), a nagybányai (1868), a pínkfői (1872), a bégaszentgyörgyi (1883), a franzföldi (1885), a kisújszállási (1892), a földesi (1898). Budapesten kívül tárgyalások folynak még ezidőszerint közszégi takarékpénztár felállítására iránt Temesvárott, Karczagon és Hajdú-Dorogon. Békésvármegye törvényhatósága a megye területén közszégi takarékpénztárak felállítására iránt 1894-ben mozgalmat indított, ami azonban eddig eredményre nem vezetett. Bács-Bodrog vármegye pedig 1902-ben megyei takarékpénztár létesítését határozta el elvben, de a terv még nem valósult meg. Épügy kevés pozitív eredménye van eddig a magyarországi városok 1900-ki győri kongresszusa azon állásfoglalásának, amellyel kimondta, hogy a közszégi takarékpénztárak felállítását hasznosnak és üdvösnek találja.

Mint érdekes adatot, felemlítjük még azt, amiről dr. Vargha Gyula „A magyar hitelügy és a hitelintézetek története” című munkájában tesz említést, hogy Dietze pesti polgár 1822-ben Pest város tanácsának egy városi bank felállítását javasolta. Ez a terv azonban — úgy látszik — nem valósult meg.

A takarékpénztár intézménye általában.

A takarékpénztárak fentebb előadott történetéből is kitűnik, hogy a takarékpénztárak alapítása nem annak a néposztálynak a kezdeményezésére, avagy kívánsága folytán indult meg, amelynek érdekét szolgálni lett volna hivatva. A takarékpénztárak alapításának indító oka az volt, hogy a szegényebb néposztálynak alkalmat adjon arra, hogy megtakarított pénzét a kellő biztonság mellett gyümölcsözőben helyezhesse el. Ezáltal egyúttal azt is kívánták elérni, hogy ezen néposztályok teljes elszegényedése megakadályoztassék és a szegények eltartásával járó terhek csökkentessenek. A takarékpénztárak tehát mintegy a *megelőző jótékonyág* intézményei gyanánt létesültek.

Ez a magyarázata annak is, hogy a takarékpénztárak igen sok helyen zálogházakkal kapcsolatban jöttek létre. A 19-ik század kezdetén, tehát az ipar általános pangása idejében, a zálogházak meglehetősen elterjedtek s a takarékpénztár arra szolgált, hogy annak útján a zálogház az üzeméhez szükséges pénzüsszeget megszerezze. A takarékpénztár és a zálogház közt levő kapcsolat nagyon általános volt s a régiebb takarékpénztárak ezt a kapcsolatot sokáig meg is tartották. A kapcsolat akkor szűnt meg, amidőn a zálogházak már nem voltak képesek a takarékpénztárak betétösszegeit felhasználni, vagyis amikor a takarékpénztárak nagyobb pénzügyi intézetekké nőttek meg.

Az a felfogás, hogy a takarékpénztáraknak a szegényügy szolgálatában álló intézményeknek kell lenniök, amely felfogás hozta tulajdonképpen létre, fejlődésükben sokáig kísérte és akadályozta a takarékpénztárakat.

A közszégi takarékpénztár intézménye.

Ugyanez a felfogás hozta azonban kapcsolatba a *közszégeket* a takarékpénztárakkal, amennyiben a közjótékonyági terhek viselése a közszégek feladata lévén, első sorban azok érdekében levőnek látszott a takarékpénztárak létesítése. Idővel azonban a közszégi takarékpénztáraknak ez a jellege is nagyon megváltozott, s a közszégeknél az lett a törekvésük, hogy a takarékpénztárakat a maguk pénzügyi céljaira használják ki.

255

Ezeknek a törekvéseknek a következménye lett mindennek előtt az, hogy a közszégi takarékpénztárak bankszerű üzletekkel is kezdtek foglalkozni. Nemcsak értékpapíroknak a vásárlását, más pénztárakkal a cheque- és folyószámla forgalmat, hanem váltók leszámítolását is üzletkörükké vonták. Sok helyen meg azáltal lettek naggyá, hogy különböző üzemek (közraktárak, gáz, vízvezeték stb.) kezelését vették magukhoz.

Üzletkörükké tagítására különben nemcsak az segítette a közszégi takarékpénztárakat, hogy a közszégek azokban jövedelmi forrást kerestek, hanem kénytelenek voltak rá a takarékpénztárak azért is, mert a náluk elhelyezett betéteket valamiképpen gyümölcsöztetniök kellett, a bankszerű üzletek nélkül pedig a betétek gyümölcsözösége nem lett volna elegendő, s a közszégi takarékpénztárak különösen a többi takarékpénztárak versenye mellett megállani nem lettek volna képesek.

A közszégi takarékpénztárak azonban eredeti rendeltetésüktől nemcsak abban tértek el, hogy bankszerű üzletekkel kezdtek foglalkozni hanem mihamar megfélekedtek a betevők érdekeiről is. A takarékpénztáraknak csak az volt a rendeltetésük, hogy a betéteknek minél gyümölcsözőbb elhelyezésére adjanak alkalmat. Ennek az lett volna a természetes következménye, hogy ha a közszégi takarékpénztáraknak — akár a bankszerű üzletek segítségével is — nagyobb lett a nyereségük, a betéti kamatlatat is mindig megfelelőképpen fel kellett volna emelni. Ám ezt a konzekvenciát a közszégek nem siettek levoni, sőt arról teljesen megfélekedtek. Ellenben nem mulasztják el a közszégi takarékpénztárak, hogy ha az általános pénzpiácson a kamatlat csökken, a betéti kamatot szintén leszállítsák, még akkor is, ha a takarékpénztár nyeresége a magasabb betéti kamatlat fentartását meg is engedné. Az ok ugyanaz, hogy a közszég jövedelme a takarékpénztártól minél nagyobb legyen. Holott a takarékpénztár, eredeti rendeltetése mellett, jövedelmet csak a betevők számára szerezhetne, s ezenkívül a jövedelem legfeljebb még az esetleges veszteségek fedezésére szolgáló tartalékalap képzése céljából lenne felhasználható.

A jövedelmezőség biztosítása érdekében a közszégek más módokhoz is folyamodtak. Mindenekelőtt általános törekvés, hogy a tartalékalap a lehető legalacsonyabb mértékben állapítsák meg, illetőleg, hogy erre a mértékre leszállítsassék. Nem egy eset volt arra, hogy a közszég, ha valamely szükségletét máshonnan fedezni nem tudta, leszállította a tartalékalapot (pl. Münsterberg 1892-ben 10%-ról 8%-ra) s az így felszabadult fölösleget közszégi célokra használta fel.

A közszégi takarékpénztárak történetében szembeötlő a félelem más takarékpénztárak versenytől. A közszégi takarékpénztárak mindenáron igyekeznek megakadályozni más takarékpénztárak keletkezését. Elég csak rámutatni arra a küzdelemre, melyet a német közszégi takarékpénztárak a postatakarékpénztár életbeléptetése ellen vívtak meg olyan szívósággal és erőmegfeszítéssel, mintha csak a közszégi takarékpénztárak létezéséről, fennmaradásáról lett volna szó. S valószínű, hogy a német közszégek ennek tudatában is voltak. Ahol pedig a közszégi takarékpénztárt már megelőzte egy másik, ott a közszégek a már létező takarékpénztárak részvényeit megszerezni, az intézeteket egyesíteni s ilyképp a versenytől szabadulni igyekeztek.

Ugyancsak a verseny csökkentésére s a közszégi takarékpénztárak vezető szerepének megtartására irányul a közszégeknek az a törekvése, hogy felügyeleti jogot nyerjenek a többi takarékpénztárak felett, illetőleg, hogy ebben a felügyeleti jogban az állami hatóságokkal osztozzanak, amit leginkább Badenben sikerült a közszégeknek elérniök.

Egyébként a közszégek és a kormányhatóságok között meglehetősen véleményeltérés uralkodik a közszégeknek még a saját takarékpénztárakra vonatkozó rendelkezési joga tekintetében is. A kormány legtöbb helyen bele akar nyúlni még a takarékpénztárak üzemeltetésébe is, míg a közszégek a maguk számára a legmesszebb menő szabadságot kívánják és tartják szükségesnek.

A fővárosi közszégi takarékpénztára.

A takarékpénztáraknak s különösen a közszégi takarékpénztáraknak lényegüktől eltérő ezen fejlődése mellett nem lehet csodálkozni azon, ha a közszégi takarékpénztár létesítését nem a betevőknek s első sorban a kisbetétek tulajdonosainak a létező takarékpénztárak részéről talán kissé el is hanyagolt érdeke hozta napirendre, hanem, miként azt előterjesztésünk bevezető részében kifejtettük, csak a közszégi jövedelmek szaporítására s emellett a közszég hitelviszonyainak javítására irányuló törekvés. Hogy mint ilyen, a jövedelmek szaporítására helyes eszköz-e, arra nézve a vélemények eltérők lehetnek; a véleményeknek ezen eltérése azonban semmiesetre sem a takarékpénztár lényegében, eredeti rendeltetésében, hanem inkább a takarékpénztárak fejlődésének irányában, mai szervezetében s a közgazdasági viszonyok megítélésében találhatja magyarázatát és indokait.

A pénzügyi osztály a székesfővárosi közjövödelmeinek szaporításáról még 1897-ben közzétett előterjesztésében utalt arra, hogy az adók emelése avagy új adók behozatala nem lehet az egyedüli módja a közjövödelmek fokozásának, hanem egyrészt a különleges szolgáltatások fejében szedendő járulékok rendszerének céljutasított kifejtése, másrészt a fővárosi üzemek jövödelmezőségének emelése, magántársulatok kezében levő, de tulajdonképpen közszégi üzemet képező vállalatok megszerzése és újabb haszonhajtó üzemek és vállalatok létesítése lehet a helyes alapja a közjövödelmek olyatén szaporításának, amely a fokozódó szükségletekkel lépést tart a nélkül, hogy az adózó polgároknak súlyosabb teher háríttatnék.

A pénzügyi rendezés és további fejlődés céljára megjelölt tervszerű módok emez általános irányából a különböző járulékok rendszeresítésén kívül természetesen következnek egyebek közt a légszuszgyárak megváltása, a villamos közúti vasutak átvétele, a közszégi tűzkárbiztosító intézet, a közszégi takarékpénztár is. Ezek közül több kérdésre nézve már meg is tétettek az előterjesztések.

Dr. Göcz József indítványa.

A közszégi takarékpénztár kérdésének a tanulmányozását és tárgyalását sem ejtette el a pénzügyi osztály. Időközben a törvényhatósági bizottság 1900. évi márczius hó 28-iki közgyűlése elé terjesztett dr. Göcz József bizottsági tag úrnak az az indítványa, hogy a közgyűlés utasítsa a tanácsot, hogy Budapest Székesfővárosi Közszégi Takarékpénztára létesítése ügyében javaslatot terjeszzen elő. Az indítvány terjedelmes indokolása szövege szerint a „Fővárosi Közlöny“ 1900. márczius 27-iki számában.)

Dr. Rózsavölgyi Manó indítványa.

Kevéssel utóbb, a törvényhatósági bizottságnak 1900. évi június 20-án tartott közgyűlésében dr. Rózsavölgyi Manó bizottsági tag úr tett indítványt az iránt, hogy tétessék beható tanulmány tárgyává az a kérdés, miként lehetne az 1885. IX. t.-cz. által életbeléptetett m. kir. postatakarékpénztár intézményét a fővárosi pénzkezelése számára igénybe venni és annak kezelési rendszerébe beilleszteni?

Ezen indítvány sorsa a dolog természeténél fogva szoros összefüggésben van a közszégi takarékpénztár felállításával. Mert ha a közszégi takarékpénztár létesül, első sorban természetesen ezt az intézményt kell a fővárosi pénzkezelése számára, illetőleg a közszégi pénztárba teljesítendő befizetések eszközzésére, valamint a kifizetések céljára is, a giró- és cheque-forgalom segítségével igénybevenni. Másodsorban a postatakarékpénztár is bevonható lesz ebbe a forgalomba, ami azután már, éppen a közszégi takarékpénztár közvetítésével semmi nehézségbe nem fog ütközni, mert a közszégi takarékpénztár nyitathat cheque-számlát a postatakarékpénztárnál, éppen úgy, mint más pénzintézet vagy czég. Sőt éppen a közszégi takarékpénztár útján más pénzintézetek is felhasználhatók a közszégi pénztárba és pénztárból történő be- és kifizetések céljára olyképp, hogy a közszégi takarékpénztár belép a clearing-forgalomba.

Biró Henrik indítványa.

Végül a törvényhatósági bizottságnak 1904. évi december hó 7-én tartott közgyűlésében Biró Henrik bizottsági tag úr indítványozta, hogy a közgyűlés utasítsa a tanácsot, hogy a közszégi takarékpénztár felállítása iránt az előterjesztést tegye meg és ezen közintézet keretében vezesse be a cheque- és clearing-forgalmat, módot adván ezzel arra, egyrészt, hogy a közszég a közadókat és egyéb tartozásait ennek igénybevételeivel fizethesse be, másrészt, hogy a vállalkozók a közszégi takarékpénztárban folyószámla tartására köteleztetvén, járandóságai ezen közintézet útján legyenek kifizethetők. Amennyiben pedig a közszégi takarékpénztár felállítása lehetővé nem válnék, tegyen a tanács előterjesztést abban az irányban, hogy a főváros a megjelölt célokra a postatakarékpénztárt vegye igénybe. (Az indítvány indokolása megjelent a „Fővárosi Közlöny“ 1904. évi december 9-iki számában.)

Ezen indítvány, mely az előbbi két indítványt magában foglalja, ugyancsak azon a véleményen alapszik, hogy a giró-, cheque- és clearing forgalom berendezése a közszégi takarékpénztár kérdésével van elválaszthatatlan kapcsolatban, mert ha a közszégi takarékpénztár létesül, feltétlenül ennek a keretében kell bevezetni a cheque- és clearing-forgalmat s csak azon esetben, ha a közszégi takarékpénztár felállítása lehetővé nem válnék, volna ezen célra a postatakarékpénztár igénybe veendő.

Mindenekelőtt meg kell itt jegyeznünk, hogy az indítványok régebbi keletűek ugyan, de az előterjesztést korábban megtenni nem volt lehetséges, nemcsak azért, mert a kérdés hosszas tanulmányozást, sok adatnak a beszerzését, hasonló — s ezek közt túlnyomóan külföldi — intézetek alapszabályainak s különböző jelentéseinek az átnézését tette szükségessé, hanem ezenkívül főleg azért is, mert a kérdésnek helyes megoldását megtalálni szerfelett nehéz. Hiszen könnyű lett volna és rövid idő alatt megtehető az a javaslat, hogy állítsunk fel közszégi takarékpénztárt, mert az a fővárosi pénzügyi szempontjából hasznos dolog, a takarékpénztár üzletkörébe vonjunk bele mindent, amit abba csak bevonni lehet, szóval állítsuk fel a közszégi takarékpénztárt a legkiterjedtebb üzletkörrel, amelynél nagyobb legfeljebb csak a mi várakozásunk, amelyet a gyakorlati életnek valóra kellene váltania. Avagy az is egyszerűbb és rövidebb lett volna, ha utalunk egyrészt azokra a nem kicsinyelhető aggodalmakra, amelyeket a közszégi takarékpénztár felállítása a meglévő intézetek tevékenységének megbénítása által a közgazdasági viszonyok szempontjából előidézhet, másrészt a meglévő intézetek kész versenyére, amelylyel megküzdeni szintén nem kicsinyelhető nehézségekkel jár, s ezek alapján a közszégi takarékpénztár létesítését nem javasoljuk. Ámde már nehezebb s mindenesetre hosszabb időt igénylő feladat, megtalálni azt a helyes mértéket, amely mellett nem kell sem elzárkóznunk az elől, hogy amennyiben a közszégi takarékpénztár csakugyan hasznos lehet a közszég pénzügyiára, az tényleg megvalósulhasson, ha mindjárt a célú lassabban, de annál biztosabb fejlődéssel érhetjük is el, sem pedig magunkat hiú reményekkel áztatnunk s a fővárosi közszéget olyan sikertelenségnek kiténnünk, amely sikertelenség a fővárosi pénzügyiára talán többet árthatna, mint amennyit használna az esetleges siker.

A közszégi takarékpénztár létesítése ellen szóló indokok.

Számosak és nem kevésbé fontosak a közszégi takarékpénztár létesítése ellen szóló indokok. Első helyen áll ezek közt a kockázat kérdése. S itt nemcsak azt a kockázatot értjük, amelyet viselni fog a takarékpénztár a betétek elhelyezéseért, hanem értjük azt az erkölcsi kockázatot is, amelyet a főváros vesz magára akkor, amidőn ehhez a mindenesetre csak kísérletnek tekinthető vállalkozáshoz fog. Kétségtelen, hogy az esetleges sikertelenség nem lesz kedvező hatással a fővárosi pénzügyi s nevezetesen hitelviszonyaira, amely kérdést pedig a legközelebb felveendő nagy kölcsön elég aktuálissá teszi.

Az anyagi kockázat szintén aggodalmat kelthet. Igaz ugyan, hogy ennek ellensúlyozására szolgálhat a tartalékalap. Ámde a tartalékalap létesítése a nyereséget jelentékeny részben, talán egészben felemészti, s még így is jó időbe kerül, amíg megfelelő alap áll rendelkezésre

Sőt még tartalékalap mellett sincs kizárva egy súlyosabb veszteség lehetősége. Nem is szólunk a kockázatos vállalatokról, de a relative egyik legbiztosabb tőkeelhelyezésnél: az érték-papiroknál is fordulhat elő árfolyamvesztés. A düsseldorfi községi takarékpénztár árfolyamvesztése 1900-ban oly nagy volt, hogy nemcsak a nyereséget emésztette fel, hanem a tartalékalapot is. A lipcsei községi takarékpénztárnak 1899-ben 1 millió márka volt az értékpapiroknál szenvedett árfolyamvesztése. Ezek eléggé meggyőző példák lehetnek.

Nem csekély aggodalmat okozhat az a kérdés is, hogy a létesítendő községi takarékpénztárnak lesz-e elegendő betétje? A betéti üzlet lenne ugyanis kétségtelenül a legjelentősebb üzletág, amelytől függ úgyszólván a takarékpénztár sikere. Tény azonban, hogy a betevők nem a véletlentől vezették magukat tőkéik elhelyezésénél, s túlnyomó nagy része a betevőknek következetesen megmarad annál az intézetnél, amelyvel addig is már összeköttetésben volt, s amely előtte leginkább felel meg a szoliditásnak. Ha ehhez még hozzávesszük azt, hogy a főváros pénzügyi viszonyairól és helyzetéről nem a legkedvezőbb vélemény ment át majdnem a köztudatba, s ha hozzávesszük még azt is, hogy a tőkének a községi takarékpénztárban való elhelyezésénél a közönség az adóemelésből való félelmében is tartózkodó lesz, kétségtelen, hogy a létesítendő községi takarékpénztárnak is meg kell majd küzdenie, s talán fokozott mértékben, azokkal a nehézségekkel, amelyekben különben minden ilyen új intézetnek keresztül kell mennie.

A takarékpénztár nyeresége természetesen a községnek képezné a jövedelmét, Ezzel kapcsolatos az az eddigelé kellőképpen nem méltatott hátrány, hogy a községi háztartás számít erre a jövedelemre, s ehhez képest könnyen olyan keretekbe illeszkedik, amelyekben egy vagy több esztendő kedvezőtlen üzleti eredménye után meg nem maradhat.

Mindezen indokokból azonban, habár bizonyos fokig a községi takarékpénztár létesítése ellen szólnak, nem kell szükségszerűleg azt a következtetést levonni, hogy az intézmény életbeléptetésének még a megkísérlése is mellőzendő, hanem mindenesetre a legnagyobb óvatosság ajánlatos abban a tekintetben, hogy a községi takarékpénztárt a legszerényebb keretekben kell megkezdeni s az intézetnek fokozatos, inkább lassú, de biztos alapokon nyugvó fejlesztésére kell törekedni.

Az egyes üzletágak. — Betéti üzlet.

Nézzük most már az egyes üzletágakat.

A betéti üzlet magvát egyelőre a székesfőváros saját pénzkészletei és a kezelése alatt álló alapok, alapítványok és tömegek, nemkülönben az árvaszéki kumulatív pénzkészlet képezhetné, amely egyelőre állandóan 5—6 millió koronára tehető amelyet időnkint a székesfővárosi kölcsönkötelezvények tömegesebb értékesítése s azonkívül természetesen a közönség takarékbetétei gyarapítanak.

Mind ezeket a szempontokat, éppen felelőségünk tudatában, nagyon is figyelembe kellett vennünk, s ez a körülmény magyarázhatja meg azt a látszólagos késedelmet, melyet az indítványok kelte és előterjesztésünk megtétele között eltelt hosszabb idő mutat.

A mi viszonyaink összehasonlítása a külföldi viszonyokkal.

A községi takarékpénztár létesítése mellett szóló egyik, talán legerősebb indító ok az a siker, amelyet a községi takarékpénztárak külföldön, s különösen Németországban elérni képesek voltak. Ámde, ha a külföldi viszonyokra való hivatkozás, bármily elterjedt szokás is, ritkán nyújt helyes alapot valamely intézmény életképességének az előzetes meg-bírálására, bizonyára még kevésbé lehet elindulni azon az úton, amelyet a külföldi s különösen a németországi községi takarékpénztárak sikerei oly kecsegtetően mutatnak, a jelen esetben, amikor a közgazdasági és társadalmi viszonyok általában, de kivált — s erre fektetjük a fősúlyt — az intézmény létrejöttének a körülményei nemcsak különbözők, de egymással sokban homlokegyenest ellenkeznek.

Nem arra a különbségre akarunk itt utalni, hogy Németországban a községi takarékpénztárakat oly időben alapították, amikor azokat még nem tekintették a községi bevételek

szaporításának eszközéül, mert hiszen később ott is csak azzá lettek, ámbár mindenesetre nem csekély előny volt részükre az, hogy akkor, amikor üzletkörüket kibővítették, olyan múlt volt már mögöttük, amely a kezdet nehézségeivel sikeresen megküzdött. Hanem utalni akarunk arra a nagy, arra az óriási különbségre, amely fenforog abban a tekintetben, hogy a németországi községi takarékpénztáraknak létesítésük alkalmával alig kellett valamely versennyel megküzdeniök s azóta is úgyszólván teljesen verseny nélkül maradtak. Németországban az a községi (vagy kerületi, egyszóval köztársulati) takarékpénztárak típusa az uralkodó. Ahol a községi takarékpénztár megelőzte a magántársulati, ott meg is erősödött s megakadályozta más takarékpénztárak keletkezését. A helyzet éppen megfordított, mint nálunk, ahol a kifejtett és megerősödött magántársulati takarékpénztárak akadályozzák a községi takarékpénztárak keletkezését. Ahol pedig olyan helyen akarnak községi takarékpénztárt alapítani, ahol már van más takarékpénztár, ott első sorban arra irányul a község minden törekvése, hogy a már létező takarékpénztárt megszerezze s így a versenyt elhárítsa. Ismeretes az a küzdelem, melyet a németországi községi takarékpénztárak a tervezett postatakarékpénztár felállítására ellen sikerrel folytattak. S abban van a másik nagy különbség a községi takarékpénztárak helyzetét illetőleg, hogy Németországban postatakarékpénztár sincs, nálunk pedig ez a husz esztendő múlttal bíró intézmény már egészen meggyökeresedett. Azonkívül nálunk nagyszámban vannak azok a magántársulati takarékpénztárak, amelyeknek megbízhatósága úgyszólván a köztudatba ment. Minden esetre jellemző és tanulságos az a tünet, hogy Németországban is a községi takarékpénztár csak ott tud jelentősebb sikereket felmutatni, ahol nincs más takarékpénztár, ellenben úgyszólván elenyészik más takarékpénztárak versenyével szemben, amint az a takarékpénztárak fejlődésének története kapcsán közölt adatokból kitűnik.

A mi viszonyaink szempontjából tehát a németországi s általában a külföldi községi takarékpénztárak sikereire vagy egyáltalában nem lehet hivatkozni, vagy pedig tekintetbe kell venni a viszonyok különbözőségét s az esélyeknek ebből eredő eltéréseit.

Ezzel szemben a következőkben soroljuk fel néhány helybeli takarékpénztárnak 1903. évi betétálladékát és az esedékes betéti kamatösszeget:

	Betétálladék	Kamat
Pesti Hazai Első Takarékpénztár	292,049.307 K	9,381.208 K
Egyesült Budapesti Fővárosi Takarékpénztár	63,891.771 „	2,251.186 „
Magyar Orsz. Központi Takarékpénztár	41,522.222 „	1,406.187 „
Magyar Általános Takarékpénztár	10,452.215 „	277.549 „
Budapesti Takarékpénztár és Országos Zálog-		
kölcsön r.-t.	14,421.635 „	348.344 „
Belvárosi Takarékpénztár	8,626.450 „	319.523 „

Értékpapírosok beszerzése.

Áttérve már most a betétek gyűmölcsösztetésére, az értékpapírbeszerzést kell első sorban megemlítenünk. A pénzkészletek eme legbiztosabb gyűmölcsösztetését azonban a 10⁰/₀-os tőkekamatadó nehezíti meg, mert az elsőrendű befektetési papírosok mai kibocsátási árai mellett a betéti intézet a betétek 10⁰/₀-os tőkekamatadóját nem bírja meg és így vagy a kamatlábat kell leszállítania, e részben azonban nem szállhat a többi intézet kamatlába alá — vagy pedig az értékpapírbirtokot a lehető minimumra szorítva, más jöve-kamatlába alá — vagy pedig az értékpapírbirtokot a lehető minimumra szorítva, más jöve-delmezőbb gyűmölcsösztetési módokhoz kell folyamodnia. Így látjuk is, hogy a Pesti Hazai Első Takarékpénztárt kivéve — amely a régebben kínálkozott kedvező beszerzési alkalmakat fölhasználva, a betétek mintegy negyedrésze erejéig (70 millió K) értékpapírosokat szerzett be — a takarékpénztárak értékpapírosbirtoka a betétek nyolczadánál is csekélyebb, sőt alig számbavehető alacsony értékpapíros-tárczára is van eset.

Igaz ugyan, hogy az ezidőszert megduzzadt betéti készletek mellett a betéti intézeteket csak netto 3⁵/₀ terheli s így pl. a fővárosi kölcsönkötvények mai kibocsátási ára mellett a jelentkező 4¹/₀-os kamatozás 0⁶/₀ kamatkülönbötést adna, de ez a különben sem jutalmazó arány némiképpen élenkülő pénzkészlet esetén a betéti kamatláb emelésével

elenyésznek, sőt a jövedelmezőbb hitelműveletek következtében ismét elvált betéti tőkekamatadóval valóságos veszteséggé válnék.

Kitűnik mindebből, hogy értékpapírjaink mai alacsony kamatozása és magas ára mellett az értékpapírbeszerzés nagyon alárendelt szerepet játszik valamely pénzintézet jövedelmezősége tekintetében.

Leszámitolás.

A községi takarékpénztárnak is át kellene tehát térnie más jövedelmezőbb üzletágak művelésére. Ezek egyike lehetne a leszámítási üzlet.

Ez az üzletág azonban a legnagyobb óvatosságra int s különösen eleinte a községi takarékpénztárnál számos nehézségbe ütköznék. Éppen a hitelnyújtás körül jut valamely pénzintézet bizalmi férfiainak a legkényesebb szerep a hitelképesség megítélése tekintetében. A székesfőváros intézetének is egy megbízható, pártatlan hiteltudósító szervezet megalkotására és működésére lenne szüksége. A pénzintézeteknél első sorban a választmány jár a vezetőség kezére, ez azonban fáradozásaiért tiszteletdíjban részesül, amint hogy ezeket a megbecsülhetetlen szolgálatokat alig is lehet valakitől ingyen kívánni. Ilyesminek kellene tehát a székesfőváros takarékpénztáránál is meghonosulnia.

Ehhez járul még az, hogy a leszámítási üzlet klientelájának állandó, tehát értékesebb része rendszerint az intézet érdekeltiségéhez tartozik, sőt annak esetleg részvényese is. Ilyen klientelának megszerzése hosszas idő eredménye s arra a fővárosi takarékpénztár, legalább eleinte, nem igen számíthat.

A leszámítolásnak a takarékpénztárak üzletkörében elfoglalt terjedelmét az 1903. évre vonatkozó következő adatok tüntetik fel:

	Tárca	Kamatjövedelem
Pesti Hazai	79,748.596 K	3,050.614 K
Egyesült Budapesti Fővárosi	50,940.114 „	2,075.149 „
Magyar Országos Központi	28,137.428 „	1,290.719 „
Magyar Általános	4,983.803 „	413.292 „
		(lombarddal együtt)
Budapesti Takarékpénztár és Orsz. Zálogk. r.-t.	7,127.258 K	333.878 K
Belvárosi	5,146.565 „	434.950 „

Jelzálogüzlet.

Takarékpénztáraink csakhamar rájöttek, hogy csupán az értékpapírok vétele és eladása és a leszámítási üzlet mellett sem kellőképpen meg nem erősödhetnek, sem pedig nagyobb osztalékot nem fizethetnek, ennél fogva jövedelmezőbb üzletágak után láttak. Helyes érzéssel fölismerték a székesfőváros speciális igényeit, a házépítést és spekulációt és ebben a nagy tőkeerejű bankok mellett is oly kiváló eredményeket értek el, hogy azokkal szemben a legális takarékpénztári üzlet eredményei egészen eltörpülnek. Nincs a számbavehető takarékpénztárak között, a Budapesti Takarékpénztár és Orsz. Zálogkölcson r.-t.-től eltekintve, egy sem, amelyet nem lehetne jogosabban jelzálogbanknak nevezni. A kivételképpen említett takarékpénztár pedig az osztálysorsjátékot — külön részvénytársaság útján — és az egész országra kiterjedő kézizálogüzletet kultiválja.

A jelzálogüzlet egyébként két ágra: a telekkönyvi bekebelezésen alapuló jelzálogkölcsonokra és a községi javadalmakon és jövedelmeken alapuló községi kölcsonra oszlik. Az előbb említett kölcsonok lebonyolítása a záloglevelek kibocsátása alapján történik; ezek adómentességét és pupillaritását, ezzel együtt versenyképességét az 1889. évi XXX. t.-cz. 10. §-a minimum 3 millió korona biztosítéki alap letételéhez köti azzal, hogy ez húszszoros értékű kibocsátásra jogosít; az azt meghaladó kibocsátás 5%-ával biztosítéki alap is gyarapítandó. Azonos intézkedést tett az 1897. évi XXXII. t.-cz. 8. §-a a községi kötelezvények és egyéb hasonló kötelezvények kibocsátása esetén alkotandó és ugyancsak 3 millió koronában megállapított biztosítéki alapra nézve.

Mivel ezeket a biztosítéki alapokat a zálogleveleken alapuló követelések kötik le, ilyeneket a székesfőváros nem vehetne a kezelése alatt álló pénzekről — mint idegen vagyontömegektől — kölcsön, hanem azokat a kölcsönpenzekből egyszersmindenkorra ki kellene hasítania.

A kérdés ezek után az, hogy a székesfőváros takarékpénztára a legváltozatosabb törlesztési feltételeket és legmesszebbmenő kedvezéseket nyújtó helybeli nagy pénzintézetekkel — és itt már nemcsak takarékpénztárakkal, hanem speciális jelzálogintézetekkel és bankokkal — folytathat-e versenyt és ha igen, képes-e címleteit állandóan elhelyezni, mert ebben a tekintetben a magánintézetek úgyszólván már minden piacot lefoglaltak maguknak, s nemzetközi összeköttetések révén címleteik egy részét külföldön is képesek voltak elhelyezni, amire a fővárosi takarékpénztár nem számíthatna.

A záloglevélkibocsátási üzlet terjedelmét mutatják a következő adatok:

	Kölcsonok	Tiszta jövedelem
Pesti Hazai Első { zálogl.	97,742.549	3,633.120
Takarékpénztár { közs. köl.	141,298.839	
Egyesült Budapesti Főv. takarékp.	119,412.335	1,231.355
Magyar Országos Közp. „	91,952.992	1,137.632
Magyar Általános „	4,278.674	1903. évben kezdte
Belvárosi Takarékpénztár	31,439.466	267.861

Lombardüzlet.

A kisebb üzletágak közül megemlíthetjük még a lombardüzletet, amely kiadások nélkül számbavehető jövedelmet hoz, korlátozott terjedelménél fogva azonban természetesen csak kisegítőként jöhet számba.

Takarékpénztáraink idevonatkozó adatai a következők:

	Tárca	Kamatjövedelem
Pesti Hazai Első Takarékpénztár	16,725.094	601.433
Egyesült Budapesti Főv. Takarékpénztár	18,157.910	568.010
Magyar Országos Központi „	9,961.852	455.017
Magyar Általános Takarékpénztár	4,641.835	(leszámitolási rovatban)
Budapesti Takarékp. és Orsz. Zálogkölcson r.-t.	2,930.317	145.932
Belvárosi Takarékpénztár	1,743.661	96.039

A községi takarékpénztár létesítése mellett szóló indokok.

A községi takarékpénztár létesítése mellett első sorban a község fiskális érdekei szólnak. E mellett a szempont mellett szinte elenyészik a tőkegyűjtés előmozdításának és a betevőknek az érdeke, mint indító ok. A tőkegyűjtésre elég alkalmat adnak létező takarékpénztáraink és egyéb betéti intézeteink. Nincs a tőkegyűjtőknek olyan rétege, amelynek szükségletéről már nem történt gondoskodás, nincs olyan foglalkozási kör, amely a már meglévő intézetek közt meg ne találna azt, amelyre nyugodtan rábízhatja gyümölcsöztetendő tőkéjét. A meglévő takarékpénztárak, köztük a postatakarékpénztár számtalan fiókkal kibővített hálózata minden e fajta szükségletet kielégít, s a közönségnek úgyszólván egész napon át hozzáférhető. Teljességgel kizártnak kell tehát tartanunk azt, hogy a községi takarékpénztár felállítására a tőkék elfogadására szolgáló helyek szaporítása céljából volna szükség. Ha pedig a községi takarékpénztár létesítésének az az indoka, hogy az elhelyezést kereső tőkéknek biztosítson jobb gyümölcsöztetést, akkor elesik az a várakozás, mely a községi jövedelmek növeléséhez fűződik, s ami nélkül a községi takarékpénztár létesítésének a kérdése aligha került volna napirendre.

Marad tehát legfőbb indoknak a fiskálitási érdek. Ebből a szempontból a községi takarékpénztár egy bizonyos idő múlva, feltéve, hogy a meglévő takarékpénztárak versenyét kiállotta és megerősödött, alkalmas lesz arra, hogy a községi bevételeket szaporítsa.

A jövedelmezőség kérdésével kissé közelebről kell foglalkoznunk, kapcsolatban, néhány helybeli intézet által elért eredményekkel. Véleményünk szerint túlságos vérmes eredményeket várnánk a székesfővárosi közszégi takarékpénztártól akkor, ha indokul felhoznók takarékpénztáraink 40%-os osztalékát.

Ha közelebről vesszük szemügyre takarékpénztáraink 1903. évi eredményét, amely eredmények megállapodottaknak tekinthetők, miután az osztalék az utóbbi évek folyamán alig változott, ezeket az adatokat kapjuk:

	Részvény- tőke	Osztalék részv.-kint	%
Pesti Hazai Első Takarékpénztár	10,000.000	800	50—
Egyesült Budapesti Fővárosi Takarékpénztár	9,000.000	116	19-33
Magyar Országos Központi	8,000.000	80	13-33
Magyar Általános Takarékpénztár	4,000.000	30	6—
Budapesti Takarékpénztár és Országos Zálog- kölcshő Részvénytársaság	10,000.000	24	6—
Belvárosi Takarékpénztár	5,000.000	13	6-5

Ezek a számok azonban igen lényeges korrekturnak szorulnak. Miután a részvénytőke ismételt fölemelésben részesült, még pedig folyton emelkedő agio mellett: ezt a tartalék-alapokba utalt felpénzt valóságos befektetésnek kell tekintenünk és a tartalékalapból levonva, a részvénytőkéhez adnunk. A kép ekkor következőképpen módosul:

	Részvénytőke és felpénz	Osztalék	%
Pesti Hazai Első Takarékpénztár	17,600.000	4,000.000	22-72
Egyesült Budapesti Fővárosi Takarékpénztár	19,205.450	1,740.000	9-06
Magyar Országos Központi Takarékpénztár	13,124.000	1,120.000	8-53
Magyar Általános Takarékpénztár	4,142.360	240.000	5-79
Budapesti Takarékpénztár és Zálogkölcshő R.-t.	10,760.424	600.000	5-57
Belvárosi Takarékpénztár	5,232.000	325.000	6-21

Ha pedig azt nézzük, hogy az összes jövedelem — azonban a fizetések kiegészítését, tehát kezelési költséget képező jutalékok, nyugdíjalap-dotációk stb. levonásával — mekkora, akkor az intézetek tiszta kezelési eredménye a következő:

	Részvénytőke és felpénz	Tiszta jövedelem (jutalékokra fordított javadalmasítás nélkül)	%
Pesti Hazai Első Takarékpénztár	17,600.000	4,560.000	25-91
Egyesült Budapesti Fővárosi Takarékp.	19,205.450	1,921.866	10-01
Magyar Országos Központi Takarékp.	13,124.000	1,336.826	10-18
Magyar Általános Takarékpénztár	4,142.300	310.775	7-50
Budapesti Takarékp. és Zálogkölcshő R.-t.	10,760.424	683.414	6-35
Belvárosi Takarékpénztár	5,232.000	421.180	8-05

Ezeknek az eredményeknek elbírálásánál azonban nem hagyhatjuk figyelmen kívül azt a körülményt sem, hogy a Pesti Hazai Első Takarékpénztár évtizedeken át részvénytőkéjé 15-szörösen meghaladó betéti állományát részben jelzálogkölcshő (nem záloglevelek) részben alacsony árfolyamon vett magas kamatozású értékpapírosok útján mintegy 20% kamatkülönbséggel gyümölcsöztethette, hogy az Egyesült Budapesti Fővárosi és az Országos Központi Takarékpénztár éppen a legalkalmasabb időben, az építőtevékenység újjáébredésekor, a nyolcvanas évek végén vetették magukat az építőkölcshőkre és az előbb említett takarékpénztár az 1890. évi 1,314.000 K záloglevélforgalmát 1898-ig 108,176.000 K-ra, az utóbb említett takarékpénztár pedig az 1880. évi 244.000 K jelzálogkölcshőt 1898-ig 73,240.000 K-ra bírta fejleszteni.

Mindezekon felül természetesen a közszégi takarékpénztár várható jövedelmezőségének elbírálásánál figyelembe kell venni a már megerősödött takarékpénztárak kedvező helyzetét a kezdet nehézségeivel küzdő új takarékpénztárral szemben, aminél fogva azok a kedvező eredményeket feltűntető adatok a következtetésre úgyszólván alkalmatlanok.

A jövedelmezőségen kívül, a közszégi takarékpénztár létesítése mellett szóló egy másik indok az, hogy a közszégi takarékpénztár jó szolgálatot tehet majd abban az irányban is, hogy a főváros által kibocsátandó kölcshőkötvények átvétele útján a fővárosra nézve kedvezőbb hitelviszonyokat teremtsen.

Ugyancsak jó szolgálatot tehet a közszégi takarékpénztár a közönségnek azzal is, hogy egyrészt elfogadna a közszégi pénztár javára történő befizetéseket, másrészt teljesítene helyette kifizetéseket. Ilyképen a folyószámla, továbbá a cheque- és clearing-forgalom segítségével a hatósági pénzkézelt olyképen egyszerűsítene, hogy a közönségnek nem kellene a hivatalokat felkeresni s ott a várakozással gyakran hosszabb időt eltölteni.

Nagy szerepe lehetne egy megerősödött közszégi takarékpénztárnak a közszégi üzemek kezelése, s a közszég némely kereskedelmi tevékenységének az átvállalása körül, amely tevékenység talán a hatósági szervezettel össze nem egyeztethető vagy nehezen valósítható meg, de egy közszégi pénztárnak az üzletkörébe beleillenek. Kezelhetné a közraktárakat, elláthatná a vásárcsarnokokban a hatósági közvetítői szolgálatot, a közvágóhidakon pénztárt állíthatna fel, átvehetné a világítási vállalatokat és a közúti villamos vasutakat.

Ez lenne a közvetett házi kézelés rendszere, amely mellett az illető intézményeknek üzleti szervezése a szigorú hatósági szervezetenél mindenestre jobban válnék be, s a megtakarítás, illetve a nyereség közvetve csak a közszég pénztárának jutna.

Valódi s nagy eredményeket csakis akkor lesz képes a közszégi takarékpénztár felmutatni, ha üzletköre a felsorolt s azokhoz hasonló haszonhajtó vállalatokra is ki fog terjedni. Ez azonban természetesen csak egy bizonyos hosszabb idő múlva következhetné be, mert ehhez egy megállapodott és megerősödött pénztárnak szüksége van.

A közszégi takarékpénztár létesítése mellett fel lehetne még hozni azt is, hogy a közszégi takarékpénztár a pénztárnak közt vezetési szerepre jutva, irányító hatással lehet a közgazdasági viszonyokra. Ezzel az eshetőséggel azonban most nem kívánunk foglalkozni, mert az, véleményünk szerint, már azon tulzó várakozás körébe tartozik, amelytől — mint eleve kijelentettük — tartózkodni akarunk.

A kérdés jogi oldala.

Ezek után még, mielőtt javaslatunkat előterjesztenők, a kérdésnek jogi oldaláról, s ennek kapcsán egyrészt a takarékpénztár és a főváros, másrészt a takarékpénztár és üzletfelei közt létező jogviszonyról is kívánunk röviden szólni. Olyan speciális törvényünk, mely a takarékpénztárakat szabályozná, nincsen. De a kereskedelmi törvény sem szól külön a takarékpénztári üzletről. Ennélfogva legalább is jogosult az a felfogás, hogy nálunk a takarékpénztári üzletet cégjegyzetelni sem okvetlenül szükséges, ámbár erre nézve csak a m. kir. Kuria döntése nyújthatna feltétlen megnyugvást és teremthetne biztos helyzetet. Azonban egyéb fontos okok szólnak a bejegyzés mellett. Az Osztrák-Magyar Bank alapszabályai szerint, csak kereskedelmi céggel léphet üzleti összeköttetésbe. Valószínű, hogy a cégbejegyzés hiánya más intézetekkel szemben is sok nehézséget okozna, de sőt talán a közönség bizalmát is hátrányosan befolyásolhatná.

A közszégi takarékpénztár a fővárosnak egy üzlete lenne, amelynek cégét a főváros a kereskedelmi és váltótörvényeséknél, a kereskedelmi (egyéni) cégek jegyzékébe bevezetné. Habár tehát ilyképen a közszégi takarékpénztárnak nem lennének a kereskedelmi és váltótörvényesék részéről megerősített alapszabályai, ez nem zárja ki azt, hogy a főváros a takarékpénztár részére üzletszabályzatot állapítson meg, amely előírja a takarékpénztár szervezetét, az alkalmazottak hatáskörét, eljárását, egyszóval a takarékpénztár egész működési körét. Természetesen az sincsen kizárva, hogy a főváros, mint a kereskedelmi üzlet tulajdonosa, az alkalmazottak teendőinek, jogainak és köteleességeinek az előírásán kívül létesíthessen olyan szervezetet is, amelyeket az üzlet körül felügyeleti, igazgatási és

tanácsadói jog- és hatáskörrel ruház fel. Ezek a szervek a fővárosnak fognak felelősséggel tartozni, míg a közönséggel, az üzletfelekkel szemben a főváros, mint a kereskedelmi üzlet tulajdonosa, vállalja a felelősséget.

Az üzletszabályzatot, amelynek mindezekre a kérdésekre nézve részletes, konkrét intézkedéseket kell tartalmaznia, csak a fővárosnak a takarékpénztár létesítésére vonatkozó határozata után lehet kidolgozni, mert hiszen az üzletszabályzat azoktól a keretektől függ, amelyeket a főváros létesítendő takarékpénztára számára megállapítani s amelyek között a takarékpénztári üzletet megkezdeni kívánja.

javaslat.

Ezek után rátérünk konkrét javaslatunkra. Mint egész előterjesztésünkben is kiténik, a magunk részéről célszerűnek, sőt szükségesnek is tartjuk a községi takarékpénztár felállítását. S ha mégis felsoroltuk kimerítően mindazokat a nehézségeket, amelyekkel a létesítendő intézetnek előreláthatólag meg kell majd küzdenie, tettük ezt kötelességünk és felelősségünk tudatában azért, hogy a túlságosan vérmes és esetleg meg nem valósuló reményeket előre kiküszöböljük s arra a szerényebb alapra helyezkedjünk, amely nemcsak egyedül lehet reális, hanem éppen a sikernek is egyik elengedhetetlen előfeltétele.

A mi véleményünk és javaslatunk tehát az, hogy a főváros állítsa fel a községi takarékpénztárt, de egyelőre nem nagy apparátussal, s nem a takarékpénztári és bank-üzletek egész komplexumára kiterjedő üzletkörrel, hanem egyrészt a főváros meglévő pénztárai igénybevételével, másrészt az üzletkört illetőleg is a legegyszerűbb keretekben.

Eszerint a székesfőváros központi pénztára és a tíz kerületi pénztár fogadná el a községi takarékpénztár részére a betéteket, teljesítené a kifizetéseket, egyszóval bonyolítaná le a szorosabb értelemben vett pénztári ügyleteket.

A takarékpénztár üzletét és ügyeit pedig, teljesen önálló hatáskörrel, egy, a törvényhatósági közgyűlés kebeléből választandó 6–8 tagú takarékpénztári intéző bizottság vezetné az ügyvivő igazgató útján. A takarékpénztári intéző bizottság a törvényhatósági közgyűlés mindenkori újjáalakulása alkalmával természetesen újból volna választandó.

A takarékpénztári intéző bizottság választaná meg az ügyvivő igazgatót, aki utasításait az intéző bizottságtól nyerné.

A takarékpénztár vezetésére és kezelésére felügyelne egy, ugyancsak a törvényhatósági közgyűlés kebeléből alakítandó 3–4 tagú takarékpénztári ellenőrző bizottság.

Egyéb szervekre, véleményünk szerint, egyelőre nincs szükség.

A takarékpénztári intéző és ellenőrző bizottságok megalakítására és működésére vonatkozó intézkedéseket, mint általában a takarékpénztár szervezésére és ügyvitelére vonatkozó utasításokat a közgyűlés határozata után kidolgozandó üzletszabályzat lenne hivatva megállapítani.

Ami pedig a létesítendő takarékpénztár üzletkört illeti, annak — nézetünk szerint — egyelőre a következőkre kellene kiterjednie:

- a) hogy elfogad betéteket takarékpénztári betéti könyvre, pénztárjegyre és folyószámlára;
- b) pénzkészletéből értékpapírokat vásárol;
- c) ugyancsak pénzkészletéből jelzálogkölcsonöket folyósít;
- d) értékpapírokat kölcsönöket és előlegeket ad;
- e) bevezeti a cheque- és clearing-ügyleteket;
- f) elfogad befizetéseket a községi pénztár javára és helyette kifizetéseket teljesít.

Meggyőződésünk az, hogy másként, mint a vázolt szerény keretekben, a községi takarékpénztár létesítéséhez fogni nem lehet, mert a fővárost nem szabad kitenni annak, hogy egy nagy arányokban, nagy várakozásokkal meginduló vállalata kudarcot valljon. De meggyőződésünk az is, hogy a javasolt keretek mellett leginkább van biztosítva a siker.

Javasoljuk, méltóztassék a törvényhatósági bizottság közgyűléséhez a következő előterjesztést intézni:

határozza el a közgyűlés,

1. hogy takarékpénztári üzletet létesít s azt „Budapest székesfőváros községi takarékpénztára” néven a kereskedelmi cégek jegyzékébe bevezetetti;

2. hogy a takarékpénztár tulajdonképeni pénztári ügyleteinek lebonyolítására (befizetések elfogadására és kifizetések teljesítésére) a székesfőváros központi pénztárát és kerületi pénztárait veszi igénybe;

3. hogy a takarékpénztár üzletkörébe felveszi a betéti könyvre, pénztárjegyre és folyószámlára elhelyezhető betéti üzletet, értékpapírok vásárlását, jelzálogkölcsonök nyújtását, az értékpapírokat adandó kölcsön- és előleg-üzletet, s a cheque- és clearing-ügyleteket; a takarékpénztár elfogad a községi pénztár javára (akár közvetlenül, akár folyószámla vagy cheque útján) történő befizetéseket és helyette kifizetéseket teljesít;

4. hogy a takarékpénztári betétekért s általában a takarékpénztárral szemben fennálló követelésekért a főváros egész vagyonával és összes jövedelmével felelős;

5. hogy a takarékpénztár üzleteit és ügyeit, teljesen önálló hatáskörrel, egy, a törvényhatósági közgyűlés kebeléből választandó takarékpénztári intéző bizottság vezeti, az ügyvivő igazgató útján, kit maga az intéző bizottság választ; a felügyeletet pedig az ugyancsak a közgyűlés kebeléből alakítandó ellenőrző bizottság gyakorolja;

6. hogy a takarékpénztár üzleti főnöke a községi alapot illeti;

7. végül utasítsa a közgyűlés a tanácsot, hogy ezen határozatnak kormányhatósági jóváhagyása után a községi takarékpénztár üzletszabályzatát terjessze a közgyűlés elé.

Budapest, 1905. április 22. A pénzügyi és gazdasági ügyosztály: *Vasziévi János dr. s. k.*, tanácsnok. *Déri Ferencz dr. s. k.*, tanácsjegyző.

Ezen előterjesztést a pénzügyi és gazdasági bizottmány általánosságban több ülésen keresztül tárgyalta s június hó 5-én kimondotta, hogy: 1. kívánja a községi takarékpénztár létesítését s annak „Budapest székesfőváros községi takarékpénztára” néven a kereskedelmi cégek jegyzékébe való bevezetését; 2. kívánja, hogy ezen intézetért a székesfőváros egész vagyonával és összes jövedelmeivel feleljen és 3. hogy a takarékpénztár tiszta jövedelme első sorban tartalékalap gyűjtésére s azután városi közczélokra szolgáljon.

Kívánta mindenekelőtt azt, hogy tiszttássák, vajjon egy ily községi takarékpénztár létesítéséhez a kormány elvileg hozzájárulna-e? E kérdésre azonban az évben érdemleges válasz nem jött.

A hatósági tűzkárbiztosító intézet felállítása és a tűzoltói járulékok rendszeresítése tárgyában tett felterjesztésre sürgetés dacára, ezen év folyamán sem érkezett válasz.

A hirdetési ügy egységes rendezése tekintetében folytatott tanulmányok az 1905. év folyamán konkrét eredményekre még nem vezettek.

A községi önálló örökösödési adó és a községi vagyonátruházási illetékpótlék ügyében a miniszterium részéről döntés nem történt.

III.

Zárszámadás.

A zárszámadási eredményeket az alábbi táblázat tünteti fel; ezen számszerű összeállításokban a zárszámadási adatok — amennyiben külön más megemlítve nincs — az előirási eredményeket jelzik.

Bevételek¹

266

Megnevezés	Hátralék az 1905. év kezdetén	Új előírás az 1905. év folyamán	Összesen	Lerovás az 1905. év folyamán	Hátralék az 1905. év végén	1905. évre engedélyezett összeg			Eszerint az 1905. évi előírás az engedélyezett összegnél	
						költségvetés szerint	póthitel útján	összesen	több	kevesebb
I. Rendes bevételek	3,853.833	38,010.684	41,864.517	37,547.211	4,317.306	39,609.758	420.570	40,030.328	418.091	2,437.735
II. Rendkívüli „	395.247	1,300.457	1,695.704	1,378.741	316.963	1,412.431	269.603	1,682.034	—	381.577
Összesen	4,249.080	39,311.141	43,550.221	38,925.952	4,634.269	41,022.189	690.173	41,712.362	418.091	2,819.312
III. Ingatlanok értékesítéséből	169.154	84.097	253.250	84.097	169.154	50.000	—	50.000	34.097	—
IV. Kölcsönpenzekből	14,419.473	1,010.483	15,429.956	589.308	14,840.649	—	—	—	—	—
V. Tőkeforgalom	11,658.862	13,628.326	25,287.188	20,051.972	5,235.216	—	—	—	—	—
VI. Átfutók	5,329.765	2,635.621	7,965.387	2,921.329	5,044.058	—	—	—	—	—
VII. Ker. elüljáróságok pénzforgalma	—	3,691.318	3,691.318	3,691.318	—	—	—	—	—	—
Összes bevételek	33,826.335	60,360.956	96,187.322	66,263.976	29,923.345	—	—	—	—	—
Pénztári maradvány az 1905. év kezdetén	—	—	—	709.032	—	—	—	—	—	—
Mindössze	—	—	—	66,973.009	—	—	—	—	—	—

¹ 1 K-ig terjedhető eltérések a fillérek figyelmen kívül hagyásából erednek.

Kiadások¹

Megnevezés	Hátralék az 1905. év kezdetén	Új előírás az 1905. év folyamán	Összesen	Lerovás az 1905. év folyamán	Hátralék az 1905. év végén	1905. évre engedélyezett összeg			Eszerint az 1905. évi előírás az engedélyezett összegnél	
						költségvetés szerint	póthitel útján	összesen	több	kevesebb
I. Rendes kiadások	1,227.328	38,616.564	39,843.892	38,517.499	1,326.393	39,093.595	574.976	39,668.571	209.033	1,261.041
II. Rendkívüli „	97.188	2,124.898	2,222.086	2,142.989	79.097	1,928.594	115.197	2,043.791	81.107	—
Összesen	1,324.516	40,741.462	42,065.978	40,660.488	1,405.490	41,022.189	690.173	41,712.362	290.140	1,261.041
III. Eladott ingatlanokért járó bevételekből fődőzendő kiadások	1,205.670	189.208	1,394.878	205.496	1,189.382	50.000	—	50.000	139.208	—
IV. Kölcsönpenzekből fődőzött kiadások	10.239	4,216.146	4,226.385	4,219.289	7.096	2,931.380	—	2,931.380	1,284.766	—
V. Tőkeforgalom	265.949	13,624.626	13,890.575	13,653.400	237.175	—	—	—	—	—
VI. Átfutók	1,083.643	2,815.145	3,898.788	3,520.809	377.979	—	—	—	—	—
VII. A ker. elüljáróságok pénzforgalma	—	3,691.318	3,691.318	3,691.318	—	—	—	—	—	—
Összes kiadás	3,890.018	65,277.904	69,167.923	65,950.800	3,217.122	—	—	—	—	—
Pénztári maradvány az 1905. év végével	—	—	—	1,022.209	—	—	—	—	—	—
Egyenlő a bevétellel	—	—	—	66,973.009	—	—	—	—	—	—

¹ Lásd a bevételekhez írt jegyzetet.

267

A tényleg foganatosított kiadások és bevételek (lerovási) eredményét a következő összesítés mutatja:

	1903	1904	1905
Rendes kiadás	35,826.047 K	36,801.682 K 43 f	38,517.498 K 56 f
Rendkívüli kiadás	1,158.154 „	1,258.978 „ 03 „	2,142.989 „ 35 „
Összesen	36,984.201 K	38,060.660 K 46 f	40,660.487 K 91 f
Rendes bevétel	36,134.301 K	37,725.123 K 44 f	37,547.211 K 47 f
Rendkívüli bevétel	451.019 „	443.950 „ 42 „	1,378.741 „ 40 „
Összesen	36,585.330 K	38,169.073 K 86 f	38,925.952 K 87 f
Tehát bevételi hiány 1,734.535 K 04 f			

A bevételhez azonban hozzáadandó a kezdő pénzkészletből, illetve az 1904. évben elért feleslegből póthitel útján engedélyezett 184.850 K, valamint az 1903. évi zárszámadási feleslegből az 1905. évi költségvetési hiány fedezésére engedélyezett 300.000 K, ennél fogva a költségvetéshez képest jelentkező kedvezőtlenebb eredmény végösszege 1,249.685 K 04 f.

Az 1904. évi zárszámadás szerinti készlet volt 5,481.247 K 72 f
levonva az 1905. évi kezelési hiányt 1,734.535 „ 04 „
marad az év végén készlet 3,746.712 K 68 f

Ezt az 1905. év rovására az 1906. évben várhatólag terheli 4,783.675 K 64 f
és az 1906. évi költségvetési hiánynak pótlására engedélyezett 350.000 „ — „
kiadás, marad 1,386.962 K 96 f
mint az 1903. év végén jelentkező hiány.

A községi alap zárszámadásának főösszesítését, a 210—211. oldalon közölt táblázat mutatja.

A zárszámadás II. fejezetén a (budai) sorskölcson törlesztési alap számadásait adja. Ez a kölcson rég ki van merítve s így a költségvetésben külön számadásai nincsenek, szükséglete a községi alapnál a tőketörlesztés és kamatok fejezetén nyer elszámolást. Minthogy azonban a törlesztési terv szerint egy törlesztési tartalékalap volt létesítendő, a zárszámadásban ennek külön fejezet nyitott, minek folytán a további alapok számadása a költségvetéshez képest eggyel eltolódott. (L. bővebben az 1902-iki évkönyvben és a kölcson-ügynél.)

A zárszámadás továbbá az előbb felsorolt alapok részletes számadásait adja, melyek összesítését a következőkben ismertetjük:

Kisajátítási alap.¹⁾

	1903	1904	1905
Rendes kiadások	917.880 K	1,213.722 K 33 f	764.283 K 40 f
Tőkeforgalom	585.694 „	1,348.028 „ 40 „	1,052.755 „ 63 „
Átutók	26.287 „	86.653 „ 19 „	57.407 „ 46 „
Összes kiadás	1,529.861 K	2,648.473 K 92 f	1,874.446 K 49 f
Rendes bevételek	265.660 K	280.007 K 90 f	429.461 K 81 f
Rendkívüliek	6.900 „	1.292 „ — „	21.353 „ 80 „
Tőkeforgalom	585.694 „	1,348.098 „ 40 „	1,052.755 „ 63 „
Átutók	26.687 „	86.653 „ 19 „	57.407 „ 56 „
Összes bevétel	885.031 K	1,716.051 K 49 f	1,560.978 K 79

20 millió koronás burkoló kölcsön alap.²⁾

	1905
Rendes kiadások	2,003.724 K 10 f
Tőkeforgalom	19,702.599 „ 98 „
Átutók	676.919 „ 50 „
Összes kiadás	22,383.243 K 58 f
Rendes bevételek	528.610 K 99 f
Rendkívüliek	19,399.999 „ 98 „
Tőkeforgalom	19,702.599 „ 98 „
Átutók	676.919 „ 50 „
Összes bevétel	40,308.130 K 45 f

Szent Rókus-kórházi alap.

	1903	1904	1905
Rendes kiadások	2,142.233 K	2,214.720 K 41 f	2,170.801 K 74 f
Rendkívüliek	139.691 „	114.108 „ 25 „	241.627 „ 51 „
Tőkeforgalom	20.402 „	149.720 „ 70 „	39.791 „ 95 „
Átutók	1,963.193 „	1,328.106 „ 60 „	2,067.160 „ 68 „
Összesen	4,265.519 K	3,806.655 K 96 f	4,519.381 K 88 f
Rendes bevételek	2,288.163 K	2,328.782 K 08 f	2,112.247 K 53 f
Rendkívüliek	3.772 „	2.286 „ 46 „	136 „ 36 „
Tőkeforgalom	20.875 „	1,53.822 „ 55 „	41.456 „ 30 „
Átutók	1,963.193 „	1,382.106 „ 60 „	2,067.160 „ 68 „
Összesen	4,276.005 K	3,812.997 K 69 f	4,222.000 K 87 f

Szent János-kórházi alap.

	1903	1904	1905
Rendes kiadások	857.647 K	909.491 K	987.103 K 16 f
Tőkeforgalom	1.620 „	72.940 „	9.752 „ — „
Átutók	722.225 „	538.169 „	788.480 „ 59 „
Összesen	1,581.493 K	1,520.600 K	1,785.335 K 75 f
Rendes bevételek	845.939 K	870.358 K	922.310 K 40 f
Rendkívüliek	— „	12.016 „	100 „ — „
Tőkeforgalom	1.620 „	74.008 „	9.752 „ — „
Átutók	722.225 „	538.169 „	788.480 „ 59 „
Összesen	1,569.784 K	1,494.551 K	1,720.642 K 99 f

¹⁾ Történetét és jellegét l. az 1902. évkönyvben.

²⁾ Ezen alap számadásai az 1905. évi zárszámadásban először jelentkeznek. A kölcson felvételét és rendeltetését illetőleg l. az évkönyv 1904. folyamát.

Szegény-alap.

	1903	1904	1905
Rendes kiadások	916.342 K	997.195 K	991.955 K 36 f
Rendkívüliek	14.035 „	— „	— „ — „
Tőkeforgalom	34.491 „	231.110 „	118.191 „ 55 „
Átfutók	58.094 „	39.533 „	44.584 „ 32 „
Ker. eljárásságok pénzforgalma	329.825 „	352.581 „	360.224 „ 01 „
Összesen	1.352.788 K	1.620.419 K	1.514.955 K 24 f

Rendes bevételek	948.195 K	994.561 K	1.083.371 K 59 f
Rendkívüliek	3.450 „	4.135 „	17.130 „ 55 „
Tőkeforgalom	37.992 „	243.880 „	123.124 „ 30 „
Átfutók	58.094 „	39.533 „	44.584 „ 32 „
Ker. eljárásságok pénzforgalma	329.825 „	352.581 „	360.224 „ 01 „
Összesen	1.377.558 K	1.634.690 K	1.628.434 K 77 f

József-flárvaházi alap.

Rendes kiadások	50.084 K	60.775 K	48.915 K 20 f
Tőkeforgalom	67.926 „	254.078 „	44.267 „ 05 „
Átfutók	24.190 „	26.142 „	26.203 „ 80 „
Összesen	142.201 K	340.995 K	119.395 K 05 f

Rendes bevételek	44.726 K	44.249 K	48.964 K 42 f
Rendkívüliek	16.942 „	2.000 „	22.876 „ 05 „
Tőkeforgalom	68.868 „	258.901 „	45.856 „ — „
Átfutók	24.190 „	26.142 „	26.203 „ 80 „
Összesen	154.737 K	331.291 K	143.900 K 27 f

Erzsébet-leányvári alap.

Rendes kiadások	36.810 K	47.166 K	43.274 K 06 f
Tőkeforgalom	44.779 „	73.552 „	10.100 „ — „
Átfutók	24.113 „	24.171 „	24.079 „ 60 „
Összesen	105.703 K	144.888 K	77.453 K 66 f

Rendes bevételek	33.232 K	36.458 K	45.642 K 48 f
Rendkívüliek	22.095 „	8.640 „	100 „ — „
Tőkeforgalom	45.828 „	74.840 „	11.585 „ 77 „
Átfutók	24.113 „	24.171 „	24.079 „ 60 „
Összesen	125.270 K	144.108 K	81.407 K 85 f

Mayer Ferencz árvaházi alap.

Rendes kiadások	34.813 K	54.624 K	41.542 K 73 f
Tőkeforgalom	107.014 „	89.677 „	12.856 „ — „
Átfutók	16.583 „	16.077 „	18.052 „ 90 „
Összesen	158.311 K	160.377 K	72.451 K 63 f

Rendes bevételek	23.469 K	39.107 K	44.277 K 06 f
Rendkívüliek	— „	3.056 „	1.000 „ — „
Tőkeforgalom	107.569 „	91.825 „	13.609 „ 02 „
Átfutók	16.483 „	16.077 „	18.052 „ 90 „
Összesen	147.532 K	150.064 K	76.938 K 98 f

Községi szeretetházi alap.

	1903	1904	1905
Rendes kiadások	33.081 K	41.247 K	32.967 K 38 f
Tőkeforgalom	41.210 „	107.267 „	23.196 „ — „
Átfutók	10.111 „	10.120 „	10.080 „ 64 „
Összesen	84.402 K	158.634 K	66.244 K 02 f

Rendes bevételek	36.196 K	30.086 K	31.591 K 99 f
Rendkívüliek	5.400 „	— „	— „ — „
Tőkeforgalom	41.210 „	109.003 „	23.203 „ 52 „
Átfutók	10.111 „	10.120 „	10.080 „ 64 „
Összesen	92.917 K	149.213 K	64.876 K 15 f

Köztemető-alap.

Rendes kiadások	190.514 K	205.364 K	220.546 K 37 f
Rendkívüliek	125.097 „	125.763 „	61.369 „ 98 „
Tőkeforgalom	120.169 „	65.790 „	185.818 „ 92 „
Átfutók	13.896 „	8.925 „	12.004 „ 88 „
Összesen	449.678 K	405.842 K	479.740 K 15 f

Rendes bevételek	349.945 K	380.519 K	418.440 K 53 f
Rendkívüliek	22.200 „	21.600 „	52.031 „ 95 „
Tőkeforgalom	134.396 „	83.334 „	203.951 „ 45 „
Átfutók	13.896 „	8.925 „	12.004 „ 88 „
Összesen	520.438 K	494.379 K	686.428 K 81 f

Budapesti magyar népszínházi alapítvány.

Rendes kiadások	34.831 K	47.695 K	20.885 K 72 f
Rendkívüliek	24.837 „	27.430 „	35.695 „ 87 „
Ingatlanok vétele	— „	— „	— „ — „
Kölcsönpénzekből	— „	— „	215.904 „ 47 „
Tőkeforgalom	48.000 „	10.000 „	356.000 „ — „
Átfutók	5.204 „	2.640 „	9.069 „ 43 „
Összesen	112.872 K	87.737 K	637.555 K 49 f

Rendes bevételek	84.255 K	30.608 K	26.210 K 49 f
Kölcsönpénzekből	— „	— „	300.090 „ — „
Tőkeforgalom	48.000 „	10.000 „	56.000 „ — „
Átfutók	5.204 „	2.640 „	9.069 „ 43 „
Összesen	137.459 K	43.248 K	391.279 K 92 f

Tiszti nyugdíjalap.

Rendes kiadások	102.619 K	108.095 K	518.109 K 93 f
Tőkeforgalom	677.630 „	1.352.770 „	906.900 „ — „
Átfutók	400 „	10 „	74 „ 99 „
Összesen	780.649 K	1.460.875 K	1.425.084 K 22 f

Rendes bevételek	446.893 K	464.777 K	115.019 K 36 f
Tőkeforgalom	677.630 „	1.368.900 „	909.367 „ 50 „
Átfutók	400 „	10 „	74 „ 99 „
Összesen	1.124.923 K	1.833.687 K	1.024.461 K 85 f

Gyámtartalék alap.

	1903	1904	1905
Rendes kiadások	159.286 K	181.134 K	179.338 K 96 f
Rendkívüliek	— „	— „	675 „ 04 „
Tőkeforgalom	535.295 „	169.000 „	136.854 „ — „
Átfutók	4.021 „	— „	— „ — „
Összesen	698.602 K	350.134 K	316.867 K — f
Rendes bevételek	174.522 K	183.057 K	203.512 K 93 f
Tőkeforgalom	543.585 „	169.000 „	136.854 „ — „
Átfutók	4.021 „	— „	— „ — „
Összesen	722.128 K	352.057 K	340.366 K 93 f

Albrecht Hildegardé alap.

Rendes kiadások	5.473 K	4.974 K	2.403 K 70 f
Tőkeforgalom	235.110 „	302.910 „	215.963 „ 60 „
Átfutók	1.118 „	17 „	10 „ — „
Összesen	241.772 K	207.901 K	218.377 K 30 f
Rendes bevételek	37.672 K	43.178 K	42.286 K 91 f
Tőkeforgalom	235.110 „	306.285 „	215.963 „ 60 „
Átfutók	1.188 „	17 „	10 „ — „
Összesen	273.971 K	349.480 K	258.260 K 51 f

Lipótvárosi templomépítési alap.

Rendes kiadások	267.854 K	352.693 K	545.988 K 16 f
Tőkeforgalom	— „	5.569 „	— „ — „
Átfutók	358 „	659 „	1.015 „ 77 „
Összesen	268.212 K	358.921 K	547.003 K 93 f
Rendes bevételek	131 K	7.224 K	2.742 K 04 f
Rendkívüliek	270.000 „	342.500 „	529.000 „ — „
Tőkeforgalom	— „	5.569 „	— „ — „
Átfutók	358 „	659 „	1.015 „ 77 „
Összesen	270.490 K	355.952 K	532.757 K 81 f

Népkonyha alap.

Rendes kiadások	9.617 K	9.142 K	11.549 K 23 f
Tőkeforgalom	8.000 „	47.448 „	27.191 „ 31 „
Összesen	17.617 K	56.590 K	38.740 K 54 f
Rendes bevételek	10.980 K	11.197 K	8.906 K 68 f
Tőkeforgalom	8.000 „	49.000 „	27.191 „ 31 „
Összesen	18.980 K	60.197 K	36.097 K 99 f

Szabadságharcz-szobor-alap.

Rendes kiadások	— K	204 K	7.723 K 62 f
Tőkeforgalom	361.997 „	27.990 „	32.300 „ — „
Átfutók	— „	— „	1.000 „ — „
Összesen	361.997 K	28.194 K	41.023 K 62 f
Rendes bevételek	24.628 K	24.022 K	24.036 K 80 f
Tőkeforgalom	370.572 „	27.990 „	32.300 „ — „
Átfutók	— „	— „	1.000 „ — „
Összesen	395.200 K	52.012 K	57.336 K 80 f

A székesfővárosi alkalmazottak segélyalapja.

	1903	1904	1905
Rendes kiadások	9.456 K	9.754 K	9.300 K — f
Rendkívüliek	— „	2.190 „	— „ — „
Tőkeforgalom	116.281 „	97.800 „	104.890 „ 18 „
Átfutók	162 „	265 „	60 „ 78 „
Összesen	125.900 K	110.009 K	114.250 K 96 f
Rendes bevételek	22.358 K	23.038 K	23.634 K 19 f
Tőkeforgalom	116.281 „	97.800 „	104.890 „ 18 „
Átfutók	162 „	265 „	60 „ 78 „
Összesen	138.803 K	121.102 K	128.585 K 15 f

Bogdanovits István leányvárházi alap.

Rendes kiadások	5.054 K	4.697 K	5.769 K 04 f
Tőkeforgalom	25.600 „	122.225 „	26.900 „ — „
Összesen	30.654 K	126.922 K	32.669 K 04 f
Rendes bevételek	26.547 K	26.533 K	28.679 K 56 f
Tőkeforgalom	25.600 „	125.600 „	26.900 „ — „
Átfutók	— „	— „	— „ — „
Összesen	52.147 K	152.133 K	55.579 K 56 f

Vécsey János és Szathmáry Borbála-féle lelenczházi alap.

Rendes kiadások	28.200 K	36.064 K	36.461 K 24 f
Tőkeforgalom	16.000 „	50.212 „	9.000 „ — „
Átfutók	1.710 „	208 „	13 „ 92 „
Összesen	45.910 K	86.484 K	45.475 K 16 f
Rendes bevételek	35.905 K	40.886 K	40.279 K 81 f
Tőkeforgalom	16.000 „	51.900 „	9.000 „ — „
Átfutók	1.710 „	208 „	13 „ 92 „
Összesen	53.615 K	92.994 K	49.293 K 73 f

Szt. Rókus-kórházi tartalék-alap.

Rendes kiadások	2.289 K	1.982 K	1.937 K 64 f
Tőkeforgalom	19.864 „	84.295 „	8.361 „ 78 „
Átfutók	— „	— „	23 „ 17 „
Összesen	22.153 K	86.277 K	10.322 K 59 f
Rendes bevételek	13.065 K	5.077 K	9.253 K 64 f
Tőkeforgalom	19.864 „	86.995 „	8.361 „ 78 „
Átfutók	— „	— „	23 „ 17 „
Összesen	32.929 K	92.072 K	17.638 K 59 f

Szt. János-kórházi tartalék-alap.

Rendes kiadások	1.144 K	991 K	864 K 85 f
Tőkeforgalom	5.187 „	13.183 „	2.264 „ 98 „
Összesen	6.331 K	14.174 K	3.129 K 83 f
Rendes bevételek	3.733 K	1.450 K	2.483 K 38 f
Tőkeforgalom	5.187 „	13.520 „	2.264 „ 98 „
Összesen	8.920 K	14.970 K	4.748 K 36 f

Erzsébetvárosi templomépítési alap.¹

	1903	1904	1905
Rendes kiadások	17.023 K	7.739 K	1.894 K 86 f
Áltatók	—	—	—
Összesen	17.023 K	7.739 K	1.894 K 86 f
Rendes bevételek	25.690 K	9.000 K	1.820 K 08 f
Közbányai templomépítési alap. ²			
Rendes kiadások	3.091 K	— K	— K — f
Áltatók	—	1.459 f	—
Összesen	3.091 K	1.459 K	— K — f
Rendes bevételek	19.000 K	— K	— K — f

A letétek a vagyonállag kimutatásánál fognak figyelembe vételni.

IV.

Vagyonállag.

A székesfőváros vagyonát az 1905. év december 31-iki állapot szerint a következő táblázat tünteti fel:

¹⁻² A templomépítkezések u. is befejezést nyertek.

V a g y o n

É v	Ingatlanok	Bútorok, felsze- relések	Anyagok, ter- mesztmények	Cselekvő tőkék	Haszonvételi jogok ¹	Cselekvő hátralékok	Pénzkészlet	Összesen
1902	300,294.800	1,860.650	1,678.930	8,823.386	4,482.000	21,845.322	1,318.106	340,273.194
1903	302,985.600	2,575.127	1,436.720	2,199.211	4,317.920	21,391.799	893.067	335,799.444
1904	327,333.900	5,332.000	1,215.080	11,366.413	5,004.340	25,230.640	709.032	376,191.946
1905	331,250.000	5,632.134	1,394.827	5,151.748	5,762.480	25,184.204	1,022.209	375,397.603

¹ 3 évi jövedelem átlagának 5% tőkésítésével számítva.

T e h e r

Tiszta vagyon

É v	Adósság	Folyó tartozás	Kétes követelések	Összesen	Tiszta vagyon
1902	131,562.619	3,145.977	3,039.250	142,520.009	197,753.185
1903	132,110.803	7,807.060	826.601	145,462.396	190,337.048
1904	146,801.170	8,775.050	834.707	161,057.075	215,134.871
1905	145,280.014	8,077.712	840.048	158,981.449	216,134.871

¹ A fentartott hitelek hozzászámítása.

Az alapok és alapítványok vagyonát az 1905. év záró eredményei szerint a következő adatok tüntetik fel:

Sorskölcson törlesztési alap.

Lásd a hitelügynél.

Kisajátítási alap.

I. Vagyon:	1903	1904	1905
a) Ingatlanok	4,597.208 K	6,545.503 K	7,083.459 K — f
b) Cselekvő tőkék	70.000 „	105.000 „	415.000 „ — „
c) Cselekvő hátralékok	272.946 „	376.098 „	315.757 „ — „
d) Pénzkészlet	44.514 „	116.717 „	132.277 „ — „
Összesen	4,984.668 K	7,143.318 K	7,946.493 K — f

II. Teher:

Folyó tartozásokban	7,277.471 K	8,420.748 K	9,001.633 K — f
Az év végén tiszta teher	2,292.802 K	1,277.430 K	1,055.139 K — f

ami az 1904. évi tiszta teherhez képest 222.291 K teherapadást jelent.

A 20 millió koronás burkoló kölcsonalap vagyonieltára.

Vagyon:

A) Burkoló anyagok készlete 67.298 K (I. C) alatt.	
B) Cselekvő tőkék	16,968.000 K
C) Cselekvő hátralékok	1,041.198 „
D) Pénzkészlet 1905. végén	8.006 „
Összesen	18,017.204 K

Teher:

A) Adósság	20,000.000 K
B) Folyó tartozások	92.317 „
Összesen	20,092.317 K
Tiszta teher	2,075.113 K

Szt. Rókus-kórházi alap.

Összes vagyon	7,765.766 K	8,096.414 K	8,171.672 K — f
„ teher	2,739.050 „	2,344.334 „	2,602.478 „ — „
Tiszta vagyon	5,026.716 K	5,752.080 K	5,569.194 K — f

Szt. János-kórházi alap.

Összes vagyon	1,727.878 K	1,770.122 K	1,967.278 K — f
„ teher	1,028.627 „	1,013.214 „	1,233.596 „ — „
Tiszta vagyon	699.251 K	756.908 K	733.682 K — f

Szegényalap.

Összes vagyon	3,717.513 K	3,782.043 K	3,890.058 K — f
„ teher	50.906 „	49.602 „	74.652 „ — „
Tiszta vagyon	3,666.606 K	3,732.441 K	3,819.406 K — f

József-flárvaházi alap.

	1903.	1904.	1905.
Összes vagyon	2,018.984 K	2,120.205 K	2,142.513 K — f
„ teher	20.241 „	21.500 „	21.458 „ — „
Tiszta vagyon	1,998.743 K	2,098.705 K	2,121.055 K — f

Erzsébet-leányárvaházi alap.

Összes vagyon	1,090.350 K	1,152.999 K	1,150.754 K — f
„ teher	14.795 „	13.035 „	8.092 „ — „
Tiszta vagyon	1,075.545 K	1,139.964 K	1,142.662 K — f

Mayer Ferenc-árvaházi alap.

Összes vagyon	795.722 K	821.254 K	813.709 K — f
„ teher	14.551 „	14.426 „	8.790 „ — „
Tiszta vagyon	781.221 K	806.828 K	804.919 K — f

Közégi szeretetházi alap.

Összes vagyon	724.174 K	1,048.960 K	1,048.495 K — f
„ teher	9.136 „	9.785 „	8.726 „ — „
Tiszta vagyon	715.037 K	1,040.175 K	1,039.769 K — f

Köztemető alap.

Összes vagyon	1,535.022 K	1,672.590 K	1,883.563 K — f
„ teher	1,173.770 „	726.117 „	1,102.209 „ — „
Tiszta vagyon	361.252 K	946.473 K	781.354 K — f

Budapesti magyar népszínházi alapítvány.

Összes vagyon	2,223.532 K	2,085.360 K	2,606.290 K — f
„ teher	464.487 „	500.509 „	770.789 „ — „
Tiszta vagyon	1,759.044 K	1,584.851 K	1,835.501 K — f

Tiszti nyugdíjalap.

Összes vagyon	5,905.643 K	6,249.890 K	6,652.547 K — f
„ teher	4.610 „	4.590 „	4.590 K — f
Tiszta vagyon	5,901.033 K	6,245.800 K	6,647.957 K — f

Gyámtartalék-alap.

Összes vagyon	1,586.424 K	1,623.215 K	1,647.300 K — f
„ teher	19 „	112 „	27 „ — „
Tiszta vagyon	1,586.404 K	1,623.103 K	1,647.273 K — f

Albrecht-Hildegard-alap.

Összes vagyon	717.112 K	753.816 K	792.978 K — f
„ teher	18 „	30 „	40 „ — „
Tiszta vagyon	717.094 K	753.786 K	792.938 K — f

Lipótvárosi templomépítési alap.

Összes vagyon	18.415 K	17.669 K	6.391 K — f
„ teher	12.343 „	14.585 „	18.363 „ — „
Tiszta vagyon	6.072 K	3.084 K	—
Teher	—	—	11.972 K — f

Népkönyhaalap.

	1903	1904	1905
Összes vagyon	220.114 K	221.134 K	217.819 K — f
„ teher	2.816 „	2.320 „	2.006 „ — „
Tiszta vagyon	217.298 K	218.814 K	215.813 K — f

Szabadságharcoszobor-alap.

Összes vagyon	593.953 K	613.299 K	628.926 K — f
„ teher	— „	— „	170 „ — „
Tiszta vagyon	593.953 K	613.299 K	628.756 K — f

Székesfehérvári alkalmazottak segélyalapja.

Összes vagyon	185.565 K	196.515 K	210.780 K — f
„ teher	91 „	— „	— „ — „
Tiszta vagyon	185.474 K	196.515 K	210.780 K — f

Bogdanovits István-alap.

Összes vagyon	497.970 K	504.612 K	526.884 K — f
„ teher	31 „	31 „	31 „ — „
Tiszta vagyon	497.939 K	504.581 K	526.853 K — f

Vécsey János és Szathmáry Borbála-alap.

Összes vagyon	577.343 K	598.870 K	602.133 K — f
„ teher	1.835 „	605 „	433 „ — „
Tiszta vagyon	575.508 K	598.265 K	601.700 K — f

Erzsébetvárosi templomépítési alap.

Összes vagyon	5.858 K	75 K	— K — f
„ teher	6.757 „	12 „	— „ — „
Tiszta } vagyon	+ — K	+ 63 K	— K — f
teher	- 1.198 K		

Kőbányai templomépítési alap.

Összes vagyon	563 K	203 K	5.403 K — f
„ teher	1.459 „	1.009 „	1.009 „ — „
Tiszta teher	806 K	806 K	4.394 K — f

Szent Rókus-kórházi tartalékalap.

Összes vagyon	101.633 K	104.228 K	111.344 K — f
„ teher	— „	— „	— „ — „
Tiszta vagyon	101.633 K	104.228 K	111.344 K — f

Szent János-kórházi tartalékalap.

Összes vagyon	15.647 K	16.119 K	17.712 K — f
„ teher	— „	— „	— „ — „
Tiszta vagyon	15.647 K	16.119 K	17.712 K — f

A felsorolt alapokhoz nem tartozó, a letétek közt kezelt 148 különféle alapítvány.

Összes vagyon	4.374.534 K	4.538.863 K	4.925.683 K — f
„ teher	— „	— „	— „ — „
Tiszta vagyon	4.374.534 K	4.538.863 K	4.925.683 K — f

A tanácsi rendes letétek között kezelt közcélú alapok és tömegek.

	1903	1904	1905
Összesen	978.266 K	879.240 K	997.003 K — f

A felsorolt alapok és alapítványok összes vagyona a vagyonság minősége szerint összesített főösszámzatokban a következőleg alakul:

Összes alapítványok vagyona.

Ingatlanok	10.777.344 K	12.157.215 K	12.957.615 K — f
Bútorok és felszerelési tárgyak	2.000.019 „	2.084.726 „	2.115.560 „ — „
Tőkek	20.388.706 „	20.901.937 „	21.699.190 „ — „
Folyó követelések	4.210.588 „	3.758.235 „	3.969.878 „ — „
Pénzkészlet (az év végén)	95.587 „	122.067 „	280.993 „ — „
Mindössze	37.472.945 K	39.024.180 K	41.021.236 K — f
az 1902., illetve 1904. évben	21.305.874 „	37.475.245 „	39.021.180 „ — „
Szaporodás	16.166.371 K	1.551.935 K	1.997.056 K — f

Összes alapítványok terhe.

Tőketartozások	743.164 K	739.693 K	1.036.079 K — f
Folyó tartozások	4.802.384 „	3.976.124 „	4.821.382 „ — „
Mindössze	5.545.548 K	4.715.817 K	5.857.461 K — f
az 1902., illetve 1904. évben	4.293.848 „	5.545.548 „	4.715.817 „ — „
Tehertöbblet	- 1.251.700 K	— „	1.141.644 „ — „
Tehersökkenés	+ — „	+ 829.731 „	— „ — „

Mérleg:

Összes vagyon	37.472.245 K	39.024.180 K	41.021.236 K — f
Összes teher	5.545.548 „	4.715.817 „	5.857.382 „ — „
Tiszta vagyon	31.926.696 K	34.308.363 K	35.163.854 K — f
az 1902., illetve 1903. évben	17.012.026 „	31.926.696 „	34.308.363 „ — „
Tiszta vagyonszaporulat	14.914.670 K	2.381.667 K	855.491 K — f

Letétek.

Az 1905. évi végző maradvány szerint számítva a következő összegekre rúgtak: (készpénz és értékben együttléve)

	1903	1904	1905
I. Központban:			
1. Tanácsi ideiglenes letétek	552.849 K	454.720 K	863.642 K — f
2. Tanácsi rendes letétek	12.315.859 „	11.370.203 „	16.461.879 „ — „
3. Törvényszéki ideiglenes letétek	108.283 „	108.308 „	108.308 „ — „
4. Törvényszéki rendes letétek	1.230.970 „	1.237.078 „	1.250.245 „ — „
Összesen	14.207.963 K	13.170.309 K	18.684.074 K — f
II. Kerületi elöljáróságoknál:			
Mindössze	179.882 „	102.528 „	158.359 „ — „
az 1902., illetve 1904. évben	14.387.845 K	13.272.837 K	18.842.433 K — f
Szaporodás	13.973.701 „	14.387.845 „	13.272.837 „ — „
Csökkenés	- 414.144 K	— K	5.569.596 K — f

Ezen felsorolt összes alapok és alapítványok *forgalma*, lerovási eredmény szerint, (beleértve a községi, sorskölcson és kisajátítási alapot és a letéteket is) bevételben 175,422.677 K, kiadásban 118,272.088 K, a különbözet a kezdő és végző pénzmaradvány különbözősége által van kiegyenlítve.

A központi pénztárak, mint gyámpénztárak forgalma

A) Készpénzben:	1903	1904	1905
Bevétel	11,595.594 K	13,858.067 K	19,412.636 K — f
Kiadás	11,458.857 „	13,729.951 „	19,276.046 „ — „
Pénztári maradvány	136.736 K	128.115 K	136.590 K — f

B) Értékekben:	1903	1904	1905
Bevétel	62,433.881 K	67,555.339 K	78,411.379 K — f
Kiadás	62,433.881 „	67,555.339 „	78,411.379 „ — „

C) Ideiglenes letétek:

Bevétel	307.227 K készpénz és	146.835 K érték
Kiadás	267.612 „ „ „	8.307 „ „
Maradvány:	39.615 K készpénz és	8.307 K érték.
A gyámoitak vagyona ugyanekkor	61,485.926	66,506.554
koronára rúgott ami a múlt évi	59,657.374	61,485.926
koronával szemben	1,828.552	5,020,628
korona szaporodásnak felel meg.		

A központi pénztárnak, mint adópénztárnak kivetési forgalma 43,526.455 koronára rúgott a m. évi 50,419.939 Kval szemben. Az adóeredmények részletesebb ismertetését az évkönyv XVI. fejezetében (adóügyek) fogjuk ismertetni.

Az összes pénzkezelési ágazatok 1905. évi forgalmának összesítése szerint volt a minden néven nevezendő

Bevétel	206,695.734 K	285,320.924 K	260,938.352 K — f
Kiadás	140,900.937 „	215,637.408 „	175,863.246 „ — „
Végző maradvány	65,795.096 K	69,683.516 K	85,075.106 K — f
Kiadás és végző maradvány	206,695.734 K	285,320.924 K	260,938.352 K — f

V.

A székesfőváros gazdaszata és vállalatai.

1. Földek.

Beépített telkek kiterjedése 406.701'31 □-öl, amiből a beépített terület 143.258'53 □-öltre rúgott. Ennek hozadéka, a keresztülvitt bérértékkel együtt, 9,204.190 Kra rúgott, becsértéke pedig 163,783.600 K volt. A be nem épített telkek (erdők, haszonbéres földek stb.) kiterjedése a főváros határában 12,397.525'79 □-ölet tettek, idegen határban 2,325.776'50 □-ölet, összesen 14,723.302'29 □-ölet; ennek jövedelme 325.606 K, becsértéke pedig 167,466.413 K volt.

2. Erdészet.

A mező- és erdőgazdasági üzem költségvetése az 1905. évi zárszámadás előírási adatai szerint a következőleg alakult:

Kiadás:

Erdészeti személyzet illetményei	29.354 K
Mezőőrök	47.755 „
Erdőművelés	42.865 „
Különfélék	282 „
Erdőültetés	4566 „
Összesen	124.822 K

Ezzel szemben a természetmennyek eladásából befolyt 25.773 K

3. Szőlő- és gyümölcsgazdaság.

A főváros mindkét szőlőtelepe ez évben a házi kezelés helyett hosszabb tartamra bérbé adatott.

A X. ker. *minta (homok) szőlőtelep* a közgyűlésnek 1905. évi márczius hó 16-án 332. sz. a. hozott határozatából 1905. évi január 1-től számított 20 évre a földművelésügyi miniszter úr kezelésében a m. kir. államkincstár részére adatott bérbé, azzal, hogy a nevezett miniszter a telepet közintézményi jelleggel mint szőlőtelepet tartozik fenntartani, évi 12.000 K haszonbért fizet a fővárosnak, s a bérlet lejártával az egész telepet összes tartozékaival együtt a további közintézményszerű kezelésre alkalmas állapotban tartozik a főváros birtokába visszabocsátani.

A III. ker. *amerikai szőlőtelep* a közgyűlésnek 1905. évi január hó 4-én 32. sz. a. kelt határozata alapján s a megtartott nyilvános árverésen beérkezett egyetlenn ajánlathoz képest 1904. évi november hó 1-től számított 15 évre bérbé adatott Sterio R. Sándor budapesti lakosnak, ki a telepet mint szőlőtelepet tartozik fenntartani, azt fokozatosan termőszőlővel beültetni, s a bérlet lejártával a szőlőt jó állapotban a fővárosnak birtokába visszabocsátani. A telep bére fejében a bérlet az első öt évben évi 227 K 50 f-ért, a 6—10. évben évi 260 K-t, a 11—15. évben pedig évi 292 K-t köteles fizetni.

A *minta (homok) szőlőtelepről* visszamaradt mintegy 2223 Hl. *borkészlet* értékesítését is megkísérelte a főváros, azonban a többszöri árverések daczára az év végéig csakis 726 Hl. volt eladható összesen 28.724 K-ért.

A *minta (homok) szőlőteleppel* kapcsolatos *gyümölcsfa iskola csemetái* közül ez évben 23.067 drb csemete és 5852 drb vadoncz volt eladható 4250 K-ért. 8380 drb csemete eladatlanul visszamaradt.

4. Közraktárak.

A Magyar Leszámitoló és Pénzváltó Bank által bérelt főv. közraktárak és elevátor 1905. évi üzleti eredménye kedvezőtlen volt, annyira, hogy a főváros a bérlet részére szerződésileg biztosított maximális évi 100.000 K segélyjárulékot teljes összegében volt kénytelen kifizetni.

6. Bányák.

A bányamivelés keretei az eddigiekhez képest nem változtak. A gellért-hegyi kavicsbánya kiadásai 10.367 Kra, bevételei (a felhasznált kavicsanyag keresztülvitt értéke) 18.006 Kra rúgtak. A bánya kibővítése iránt a mérnöki hivatal részéről előterjesztés tétetett.

7. Fürdők.

Fürdőink 1905. évi forgalmát a következő adatok mutatják.

I. Rudasfürdő. A gőzfürdőben megfürdött:

	1903	1904	1905
férfi	30.045	41.128	43.793
nő	4.699	6.119	6.785
Összesen	43.744	47.247	50.578
9 szalonfürdőben	7.949	8.356	8.012
11 porcellánfürdőben	2.676	2.524	1.876
17 márványfürdőben	6.287	7.822	7.742
I. oszt. kőfürdőben	8.831	9.117	8.974
II. " "	25.944	24.256	25.186
népfürdőben	35.576	39.632	38.738
uszdórában férfi	36.166	42.256	55.415
" nő	7.789	8.792	10.523
" gyermek	2.473	3.321	3.852
Összesen	46.448	54.369	69.790
Mindössze	177.455	203.323	210.896

Üzemköltségei zárszámadási előírás szerint:

	1903	1904	1905
<i>Kiadások:</i>			
Személyzet	17.903 K	18.617 K	18.282 K
Napszámosok	1.409 "	2.557 "	1.939 "
Bútorok és ruhaneműek javítása	7.977 "	9.453 "	10.998 "
Mosás	14.009 "	14.720 "	14.957 "
Fürdőszappan	1.062 "	1.504 "	1.227 "
Apró fürdőszerek	2.326 "	2.665 "	2.222 "
Tüzelőszer	16.188 "	17.590 "	15.007 "
Világítás	5.192 "	4.728 "	6.167 "
Épület és gépfentartás	15.676 "	9.450 "	10.153 "
Adók	7.566 "	4.180 "	3.726 "
Vízfogyasztás	13.938 "	11.588 "	15.372 "
Különfélék	4.377 "	4.717 "	4.159 "
Rendkívüliek	3.062 "	" "	" "
Összesen	110.692 K	101.776 K	104.208 K

Bevétel:

Fürdődíjak:			
a) Kád- és kőfürdők	46.958 K	63.042 K	51.291 K
b) Gőzfürdő	65.640 "	63.860 "	72.768 "
c) Népfürdő	10.024 "	11.172 "	11.013 "
d) Üszócsarnok	26.463 "	26.636 "	28.416 "
Lakószobák	424 "	575 "	800 "
Vendéglőhelyiségek	1.960 "	1.960 "	1.960 "
Különfélék	196 "	188 "	205 "
Összesen	151.659 K	167.435 K	166.458 K
Levonva a kiadást	110.692 "	101.776 "	104.208 "
Marad tiszta nyereség	40.967 K	65.659 K	62.250 K

Az Artézi-fürdőben a megfürdött személyek száma volt

	1903	1904	1905
Porcellán- és márványfürdők	27.156	26.021	26.521
Kőfürdők	14.922	14.156	14.172
Társasfürdőben 45.374 férfi	45.098 férfi	46.712 férfi	
" 56.204 nő	52.511 nő	54.522 nő	
Összesen	101.578	97.609	101.234
Tehát a fürdő összes forgalma	143.656	137.786	141.927

Az üzem anyagi eredményei a következők:

	1903	1904	1905
<i>Kiadás:</i>			
Személyzet	10.561 K	11.062 K	10.726 K
Napszámosok	2.429 "	2.164 "	2.138 "
Bútorok és ruhaneműek pótlása	1.882 "	1.711 "	1.742 "
Mosás	9.176 "	8.345 "	9.059 "
Fürdőszappan	260 "	297 "	197 "
Aprólékos fürdőszerek	604 "	395 "	410 "
Tüzelő szer	1.812 "	1.098 "	1.096 "
Világítás	1.045 "	1.283 "	1.101 "
Épületjókabartartás	5.197 "	3.598 "	4.935 "
Adók	4.966 "	4.664 "	4.698 "
Vízfogyasztás	3.500 "	3.355 "	2.862 "
Különfélék	1.999 "	2.355 "	2.597 "
Rendkívüliek	3.863 "	1.648 "	" "
Összesen	47.299 K	41.979 K	41.560 K

Bevétel:

Fürdődíjak	91.279 K	89.833 K	89.165 K
Lakószobák	1.253 "	1.132 "	1.422 "
Artézi kút víz eladása	7.020 "	8.537 "	13.010 "
Különfélék	263 "	255 "	686 "
Összesen	99.816 K	99.758 K	104.282 K
Levonva a kiadást	47.299 "	41.979 "	41.560 "
Marad tiszta nyereség	52.517 K	57.779 K	62.722 K

A fővárosi fürdők fejlesztése tekintetében az 1905. évben a következő fontosabb eredmények említendők fel:

A Sáros- és Rudasfürdőre nézve az 1904. évben megtartott eszmei tervpályázat eldöntése után a tanács felhívta a középítési igazgató urat, hogy a pályázaton szerzett tapasztalatoknak megfelelőleg a kiviteli pályázati feltételeket és építési programot egészítse ki. Ezen munkát közben gyakorlativá vált a Rudasfürdő telkeinek szabályozása, mert csakis ennek végleges eldöntésével lehetett a pályázatot a beépítésre kiírni. Ezen kérdés műszaki megoldása tekintetében azonban a főváros és a közmunkák tanácsa között nézeteltérések merültek fel, ami ismételt iratváltásra vezetett, úgy hogy a kérdés 1905-ben elintézését nem nyerhetett és a tanács a kiviteli pályázatra az érdekelt művészeket nem is hívta föl.

Ellenben a Sárosfürdőre nézve a tanács megállapította a kiegészített pályázati feltételeket és építési programot, s azok közlésével az érdekelt 4 műépítőt, nevezetesen Alpár Ignác, Sterk Izidor, Petz Samu, valamint Hegedüs Ármin és Sebestyén Artur műépítészeket a kiviteli tervpályázaton való részvételre fel is hívta, a tervek benyújtásának határidejét a tanács 1906 évi február hó 3-ában állapította meg.

Az Artézi-fürdő tervezési munkái ismét egy lépéssel haladtak előre. A közgyűlés 1903 évi 445. számú határozatának megfelelőleg Czizler Győző tervező műépítész eredeti tervein a kívánt változásokat keresztül vitte, s a fürdőügyi bizottmány a terveket átvizsgálván most már azokat, mint minden felmerült kívánalmat kielégítőket elfogadásra ajánlotta s azokat a közgyűlés 1905 évi február hó 8-án el is fogadta és azt a m. kir. belügyminiszter is jóváhagyta. A megbízó levél azonban a tervezővel megköthető nem volt, mert Czizler Győző tanár, ki évek hosszú során szeretettel és lelkesedéssel csüngött ezen alkotásán, 1905. évi márczius 28-án elhunyt. A közgyűlés ennek folytán az elhunyt örököseivel egyetértőleg munkatársait és művészi hagyatékának átvevőit Dvorák Ede és Gerster Kálmán műépítészeket bízta meg az elfogadott tervek kivitelével, kikkel a megbízó levél 1905 évi október hó 3-án meg is köttetett, azonban az építkezés ez évben még nem volt megkezdhető.

8. Házbirtok.

A fővárosnak fekvő épületekben összes vagyona 163,783.600 K becsértékkel bírt; ezek összes bérjövödelme 9,204.190 K, amiből háebérben jelentkező tényleges jövedelem 1,146.486 K, házi kezelés útján 5,616.227 K és keresztül vitt bérérték 2,441.477 K. A jövedelmező épületek becsértéke külön 17,337.860 K, amibe azonban azon épületek értéke, melyekben jövedelmező üzemek vannak elhelyezve (fürdők, vágóhidak stb.) nincsenek beszámítva.

9. Házinomda.

A házinomda fejlődése a folyó évben is állandó volt. Működése kizárólag csak hivatalos nyomtatványok előállítására szorítkozott.

Felszerelési tárgyainak értéke a múlt évi 184.590 Król 214.216 Kra emelkedett, ezenkívül 35.273 korona értékű papírkészlet állott rendelkezésre.

Kiadásai előirányzat szerint (a zárszámadás az adatokat nem részletezi) következőleg alakultak:

	1903.	1904.	1905.
Személyzeti illetmények	46.392 K	57.460 K	55.553 K
Dologi kiadások	13.714 "	17.950 "	23.150 "
Különóra-díjak	5.400 "	10.600 "	10.250 "
Időszaki rendkívüli nyomtatványok	5.494 "	10.590 "	15.407 "
Beruházás, betűanyag, gyorssajtó és motor	9.000 "	24.900 "	26.940 "
Összesen	80.000 K	121.500 K	131.300 K

Az előállított nyomtatványok értéke fejében 148.400 K van bevételbe állítva.

10. Vigadók.

A vigadók előirányzat szerinti költségvetése, egybevetve a múlt évek adataival következőleg alakult:

A II. ker. vigadó.

	1903	1904	1905
Kiadás:			
Személyi kiadások	2.300 K	— K	— K
Dologi kiadások	5.100 "	— "	— "
Épület fenntartás (nincs külön kiténtve)	— "	— "	— "
Összesen	7.400 K	6.900 K	6.800 K
Bevétel:			
Terembérlet	6.000 K	6.000 K	6.000 K
Ruhatár	4.000 "	4.000 "	4.000 "
Házbérekben	24.690 "	24.690 "	— "
Összesen	34.690 K	34.690 K	10.000 K

Az V. ker. vigadó.

	1903	1904	1905
Kiadás:			
Személyi kiadások	11.000 K	— K	— K
Dologi kiadások	8.200 "	— "	— "
Épület fenntartás	5.000 "	— "	— "
Összesen	24.200 K	25.450 K	18.450 K
Bevétel:			
Terembérlet	34.000 K	28.000 K	30.000 K
Ruhatár	8.000 "	7.000 "	8.000 "
Házbérekből	24.717 "	24.717 "	— "
Összesen	66.717 K	59.717 K	30.000 K

A házbérekből befolyó összegek e czímen vannak előirányozva.

A vigadó átalakulására javaslatba hozott 346.000 Knyi költség felhasználását a m. kir. belügyminiszter jóváhagyván a közgyűlés az átalakítási tervek készítőjét Steinhardt Antal műépítészt kérte fel az átalakítási munkák vezetésére. A munkák nagy erővel meg is indultak és sok és költséges nehézség leküzdése után befejezést is nyertek, hogy a vigadó a téti évadban rendeltetésének átadható volt.

VI.

A székesfőváros kölcsönei.

1. A budai 2 millió forintos sorskölcsön.

A kölcsön felvételének körülményei és programja az 1902-iki évkönyvben közöltetett.

Az 1905. évben 3000 drb sorsjegy lett kisorsolva és 1905. év végén még 13.000 kisorsolandó sorsjegy van.

A kölcsön alapszerűleg kezeltek s kiadási és bevételi adatait a következőkben ismertetjük (zárszámadási *lerovás* szerint):

	1903	1904	1905
Rendes kiadások	143.646 K	216.863 K	320.575 K
Tőkeforgalom	1,467.065 „	194.000 „	239.000 „
Átutók	9.435 „	29.435 „	21.435 „
Összesen	1,620.146 K	440.308 K	581.010 K
Pénztári maradvány az év végén	30.115 K	10.414 K	59.639 K
Mindössze	1,650.261 K	450.722 K	640.649 K
Rendes bevételek	236.683 K	236.108 K	235.354 K
Tőkeforgalom	1,313.865 „	151.000 „	377.800 „
Átutók	8.654 „	33.499 „	17.080 „
Összesen	1,559.203 K	420.607 K	630.234 K
Pénztári maradvány az év elején	91.058 K	30.115 K	10.414 K
Mindössze	1,650.115 K	450.722 K	640.649 K

A kölcsönszerződés értelmében létesített biztosítéki és törlesztési alap vagyónálladéka a következő volt:

I. Vagyon			
A) Cselekvőtőkék:			
1. Értékpapírok:			
	1903	1904	1905
a) Biztosítéki alap	2,574.682 K	2,559.564 K	2,494.269 K
b) Törlesztési alap	1,892.867 „	1,863.485 „	1,833.709 „
	4,467.549 K	4,423.049 K	4,327.978 K
2. Takarékbetétben	234.400 K	293.400 K	159.400 K
b) Cselekvő hátralékok	241.291 „	256.874 „	284.016 „
c) Pénzkészlet (maradvány 1904. végén	30.115 „	10.414 „	59.639 „
Összesen	4,979.356 K	4,983.737 K	4,831.038 K

II. Teher

	1903	1904	1905
A) Adósság:			
1. Kisorsolt, de beváltatlan sorsjegyek	258.190 K	216.520 K	331.800 K
2. A még ki nem sorsolt sorsjegyek névértéke 80 K-val	1,360.000 „	1,280.000 „	1,040.000 „
	1,618.190 K	1,496.520 K	1,371.800 K
B) Folyó tartozások	211 „	211 „	211 „
Összesen	1,618.401 K	1,496.731 K	1,372.011 K
Evvel szemben a vagyon	4,973.356 „	4,983.737 „	4,831.033 „
Tiszta vagyon	3,354.955 „	3,487.006 „	3,459.022 „
Tiszta vagyon 1904. végén	3,487.005 „	— „	— „
Apadás			27.984 K

Ami a törlesztési terv szerint való nagyobb törlesztés és az értékpapírok leszállott árfolyamértékének eredménye.

2. A 25 millió forintos 4^{1/2}/o-os törlesztési kölcsön.

A kölcsön álladéka 45,254.600 K volt, mely az új 46,510.400 koronás 4⁰/o-os kölcsönrel (l. alább) konvertáltatott és egészben visszafizettetett. E kölcsön tehát teljesen megszűnt. Felhasználását l. az 1902-iki évkönyvben.

3. A 100 millió koronás 4⁰/o-os törlesztési kölcsön.

Visszafizetése 1897. márczius 1-től 50 év alatt sorsolás útján történik. Felvételének körülményeit és eddigi felhasználását az 1902-iki évkönyv közli.

1904. év végéig ezen kölcsön teljesen kibocsátatott s tényleges eredménye 94,461.400 K volt; úgy a részletek átlagos árfolyama 94⁴/o.

A kölcsönösszegeknek 1903-ban, 1904-ben és 1905-ben történt felhasználását a következő táblázat mutatja:

	1903	1904	1905
Vízvezetési beruházások	2,042.293 K	1,572.890 K	546.075 K
Csatornázás	604.170 „	797.686 „	198.502 „
Iskolák	898.62 „	882.782 „	605.278 „
Vásárcsarnokok	85.594 „	25.000 „	94.600 „
Közbiztonsági hidak és állatvásárok	798.221 „	641.374 „	357.758 „
Kórházak	141.460 „	154.055 „	203.763 „
Katonai laktanyák	— „	— „	— „
Közigazgatási épületek	149.523 „	63.853 „	315.354 „
Szabályozások	554 „	717.434 „	280.674 „
Különbélek	176.545 „	52.689 „	605.658 „
Összesen	4,896.988 K	4,907.765 K	3,205.663 K
Átmenő kiadások	1,088.745 „	1,829.710 „	1,010.483 „
Mindössze	5,985.733 K	6,737.475 K	4,216.146 K

4. A 46,510.400 koronás 4%-os törlesztéses kölcsön.

Ezen kölcsön lebonyolítását az 1903. évi évkönyv részletesen ismertette. A kölcsön álladéka az 1905. év végén 45,896.600 koronára rúgott, vagyis 313.000 koronával csökkent; kamat szükséglete 1,849.507 koronára csökkent.

5. Kisebb ú. n. házi kölcsönök.

	1903	1904	1905
I. tiszti nyugdíjalapnak			
a) a „Hajléktalanok Menhelye“ egyesületnek adott 80.000 K-t 66 félév alatt 4% mellett visszafizetendő építési kölcsön	66.408 K	64.708 K	62.921 K
b) U. az második 187.393 K-ás kölcsön	168.528 „	165.261 „	161.828 „
II. A fennállott letétihitelből felvett kölcsönök			
a) Különféle célokra 33 évre felvett 4%-os kölcsönök	4,318.013 „	4,101.073 „	3,884.133 „
b) A főbb közlekedési utak burkolására 10 évi törlesztés mellett 1901. végéig 1,879.960 koronából	143.976 „	96.980 „	73.984 „
c) A Lipótvárosi templom építésére 29 évi törlesztés mellett felvett 1,000.000 K-ból	760.791 „	732.786 „	703.361 „
III. Törlesztési módokat mellől létesített útburkolatok után fennálló 4 ¹ / ₂ %-os tartozások összesen	706.143 „	703.413 „	669.210 „

6. A 20 millió koronás burkolási kölcsön.

A 20 millió koronás burkolási kölcsön részletes ismertetése az 1904. évfolyamban található. Az 1905. évben a tanács intézkedett, hogy az ezen kölcsönből eredő jövedelmek és az azok terhére eső kiadások külön, alapszerű számadás alá essenek.

A kölcsön terhére a munkálatok ez évben tényleg meg is kezdettek. Ez évben a kölcsön terhére 1,506.427 koronára munka került előírásra. Ezt a kölcsönalapot terhelték még a következő tételek:

Tőketörlesztés	— K
Kamat és jutalék	419.999 „
Kezelési kiadások	14.791 „
Kölcsönfelvételi költségek	62.505 „

Az alap bevételei közé van utalva a községi alapnál megtakarított útfenntartási költségek:

Bel- és külterki utaknál	52.000 K
Kövezetjavítások után	32.000 „
Burkoló járuléka	39.353 „
Kamatok (a fel nem használt tőkeösszeg után)	337.758 „
A hiány fedezésére a községi alap járuléka	67.500 „

A főváros összes felsorolt kölcsöneinek tőkeálladéka 1905 év végén tehát 189,447,410 koronára rúgott; aminek ez évi törlesztési szükséglete 1,485.240 K, kamatszükséglete pedig 6,218.888 K-ra rúgott.

VII.

A kerületi elöljáróságok háztartása és gazdasági működése.

1. Háztartás.

A kerületi elöljáróságok háztartásának keretét, terjedelmét és határát a ker. elöljáróságok, a ker. választmányok, valamint a tanács javaslataira a törvényhatósági bizottság évenként költségvetésileg állapítja meg.

Az 1905. évre szóló költségelölirányzatot a törvényhatóság a következőképpen állapította meg:

Bevétel	5,754.519 K
Kiadás	2,753.365 K

Ezen előirányzati összegekkel szemben az 1905. évben elért tényleges eredmény a következő volt:

Bevétel	5,657.634 K
Kiadás	2,681.879 K

A bevételnél az előirányzattal szemben 96,885 K hiány mutatkozott, a kiadásnál pedig 71,486 K megtakarítás éretett el.

A székesfőváros közigazgatási kerületei mindegyikének 1905. évi költségelölirányzatát az alábbi táblázat tünteti fel:

A kerület megjelölése	Bevétel				Kiadás			
	előirányzat		zárszámadási eredmény		előirányzat		zárszámadási eredmény	
	K	f	K	f	K	f	K	f
I.	485.660	—	462.806	82	394.205	—	372.629	12
II.	290.319	—	297.603	67	157.308	—	170.198	57
III.	188.796	—	192.406	85	234.607	—	229.488	40
IV.	297.870	—	275.439	18	84.042	—	76.846	13
V.	672.413	—	678.653	42	290.610	—	321.853	53
VI.	989.857	—	942.590	08	404.658	—	431.261	90
VII.	1,025.950	—	1,036.989	20	290.468	—	260.354	37
VIII.	881.585	—	834.960	95	224.148	—	219.148	60
IX.	545.448	—	573.672	01	336.761	—	269.139	86
X.	376.621	—	362.511	96	336.558	—	330.958	70
Összesen	5,754,519	—	5,657,634	14	2,753,365	—	2,681,879	18

Az előirányzattal szemben mutatkozó bevételi hiány oka abban rejlik, hogy ez évben a kerékpáradó, az ebtartási díjak, az iparengedélyekből folyó díjak, a lakhatási engedélyekért járó díjak, főleg a vízvezetési díjak a várható bevételekkel szemben magasabb tételekkel irányoztattak elő. Egyes bevételi tételeknél azonban, mint például a ház- és lakásbéreknél, a bor- és hús-fogyasztási adóknál, járdafoglalási díjaknál és a vegyészeti- és tápszervizsgálati intézet bevételeinél a költségelőkészítéssel szemben némi emelkedés észlelhető.

A ker. elöljáróságok legnagyobb bevételei ez évben is a vízvezetési díjak voltak, amelyekből 4,762.237 korona folyt be.

Nagyobb bevételei még ezen kívül:

1. ház- és lakásbérekből	272.182 K
2. hús- és borfogyasztási adókból	174.314 „
3. iparengedélydíjak, gyorseladásokból	124.263 „
4. zsidó bódék és ószeres csarnokokból	89.226 „
5. ebtartási díjakból	71.930 „
6. kerékpáradóból	64.106 „
7. járdafoglalási díjakból	68.245 „
8. lakhatási engedélydíjakból	38.102 „

A kiadások főbb tételei a következők:

1. bel- és kültelki utak, hidak és árkok jókarbantartására kiadott	833.870 K — f
2. utcák és terek tisztogatására és öntözésére	709.777 „ 49 „
3. kövezet javításokra	261.128 „ — „
4. épületek jókarbantartására	197.476 „ — „
5. csatornák fentartása és tisztítására	62.163 „ — „

Az egyes kerületi elöljáróságok zárszámadásainak eredménye az előirányzathoz viszonyítva a fentebb közölt táblázat szerint oszlott meg.

Az előirányzattal szemben kedvezőbb bevételi eredményt csak a 8. és 9. kerület ért el, a kiadásoknál azonban a 9. kerület kivételével minden kerületi elöljáróság működése megtakarításokkal járt.

A kerületi elöljáróságok által kezelt letétek forgalma a zárszámadás adatai szerint a következő volt:

Bevétel:

a) készpénzben	410.140 K 92 f
b) értékben	1,145.391 „ 14 „

Kiadás:

a) készpénzben	398.338 K 53 f
b) értékben	1,092.218 „ 94 „

Ezen letétek forgalma az egyes kerületi elöljáróságok között, a zárszámadás adatai szerint a következőképpen oszlott meg:

A kerület megjelölése	Bevétel				Kiadás			
	készpénzben		értékben		készpénzben		értékben	
	K	f	K	f	K	f	K	f
I.	46.007	94	42.959	65	48.167	23	39.884	15
II.	28.725	54	93.202	60	26.577	08	88.380	60
III.	39.982	05	20.898	18	31.754	47	20.091	98
IV.	36.551	28	46.737	88	32.396	04	37.839	88
V.	25.429	89	118.763	78	27.619	16	111.780	12
VI.	27.063	80	113.433	39	27.452	80	112.115	13
VII.	47.492	54	243.639	70	50.706	21	242.696	75
VIII.	82.093	39	402.267	08	80.557	60	396.113	45
IX.	52.165	58	43.392	88	51.656	32	41.346	88
X.	24.628	91	20.096	—	21.451	62	1.970	—
Összesen	410.140	92	1,145.391	14	398.338	53	1,092.218	94

Az összes kerületi pénztárak forgalma bevételben 28,001.445 K, kiadásban 27,922.032 K, vagyis összesen 55,923.477 K volt, mely összeg 268.098 naplótétel alatt könyveltetett el.

A pénztárak 1905. évi forgalma az 1904. évi forgalomhoz mérten feltűnő csökkenést mutat, mert még az 1904. év forgalma, a bevételt és kiadást egybevetve, 74,479.170 K volt, addig az 1905. évben a forgalom 55,923,477 koronára apadt le. Ezen nagymérvű visszaesés azonban az 1905. évi törvényen kívüli állapotnak kell tulajdonítani, amelyben az adófizetés nagy részben, az adók behajtása pedig egészben szünetelt.

Az egyes kerületek pénztárainak forgalma részletezve a következőképpen alakult:

A kerület megjelölése	A naplótételek száma			A kezelt összeg koronákban		
	a bevételeknél	a kiadásoknál	összesen	a bevételeknél	a kiadásoknál	összesen
I.	30.129	3.864	33.993	1,660.156	1,656.918	3,317.074
II.	17.497	1.671	19.168	1,307.383	1,302.702	2,610.085
III.	20.783	1.968	22.751	810.535	799.484	1,610.019
IV.	20.103	1.499	21.602	3,079.294	3,066.616	6,145.910
V.	17.513	1.316	18.829	4,395.751	4,392.038	8,787.789
VI.	41.726	2.522	44.248	5,053.306	5,029.077	10,082.383
VII.	40.563	2.812	43.375	4,730.148	4,725.049	9,455.197
VIII.	36.261	2.348	38.609	3,870.171	3,862.240	7,732.420
IX.	24.627	1.426	26.053	2,048.041	2,045.451	4,093.496
X.	18.896	2.190	21.086	10,46.656	1,042.448	2,089.104
Összesen	268.098	21.616	289.714	28,001.445	27,922.032	55,923.477

A legnagyobb pénztári forgalom a VI. kerületi pénztárnál volt 10,082.383 korona.

2. Gazdasági működés.

A kerületi elüljáróságok gazdasági tennivalói sem terjedelemben, sem pedig a gazdasági csoportok tekintetében az 1905. évben nem változtak.

A kerületi elüljáróságok által kezelt épületek száma az 1905. évben 435-ről 480-ra emelkedett. A közigazgatási épületek száma 10-ről 18-ra, az iskoláké 125-ről 128-ra, az elüljáróságok által kezelt középületeké 141-ről 150-re, a bérházaké pedig 148-ról 178-ra emelkedett. Különösen emelkedett a bérházak száma az I. és X. kerületekben, mely szaporulat a városrendezéshez szükséges kisajátításokban leli magyarázatát.

Az épületek számának szaporodása önként vonta maga után a fentartási költségek növekedését is, amely költségek az 1904. évi 205.741 koronával szemben az 1905. évben a nem jövedelmező iskolákkal és egyéb középületekkel együtt 221.185 koronára emelkedtek.

De a kerületi elüljáróságok kezelése alatt álló telkek és szántóföldek száma is emelkedett, mert míg ezek száma az 1904. évben 811 volt, addig az 1905. évben a kerületi elüljáróságok már 923 szántót és telket kezeltek, számuk tehát ez évben 112-vel növekedett.

Ezekből a legnagyobb növekedés a III. kerületi elüljáróságra esik, ahol az 1904. évben csak 13 telkek és szántó föld állott kezelés alatt, holott az 1905. évben már 103.

Ezen növekedés abból származik, mert a III. kerületben annak törökkődülői részében az ezen kerületben elhaltak számára egy új temető nyitása tervezetett és azokhoz szükséges telkek legnagyobb részt az 1905. évben sajátították ki.

A székesfőváros gazdasági fejlődésének némi nyomát mutatják a járdafoglalási engedélyek, amelyek az 1904. évben kiadott 541 járdafoglalási engedéllyel szemben az 1905. évben 575-re emelkedtek.

Üzleti (kávéház, vendéglő, cukrázda) célokra 243, építési célokra pedig 332 járdafoglalási engedély adatott ki.

A gazdasági ügyek részleteiről a következő kimutatás tájékoztat:

A kerület megjelölése	A kezelt épületek közül					A kezelt épületek száma összesen	A felfüggetelt alatt álló székess-fővárosi telkek és szántóföldek száma	Járdafoglalási engedélyek száma		A felfüggetelt alatt állott engedélyezett vízi munkálatok és vízhasználatok száma	A kiállított halászfeljegyek száma	Kiváltott kerékpár-számbírlók száma	
	közigazgatási	iskola	plébánia	egyéb középület	bérház			üzleti (kávéház, vendéglő, cukrázda) célra	építkezési célra			adókötés	admentes
I.	1	19	1	3	96	120	19.114	206	27	52	20	354	—
II.	1	7	1	1	13	23	16.100	122	16	22	20	266	—
III.	10	8	3	14	9	44	18.333	104	9	29	29	225	—
IV.	—	2	—	—	—	2	6.817	—	17	10	79	373	95
V.	1	4	1	19	3	28	13.256	34	29	7	25	510	—
VI.	1	10	1	15	14	41	28.658	70	45	21	13	1.816	—
VII.	1	31	1	9	6	48	30.693	40	38	85	17	1.388	—
VIII.	1	17	1	56	9	84	41.447	27	43	64	28	1.131	—
IX.	1	12	1	18	3	35	29.546	—	13	24	48	654	—
X.	1	18	1	15	25	60	17.221	320	8	18	7	380	—
Összesen . . .	18	128	11	150	178	485	221.185	923	245	332	286	7.087	95

TIZENHATODIK RÉSZ.

A székesfőváros adózási, vám- és illetékügyei.

A) A központ működése.

1. Elvi jelentőségű határozatok.

A főváros adóügyi rendszerében lényeges változás az 1905. év folyamán nem történt. A következő esetek említendők fel:

1. A Margit-sziget területe után a házbérekrajczár behozatalának ügye még vita tárgyát képezi.

2. Az államigazgatás 1905. évben költségvetési és felhatalmazási törvény hiányában ex-lexbe jutott.

Tekintettel a behajtás szüneteléséből a főváros háztartásában előálló hátrányokra mely szerint a községi adó pótlékok hátraléka már az év első felében 2,131.160 K-ra, a házbérekrajczárok hátraléka pedig 304.188 K-ra rügött, tekintettel, hogy semmi törvényes akadálya nincs, a községi adóknak külön önálló behajtása tekintetében a tanács kimondotta (30.951/905—VI.), hogy államköltségvetésnélküli (ex-lex) állapotban is — mikor tehát az állami közterhek behajtása nem szorgalmazható — úgy a hátralékos, mint a folyó községi adók végrehajtásilag behajthatók.

3. Tekintettel az egész éven át tartó ex-lexre, tekintettel a képviselőháznak 1905. évi június hó 21-én kelt határozatára, mellyel alkotmányos jogrendszerünk alapján kimondotta, hogy a parlamenti többséggel nem bíró kormánnyal szemben az adómehtagadási jog a törvényhatóságok részéről érvényesítendő, a közgyűlés 1905. évi június hó 28-án és folytatva 30-án tartott ülésében kimondotta, hogy még az önkéntesen befizetett állami adók is visszatartandók. A tanács ehhez képest intézkedett, hogy az önkéntesen befizetett állami adók az állampénztárba ne utaltassanak át, hanem gyümölcsözőleg kezeltessenek. Ezen határozatot a belügyminiszter törvényességi szem-

pontból megsemmisítette, minthogy azonban leiratát a helyettes polgármester végrehajthatónak nem találta, az 1872. évi XXXVI. t.-cz. értelmében a főpolgármesternél előterjesztéssel élt. A miniszter azonban ennek dacára is fentartotta álláspontját, s leirata az 1905. évi november hó 14-iki rendkívüli közgyűlés napirendjére tűzetett, érdemben azonban a közgyűlés nem határozott, hanem a leiratra vonatkozólag a tanács javaslatát és a t. főügyész véleményét kívánta. A t. főügyésznek a tanács által is elfogadott jogi véleménye szerint a főváros határozata törvényes alapokon nyugodott s ezt a felfogást a közgyűlés is november 28-án tartott ülésében magáévá tette. A felvetett alkotmányjogi vita azonban az évben véget nem ért.

4. Az ex-lexből kifolyólag a tanács kimondotta, hogy a tisztviselői fizetésekből levonandó IV. oszt. állami kereseti adó, a fizetést élvező kívánóságához képest nem vonandó le.

Az illetményekről vagy más keresetekről kiállított nyugták bélyegei tekintetében pedig kimondotta, hogy fizetések bélyegtelen nyugtára is teljesítendő, azonban — minthogy a város ez illetékekért felelősséggel tartozik — a bélyeg értékének megfelelő összeg levonásba hozandó és külön kezelendő.

5. A közigazgatási bíróság konkrét esetből kifolyólag kimondotta, hogy kamattérítés csak oly adók után jár, melyek után késedelmi kamat szedetik.

6. A főváros ez évben életbe léptette a fogyasztási adó ellenőrök intézményét A számfeltevővé vált vámfelügyelőket a közgyűlés utasítására különféle hivatalokba osztották be. A megváltozott szervezethez képest az eddigi egyezkedési tárgyalások, ellenőrzés stb. költségeinek fedezésére a beszédendő összegek 2^o/o-a helyett, mely összeg az elüljáróságok közt osztatott fel, ennek megvonása mellett a központban vétetett fel 3.000 K-nyi hitelösszeg. Ez ellen azonban az elüljárók értekezletén aggályok merültek fel.

7. A kültelki fogyasztási adók fejében az államtól járó segélyösszeg a vámvonalak kihelyezése folytán az eddigi leszámolási kulcs alapján méltánytalanul megcsökkenvén, a pénzügyminiszter a fővárosnak a leszámolási kulcs megváltoztatása iránt hozzá intézett indokolt felterjesztésében foglaltakat — nem ugyan egész terjedelemben — magáévá tévén, megállapította a leszámolásról ezután követendő elveket, egyúttal ezen elveknek alkalmazása mellett az 1904. évre foganatosított újabb leszámolás eredményéhez képest ez évre pótlólag 114.943 K-t utalványozott.

8. A tanács 119.159/905—VI. sz. a. kelt határozatával kimondotta, hogy a főváros környékén nyaraló fővárosi polgárok kocsijai után városi vám nem szedendő azon esetben, ha az üzletének a fővárosban tényleg van istállója, itt lovai után adózik és a kocsi nem szolgál üzleti célokra.

2. Anyagi eredmények.

Az adókból befolyó jövedelmek mikénti alakulását a következő táblázat tünteti fel:

Év	Állami adó			Községi adópótlék			Mindössze
	hátralék az év kezdetén	évi előírás	összesen	hátralék az év kezdetén	évi előírás	összesen	
1903	6,221.932	22,853.138	29,075.070	2,019.376	10,007.373	12,026.750	41,101.820
1904	3,800.592	36,948.199	40,748.790	1,156.410	12,374.366	13,530.776	54,279.566
1905	8,761.326	16,853.265	25,614.592	2,137.904	8,761.333	10,899.237	36,513.830

Levonva a törlésekből és számlahelyetti tételekből eredő apadásokat, valamint a fióküzletek községi adójában, és a hadmentességi bírságban az év végével mutatkozó túlfizetést:

1903	2,082.201	891.502	2,973.703	485.767	385.459	871.227	3,844.931
1904	1,513.101	1,502.105	3,015.206	346.226	496.539	844.421	3,859.626
1905	1,787.432	556.053	2,343.486	408.177	235.710	643.888	2,987.374

Marad beszédendő összegül:

1903	4,139.731	21,961.635	26,101.367	1,533.608	9,621.913	11,155.522	37,256.889
1904	2,287.490	35,446.093	37,733.584	810.184	11,876.171	12,686.355	50,419.939
1905	6,973.893	16,297.212	23,271.105	1,729.726	8,526.622	10,255.349	33,526.455

A fogyasztási adók és vámok jövedelme pedig a következő volt (zárszámadás szerint):

	1903	1904	1905
Fogyasztási adópótlék	3,303.926 K	3,510.429 K	2,704.426 K
Az állami italmérségi jövedék tiszta jövedelméből	1,481.352 „	1,481.352 „	1,481.352 „
Városi vám	3,615.383 „	3,748.944 „	3,660.818 „
A fogyasztási adóvonalon kívüli eső területen kezelt állami közvetett adók	163.560 „	168.223 „	194.770 „
Összesen	8,564.221 K	8,908.948 K	8,041.366 K

B) A kerületi elüljáróságok kezelése.

1. Egyenes adók és egyéb tartozások.

Az 1905. évi január hó 1-ével a magyar állam háztartása — megsza-
vazott költségvetés hiányában — ismét ex-lexbe jutott s az egész év eltelt
anélkül, hogy a rendezett állapot helyreállt volna s ennél fogva a ker. adó-
számveteli osztályok egész évi működése magán viseli a költségvetés nélkül
való állapot bélyegét. A bizottsági tárgyalást nem igénylő adók kivetése és
az adókönyvi számlákon való előírása zavartalanul megtörtént ugyan, de már

E szerint a ker. számviteli osztályoknál előírt összes bevételi és kiadási tételek száma 174.954-re rúg, mely számban a legnagyobb előírási tételszámmal — 64.327-tel — a vízdíj szerepel. A ker. adószámviteli osztályoknál 100.593 tétel iratott elő. Ez utóbbiak között szerepel a hadmentességi-díj 13.939 tétellel.

Az 1905. évben befizetett adók összegét a befizetésekről szerkesztett kimutatás tünteti fel.

A kerület megjelölése	Állami adó		Községi adó		Vegyes adó		Összesen	
	K	f	K	f	K	f	K	f
I.	525.427	01	466.744	77	70.448	39	1.062.620	17
II.	451.56	50	353.097	89	60.819	65	865.481	04
III.	256.355	06	175.899	48	28.389	34	460.643	88
IV.	1.615.227	52	1.001.410	38	154.229	—	2.770.866	90
V.	2.071.492	65	1.320.987	19	221.422	47	3.613.902	31
VI.	1.688.032	81	1.968.604	37	223.847	31	3.880.484	49
VII.	1.358.735	71	1.894.840	09	264.067	48	3.517.643	28
VIII.	1.254.543	50	1.406.694	21	174.835	73	2.836.073	44
IX.	599.989	24	654.031	66	89.117	54	1.343.138	44
X.	284.682	90	216.134	26	29.865	96	530.683	12
Összesen . . .	10,106.049	90	9,458.444	30	1,318.285	91	20,882.780	11

E szerint befolyt:

állami adóban	10,106.049	K 90 f
községi adóban	9,458.444	" 30 "
vegyes adókban	1,318.285	" 91 "
Összesen	20,882.780	K 11 f
vagyis az előző évi	30,011.231	" 19 "
befizetéssel szemben	9,128.451	K 08 f-rel

kevesebb.

Ezen kimutatás szerint a legnagyobb bevételeket mutatják ki a VI., az V. és a VII. kerület, míg a legkisebb bevételekkel a III., a X. és a II. kerület szerepelnek.

Az adóbefizetéseket összehasonlítva az előző évekkel jelentékeny csökkenést látunk az állami adónál, mert míg az 1904. évi április hó 1-én megszűnt ex-lex folytán az év későbbi szakában a befizetések nagyobb arányban indultak meg s az összbevétel az állami adóban 30¹/₂%-kal haladta meg az 1903. évi befizetéseket, addig a következő 1905. évben fennállott törvényen kívüli állapot miatt a végrehajtás teljesen szünetelvé, az állami adó befizetések az előző évihez képest 9,109.908 K 24 f-rel, tehát több mint felével csökkentek.

A ker. adószámviteli osztályoknak a községek behajtása terén kifejtett működését a következő kimutatás mutatja:

A kerület megjelölése	A kiadott intések száma	A zálogolások		Az árverés kiíratott	A transzferálások száma	A megtartott árverések	
		száma	összege K			száma	összege K
I.	7.044	1.991	87.681	1.416	1	—	—
II.	4.781	1.175	54.679	372	—	—	—
III.	6.048	1.724	39.417	128	—	—	—
IV.	6.513	1.765	142.304	—	—	—	—
V.	4.826	1.346	166.460	—	2	—	—
VI.	20.368	8.968	536.670	3.394	17	3	16
VII.	22.774	8.163	397.255	5.487	—	—	—
VIII.	8.883	3.554	329.598	—	—	—	—
IX.	6.114	2.066	173.970	216	—	—	—
X.	3.234	1.179	68.335	564	1	2	398
Összesen . . .	90.585	31.931	1,996.369	11.577	21	5	414

Ezen kimutatás szerinti végrehajtási eljárásokat összehasonlítva az előző évekkel, látjuk, hogy az ex-lex állapot okozta zavarok miatt jelentékenyen kevesebb végrehajtási eljárás lett foganatosítva, mint az előző 1904. évben. Így a kiírt intések száma apadt 29.498-al, a végrehajtott zálogolások száma 16.981-el, a zálogolás által biztosított összeg pedig, — minthogy az állami adó végrehajtása teljesen szünetelt, — apadt 6,368.461 K 87 f-rel.

Kibocsátott összesen 90.585 intések, amelyek közül a legtöbbet 22,774 és 20.368 darabot a VII. és VI. kerületek bocsátottak ki, a legkevesebbet 4781 és 3234 darabot a II. és X. kerületek. A zálogolások száma 31.931 volt, esik tehát minden 3 intésekre 1 zálogolás. A zálogolás által biztosított összeg 1,996.369 K-ra rúg. A kiírt árverések száma 11.577, a megtartott árverések száma ellenben csak 5 volt s ezen árveréseken befolyt 414 K. Lefoglalt ingók hatósági őrzetbe 21 esetben vétettek.

2. Kültelki fogyasztási adók.

A kültelki fogyasztási adók hathatósabb kezelése és ellenőrzése szempontjából a székesfőváros tanácsának 1904. évi június hó 27-én tartott ülésében 7 kültelki fogyasztási adóellenőri állást szervezett. Ezek a fogyasztási adóellenőrök az 1904. évi november hó 13-án 255.415. sz. tan. határozattal 1904. évi november hó 15-én a kerületi elöljáróságokhoz a következőképp osztattak be: az I. ker. két, a III. ker. egy, a IX. ker. egy és a X. ker. elöljáróságához három fogyasztási adóellenőr, akik működésüket 1905. évi január hó 1-én tényleg megkezdték. Évi javadalmazásuk 1600 K fizetés

és 700 K lakásbér, s miután szolgáltatukat egyenruhában is kell teljesíteniök, a székesfővárosi tanács 1904. november hó 14-én 254.237. sz. a. kiadott határozata szerint évi 200 K egyenruhaátalányban, továbbá a székesfővárosi tanács 1905. évi márczius hó 2-án 27.458. sz. a. határozata alapján évi 400 korona élelmezési pótlékban részesülnek.

A kezelés egyöntetősége szempontjából 1905. évi május hó 25-én 108.817. sz. a. tanácsi határozat alapján a II. kerület kültelkét a III. kerületi, az V. és VI. kerület kültelkét pedig egy fogyasztási adóellenőr a X. ker. elüljáróságtól kezeli.

A székesfőváros az 1899. évi VI. t.-cz. 5. §-a értelmében tetemes államsegélyt kap az államkincstártól a kültelki fogyasztási adókra nézve, de oly kikötéssel, hogy a törvény szerint járó fogyasztási adókat teljes összegében beszedi.

Ezeknek a fogyasztási adóknak a biztosítása és beszedése az 1899. VI. és az 1901. XVIII. t.-cz., illetőleg az 1901. évi január hó 23-án 82. sz. a. kelt közgyűlési határozattal megállapított és a m. kir. belügyminiszter úr által 1901. évi május hó 21-én 36.556. sz. a. jóváhagyott szabályrendelet, a bor- és húsfogyasztási adótörvények és szabályok hivatalos összeállításának 1890. évben megjelent IV. kiadásának változatlan szövege, az 1788. évi harminczadrendtartás 6. és az 1842. évi harminczad hivatali utasítás 4. részének figyelembe vételével történik.

A kültelki fogyasztási adók a székesfőváros tanácsának 1905. évi július hó 5-én 234.911. sz. határozata alapján általánosan és tételenkénti adóztatással biztosíthatnak.

Az ellenőrzést a fenthivatkozott határozat és a székesfőváros tanácsának 1904. évi június hó 27-én kiadott szolgálati utasítás értelmében, figyelemmel a m. kir. pénzügyminiszter úrnak 1899. évi 51.726. sz. körrendeletére, teljesítik.

A kültelki fogyasztási adók kezelésére vonatkozó részletes adatokat az 305—306. oldalakon olvasható kimutatásokban adjuk.

A kerület megjelölése	Az elinté- zett ügyiratok darab- száma	Az adógyűjtő könyvekbe bevezetett a				A jövedéki kiadásról felvett tény- jegyzékek száma	A kihágás tárgya és mennyisége				A tételen adózó üzleteknek hány ízben tartottak hivatalos szemléket	A tételen adózó üzletek száma		
		vámok	vasúti rovat- lapok- ból és tengé- lyen	posta	bor- ke- kedők		ül- bányai szűrés- szal- sok	vágó- hidak	bor	hús			sertés	szesz
							ml.	l.	q	kg.	db	hl.	l.	
I.	423	941	456	—	—	—	957	—	530	—	17	—	77	—
II.	17	139	—	—	—	—	1	150	—	—	—	—	—	—
III.	52	153	48	—	—	—	7	17	—	—	—	—	80	—
V.	15	34	2	6	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
VI.	16	22	10	12	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
IX.	195	785	449	—	—	—	9	43	195	60	—	—	—	—
X.	642	3.315	3.124	2.570	377	17	518	03	75	94	5	87	70	1
Összesen . . .	1.360	5.369	4.489	2.588	377	94	1.493	13	801	54	22	89	27	1

	kerület								Összesen				
	I.	II.	III.	V.	VI.	IX.	X.						
Az egyesület közt, a lételesen adózó magánfelek és üzletek száma és a biztosított fogyasztási adók mennyisége													
Üzletek	száma	129	10	22	2	3	87	306	559				
	bor hl.	2.533	89	898	67	68	2.488	4.131 ⁰⁰	10.274 ⁰⁰				
	hús q	747	13	95	11	9	705	1.240 ⁰⁰	2.826 ⁰⁰				
	sertés drb	—	3	83	—	—	1.279	1.806	3.261				
	szesz hl.	2.408	27 ⁰⁰	138	18	20	931 ⁰⁰	1.812 ⁰⁰	5.355 ⁰⁰				
Borkereskedő	száma	—	—	—	—	—	—	—	—				
	bor hl.	—	—	—	—	—	—	—	—				
	hús q	—	—	—	—	—	—	—	—				
	sertés drb	—	—	—	—	—	—	—	—				
	szesz hl.	—	—	—	—	—	—	—	—				
Szőlőbirtokos	száma	—	—	—	—	—	—	59	59				
	bor hl.	—	—	—	—	—	—	74 ⁰⁰	74 ⁰⁰				
	hús q	—	—	—	—	—	—	0 ⁰⁰	0 ⁰⁰				
	sertés drb	—	—	—	—	—	—	—	—				
	szesz hl.	—	—	—	—	—	—	1	1				
Pinczetulajdonos	száma	—	—	—	—	—	—	205	205				
	bor hl.	—	—	—	—	—	—	207 ⁰⁰	207 ⁰⁰				
	hús q	—	—	—	—	—	—	0 ⁰⁰	0 ⁰⁰				
	sertés drb	—	—	—	—	—	—	—	—				
	szesz hl.	—	—	—	—	—	—	14	14				
Magánfél	száma	436	46	48	25	30	37	477	1.099				
	bor hl.	326	22 ⁰⁰	42 ⁰⁰	18 ⁰⁰	6 ⁰⁰	70 ⁰⁰	342 ⁰⁰	829 ⁰⁰				
	hús q	168	16 ⁰⁰	8 ⁰⁰	12 ⁰⁰	19 ⁰⁰	9	130 ⁰⁰	364 ⁰⁰				
	sertés drb	—	—	—	—	—	—	—	—				
	szesz hl.	6 ⁰⁰	—	—	—	—	—	4 ⁰⁰	11 ⁰⁰				
Lételesen adózó magánfelek	száma	228	35	73	—	—	186	677	1.190				
	bor hl.	266	10 ⁰⁰	65 ⁰⁰	—	—	47 ⁰⁰	157 ⁰⁰	283 ⁰⁰				
	hús q	2 ⁰⁰	3 ⁰⁰	1 ⁰⁰	—	—	11 ⁰⁰	95 ⁰⁰	105 ⁰⁰				
	sertés drb	—	2	1	—	—	1	—	4				
	szesz hl.	1 ⁰⁰	3 ⁰⁰	3 ⁰⁰	—	—	6 ⁰⁰	6 ⁰⁰	82 ⁰⁰				
Lételesen adózó üzletek	száma	—	—	—	—	—	—	—	—				
	bor hl.	—	—	—	—	—	—	—	—				
	hús q	—	—	—	—	—	—	—	—				
	sertés drb	—	—	—	—	—	—	—	—				
	szesz hl.	—	—	—	—	—	—	—	—				
A kerület megjelölése	Összesen biztosított								Pénzösszeg				
	bor		hús		sertés		szesz		állami		községi		összesen
	hl.	l.	q	kg.	db	hl.	l.	K	f	K	f	K	f
I.	3.125	—	917	50	—	2.416	18	43.130	92	6.241	95	49.372	87
II.	122	01	32	97	5	31	65	1.686	10	445	40	2.131	50
III.	1.006	03	105	10	84	141	18	13.383	43	2.205	70	15.589	13
V.	85	72	23	25	—	18	—	1.176	06	280	72	1.456	78
VI.	74	65	28	70	—	20	—	1.055	97	287	01	1.342	98
IX.	2.606	44	725	95	1.280	938	17	39.056	95	9.400	08	48.457	03
X.	4.911	23	1.463	56	1.806	1.999	21	72.583	32	24.354	05	96.937	37
Összesen	11.931	09	3.297	03	3.265	5.464	39	172.072	75	43.214	91	215.287	66

TIZENHETEDIK RÉSZ.

A székesfőváros közoktatási viszonyai.

A) A közoktatási intézmények fejlesztése.

I.

Az elemi népiskolák tanítási anyagának revíziója.

Az Országos Közoktatási Tanács új tantervi javaslata alapján a fővárosi elemi népiskolák tanítás tervére, az ahhoz való útmutatásokra és a tanítás anyagának felosztására készített tervezetre vonatkozólag a főváros elemi iskoláinak tanítótestületeitől két ízben érkezett be vélemény. Először az 1904. év folyamán, az összes fővárosi elemi iskoláktól, másodszor pedig az 1905. évben még harminczhét főv. elemi iskola tanítótestületétől és a budapesti (budai) tanítóegyesülettől érkezett be különvélemény. Ezenkívül huszonhárom magánbírálat és az összes pedagógiai lapok időnként megjelent bírálati adták anyagát az évi feldolgozásnak. A feldolgozott anyagnak az 1905. évre eső része főleg a tanításterv megváltoztatására vonatkozó kívánalmakat foglalta magában. De a miniszteri tanterv kötelező lévén a főváros elemi iskoláira nézve is, azok nem voltak figyelembe vehetők.

Az 1905/6. iskolaév külsőben a közoktatási ügyosztály a tantestületekhez intézett körlevélben fejtette ki az új tantervre vonatkozó átmeneti intézkedéseket.

Hangsúlyozta a körlevél, hogy az 1905/6. iskolaévre még a régi miniszteri tanterv és a főváros tanácsa által megállapított óraterv maradt a maga egészében érvényben.

Az óratervek pedig még ebben az iskolaévben is a tanács ide vonatkozó rendelkezései s az elmúlt évi felülvizsgálatok elvei és szempontjai alapján

állítottak össze. Különösen is figyelmeztettek a tanítótestületek, hogy a nem fél-napos (váltakozó) rendszerű osztályokban hetenként legalább két délután legyen tanítás, kivéve ahol a tanács az egyhuzamban való tanítást külön engedélyezte.

Ismételten kiemelte e körlevél is, hogy az iskolai helyesírás új szabályait és az írástanítás egyöntetűségét biztosító minta A, B, C-t, ebben az iskolaévben is vegye alkalmazásba minden iskola, valamint, hogy az írásbeli dolgozatok javítása is lehetőleg a tervezetben foglalt eljárás szerint történjék. Az iskolafüzeteiket illetőleg már ez év folyamán 86.134/905—VII. szám alatt megtörtént az intézkedés, de a szabályzat csak az 1906/7. évre fog általánosan kötelezőleg életbe lépni. Az 1905/6. iskolaévben tehát a tanulókat az új rendszerű írófüzetek használatára kötelezni nem volt szabad.

Végül felkérte az ügyosztály a főv. elemi népiskolák tanítótestületeinek minden egyes tagját, hogy a vallás- és közoktatásügyi miniszter úr 1905. június hó 16-án 2202. elnöki szám alatt kelt (a Néptanítók Lapja folyó évi 25. számában is megjelent és az állami tanterv és utasítás bevezetése kép is kiadott) körrendelete értelmében az új tantervi utasítást lelkiismeretesen tanulmányozzák s a módszeres értekezleteken alaposan vitassák meg, hogy ekképen az új tanítási terv életbeléptetését a jövő iskolaévre előkészítsék. Ebből a célból kívánatosnak jelezte a körlevél, hogy az új állami tantervet és utasítást mindenik elemi iskola vezetője a rendes előleg terhére szerezzék meg.

Végül felhasználta ezt az alkalmat az ügyosztály arra is, hogy a főváros tanító-ságának az elemi iskolai tanítás új rendjének előkészítésében már eddig is tanúsított valóban példás buzgóságáért köteles elismerésének adjon kifejezést. Úgy látszik közeledik az idő, amikor mind jobban megérlelődik nálunk is a kultúra erejébe vetett hit, amikor mind jobban meg fogják becstülni ország-szerte azoknak a munkásságát, akik őszinte, érdek nélkül való lelkesedéssel és mind jobban gyarapodó tapasztalással és tudással nevelik a magyar haza gyermekeit.

Ennek az évnél a folyamán több elemi iskolai tanítótestület annak a véleményének adott kérés alakjában is kifejezést, hogy az *írás-olvasás előgyakorlatait* és az 1904/5. iskolaévre is érvényben maradó A, B, C anyagát *heti beosztásban* kipróbálás végett már a jövő iskolai évre állíttassa össze az ügyosztály.

Tekintettel arra, hogy az előgyakorlatoknál egyes osztálytanítók különösen az olvasási készséget siettető többféle fogásokkal rövidebb-hosszabb idő alatt akarták elérni; tekintettel továbbá az I. osztályú tanulók nagy százalékának a *lakásváltoztatással* bekövetkezendő iskolaváltoztatásaira, az ügyosztály készséggel tett eleget a több oldalról felhangzott kívánságnak.

Már a novemberi lakásváltoztatások miatt is kívánatos, hogy a gyermekeket az előgyakorlatokkal november 1-ig foglalják el, arra az időre pedig az előgyakorlatok bármelyik módszere szerint előkészíthetők a növendékek az *írás-olvasás megkezdésére*.

Az összes elemi iskoláknak az *írás-olvasás tanításanyagának* heti felosztását az ügyosztály a következők kiemelése mellett küldötte meg:

Az iskolaév első öt, hat hetében még nem lehet szigorúan az órarend beosztása szerint foglalkozni. Kezdetben egy- és ugyanazon tárggyal egyhuzamban félóránál hosszabb ideig ne foglalkozzanak a tanulók. Az első napokban minden igyekezete odairányuljon a tanítónak, hogy a tanulókkal megkedveltesse az iskolai életet. Mese, társasjáték, nyájas beszélgetés s ahol a körülmények megengedik, az óvodai munkák veendőik elő.

Az első nap teendői: a tanulók fogadása, elhelyezése; kalap, felöltő, táska, könyv helyének kijelölése. Mese a rendes iskolásiúrról (leányról). Köszönés: iskolában, otthon, utcán; játék az udvaron (tornateremben). A következő napokon beszélgetés a gyermek otthoni játékairól, a játszótársakról, a szülőkről, testvérekről, rokonokról, s ahol a viszonyok megkívánják, a házi állatokról is. A gyermek neve. Az iskola megnevezése s az osztály (I. a, I. b), melybe a tanuló jár. A tanuló lakásának megnevezése (utca, házszám, lakásajtószám). Egy alkalomszerű mese. Az iskolai imádság tanulása mondatról-mondatra stb. *Körülbelül szeptember 15-e körül* megkezdhetők a hangoztatási és írási (rajzolás) előgyakorlatok.

Az írás-olvasás előgyakorlatainál megengedhető az újabb eljárások alkalmazása is, de a tanító lehetőleg a beosztott anyag és a tanítás menetének megtartására törekedjék, mert a tanítás hetedik hetében az első osztályos tanulók bizonyos százaléka lakásváltoztatás miatt kénytelen iskolát is változtatni s ezek a tanulók csak bizonyos egyöntetű haladás alapján folytathatják akadály nélkül a tanulást.

A tervezet az egyéni szabadságot nem korlátozza ugyan, de a szertelenséget sem engedi meg.

Az évközben iskolát változtató több száz tanuló érdeke kívánta meg, hogy az első osztályokat vezető tanítók az írás-olvasás előgyakorlatait lehetőleg a közölt felosztás szerint végezzék, mert az iskolát változtató növendékek haladását a tanítói műfogásokkal kockára tenni nem volt megengedhető.

Ezután a közölt tervezet úgy az írva-olvasási, mint a fonomimikai és a jelképes eljárások összeegyeztetett hat heti anyagát táblázatos felosztásban közölte a hangoztatás és az írás kezdőgyakorlatainak teljes felölelésével.

Ugyanebben az évben állította össze az ügyosztály azoknak az első osztályoknak is a kimutatását, amelyekben az olvasás tanításánál a fonomimikai vagy az úgynevezett jelképes tanítást alkalmazták a tanítók.

E statisztika szerint az ez évi 297 I. osztályból 124-ben a fonomimikai és 16-ban a jelképes eljárás szerint végezték az előgyakorlatokat.

Ugyanebben az évben felhívta a közoktatási ügyosztály az összes elemi népiskolai tanítótestületeket, hogy a III., IV., V. és VI. osztályokra vonatkozó séták és kirándulások tervezetét megállapított egyöntetű minták szerint átdolgozzák. A megállapított minta minden osztályra nézve külön csoportosítja az őszi és a tavaszi sétákat, megjelölve minden egyes sétának az idejét, célját, valamint az előre megállapított útirányt.

Végül a közoktatási ügyosztálynak intézkednie kellett a kültelki iskolák egyesített osztályainak órabesztásáról. Ugyanis ezekben az egyesített osztályokban a gazdasági és háztartási ismeretek tanítására felvett pótórák miatt az osztályok heti óraszámja egyes esetekben 32-re, sőt 38-ra is felemelkedett. A tanulóknak ilyen arányú megterhelését kikerülendő és a délelőtti egyhuzamos tanítás bevezetése céljából ilyen óraemelést a hatóság meg nem engedhet. Ezért értesítette az ügyosztály az érdekelt iskolákat, hogy a gazdasági és háztartási ismeretek és a leányosztályok rajzoktatására csupán a német-pótlóórákat szabad felhasználni. Az I. és II. osztályokban a rajzot csak a beszéd- és

értelemgyakorlatok kapcsán lehet tanítani. Végül az ügyosztály ismételve felhívta a tantestületek figyelmét arra, hogy az előírt heti óraszámokat megcsonkítani csak ott lehet, ahol azt az ez iránt teendő külön előterjesztésekre a f. v. kir. tanfelügyelőség és a tanács kivételesen engedélyezi.

II.

A polgári iskolák tanításanyagának revíziója.

A jelentést megelőző iskolaévben a fővárosi polgári és más felsőbb iskolákban működő kiválóbb szakemberektől egybegyűjtött tervezetek és szakvélemények arról győzték meg a közoktatási ügyosztályt, hogy mindenekelőtt sürgős a polgári fiúiskolák tantervének revideálásával foglalkozni.

Mihelyt a polgári iskolai szakfelügyelők megbízatása és a polgári iskolai szaktanács ideiglenes szervezése megtörtént, az egyik polgári iskolai szakfelügyelő megbízást kapott a revízió tervezetének elkészítésére. Ezt a tervezetet a polgári iskolai szaktanács az ügyosztály vezetőjének elnöklésével tárgyalta és helyeslőleg fogadta.

Ennek a tantervi munkálatnak csupán előkészítő célja van, amennyiben egy egybehívandó szakértőbizottság és egy nagyobb körű, közgazdák, tanügyi politikusokból és a gyakorlati pályákon működőkből összeállított értekezletnek adnak anyagot a tanácskozási és tesznek javaslatot a polgári iskolai reform irányítására.

Tekintettel arra, hogy a tervezet súlyt helyez a nem tanügyi szakemberek véleményére is, a munkálat első része tájékoztatót nyújt és a megoldandó kérdéseket a második rész formulázza.

A tájékoztató röviden adja a polgári iskolák hazai és külföldi történetét; majd ismerteti a fővárosi polgári fiúiskolák jelenlegi tantervét, összehasonlítva ezt az állami polgári iskolák tantervével és konstatálván, hogy a különbség nem olyan természetű, amely a főváros különleges igényeinek tekintetbe vételéből eredne. Végül a tájékoztató megokolja a tanterv módosításának szükségességét.

A tantervmódosítás e szerint szükséges, mert a művelt polgár szellemi szükséglete módosult, továbbá, mert a tanterv hiányait a gyakorlati tapasztalat lépten-nyomon előtárja s végül szükséges a módosítás, mert az eddigi tervekben a főváros különleges helyzete nem nyer kifejezést.

A tantervmódosítás irányára nézve, a munkálat egyelőre csak a polgári fiúiskolák alsó négy osztályára szorítkozik, amelyekről már az idő is megmutatta, hogy életképesek, bár tantervi szempontból csonkák voltak. Ez az iskola nem maradhat tovább ilyen fűrészes műveltséget nyújtó állapotában. Kivált a fővárosban, ahol még az iparostanoncnak készülő ifjú is 14 éves koráig maradhat a mindennapi iskolában, szükséges, hogy iskolázásának ezen idejéig, amely megfelel a polgári fiúiskola négy osztálya elvégzésének, kerek egész és a gyakorlati életben használható műveltséget nyerjen az iskolától. A polgári iskola első sorban nemzeti műveltséget adjon. E mellett tisztán a praktikus okokból egy idegen nyelvet, a német nyelvet kell kötelezően tanítani. A természettudományok rohamos térfoglalása mellett a polgári iskolának még a középiskola megfelelő osztályainál is jobban kell kultiválnia a természettudományokat. A polgári iskolának ugyancsak szociális feladata is van, amely

igazodik a fővárosi viszonyokhoz. Minthogy ebbe az iskolába kivált a jövőre iparos- és kereskedőosztály jár; ezért kedvet kell adnia ezekre a pályákra, ideálul kell állítania tanítványai elé a művelt iparost, a művelt kereskedőt, általában a művelt polgárt. Nem kell ezért a polgári iskolát tanműhelyekkel összekötni, hanem a tanítás szellemével, a tanítási anyag helyes kiszemelésével és a megfelelő módszer alkalmazásával kell a tanulóknak megadni a boldoguláshoz szükséges szellemi lökést és a megfelelő testi- és kézügyességet. Ez lenne az iskolák gyakorlati iránya, mely az egyén jólétére törekedjék, mely az embert fölfegyverzi az élet küzdelmeire. Ez a gyakorlati irány mutatkozhatik a tanításanyag kiválasztásában is, amennyiben van olyan ismeret, amely az ember gondolkodását kiválóan gyakorlativá teszi. Ezenkívül és főképpen azonban nyilvánul a tanítás egész szellemében és a tanítás módszerében, melynek irányítására a tantervhez megfelelő utasítást is óhajtani adni.

Az előkészítő tantervmunkálat második része tartalmazza azokat a kérdéseket, melyekkel az ügyosztály adalékokat óhajt nyerni a tantervmódosítással összefüggő viták kérdések eldöntéséhez.

Az általánosabb irányú kérdések ezek:

1. kérdés. A polgári fiúiskola a fővárosban az eddig szerzett tapasztalatok alapján milyen kulturális szükségletet elégített ki, s milyen igényeknek felel meg?

Erre a kérdésre bő, statisztikai adatokon nyugvó megokolással a munkálat a következő felelettel szolgál:

Bátran állíthatni, úgymond, hogy a polgári iskola a fővárosban első sorban a kereskedők és iparosok iskolája volt. A szülők közül azok adták oda fiaikat, akik ebben a körben, a kereskedelem és ipar körében, keresték fiaik boldogulását. Az iskolázással pedig előnyöket akartak biztosítani a pályákon fiaiknak. Ezek az előnyök: 1. a magasabb műveltség, a nagyobb intelligencia, 2. az inasévek leszállítása vagy elkerülése, 3. az ipari és kereskedői foglalkozásban is amennyire lehetséges, nem a fizikai munkát, hanem inkább a szellemi munkát kívánó munkakör biztosítása, 4. ha lehet, az egyéves önkéntesség kieszközése, s így itt is a fizikai munka csökkentése, s a műveltebb elemhez való csatlakozás lehetősége.

2. kérdés. Az eddig szerzett tapasztalatok milyen feladatot tűznek a fővárosi polgári iskola elé, s milyen helyet jelölnek ki neki a közoktatás keretében?

Erre a kérdésre a munkálat azt feleli, hogy a polgári iskola, nem a hajótörtek, hanem a feltörekvő elemek iskolája, a közoktatás keretében pedig a népiskola fölött áll, a szakiskolák alatt, s a középiskolák mellett, nem mint versenytárs, hanem mint más célú, más természetű, s más közönség számára való iskola.

3. kérdés. Miben kell keresni a fővárosban a különbséget egyrészt a polgári iskola és felső népiskola, másrészt a polgári iskola és a középiskola között.

Erre a kérdésre a munkálat ezt feleli: a polgári iskola 1. kiegészíti és gyarapítja azt a műveltséget, melyet az elemi népiskola négy osztálya nyújt; 2. középső helyen áll az elemi iskola és a szakképzés között; 3. előkészítője azoknak a szakiskoláknak, melyek a tanulóktól 4. középiskolai osztályt kívánnak előképzettség gyanánt.

4. kérdés. A polgári iskolára nézve a főváros szempontjából milyen kívánalmakat támaszthatunk, s hogyan kellene e követelményeknek megfelelően a fővárosi polgári fiúiskolák tantervét módosítani?

Ennél a kérdésnél a főváros igényeinek jogosultságát a munkálat a következőkkel okolja meg:

A főváros helyzete merőben más, mint a többi magyar városoké. Nincs az országban egyetlen egy város, melynek ilyen nagy arányokban kifejlődött élete, ilyen élénk tevékenysége, ilyen forgalma, ilyen kifejlett kereskedelme és ipara volna. A legfőbb különbség első sorban az arányokban van. Budapest fejlődése világvárosi arányokat öltött s — hiába tagadnók — ezzel bizonyos tekintetben hasonlóbba lett a külföldi nagyvárosokhoz, mint a mi vidéki városainkhoz. E nagyarányú fejlődés természetesen hatással van a város egész életére, tehát a lakosság minden rétegének megélhetési viszonyaira, munkásságára, élet-

módjára, felfogására, testi és szellemi életének egész berendezésére. Mint ahogy a nagyváros bizonyos igényeket fejleszt az egyes emberben, melyek a vidéki egyszerűbb viszonyok között sohasem ébredtek volna lelkében, úgy fejleszt a nagyvárosi élet fokozottabb s gyorsabb menetű szellemi munkássága bizonyos igényeket a polgárság egyetemében. Egészen kétségtelen, hogy vannak ilyen igényeink az iskolával szemben is. E fokozottabb igények jutottak kifejezésre, midőn a főváros a maga polgári iskoláinak óraszámait magasabbra szabta, mint amilyent az állami tanterv kíván.

Ámde nemcsak fokozott igényeket fejleszt a nagyváros, hanem más életviszonyokat is. Budapest helyzete és egész élete különbözik a vidéki városok helyzetétől és életétől s így egészen mások az életviszonyok itt, mint a vidéki magyar városokban. Ennek következtében a főváros egészen más környezetet, más miliőt ad a felnövekedő ifjú nemzedék számára. Ez az ifjú nemzedék más hatások alatt él és fejlődik itt a fővárosban, mint a vidéken. Már szülői is másként rendezték be életüket s a nagyváros előnyeire és hátrányaihoz alkalmazkodtak. Tehát már más a család élete s így mások azok a benyomások, melyeket a gyermek a családban kapott. Ez az élet, mely gyorsabban lököt, mintha siettetné a gyermek szellemi fejlődését is. Kétségtelenül sokkal korábban jut a gyermek a fővárosban a fogalmak egy bizonyos nagy tömegéhez, melyek összefüggésben állanak a városi élettel, melyeket a nagyváros mindennap, mondhatni szemléltető oktatásban nyújt, még pedig a család körén belül es kívül egyaránt, a nagyvárosi házban és nagyvárosi utcán.

Ezzel szemben lesz a fogalmaknak egy olyan tömege, melyhez későn jut a fővárosi gyermek, vagy egyáltalán nem jut. Ezek azok a fogalmak, melyek a vidéki élettel, a mezőgazdálkodással, állattenyésztéssel stb. függnek össze.

Számot kell tehát vetnünk mindazzal, amit a főváros nyújt és amit kíván. Keresnünk kell azt, hogy miben különbözik a fővárosi gyermek szellemi fejlődése a vidékiétől s keresnünk kell azt, hogy milyen igényeket támaszt a fővárosi élet az ifjúval szemben, azaz: minő ismeretekkel kell őt fölfegyvereznünk az élet küzdelmeire, minő képességeket kell benne fejlesztenünk, milyen erkölcsi eszméket, s milyen ideálokat kell plántálnunk, hogy egész emberré váljék, s mint fővárosi polgár ne legyen majdan a város terhére, s ne éljen mint parazita a város polgárságán, hanem produktív tagja legyen annak a fővárosi közösségnek, melyben él.

A külföld minden nagy városa maga készít iskolái számára külön tanterveket, olyan tanterveket, melyek igényeinek megfelelnek. Sőt nem egyszer éppen a nagyvárosok kezdeményezők a pedagógiai reformok terén, kísérleteket tesznek egy-egy iskolában reformtanterveikkel. Berlin, Frankfurt, Mannheim az egész világon nevezetesek e kísérleteik révén. Iskoláik egészen eltérnek a többi város iskoláitól. Egyébként mindenütt az egész világon megvan az, hogy az iskolák a helyi viszonyokhoz alkalmazkodnak, sőt újabban Franciaországban a centralisztikus irány hazájában is arra törekcsenek, hogy a megszabott típustól eltérő más-más iskolákkal is tegyenek kísérleteket.

Teljesen jogos tehát az a törekvés, hogy a főváros a maga polgári iskoláiban is egyrészt reformokra töreksszik — tekintet nélkül arra, vajjon a polgári iskolák országos reformja létrejön-e, vagy sem, — s teljesen jogos az a törekvés is, hogy e reformok alkalmával főképp a főváros speciális és az ország minden városától különböző helyzetét s életviszonyait kívánja tekintetbe vettetni.

A továbbiakban az előadói munkálat kívánja, hogy a polgári iskola alsó négy osztálya újjá szerveztessék úgy, hogy a négy osztály kerek egészet adjon. Részletesen megokolja, hogy a német nyelvet miért kell kötelezően tanítani már az I. osztályon kezdve, mert az idegen nyelv tanítása csak akkor sikeres, ha kötelező, ha minden osztályban tanítatik és megfelelő óraszámot nyer. Szól ezután a többi elméleti tantárgyakról rövidebben, a kézügyesség, az egészségtan és nemzetgazdaságtan tanításáról pedig bővebben. Felveti egy új enciklopedikus tantárgy tervét, melynek keretébe oly ismeretek volnának beveendőek, melyeket más tárgy keretében nyújtani nem lehet, vagy ha lehet is, nem helyén való. Vannak nagy számmal technológiai, azociológiai, közigazgatási és helyi ismeretek, melyekre a gyakorlati életben, főleg a fővárosban nagy szüksége van minden embernek, s melyek

nem is kívánnak olyan előismereteket, hogy a polgári iskolában ne volnának taníthatók. E tárgy keretében lehetne nyújtani a fővárosi viszonyok behatóbb ismeretét. Nemcsak bizonyos topográfiai ismeretekről van szó, melyek jól elhelyezhetők a földrajz keretében, hanem a főváros intézményeinek (vízvezeték, vásárcsarnok), gyárainknak (gázgyár, stb) ipari és kereskedelmi életének, forgalmának ismeretéről. E gyakorlati ismeretek helyszíni szemlélet alapján is nyújthatók. Azon tényezők ismerete, melyek az életviszonyokat megkönnyítik vagy megnehezítik, kétségtelenül nagy gyakorlati jelentőséggel bírna úgy az egyén, mint általában a társadalom életének helyes berendezésére és irányítására. E speciálisan helyi jellegű tárgy tartalmát természetesen beható tanulmányok alapján kellene részletesen megállapítani. Itt csak annak kerete van jelezve, s talán már ez is eléggé mutatja, hogy érdemes az eszmével foglalkozni.

III.

A községi népoktatási intézetek szakszerű felügyelete.

A szakkörök által és az önkormányzat hívei részéről évek óta sürgetett községi iskolai szakfelügyelet a jelentés évében elhatározó fordulathoz ért el. A belügyminiszter ugyanis helybenhagyta a közgyűlés idevonatkozó határozatát azzal a kikötéssel, hogy a fővárosnak önkormányzati jogkörében gyakorlandó ezen felügyelete sem az iskolai hatóságoknak, sem az állami felügyeletnek törvényben megállapított jog- és hatáskörét nem érintheti és hogy ezen egyelőre csupán ideiglenes jelleggel, kísérletképen alkalmazott felügyelet szervesen szabályozandó, mely szabályzatot a gyakorlatban szerzendő tapasztalatok alapján három éven belül kell elkészíttetni és hozzájárulás végett a vallás-és közoktatásügyi miniszter úrnak bemutatni.

A kormányhatóságilag jóváhagyott közgyűlési határozat értelmében a tanács az 1905—906. iskolaévre a szakfelügyelettel megbízta: Mihály József dr., Weszely Ödön dr., Györgyi Kálmán, Bély Mihály, Sztojanovits Jenő, Ágotai Béla és Bardócz Pál igazgatókat, illetőleg tanárokat, akiket a tantervi munkálatokban való részvétel céljából egyúttal az iskolai szolgálattétel alól is felmentettek; ezenkívül megbízást kaptak még a szakfelügyeletre: Lád Károly, Volenszky Gyula, Gyulányi Adolf, Hajnal Adolf, Sántha Lajos, Sretvizer Lajos és Trajtler Károly igazgatók, akik az iskolai szolgálattétel alól csak arra az időszakra mentettek fel, amelyben a szakfelügyelet gyakorlására tényleg kiküldettek.

A tanács egyúttal felhatalmazta az ügyosztályt, hogy időnként a szükséghez képest esetről-esetre másokat is küldhessen ki valamely határozott megbízással. Ennek alapján a közoktatási ügyosztály a szakfelügyelők szakértekezleteire meghívta még: Erdődy Imre, Kozma Gyula, Földes Géza és Koncsek Lajos igazgatókat, valamint Sziklás Adolfot, Tóth Kálmánt (egri), Dorogsághy Dénesné, Wilhelm Francziskát és Halász Saroltát.

Egyidejűleg a közoktatási ügyosztály vezetője az összes népoktatási intézetek vezetőihez intézett körlevélben megállapította a szakfelügyelők műkö-

dése körét és beosztását, tájékoztatván a tanszemélyzetet az életbeléptetendő szakfelügyelet céljáról és feladatáról.

E szerint a szakfelügyelet legfőbb célja, hogy a főváros iskoláinak és óvodáinak állapotát hozzáértő szakemberek állandóan megfigyeljék, megfigyeléseik eredményét kéthetenként tartandó értekezleteiken egymással közöljék s ez alapon közös tanácskozásaik és megállapodásaik alapján egyfelől az iskolai hatóság részéről teendő intézkedésekre nézve kezdeményező javaslatokat tegyenek, másfelől az ügyosztály által hozzájuk utalt ügyekben, hasonlóképp együttes értekezletükön szakszerű véleményeket adjanak.

E szerint a szakfelügyelet nem érintheti az állami felügyeletnek és a többi iskolai hatóságoknak jogkörét, másrészt nem gátolhatja a tanítónak a tanításban való szabad mozgását. A szakfelügyelő feladata tehát csupán a tapasztalatszerzés, míg az iskolai adminisztráció szakszerű irányítása már a szakfelügyelői testület feladata.

Megemlítette még a körlevél, hogy a szakfelügyelet feladatkörének egyik kényes része a személyi ügyekben való véleményadás. E mellett megmarad ugyan az igazgatók eddigi felügyeleti joga és kötelessége; hogy azonban a tanszemélyzet az igazgatóknak kiszolgáltatva ne legyen és az illetéktelen külső befolyásokat is csökkentsék: ezért a tanítóság soraiból való szakfelügyelők összeségének befolyást biztosít az előléptetéseknél és kiténtetéseknél.

A szakfelügyeleti teendők beosztására nézve az ügyosztály vezetője a következőképp intézkedett:

A polgári iskolákat látogatják: Lád Károly, Weszely Ödön dr., Ágotai Lajos (rajztanítás), Sztójanovits Jenő (ének) és Bély Mihály. A polgári iskolai szakértekezletekre mindenkor meghívták: Erdődy Imre, Kozma Gyula és Volenszky Gyula és nov. 1-től kezdve Földes Géza és Sziklás Adolf.

Az elemi-, gazdasági- és háztartási iskolákat, valamint a kiseddóvókat és napközi otthonokat látogatták: Ágotai Béla, Bardócz Pál, Gyulányi Adolf, Hajnal Adolf, Sántha Lajos, Sretvizer Lajos, Trajtler Károly, Weszely Ödön dr., Györgyi Kálmán (rajz), Sztójanovits Jenő (ének) és Bély Mihály (torna). A szakértekezletekre meghívhatók és látogatásra is kiküldhetők: Dorogsághy Dénesné (női kézimunka), Wilhelm Francziska (napközi otthonok) és Halász Sarolta (óvodák).

A kereskedőtanoncz-iskolákat látogatja: Mihály József dr.

Az iparostanoncz-iskolákat az elemi iskolai szakfelügyelők és az iparostanoncziskolai szakrajzfelügyelők látogatják.

Az összes gazdasági-, háztartási- és iparostanoncz-iskolák első sorban Ágotai Béla működési körébe tartoznak. Az elemi iskolai tanterv szempontjából a tanítás megfigyelése Weszely Ödön és Bardócz Pál feladata. Bardócz Pál működési köre kiterjed az óvodákra is. Az elemi iskolai szakfelügyelők közül Gyulányi Adolf az I. és IV., Hajnal Adolf a II. és IX., Sántha Lajos az V. és VI., Sretvizer Lajos a III. és VII. és Trajtler Károly a VIII. és X. kerület elemi- és iparostanoncz-iskoláit látogatják. Végül a kiségitő osztályokat és a beszédhibások tanfolyamait látogatja Mihály József dr.

Ezzel a szakfelügyelők 1905. évi október hó 15-én megkezdték működésüket és egyúttal az elemi és polgári iskolai szakfelügyeleti értekezletek is havonként kétszer rendszeresen megtartottak.

IV.

A napközi otthonok állandósítása.

A szülői gondozást napközben nélkülöző iskolás és óvodás gyermekek részére kísérletképpen felállított napközi otthonok a mind nehezebbé váló megélhetési viszonyok között igen fontos hivatást szolgálnak. A sok szegény szülő, kit a kenyérkeresés súlyos munkája egész nap távol tart otthonától, a tél beálltával immár alig várja az otthonok megnyitását. Kétségtelen azonban, hogy a napközi otthonokba szoruló 7000 gyermek nemcsak télen, de az év többi időszakában is nélkülözi az elegendő táplálkozást és a fogyatékos házi nevelés kiegészítését.

Ez a tapasztalat ösztönözte a közoktatás ügyosztály vezetőjét arra, hogy a napközi otthonok szervezetét állandóbbá tegye és igyekezzék azok áldását az iskolaévnél ennél nagyobb időszakára kiterjeszteni.

E célból a közoktatás ügyosztály mindenekelőtt beszerezte 1905. évi október havában a napközi otthonba jelentkezők adatait. Számba vették az ingyenes ellátásra szorulókat, továbbá a naponta 10—12 fillért fizetőket és végül azokat, akik csak a szülőjódórára járnának be. Ugyancsak összeírták a rendelkezésre álló helyiségeket és a felügyeletre és szülőjódoktatásra alkalmas munkaerőket. Kifejezte végül az ügyosztály vezetője azt az óhaját, hogy a napközi otthonra szoruló gyermekek kiválasztását gondosan végezzék el és csak olyan gyermekeket vegyenek fel az otthonba, akik annak jótéteményére igazán rá vannak utalva. Így lesz remélhető, hogy a rendelkezésre álló anyagi eszközökkel is fele annyi gyermeket kétszer annyi időn át lehet ellátni, mint az előző években.

Az adatok egybegyűjtése után a közoktatási ügyosztály megtette előterjesztését a közoktatásügyi bizotmányhoz és a tanácshoz a napközi otthonok szervezetéről.

Kiemelte az előterjesztés, hogy a nép széles rétegeinek erkölcsi nevelését és kulturális megmunkálását első sorban a napközi otthonokban kell megkezdeni. Az otthonokba összeírt 7000 gyermek közül azonban 1600 gyermek szorul ingyenes étkezésre. A megfelelő anyagi eszközök elégtelensége következtében az ügyosztály azt javasolta, hogy leginkább rászorultakat kiválasztva, 20 helyen állandó napközi otthon nyissanak, mely október 1-től az iskolaév végéig nyitva legyen.

Ezekbe az állandó otthonokba egyenkint 90 gyermeket vennének föl, kik közül 30 gyermek ingyenes étkezésben részesülne, a többi pedig naponként 12 fillért fizetne az ebédért.

Emellett azonban szükséges, hogy a napközi otthon jótéteményeire utalt többi gyermek legalább úgy mint eddig, december hó 1-től márczius hó végeig napközben gondozás alatt legyen.

Am ezekben az időszakban is erősen redukálni kell azoknak a gyermekeknek a számát, akik ingyenes étkeztetésben részesülnek, hogy elegendő ebédadag álljon rendelkezésre azoknak a gyermekeknek az étkeztetésére, kik az állandó otthonokban az egész iskolaéven át ingyenes étkeztetésben részesítendők.

Ez a redukció a terv szerint nem fog nagyobb nehézségekbe ütközni, ha ezekben az időszakban is csak azokat a gyermekeket részesítjük ingyenes étkeztetésben, akiknek erre igazán szükségük van. Hisz eddig is az okozta az ingyenes étkeztetés költségeit szolgáltató források gyors kimerüléseit, hogy az otthonokba fölvetett gyermekek alig számbavehető kivétellel, mindnyájan részesültek ingyenes étkeztetésben s köztük nagy számmal olyanok, kiknek hozzátartozói az étkeztetéshez szükséges napi 12 fillért könnyen megfizethették volna. Ennek volt következménye az, hogy az elmúlt iskolaévben a december, illetve január hó folyamán megnyitott otthonokban kevés kivétellel alig két hónap múlva már be kellett szüntetni az étkeztetést, holott ha csupán azok kaptak volna ingyen ebédet, akiknek hozzátartozói oly szegények, hogy még a napi 12 fillért sem képesek megfizetni, az anyagi eszközök ily gyors kimerülése semmiesetre sem állott volna be.

A tanács tehát, midőn a közoktatási ügyosztály vezetőjének javaslata alapján a költségvetés keretein belül kijelöli azokat az iskolákat, illetve kisdudóvodákat, melyekben a napközi otthon felállítható, állapítsa meg egyúttal ugyancsak a közoktatási ügyosztály vezetőjének az iskolák vezetőitől bekívánandó jelentések alapján tett javaslatára, hogy az egyes otthonokban külön-külön legfeljebb hány gyermek részesíthető ingyenes étkeztetésben.

A folyó iskolaévben ily redukált létszám mellett december 1-től június végéig összesen 560, december hó 1-től márczius hó végéig pedig 3560 gyermeket kellene ingyenes étkeztetésben részesíteni.

A napközi otthonokban a gyermekek úgy mint eddig is házi feladatok elvégzésével és szülőmunkával foglalkoznának, játék, szavalás, ének, mese és a szabad levegőn való mozgás tenné változatossá és egészszítene ki e foglalkozást.

A napközi otthonokban alkalmazott felügyelők úgy mint eddig is, napi 2 korona díjazásban lennének részesíthetők. A kültelki otthonokban alkalmazott felügyelők, amennyiben lakásuk az otthontól távol esik, napi 1 K pótlékban lennének részesíthetők. Ezeket esetről-esetre a közoktatási ügyosztály vezetője jelölné ki.

Tervbe vételezt még, hogy több nőegyesület révén önként vállalkozó nők díjtalanul fognak segédkezni a felügyelet munkájában.

Ezeknek figyelembe vételével a szükséges személyzeti költség 36.475 K, ami a fővárost terhelné.

Ami az étkeztetés költségeit illeti, erről úgy, mint eddig is, társadalmi úton kell gondoskodni. A Gyermekbarát Egyesület 150.000—160.000 adag ebéd fölött rendelkezik s remélhető, hogy a napközi otthon-bizottságok és iskolaszékek, úgy mint eddig, ezentúl is teljes mértékben támogatni fogják ezt az áldásos intézményt, amire külön is fölkérendők lennének.

Az ügyosztály ezen javaslatait úgy a közoktatási bizottság, mint a tanács elfogadásra ajánlotta és ez alapon a közgyűlés magáévé tette azzal a módosítással, hogy a felügyelők napidíját 1—1 koronával emelte.

A közgyűlés megengedte, hogy a tanács által kijelölendő legfeljebb 20 iskolában és kisdudóvodában állandó napközi otthon állíttassék föl, melyeknek működési ideje minden év október hó 1-től az iskolaév végéig terjed. Megengedte továbbá a közgyűlés, hogy ezeken az állandó napközi otthonokon kívül a napközi gondozásra szoruló többi gyermek részére minden év december 1-től márczius hó végéig a napközi otthon, a tanács által kijelölendő mindazokban az iskolákban és kisdudóvodákban, melyekben az arra szoruló gyermekek ingyenes étkeztetéséről társadalmi úton gondoskodás történik, de csupán a megállapított költségvetés keretében, ezentúl is felállítható legyen. Kimondotta

továbbá a közgyűlés, hogy a napközi otthonokban szükséges felügyelet, valamint a fűtés és világítás költségeit, úgy mint eddig is, a főváros viseli, a gyermekek étkeztetéséről azonban társadalmi úton kell gondoskodni. A napközi otthonokban alkalmazandó felügyelők díját a közgyűlés a tanács javaslatától eltérőleg dr. Heltai Ferencz bizottsági tag indítványának elfogadásával napi 3 K-ban állapítja meg azzal, hogy a kültelki otthonokban alkalmazott felügyelők, amennyiben lakásuk az otthontól távol esik, napi 1 korona pótlékban részesíthetők. A fővárost terhelő költségek fődözéséről, az 1906. évi költségvetési előirányzatban gondoskodás történt. Végül fölkerlte a közgyűlés a napközi otthon-bizottságokat, az iskolaszékeket és a Gyermekbarát egyesületet, hogy úgy, mint eddig is, jóakarató munkálkodásukkal és gyűjtéseikkel karolják föl a napközi otthonok intézményét, a tanácsot pedig felhatalmazta, hogy a napközi otthonoknak folyó évi december hó 1-től leendő megnyitása iránt azonnal intézkedjék.

Erre a tanács kijelölte azokat az iskolákat és óvodákat, amelyekben a napközi otthon megnyitható, kijelölvén, hogy mindenikben hány tanuló nyerhet ingyenes étkezést. Kimondotta még a tanács, hogy az állandó napközi otthonok kijelölése iránt 1906. évi márczius hó végével vár előterjesztést.

Az 1905. évben megnyitott és az 1905. év végén tényleg működött napközi otthonokról, továbbá bennük a tanács által engedélyezett és tényleg betöltött ingyenes helyekről szól ez a kimutatás (A *-gal jellettek állandó otthonok):

A napközi otthon helye	A tanács által engedélyezett ingyenes helyek száma	A tényleg igénybe vett ingyenes helyek száma	Fizetéses helyek 10—12 fillérjével
I. ker. Szarvas-téri iskola	30	45	—
Czakó-utczai iskola	40	45	—
Fehérvári-úti iskola	40	25	—
*Kelenföldi iskola	30	24	6
Krisztina-téri-iskola	28	30	5
Attila-utczai iskola	50	98	—
Városmajor-utczai iskola	42	42	24
Istenhegyi iskola	20	20	—
Istenhegyi kisdudóvó	20	25	—
Labancz-úti iskola	16	81	4
Hidegkúti-úti iskola	50	50	1
Hidegkúti-úti óvoda	30	26	—
II. ker. Szalag-utczai iskola	19	32	—
Hattyú-utcza óvoda	20	20	—
Toldy Ferencz-utczai iskola	30	30	—
Margit-körúti iskola	50	40	2
Lövőház-utczai iskola	60	62	1
III. ker. Örömi-utczai iskola	80	179	16
Miklós-téri iskola	97	157	—
Vörösvári-úti iskola	60	232	22
Szent-Endrei-úti iskola	30	40	9
IV. ker. Gróf Károlyi-utczai iskola	24	34	—
VI. ker. Érsek-utczai iskola	35	68	—
Lovag-utczai iskola	—	50	—
Kmetty-utcza óvoda	38	20	—

A napközi otthon helye	A tanács által engedélyezett ingyenes helyek száma	A tényleg igénybe vett ingyenes helyek száma	Fizetéses helyek száma 10—12 fillérréjével
VI. ker. Váci-úti iskola	100	101	129
Lóportárdűlői 1. sz. óvoda	60	74	6
Lóportárdűlői iskola	120	163	12
Erdőtélki fiúiskola	80	60	80
Erdőtélki leányiskola	80	158	25
Országbíró-utcza óvoda	10	3	25
Mohács-utcza óvoda	20	31	10
Angyalföldi iskola	60	9	101
Szt. László-úti iskola	150	150	—
VII. ker. Kazinczy-utczai iskola	39	39	—
Nyár-utczai iskola	52	58	—
Wesselényi-utczai iskola	110	89	—
Dohány-utczai iskola	57	70	—
Rottenbiller-utczai iskola	60	43	—
Elemér-utczai iskola	126	120	—
Murányi-utczai iskola	48	50	3
Peterdy-utczai iskola	38	36	—
Aréna-úti fiúiskola	79	79	—
Aréna-úti leányiskola	67	67	—
Verseny-téri iskola	97	125	14
Hungária-úti iskola	60	100	—
Órnagy-utczai iskola	30	57	3
Kis-szeglői iskola	58	100	—
VIII. ker. Röck Szilárd-utczai iskola	50	50	—
Baross-utczai iskola	100	94	6
Bezerédj-utczai iskola	45	45	16
Erdélyi-utczai iskola	60	84	—
Madách-utczai iskola	40	48	15
Jázmán-utczai fiúiskola	64	100	15
Jázmán-utczai leányiskola	57	50	1
Csobáncz-utczai iskola	114	114	37
Losonczi-utczai iskola	69	50	10
Örmény-utczai iskola	88	70	10
IX. ker. Mester-utczai iskola	73	73	60
Tóth Kálmán-utczai iskola	100	120	60
Tűzoltó-utczai iskola	60	90	10
X. ker. Maglódi-úti iskola	60	86	—
Tisztviselőtelepi iskola	40	40	37
Rákosi iskola	46	125	7
Összesen I. ker.	396	511	40
„ II. „	179	184	3
„ III. „	267	608	47
„ IV. „	24	34	—
„ V. „	—	—	—
„ VI. „	753	887	388
„ VII. „	921	1033	20
„ VIII. „	687	705	110
„ IX. „	233	263	130
„ X. „	146	251	44
Összesen	3.606	4.476	782

V.

Pályázat új iskolakönyvekre.

Minthogy az 1905—906. iskolaév végével szükségessé vált az eddig használt elemi iskolai tankönyveknek újabb öt évre való megállapítása, ezért a tanács már jó előre 1905. évi március 2-án gondoskodott a megfelelő iskolakönyveknek pályázat útján való megírásáról.

A tizenöt rendbeli tankönyvre és vezérkönyvre hirdetett pályázatok lejárta 1905. évi október 15-ike és 1906. évi február 28-ika között váltakozott. Időközben azonban a vallás- és közoktatásügyi miniszter kiadta az új népiskolai tanítástervet és az erre vonatkozó utasítást, ennél fogva a pályázóknak időt kellett adni az országos tanterv és utasítás áttanulmányozására és meg kellett hosszabbítani a pályázati határidőket.

A következő iskolakönyvekre és vezérkönyvekre hirdettek pályázatot:

I. Ábc és olvasókönyv az elemi iskola I. osztálya számára. Vezérkönyv az írás és olvasás tanításához.

II. Olvasókönyvek az elemi iskolák II—VI. osztálya részére. Útmutató az olvasmányok tárgyalásához. Vezérkönyv a II—VI. osztályokban az írás tanításához. Fali minta abc.

III. A nyelvi magyarázatokhoz példatár és vezérkönyv a II—VI. osztályok számára.

IV. A számolás, valamint a mérés tanításához példatárak és vezérkönyvek.

V. Vezérkönyv a beszéd- és értelemgyakorlatokhoz.

VI. A földrajz tanításához térképfüzet, kézikönyv a IV—VI. és vezérkönyv a III—IV osztályok számára.

VII. Történeti kézikönyv az V—VI. osztályok számára.

VIII. A polgári jogokról és kötelességekről kézikönyv az V—VI. osztályok számára.

IX. Természettudományi kézikönyv az V—VI. osztályok számára.

X. Természettudományi kézikönyv az V—VI. osztályok számára.

XI. Az éneklés tanításához az I—VI. osztályok számára: a) éneklésanyagok, b) vezérkönyvek, c) fali énektáblák.

XII. A rajzolásnak az I—VI. osztályokban való tanításához képes vezérkönyv.

XIII. Képes vezérkönyv a) az agyag-, papír- és famunkákhoz, b) a női kézimunka tanításához.

XIV. Kézikönyv és vezérkönyv az V. és VI. osztályok számára: a) a gazdasági, b) a háztartási ismeretek tanításához.

XV. A testgyakorláshoz: a) vezérkönyv és b) tornajátékok zsebkönyve az I—VI. osztályok számára.

A pályázat feltételei a következők voltak:

1. A pályázat nyilvános és a pályamunkát vagy gépirással írva legalább 3 példányban vagy nyomtatott alakban legalább 8 példányban kell benyújtani.

2. Csak teljesen kész művekkel lehet pályázni.

3. A pályamunkák a fővárosi tanács közoktatási ügyosztályának vezetőjéhez az egyes könyveknél előbb feltüntetett határidők napjának déli 12 órájáig adhatók be.

4. A pályázatra benyújtott minden egyes kézikönyv után, valamint az olvasókönyvek minden kötete után a szerzők kötelesek a főváros központi pénztárába 60 (hatvan) korona bírálati díjat befizetni. Sorozatos könyveknél (mint amilyenek a számolás és a nyelvi magyarázatok példatárjai, külön-külön kötetű sfb., az olvasókönyvek kivételével) minden következő külön kötet után még 30—30 (harmincz) korona fizetendő. A befizetésről szóló

nyugtát a pályázati beadványhoz kell mellékelni. A vezérkönyvek után bírálati díjat nem kell fizetni. Azoknak a tanítóknak, akik nem nyomtatott könyvvel pályáznak, a tanács a bírálati díjat elengedi.

5. A pályázók kötelesek műveik megírásánál az országos új tantervhez alkalmazkodni.

6. A pályamunkákat külön bíráló-bizottságok bírálják meg. A bíráló-bizottságokat szakonként a főváros tanácsa alakítja meg, s ugyancsak a tanács állapítja meg a bíráló-bizottságok működésére vonatkozó részletes szabályokat. A bíráló-bizottságoknak a pályanyertes művek kijelölésére vonatkozó határozatai végérvényesek.

7. A főváros tanácsa a pályanyertes iskolai kézikönyveknek a fővárosi községi elemi népiskoláiban öt iskolaéven át való kizárólagos használatát biztosítja az esetre, ha azok használatát a vallás- és közoktatásügyi miniszterium is engedélyezi.

8. A második és a többi kiadásokban kötelesek a szerzők mindazon változtatásokat megtenni, amelyeket a bíráló-bizottságok, vagy a tanács követelnek, viszont a szerzők bármely változtatást a főváros tanácsának bejelenteni tartoznak.

9. A pályázók tartoznak a könyvek árát is megjelölni, amely ár a jelenlegi kézikönyvek árát fontos ok nélkül meg nem haladhatja. A könyvek árát a pályázat eldölte után véglegesen a fővárosi tanács állapítja meg.

10. A pályanyertes kézikönyvek kiadói kötelesek a szegény tanulók számára szükséges könyveket 25% árleengedéssel bocsátani a főváros rendelkezésére.

A jelentés évében csupán három pályázat járt le és az összes pályázatok eldöntése az 1906. év folyamán történt meg, azért az erről való jelentés az 1906. évkönyvben talál helyet.

VI.

Szabályzat a népiskolákban használandó füzetekről.

A tanács 86.134/1905. szám alatt szabályzatot állapított meg a fővárosi községi elemi népiskolákban használandó füzetekről. A szabályzat célja: a magyar iparnak biztosítani a fogyasztást, meghatározni a pedagógiai követelményeket és ennek alapján a füzetek külső alakját és anyagának minőségét, hogy az e téren elharapódzott egészségtelen versenynek is gátat vessenek.

Külön szól a szabályzat az írás, a nyelvyakorlás és a számolás füzetéről. Az írás füzetéről külön mintát ad az írás kezdő gyakorlataihoz, amely a palatáblát helyettesítheti, külön az I. és II., valamint a III., IV. és az V–VI. osztályok számára. Mind a négyféle írásfüzetnek meghatározza alakját, borítéka színét, címét, vonalzását, a sorok és lapok számát, a füzet árát és a használat időtartamát. Ugyancsak négy füzetet állapít meg nyelvyakorlás céljaira és háromféle füzetmintát a számolásra.

A címlapokról a tanács azt határozta, hogy egyszerű keretben rajta három sor legyen. Az első sorba a füzet címe irandó, a második sorba a tanuló a maga nevét írja és a harmadik sorban az osztály megjelölése legyen. A címlap fölött a székesfőváros címere legyen. A füzet ára a keret alsó szélé alá nyomandó. Egyébként a papír minőségére és a vonalzás színére irányadó volt az 1893-diki 38.868. számú vallás- és közoktatásügyi miniszteri rendelet. Kikötötte még a tanács, hogy az írófüzetek csak magyar gyártmányú papírból készíthetők.

A Magyar Kereskedelmi Csarnok papírkereskedői szakosztályának kérvényére a tanács kimondotta, hogy ez a szabályzat csak az 1906–1907. iskolaév elejétől kezdődőleg lép életbe, hogy az érdekelte kereskedők arra kellőképpen előkészülhessenek.

VII.

Új iskolaépületek.

Az 1905-dik évben a következő új iskolák építése illetőleg átalakítása nyert befejezést.

1. *Az I. ker. Fehérsas-téri elemi és polgári iskola* kétemeletes új épületében elhelyezést talált: 1. elemi fiúiskola 8 osztállyal, elemi leányiskola 9 osztállyal, ezekhez tartozik egy igazgatói és szolgálakás, tantestületi terem, szertár, igazgatói iroda és 2 szolgálakás; 2. polgári fiúiskola 9 tanteremmel, melyhez tartozik egy igazgatói iroda, tanári szoba, 3 szertár, rajzterem szertárral, egy közös előadóterem és 1 szolgálakás; továbbá egy közös tornaterem öltözővel és tornatanári szobával; 3. a pinczében 2 napközi otthon van elhelyezve 2 szülőj-teremmel és népkönyvtárral. Az egész épület alacsony nyomású gőzfűtéssel van berendezve. Az építési költség 450.000 K, a berendezés 80.000 K, összesen 530.000 K.

2. *A II. ker. Batthyány-utcai* polg. isk. lépcsőjének a II. emeletre való vezetése 3730 K.

3. *A II. ker. Medve-utcai polgári iskola* igazgatói lakása átalakított 1 tanteremmel és 1 szertárral.

4. *A VII. ker. Gizella-úti 20-dik számú* háznak óvodává való átalakítása. A nyert helyiségek: egy-egy munkaterem, játszóterem, ruhatár, illemhely, 2 szoba, előszoba és konyhából álló óvónői lakás és daalakás. Az átalakítás költsége 7600 K.

5. *A VII. ker. Dob-utca 85. sz. alatt felépített az elemi fiú- és leányiskola.* A háromemeletes épületben nyert helyiségek a következők:

19 tanterem, (F. 3+1. em. 7+II. em. 7 és III. em. 2.) 1 munkaterem (III. em.), 1 rajzterem (III. em.), 1 szertár (III. em.), 1 tornaterem (III. em.) 1 öltöző és szertár (III. em.) 1 karzat (III. em. fölött), 1 napközi otthon-terem (alagsor), 1 napközi otthon konyhája (alagsor), 1 napközi otthon kamrája (alagsor), 1 háztartási iskola (konyha, alagsor), 1 háztartási iskola étkező és ruhatár (alagsor), 1 háztartási iskola kamrája (alagsor), 1 fürdőhelyiség (alagsor), 1 fürdőhelyiség öltözője (alagsor), 1 mosókonyha (alagsor), 1 vasalóhelyiség (alagsor), 1 fa- és szénpincze (alagsor), 1 teherfelvonó (pinczéből a III. em.-ig), 1 szolgálakás (alagsor), 2 igazgatói iroda (földszint), 2 tantestületi szoba (földszint), 3 szertárhelyiség (földszint), 2 kapus fülke (földszint), 1 előszoba (földszint), 1 szolgálakás (1 szoba, 1 konyha, 1 alkov, előszoba, kamra és klozet) földszint, 1 játszótér (29¹⁰ m. hosszú 6⁰⁰ m. széles) a III. em. fölött, 1 padlástér, 2 lépcső (fiú- és leányok részére) továbbá minden emeleten folyosó és minden emeleten klozetsoport. Felmerült építési és felszerelési költség 400.000 K.

6. *A VII. ker. Dembinszky-utcai 26. számú* háznak óvodai célra való átalakítása. A nyert helyiségek: 1 munkaterem, 1 játszóterem, 1 fedett játszótér, óvónői lakása (1 előszoba, 2 szoba, 1 konyha), dajalakás. A költség 6500 K.

7. *A VII. ker. Elemér-utcai 15. sz. kétemeletes bérház átalakítása elemi iskola céljára.* A nyert helyiségek a következők: 19 tanterem, 1 tornaterem, napközi otthon (1 terem, 1 konyha), 1 szolgálakás (1 szoba, konyha), 1 szolgálakás (1 szoba), 2 szertár. Az átalakítás és berendezés költsége összesen 56.700 K.

8. *A VIII. ker. Német-utcai polg. fiúiskola pinczeosztályában létesített:* 2 agyagmintázó-terem, 1 szülőj-terem, 2 szertár. Az átalakítás és berendezés költsége összesen 16.000 K.

9. *A IX. ker. Mester-utcai 67. számú* háznak iskola céljára való átalakítása. A nyert helyiségek: 17 tanterem, 1 napközi otthon, igazgatói iroda, tantestületi szoba, szertár, könyvtár, 6 rendelkezésre álló helyiség, igazgatói lakás és 2 szolgálakás. Az átalakítás költsége: 41.900 K.

10. *A IX. ker. Mester-utcai* felső kereskedelmi iskolánál toldalék-épitkezés történt 2 szertár nyerése céljából. Az építés költsége 6200 K.

11. *A X. ker. Rákosi elemi* iskolánál egy munkaterem építése 3500 K költséggel.

Egyéb kulturális ügyek a közgyűlés előtt.

1. Az „Erzsébet-Népakadémia” segélye. Az „Erzsébet-Népakadémia” évi segélyért folyamodott a tanácshoz. Kérvényében előadja, hogy a népakadémia célja a nép minden körének művelődését elősegíteni. E szükséglet kielégítésére alakult meg az „Erzsébet-Népakadémia”, mely intézet két esztendővel ezelőtt alakította meg a magyar nép művelődésének csarnokát s nyitotta azt meg szerény bérelt helyiségben, az Akácfa-utca 32. sz. alatt, a Szegény Gyermekkert-egylet épületében. Az „Erzsébet-Népakadémia”-ba a nép minden köréből, különösen az ipari munkások közül azonnal százával jelentkeztek a művelődést keresők felvételre. A tudományos és művészeti estélyeken állandóan 200—300 a hallgatók száma. A sorozatos előadások (kurzusok) hallgatóinak száma is eléri, sőt meg is haladja a százat, a könyvtárt minden este 60—100 ember veszi igénybe. S hogy a népakadémia elérje a célját; és csarnokaiban a tanítás tanulással párosul, ezt a kurzusok befejeztével tartott vizsgálatos összefoglalások bizonyítják, melyek nagyon szép eredményt mutatnak fel. A kurzust látogató tagok hozzájárulása mindössze havonként 25 fillér s így nem csodálható, hogy az évi 2500 koronáért kibérelt s 1500 korona költségen átalakított helyiség fentartása, fűtése, világítása s az igazgatás az egyesület anyagi erejét kimeríti, úgy, hogy az előadók javadalmazására egy fillért sem fordíthat, bár a székesfőváros egyik legégetőbb szükségét elégíti ki. Ha csak tíz hónapra terjeszti ki az egyesület a tanítást, pedig nagyon kívánatos, hogy az félbeszakítás nélkül folyjon, az előadói díjak maguk 4000 koronát igényelnek, miért is a segélyre nagyon is rá van utalva. Mindezeknél fogva, tekintettel az egyesület kulturális, erkölcsi és társadalmi fontosságú működésére hatósági támogatást kér, amit a közoktatási bizottság és a tanács javaslata szerint a közgyűlés évi 1000 K-ban szabott meg.

2. A Budapesti Tanítótestület segélyezése. Az 1868. népoktatási törvény 147. §-a szerint minden tanközség tanítói testületé alakulnak, hogy kulturális szükségleteiket kielégítsék. A fővárosban ezt a hivatást ugyan a szabad egyesületek teljesítik, minthogy azonban a vallás- és közoktatásügyi miniszter nagy súlyt helyez arra, hogy a fővárosban is alakuljon egy ilyen hivatalos tantestület, és minthogy anyagi eszközök nélkül ez fenn nem állhat, ezért részére a tanács javaslata a közgyűlés 1000 K évi segélyt szavazott meg azzal, hogy ezt a segélyt tiszteletdíjakra fel nem használhatja és tagjait tagdíjakkal meg nem terhelheti.

3. Új iskolaszék felállítása. A „Ferencvárosi Polgári Kör” aziránt tett a tanácsnak előterjesztést, hogy a IX. kerületben egy harmadik iskolaszék állíttassék fel. A IX. kerületben szervezett két iskolaszék működése a jogos várakozást mindenkor kielégítette. A megváltozott viszonyok azonban eredményes munkálkodását már kockázattal fenyegetik, a felügyeleti hatáskörnek folyvást több és több iskolára és osztályra való kiterjesztése s a teendőknél egyre növekedő sokasága miatt. A kerület 2. sz. iskolaszékének már is túlon túl nagy a felügyeleti köre, legközelebb pedig a Mester-utca és Tóth Kálmán-utca sarkán új elemi iskola nyílik, ezzel az iskolaszék hatásköre mind az iskolák és óvodák számánál, mind azok területi elhelyezésénél fogva annyira meg bővül, hogy annak ily nagymérvű kiterjesztése célirányosnak nem tekinthető s így a túlterhelés elkerülése végett egy harmadik iskolaszék felállítása szükséges. Az új iskolaszék felállítása most azért is aktuális, mert a törvény értelmében az iskolaszékek ez évben újra fognak alakítani s így az új iskolaszék szervezése könnyen keresztülvihető. A IX. kerületi 2. sz. iskolaszék eme javaslathoz hozzájárult s azt a legmelegebben pártolta. A tanács javaslata a közgyűlés az új iskolaszék felállítását elhatározta s rendes tagjainak számát 30-ban, póttagjainak számát 15-ben állapította meg. Az új iskolaszék hatáskörébe tartoznék a IX. kerületnek a Dandár-utca, Gyep-utca, Ranolder-utca és Simonyi-utca által határolt, továbbá a vasúti töltéstől kifelé eső része. A IX. kerületi 2. sz. iskolaszék hatáskörében megmaradna a IX. kerületnek

a Liliom-utca, Ültői-út, vasúti töltés, Simonyi-utca, Ranolder-utca, Gyep-utca és Dandár-utca által határolt része.

4. Az iskolaszékek tagjai számának szaporítása. A VII. kerületi 2. számú és a VIII. kerületi 3. számú iskolaszék kérte taglétszámának felemelését.

A VII. kerületi 2. sz. iskolaszék kérte tagjai számának 30-ról 50-re való felemelését. Ez az iskolaszék az iskolák és osztályok számát tekintve a legnagyobb, tagjaira tehát súlyos terhet ró feladatuk lelkiismeretes teljesítése, kívánatos tehát, hogy a bár készségesen teljesített, de nehéz szolgálat megkönnyíttessék. A tanács javaslata a közgyűlés az iskolaszék tagjainak számát 30-ról 50-re, póttagjainak számát pedig 15-ről 25-re emelte fel. A VIII. kerületi 3. sz. iskolaszék hasonló okokból rendes tagjainak számát huszról harminczra kérte felemelni, s ennek arányában szaporítani a póttagok számát. Az iskolák száma ugyanis ez évben kettővel szaporodott és ezek közül az Örömvölgy-utcai 19, a Losonczi-utcai 15 osztályú Együttel az iskolaszék amaz óhajának is kifejezést adott, hogy a tantestületi képviselők számát kettőről legalább háromra emelje, tekintve, hogy az iskolaszéki körzetbe 106 tanító tartozik. A tanács oly javaslattal terjesztette az ügyet a közgyűlés elé, hogy az iskolaszék rendes tagjainak számát huszról harminczra, póttagjainak számát tízről tizenkettőre emelje. A tantestületi képviselők számának felemelését azonban a tanács nem javasolta, mert a fővárosi községi iskolai hatóságok számára kiadott utasítás 25. §-a értelmében az iskolaszéki körzetbeli tanítók és tanítónők két képviselőt küldenek az iskolaszékbe. A közgyűlés ehhez hozzájárult.

5. A székesfővárosi iparrajziskolának a milánói kiállításon való részvételére a közgyűlés 3000 K-át szavazott meg azzal a feltétellel, hogy ennek az összegnek túllépését semmi esetre sem engedélyezi. Az iparrajziskola modern szellemben való működését a külföldnek ez alkalommal mutatta be, a célból minden osztályának és munkatermének működése bemutatásra került. A kiállítás céljaira 70 m³ állott rendelkezésre. Az egyes osztályok működését albumokban mutatták be, a kiválóbb munkákat pedig a falon helyezték el. A munkatermekben készült tárgyakat vitrinokban és üvegszekrényben helyezték el. Az iparrajziskola kiállítása nevezetes sikert ért el.

Az iskolák fejlesztésére irányuló egyéb tanácsi intézkedések.

1. A népiszkolai folyóiratok- és szaklapokról. Miatán a tanács arról győződött meg, hogy az iskolák vezetői aránytalanul sok és olyan lapot is járatnak, amelyek a tanítás érdekében okvetlenül nem szükségesek és ezzel a főváros kiadásait indokolatlanul tetemesen növelik, ezért felhívta az iskolák vezetőit és tantestületeit, hogy az 1905. év elejétől kezdve csak azokra a folyóiratokra és szaklapokra fizessenek elő, amelyek az oktatás és nevelés szempontjából teljesen nélkülözhetetlenek. Az előleg elszámolásánál a lapokra vonatkozó számlákat szigorú revízió alá veszik.

2. A magyar könyvkiadó társaság kérelmére a legkülönbözőbb könyvkiadóknak 29 jeles kiadványát az ifjúsági könyvtárak számára, illetőleg jutalomkönyvül beszerzés céljából ajánlotta a tanács az összes iskoláknak.

3. A Budapesti Tanítótestület mintatanításait, melyeket a testület 50—50 korona pályadíjjal jutalmazta, a tanács helyeslőleg vette tudomásul és megengedte, hogy a bíráló bizottság tagjai a pályázó tanítók osztályait a bemutató minta-tanítás előtt munkaközben meglátogathassák. Eczélből a bíráló bizottság tagjai 3 fél napra terjedő felmentést nyerhetnek a tanítás alól.

4. A ragályos betegségeknek követendő eljárás eddig különböző rendeletekben elszórtan jelent meg. A tisztí főorvos előterjesztésére az eljárást szabályozó összes intézkedések füzet alakjában megjelennek és ezeket a füzeteket úgy a községit, mint a más jellegű fővárosi iskoláknak megküldötték.

5. Az egyik fővárosi elemi iskola tantestülete elhatározta, hogy az iskolába elkésve érkező tanulókat nem engedi bemenni az első tanítási óra befejezése előtt, hanem addig egy külön helyiségben felügyelet alatt tartja őket. A tanács a tantestületnek ezen szabályellenes és úgy a nevelés, mint a tanítás szempontjából helytelen határozatát megsemmisítette s a későn érkező tanulókkal szemben megállapított ezen eljárás alkalmazását betiltotta. A tanács ezen határozatát és annak pedagógiai és rendtartási szempontból való megokolását közölte a tantestülettel. Egyúttal betiltotta a tanács annak az eljárásnak alkalmazását is, mely szerint az iskola kapuit a tanítási idő megkezdésével bezárják. A határozat szerint az iskolának, mint középületnek, a tanítási idő alatt mindazok részére nyitva kell lennie akik az épületbe való belépésre jogosultsággal bírnak. De ettől eltekintve tűzbiztonsági szempontból sem szabad az iskola kapuját a tanítás ideje alatt bezárva tartani.

6. A vizsgálati próbalapok iratását a tanács betiltotta, elfogadván eziránt a közoktatási ügyosztály előterjesztését. Egyszersmind felhívta a tanács az iskolák vezetőinek figyelmét arra, hogy a vizsgálati próbalapok helyett sokkal helyesebb az évről-évre vizsgálatok alkalmával a tanulók összes irkát osztályonként közszemlére kitenni.

7. Elhatározta a tanács, hogy a 100 drbból álló *préselt levélgyjűteményt* 43 példányban készítteti el, s hogy ezt a most folyó iskolaévben úgy osztja ki, hogy mind a 86 elemi népiskola egy-egy fél gyűjteményt kapjon, a jövő iskolaévben azután a gyűjteményeket kiegészítik.

8. Intézkedett a tanács aziránt, hogy a Tanítók Otthona kiadásában megjelenő *Mese Ujságot* az iskolában árusítani nem szabad, mert bármilyen méltánylást is érdemel a cél, melynek szolgálatára a befolyó jövedelmet szánták, a szülőket az ujságnak az iskolában való árusításával még sem szabad anyagilag megterhelni.

9. A gazdasági hivatal erdő- és mezőgazdasági osztályának az egyik iskolával szemben emelt panaszára a tanács kimondotta, hogy a tanszemélyzet az iskolai kirándulások alkalmával gondosan ügyeljen arra, hogy a tanulók az ültetvényekben kárt ne tegyenek.

10. A *Feministák Egyesülete* a napközi otthonok számára önkéntes munkát ajánlott fel, mire a tanács kimondotta, hogy ezt köszönettel fogadja és az önkéntes felügyelőket az egyesület közvetítésével veszi fel és osztja be. Egyben megengedte a tanács, hogy az egyesület szakértő tagjai a napközi otthonokat bármikor, a szociálpedagógiai tanfolyam hallgatói pedig az iskola vezetőjénél bejelentett kisebb csoportokban időnkint látogathatják. Elhatározták még, hogy a napközi otthonok ügyével foglalkozó értekezletekre és bizottságokba a Feministák Egyesületének képviselőjét is meghívják.

11. A fővárosi királyi tanfelügyelőség a tanácshoz átiratot intézett a *polgári iskolai órarendek* tárgyában. A tanács a tanfelügyelő átiratát azzal a felhívással közölte a polgári iskolák vezetőivel, hogy az iskola tantestületének meghallgatása mellett s azzal egyetértőleg tegyék meg észrevételeiket az átiratban részletezett kifogásokra s egyúttal nyilatkozzanak arra nézve, vajjon a tanfelügyelőség átiratában foglaltak alapján nem lehetne-e még ennek az iskolaévnek a második felében keresztütvinni az órarendek megfelelő átalakítását. A tanfelügyelőség kívánta a tantárgyak arányos és változatos összeállítását, a nehezebb tantárgyaknak az első reggeli órában való tanítását, a hittanóráknak az első vagy utolsó órára való beosztását és a hét első napjának az utolsó napoknál nagyobb megterhelését. Az iskolák tantestületei megtették megjegyzéseiket a tanfelügyelőség kifogásaira és a teljesíthető kívánságokat a jövő évi órarendek készítésénél veszik figyelembe.

12. A *polgári iskolák részére szükséges könyvek és tanszerek* beszerzését a tanács részletesen szabályozta. Eddig ugyanis az e célra előirányzott általános összeget az iskolák között egyenlő arányban osztották föl. Így a kevesebb költséggel is kielégíthető iskolák is elköltötték a nekik jutó összeget, viszont a nagyobb költséget igénylő iskolák az igazán szükséges dolgok beszerzéséről voltak kénytelenek lemondani. Minthogy normális esetekben a szükségelt költség legfőképpen az osztályok számától függ, azért a tanács a költségek

elosztását ezentúl az osztályok száma szerint határozza meg. Az új szabályzat mindenképp az előlegrszabályzat 17. és 23. szakaszait épségben tartja, kimondván, hogy az ezen szakaszok szerint minősíthető javításokat és pótlásokat az igazgatói előlegrből kell ezentúl is kifizetni. Ugyancsak az új torna- vagy játékszerek és bútorok beszerzése vagy javítása sem történhetik a tanszerek költségvetésének rovására. A könyvek és tanszerek beszerzésére évenként kérhető összeg osztályonként 30 K. Ha egyik-másik iskola hiányos alapfelszerelése miatt vagy egyéb okból több költséget igényelne, akkor az okvetlen szükséges és a rendes költségvetésből meg nem vásárolható dolgokról külön jegyzéket kellő megokolással csatol az előterjesztéshez. Az ügyosztály azután a szakfelügyelők közbejöttével tesz javaslatot a rendkívüli kívánalmak kielégítésére. Az előterjesztés készítési módját a tanács részletesen körvonalazta. Kimondotta a tanács, hogy első sorban a hazai ipar termékeit kell alkalmazni. Külföldön készült tanszerek beszerzését a tanács csak akkor engedélyezi, ha azok vagy jobbak, vagy sokkal olcsóbbak a magyar készítményeknél. Egyéb rendelkezései még a szabályzatnak, hogy minden tanító csak olyan dolgot kérjen, amit a tanításnál valóban használ is és mellőzze mindazt, ami fölösleges. Míg a polgári iskolai normál-felszerelési jegyzék elkészül, addig minden szaktanító maga állítson össze ilyen jegyzéket. A könyvtár részére csakis kézikönyveket szabad beszerezni, vagyis olyan könyveket, mikből a tanító anyagot, bővítést meríthet az ő magyarázatához vagy szemléltetéséhez. A női kereskedelmi tanfolyamok tanszer-szükséglete nem terhelheti a polgári iskolai költségvetést. Végül szigorúan meghagyta a tanács, hogy a könyvek és tanszerek beszerzésére vonatkozó előterjesztéseket minden évben február hó végéig kell beadni.

13. Intézkedett a tanács az *iparostanonciskolai vizsgálatokra való elnökök* kiküldése tárgyában. A tanács ezen intézkedése alapszik az ipartörvény 168. §-a 5. pontján és az iparostanonc-iskolák szervezete 67. §-a h) pontján. Felkérte a tanács eszerint az iparoktatásügyi bizottság tagjait, az ipartestületeket, a kerületi elüljáróságokat és az iparhatósági megbízottakat, hogy az évről-évre vizsgálatokon az ügyosztály beosztása szerint szíveskedjenek résztvenni és a tapasztalatakról jelentést tenni. A tanács minden iskolába annyi vizsgálati elnököt küldött ki, ahány osztály volt az illető iskolában. Az iparoktatási bizottság tagjait úgy osztoitja be, hogy minden iskolára jusson egy-egy tag. A szakirányú iskolákba a szakipartestület tagjai nyertek kiküldetést. Ha ilyen szakipartestület nem volt szervezve valamely iparágra nézve, akkor az illető iskolába iparhatósági megbízottakat küldöttek. Ugyanaz történt az általános irányú tanonciskolákra nézve.

X.

Elvi jelentőségű ügyek a közoktatási bizottságban.

A közoktatásügyi bizottság a jelentés évében összesen négy ülésben 120 tárggyal foglalkozott. A bizottsági ülések tárgya csak 6-tal volt kevesebb, mint az előző évben, azonban az elvi jelentőségű vagy szervezeti ügyek száma ezúttal csekély volt.

A *közoktatási ügyosztálynak a jövőben követendő irányelveiről* néhai Buday József bizottsági tag intézett kérdést a bizottság elnökéhez. Rámutatott a felszólaló, hogy a bizottság elnöke, mikor helyét elfoglalta, programot adott, melyet a főváros kedvezőtlen pénzügyi helyzete dacára is nagyrészt megvalósított és ezzel a főváros oktatásügyét elismerésre méltó magas színvonalra emelte. Az életrevaló alkotásnak — úgy mond — egész sorozata fűződik nevéhez és működése iránt a bizottság nevében is legteljesebb elismerését fejezi ki. Azt hiszi a felszólaló, hogy a jövőben sem lesz az irányelvekben változás, mégis kötelességének tartja ez irányban a kérdés megtételét.

A bizottság elnöke köszönettel vette, hogy a bizottság egyetért azzal a szellemmel, amely munkálkodásában vezérli. Ha előzetes tudomása leti volna a feltett kérdéstről, úgy már most részletesen felelt volna. Egyébként megjegyezte, hogy a következő iskolaév elején

a költségvetési adatok összeállítása alkalmával jelentést fog előterjeszteni, mely alkalmas lesz arra, hogy a bizottság a jövőben követendő irányelvekkel és általában az ügyosztály munkaprogramjával foglalkozzék.

Interpelláció történt még az iránt, hogy a *napközi otthonokat* egész éven át nyitva tartásuk. Az elnök erre kifejtette, hogy a főváros csupán a helyiséget és a felügyeletet adja és a társadalmi erőktől függ az étkeztetésnek mennél több hónapig való fentartása. Egyébként bejelentette az elnök, hogy az ügyosztály foglalkozik az otthonok rendszerének javításával. Az ősz folyamán ez iránt meg is történt az előterjesztés és a bizottság az ügyosztály javaslatát pártolólág terjesztette a tanács elé.

Az új tanítói, tanítónői, tanári és igazgatói állások szervezése alkalmával a bizottság kimondotta, hogy a jelölést az eddig követett elvek szerint ejti meg.

A *Mátyás-szobor* ügyében kérdést intéztetvén az elnökhöz a bizottság ülésén: kijelentette az elnök, hogy a közgyűlés felhívta a tanácsot a szobor ügyében való jelentéskéntre. Az ügyosztály már foglalkozik is a kérdéssel s csak alkalmas időpontra vár, mikor az akciót megindíthatja. A jelenlegi idő komolyabb akcióra nem alkalmas, mert a társadalom a különböző szobrokra való gyűjtésekkel erősen igénybe van véve.

Még a *tanítói nyugdíjszabályzat revíziójáról* intézett kérdést az elemi népiskolák bizottsági képviselője. Az elnök azt válaszolta, hogy ő maga dolgozik ezen a szabályzaton és reméli, hogy nemsokára bemutathatja javaslatát.

XI.

Az iskolák fejlesztésére irányuló ügyosztályi intézkedések.

1. A *tornatanítás és a tornatermek rendbentartása* érdekében a közoktatási ügyosztály körlevelet intézett az összes iskolákhoz. Kívánta az ügyosztály, hogy az iskola tornaóra-rendje, valamint a tornaszerek leltárjegyzékének másodlati példánya a tornaszakfelügyelőkhöz beküldessék. Továbbá, hogy a fölösleges tornaszerek egybegyűjtessenek. Feleletet kért az ügyosztály a következő kérdésekre: Mivel van burkolva a tornaterem? Ha padlóval van burkolva, mázolt-e? Ha nincs mázoltva, milyen időközben súrolják? Használják-e a tornatermet más célra? Ha igen, mikor és kik használják? Az ügyosztály értesítette az iskolákat, hogy ha valamely torna- vagy játékszer rosszkarban van, akkor erről további intézkedés végett a tornafelügyelőt értesítsék. Kívánta még az ügyosztály, hogy ki kell mutatni külön lapon a szertornázás, külön a tornajátékok alól fölmentetteket. Ha a tornázás vagy játék gyakorlása közben baleset történik, ennek leírását is a fővárosi tornafelügyelővel közölni kell. A tisztántartás érdekében a tornaterem ajtaja elé lábtörlő és figyelmeztető írás helyezendő el. A tornaterem és öltöző, ha 15-nél több osztály használja, havonként egyszer súrolandó. A porképződés csökkentése érdekében lehetőleg tornaczipőket kell használni. Végül felhívta az ügyosztály a tanulók figyelmét a korcsolyázásra, mely kellő mérséklettel gyakorolva, testet, lelket üdítő igen egészséges testmozgás.

2. A tanácsi határozattal engedélyezett és az új irányú *rajzoktatáshoz szükséges modelleket* az iparrajziskola igazgatósága útján az iskolák között szétosztották. Összesen 32 darab mintát 26 K 52 f értékben kaptak az egyes iskolák.

3. Az *iskolaudvarok helyes felhasználása* céljából adatokat gyűjtött az ügyosztály arról, hogy mivel vannak az iskolaudvarok burkolva? Van-e az udvaron fa és hány? Ha bokrok, virágágyak vannak, akkor ezek az udvar melyik részén vannak és az udvarból mennyi területet foglalnak el? Továbbá, hogy alkalmas-e az udvar mozgásos játékok gyakorlására? Ha nem, miért nem? Alkalmas-e az udvar jégpálya létesítésére? Ha nem, miért nem? Van-e az iskola közelében vagy a kertületben valamilyen nagyobb szabad tér, mely játszótérül szolgálhatna? Végül felkérte az ügyosztály az iskolák vezetőit, hogy az iskolaudvar újabb fásítása vagy kertekké való rendezése esetén a szabad mozgásra és

játszásra való területet ettől az első rendeltetésétől semmi körülmények között se vonják el.

4. A *nagyszüneti, karácsonyi és húsvéti nagytakarításról*. Az ügyosztály azt tapasztalta, hogy az elszámolások láttamozása nem a leggondosabban történik; ezért az iskola-vezetőkhez ebben az ügyben körlevelet intézett, melynek főbb rendelkezései ezek: a nagytakarítás lehetőleg házilag végzendő; a falak leporolása és az ablakok tisztogatása a szolgák dolga, akik napidíjat nem kaphatnak; a szolgák felesége is csak akkor vehető jegyzékbe, ha más címen a fővárostól díjazást nem kap; a helyiségek tisztogatási költségeinek maximuma csak rendkívüli esetekben használható fel és mindenkor a felhasznált szerek árával együtt értendő. Az összes napszámosokat egy jegyzékben kell kimutatni. Végül a gyökeres tisztogatás szükségére mellett hangoztatta az ügyosztály a takarékoságot.

5. Körlevélben értesítette az ügyosztály az iskolák vezetőit, hogy a *torna-rendszabályok* és a tornatermek tisztogatására vonatkozó utasítás elkészült, ez az ügyosztályban átvethető és a tornateremben kifüggesztendő.

6. Ugyancsak körlevélben értesítette az ügyosztály az elemi népiskolák vezetőit, hogy *rajzoktatási kiállítás* óhajtat rendezni a rajzszakfelügyelő az új irányú rajztanítási mód szerint készült rajzokból. A kiállítás célja a szakköröknek és a nagyközönségnek is bemutatni az új tanításmód eredményeit. A kiállítás tényleg végbement és nagy sikert ért el. A tanulás összehasonlítás céljából külföldi rajzszorozatok is szerepeltek a kiállításon. A helybeli rajzszorozatok olyan osztályokból gyűjtötték, amelyekben az új irány szerint történt az oktatás. Minden osztály rajzszorozata négy részből állott: a) egy sorszámokkal ellátott tanítási menetből, mely a feldolgozott anyag egész sorrendjét mutatja; b) az osztálynak egy és ugyanazon feladat nyomán készült rajzai; c) szemelvények az iskolában készült rajzokból; d) az otthon készült sikerültebb rajzokból. Minden egyes rajzon olvasható volt a tanuló neve, az iskola és az osztály megjelölése, amelybe a tanuló jár, a tanuló kora és a rajztanító neve.

7. Az *évvégi záróvizsgálatok alkalmával a virággal való kedveskedést* igyekezett az ügyosztály megszüntetni azzal a körlevelével, amellyel rámutatott arra, hogy több tantestület a maga körében intézkedett a jogos panaszok megelőzésére. Felkérte az ügyosztály a tankertületeket, hogy igyekezzenek a gyermekre hatni abban az irányban, hogy a vizsgálat alkalmával ne hozzanak drága virágot, mert hiszen ezeket virág nélkül is kifejezhetik. A kérelmet az ügyosztály azzal okolta meg, hogy a virághozatal a vagyontalanabb szülőkre nagyobb anyagi terhet ró, kivált, ha az egészségtelen versengés is lábrakap a tanulók között. Figyelemre méltó az az indok is, hogy a szegénysorsú gyermeknek okoztak keserűséget azzal a megkülönböztetéssel, hogy ők drága bokréttával nem kedveskedhettek.

8. Az ügyosztály felhívást bocsátott ki az összes elemi iskolák vezetőihez, hogy jelentsék be, melyik osztályban és kik *alkalmazzák az olvasás tanításánál a fonetikus* vagy az úgynevezett jelképes tanítási módszert.

9. Kihirdette az ügyosztály a vallás- és közoktatásügyi miniszter rendeletét a *flűdész terjedésének meggátlása* érdekében.

10. Az ügyosztály vezetője körlevélben adta az összes községi iskoláknak tudomására, hogy a közgyűlés elrendelte *október 6-dikának, a nemzet gyászévfordulójának*, gyászünneppel és iskolai szünettel való megünneplését. Ez alkalommal az ünnep jelentőségét a körlevél a következő szavakkal emelte ki: „Az emberiség haladásában minden új korszak kezdetét sírkövek jelzik. Azoknak sírkövel, akik nagy eszmékért és a többi emberekért szenvedtek és meghaltak. A népek is csak ilyen önfeláldozó szenvedések árán szabadulhatnak meg az elmúlt korszakok bűneitől. Október 6-dika a magyar nemzet nagypéntekje, az aradi vészőhely a magyar szabadság Golgothája, az a tizenhárom férfiú pedig a határt nem ismerő magyar hazaszeretet vértanúja. Keltse fel és tartsa ébren az iskola e férfiak szent emlékezetét gyermekeink szívében, hogy minél inkább tudják a hazát nemcsak szóval, hanem szívvel, s ha kell, — önfeláldozó tettekkel is szeretni.”

11. Értesítette az ügyosztály az iskolák vezetőit, hogy azok a tanítónők, kiknek osztályában külön rajztanítónők tanítják a rajzolást, a *rajztanítás új módjának* elsajátítása végett a rajzórák alatt is kötelesek jelen lenni osztályaikban.

12. Az ügyosztály a tisztí főorvosi és mérnöki hivatalnak, valamint a szakfelügyeleti értekezleteknek bovonásával tervezetet készített az iskolákban és óvodákban a fűtés és szellőztetésre vonatkozó eljárásról. Ez a tervezet két részből, általános és különös részből áll. Az első rész hét fejezete külön-külön tartalmazza a tudnivalókat a fűtés és szellőzés eszközeiről, a nyitott ablakkal való szellőzésről, a fűtőkészülékek kiszolgálásáról és a fűtési időszakról. A különös rész tartalmazza a fűtők kötelességeit 24 pontban és a szolgák kötelességeit a fűtés és szellőztetés körül 5 pontban. Ugyanebben a részben külön szakasz emlékezik meg a tantestületnek és az igazgatóknak idevágó közreműködéséről.

B) A fővárosi közoktatási intézmények állapota.

I.

Az összes községi iskolák áttekintése.

Az 1904—5. iskolaévben a főváros összesen 256 iskolát tartott fenn, 22-vel többet, mint az előző évben, amely többletből esik a háztartási népiskolákra 8, a gazdasági népiskolákra 5, a kereskedőtanonciskolákra 2, a polgári fiúiskolákra 2, a polgári leányiskolákra 1, a női kereskedelmi tanfolyamokra 1. Az utolsó öt év alatt az iskolák száma 182-ről emelkedett 256-ra, azaz a növekedés 40%.

Az összes községi iskolák 1974 osztályában 1949 tanító, tanár és tanítónő működött. Az osztályok száma 98-czal, a tanítók száma 56-tal emelkedett.

Az iskolákba az év folyamán beírtak 98.653 tanulót, 4304-gyel többet, mint az előző évben; az iskolaév végén pedig a tanulók létszáma 83.135 volt, azaz 2:30-czal több, mint az előző évben. E szerint ezúttal a tanulóknak 84% százaléka járta végig az iskolaévet (az előző évben még 85%). Ez az oka, hogy míg a beírt tanulók számában a növekedés felülmúlta az előbbi évek szaporulatait, addig a vizsgálatot tett tanulók számának növekedése aránylag hátramaradt az előbbi évek szaporulata mögött.

Az iskolaévvégi létszámokat az iskolák faja szerint vizsgálva és az előző évi adatokkal összehasonlítva (az óvodák kivételével) a túlórdalon közölt kimutatás szerinti eredményeket találjuk.

Az elemi népiskolába járó tanulók arányszámának esése mellett a polgári fiú- és leányiskolák, valamint a háztartási népiskolák és iparostanonciskolák arányszáma mutat nagyobb mérvű emelkedést.

A tanulók nemzetiségbeli viszonyai megfelel az előző évi aránynak, amennyiben ezúttal is a tanulók 94% volt magyar anyanyelvű, 4% német és 1% egyéb anyanyelvű.

A tanulók vallási megoszlása az előző évi arányszámokkal szemben alig mutat változást. Római katolikus volt 60%, ág. ev. 4%, ev. ref. 7% és izraelita 26%. A római katolikusok arányszáma változatlan, az ág. ev. és ev. ref. tanulók arányszáma mintegy félszázaléknyi emelkedést mutat, amivel az izraeliták arányszáma csökkent. Ez a csökkenés már több év óta tart.

A tanulók szülőhelyére nézve, a budapesti születésűek arányszáma alig észrevehetőleg emelkedik, ezúttal 71% ról 71% -ra. Vidéki születésű 26%, külföldi 2%.

	Ezer községi iskolai tanuló közül járt			
	1901—2-ben	1902—3-ban	1903—4-ben	1904—5-ben
Elemi iskolába	710	709	701	684
Polgári fiúiskolába	52	48	49	53
„ leányiskolába	72	69	68	70
Felső kereskedelmi iskolába	12	12	12	12
Felsőbb leányiskolába	17	6	6	6
Reáliskolába	15	14	14	13
Alsóbbfokú kereskedelmi iskolába	12	15	15	14
Iparostanonciskolába	106	102	105	108
Iparrajziskolába	7	7	6	7
Háztartási népiskolába	—	5	9	17
Gazdasági „	6	7	7	7
Női ipari iskolába	1	1	1	1
Női kereskedelmi iskolába	—	5	7	7
Felső ruhavarró iskolába	—	—	—	0
	1000	1000	1000	1000

A tanulók lakóhelyét tekintve 93% százaléka Budapest területéről való, 1% százaléka Budapest környékén lakik, a többi vidéki és 0% külföldi. Az előző évi arányszámokhoz képest különbség nincsen. A Budapest környékén lévő 17 községből 1308 tanuló jár a fővárosi községi iskolákba, legtöbbjük Újpestről (327), Kispestről (215) és Erzsébetfalváról (162). Leginkább az elemi-, polgári- és iparostanonciskolákba járnak a főváros környékbeli tanulók.

A tanulás eredményét a következő számok mutatják: 83.135 vizsgálatot tett tanuló közül ismétlődő volt (azaz az előző évben bukott és az osztályt ismételte) 9192 tanuló, az egész szám 11% -a. Az előző évi javulással szemben most 0% a rosszabbodás. Az iskolaév végén ezúttal 12.195 tanuló kapott elégtelen osztályzatot, azaz 14% -a; az előző évi eredményhez képest 0% a javulás. A bukkottak közül javító vizsgálatot tehet 9% és osztályt ismételni kénytelen 5%, amiből konstatálható, hogy az ez évi 0% -os javulás egészében a javító vizsgákra vonatkozik.

A szorgalmas iskolabjárás mértéke ezúttal csökkenést mutat, mert az előző évi 3% milliányi óramulasztással szemben ezúttal ez a szám 3% millióra növekedett. Kedvezőbb azonban az igazolatlanul mulasztott órák száma, amely 5% -ról most 5% -ra csökkent. Két év óta ez a szám másfél százalékos csökkenést mutat.

A tanulóknak az iskolák költségéhez való hozzájárulása szempontjából konstatálható a tandíjmentes tanulóknak nagymérvű növekedése. Az előző évben még csak a tanulóknak 76% -a, ezúttal azonban már 80% -a volt egészen tandíjmentes. A féltandíjmentesek száma 2% -ról csak 2% -ra emelkedett. A tandíjmentességnek ez a nagymérvű növekedése, csak kisebb részében vonatkozik a polgári- és egyéb felsőbb iskolákra. Az emelkedés tulajdonképeni oka a háztartási és iparostanonciskolák tanulóinak szaporulata, akik tudvalevőleg általában nem fizetnek tandíjat. A féltandíjmenteseket is egész mentesekre számítva át, a vizsgálatot tett tanulóknak a főváros 81% -os arányban engedte el a tandíjat. A tandíjmentesség tulajdonképeni mértéke azonban még ennél is nagyobb, mert ebben a számban nem szerepel a kimaradt tanulók 15.518 tanuló tandíja.

II.

Kisdedővők.

Az 1905—6. iskolaévben a községi kisdedővők száma 66 volt. Ezekben 55 rendes, 33 segédővő és 69 dajka működött.

A jelentés évében befejeződött iskolaévben (1904—5-ben) 61 óvoda működött 80 rendes és ideiglenes óvónővel és 64 dajkával. Az előző évi állapothoz képest a fővárosban csupán a községi kisdedővők mutatnak szaporodást.

Ezúttal az óvodába járó gyermekeknek 66% százaléka jár községi óvodába, ami az előző évi állapothoz képest 1% százalékos, a két év előtti állapothoz képest 12% százalékos javulást mutat.

Az óvókban a növendékek száma volt 8047, az előző évi állapothoz képest a szaporulat 851. Legnépesebb volt a VI. kerületi mohács-utcai óvoda 343 növendékkel. Kétszáznál több növendéke volt 2 óvodának. Száznál kevesebb növendéke volt 16 óvodának. A többi óvodák népessége 100 és 200 között váltakozott. Fiúk és lányok szinte teljesen egyforma arányban látogatják a kisdedővőket, melyeknek mindenike el van látva foglalkozási és játszótérrel; játszótére azonban csak 47-nek, kertje 28-nak és udvara 43-nak van, még pedig ezek közül mind a három megvan 12 óvóban, kettő van meg 35 óvóban és a három közül egy-egy van meg 15 óvóban.

A községi óvók fentartási költsége 392,475 K, az előző évi költségeknél 60.773 K-val több. Ezenkívül a főváros a más jellegű óvodákat is segélyezte 31.386 K-val. Minthogy a főváros község és más jellegű óvóinak ez évi összes költsége 482,194 K volt, ebből konstatálható, hogy a kisdedővők költségének 87% százalékat a község szolgáltatja, 0% százalékat adja az állam és 12 százalékat egyesületek és igen csekély részét a felekezetek.

III.

Elemi népiskolák.

Az 1905—6. iskolaévben 88 községi elemi népiskolája volt a fővárosnak, amelyekben összesen 1544 tanító és tanítónő működött. A tantermek száma 1120 volt, ami az előző évi állapothoz képest mindössze 19 terem-szaporulatot mutat. Az osztályok száma volt: fiúosztály 649, leányosztály 549, vegyes 46, összesen 1283 osztály, ami az előző évi állapothoz képest 51 osztály-szaporulatot jelent. A váltakozó osztályok száma ebben az évben 372 volt, azaz 64-gyel több, mint az előző évben. Az osztályok közül 309-nek engedte meg a tanács, hogy egyhuzamban tanítsanak, ezek közül fiúosztály 173, leányosztály 118 és vegyes osztály 18, amiből meglátszik, hogy inkább a fiúiskolák töreksenek az egyhuzamban való tanításra.

Az 1905. év végén, tehát az 1905—6. iskolaév közepén a tanulók létszáma volt 60.767, mely számból fiútanuló volt 32.455, leány 28.312. A két nemű tanulóserg között mutatkozó aránytalanság onnét van, mert a más jellegű elemi népiskolákat inkább a lányok,

mint a fiúk számára állítják. Az évfolyamok szerint szétosztva a tanulókat, 297 első osztályban 14.552 tanuló, 274 második osztályban 13.574 tanuló, 268 harmadik osztályban 13.287 tanuló, 235 negyedik osztályban 11.506 tanuló, 100 ötödik osztályban 4374 és 60 hatodik osztályban 1938 tanuló tanult. Ezenkívül még 48 vegyes és egyesített osztályokba 1519 tanuló volt besorozva.

Az e öző évi állapothoz képest, hasonlóképen az iskolaév közepéről vett adatoka számítva, az iskolák száma 2-vel, az osztályok száma 19-el, a tanítók száma 51-gyel, a tanulók száma 304-gyel, a váltakozó osztályok száma 64-gyel szaporodott.

Az 1905. évben bezárult 1904—5. iskolaév végleges adatait a következőkben ismertetjük:

Az 1904—5. iskolaévben 86 elemi népiskola működött a főváros területén. Ezek közül 21 vegyes iskola volt, melyekben vegyes osztályok is voltak szervezve; ugyancsak közülök 9 iskolában csak fiúosztályok és másik 9 iskolában csak leányosztályok voltak szervezve, míg 46 iskolában egy igazgatás alatt szerepeltek a fiú- és a leányiskolák. Ez utóbbi iskolákat törvényszerint kettős népiskoláknak tekintve, konstatálható, hogy a község összesen 132 elemi népiskolát tart fenn. Az iskoláknak így megállapított létszámát az előző évivel összehasonlítva, mindössze csak 1 iskola szaporulatot állapíthatunk meg.

Az elemi népiskolák közül csak négy évfolyama volt 36-nak, V—VI. évfolyama is volt 96-nak, e szerint az iskolák 73%-a volt teljesen kiépítve, ami 3%-os rosszabbodást mutat a múlt évi állapothoz képest. Ez a rosszabbodás azonban csak látszólagos, mert az V—VI. osztályos tanulók száma ezúttal is nagyobb, mint az előző évben és csupán az történt, hogy az V—VI. osztályokat kevesebb tanulólétszámuk miatt koncentrálni kellett ott, ahol ilyen tanulók nagyobb számmal jelentkeztek.

Az egy-egy iskolában található osztályok száma: 21 iskolában 1—5 osztály, 69 iskolában 6—10 osztály, 30 iskolában 11—15 osztály, 10 iskolában 16—20 osztály és 2 iskolában húsznál is több osztály volt. A tantermek száma volt 1095, azaz 106-tal több, mint az előző évben.

Beírtak összesen 67.538 tanulót; ezek közül az iskolaév végén is járt és bizonyítványt kapott 56.883 tanuló. E szerint a beírt tanulók 84%-a tett vizsgálatot, ami az elmúlt évvel szemben 1%-os esést mutat. Ez a csökkenő irányzat nem a kimaradt, hanem csak az iskolát cserélt tanulók számának szaporodását jelenti, ami arányos a lakásváltoztatások gyakoriságával.

Az év végén is járó 56.883 tanuló 1245 osztályban lévén csoportosítva, egy-egy osztályra átlag 45,7 tanuló esett. Az utolsó öt évben az osztályok átlagos tanuló létszáma 1900—1905-ig így változott: 47,8, 46,8, 45,1, 46,8 és 45,7. Az átlagos tanulólétszám tehát a legkisebb volt 3 év előtt s ezúttal középszámot mutat. Ha az átiratkozó és kimaradt tanulókat is számba vesszük, akkor egy osztály átlagos tanulólétszáma 54.

Ha azt nézzük, hogy egy-egy tanítóra hány tanuló esik, akkor, az igazgatókat és az ideiglenes tanítókat is beleértve, és úgy a tanulóknál, mint a tanítóknál az iskolaévvégi létszámot tekintve, egy-egy tanítóra 38,1 tanuló esik. Az utolsó öt évben egy-egy tanítóra eső tanuló létszám 1900-tól 1905-ig így változott: 42,8, 43,9, 43,1, 40,7 és 38,1. Ha az átiratkozó tanulókat is számbavesszük, egy-egy tanítóra átlag 45 tanuló esett.

A tanulók feljebbvonulását tekintve, első osztályos volt 13.323, második osztályos 13.278, harmadik osztályos 12.389, negyedik osztályos 10.879, ötödik osztályos 4.528 és hatodik osztályos 2.292. Ha azt nézzük, hogy az utolsó öt évben miként változtak az egyes évfolyamokban vizsgát tett tanulók arányszámai, akkor a következő eredményeket találjuk:

	Az iskolaév végén 100 tanuló közül volt						Kiegészítő
	I.	II.	III.	IV.	V.	VI.	
	o s z t á l y o s						
1900—1-ben	25,8	23,7	21,6	18,8	7,2	3,8	—
1901—2-ben	25,8	23,8	21,7	18,4	7,1	3,6	—
1902—3-ban	24,8	23,6	21,8	18,6	7,0	3,6	—
1903—4-ben	24,4	22,7	21,0	18,7	7,0	4	0,4
1904—5-ben	23,4	23,8	21,8	19,1	8	4	0,4

Mint látható a IV., V. és VI. osztályok arányszámának állandó emelkedése mutatja, hogy a tanulóknak mind nagyobb tömege végzi el a felsőbb osztályokat, csupán a VI. osztályos tanulók arányszáma nem emelkedett, az utolsó évben az abszolút szám azonban még a VI. osztályosoknál is emelkedést mutat.

Nemek szerint tekintve a tanulók feljebbvonulását, a fiútanulók feljebbvonulása egy-egy osztályban mintegy fél százalékkal kedvezőbb, amennyiben a fiúknak 19% százaléka éri el a IV. osztályt, 8% százaléka az V. és 4% százaléka a VI. osztályt.

A tanulók életkorát tekintve, csupán a 7–10 éves korosztályok mutatnak teljességet, és arányosságot. A 6–7 éves gyermekek száma azért mutat csökkenést, mert a tanulók fejletlensége miatt mind szigorúbban alkalmazzuk azt a szabályt, hogy a 6 évet meg nem haladt gyermek csak abban az esetben találjon felvételt, ha még abban a polgári évben betölti 6-ik korévét. Az iskolaköteles koron túl is iskolázott 3509 tanuló, azaz az összes tanulók 6% százaléka.

A tanulók nemzetiségét az utolsó öt évben a következő arányszámok mutatják:

	1900–1	1901–2	1902–3	1903–4	1904–5
	iskolaévben				
Magyar	91 ² / ₀	92 ⁸ / ₀	93 ⁷ / ₀	94 ⁴ / ₀	94 ⁹ / ₀
Német	7 ⁶ / ₀	6 ⁷ / ₀	5 ⁴ / ₀	4 ⁸ / ₀	4 ⁶ / ₀
Tót	0 ⁷ / ₀	0 ⁶ / ₀	0 ⁶ / ₀	0 ⁶ / ₀	0 ⁶ / ₀
Egyéb	0 ⁵ / ₀	0 ⁴ / ₀	0 ⁸ / ₀	0 ³ / ₀	0 ³ / ₀

Mint látható, az arányszámok állandó emelkedést mutatnak a magyarság javára és ma már elértük a fővárosban azt, hogy az összes tanulóknak csak 5% százaléka idegen anyanyelvű. Ezzel egyező arányban vannak az idegen anyanyelvű tanulók a külföldi nagyvárosokban is, pl. Bécsben, ahol a tanulók 5 százaléka cseh anyanyelvű. Nemek szerint fiútanulóinknak 96⁸/₀-a magyar anyanyelvű, a leánytanulóknak pedig csak 94²/₀-a; a leányok tehát tovább tartják meg idegen nyelvüket, mint a fiúk.

A tanulók felekezeti eloszlását mutatják a következő arányszámok:

	1900–1	1901–2	1902–3	1903–4	1904–5
	iskolaévben				
Római katolikus	62 ¹ / ₀	62 ¹ / ₀	62 ⁴ / ₀	62 ⁰ / ₀	62 ⁰ / ₀
Ágostai evangélikus	4 ⁴ / ₀	4 ⁵ / ₀	4 ² / ₀	4 ⁶ / ₀	4 ⁴ / ₀
Ev. református	7 ¹ / ₀	7 ² / ₀	7 ⁴ / ₀	7 ⁴ / ₀	8 ⁰ / ₀
Izraelita	25 ⁸ / ₀	25 ⁰ / ₀	25 ⁷ / ₀	25 ⁴ / ₀	25 ² / ₀
Egyéb	0 ⁰ / ₀	0 ³ / ₀	0 ⁸ / ₀	0 ³ / ₀	0 ² / ₀

A tanulók felekezeti aránya mindinkább igazodik a lakosság felekezeti arányához. A lakosság arányánál csak a római katolikus és az izraelita tanulók arányszáma kedvezőbb 2–2 százalékkal és a protestáns felekezeteké 1–1 százalékkal kedvezőtlenebbek. Az irányszat szerint azonban a katolikus és az izraelita tanulók arányszáma apadóban van. Sőt az izraelita tanulók abszolút száma is fogyott az utóbbi évben — bár a többi abszolút számok mind emelkedtek. Mindezekkel szemben erősen növekedett a református tanulók arányszáma, bár a lakosságban való arányszámukat még így sem érték el. Nem szerint tekintve a tanulók felekezetét, a fiútanulók arányszáma nagyobb a katolikusoknál és a reformátusoknál és a leánytanulók arányszáma nagyobb az izraelitáknál.

A tanulók előmenetelét tekintve, az 1904–5. iskolaévben az év végén tényleg járó tanuló közül elégtelent kapott

	az olvasásból		a számtanból		a nyelvtanból	
	fiú	leány	fiú	leány	fiú	leány
I. osztályos	12 ⁰ / ₀	11 ⁰ / ₀	10 ⁸ / ₀	9 ⁴ / ₀	0 ¹ / ₀	0 ¹ / ₀
II. „	2 ⁰ / ₀	2 ⁶ / ₀	10 ⁸ / ₀	10 ⁸ / ₀	8 ⁴ / ₀	8 ⁶ / ₀
III. „	2 ⁹ / ₀	0 ³ / ₀	12 ³ / ₀	10 ⁸ / ₀	11 ¹ / ₀	8 ⁶ / ₀
IV. „	1 ¹ / ₀	0 ⁷ / ₀	10 ⁵ / ₀	7 ⁰ / ₀	10 ⁴ / ₀	7 ⁴ / ₀
V. „	0 ⁴ / ₀	0 ¹ / ₀	11 ⁸ / ₀	5 ⁴ / ₀	9 ⁷ / ₀	5 ³ / ₀
VI. „	—	—	4 ⁷ / ₀	1 ⁰ / ₀	3 ⁸ / ₀	0 ⁸ / ₀
Kisegítő osztályos I.	20 ⁰ / ₀	33 ⁰ / ₀	20 ⁰ / ₀	33 ⁰ / ₀	—	—
„ „ II.	11 ⁰ / ₀	—	24 ⁰ / ₀	5 ⁰ / ₀	24 ⁰ / ₀	5 ⁰ / ₀
Összesen 1904–5-ben	4 ² / ₀	3 ⁰ / ₀	10 ⁰ / ₀	8 ⁸ / ₀	7 ⁷ / ₀	5 ⁶ / ₀

A fiútanulók előmenetele minden osztályban és minden tantárgyból (a II. osztálybeli nyelvtant kivéve) kedvezőtlenebb, mint a leánytanuléké. Aránylag legtöbben buktak a számtanból, még pedig a III-ik fiúosztályokban (12⁰/₀).

Ezután nyomban következik az I. osztályban az olvasás miatt bukott fiú-tanulók arányszáma (12⁰/₀). Igaz, hogy ez az arányszám 30 év előtt 37⁰/₀ volt és a fejlődött módszerek segítségével sikerült a bukottak számát 12⁰/₀-ra leszorítani. Ez az arányszám azonban már több év óta fennáll és úgy látszik a további javulásra már nincs kilátás. A számtani osztályzatok javulását remélhetjük az új tantervtől, mely a kívánalmakat e tárgyból a három felső osztályban meglehetősen leszállította. Az osztályismétlésre utasított tanulók száma 5474. (9⁰/₀, a javulás 0⁸/₀). Javító vizsgálatra utasítottak 2395 tanulót (4²/₀, a rosszabbodás 0⁶/₀).

Az utolsó öt évben a megbukott tanulók százalékszámai a következők:

	olvasásból		számtanból		nyelvtanból	
	fiú	leány	fiú	leány	fiú	leány
1900–1-ben	5 ⁰ / ₀	5 ⁰ / ₀	12 ⁵ / ₀	10 ⁴ / ₀	8 ⁰ / ₀	7 ¹ / ₀
1901–2-ben	4 ⁸ / ₀	4 ⁰ / ₀	11 ⁵ / ₀	9 ³ / ₀	8 ³ / ₀	6 ⁵ / ₀
1902–3-ban	4 ⁸ / ₀	4 ² / ₀	12 ¹ / ₀	9 ² / ₀	8 ¹ / ₀	6 ² / ₀
1903–4-ben	4 ⁸ / ₀	3 ⁴ / ₀	10 ³ / ₀	8 ⁶ / ₀	7 ⁵ / ₀	6 ¹ / ₀
1904–5-ben	4 ² / ₀	3 ⁰ / ₀	10 ⁰ / ₀	8 ⁸ / ₀	7 ⁷ / ₀	5 ⁸ / ₀

A legutolsó év négy tétele mutat csekély mérvű rosszabbodást és két tétele javulást. Általában azonban nevezetes a javulás az olvasásból a leányoknál és a számtanból mindkét nemnél.

Szintén a tanulók előmenetelét jellemzi, hogy az 1904–5. iskolaévben 6996 tanuló ismételte az osztályt. Ez a szám az év végeig járt tanulóknak 12⁸/₀-a. Még pedig a leánytanulóknak 9% százaléka és a fiúknak 13²/₀-a ismételte az osztályt. Remélhető, hogy a kisegítő osztályok térfoglalásával csökkeni fog az osztályt ismétlők száma.

A szülők társadalmi állása több év óta alig mutat némi változást. A legtöbb szülő (23⁹/₀) napszámos. Majdnem ennyi (22⁰/₀) az iparos és a kereskedői segédszemélyzet. Szintén tekintélyes számmal szerepelnek (15⁶/₀) az önálló iparosok és a kereskedők, bár ez a szám az utolsó négy év óta 2⁰/₀-os kevesbedést mutat, mely a többi számok emelkedése dacára, már abszolút számon is észlelhető. Jóval kisebb arányszámokkal szerepelnek a következő foglalkozási ágak: szolga, cseléd 6⁰/₀, alsó rendőri, altiszt állás 6¹/₀, magántisztviselő 4²/₀, köztisztviselő 3⁰/₀, járókelő, piaci kereskedő 3¹/₀, házmester, hordár 2⁰/₀ stb. Mindezekből csak az altiszt állásban levő szülők mutatnak növekedést fél százalékkal.

A tanulók lakóhelye 98^o/_o-os arányban a főváros. A főváros környékéről a tanulók 0^o százaléka jár be és az ország más vidékeiről való 0^o/_o. Az elmúlt évben még 471 tanuló járt a környék falvaiból a fővárosi iskolákba, ez a szám azonban immár 272-re szállt alá.

Szüldőhely szerint budapesti 43.729, azaz az összes tanulók 76^o/_o, az előző évi állapothoz képest fél százalékos a haladás. Magyarországi születésű 21^o/_o, azaz 0^o/_o-kal kevesebb, mint az előző évben, az osztrák tartományokban született 1^o/_o, a kevesbedés 0^o/_o és külföldi születésű 0^o/_o.

Az elmulasztott órák száma 2.825.335, ebből igazolatlan 123.029, azaz 4^o/_o, a javulás fél százalék. Mint az előbbi években is, a fiúk szorgalmasabban látogatják az iskolát, azonban a leányoknál a sok mulasztás dacára is az igazolatlan órák száma sokkalta kevesebb (1^o/_o), mint a fiúknál (6^o/_o). Mindkét arányszám lényeges javulást mutat az előző évi állapothoz képest.

Tanulságos annak a megállapítása is, hogy az egyes kerületekben hány igazolt és hány igazolatlan mulasztás esik egy-egy tanulóra.

Egy-egy tanulóra esik kerületek szerint elmulasztott óra:

	I.	II.	III.	IV.	V.	VI.	VII.	VIII.	IX.	X.
Igazolt óra	61	47	57	49	50	53	41	44	51	36
Igazolatlan óra	4	0.6	4	0.9	0.1	1.6	1.4	1.5	3.2	5.3

Általában a legtöbb óramulasztás van az I. és a III., a legkevesebb a X. és a VII. kerületben.

Az igazolatlan óramulasztások száma már jobban jellemzi a kerületeket, amennyiben ez a kültelekkel is bíró kerületekben a legnagyobb, tehát a X., az I. és a III. kerületekben. Ezeket némileg megközelíti még a IX. kerület, míg a pesti oldal nagy kerületeiben és a II. kerületben egészen leszáll az igazolatlan óraszám és a minimum az V. kerületben található.

A tandíj-fizetés szempontjából konstataálható, hogy 56.883 tanuló közül tandíja fizetett 8760 tanuló, azaz 15^o/_o, egészen tandíjmentes volt 84^o/_o és féltandíjat fizetett 0^o/_o. Kerületek szerint legnagyobb mérvű volt a tandíjmentesség a III. kerületben (91^o/_o), ezután következik a VIII. kerület 88^o/_o, tandíjmentessel, a VII. ker. 86^o/_o-kal, a IX. ker. 86^o/_o-kal, a X. ker. 88^o/_o-kal. Ez az öt kerület az átlagon felül élvezzi a tandíjmentességet. Az átlagot megközelíti a VI. és az I. kerület. Az átlagon jóval alul van a II. kerület 77^o/_o tandíjmentessel, a IV. kerület 63^o/_o-kal és az V. kerület 60^o/_o tandíjmentessel.

Az utolsó öt évre visszatekintve, az 1900—1-dik iskolaévben a tandíjmentesek arányszáma éppen annyi volt, mint a mai arányszám. 1900 óta ugyan ez a szám 84^o/_o-ról 82^o/_o-ra, majd 78^o/_o-ra is leszállt, azonban az 1904—5. iskolaévben egyszerre ismét 84^o/_o-ra emelkedett fel. Bizonytal a gazdasági pangásnak és a nagy drágaságnak is része van a tandíjmentesek arányszámának hirtelen való emelkedésében.

A főváros a tandíjmenteseken kívül egyéb segélyezést is nyújt erre rászoruló iskolás gyermekeinek.

Ingyen tankönyvet kapott a fővárostól 16.607 tanuló, azaz 29^o/_o, még pedig a budai kerületekben többen (36^o/_o—46^o/_o), a IX. és X. kerületben 36^o/_o—37^o/_o, a VI.—VII.—VIII. kerületben 22^o/_o—26^o/_o. A legkevesebb ingyen könyvet (11^o/_o—17^o/_o-ot) osztottak ki a IV és az V. kerületben. Öt évre visszamenőleg az ingyenkönyvben részesülők 28 és 30 százalék között váltakoztak.

Ingyen ruhát a jótékony egyletektől 7757 tanuló, azaz a tanulók 13^o százaléka. A legtöbb ingyen ruhát osztottak ki a VII. kerületben (19^o/_o), a II. és a IV. kerületben (18^o/_o), az I. kerületben (17^o/_o). Az átlagnak megfelelően közepes volt a ruhaosztás a VI. és a IX. kerületben. Az átlagon alul volt a ruhaosztás kivájt a VIII. kerületben (6^o/_o), a X. kerületben (9^o/_o) és a III. kerületben (10^o/_o), tehát olyan kerületekben, melyeknek

nagyobb tömegű szegény lakossága e téren többet igényelne. Öt évvel ezelőtt még az összes fővárosi tanulók 15^o százaléka kapott ingyen ruhát. Ez a szám leszállott 12—13 százalékra és csak ezúttal emelkedett fel 13^o százalékra.

Ingyen étkezésben részesült a január havi statisztika szerint a tanulók 10^o százaléka. Aránylag a legtöbb tanuló (14^o/_o) nyert ingyen étkezést az I. kerületben, de eléggé kifejtelt volt az ingyen étkezés a II. és a III. kerületben is (10—13^o/_o). Ezt a mértéket a balparti kerületek közül csak a VII. kerület érte el (13^o/_o-kal), a többi balparti kerületek mind az átlagon alul maradtak. Legkevesebb volt az ingyen étkezés a IV. és az V. kerületben (2—3^o/_o), ahol erre, úgylátszik nem is volt szükség. A többi balparti kerületekben a tanulók 8—10^o/_o-a részesült ingyen étkezésben. Öt évvel ezelőtt a főváros iskoláiban még csak a tanulók 5^o/_o-a részesült ingyen étkezésben, ez a szám az 1902—3. tanévben, a napközi otthonok első évében, 14^o/_o-ra emelkedett fel, azóta 11^o/_o-ra, majd most 10^o/_o-ra süllyedt le ez a szám.

A napközi otthonokba 7376 gyermek járt, tehát 1364 gyermekkel több, mint amennyi egyáltalán ingyen étkezést is kapott. Ez a többlet a III., IV. és a VIII. kerületre esik, amennyiben a többi kerületekben a napközi otthonba járó összes tanulók nyertek ingyen-étkezést. A kiosztott ebédadagok száma volt 404.158, melyeknek mintegy negyedrészt a VII. kerületben, ötödrészt a VI. kerületben, hatodrészt a III. és hetedrészt a VIII. kerületben osztották ki. Ha azt nézzük, hogy a kiosztott ebédadagokból hol jut a legtöbb egy-egy étkezésben részesült gyermekre, akkor azt találjuk, hogy a III. kerületben egy gyermekre 131 ebédadag jutott, a IV. kerületben 110, a VI. kerületben 69. Ezek a kerületek az átlagon felül állottak. A legkevesebb ebédadag jutott egy gyermekre az V. kerületben (38), a X. kerületben (44), a többi kerületek megközelítették az átlagot, mely fővárosszerte 67 ebédadagot mutat.

Az iskolák felszerelése szépen fejlődött. Az iskolatáblák száma 1287, mintegy 14 százalékkal több, mint az előbbi évben. A fali olvasótáblák száma 7073, azaz 8^o a szaporodás. A szemléltető képek száma 14.598, azaz 5^o/_o-kal több, mint előbb. A fali térképek száma 3195, több 3^o/_o-kal; a számológépek száma 519, több 1^o/_o-kal; a földgömbök száma 144, több 6^o/_o-kal; a telluriumok száma 82, több 15^o/_o-kal; a métermértékgyűjtemények száma 312, több 5^o/_o-kal; az állattani gyűjtemények száma 72, ez a szám selejtezés folytán apadt 14^o/_o-kal; növénytan gyűjtemény 63, több 20^o/_o-kal; ásványtani gyűjtemény 79, több 13^o/_o-kal; természettani gyűjtemény, több 8^o/_o-kal; vegytani gyűjtemény 66, több 8^o/_o-kal és testgyakorlati eszközök gyűjteménye 60, több 7^o/_o-kal. Az iskolaudvarok nagysága 55.743 m², több 9^o/_o-kal, mint az előbbi évben. A tornatermek térfogata nem bővült. Az iskolakertek száma 24, több 2-vel, mint az előző évben.

Könyvtárak. A fővárosi elemi népiskolákban 75 tantestületi és iskolai, 24 ifjúsági és 9 népkönyvtár volt. Ezek közül fejlődést csupán a népkönyvtárak mutatnak, melyeknek kötetszáma 8210-ről 18.392-re emelkedett. A tantestületi könyvtárak fejlesztése azért szünhet, mert a főváros tervbe vette a központi pedagógiai szakkönyvtár létesítését, amelyhez minden tanító könnyen hozzáférhet. Az ifjúsági könyvtárakról szólnak a következő adatok:

A könyvtárak száma	kötetei	olvasói	
1900—1-ben . . .	16	2435	1449
1901—2-ben . . .	16	1913	1296
1902—3-ban . . .	18	6455	1577
1903—4-ben . . .	23	3556	2206
1904—5-ben . . .	24	3536	1638

Mint látható, a könyvtárak száma emelkedett ugyan, azonban még távolról sem mondhatjuk el, hogy minden iskolának volna ifjúsági könyvtára. Ami a könyvtárak állapotát illeti, ez sok kívánni valót hagy maga után. Mutatja ezt már a kötetek és az olvasók csekély száma, valamint az évről-évre kimutatott számok nagymérvű ingadozása. A főváros az ifjúsági könyvtárak ügyének rendezését már megindította.

Az egészségi állapot iskoláinkban kielégítő volt. Mindössze 30 iskolában 45 osztályt kellett összesen 537 napra bezárni, átlag tehát 1—1 bezárt osztályban 12 napig szünetelt az előadás, ami az esetek enyhe lefolyását mutatja. Mindazonáltal az előző évi állapothoz képest ismét 178 nappal lett több a kiiltási napok száma. A két év előtti állapothoz ez már 60%-os rosszabbodást mutat. A fiútanulók közül meghalt 65, a leányok közül 78, azaz a tanulók 0,25%-a. Még ebben a csekély számban is apadás mutatkozik az előbbi évi állapothoz képest.

Az iskolaszéki tagok 1245 osztályunkat 4200 esetben látogatták meg, egy osztályra tehát 3,3 látogatás esett, ami az előző évi látogatáshoz képest állandó esést mutat. Öt évvel ezelőtt ugyanis egy osztályra 4,3 látogatás esett; ez a szám csökkent 3%, majd 3%-re, végül ma 3%-ra.

Kerületek szerint részletezve, legszorgalmasabbak az I. kerületbeliek, ahol egy-egy osztályra 6,3 látogatás esett, továbbá a II. és a X. kerületben, ahol egy-egy osztályra 4—4,3 látogatás jutott.

Az átlagos számot közelítik meg a VI., a VII., és a III. kerületek. Az átlagosnál is kevesebb látogatás esett osztályonként kivált a IV. kerületben (1,3), az V. kerületben (1,3) és a VIII. és IX. kerületben (2,3—2,3). Az egyes iskolaszékek látogatásait részletezve, konstataható, hogy igazán intenzív iskolalátogatás csupán az I. kerületi 1. számú (várbeli) iskolaszék területén történt, ahol egy-egy osztályra 27,3 látogatás esett. Ezután következnek a X. kerületi 2. számú (rákosi) iskolaszék, osztályonként 10,3 látogatással, a X. kerületi 3. számú (tisztviselőtelepi) iskolaszék 8,3 látogatással, a II. kerületi vizivárosi 6,3 látogatással, az V. kerületi 2. számú 5,3 látogatással, az I. kerületi 2. és 3. számú, valamint a VI. kerületi 1. számú iskolaszékek 4,3 látogatással. Az átlagon jóval alul maradt kivált az V. kerületi 1. számú 0,7 látogatással és a IV. kerületi iskolaszék 1,3 látogatással; továbbá a II. kerületi 2. számú, a VI. kerületi 2., a VII. kerületi 3. számú, a VIII. kerületi 1. és 2. számú, a IX. kerületi 2. és a X. kerületi 1. számú iskolaszékek átlag 2—2 iskolalátogatással osztályonként.

IV.

Polgári fiú- és leányiskolák.

Az 1905—6. iskolaév közepén, azaz az 1905. polgári év végén a polgári fiú- és leányiskolák állapotát ezek a számok mutatják.

Polgári fiúiskolák.

	Tantermek száma	Osztályok száma	Tanulók száma az 1905. évi decz. hónapban
I. ker. Fehérsas-téri	7	6	228
II. „ Medve-utczai	9	8	316
III. „ Kiskorona-utczai	12	8	323
V. „ Sziget-utczai	7	7	345
VI. „ Nagymező-utczai	9	9	505
VII. „ Wesselényi-utczai	17	17	859
VII. „ Nagydíófa-utczai	10	11	478
VII. „ Rottenbiller-utczai	10	10	484
VIII. „ Röck Szilárd-utczai	2	2	116
VIII. „ Német-utczai	16	16	828
IX. „ Bakács-téri	10	10	533
Összesen	109	104	5062

Polgári leányiskolák.

	Tantermek száma	Osztályok száma	Tanulók száma az 1905. évi decz. hónapban
I. ker. Koronaór-utczai	8	8	345
II. „ Batthyány-utczai	11	11	528
III. „ Bécsi-úti	11	10	319
IV. „ Váczi-utczai	4	4	192
V. „ Vadász-utczai	12	14	660
VI. „ Felső-erdősori	11	14	746
VI. „ Kartács-utczai	6	6	213
VII. „ Dohány-utczai	18	14	773
VII. „ Hernád-utczai	15	12	600
VII. „ Aréna-úti	12	13	717
VIII. „ Práter-utczai	12	12	590
VIII. „ Csokonay-utczai	8	8	370
IX. „ Mester-utczai	8	8	348
X. „ Bánya-utczai	5	5	175
Összesen	141	136	6501

Az előző évi állapothoz képest csupán a polgári fiúiskolák száma gyarapodott eggyel a VIII. kerületi Röck Szilárd-utczai iskolával. A fiútanulók száma növekedett 422-vel, a leánytanulóké pedig 322-vel.

A jelentés évében befejeződött 1904—5. iskolaév végleges adatait a következőkben ismertetjük:

A polgári fiúiskolák száma volt 10, a leányiskoláké 14, összes számuk 2, tehát hárommal több mint az előző évben. Ezek közül csak 3 volt bérházban elhelyezve, a többi községi épületben. Az évfolyamok száma szerint egy iskolának csak 2 évfolyama volt, 3 fiúiskolának pedig V—VI. osztálya is, a többi iskolák 4 évfolyamúak voltak. Az osztályok száma szerint 1—5 osztályos volt 6 iskola, 6—10 osztályú 11 iskola, 11—15 osztályú volt 5 és ennél is több osztályú 2 iskola. A fiúiskolák 90 osztályának 123 tanterem, a leányok 121 osztályának 149 tanterem állott rendelkezésre. Eszerint 1 fiúosztálynak 1,3 és 1 leányosztálynak 1,1 tanteremre volt szüksége.

A beírt tanulók száma volt a fiúiskolákban 4749, kik közül a tanév végéig járt 4421 és kimaradt, illetőleg átíratkozott 7%, éppen annyi, mint az előző évben. A leányiskolákba beírtak 6148 tanulót, kik közül a tanév végéig járt 5842 és ebből kimaradt 5%, ami az előző évi állapottal szemben 2,5%-os javulást mutat.

Évfolyamok szerint a következő táblázat mutatja a tanulók eloszlását:

	Vizsgálatot tett 100 fiútanuló közül					
	I. oszt.	II. oszt.	III. oszt.	IV. oszt.	V. oszt.	VI. oszt.
1901—2-ben	27,3	25,8	25,4	17,3	3,3	1,3
1902—3-ban	25,8	26,7	21,4	22,0	2,3	1,3
1903—4-ben	27,7	26,1	22,6	19,3	2,3	0,3
1904—5-ben	30,3	27,3	21,3	18,0	2,3	0,3

Eszerint az első és második osztályos tanulók száma aránytalanul nagyobb, mint a felső osztályosoké. Ennek oka az, hogy két új iskolában jobbra csak az alsó osztályok voltak szervezve. Az előző évekhez képest mindenestre kívánatos, hogy a IV. osztályt végzők arányszáma ismét elérje azt a magaslatot, amelyet előzőleg már több éven át elért.

A leányiskolai évfolyamokban a tanulók feljebbvonulását ezek a számok mutatják:

	Vizsgálatot tett 100 leánytanuló közül			
	I. oszt.	II. oszt.	III. oszt.	IV. oszt.
1901—2-ben	27.2	28.0	23.6	21.8
1902—3-ban	27.0	26.8	25.1	21.6
1903—4-ben	27.6	27.2	22.6	21.9
1904—5-ben	29.8	26.8	23.4	20.0

Az újonnan felállított leányiskolák miatt az I. és II. osztályos arányszámok túl magasak és miattuk a felsőbb osztályok arányszámai kevesbedést mutatnak.

A tanulók felekezeti elosztása más a fiú- és más a leányiskolákban. A fiúiskolákban az arányszámok ezek:

	róm. kath.	ág. ev.	ev. ref.	izr.	egyéb
1901—2-ben	47.9%	3.7%	6.8%	42.2%	0.4%
1903—4-ben	5.2	5.2	7.5	34.8	1.0
1904—5-ben	52.0	4.0	7.8	34.2	0.5

Eszerint állandóan emelkedő arányt mutatnak a római katolikus és az ev. reform. tanulók, míg az izraelita tanulók arányszáma fogyóban van, valószínűleg azért, mert a fővárosban az izraelita hitközség az egyedüli a felekezetek között, amely fiúk számára is tart polgári iskolát.

A leányiskolákban az arányszámok ezek:

	róm. kath.	ág. ev.	ev. ref.	izr.	egyéb
1901—2-ben	53.8%	5.4%	6.6%	34.0%	0.2%
1903—4-ben	47.4	3.5	6.3	42.1	0.7
1904—5-ben	47.0	4.4	5.8	42.8	0.6

Itt a fiúiskolákkal éppen ellentétesen az izraelita és evangélikus tanulók arányszáma emelkedik, míg a róm. katolikusok és ev. reformátusok arányszáma csökkenőben van.

A tanulók nemzetisége körülbelül megegyező mindkét nemű iskolában. Magyar anyanyelvű 97.0%, német 1.8%—2.0%, a többi más nyelvű. Ezeknél a számoknál további fejlődés már alig várható.

A szülők társadalmi állása szerint lényeges különbség van a fiú- és a leányiskolák között. Az arányszámokat több évre visszamenőleg itt adjuk:

	A polg. fiúiskolában			A polg. leányiskolában		
	1901—2-ben	1903—4-ben	1904—5-ben	1901—2-ben	1903—4-ben	1904—5-ben
Tanszemélyzet	1.6%	1.8%	1.6%	2.6%	3.1%	2.9%
Egyéb értelmiség	2.8	1.7	1.8	4.0	3.9	3.7
Köztisztviselő	6.0	5.5	5.5	14.0	13.2	12.8
Magántisztv.	6.0	6.8	6.6	11.0	11.4	13.2
Önálló ip. és keresk.	23.2	22.2	22.0	26.6	21.9	20.5
Piaczi keresk.	5.0	4.0	3.6	3.1	4.0	2.9
Kézimunkából élő nő	1.5	1.9	2.2	1.9	3.1	2.5
Ipari és keresk. segédzem.	18.1	20.6	20.5	10.0	12.8	13.7
Katonaság	1.8	0.4	0.5	0.9	0.5	1.0
Alsó rendőr, altiszt stb.	5.2	6.9	8.6	4.6	5.1	5.5
Szolga, cseléd	10.0	9.4	8.4	4.7	5.0	5.0
Házmester, hordár	2.4	2.1	2.8	1.6	1.1	1.8
Napszámos	6.4	5.4	5.6	3.2	3.1	2.6
Vagyonából élő	5.5	4.7	3.8	7.4	6.8	5.0
Gyámoltásból élő	0.6	0.5	0.7	0.7	1.6	1.8
Egyéb foglalkozású	5.1	7.0	6.8	3.7	4.8	6.8

A fiúiskolában mind számosabbak a magántisztviselők, az ipari és kereskedelmi segédszemélyzet, a kézimunkából élő nők és az alsó rendőri és altisztai szolgálatból élők gyermekei. Csekélyebb mérvű fogyást mutatnak az önálló iparosok és kereskedők gyermekei, bár ez a szám még mindig első helyen áll. Határozott kevesbedést mutatnak a piaci kereskedők, a szolga, cseléd és a vagyonukból élők gyermekei.

A leányiskolákban fogyást mutatnak általában az értelmiségi pályák, az önálló iparosok, kereskedők, a napszámosok és a vagyonukból élők gyermekei. Ezzel szemben emelkedőben vannak a magántisztviselők, az ipari és a kereskedelmi segédszemélyzet, a kézimunkából élő nők és az alsó rendőri és altisztai állásokból élők gyermekei.

A kétféle iskolában a társadalmi osztályok egyirányú hullámzása onnét van, mert az illető foglalkozási ágak a főváros lakosságában manapság ebben az irányban emelkednek és esnek.

A tanulók szülőhelye: Budapest a fiúknál 64.2% arányában, a leányoknál 65.0% arányában. Ezek a számok öt év óta alig 2%-os javulást mutatnak.

A tanulók lakóhelye: Budapest a fiúk 87.0%-ánál és a leányok 92.0%-ánál. Az idegen lakóhelyről való 976 tanuló közül Budapest környékéről 212 jár be, a többi 754 az ország távolabbi vidékeiről való. Az idegen lakóhelyei bíró tanulók száma a fővárosban emelkedőben van.

A tanulók előmenetele az előző évi nagyobb hullámzások után ezúttal kedvezően közepes átlagot mutat, amennyiben elégtelen osztályzatot kapott a fiútanulók 15% százaléka és a leánytanulók 10%-a. Az előző években a fiúknál ez a szám 15 és 23 százalék között mozgott, a leányoknál pedig állandóan 9—10% között volt. Hogy ebből a számból mennyi bukott javítóra és mennyi volt kénytelen az osztályt megismételni, azt a következő táblázat mutatja:

	száz fiú közül elégtelen volt javítóra		száz leány közül elégtelen volt javítóra	
	osztályismétlésre	osztályismétlésre	osztályismétlésre	osztályismétlésre
1901—2-ben	16.8	6.9	8.6	1.7
1902—3-ban	10.9	4.2	8.0	1.0
1903—4-ben	16.2	4.2	9.2	1.4
1904—5-ben	12.1	3.5	8.4	1.6

A négy évi adatokból a legfontosabb, hogy az osztályismétlésre utasított fiútanulók arányszáma állandóan kevesbedik oly rohamosan, hogy ma arányilag csak a fele szám ismétli az osztályt, mint amennyi azt csak négy év előtt is ismételte.

Az óramulasztások száma volt a fiúiskolákban 129.232, mely számból igazolatlan maradt 212, azaz 1.6% (az előző évben még 2.6%). A leányiskolákban az óramulasztások száma 262.177, mely számból igazolatlan maradt 45, tehát mindössze 1/6 ezrelék, ami jelentős javulást mutat az előző évi állapothoz képest. Átlag egy fiútanulóra jutott 29 óramulasztás (tavaly 28) és egy leánytanulóra 45 óramulasztás (tavaly 48).

A tandíjmentesség mértékét négy évre visszamenőleg a következő számok mutatják. Tandíjmentes volt:

	a fiúiskolákban		a leányiskolákban	
	egészen	fele részben	egészen	fele részben
1901—2-ben	36.9%	16.8%	41.6%	9.8%
1902—3-ban	45.0	13.7	52.6	9.6
1903—4-ben	50.0	13.0	57.8	10.1
1904—5-ben	53.1	14.5	57.4	11.6

Mint látható, a tandíjmentesek arányszáma állandóan növekedik úgy a fiúknál, mint a leányoknál, nevesetis kivált a féltandíjasok arányszámának növekedése. Ha két féltandíjmentest egy egész tandíjmentesnek számítunk, akkor az utolsó négy évben a tandíjmentesség emelkedését mutatják ezek a számok: 45.9%, 51.8%, 57.0% és 60.8% a fiúknál és 46.4%, 57.2%, 62.0% és 63.2% a leányoknál. A leányoknál a tandíjmentesség nagyobb

százaléka összefügg a tanulás kedvezőbb eredményével, minthogy a tandíjmentesség egy részét a tanulók előmenetelétől is függ.

Ingyen iskolakönyvet kapott a fiútanulók 52% és a leánytanulók 31% százaléka. Az ingyen könyvet nyert fiútanulók száma évről-évre néhány százalék emelkedést mutat, míg a leánytanulók arányszáma ugyanennyivel fogyóban van. Válszerűleg így nyernek kárpótlást a fiútanulók a kisebb arányú tandíjmentességért.

V.

Főreáliskolák.

Budapest székesfőváros egyik főreáliskolája, a belvárosi főreál, a jelentős évében ünnepelte meg fennállásának félszázados ünnepét. Az ünnep alkalmából díszes emlékkönyv jelent meg, mely az iskola egész történetét elmondja és képekben mutatja be azokat a műremekeket, amelyeket az iskolának jeles emberekké fejlődött volt tanítványai a magyar művészet és a műszaki tudományok körében a félszázad alatt alkottak. Az ünnep január 20-án kezdődött azzal, hogy a volt tanítványok megalkották az iskolatársak szövetkezetét. A következő napon volt a háladó mise és a díszgyűlés a Vigadóban, amelyen a kormány és a fővárosi tanács, valamint egész tudományos világunk képviselve volt. Báthory Nándor igazgató mondotta a megnyitó beszédet. Halmos János polgármester méltatta ezután a főváros egyik legrégebb iskolájának ünnepét. Szólt még Erdődi Béla főigazgató és a volt tanítványok nevében Alpár Ignác és Kacziány Géza, akik bejelentették, hogy az iskola tanítványainak segítésére máris 7000 K ösztöndíjat gyűjtöttek össze.

Az 1905—6. iskolaéve első felében a főváros IV. kerületi főreáliskolájában 12 tanteremben és 12 osztályban 572 tanuló volt elhelyezve; a VIII. kerületi főreáliskolában pedig 17 tanteremben és 12 osztályban 556 tanuló nyert oktatást.

A jelentős évében befejeződött 1904—5. iskolaévben a két reáliskolában 1108 tanuló volt beiratkozva és közülük 1050 tanuló tett vizsgálatot. A beírt tanulók száma 75-tel és a vizsgálatot tett tanulók száma 63-mal kevesebb, mint az előző évben. A tanulók 97%-a volt magyar anyanyelvű. Felekezeti elosztás szerint róm. kath. 50%, ág. ev. 6%, ev. ref. 5%, és izraelita 37%. A tanulók születéshelye: Budapest a tanulók 69%-ánál, Magyarország egyéb vidéke 27%-ánál és külföldi 4%. A tanulók lakóhelye: Budapest 90%-nál, Budapest környéke 3%-nál, Magyarország egyéb vidéke 6%-nál. Előmenetelükre nézve, 106 tanuló bukott javítóra és 108 osztályismétlésre. Eszerint bukott összesen a tanulók 20%-a, 5%-kal kedvezőbb, mint az előző évben. Egész tandíjmentességben részesült a tanulók 22% százaléka, félig a tanulók 9% százaléka. Az előző évben 1%-kal több volt a tandíjmentes. Ingyenes iskolakönyvet kapott 133 tanuló, azaz a tanulók 12%-a. A főreáliskolák 2 tanári testülete állott 2 igazgatóból és 44 tanárból.

VI.

Felső kereskedelmi iskolák.

Az 1905—6. iskolaév első felében a főváros három felső kereskedelmi iskolájának 26 tantermében és 27 osztályában összesen 1113 tanuló nyert oktatást. Ezekben az iskolákban működött 3 igazgató, 31 rendes és 21 ideiglenes tanár. A szervezett osztályok közül 10 volt alsó, 9 középső és 8 felső osztály. Az osztályok szaporulata ebben az évben 1. A II. kerületi felső kereskedelmi iskola 6 tantermében 6 osztály volt 222 tanulóval. A VI. kerületi felső kereskedelmi 10 tantermében 11 osztály volt 472 tanulóval. A IX. kerületi felső kereskedelmi 10 tantermében 10 osztály volt 429 tanulóval.

Az 1904—5. iskolaév végén nyert végleges adatokat a következőkben ismertetjük:

A 3 iskolába beírtak összesen 1091 tanulót (52-vel többet, mint az előző évben); ebből a számból vizsgát tett 994 tanuló. Ezeknek 39%-a volt alsó osztályos, 33%-a középső és 26%-a felső osztályos. Nemzetiség szerint 98%-uk magyar anyanyelvű. Felekezet szerint 33% római katolikus, 4% ág. ev., 5% ev. ref. és 56% izraelita. Szülőhely szerint budapesti 60%, Magyarország egyéb vidékén született 36%, és külföldi 2%. Lakóhely szerint budapesti 80%, Budapest környékéről való 2%, egyéb vidékről való 17%. Előmenetel szerint javító vizsgálatot tehet 20% és az osztály ismétlésére utasított 6%. E két számnál együttesen 3% a javulás. Egész tandíjmentes volt a tanulók 21%-a, féltandíjmentes 23%-a. A felső kereskedelmi iskolákban működött 3 igazgató, 32 rendes és 14 ideiglenes tanár.

VII.

Felsőbb leányiskolák.

Az 1905—6. iskolai év közepén a főváros 2 felsőbb leányiskolájának 16 osztályába összesen 569 tanulót írtak ki. Alkalmazva volt a felsőbb leányiskoláknál 2 igazgató, 7 rendes tanár, 9 rendes tanítónő, 7 ideiglenes tanár és 7 ideiglenes tanítónő. Az alkalmazottak közül 9 ideiglenes tanerő nem teljes óraszámmal működött.

A jelentős évében befejezett 1904—5. iskolaév végleges adatait a következőkben ismertetjük:

A két felsőbb leányiskolába beírtak 576 tanulót, ezek közül vizsgálatot tett 543. Mindannyian magyar anyanyelvűek. Felekezet szerint róm. kath. 52%, ág. ev. 6%, ev. ref. 6% és izraelita 35%. Az előző évi állapothoz képest 4%-kal kevesebb a róm. katolikusok arányszáma és ugyanennyivel több az izraeliták aránya. Szülőhely szerint budapesti 68%. Lakóhely szerint budapesti 93%. A tanulók közül osztályismétlésre utasított 6 tanuló (1%) és javítóvizsgálatot tehet 9 tanuló (1%). Egészen tandíjmentes 22%, félig tandíjmentes 15%. Ingyenes iskolakönyvet kapott a tanulók 31%.

VIII.

Női kereskedelmi tanfolyamok.

Az 1905—6. iskolaév megnyitásával a székesfőváros hét tanfolyamot tartott fenn, még pedig a II. kerületi polgári leányiskolával kapcsolatosan két osztályt, a IV. kerületivel két osztályt (az előző évben fennállott továbbképző osztály elegendő számú tanulók híján megszűnt), az V. kerületivel 3 oszt. (a szaporodás 1 osztály), a VII. kerületi Dohány-utcaival 2 osztályt, a VII. kerületi Hernád-utcaival 1 osztályt, a VII. kerületi Aréna-útival 2 osztályt és a VIII. kerületi Práter-utcaival 2 osztályt. E hét tanfolyam 14 osztályában 666 tanulót összesen 74 tanár és tanítónő oktatott.

A jelentés évében befejeződött 1904—5. iskolaév végleges adatait a következőkben ismertetjük:

13 osztályban 590 tanuló iratkozott, kik közül 538 vizsgálatot is tett. Anyanyelv szerint a tanulók mind magyar anyanyelvűek voltak. Vallás szerint római katolikus 46% (az előző évben 40%), ág. ev. 5%, ev. ref. 5% és izraelita 44% (az előző évben 49%). Lakóhely szerint: budapesti volt a tanulók 89%-a. Születéshely szerint budapesti 58% (az előző évben 62%), vidéki születésű 40%. A tanítás eredménye kielégítő, amennyiben csak a tanulók 3%-a kapott elégtelent, ezek közül is csak 0%-o ismétli az osztályt. Egészen tandíjmentes volt a tanulók 37%-a és féltandíjmentes 21%-a, emezeket egész tandíjmentességre átszámítva, a tanulók 14%-os tandíjmentességet élveztek. Ezeket a tanfolyamokon volt aránylag a legkevesebb tandíjmentes tanuló.

IX.

Iparrajziskola.

A jelentés évében megnyitott 1905—6. iskolaévben a fővárosi iparrajziskola fejlődésében jelentős lépés történt. Az előbbi évek tervei szerint megkezdték a műhelyek berendezését. Ebben az évben rendezték be az üvegfestő és műüveges, valamint a sokszorosító ipari tanműhelyt. A jelentkezett tanulók száma és a szakkörök érdeklődése igazolja ama föltevés helyességét, hogy a műhelyoktatás bevezetésével régen érzett szükség nyert kielégítést. A műhelyoktatás tényleg megindult 1906. évi január hó elsején s így ennek részletesebb ismertetése a jövő évi jelentésre vár.

A műhelyoktatás jellegével bír a női munkaterem működése, mely már több éves multra tekinthet vissza. A tanítványok itt a szövetszemléken, a bársony- és plüsségetéseken kívül különösen a bőrdíszmunkák és a kerámiai kispasztika iránt viseltettek előszeretettel.

A tanfolyamok közül fejlődött a szabóipari, amely a visszatérő tanítványok miatt a haladók csoportjával bővült és amelynek vizsgálati eredményét az illetékes ipartestületi elnökök és számos szakférfiú dicsérettel illette. A tavaly

berendezett faipari tanfolyamon is külön csoportot kellett szervezni a haladók számára.

Az elemi iskolai tanítók rajztanfolyamai közül az idén 3 kezdő és 4 haladó csoport részesült vezetésben. Az iparostanoncz-iskolai tanítók általános irányú tanfolyamain kívül gépipari szaktanfolyam indult meg. Ebben az évben 25 ipariskolai rajztanító nyert képesítést.

A jelentés évében befejeződött 1904—5. iskolaévben 836 tanuló iratkozott be az iparrajziskolába, 71 tanulóval több, mint az előző évben. Ezek közül az iskolaév végeig járt 564 tanuló, 49-el több, mint az előző évben. Nemzetiségi szempontból 94 százalékuk magyar. Felekezeti eloszlásuk szerint római katolikus 64%, ág. ev. 9%, ev. ref. 10% és izraelita 16%.

A szülők társadalmi állását tekintve, ezúttal is helyen vannak az önálló iparosok és kereskedők 32%-kal (az előző évben ugyanennyi), az ipari és kereskedelmi segéd-személyzet 19%-kal (az előző évben 21%) és az értelmiségi pályák 18%-kal; ez utóbbi az előző évben még csak 12%-kal volt képviselve. Szülőhely szerint budapesti 58%, vidéki 45% (az előző évben is ennyi). Lakóhely szerint budapesti 70% (az előző évben 67%), Budapest környékéről való és pestmegyei 9% (az emelkedés 4%) és az ország egyéb vidékéről való 18% (az emelkedés 4%). Egészen tandíjmentes volt a fiútanulók 53%-a és a leányok 36%-a, félig mentes volt a fiútanulók 2%-a.

X.

Kereskedőtanoncz-iskolák.

Az 1905—6. iskolaévben 6 iskolában és 38 osztályban nyertek oktatást a kereskedőtanonczok (a szaporulat az előző évi állapothoz képest 2 osztály, amely egészében a Rottenbiller-utcai tanoncziskolára esik).

Az 1904—5. iskolaévben fennállott 36 osztályba beirtak 1558 tanulót, azaz 16-tal többet, mint az előző év 33 osztályában. A tanév végéig járt 1204 tanuló, azaz 77% (az előző évben 80%), az a szám abszolút mértékkel is kevesebb az előző évben vizsgálatot tett tanulók számánál. Előkészítő járt 19%, I. osztályba 44%, II-ba 25% és III-ba 12%. Emelkedett a felső három osztálybeliek arányszáma, kivált az I. osztályosoké. Hitfelekezet szerint róm. kath. 28% (az emelkedés 10%), ág. ev. 4%, ev. ref. 4% és izraelita 63% (csökkenés 2%). A szülők társadalmi állása szerint első helyen állnak az önálló iparosok és kereskedők 42% kal (az emelkedés 4%), az ipari és keresk. segéd-személyzet 17%-kal (az előző évben 20%). Az értelmi pályák 12%-kal vannak képviselve. A születés- és lakóhelyi statisztika nem mutat változást. A tanulás eredménye szerint: ismétlő volt 162, azaz 13%, 1%-kal több, mint az előző évben. Ezúttal osztályismétlésre utasítottak 7%-ot (1%-kal kevesebbet, mint előbb) és javító vizsgálatra köteleztek 17%-ot (6%-kal kevesebbet, mint előbb).

Iparostanoncz-iskolák.

Az 1905—6-dik iskolaévben, az előző évhez képest változatlanul 39 iparostanoncz-iskola működött a főváros területén. Ezek közül 4-ben csakis általános irányú osztályok voltak szervezve, 11-ben az általános irányú osztályok csak függelékei voltak a szakirányú osztályoknak, 24-ben pedig kizárólag szakirányú osztályok voltak szervezve.

Az iparostanoncz-iskoláknak tehát szakirányúakká való átalakítása most már befejezettnek tekinthető és a megállapított keretek most már állandóaknak mutatkoznak. Ebben az évben nem is volt egyéb változás ezekben az iskolákban, mint az, hogy az építőiparosok erdőtelki osztályait megszüntették és helyettük a tovább is működő lakatos-osztályok mellett általános osztályokat nyitottak; továbbá a géplakatosok Verseny-téri osztályait műszerész-osztályokkal kibővítve, a Murányi-utczába helyezték át, viszont a Murányi-utcai általános osztályok megszüntetésével a Verseny-téri iskolánál nyitottak általános osztályokat; végül a Madách-utcai iskolában nyitottak cipész-ipari szakirányú osztályokat és a kis-szeglői iskolánál 1 faipari osztályt. Ilyenformán a 39 iskolának eddigi 59 osztálycsoportja most már 60-ra emelkedett. Ebben a 60 iskolában fennállott 310 elméleti osztály, amikből csak 57 volt általános és 252 osztály szakirányú. A rajzosztályok száma volt 286, amiből 34 volt általános, a többi szakirányú. Az elméleti osztályok eszerint 25-tel, a rajzosztályok 12-vel gyarapodtak az előző évi állapothoz képest. Mindezekbe beírtak összesen 11.770 tanulót, 586-tal többet, mint az előző évben. A félév végén tényleg járt 10.450 tanuló, azaz 185-tel több, mint az előző évben. Eszerint ebben az évben a kimaradtak száma meghaladta az előző évben kimaradtak számát.

A jelentés évében befejeződött 1904—5. iskolaév végleges adatairól a következőket jelenthetjük: Az osztályok száma volt 294, azaz 20-szal több, mint az előző évben s ennek megfelelően emelkedett a beírt tanulók száma is 10.844-ről 11.682-re és a tanév végén vizsgálatot tett tanulók száma 8419-ről 8996-ra. A tanév végéig tehát tényleg járt 77% (az előző évben 77%⁰).

Évfolyamok szerint előkészítő osztályba járt 974, azaz 10%⁰, az első osztályba járt 3662, azaz 40%⁰, a második osztályba 2610, azaz 29%⁰ és a harmadik osztályba 1750 tanuló, azaz 19%⁰. Lényegesen emelkedett a III. osztálybeliek arányszáma, ami természetesen következik abból a körülményből, hogy a szakirányúvá való szervezés ezúttal jutott a III. osztályokig.

Életkor szerint: iskolaköteles korban azaz 15 éven alul volt a tanoncok 33%⁰-a (az előző évben 32%⁰), 16—17 éves volt a tanoncok 48%⁰-a (az előző évben 49%⁰-a) és még ennél is idősebb volt 19%⁰.

Nemzetiségük szerint: magyar anyanyelvű volt 91%⁰, mintegy fél százalékkal több, mint az előző évben és ez az egész többlet a német anyanyelvűek rovására esik, akiknek arányszáma ezúttal 5%⁰-ra esett le.

Felekezeti eloszlás szerint: római katolikus volt 68%⁰, ág. evang. 5%⁰, ev. ref. 8%⁰, és izraelita 16%⁰. Az utóbbi felekezet arányszáma ezúttal is csökkenést mutat fél százalékkal, míg a többi arányszámok mindössze ennyivel emelkednek.

Folyó szám	Hol van az iskola	Elméleti osztályok száma	Gyakorlati csoport száma	A tanulók száma		
				Beírt	Kimaradt	Tényleg járó
1	I. ker. Kelenföld	1	2	24	2	22
2	I. „ Krisztina-tér	2	3	60	6	54
3	I. „ Attila-utca	2	4	67	10	57
4	I. „ Diana-út	5	7	98	7	91
5	I. „ Zuglgeti-út	1	2	15	2	13
6	I. „ Labancz-út	2	3	48	9	39
7	II. „ Iskola-utca	5	10	181	15	166
8	II. „ Toldy Ferencz-utca	1	—	28	6	22
9	II. „ Lövdház-utca	4	5	88	6	82
10	III. „ Lajos-utca	2	4	86	3	83
11	III. „ Miklós-tér	3	5	94	2	92
12	III. „ Tanuló-utca	4	7	120	4	116
13	VI. „ Felső-erdősor	2	3	72	4	68
14	VI. „ Erdőtelek	5	7	211	17	194
15	VI. „ Szt. László-utca	3	5	79	5	74
16	VII. „ Hernád-utca	1	1	12	2	10
17	VII. „ Murányi-utca	3	4	65	5	60
18	VII. „ Örnagy-utca	1	2	33	2	31
19	VII. „ Kis-Szeglő	4	6	138	5	133
20	VIII. „ Erdélyi-utca	5	10	308	10	298
21	VIII. „ Jázmin-utca	3	4	89	16	73
22	VIII. „ Örömvölgy-utca	2	3	76	13	63
23	IX. „ Mester-utca	2	3	44	3	41
24	IX. „ Soroksári-út	2	4	85	8	77
25	X. „ Kápolna-tér	3	5	93	13	80
26	X. „ Kada-utca	6	6	179	25	154
27	X. „ Maglódi-út	4	6	100	8	92
28	X. „ Tisztviselő-telep	2	3	53	2	51
29	X. „ Rákos	8	6	112	6	106
	Összesen	88	130	2658	216	2442

A szülők társadalmi állása szerint első helyen állanak az önálló iparosok és kereskedők 22^o/_o-kal, majd az ipari és kereskedelmi segédszemélyzet 20^o/_o-kal. Ehhez a két hasonló foglalkozási ághoz számítva még a járó-kelő kereskedőket és a kézimunkából élő nőket, kitűnik, hogy a tanoncok fele kereskedők és iparosok gyermeke. A napszámások 18^o/_o-kal, a házmesterek, hordárok, cselédek 9^o/_o-kal, az alsó rendőri, altiszti személyzet 4^o/_o-kal, az értelmi pályák pedig összesen 3^o/_o-kal szerepelnek.

Szüllőhely szerint: budapesti 47^o/_o, (fél százalékkal több, mint az előző évben) vidéki 49^o/_o, külföldi 3^o/_o; ez az utóbbi két arányszám némi csökkenést mutat.

Lakóhely szerint: budapesti 65^o/_o, a főváros környékéről való 6^o/_o, pestmegyei 5^o/_o, az ország többi részeiből való 19^o/_o és külföldi 1^o/_o. Az utóbbi három arányszám állandóan lassú csökkenést mutat.

Előmenetel szempontjából ismétlődő volt 1610 tanuló, azaz 17^o/_o, ami megfelel az előbbi évi arányszámnak. Ezúttal osztályismétlésre utasítottak 1701 tanulót, azaz 18^o/_o-ot, ami 3^o/_o-kal kedvezőbb az előbbi évi eredménynél; javító vizsgálatra utasítottak 4^o/_o-ot ez az arányszám változatlan.

Az óramulasztások száma volt 217.417, azaz 50.223-mal több, mint az előző évben. Ebből igazolatlan volt 30.062, azaz 13^o/_o, ami az előbbi évi arányhoz képest 4^o/_o-os javulást mutat.

XII.

Gazdasági és háztartási népiskolák.

Az 1905—6. iskolaév első felében 29 gazdasági és háztartási népiskola működött a fővárosban. Ezekben 88 elméleti osztály és 130 gyakorlati csoport volt szervezve 2658 beírt tanulóval, kik közül a félév végén is járt 2442 tanuló. Eszerint az elméleti osztályok száma 7-tel szaporodott, a gyakorlati csoportok száma pedig 15-tel lett nagyobb. Egyidejűleg a félév végén is járó tanulók száma 174-gyel kevesbedett.

Az 1905—6. tanév idevonatkozó adatait a következő oldalon levő tábla tünteti fel:

A jelentés évében befejezett 1904—5. iskolaév végleges adatait a következőkben ismertetjük:

22 háztartási, 3 gazdasági és 12 háztartási és gazdasági népiskola, összesen tehát 37 ilyen irányú iskola állott fenn, azaz 15-tel több, mint az előző évben. A háztartási iskolák mind leányiskolák voltak, a gazdaságiak közül 1 fiú és 2 leányiskola, végül a gazdasági és háztartási iskolák közül 6 fiú-, 5 leány és 1 vegyes iskola. Fennállott a háztartási iskolákban 53 osztály, a gazdaságiakban 7 és a gazdasági és háztartási iskolákban 24 osztály. Az összes osztályok száma 34-gyel haladta meg az előző évi számot.

A háztartási népiskolákba beírtak 1895 leánytanulót, kik közül a tanév végéig járt 1435 tanuló, az utóbbi szám kétszerese az előbbi évi számnak. Előkészítő osztályt ezúttal már nem kellett szervezni. I. osztályba járt 807, azaz 56^o/_o, II. osztályba 433, azaz 31^o/_o és III. osztályba 195, azaz 13^o/_o. Az utóbbi két arányszám az iskola ez évi fejlődése szerint lényegesen javult. A tanulók életkora szerint csak 7^o/_o haladja meg az ismétlődő iskolaköteles kort és 9^o/_o van még a mindennapi iskolaköteles korban, a többi 84^o/_o 12—15 éves. Felekezeti megoszlások szerint: róm. kath. 77^o/_o, ág. ev. 4^o/_o, ev. ref. 7^o/_o és izraelita 12^o/_o. Az utóbbi arányszám mutat 1^o/_o csökkenést. Nemzetiség szerint magyar anyanyelvű 87^o/_o, német 11^o/_o, tót 1^o/_o. A német anyanyelvűek arányszáma a magyar anyanyelvűek rovására emelkedést mutat. A szülők foglalkozása szerint első helyen állanak a napszámások 32^o/_o-kal (csökkenés 2^o/_o), az önálló iparos és kereskedő 17^o/_o-kal (az emelkedés 1^o/_o) és az ipari és kereskedelmi segédszemélyzet 16^o/_o, a többi foglalkozási ágak 5^o/_o-on alul

maradtak. Szüllőhely szerint: budapesti 78^o/_o (a csökkenés 0^o/_o). Lakóhely szerint: budapesti 97^o/_o. Ismétlődő volt a tanulók 0^o/_o. Osztályismétlésre ezúttal utasítottak 5^o/_o, javító vizsgálatra bocsátottak 1^o/_o. Mulasztottak 83.623 órát, ebből igazolatlan 20^o/_o. Mindezek megfelel az előbbi évi arányszámoknak.

A tisztán gazdasági népiskolákba beírtak 180 fiú- és 90 leánytanulót, kik közül a tanév végéig is járt 120 fiú- és 77 leánytanuló. Ezeknek az iskoláknak adatait a vegyesen gazdasági és háztartási népiskolák adataiba olvasztottuk be.

A tisztán gazdasági és vegyesen gazdasági és háztartási népiskolákba beírtak összesen 803 tanulót, kik közül a tanév végéig is járt 591 tanuló, azaz a tanulók 74 százaléka.

A tanulóknak évfolyamonként való eloszlása: I. osztályos 56^o/_o, II. osztályos 27^o/_o és III. osztályos 16^o/_o. Az újonnan felállított iskolák miatt az I. osztályosok arányszáma 4^o/_o-kal emelkedett a II. osztályosok rovására. Életkor szerint: mindennapi iskolaköteles 14^o/_o, ismétlődő-iskolaköteles 81^o/_o és ezen a koron fölül is van 4^o/_o. A mindennapi iskolakötelesek arányszáma emelkedést mutat. Hitfelekezeti szerint: róm. kath. 80^o/_o, ág. ev. 3^o/_o, ev. ref. 14^o/_o és egyéb vallású 3^o/_o. Nemzetiség szerint: magyar 79^o/_o, német 19^o/_o, egyéb 2^o/_o, a német anyanyelvűek arányszáma a magyarok rovására 2^o/_o-os emelkedést mutat. A szülők társadalmi állása szerint első helyen vannak a napszámások 44^o/_o-kal (az emelkedés 4^o/_o), az ipari és kereskedelmi segédszemélyzet 14^o/_o-kal (az emelkedés 5^o/_o), az önálló iparos és kereskedő 7^o/_o-kal (a csökkenés 6^o/_o), a szolga és cseléd 7^o/_o-kal, az ipari és kereskedelmi segédszemélyzet 6^o/_o-kal (a csökkenés 3^o/_o). Szüllőhely szerint: budapesti 75^o/_o. Lakóhely szerint: budapesti 98^o/_o (emelkedés 2^o/_o). Előmenetel szerint ismétlődő volt 5^o/_o és ez évben utasítottak osztályismétlésre 17^o/_o. Ez a szám 4^o/_o-kal kedvezőtlenebb az előbbi évek arányszámánál. Mulasztottak összesen 37.035 órát, melynek mintegy felét igazolatlanul mulasztották el. Kivált nagy arányú volt az óramulasztás a tisztán gazdasági népiskolákban, ahol az elmulasztott óráknak majdnem kétharmadát igazolatlanul mulasztották el. A vegyesen gazdasági és háztartási népiskolákban a leányok óramulasztása csak 40^o/_o-os arányban volt igazolatlan, míg a fiúké 51^o/_o-os arányban. Ezek a számok megkivánják a jövőben az óramulasztásokkal szemben való szigorúbb eljárást. A tanulók 37^o/_o-a kapott ingyen könyvet.

XIII.

Egyéb iskolák.

Felső népiskola. A jelentés évében megnyitott kelenföldi felső népiskolának 1905—6-ik iskolaévben még utoljára megnyitották a I—II. osztályát. Mindössze 10—12 tanulója volt állandóan ennek a leányiskolának, amely a népiskola V—VI. osztályaiból vette tanítványait. Mindössze 3 éven át állott fenn ez az iskola.

Női ipariskola. A III. kerületi újlaki polgári leányiskolával kapcsolatosan áll fenn egy női ipariskola 2 osztállyal, 57 beírt tanulóval. Az I. osztályban 25, a II. 30 tanuló tett vizsgálatot; mindannyian magyar anyanyelvűek; róm. kath. 31, izraelita 16, más vallású 8 tanuló. Lakóhely szerint, 1 kivételével, mind budapestiek. Ismétlődő volt 1 és osztályismétlésre is csak 1 tanulót utasítottak. Egészen, tandíjmentes volt 76^o/_o és félmentes 9^o/_o.

Felsőruha-varró tanfolyam. A jelentés évében a VII. kerületi Hernádu-utcai polgári leányiskolával kapcsolatosan felsőruha-varró tanfolyam volt, amely a következő iskolaévben női ipariskolának szervezetett át. Az 1904—5. iskolaévben még csak 8 tanulója volt ennek a tanfolyamnak.

TIZENNYOLCZADIK RÉSZ.

**A székesfővárosi levéltár, statisztikai hivatal,
könyvtár. Képzőművészeti, színházi, irodalmi
és tudományos ügyek.**

I.

A levéltár.

Levéltárunk működésében az 1905-ik év folyamán nem fordult elő oly kimagasló mozzanat, amely ezen évkönyvben külön feljegyzést igényelne. A levéltár még mindig várja az újjászervezésére vonatkozó hatósági elhatározást, az újjászervezés módjának megállapítását. Ezenközben azonban folytatta működését, melyet a hivatal eddigi szervezete és a szolgálati utasítás elébe tűzött. A rendelkezésünkre álló munkaerő segítségével azonban már is előre dolgoztunk azon irányokban, amelyekben a főlevéltárnoknak az 1904-ik évről szóló Évkönyvben röviden körvonalozott újjászervezési javaslata mozog.

Az *alapítványi oklevelek* összegyűjtése és kinyomatása közben a főlevéltárnok arról szerzett meggyőződést, hogy néhai Boráros János tetemes összeget hagyott jótékony célokra és hogy végrendeletének 23-ik pontjába többi között ezt a rendelkezést vette fel: „... teljes meggyőződésből és nem hiú fitogtatásból óhajtom és elrendelem, hogy azon két helyen, ahova a hagyományok adatni fognak, a tömeg pénzeiből készítenő márványtáblába nevem és alapítványom jellege bevésessék és látható helyen helyeztessék el, hogy így, gyermekek hiányában, nevem fenmaradjon és más gyermeknélkülieknek és utódokban szükölködőknek hasonló rendelkezésre mintegy hívó példa gyanánt szolgáljon.”¹ A Boráros által jótékony célokra hagyott

¹ Lásd: Budapest székesfőváros törvényhatóságának alapítványi oklevelei. 7-ik rész. Budapest, 1905. 248-ik lap.

összeg egy része a József-fiárvaház, másik része a fővárosi községi szeretetház számára tőkésített. A József-fiárvaház falába elhelyezett emléktábla meg is örökíti Boráros ezen hagyományát, a szeretetházban azonban még nincs ilyen emléktábla. A főlevéltárnok tehát előterjesztést intézett a Tanácshoz és ebben javasolta az emléktábla elkészít tetését (89.591/1905. tan. szám), s a Tanács még ezen évben kiadta az ügyet a mérnöki hivatalnak azzal az utasítással, hogy tegyen javaslatot az emléktábla elkészítésére és elhelyezésére nézve. Remélhető tehát, hogy e kiváló emberbarát emlékét a szeretetházban is nemsokára hirdetni fogja egy, a József-fiárvaházban levőhöz hasonló, díszes emléktábla.

Az állami anyakönyvek közül másodpéldányokban az 1905-ik esztendőről szólók beszállítottak a levéltárba, és pedig mindössze 92 kötet, tehát 2-vel kevesebb, mint 1904-ben.

Az állami anyakönyvi másodpéldányokba 1905-ben 6263, a felekezetiébe pedig 1518 bejegyzést végeztünk, tehát összesen 7781-et.

A pánczélszobában elhelyezett okmányok 1905. folyamán is szaporodtak. Az itt őrzött okmányok a következők:

	1904-ben	1905-ben
Alapítványi oklevelek	418	442
Kötelezvények	649	649 ¹
Letéti okmányok	2.744	2.744 ¹
Adásvételi stb. szerződés	2.652	2.652 ¹
Béretli stb. szerződés	4.688	4.688 ¹
Okmány jelzésű szerződések s egyébek	6.234	7.117
Tűzkárbiztosítási bárca	774	774 ¹
Vegyesek	192	192 ¹
Végrendeletek	534	534 ¹
Összesen	18.885	19.792

Eszerint tehát a pánczélszobába 1905-ben 907 új okmány került, nem számítva a régiebbeknek meghosszabbításait vagy átruházásait, ami 125-re rúg.

A főváros levéltárában őrzött egyleti alapszabályok száma 1904 végén 2590 volt, ehhez járult 1905-ben 6 darab, van tehát összesen 2596.

A fővárosi szabályrendeletek gyűjteményeiből 1905-ben összegyűjtöttük és kiadtuk a 6-ik kötetet.

A levéltárnak egy második kiadása az alapítványi oklevelek gyűjteménye, ebből 1905-ben kiadtuk a 7-ik kötetet.

A levéltár forgalma (szerelés, referálás, a tárgyiratokból adott felvilágosítások) 1905-ben a már fentemlített 7741 anyakönyvi bejegyzéssel együtt mintegy 37000 volt.

A főlevéltárnok iktató könyve ezeken felül 170 tételt mutat fel.

Térítvényekre 1905-ben 221 okmányt adtunk ki.

A levéltár könyvtára részint ajándékozások, részint hivatalból beküldött, részint vétel útján beszerzett munkákkal szaporodott.

¹ Az ezen elnevezések alatt levő okmányok nem szaporodtak, minthogy az alapítványi okleveleket kivéve, a többi összes okmányok 1897 óta „Okmány” jelzéssel láttattak el.

Az összes szaporodás 1905-ben 184 számot tüntet fel.

Ezek közül ajándékozás összesen 116. És pedig: Halmos János polgármester 12, Toldy László dr. főlevéltárnok 22, Hanvai Sándor elöljáró 9, Mátyus Arisztid ügyvéd 61, beszterczebányai ágostai hitv. evang. főgimnázium igazgatósága 1, Prótestáns országos árvaegylet 1, Stefánia-gyermekórház 1, Absztorszky Móricz 1, a Boltzár-ünnepélyt rendező bizottság 1, a fővárosi mérnöki hivatal 1 számmal szerepelnek.

Ezeken kívül a hercegprímás, az egri érsek, a szepesi, váci, veszprémi püspök urak és a pannonthalmi főapát úr beküldötték egyházmegyéik névsorait.

Hivatalból beérkezettek 45, a levéltár irataiból a könyvtárba áttettek 16 tétel alatt vannak kimutatva, vételekből beszerzettek pedig 7 tétel alatt.

II.

A statisztikai hivatal.

A statisztikai hivatal a fővárosi szabályrendeletek (V. rész, 8. fej.) értelmében tett megfigyeléseinek eredményeit a folyó évben a következő munkálatokban adta közre. Megjelentek:

1. A statisztikai heti kimutatások XXXIII-ik kötete,¹ melyben a hivatal hétről-hétre röviden beszámol a népmozgalom fontosabb adatairól (születések, halálozások, halálokok, községi kórházak forgalma, ragályos betegedések), továbbá a vásári forgalomról és az áruforgalomról.

2. A fővárosi statisztikai havi füzeteknek szintén XXXIII-ik kötete² látott napvilágot. E füzetek hónapról-hónapra beszámoltak: a fővárosra vonatkozó légtűnési észleletekről, a népmozgalom mozzanatairól (születések, halálozások, halálokok, esketések), a közegészségügy állásáról (betegforgalom a községi kórházakban, fertőző betegedések, a fertőtlenítő intézet működése, községi fürdők és uszodák forgalma, szülészeti poliklinika működése, vezetékvízfogyasztás), a hatósági közjótékonyági funkciókról (szegényügy, betegsegélyezés, gyermekvédelem, szükséglakások, népkonyhák, fővárosi jótékony intézetek stb.), a közlelmzési adatokról (vásári forgalom, piaci árak, központi vásárcsarnok forgalma, kobzások), a kereskedelmi mozgalmakról (áruforgalom, gabnakereskedelem és árak, közraktárak és elevátorok forgalma, lóvásárok, czéggjegyzések), a személyforgalom hullámzásairól (helyi személyforgalom, vasúti és hajói személyforgalom), a bankok és takarékpénztárak

¹ Statisztikai heti kimutatás. Kiadja Budapest székesfőváros statisztikai hivatala. Szerkeszti Körösy József dr., igazgató. XXXIII. évfolyam, 1905. (1670—1721. szám.) Budapest, 1905. Grill Károly bizománya, 212 oldal, ára 4 korona.

² Budapest fővárosi statisztikai havi füzetel. Kiadja Budapest székesfőváros statisztikai hivatala. Szerkeszti Körösy József dr., igazgató. XXXIII-ik évfolyam, 1905. (381—392. szám.) Budapest, 1905. Grill Károly bizománya, 464 és 12-szer XX. oldal, ára 8 korona (egyedül 2 oldal, ára 2 korona.)

forgalmáról, az *adóügyi* statisztikáról (adóbevételek, zálogolások és árverések) és néhány *vegyes* statisztikai megfigyelésről (új építkezések, közkönyvtárak és múzeumok látogatottsága, tüzesetek) és végül $\frac{1}{4}$ évenként a lakásüresedések és a munkaközvetítő intézet forgalmának statisztikájáról.

Az ezen rendszeres havi megfigyeléseken kívül a havi füzetekhez csatolt cikkek közül, melyekben az előző (1904.) év fontosabb statisztikai megfigyelései foglaltatnak össze egy-egy önálló dolgozatban, kiemelendők: Budapest áruforgalma az 1904. évben (a januári füzetben), gabonaárak és kereskedelem (a januári füzetben), a budapesti malomipar 1904-ben (az áprilisi füzetben), a budapesti pénzintézetek állapota és üzleteredményei az 1904. évben (közli Körösy József dr.; a júniusi füzetben), a részvénytársulatok üzleteredményei (a júliusi füzetben, folytatása az októberi és novemberi füzetben), az 1904. évi esketések (a májusi), a születések és a halálozások (a novemberi), az 1904. évi házasságfelbontások (a decemberi havi füzetben), a hevenyfertőző betegedések és a fertőtlenítő intézet működése (a júniusi füzetben), a marhavásár és közvágóhid forgalma (a májusi füzetben), a főváros sertéskereskedelme (az októberi füzetben), a főváros fogyasztása és fogyasztási adóbevételei 1902—1904-ben (az augusztusi füzetben), a budapesti üzletnyitások és bezúntetések 1904-ben (a márciusi füzetben), a vízvezeték működése 1904-ben (a szeptemberi füzetben), az 1903. évi építkezések (a februári) és az 1904. évi építkezések statisztikája (a decemberi füzetben), a budapesti gimnáziumok és reáliskolák 1904/5. évi statisztikája (az augusztusi füzetben) és ezeken kívül évi kimutatások a személyforgalomról, a könyvtárak látogatottságáról, a vásárokról, a piaczi árakról, a zálogházak forgalmáról, a tüzesetekről, az adómozgalmakról, a házbérfelvételekről stb. stb.

Az egyes *kiadványok* („közlemények“) közül megjelent az 1905. évben:

3. Az 1901-iki népszámlálási munka 2-ik kötete¹ (Közlemények XXXII. II.) magyarul és német fordításban.

4. Az 1901—1905-iki *halandósági munka* II. kötetének 4-ik füzet (Közlemények XXXVI-ik kötete).²

5. A statisztikai Évkönyv VI-ik évfolyama.³

6. A statisztikai Zsebkönyv V—VI-ik évfolyama.⁴

¹ Budapest székesfőváros statisztikai hivatalának közleményei, XXXIII. Budapest főváros az 1901. évben: a népszámlálás és népleírás eredményei. Irta Körösy József dr. és Thirring Gusztáv dr. 2-ik kötet. Budapest 1905, Grill Károly bizománya. 262 és 113* oldal. Ára 5 korona.

² Budapest székesfőváros statisztikai hivatalának közleményei, XXXVI. II. 4. Budapest székesfőváros halandósága az 1901—1905. években, II-ik kötet, 4-ik füzet: 1904; Irta Körösy József dr., a székesfővárosi statisztikai hivatal igazgatója; Budapest, 1905. Grill Károly bizománya. (Az első kötet a második táblás rész megjelenése után fog megjelenni) 75 oldal, ára 1 korona. (A táblafejekben magyar és német szöveggel.)

³ Budapest székesfőváros Statisztikai Évkönyve VI. évfolyam, 1903. Szerkeszti Thirring Gusztáv dr., a hivatal aligazgatója. Budapest, 1905. Grill Károly bizománya. 301 oldal; ára 6 K. (A táblafejekben magyar és német szöveggel.)

⁴ Budapest székesfőváros statisztikai Zsebkönyve (Kivonat a Statisztikai Évkönyvből). V—VI. évfolyam 1902—1903. Szerkeszti Thirring Gusztáv dr., a hivatal aligazgatója. Budapest, 1905. Grill K. bizománya, 59 oldal, ára 40 fillér.

7. Az 1900—1902. évi szegényügyi kiadvány¹ (Közlemények XXXVII-ik kötete), magyarul és német fordításban.

8. Az 1894/5—1896/900-iki közoktatásügyi munka² (Közlemények XXXIV. kötete) magyarul és német fordításban.

Ezenkívül a hivatal tovább dolgozott a következő, *sajtó alatt* volt kiadványain:

1. Az 1900/901—1904/5. évek közoktatási statisztikáján (XXXVIII. sz. kiadvány).³

2. A statisztikai Évkönyv VII-ik kötetén (1904)⁷ és a statisztikai Zsebkönyv VII-ik füzetén.⁷

Ezen kívül a hivatal elvégezte a külföldi statisztikai hivatalokkal és tudományos társulatokkal folytatott cseréjét és levelezését, valamint a hivatalos működése körében évközben felmerült ügyeket és ügydarabokat, számszerint 390 ügydarabot, melyek közül egy sem maradt hátraléknak.

Ezen ügyek közül, mint fontosabbak, említésre méltók a következők:

Tárgyalások a szegényügyi statisztika tekintetében tervezett változtatások ügyében. Jelentés a polgármester úrhoz a fővárosi kereskedelmi statisztika állapotáról, illetve annak a közevetvámi bevételek ellenőrzésére való felhasználásáról. A közúti vasút alkalmazottjainak 1903. évi sztrájkjára vonatkozó kimutatások feldolgozása a tan. V. ügyosztálya részére. Jelentés a Tanácshoz a magyar tanítási nyelv behozatala ügyében. Jelentés a Tanácshoz az óvó- és tanköteles gyermekeknek népszámlálással kapcsolatos összeírása tárgyában. Jelentés a Tanácshoz a siketnéma tanulók jegyzékének elkészítése tárgyában.

III.

A könyvtár.

Az 1905. év folyamán befejezést nyert az új fővárosi könyvtárt alkotó két könyvtár, nevezetesen a régi fővárosi könyvtár és a statisztikai hivatal szakkönyvtára anyagának összeolvasztása. Ez a munkát — a folyó munkák mellett — majdnem az egész éven elfoglalta a könyvtár személyzetét. A már az 1904. évben nagyjából átselejtezett régi fővárosi könyvtár anyagát egyenként kellett a statisztikai könyvtárral összevetni, új szakjelzéssel ellátni, újonnan elhelyezni, végül a két könyvtár különböző alakú czédulakatalógusát is egységesíteni és egyesíteni. E művelet eredménye, hogy a régi fővárosi

¹ Budapest székesfőváros statisztikai hivatalának közleményei, XXXVII. Budapest székesfőváros szegényügye az 1900—1902. években. Közli Körösy József dr. igazgató. Budapest, 1905. Grill Károly bizománya. 83 old., ára 2 korona.

² Budapest székesfőváros statisztikai hivatalának közleményei, XXXIV. Budapest székesfőváros közoktatásügyi statisztikája az 1895/6—1899/900. iskolai évekről. Irta Körösy József dr. Budapest, 1905. Grill Károly bizománya. 48 és 87* oldal. Ára 4 korona.

³ Meg is jelent az 1906. év folyamán.

könyvtárból véglegesen be lett kebelezve 5147 mű. Ennek az anyagnak javarésze a könyvtár egyik legfontosabb ágát, a Budapestre vonatkozó irodalmat, gyarapította 1304 munkával; a többi szakok közül lényegesen növekedtek: a Magyar mezőgazdaság (110 művel), a Magyar kereskedelem (101), Magyar közigazgatás (341), Magyar jog (156), Magyar közoktatás (219), Magyar történelem (463), a Városok (429), és Bibliografia (133 művel), Ezen számok némely, még be nem kebelezett apró nyomtatvány elintézése után csekély változást szenvednek majd.

A két könyvtár egyesítése után megindult a könyvtár szakkatalógusának végleges szerkesztése és sajtó alá rendezése; ezzel párhuzamosan a legkirívóbb hézagok kitöltése, amely célra 2000 K rendkívüli hitel állott már a jelentés évében rendelkezésre. Ez a művelet átnyult az 1906. évbe is.

A könyvtári ügymenet megkönnyítése és gyorsítása céljából több előterjesztéssel fordult a könyvtár a tanácshoz; nevezetesen a szolgai állások szervezése, az egyetlen ideiglenes szolgának a délutáni 6 óri szolgálat alól való fölmentése, a raktár számára üres helyiségek átengedése, a szépirodalmi munkáknak a népkönyvtárak közt való elosztása, végül a könyvtár személyzetében előfordult hosszabb tartamú megbetegedés pótlására díjnok engedélyezése iránt.

Bár a személyzet elégtelen, igyekezett a könyvtár a nyilvánosság igényeinek is lehetőleg megfelelni. Az olvasók száma az 1905. évben 428 volt, a kölcsönzőké 308, a kikölcsönzött könyveké 446. E számok igen alacsonyak s élesen fejezik ki, hogy a könyvtár egészen új intézmény volt, amelynek létezése még a székesfővárosi tisztviselői kar köztudatába sem hatolt.

A könyvtár gyarapodása volt:

1372 új mű	1790 kötetben
561 folytatásos mű	802 „
összesen: 1933 mű	2592 kötetben,

ami az előző év gyarapodásával szemben 693 kötetnyi többletet jelent. Ezzel a könyvtár lajstromozott állománya az 1905. év végén 57.947 kötet volt.

A fővárosi könyvtár költségvetése így alakult:

	Előirányzat	Eredmény
a) személyi kiadásokra	11.610 K	9.145 K
b) dologi kiadásokra	1.200 „	433 „
c) könyveszerzésre és kötésre	6.100 „	5.691 „
d) rendkívüli szükséglet	5.500 „	1.500 „
összesen	24.410 K	16.796 K,

mely megtakarítás főként arra vezethető vissza, hogy a két szolgai állás betöltve nem volt és hogy a katalógus nyomására engedélyezett 3500 K a rendezési művelet hosszadalmassága folytán föl nem használtatott.

Gárdonyi Albert dr. egy évi próbaidőre kinevezett könyvtártiszt próbaidéje a jelentés évében lejárván, a tanács őt állásában véglegesítette.

IV.

Képzőművészeti ügyek.

1. A Kossuth- és a Szabadságharcz-szoborpályázat.

a) A Kossuth-szobor pályázata.

A közgyűlés még 1904-ben pályázatot hirdetett a Kossuth-szobor tervére 1904. évi szeptember hó 30-án való lejáráttal. Azonban az érdekelt művészek kérésére a közgyűlés a határidőt 1905. évi márczius hó 31-ére tolta ki s ugyanakkor részben módosította a pályázat feltételeit is oly értelemben, hogy a szobor helye végleg ki nem jelöltetvén, annak megválasztását a pályázó művészekre bízta, a bíráló bizottságra nézve pedig elrendelte, hogy az egy külföldi művésszel egészítsék ki

Lejárat után Halmos János polgármester április 1-re alakuló ülésre hívta össze az iparcsarnoka a bíráló bizottságot. Ezen bejelentette, hogy beérkezett 12 pályamű. A pályázati feltételek értelmében a bizottság megválasztotta az előadót és a pályaművek elhelyezéséről rendelkező 3 tagú albizottságot. Előadó lett: Strobl Alajos, az albizottság tagjai pedig Hauszmann Alajos, Lechner Ödön és Zemlényi Tivadar.

Az albizottság már néhány nap múlva elkészült a szoborminták elhelyezésével s pár napra reá az előadó: Strobl Alajos is bemutatta jelentését. A jelentés a művészek által közölt leírások és költségvetésekkel együtt azonnal lemásoltatván és kinyomatván, a bizottság minden egyes tagjának megküldte, akik azokat a pályázati feltételek értelmében több mint nyolcz napig tanulmányozhatták.

A bíráló-bizottság tagjai sorában időközben változások állottak be. Pucher József meghalt, Dudits Andor pedig lemondott. Utóbb lemondott Lechner Ödön és Lefèvre Camille párisi szobrászművész is. Pucher helyébe a főv. képzőművészeti bizottság: Wagner Géza dr.-t, Dudits Andor és Lechner Ödön helyébe az orsz. magyar képzőművészeti társulat: Lechner Frigyes és Nadler Róbertet küldötte ki, Lefèvre Camille helyébe pedig a tanács Bartholomé Albert párisi szobrászművészt hívta meg.

A bíráló-bizottság május 3-án tartott újabb ülésén a bizottság az *elhelyezés kérdéséről* is nyilatkozott a pályázati feltételek értelmében.

Kossuth Ferencz nézete szerint maga a történelem jelöli ki, hogy hová kell Kossuth Lajos szobrát állítanunk. Kossuth Lajos volt a magyar parlamentarizmus megteremtője, s így szobrát csak a parlament épülete elé állíthatjuk. Az uralkodó közhangulat is határozottan azt követeli, s ha ettől eltérünk, ez nemcsak a parlamentben, de az egész országban a legkínosabb resenzust keltené. Egyébként sem lát okot arra, hogy ezt a közfelfogást megsértsük, mert nézete szerint a parlament előtti téren lehet olyan elhelyezést találnunk, mely ethikai szempontból is teljesen kifogástalan. Leghelyesebb volna a szobrot a főbejárat axisában, de kellő távolságban, arccal a parlament felé fordulva elhelyezni, ezzel is kifejezést adva annak, hogy Kossuth Lajos volt a magyar parlamentarizmus megteremtője.

A pályázat eredményére áttérve, sajnálattal konstatálja, hogy az éppenséggel nem kielégítő, s annyira kedvezőtlen benyomást tesz, hogy a maga részéről alig tudna öt olyan pályaművet kikeresni, amely művészeti szempontból kifogástalan s mint ilyen szűkebb pályázatra volna bocsátható.

Kun Gyulának az elhelyezésre nézve kezdettől fogva az volt az álláspontja, ami Kossuth Ferenczé. Nem tud jobb helyet elképzelni, mint a parlament épülete előtti térséget, s e tekintetben véleményét a helyszínén eszközölt próbafőállítást sem ingatta meg. Nézete szerint nem a hely kérdése a legfontosabb; a fő az, hogy a szobor legyen jó s alkalmazkodjék a helyhez. Utal több külföldi példára, ahol egyáltalán nem keresték a czenrumokat s csak arra ügyeltek, hogy ha ferde is a tengely: a szobor alkalmazkodjék a helyhez.

Strobl Alajos a legideálisabbnak tartja a Kossuth Ferencz által kontemplált elhelyezést s a maga részéről a legmelegebben ajánlja annak elfogadását.

A pályázat eredménye, sajnos, távolról sem kielégítő s így leghelyesebbnek vélné, ha a hely pontos megjelölésével új pályázat hirdettetnék.

Bartholomé Albert a szobor elhelyezésére nézve egy nézetet van Kossuth Ferencznel és Kun Gyulával s meggyőződése, hogy a szobor a parlament épülete előtt lesz legművésziesebben elhelyezhető. Az ő véleménye szerint az a fő, hogy a szobor jó legyen, mert ez esetben kevésbé kedvező helyen is kellő módon érvényesül. Hibának tartja, hogy a hely nem lett előre megállapítva, mert minden hely más-más koncepcziójú szobrot kíván. A pályázat eredményét nem tartja kielégítőnek, mert a pályamunkák között egy sincs, mely művészi szempontból — a mint az szükséges — minden tekintetben kifogástalan volna.

Zala György a szobor elhelyezésére alkalmasnak tartja a parlament előtti teret, de semmi körülmények között olyképp, mint az eredetileg tervezve volt, a tér közepén, háttal a parlament épületének. A tér szabálytalan voltát nem tekinti akadálynak, mert a legfőbb az, hogy maga a szobor legyen jó.

A pályázat eredményét távolról sem tartja kielégítőnek s így azt javasolja, hogy a hely pontos megjelölésével újabb pályázat hirdettetessék, még pedig végleges pályázat, mert az úgynevezett eszmei vagy vázlatos pályázatot egyáltalán fölöslegesnek s céltalannak tartja.

Bakos János mindenben osztja *Zala György* nézetét és hozzájárul javaslatához. A parlament előtti térség kiválóan alkalmas a szobor elhelyezésére, a tér nagy dimenziójára való tekintettel azonban feltétlenül szükségesnek tartja, hogy a szobor megfelelő kerettel, illetőleg szegélyezéssel láttassék el.

Kossuth Ferencz maga is kívánatosnak tartja, hogy a szobor megfelelő művészi kerettel láttassék el. Közben a szabadságharc alakjait kellene elhelyezni s a közepén magasan kiemelkednék Kossuth Lajos alakja. Ilyképp tervezik *Viktor Emmánuel* emléket is, melynek tervén most dolgoznak az olasz művészek. Tény az, hogy a parlament előtti tér igen nagy kiterjedésű, de a tapasztalás azt bizonyítja, hogy a nagy méretek egyáltalán nem ártanak a szobornak. Példa erre *Garibaldi* szobra, mely Róma legnagyobb terén nyert kifogástalan elhelyezést. Természetes, hogy a nagy térségeken való elhelyezésnél az architektúrának is szerepet kell engedni, de hisz Kossuth Lajosnak, mi nem egy egyszerű szobrot, hanem egy monumentális emléket akarunk állítani, mely esetben az architektúrát amúgy sem lehet kizárni. Az eszmei vázlatos pályázatot maga sem helyesli s ennél fogva azt javasolja, hogy a hely végleges kijelölésével újabb végleges pályázat hirdettetessék, úgy azonban, hogy a művészi felfogásnak teljesen szabad folyás biztosítottassék.

Halmos János tájékozással megjegyzi, hogy a pályázati föltételek értelmében a bizottságnak a hely kérdésére mulhatatlanul ki kell terjeszkednie. Maga is helytelennek tartja, hogy a hely nem lett pontosan kijelölve, de az tulajdonképp a művészek kívánságára történt, akik az eredetileg kijelölt helyet alkalmasnak nem találták s ugyanakkor ama nézetüknek adtak kifejezést, hogy leghelyesebb volna a hely megválasztását magukra a művészekre bízni.

Bartholomé Albert hasonlóképp mulhatatlanul szükségesnek tartja, hogy a hely előre kijelöltesse. Szintén végleges pályázatot óhajt, mert vázlatos pályázat esetén nincs kizárva, hogy amatőrök is kapjanak a szűkebb pályázatban való részvételre megbízatást, ha esetleg valami tetszetős koncepcziót mutatnak be.

Zala György ismétellen hangsúlyozza, hogy a parlament előtti térség kiválóan alkalmas a szobor elhelyezésére. Ő egy afféle *Forum Hungarorum*-t tervez e térre, melynek központja természetesen Kossuth Lajos szobra volna.

Wagner Géza dr. a pályázat eredményét meddőnek találja s ez főleg annak tulajdonítható, hogy jelesebb szobrászművészeink távol tartották magokat a pályázattól. Ha most új pályázatot írunk ki, s esetleg tágitunk a föltételeken is: ez sem igen fog célra vezetni, mert nincs semmi biztosítékunk arra nézve, hogy jelesebb művészeink nem fognak-e ez alkalommal is távolmaradni. Leghelyesebb volna tehát, a parlament előtti térség kijelölésével három legjelesebb művésznünknek megfelelő honorárium kikötése mellett direkt megbízatást adni.

Zemplényi Tivadar hajlandó elfogadni *Wagner Géza* dr. javaslatát, oly módosítással azonban, hogy ne hármát, hanem esetleg több művészt szólítsunk föl, de amellet a pályázatban való részvételből senkit ki ne zárjunk.

Bárczy István dr. röviden ismerteti a pályázati föltételek megállapítása körül követett eljárást s ennek kapcsán hangsúlyozza, hogy az eszmei, illetőleg vázlatos pályázat kiírásának az volt a főczélja, hogy a pályázatban való részvételre alkalmas adjunk olyan művészeknek is, kiknek költséges nagy modellek készítésére nincs módjuk. De szükséges most az eszmei pályázat jelen esetben azért is, mert a hely nem lévén fixirozva, alkalmas akarunk adni a művészeknek, hogy a végleges pályázat előtt ők magok keressék ki a legalkalmasabb helyet, s ily módon a művészeknek is alkalmuk legyen a hely kérdésében véleményt adni. Sajnos, hogy a pályázat e tekintetben sem járt eredménnyel, mert a pályázók véleményéből nem alakult ki olyan tervezet, amely a szobor elhelyezésére megnyugvással elfogadható volna.

Nem osztja azok nézetét, akik a szobor elhelyezésére csak a parlament előtti teret tartják egyedül alkalmasnak, mert Kossuth Lajosnak nem a magyar parlamentarizmus megeremtése az egyedüli és legfőbb érdeme. Neki köszönhetjük hazánk fölszabadítását, szabadságunkat, függetlenségünket s ezt tekintve máshol is lehetne emlékének megörökítésére alkalmas helyet találni. Utal arra a momentumra is, hogy pl. az előadó által relative legjobbnak ítélt öt pályázó egyike sem választotta a parlament előtti tér közepét a szobor elhelyezésére. Ennek dacára is azonban nem ellenzi a parlament előtti térség kijelölését, kívánatosnak tartaná azonban, ha az újabb kontemplált elhelyezésre is egy megfelelő sablonnal próbafőállítást eszközölnének. A terv határozottan tetszetős, de a tévedést nem tartja kizártnak. A pályázat eredményét maga sem tartja kielégítőnek s így azt javasolja, hogy újabb, de végleges pályázat irassék ki, annál is inkább, mert ily módon időt sem veszünk, s nem érhet az a többször hangoztatott vád, hogy a szobor főállítást politikai tekintetekből elodázni akarjuk. Azt, hogy egyes jelesebb művészek a pályázatban való részvételre direkt fölhivassanak, a maga részéről fölöslegesnek tartja.

Wagner Géza dr. ismétellen hangsúlyozza, hogy az ügy érdekében mulhatatlanul szükséges volna, miszerint jelesebb szobrászaink a pályázatban való részvételre direkt fölhivassanak, mert meggyőződése, hogy azok tisztán ethikai szempontból egy újabb nyilvános pályázatban sem vennének részt.

Heuffel Adolf a szobornak a parlament előtti térségen való elhelyezését, főleg a *Zala György* által kontemplált módon elfogadhatónak tartja, azt kívánná azonban, hogy egy sablon föllállításával próba eszközöltessék.

Bartolomé Albert ellenzi a sablonnal eszközölnendő próbát.

Kossuth Ferencz fölöslegesnek tart minden próbát. A sablonok legtöbb esetben csak komikusan hatnak, semmi tájékozást nem nyújtanak s inkább csak újabb nehézségeket támasztanak. Hogy az újabb pályázatban való részvételre egyesek külön felhivassanak, ezt maga is mellőzendőnek tartja, kívánatos volna azonban valami úton módon kifejezést adni mindannyiunk amaz óhajának, hogy a pályázatban legjelesebbjeinek is részt vegyenek.

Eckermann Ede csak a parlament előtti térséget tartja alkalmasnak, föltétlenül szükségesnek jelzi azonban, hogy egy megfelelő sablon föllállításával előzetes próba eszközöltessék.

Kun Gyula a pályázat eredményéhez szólva, sajnálattal konstatálja, hogy az távolról sem kielégítő. A kik tisztán plasztikus szobormintákkal pályáztak, azoknál nem eléggé jellegzetes a főalak, akik pedig az architektonikus formákat is igénybe vették, azok az architektúrával agyonütötték a plasztikát. Ennek elkerülésére a jövőben kiírandó pályázatnál kiváló nagy súlyt kell helyezni s ennél fogva a maga részéről azt javasolja, hogy a pályázati feltételekben adjunk bizonyos direktívákat a művészeknek. Idézi e részben Strobl Alajos előadói jelentéséből az alábbi passzust, mely nézete szerint a pályázók részéről irányadóul volna tekintendő; és pedig:

„A mű megalkotásánál a főszó a jellegzetes főalakra fektetendő, mely főalakban kifejezést kell hogy nyerjen Kossuth Lajos egyénisége, történelmi szereplése s az eszméknek az a köre, melyet működése felkarol.“

„A főalak a szobor talapatán az egész művet domináló módon helyezendő el, az elhelyezésben kerülve a konvencionális, s amennyiben a főalak által képviselt eszmékör jellemzésére mellékalakok alkalmazatnak, ezek a főalakkal organikus kapcsolatba hozandók és semmi esetre se érvényesüljenek a főalak rovására.“

„Az architektónikus formák a szobormű monumentálitása és művészi hatása érdekében felhasználandók, de nem tévesztendő szem elől, hogy az itt elérni kívánt cél érdekében a főszerep a plasztikát illeti s ebből kifolyólag itt az architektúrát nem szabad dominálónak tenni.“

Schulek Frigyes is helyesli a parlament előtti térségen való elhelyezést, szükségesnek tartaná azonban, hogy az Alkotmány-utca valami megfelelő építménnyel elzártnék, mely esetben az utca ferde tengelye zavarólag nem hathat.

Bárczy István dr. a sablon felállításával teendő újabb próbákra vonatkozó javaslatát visszavonja.

Ezek után elnök a vitát bezárván, a bizottság egyhangulag elhatározza, miszerint előterjesztést intéz a tanácshoz aziránt, hogy a Kossuth-szobor elhelyezésére a *parlament épülete előtti térség jelöltessék ki*, még pedig olyképp, hogy a szobor a főbejárat irányában, de kellő távolban arccal a parlament épülete felé fordulva állíttassék föl, s hogy az emlékmű megfelelő művészi kerettel, illetőleg szegélyezéssel láttassék el.

Egyhangulag konstatálja továbbá a bizottság, hogy a beérkezett pályaművek között egy sincs, mely a kivitelre alkalmas s így szűkebbkörű pályázatra bocsájtható volna, mihez képest előterjesztést intéz a tanácshoz aziránt, hogy a szobor, illetőleg emlékmű tervére, a hely pontos kijelölése mellett újabb, de ez alkalommal végleges pályázat hirdettessék.

Egyúttal a pályázati hirdetmény 17-ik §-ában biztosított jogánál fogva a bíráló-bizottság a beérkezett pályaművek közül: Margó Ede—Popper D. Szigfrid és Hikisch Rezső—Róna József és Gerster Kálmán; Kallós Ede és Márkus Géza; Tóth István, Pogány Móricz és Körösi Albert; s végül Horvai János és Szamovolszky Ödön pályaművét, egyenkint 800 K, szóval: Nyolczszáz koronáért megvásárolja s a vételár kiutalványozása iránt a tanácshoz egyidejűleg előterjesztést intéz.

Végül különös figyelemmel a jelen pályázat sikertelen voltára, előterjesztést intéz a bizottság a tanácshoz, hogy a pályázati feltételekben valami úton-módon adjon kifejezést amaz óhajnak, hogy az újabb pályázatban jelesebb szobrászaink lehetőleg teljes számban részt vegyenek.

A bíráló-bizottságnak ezen jelentésére a *tanács* a következő határozatot hozta:

„A Kossuth-szobor bíráló-bizottságának azon jelentését, mely szerint a Kossuth-szobor terveire hirdetett pályázat alkalmával beérkezett pályaművek egyikét sem tartotta alkalmasnak arra, hogy a szűkebb pályázatra bocsájttassék s hogy a pályázati feltételek 17. pontjában biztosított jogánál fogva az öt legsikerültebb pályatervet és pedig: Popper D. Szigfrid—Margó Ede és Hikisch Rezső, Róna József és Gerster Kálmán, Kallós Ede és Márkus Géza, Tóth István, Pogány Móricz és Körösi Albert és Horvai János és Szamovolszky Ödön tervét, egyenkint 800 K, szóval Nyolczszáz koronáért megvásárolta: a tanács tudomásul veszi s nevezett műépítésznek a vételárát egyidejűleg kiutalványozza.

Hozzájárul a tanács a bíráló-bizottság abbeli előterjesztéséhez is, hogy a szobor terveire a hely végleges kijelölése mellett újabb pályázat hirdettessék.

A helyre nézve is elfogadja a tanács a bizottság előterjesztését, nevezetesen, hogy a szobor, illetőleg emlékmű a parlament épülete előtti téren, a főbejárat axisában, de attól kellő távolban, arccal a parlament épülete felé fordulva állíttassék föl, egyúttal megfelelő művészi kerettel, illetőleg szegélyezéssel láttassék el; mielőtt azonban ez irányban a közgyűléshez pártoló előterjesztést intézne, fölhívja a közoktatásügyi osztályt, hogy a műszaki közegek közbenjöttével egy pontos elhelyezési tervet készítettén, azt mielőbb mutassa be.

Fölhívja továbbá a tanács nevezett ügyosztályt, hogy az újabb pályázat feltételeit a főv. képzőművészeti bizottság közbenjöttével mielőbb megállapítván, még oly időben terjessze elő, hogy amint a közgyűlés az elhelyezésre nézve végleg határoz, a pályázat azonnal kiírható legyen.“

A mérnöki hivatal bemutatta az elhelyezési tervet, mely szerint a szobor a főbejárat tengelyében, a főbejáratától 58 méternyi távolságban állítandó fel. A középítési bizottság hozzájárult a mérnöki hivatal tervéhez, s ahhoz a javaslatához, hogy a szegélyekkel való ellátás a tervező művészre bízandó, mert egy még nem létező szoborhoz művészi keretet tervezni nem lehet, továbbá, hogy az Alkotmány-utca vége egy dekoratív diadalkapuvai elzárassék. Ezen határozat hozzájárulás végett a közmunkák tanácsához küldetett föl.

b) A Szabadságharc-szobor pályázata.

A közgyűlés még 1904. év folyamán pályázatot hirdetett a Szabadságharc-szobor tervére 1905. márczius hó 31-ik határidővel, s ugyanakkor elrendelte, hogy a bíráló-bizottság a tanács által meghívandó külföldi szakértővel is kiegészítettessék.

A határidő lejártával Halmos János polgármester április 1-én összehívta a bíráló-bizottságot az Iparcsarnokba, alakuló ülésre.

Ezen bejelentette, hogy beérkezett 18 pályamű, ezenkívül a határidőn túl egy pályaterv szoborminta nélkül, amely versenyen kívül állíttatik ki. A pályázati feltételek értelmében a bizottság megválasztotta az előadót és a 3 tagú albizottságot, mely a művek elhelyezéséről rendelkezett. Előadó lett

Zala György; az albizottság tagjai: Feszty Árpád, Lechner Ödön és Quittner Zsigmond.

Az albizottság és az előadó már néhány nap mulva elkészültek munkájukkal. Az előadó jelentése a művészek által közölt leírásokkal együtt szétküldetett a bizottság tagjainak, kik azt több mint 8 napig tanulmányozhatták.

A bíráló-bizottság tagjai sorában időközben változások állottak be. Pucher József meghalt, Kauser János és Dudits Andor pedig lemondottak. Pucher helyébe a fővárosi képzőművészeti bizottság Wagner Géza dr.-t, Kauser János helyébe a fővárosi középítési bizottság Eckermann Edét, Dudits Andor helyébe pedig az országos magyar képzőművészeti társulat Schulek Frigyesét küldötte ki. Időközben lemondott Lechner Ödön is, kinek helyébe az országos magyar képzőművészeti társulat Nadler Róbertet küldötte ki.

A május 4-én tartott újabb ülésen az elnök a bejelentések után fölkérte a bizottság tagjait, hogy a pályázat eredményére nézve nyilatkozzanak.

Zala György a pályázat eredményét nem tartja kielégítőnek, mert nézete szerint a tervek egyike sem érvényesülne kellőképpen azon a helyen, amely az emlékmű céljára ki van jelölve. Tagadhatatlan azonban, hogy van a pályatervek között több olyan, mely határozottan figyelemreméltó művészi alkotás s mint ilyen megfelelő átdolgozás mellett a végleges pályázat során egy újabb tervezet magvát képezhetné. Ismerte egyébként a pályázó művészek tehetségét, lelkesültségét és nemes ambícióját, semmi kétsége aziránt hogy egy újabb végleges pályázat alkalmával sokkal jobb, sőt olyan pályaterveket is fogunk kapni, amelyek a végleges kivitelre minden tekintetben alkalmasak lesznek. Ennélfogva azt javasolja, hogy a legsikerültebb 8—10 pályatervet, egyenként 1500 K-ért vásároljuk meg s azután tegyünk előterjesztést, hogy az emlékmű terveire egy újabb, de végleges pályázat hirdettessék.

Feszty Árpád minden félreértés elkerülése céljából hivatalosan is konstatálni kéri, hogy az alakuló ülésen kiküldött hármas albizottság kizárólag a pályaművek elhelyezését eszközölte, s hogy a bíráló jelentés megszerkesztésében része nem volt s azt egyedül maga az előadó készítette.

Quittner Zsigmond nem tartja egyik pályatervet sem a kivitel alapjául elfogadhatónak. Nézete szerint azonban a pályázat föltétlenül elég magas nívón áll arra, hogy a legsikerültebbeket kikeresve, azokat szűkebb pályázatra bocsássuk. A maga részéről minden nehézség nélkül ki tudna választani 5 olyan tervet, melynek szerzői garanciát nyújtanak arra, hogy a szűkebb pályázat esetén elfogadható s kivitelre alkalmas tervet fognak produkálni. De ha a szűkebb pályázat végleges eredményre nem is vezetne, az iránt nem lehet kétségünk, hogy a kérdés helyes megoldását egy lépéssel előbbre visszük. Egy újabb pályázat, nézete szerint csak elodázná a dolgot, amit föltétlenül el kell kerülnünk. De eltekintve ettől, igazságtalanságnak is tartaná, ha a pályázók művészi törekvését kellőképpen nem honorálnók s elzárók attól a jogtól, amit nekik a pályázati föltételek biztosítanak. Nem szabad felednünk, hogy itt díjak nincsenek s így a pályázók csak azzal rekompenzálhatjuk megfelelő módon, ha alkalmat adunk nekik a szűkebb pályázatban való részvételre, amiért fix honorárium van megállapítva. Ismételtén hangsúlyozza tehát, hogy semmi komoly okot nem lát arra, miszerint az öt legsikerültebb tervet kikeresve, azok szerzőit szűkebb pályázatra bocsássuk. Sajnálattal látja egyébként, hogy szobrászaink egy része nem vett részt a pályázatban, de ez sem lehet ok arra, hogy a pályázóktól most megvonjuk az erkölcsi és anyagi honoráriumot. Utal végül arra is, hogy amennyiben a szűkebb pályázat sem vezetne kellő eredményre, ebben sem lát semmi veszedelmet, mert a pályázati föltételek módját adnak, hogy esetleg teljesen új pályázat irassék ki.

Zala György nem osztja Quittner Zsigmond felfogását, mert az ily pályázatban mindenki részt vehet s így senki joga csorbát szenvedni nem fog. A most beérkezett pályaterveket akárhogy javítják formailag s eszmeileg is, egyik sem lesz kivitelre alkalmas.

Sem plasztikai, sem eszmei szempontból nem kifogástalan egyik sem s mindannyinak hibás az architektúrája is. Nézete szerint mindössze egy, legfeljebb 2 komoly figyelemre méltó terv van, a többi, leszámítva néhány dilettáns munkát, mind egy nívón áll. Ily körülmények között legfeljebb két pályatervet lehetne szűkebb pályázatra bocsájtani, ami megfelelő eredményre alig vezetne.

Feszty Árpád Quittner nézetéhez csatlakozik s teljesen mellékesnek tartja, hogy szobrászaink egy része a pályázatban részt nem vett. A fő az, van-e a pályatervek között olyan, mely megnyugvással szűkebb pályázatra bocsájtható; ha igen: tartsuk magunkat a pályázati föltételek rendelkezéseire, melyeket komoly ok nélkül negligálnunk nem szabad.

Bartholomé Albert leghelyesebbnek vélné, ha első sorban kiselejteznők azokat a terveket, amelyek egyáltalán figyelembe nem jöhetnek s azután egyenként szavaznánk azokra, melyeket a szűkebb pályázatban való részvételre érdemesnek tartunk.

Rákosi Jenő fölöszegesen tartja az előzetes selejtezést, mert hisz a bíráló-bizottság minden egyes tagja bizonyára tisztában van már azzal, hogy mely tervek azok, melyek egyáltalán figyelembe nem jöhetnek. Nézete szerint egyedül azt a szempontot kell szem előtt tartanunk, hogy minden tekintetben kifogástalan, a nagy eszméhez és a fővároshoz méltó emlékművet kapjunk, mert ha azt egyszer felállítottuk: azon változtatnunk nem lehet. Az a kérdés tehát, van-e a tervek között, eszmei és formai tekintetben is kifogástalan és kivitelre alkalmas? Ha igen, válasszuk ki azokat s bocsássuk szűkebb pályázatra; ha nincs, legfeljebb arról lehet szó, hogy pályázókat valamelyes kárpótlásban részesítsük. Nézete szerint a pályatervek között egy sincs, mely megnyugvással szűkebb pályázatra volna bocsájtható s így nem marad egyéb hátra, mint újabb pályázatot hirdetni. Sérelmekről, jogok csorbításáról szó sem lehet, mert ha a bíráló-bizottság egyedül az ügy érdekét tartva szem előtt igazságosan jár el s amellet megfelelő formában méltányosságot is gyakorol: azt senki kifogás tárgyává nem teheti. Javasolja ennélfogva, hogy a tíz legfigyelemreméltóbb pályamunkát vásároljuk meg s azután hirdessünk újabb végleges pályázatot.

Kann Gyula a kérdés elbírálásánál egyedül és kizárólag azt tartja szem előtt, hogy hogy egy művészi szempontból minden tekintetben kifogástalan emlékművet kapjunk. Egy közadakozásból létesítendő s örök időkre szóló monumentális alkotásról lévén szó, őt semmiféle mellékletek nem korlátozzák. A pályázat eredményét távolról sem tartja kielégítőnek; van ugyan 1—2 komolyabb figyelemreméltó alkotás, de olyan, mely a végleges kivitelre alkalmas volna, nincs egy sem. Föltétlenül szükségesnek tartja tehát, hogy az emlékmű terveire újabb végleges pályázat hirdettessék, még pedig oly módon, hogy a 4—5 legsikerültebb terv szerzőjének adjunk direkt megbízást, de amellet senkit a pályázatból ki ne zárjunk, legkevésbé azokat, akik a mostani pályázatban, sajnos, részt nem vettek. Emellet kívánatosnak tartja, hogy a figyelemreméltóbb pályamunkák szerzőit megfelelő külön kárpótlásban is részesítsük.

Halmos János mindenben osztja Rákosi Jenő és Kann Gyula fölfogását s maga is arra kívánja a fősúlyt fektetni, hogy jó szobrot, eszmeileg és formailag is kifogástalan emlékművet kapjunk. A bíráló-bizottságot azonban kötik a pályázati föltételek, mely föltételek határozmányain magunkat túl nem tehetjük. Ha a pályázat eredményét meddőnek jelentjük ki, csak arra szorítkozhatunk, hogy 5 pályamunkát egyenként 800 koronával megvásároljunk s javaslatot teszünk újabb pályázat kiírása iránt. Ezenfelül legfeljebb annyit tehetünk még, hogy előterjesztéssel járulunk a hatósághoz aziránt, hogy az öt pályaterven felül még további 4—5 tervet vásároljon meg, egyes kiváló terveket pedig esetleg nagyobb összeggel honoráljon. Nem tartja kizártnak, hogy a bizottság ily értelemben teendő javaslatát, ha kellő módon megindokoljuk, a hatóság respektálni fogja.

Feszty Árpád újból is hangsúlyozza, hogy a pályázati föltételek világos rendelkezéseket tartalmaznak. Semmi okunk sincs, hogy ezektől eltérjünk s így azt javasolja, hogy a föltételek értelmében minden egyes pályaműre szavazzunk külön-külön, vajjon a szűkebb pályázatban való részvételre érdemes-e vagy sem?

Barczy István dr. szerint a főkérdés az, vajjon a pályamunkák között van-e olyan, mely eszmei és formai tekintetben is a szűkebb pályázat útján esetleg a kivitel alapjául

elfogadható? Magában véve azt, hogy egyik-másik terv komolyabb figyelmet érdemel, hogy annak egyes részletei érdekesebbek, nem tartja elégséges alapnak a szűkebb pályázatra, mert az eszmei pályázatnak nem az volt a célja, hogy csak általánosságban tájékozódást nyerjünk, hogy művészeink közül kikben van meg a képesség a földadat helyes megoldására, hanem az, hogy már ez alkalommal legalább eszmeileg kapjunk egy olyan tervet, mely a kivitel alapjául megnyugvással elfogadható. Ezt tartva szem előtt, a pályázatot meddőnek tartja, mert a tervek egyike sem olyan, mely lényegesebb módosítások nélkül a kivitel alapjául elfogadható volna.

Schulek Frigyes szerint az az első kérdés, van-e a tervek között olyan, mely szűkebb pályázatra volna bocsátható? Nézete szerint nincs; mert végleges kivitelre egyik sem alkalmas. Ily körülmények között csak arról lehet szó, mely terveket vásároljuk meg? E tekintetben költnek a pályázati feltételek, melyek csak öt tervnek egyenkint 800 koronáért való megvásárlására nyújtanak módot; ha ettől eltérni óhajtunk, erre nézve csak javaslatot tehetünk a hatóságnak.

Bartholomé Albert azon nézetének ad kifejezést, hogy a bíráló-bizottság nem jótékony-sági intézmény s így elhibázott dolognak tartaná, ha tömegesen vásárolnák a terveket. Azt óhajtana egyébként, ha már többet vásárolunk, tegyük az árban is különbséget, mert kivitelre ugyan egyik sem alkalmas, de van a tervek között 2-3 olyan, mely messze fölül áll a többi terveknek. Arra a kérdésre, vajjon van-e a tervek között olyan, mely szűkebb körű pályázatra volna bocsátható: kijelenti, hogy e célra ki lehetne 2-3 tervet választani s bár ezeket sem tartja kivitelre alkalmasnak, a szűkebb pályázatot nem ellenzi feltétlenül, miután a bizottság nincs kötve, hogy azok közül, ha kivitelre nem alkalmasak, bármelyiket is elfogadják.

Nadler Róbert osztja Bartholomé felfogását s ennél fogva javasolja, hogy a pályázati feltételek értelmében minden egyes pályaműre nézve ejtsük meg a szavazást, hogy szűkebb pályázatra érdemes-e vagy sem. Hiszi, hogy ily módon sikerülni fog, 2-3 tervet kiválasztani, melyeknek szerzőit azután újabb tervek benyújtására lehetne felhívni, oly módon azonban, hogy az újabb pályázathoz senki ki ne zárassék.

Wagner Géza dr. kijelenti, hogy a tervek egyikét sem tarja elfogadhatónak s így új, végleges pályázat kiírását javasolja.

Bárczy István dr. azt óhajtana, hogy első sorban általánosságban döntsön a bizottság ama kérdés fölött, van-e a tervek között olyan, mely szűkebb pályázatra bocsátható? Határozottan ellenzi azt, hogy minden egyes tervre külön szavazzunk, mert ezen eljárás mellett megtörténhetik, hogy csak egy terv fogja a pályázati feltételekben kikötött általános többséget megkapni, mely esetben azután csak az az egy művész kaphatna megbízatást mintájának 1/10-ed arányban való elkészítésére. Miután pedig ez határozott kárára volna a kérdés helyes megoldásának, sőt a megoldást csak késleltelné, újból is azt javasolja, hogy első sorban általánosságban döntsön a bizottság.

Halmos János is azon nézetének ad kifejezést, hogy első sorban általánosságban kell a kérdést eldönteni. Ha azonban a bizottság akként határoz, hogy van a tervek között olyan, mely szűkebb pályázatra bocsátható: szavazni kell minden egyes tervre külön-külön. Ha pedig a bizottság nemmel válaszol, határozni kell majd arra nézve, mi történjék a tervekkel s mi alapon írassék ki az új pályázat.

Rákosi Jenő óhajtana hallani, hogy Bartholomé mely terveket tart elfogadhatónak?

Bartholomé Albert kijelenti, hogy mindössze két olyan tervet talált, mely a bizottság különösebb figyelmére érdemes. Megjegyzi azonban, hogy külföldi léte az eszmei megoldásról nem nyilatkozhatik, s csak a művészi kivitel szempontjából ítéli meg a pályaműveket.

Zala György hibáztatja, hogy az ítélkezéskor a bíráló-bizottságokat a humanitárius szempont vezeti. Nézete szerint a bizottságnak semmiféle mellétekinteteket respektálnia nem szabad s egyedül arra kell törekedni, hogy a kitűzött célra való tekintettel a kérdést a leghelyesebben megoldjuk. A cél az, hogy egy minél tökéletesebb emlékművet kapjunk, ezt pedig csak egy újabb végleges pályázattal érhetjük el, mert ismételtlen hangsúlyozza, hogy a most bemutatott tervek között egy sincs, mely eszmeileg és formailag is elfogadható volna.

Ezek után elnök összegezve az egyes nyilatkozatokat, konstatálja, miszerint a többség első sorban ama kérdést kívánja eldönteni, van-e a pályaművek között olyan, mely szűkebb pályázatra volna bocsátható? Ily értelemben föltéve a kérdést, *igennel* szavaztak Feszty Árpád, Nadler Róbert és Quittner Zsigmond; *nemmel* szavaztak: Bakos János, Bárczy István dr., Bartholomé Albert, Benczur Gyula, Eckermann Ede, Heuffel Adolf, Kann Gyula, Rákosi Jenő, Schulek Frigyes, Strobl Alajos, Wagner Géza dr. és Zala György.

A szavazás ezen eredményéhez képest elnök kimondja, hogy a bíráló-bizottság 12 szavazattal 3 ellenében a pályaművek egyikét sem tartja szűkebb pályázatra bocsáthatónak.

Elnök fölkéri a bizottságot, hogy ezek után határozzon arra nézve, mely terveket óhajtja a pályázati feltételek értelmében megvásárolni. Tájékozásul megjegyzi, hogy a föltételek 17-ik pontja értelmében a bizottság legföljebb 5 tervet vásárolhat meg, egyenkint 800 koronáért.

Rákosi Jenő arra való tekintettel, hogy a szűkebb pályázatban való részvételre senki megbízást nem nyert, a pályázókat a lehető legmesszebbmenő rekonpenzációban óhajtana részesíteni. Legyen a pályázatnak legalább annyi eredménye, hogy a pályázók tudásuk és munkájukhoz mértén megfelelő erkölcsi és anyagi honoráriumban részesüljenek. Javasolja ennél fogva, hogy összesen tíz pályamunkát vásároljon meg a bizottság és pedig kettőt egyenkint 2000 K-ért, hármat egyenkint 1500 K-val s ötöt egyenkint 800 K-val.

Halmos János nem tesz észrevételt Rákosi javaslatára ellen, de kötelességszerűleg figyelmezteti a bizottságot, hogy a megvásárlásra fordítandó összegek a szoboralapot terhelik s így kívánatos, hogy kellő óvatossággal s alaposan megfontolva határozzunk e kérdésben. Figyelmeztet arra, hogy amennyiben egyik-másik tervet, mint kiválót, még külön honoráriumban részesítjük, joggal felvethetik azt a kérdést, hogy ha e tervek igazán olyan kiválóak, miért nem bocsátottuk azokat szűkebb pályázatra. Leghelyesebb volna ennél fogva a pályázati feltételek határozmányaihoz ragaszkodni, vagy pedig az esetben, ha 5-nél több terv megvételét határozná el a bizottság, ne tennék a vételárban különbséget, hanem mindannyit 800 K-ért vásároljuk meg.

Kann Gyula két kategóriát kíván, mert a tervek között úgy eszmei, mint formai tekintetben igen nagy a különbség. Igazságtalannak tartaná, ha azt a 2-3 tervet, mely igazán komoly figyelemre méltó éppen úgy honorálnák, minél azokat, melyek inkább dilettáns munkának tekinthetők.

Zala György nézete szerint külön kell honorálni a tehetséget s külön a szorgalmat. A 800 K-át is kevesli s ennél fogva javasolja, hogy a két legsikerültebbet 2500-3000 K-ért, a további 3-at, melyeknél inkább csak a szorgalmat s a készíadásokat kell honorálnunk, egyenkint 1500 K-ért vásároljuk meg.

Schulek Frigyes ragaszkodni kíván a pályázati feltételek határozmányaihoz s ennél fogva azt javasolja, hogy a bizottság csak öt tervet vásároljon meg.

Bárczy István dr. azt javasolja, hogy első sorban válasszuk ki amaz öt tervet, melyeknek egyenkint 800 K-ért való megvételéhez a bizottságnak joga van, s csak ezután határozzunk, vajjon kívánunk-e még több tervet is megvásárolni, s egyeseket esetleg külön honoráriumban is részesíteni.

Halmos János is ezt az eljárást tartja leghelyesebbnek, annál is inkább, mert a bizottságot e részben korlátozzák a pályázati feltételek határozmányai, s amennyiben a bizottság 5-nél több terv megvételét vagy egyeseknek külön díjazását óhajtana: e tekintetben önállólag nem határozhat, hanem csak javaslatot tehet a hatóságnak.

Ezek után elnök fölhívja a bizottság tagjait, hogy mindenki külön-külön jelölje meg azt a legföljebb öt pályatervet, melyeket egyenkint 800 koronáért megvásárolni kíván.

Ezen fölhíváshoz képest Bartholomé A.: a 2., 6., 12. és 14.; Rákosi Jenő: a 2., 6., 9., 10. és 14.; Bárczy István: a 2., 6., 9., 12. és 14.; Benczur Gyula: a 2., 6., 9., 11. és 14.; Wagner Géza dr.: a 2., 6., 10., 14. és 17.; Eckermann E.: a 10., 11., 12. és 16.; Strobl Alajos: a 2., 9. és 14.; Zala György: a 2., 6., 9., 10. és 14.; Schulek F.: a 6., 9., 10., 11. és 14.; Nadler R.: a 2., 6., 10., 11. és 14.; Bakos János: a 2., 10., 11., 14. és 16.; Feszty Árpád: a 2., 9., 10., 12. és 14.; Kann Gyula: a 2., 6., 11., 12. és 14.; Quittner Zs.:

a 2., 6., 9., 11. és 12.; Heuffel A.: a 2., 9., 11., 14. és 16. számú pályatervet óhajtja megvásárolni.

Ezek szerint a 2. és 14. számú tervekre egyenkint 13 szavazatot, a 6. számú tervre 10 szavazatot, a 9. számú tervre 9 szavazatot, a 10. és 11. számú tervre egyenkint 8–8 szavazatot, a 12. számú tervre 6 szavazatot, a 16. számú tervre 3 szavazatot s a 17. számú tervre 1 szavazatot esett.

A 10. és 11. számú tervek egyenlő szavazatot nyervén, elnök a 10-es számú terv javára dönt.

A szavazás ezen eredményéhez képest elnök a bizottság szótöbbséggel hozott határozataként kimondja, hogy a Popper D. Szigfrid—Margó Ede és Hikisch Rezső 2. számú, Horvai János és Szamovolszky Ödön 14. számú, Füredi Richárd 6. számú, Tóth István—Pogány Móricz és Körösi Albert 9. számú és Róna József és Gerster Kálmán 10. számú szobormintáját egyenként 800 K-ért megvásárolja.

Ezek után elnök fölteszi a kérdést, vajjon a bizottság a megvásárolt 5 terven fölül kíván-e még néhány terv megvásárlása iránt a tanácshoz előterjesztést intézni?

A bizottság ugyancsak egyenként 800 K-val megvásárolni javasolja: Maróti Géának 11. számú tervét egyhangulag; Kallós Ede és Márkus Géza 12. számú tervét ugyancsak egyhangulag; Gárdos Aladár és Fritz Oszkár 17. számú tervét egyhangulag s Holló Barnabás 16. számú tervét 9 szavazattal 6 ellen. Vas Viktor és Kaszab Miklós tervének megvételét a bizottság 12 szavazattal 3 ellenében elejti.

A tárgyalás folyamán az iránt is javaslat tételvé, hogy egyes pályaműveknek külön jutalomban való részesítése iránt a tanácshoz előterjesztés tétessék, kérdi elnök, hogy a bizottság ezen javaslathoz hozzájárul-e, s ha igen, hány tervet s mily összeg erejéig kíván külön honoráriumban részesíteni.

Bárczy István dr. azt javasolja, hogy legföljebb két tervnek egyenként 1200 korona tiszteletdíjban való részesítése iránt tétessék a tanácshoz előterjesztés.

A javaslathoz a bizottság egyhangulag hozzájárul.

Ezen határozathoz képest föl hívja elnök a bizottság tagjait, hogy egyenként legfeljebb 2–2 olyan tervet jelöljenek meg, melynek külön 1200 K díjazásban való részesítése iránt a tanácshoz előterjesztést intézni óhajtának.

Ezen felhíváshoz képest Bartholomé a 2. és 6., Rákosi Jenő a 2. és 6., Bárczy István dr. a 2., Benczur Gyula a 2. és 6., Wagner Géza a 2. és 6., Eckermann E. a 2. és 6., Strobl Alajos a 2., Zala György a 2. és 6., Schulek Frigyes a 2. és 6., Nadler Róbert a 2. és 11., Bakos János a 2., Feszty Árpád a 2. és 12., Kann Gyula a 2., Quittner Zs. a 2. és 6., Heuffel Adolf a 2. és 6. számú tervekét kívánja külön jutalomban részesítteteni.

Ezek szerint Popper D. Szigfrid—Margó Ede és Hikisch Rezső 2. számú terve 15 szavazatot, Füredi Richárd 6. számú terve 9 szavazatot, Maróti Géának 11. számú terve 1 és Kallós Ede és Márkus Géának 12. számú terve ugyancsak 1 szavazatot kapott.

A szavazás ezen eredményéhez képest elnök a bizottság határozataként kimondja, miszerint előterjesztést intéz a tanácshoz aziránt, hogy Popper D. Szigfrid—Margó Ede és Hikisch Rezső, valamint Füredi Richárd terve külön 1200—1200 K díjazásban részesíttessék.

Ezek után elnök konstatálja, hogy szűkebb pályázatra egyik terv sem bocsáttatván: a bizottságnak javaslatot kell tenni újabb pályázat kiírása iránt.

Rövid eszmecsere után a bizottság egyhangulag megállapodik, miszerint a tanácshoz előterjesztést intéz aziránt, hogy a Szabadságharcz-szobor tervére újabb, de végleges pályázat hirdettessék, még pedig olyképp, hogy a pályázati határidő semmi körülmények között össze ne essék a Kossuth-szobor tervére hirdetendő pályázattal.

Szükségesnek tartja a bizottság, hogy a pályázati feltételek is megfelelőleg módosíttassanak s ehhez képest fölkeri a tanácsot, hogy azokat átdolgoztatván, legyen szives a bizottság véleményét is meghallgatni.

A bíráló-bizottságnak ezen jelentésére a tanács a következő határozatot hozta:

„A Szabadságharcz-szobor bíráló-bizottságának ezen jelentését, mely szerint a Szabadságharcz-szobor tervére hirdetett pályázat alkalmával beérkezett pályaművek egyikét sem tartotta alkalmasnak arra, hogy szűkebb pályázatra bocsáttassék s hogy a pályázati feltételek 17. pontjában biztosított jogánál fogva az öt legsikerültebb pályatervet, még pedig: Popper D. Szigfrid—Margó Ede és Hikisch Rezső: Horvai János és Szamovolszky Ödön, Füredi Richárd, Tóth István—Pogány Móricz és Körösi Albert és Róna József és Gerster Kálmán tervét, egyenként 800 K-ért megvásárolta: a tanács jóváhagyó tudomásul veszi s nevezett művészeknek a vételárát egyidejűleg kiutalványozza.

A bíráló-bizottság azon további javaslatához, hogy a fentemlített öt terven felül még további négy terv is megvásároltassék s hogy a két legkiválóbb terv a vételáron felül még külön díjazásban részesíttessék: a tanács a maga részéről hozzá nem járulhat, mert egyrészt a tanácsot is kötik a pályázati feltételek határozmányai, mely feltételektől már csak azért sem kíván a tanács eltérni, hogy ezzel a jövőre precedenst ne alkosson, másrészt mindenmú költségek a közadakozásból létrejött szoboralapot terhelvén, a tanács nem érzi magát hivatva olyan költségek megszavazására, amelyekre okvetlen szükség nincs.

Hozzájárul azonban a tanács a bizottság abbeli előterjesztéséhez, hogy az emlékmű terveire, a bíráló-bizottsági jegyzőkönyvben foglaltak figyelembe vételével újabb pályázat hirdettessék, mihez képest föl hívja a közoktatástügyi osztályt, hogy az újabb pályázat feltételeit a főv. képzőművészeti bizottság közbenjöttével megállapítván, mielőbb mutassa be. — Megjegyzi a tanács, hogy a bíráló-bizottság javaslatához képest a pályázati határidő olyképp lesz megállapítandó, hogy a Kossuth-szobor tervére hirdetendő pályázat határidejével semmi esetre össze ne essék.“

c) Interpelláció a Kossuth- és Szabadságharcz szobor tárgyában.

A május 26-iki közgyűlésen Szalai Mihály dr. hosszabb indokolás kíséretében a következő interpellációt intézte a polgármesterhez:

1. Volna-e kegyes a polgármester az új pályázatnál, amelyet immár ki kell írni, oda hatni, hogy ne úgynevezett eszményi pályázaton kezdjék ismét, hanem olyan pályázatot írjanak ki, ahol mindjárt konkrét mintákkal pályáznak a művészek, hogy abból szabatosan meg lehessen ítélni mind azt, amit a művészek nyújtanak?

2. Volna-e kegyes a polgármester megnyugtani úgy a közgyűlést, mint a művészeket az iránt, hogy a fővárosnak vagy a zsűrinek egyáltalában nem lehet intenciójában a pályázókát leszólni?

3. Volna-e szives a polgármester módot találni, hogy akár a százas bizottság, akár a tanács, akár a közgyűlés útján lehetséges legyen a pályázó művészeket valami formában munkájukért kárpótolni?

Halmos János polgármester tekintettel arra, hogy az utóbbi napokban ez a kérdés nagyon sokat lett szellőztetve, amennyiben a művészek holmi tiltakozásokat és visszautasításokat adtak be a polgármesterhez, mint a zsűri elnökéhez és az újságokban is közölve lett ez a beadvány, azonnal válaszol az interpellációra.

„Úgy a Kossuth-szobor bíráló bizottsága, mint a Szabadságharcz-szobor bíráló bizottsága a hatóságilag megállapított feltételekhez szigorúan ragaszkodva járt el, úgy, hogy formai tekintetben semmi néven nevezendő kifogást ez ellen emelni nem lehet. Először egy ú. n. eszmei, helyesen vázlatos pályázat iratott ki. Ki volt kötve, hogy legfeljebb öt pályamű, amennyiben alkalmasak, szűkebb pályázatra bocsájtatik, azonkívül legfeljebb 5—5 pályaművet a bizottság megvásárolhat 800—800 koronával. A Kossuth-szobor bizottság egyhangúlag hozott ítélete úgy hangzott, hogy egyetlen egy pályaművet sem talált alkalmasnak a szűkebb pályázatban való részvételre, öt pályaművet pedig 800—800 koronával megvásárolandónak talált. A Szabadságharcz-szobor bizottság 11 vagy 12 szóval három ellenében szintén úgy határozott, hogy a beérkezett pályaművek között egy sincs olyan, amely alkalmas volna arra, hogy szűkebb pályázatra bocsájtassék. Ötöt itt is megvásárolt a bizottság és javaslatba hozta a tanácsnak, hogy még négyet vásároljon meg és az öt első helyen megvásárolt pályamű közül a két legjobbnak a megvásárlási áron felül még 1200 korona adassék úgy, hogy a két első kapott volna 2000—2000 koronát, a többi hét pedig 800—800 koronát.

A tanács tekintettel arra, hogy nem kívánt precedenst alkotni, t. i. a feltételektől eltérőleg határozni, de különösen azért sem, mert nem kívánta az alapokat, főleg a Szabadságharcz-szobor alapját felesleges kiadásokkal csökkenteni, ezt a javaslatot nem fogadta el, hanem kimondotta, hogy ragaszkodik a feltételekhez és mindkét szoborra beérkezett pályaművek közül csak ötöt-ötöt vásárol meg.

Ami már most a Szalay által felvetett kérdéseket illeti, az elsőre nézve kijelenti, hogy úgy a Kossuth- mint a Szabadságharcz-szobor bíráló bizottságai javaslatba hozták, hogy most már végleges pályázat irassék ki és a hatóság ebben az irányban fogja megtenni az intézkedéseket, illetőleg a közgyűlésnek is annak idején az előterjesztéseket bemutatni.

Ami a második kérdést illeti, a bíráló bizottságnak nem lehet hivatása, hogy elégtételt adjon, mert hiszen a bíráló bizottságnak sem hangjában, sem módorában, sem határozatában semmi néven nevezendő oly dolog nincs, ami által a művészek magukat sértve érezhetnék, sőt a felvett jegyzőkönyvben befoglaltatnak az egyes felszólalók felszólalásai is majdnem szóról-szóra úgy, hogy mondhatni, hogy ezt az ügyet a legnagyobb diszkrécióval kezelték. Az pedig nem lehet sértő, hogy egyet sem tartottak alkalmasnak, mert ez az illető lelkiismereti meggyőződése.

Ami azt a kérdést illeti, hogy miért került ez a dolog nyilvánosságra, erre az a válasza, hogy a feltételek értelmében mindegyik pályaműre nézve egy előadó volt választandó. Ehhez képest mindkét bizottságban egy szobrászművész jelöltetett ki, akinek kötelessége volt a beérkezett pályaműveket átvizsgálni, azokról részletes leírást készíteni és egyúttal jelentést tenni és véleményt mondani. Ez meg is történt. A feltételek értelmében ez sokszorosítandó és közzétendő volt a bíráló bizottságok tagjaival és nekik legalább 8 napi határidő engedendő a tanulmányozásra is. Ez megtörtént. Már pedig ami 16—18 ember kezén forog, arról bajos azt mondani, hogy ne kerüljön nyilvánosságra, nem tudja, a polgármester nem adta oda senkinek.

Ami azt a kérdést illeti, hogy lehet-e kielégíteni a művészeket, hogy legalább a felmerült kiadásai megtérüljenek, mert azt mondják, hogy olyan kiadásai voltak, hogy egyik másik szegényebb művész ezt csakugyan nagyon megérzi, ami rá nézve nagy veszteség: a polgármester maga azt a kérdést intézte a művészekhez, hogy mi az óhajuk, vajjon abban a beadványban, amit a polgármesterhez intéztek, kértek-e valamit. De nem kértek semmit, egyszerűen tiltakoztak és visszautasították — nem a 800 koronát, hanem az egész bizottsági eljárást. Ha ezek a művészek beadványban fognak a hatósághoz fordulni és valami konkrét kérelmet fognak előterjeszteni, akkor azt a legjobb indulattal és jóakarattal sua forma tárgyalatni fogják.

A választ a közgyűlés tudomásul vette.

VI.

Színházi ügyek.

1. A Népszínház színpadi részének átalakítása, a Városligeti Szinkör és a Budai Szinkör használata.

A közgyűlés 1904. évi 1475. közgy. sz. határozatával a Népszínház színpadi részének vasszerkezetűvé való átalakítására 490.000 K kölcsönt engedélyezett a tiszti nyugdíjalapból. Ezt a határozatot a belügyminiszter jóváhagyván, a tanács ez évben elhatározta, hogy e kölcsön, a községi alapra háramló kamatterher csökkentése céljából csakis a szükségnek megfelelő részletekben bocsájtassék a kölcsönvevő alapítvány rendelkezésére.

Mivel pedig a kölcsönösszeg csakis az engedélyben körülírt átalakító munkákra fordítható, úgy lehet, hogy arra egészben szükség sem lesz, ennél fogva fölhívta a tanács a népszínházi bizottságot, hogy amennyiben a munkálatok befejezése után kitűnnék, hogy az egész kölcsönösszegre szükség nem volt, a végleg megállapított költségösszeget, valamint a tényleg igénybevett kölcsönösszeget a tanácsnak azonnal jelentse be. Mivel továbbá a községi alap nemcsak a kamatfizetést vállalta magára, hanem a tőketerlesztésért is szavatol, az esetleg a községi alap részéről viselendő tőketerlesztési hiányt is

oly időben hozza a népszínházi bizottmány a tanács tudomására, hogy a fődözetnek a kellő időre való biztosítása iránt idejekorán lehessen intézkedni. A Budapesti Magyar Népszínházi Alapítvány zárszámadási fölöslegei címén a községi alap kamatterhének apasztására szolgáló összegek a községi alapnál a rendkívüli bevételek sorában nyitandó önálló fejezet alatt számolandók el.

Végül fölhívta a tanács a népszínházi bizottmányt, hogy a kölcsönt engedélyező közgyűlési határozat és belügyminiszteri jóváhagyás alapján saját hatáskörében intézkedjék az iránt, hogy a tisztii nyugdíjalapnak fizetendő fél-évi tőketerlesztési részletek a megállapított időre pontosan átfizetessenek, valamint, hogy az esetleg jelentkező zárszámadási fölöslegek azok megállapítása után azonnal a községi alapba átutaltassanak.

A tanács a Népszínház tervezett átalakítása következtében oly értelemben intézkedett, hogy a székesfőváros és a belügyminiszterium között a *Krisztinavárosi Szinkörre* nézve fennálló bérleti szerződés felmondassék oly czélből, hogy ezen színházban a népszínházi átalakítások tartama alatt Vidor Pál népszínházi bérlő szintársulata tarthasson előadásokat.

Azon idő óta, amióta ezen intézkedés köztudomásra jutott, több oldalról, jelesül a belügyminiszterium illetékes ügyosztályától, Temesvár polgármesterétől és Krecsányi Ignác szinigazgatótól lépések tétettek oly irányban, hogy módja ejtessék annak, hogy Krecsányi Ignác szintársulata is a székesfőváros területén a nyár folyamán szintén elhelyezést találjon. Ez ügyben a népszínházi bizottság január 17-én előterjesztést tett a tanácshoz, amelyben a következőket fejtegette ki:

Tekintettel azon kétségbevonhatatlan eredményekre, amelyeket Krecsányi Ignác szintársulata a magyarosodás terén Temesvárott is mint nemzeti várossal eddig elért, hazafias kötelességünknek tartottuk, hogy az e részben hozzánk intézett megkeresés folytán ezen kérdéssel behatóan foglalkozva, olyan megoldást ajánlhassunk, hogy az említett temesvári szintársulat érdekei kielégítést találjanak annyival is inkább, mert ellenkező esetben a társulat a szétszóródás veszélyének lenne kitéve.

A fenti czéltől vezéreltetve úgy véltük, hogy a kérdés leghelyesebb megoldását abban az irányban kell keresnünk, hogy Krecsányi Ignác társulata részére a városligeti nyári szinkör engedessék át használatul.

Ebben az irányban a városligeti szinkör bérlőjével Feld Zsigmonddal tárgyalásokba is bocsátkoztunk és ugyan ő igényeit és azon feltételeket, amelyek mellett a szinkört az idei nyár tartamára Krecsányi Ignác társulata részére átengedni hajlandó, hozzá intézett felhívás folytán hozzánk írásban benyújtotta.

Ez a beadvány így szól:

„Méltóságos Polgármester Úr! Nagybecsű felszólításának engedve, tisztelettel van szerencsém az alábbiakban összefoglalni azon feltételeket, melyek teljesítése ellenében lehetek azon helyzetben, hogy az általam épített és saját költségemen berendezett városligeti nyári színházat a székesfőváros rendelkezésére bocsássam az idei évadra. A) A székesfőváros által megszavazott tízenkétezer korona szubvenczió ez évadra is engem illet és ezt a székesfőváros pénztára szokás szerint kezeimhez fizesse. Ezen összeg mulhatatlanul szükséges kötelezettségeim egy részének törlesztésére. B) Az idei színiévadra már eddig is szerződötett tagjaim szerződés biztosította igényeik részleges kielégítésére és az eddigelé megtörtént egyéb kiadásaim fedezésére körülbelül tízezer korona szükségeltetik, mely összeget a székesfőváros tartozik rendelkezésemre bocsájtani. C) A magas belügyminiszterium által kilátásba helyezett kárpótlás teljesítése feltételeimhez tartozik, mivel ezen kárpótlás családomban fentartására szükséges. D) Tekintettel a megváltozott színházi viszo-

nyokra, illetve ama körülményre, hogy az utóbbi időben székesfővárosunk egy színházzal gyarapodott, czélszerűnek látszik, hogy a városligeti nyári színháznak a székesfőváros által engedélyezett átalakítását későbbi időre halasszam, minélfogva azon tiszteletteljes kérelemmel járulok a méltóságos polgármester úr elé, hogy a székesfővárossal az átalakítás ügyéről szóló szerződésom odamódosíttassék, hogy az átalakítást ne a fentemlített szerződésomban kikötött határidőig, vagyis 1906. évi április hó 15-éig, hanem hat évvel későbbi határidőig, vagyis 1912. évi április hó 15-éig legyen jogom, illetve kötelességem befejezni. Ez a hat év az átalakítási szerződésomban kikötött időtartamból levonandó. Ezzel egyidejűleg tisztelettel kérem, hogy a székesfőváros és közöttem fennálló, a városligeti nyári színházra vonatkozó mostani szerződésom minden pontjával 1912. évi április hó 15-éig meghosszabbíttassék.“

Amidőn ezen feltételeket hivatalos másolatban a tekintetes Tanácshoz ./. alatt csatolva átesszük, egyúttal ezen ügyre vonatkozólag a következőket van szerencsénk előadni.

Feld Zsigmond igazgatónak azon kérését, hogy a színháznak átengedése esetére is a székesfőváros közönsége által részére megszavazott 12.000 K szubvenczió a folyó évrre is engedélyeztessék, méltányosnak találjuk és annak teljesítését hozzuk javaslatba.

A B) pont alatt említett ama feltételt, hogy Feld Zsigmond részére a már eddig szerződötett tagjai szerződéses igényeinek kielégítésére további 10.000 K engedélyeztessék, tekintve azt, hogy a szóban forgó szinkörre nézve a szerződések túlnyomó része csak virágvasárnaptól veszi kezdetét, de tekintve különösen azt, hogy a székesfőv. a 12.000 K további folyóvá tételével amúgy is elegendő áldozatot hoz, nem tartjuk teljesíthetőnek.

A C) pont alatt említett kárpótlás kérdése a belügyminiszterium által lévén eldöntendő, erre itt kiterjeszkedni nem kívánunk.

Ami végül a D) pont alatt körülírt azon feltételt illeti, hogy Feld Zsigmond a városligeti szinkör átalakítását ne 1906. évi április hó 15-éig, hanem hat évvel későbbi határidőig, vagyis 1912. évi április hó 15-éig legyen jogosítva, illetve kötelezve befejezni és hogy ezzel kapcsolatban a színházra vonatkozó mostani szerződése 1912. évi április hó 15-éig meghosszabbíttassék, erre nézve a magunk részéről ama véleményünknek adunk kifejezést, miszerint ezen feltétel teljesítése nem áll ellentétben a székesfőváros érdekeivel.

Az előadottaknál fogva oly előterjesztéssel járulunk a tekintetes Tanácshoz, hogy a fentiek tárgyában a törvényhatósági bizottság közgyűlése elé sürgősen pártoló javaslatot intézni méltóztassék.“

Erre a tanács a veikező határozatot hozta:

„Tekintettel az előterjesztésben foglaltakra, de főleg arra, hogy a Népszínházban foganatosítandó átalakítások tartama alatt a Krisztinavárosi Szinkörben a népszínházi társulat fog játszani s így a Krecsányi-féle társulat az idén kiszorul: a tanács oly javaslattal járul a t. közgyűlés elé, hogy méltóztassék a folyó évben a Városligeti Szinkört a Krecsányi Ignác-féle szintársulatnak használatra átengedni a szinkör bérlője, Feld Zsigmond javára megállapítandó következő feltételek mellett:

1. Feld Zsigmond, habár a folyó évben előadásokat a Városligeti Szinkörben nem is fog tartani, mindazonáltal a részére megszavazott évi 12.000 K segélyt a fővárostól az idén is megkapja.

2. Az 1903. évi 538. számú közgyűlési határozatban a Városligeti Szinkörnek Feld Zsigmond által állandó színházzá való átalakítására vonatkozólag 1906. évi április hó 15-ére megállapított határidő hat évvel, vagyis 1912. évi április hó 15-éig meghosszabbíttatik.

Méltóztassék azonban kimondani egyúttal azt is, hogy ez utóbbi körülmény, t. i. az átalakítási kötelezettségnek hat évvel való kitolása alapján Feld

Zsigmond egyáltalában nem formálhat jogot színházának további segélyezésére a főváros részéről.

A közgyűlés azonban február hó 15-én ezt a javaslatot mellőzte.

Időközben a *Várszínház és Krisztinavárosi Szinkör* tárgyában a M. Kir. Opera- és a Nemzeti Színház intendanturájával kötött szerződés részleges felmondása ügyében még 1904-ben hozott határozatra a belügyminiszterium vezetésével megbízott m. kir. miniszterelnök a következő leiratot intézte a székesfőváros közönségéhez:

A székesfőváros tanácsának 1904. évi november hó 24-én tartott üléséből 263.056/VII. sz. a. kelt felterjesztését, melyben a Várszínház és a Krisztinavárosi Szinkör használatára nézve a M. Kir. Operaház és a Nemzeti Színház intendánsával kötött szerződést a Krisztinavárosi Szinkör használatára nézve felmondja, azzal a kijelentéssel veszem tudomásul, hogy a szerződés egyes pontozatainak a szerződés többi részének érvényben hagyása mellett való felmondását el nem fogadom s így az egész szerződést, tehát a Várszínház használatára vonatkozó részt is, felmondottnak tekintem, mihez képest a budai Várszínházat is a folyó évi április hó 1-ével a főváros rendelkezésébe visszaadom.

Értesültem továbbá arról is, hogy a székesfőváros közönsége azt a tanácsi előterjesztést, hogy a folyó évi nyári színi évadban a temesvári szintársulat a neki szerződés szerűleg biztosított Krisztinavárosi Szinkör helyett a Városligeti Szinkörben működhessék, illetve Feld Zsigmond színigazgató a Szinkör átengedése, már a szerződötött tagjainak kártalanítása fejében megfelelő kárpótlásban részesíttessék, elutasította.

A székesfőváros közönségének ez az elhatározása válságos helyzetbe hozta a nagy áldozatok árán kizárólag magyarrá lett temesvári színészetet, mert csakis a temesvári-krisztinavárosi kapcsolat útján lehetett a Temesvároitt működő magyar szintársulatot oly magas színvonalra emelni, hogy az képes volt Temesvárnak még ma is jó részben német-ajkú közönségét a magyar nyelvű színészetnek megnyerni s a magyar színészetet a német színészet teljes kiszorításával kizárólagossá tenni.

A székesfővárosi Krisztinavárosi Szinkör felmondása váratlanul érte a temesvári szintársulat igazgatóját Krecsányi Ignácot, aki a temesvári színház igazgatását annak idején csakis azzal a feltétellel vállalta el, hogy a Krisztinavárosi Szinkörrel való kapcsolat fentartatik, társulatát már ennek figyelembe vételével szervezte s költségvetését e szerint állította egybe. A székesfőváros jelzett határozata következtében, az összes nagyobb nyári állomások le lévén már foglalva, folyó évi május hó 1-től október hó 1-ig, tehát öt teljes hónapon át hajlék nélkül marad, noha a szintársulata tagjaival szemben elvállalt szerződéses kötelezettségeinek e hónapokra is tenni tartozik. Ez nemcsak Krecsányi Ignácra és szintársulatára, de egyúttal a temesvári magyar színészetre nézve is válságos helyzetet idéz elő.

S ha a temesvári színészet sorsa nem érinti közvetlenül a székesfőváros közönségét, a szerződés felmondásának ama másik követelménye, hogy a Várszínház és a M. Kir. operaház és a Nemzeti Színház közti kapcsolat is megszűnik s a Várszínház egyidejűleg szintén a székesfőváros rendelkezésére bocsáttatik, indokul szolgálhat annak a föltevésére, hogy a székesfőváros közönsége akkor, amikor a kérdéses határozatot hozta, nem volt határozatának horderejéről kellően tájékozva, mert nem tétélezhetem fel, hogy a számbaveendő összes körülmények mérlegelésével, midőn részemről alább jelzendő anyagi áldozatoktól sem riadok vissza a nem általam előidézett visszás helyzet megszüntetése végett, hogy a székesfőváros közönsége nem ragadja meg az alkalmat, hogy az ügynek minden tényező érdekében helyes megoldását a maga részéről is elősegítse.

Mert nem tétélezhetem fel, hogy a székesfőváros közönsége készséggel közre ne működjék az irányban, hogy egyrészt a temesvári magyar színészet önhibáján kívül előállott súlyos helyzetéből kimenekülhessen, másrészt a budai színészet bizonytalan jövőnek ki ne tétessék s a budai színházlátogató közönség a Nemzeti Színház és Operaház által a Várszínházban rendezett előadások élvezetétől megfosztassék.

Felhivom ennél fogva a székesfőváros közönségét, hogy a szóban lévő kérdést a fentiek figyelembevételével tegye újból megfontolás tárgyává, hozzon új határozatot s arról hozzám jelentést tegyen.

A magam részéről kijelentem, hogy amennyiben a székesfőváros közönsége helyt adna annak az előterjesztésnek, hogy a Városligeti Szinkör a folyó évi nyári színévadra Krecsányi Ignác szintársulatának engedjék át, illetve Feld Zsigmondnak a fővárosi tanács által javasolt kárpótlás megadásáért, e kárpótláshoz részemről is hajlandó leszek, méltányolva az e kérdéshez fűződő fontos kulturális érdekeket s a Feld Zsigmond színigazgató részéről tanusított készséget, hogy a folyó évadra a színigazgatásról lemondva szinkörét Krecsányi részére átengedné, az ő anyagi kártalanításához 15.000, azaz tizenöt-ezer koronával hozzájárulni, valamint az ügy illetén rendezése esetén hajlandó vagyok a várszínházra vonatkozó egyezményt is megújítani. Budapest, 1905. évi márczius hó 7-én. Tisza s. k.

A tanács ennek folytán azt javasolta a közgyűlésnek, hogy adja meg az évben is Feldnek a 12.000 K szubvencziót, jöllehet nem játszik és hogy az 1905. év végével lejáró szerződést ne, amint eredetileg kérte, hat, hanem csak egy évre hosszabbítsa meg, ezen évben köteles lévén Feld játszani a 12.000 K fejében. Egyúttal egy évvel kitolatik a színház átalakításának kötelezettsége is.

A közgyűlés erre elhatározta, hogy a Városligeti Szinkört 1905-ben a Krecsányi-féle szintársulatnak átengedi a Feld Zsigmond javára megállapított következő föltételek mellett: 1. Feld Zsigmond habár a f. évben előadásokat nem tart a Városligeti Szinkörben, a részére szerződésileg megállapított 12.000 korona szubvencziót megkapja ez idén is. Az 1903. évi 588. sz. közgy. határozatban a Városligeti Szinkörnek Feld Zsigmond által állandó színházzá való átalakítására nézve 1906. évi április hó 15-ére megállapított határidő egy évvel, vagyis 1907. évi április hó 15-re meghosszabbíttatik.

VII.

A Ferencz József koronázási jubileumi díj alapítvány.

A vallás- és közoktatásügyi magyar királyi miniszter 1905. évi július hó 18-án 63.003/1904. szám alatt kelt leiratával végre jóváhagyta a Budapest székesfőváros közönsége által az 1892. évi április hó 20-án tartott közgyűlésen 415. szám alatt hozott határozatával Ő cs. és királyi apostoli Felsege uralkodásának negyedszázad éves ünnepe alkalmával „Ferencz József koronázási-jubileum-díj” czímen tett alapítványra vonatkozó, az 1896. évi április hó 15. és 16-án és az 1903. évi június hó 24-én tartott közgyűlésen 942/1896. és 794/1903. szám alatt kelt határozatokkal megalkotott s illetőleg az 1903. évi 6258. számú vallás- és közoktatásügyi miniszteri leirat értelmében módosított alapító oklevelet azzal a megjegyzéssel, hogy a 8743/1897. számú rendelettel jóváhagyott alapító levélnek a vallás- és közoktatásügyi miniszterium ügykörébe tartozó részt hatályon kívül helyezte s továbbá, hogy az alapítványi

díjak felhasználásáról szóló számadásnak a tudományos- és szépirodalmi képzőművészeti-, műépítészeti- és zenészet szakra vonatkozó részei évenként nem a belügyi-, hanem a vallás- és közoktatásügyi miniszteriumhoz mutatandók be.

A megállapított alapító okirat szövege a következő:

794—1903. közgy. szám.

Alapító okirat a „Ferencz József koronázási jubileum-díj”-ról.

Budapest székesfőváros közönsége tudni adja mindenkinek, akit illet, hogy törvényhatósági bizottsága 1892. április 20-án tartott közgyűlésén 415. sz. a. hozott határozata szerint Ő császári és apostoli királyi Felsége I. Ferencz József, a legalkotmányosabb király uralkodásának negyedszázad éves nemzeti örömmünnepét örökemlékeztetvé teendő: ez alkalommal Ő Felsége legkegyesebb engedélyének kinyerésével „Ferencz József koronázási jubileum-díj” czímen alapítványt tett.

Ő Felségének negyedszázados uralkodása a békeesség, elhelyezkedés, napsugaras megerősödés ideje: azért kívánta Budapest székesfőváros közönsége ezt az ünnepet olyképen maradandóvá tenni, hogy az annak emlékeztetere tett alapítvánnyal a békeesség haladás embereinek nyújtson segítséget, ösztönző jutalmat. Az alapítványi jutalomdíjakkal a székesfőváros nem a bevezetett tehetségeket akarja megkoszorúzni, hanem támogatni kívánja azokat, akik a magyar tudományos irodalom szépirodalom, művészet, (festőművészet, szobrászat, műépítés, zene,) valamint a kereskedelem és ipar terén rátermettségüknek már nyilvánvaló jelét adták, s akikről méltán föltehető, hogy evvel az anyagi támogatással tehetségüket, képességeiket és ismereteiket teljesebben ki fogják fejleszteni s ez által a magyar tudomány, szépirodalom, művészet, ipar vagy kereskedelem felvirágoztatását fogják elősegíteni.

Ezekre az alapítványi díjakra évenként összesen 14.000, szóval Tizennégyezer koronát kell fordítani, mely összeget évről-évre kötelessége legyen az utódoknak is a székesfőváros évi költségvetésébe beiktatni. Ez összegből a tudományi, szépirodalmi, művészeti részre 8000, szóval Nyolcezer korona jusson, az ipari és kereskedelmi díjak pedig 6000, szóval Hatezer koronát tegyenek.

Az eljárásra nézve *általánosságban* a következő szabályok irányadók:

Az alább részletesen megállapított alapítványi díjakat a tanács által kiírt pályázat alapján a székesfőváros törvényhatósági bizottságának közgyűlése által alakított bíráló-bizottságok ítélik oda.

Az alapítványi díjakban csak magyar állampolgárok részesíthetők.

A közgyűlés a bíráló bizottságokat esetről-esetre minden pályázat kiírása alkalmával a tanács javaslatára alakítja meg. A bizottság az egyik alpolgármester elnöke alatt a tanács illető ügyosztályát vezető tanácsnokból és a törvényhatósági bizottság tagjai közül a közgyűlés által kiküldött hat tagból áll. A bíráló-bizottságba a törvényhatósági bizottságnak lehetőleg azok a tagjai küldendők ki, akik az illető szakra nézve szakértőknek tekinthetők. Érvényes határozat hozatalához az elnökön kívül legalább négy tag jelenléte szükséges. Ha a bizottság tagjai kellő számban meg nem jelennek, s e miatt a bizottság egymás után két ízben nem határozatképes: erről a tanács útján a közgyűléshez jelentés teendő a bíráló-bizottság újjáalakítása végett. A bizottságban a szavazás nyilvános. A díj odaítéléséhez a szavazatok általános többsége szükséges. Amennyiben a bizottságban valamely díjra senki sem nyerne meg a szavazatok általános többségét, azokra akik viszonylagosan legtöbb szavazatot kaptak, újabb szavazás ejtendő meg. A bizottság elnöke csakis szavazategyenlőség esetében szavaz, amikor is szavazata döntő.

A bíráló-bizottságnak jogában áll határozathozatal előtt bármely szaktestület vagy szakegyesület véleményét meghallgatni.

A bíráló-bizottság határozata végérvényes és a törvényhatósági bizottság közgyűlésének bejelentendő. Ha a bíráló-bizottság határozata az alapító okirat azon rendelkezéseinek amelyek a pályázat kiírására, a bizottság megalakítására és eljárására, a magyar állampolgárságra és az előirt korhatárra vonatkoznak, meg nem felelne, a közgyűlésnek jogában áll a bizottság határozatát megsemmisíteni s a bizottságot az alapító okiratnak megfelelő javaslat tételére utasítani. A közgyűlés idevonatkozó határozata ellen a vallás- és közoktatásügyi miniszter úrhoz felelbezésnek van helye.

Ha a pályázók között a bíráló-bizottság a díjra érdemest nem talál, a ki nem adott díjra a következő évben újabb külön pályázat hirdetendő.

Az egyes szakok szerint a díjak kiadásánál a következő részletes szabályok tartandók szem előtt:

I. A tudományos és szépirodalmi szak.

1. Az alapítványi kettős jutalomdíj összege együtt 4800 (Négyezeryolczszáz) korona, mely minden harmadik évben adandó ki.
2. A 4800 (Négyezeryolczszáz) koronából 2800 korona a magyar tudományos irodalmi ágat, 2000 korona a magyar szépirodalmi ágat illesse.
3. A jutalomdíjban csak olyanok részesíthetők, akik 40-ik életévüket még be nem töltötték.
4. A díjat mindenki csak egyszer kaphatja.

II. A festő- és szobrász-művészeti szak.

1. Az alapítványi díj minden öt év második, harmadik, negyedik és ötödik esztendejében (tehát évenként, minden ötödik év kihagyásával) kerül odaítélés alá, — 4000 (Négyezer) korona értékben.
2. Ez a díj 40 évesnél fiatalabb, olyan festők és szobrász-művészek jutalmazására való, a kik művészi képességüknek, önálló becsű alkotásokra való hivatottságuknak már kétségtelen jeleit adták és művészi tanulmányaikat külföldön akarják kiegészíteni.
3. A 4000 (Négyezer) korona díjat ugyanaz a művész csak egy évre kaphatja és pedig váltakozva festők és szobrászok. A jubileum-díj élvezetében levő művész a bíráló-bizottságnak az általa bemutatott s a főváros tulajdonába átmenő kész mű alapján hozandó újabb határozatával a díjat kivételesen még egy évre elnyerheti.
4. A székesfőváros tanácsához benyújtandó pályaművek lehetnek kész festmények és vázlatok, nemkülönben kész szoborművek vagy azok vázlatmintái. A pályázók tárgyakat szabadon választják.
- Folyamodásukkal a pályázók tartoznak bemutatni születési bizonyítványukat, az addig való kiképzésükről szóló okiratot, részletes írásbeli előadását jövőendő tanulmányaik, czéljaik, szándékuk, terveik.
5. A 4000 koronás díjat a jutalmazott 2000 koronás félévi előleges részletekben a képzőművészeti bizottság elnöke által láttamozott nyugtára kapja meg.
6. Az év végén tartozik a pályanyertes művész valamely vázlat avagy mőtárgy bemutatásával munkásságát igazolni, amely vázlat vagy mőtárgy a főváros tulajdonában megmarad.

III. A műépítészeti szak.

1. Az alapítványi díj 4800 K. mely minden harmadik évben adatik ki.
2. A díjért mindazok pályázhatnak, kik kiváló képességüket az építő művészetben igazolni tudják és 35-ik életévüket még át nem lépték.

3. A tanács, ha ezt czélszerűnek látja, a pályázati hirdetményben meghatározhatja, hogy mily épületről tartoznak a pályázók tervet bemutatni pályázati kérvényükben.

4. A pályázók kötelesek munkájuk eredményéről a székesfőváros tanácsához fel-
esztendőnként jelentést tenni.

IV. A zenészet szak.

1. A zenészet alaptíványi díjban olyanok részesíthetők, akik 30-ik életévüket még meg nem haladták, a zeneszerzés vagy az előadó zeneművészet terén már kiváltak és jelentékeny fokú művészi érettséget tanúsítottak, s akikről alaposan vélhető, hogy a jutalomdíj segítségével szerzett tanulmányaik, esetleg külföldi tapasztalatok révén kiváló művészekké válnak.

2. A díjban első sorban zeneszerzők részesítendők, előadó zeneművészek pedig csak abban az esetben, ha a díjra érdemes zeneszerző nem pályázik.

3. A díj évenként 1600 korona, melyet a nyertes két egymás után következő esztendőben élvez. Azonban a második esztendő díját a tanács csak abban az esetben utalja ki, ha a jutalmazott művész az első év folyamán bizonyítékát adta annak, hogy akár mint zeneszerző, akár mint előadó művész, a jutalomra méltó.

V. A kereskedelmi szak.

1. A kereskedelmi- és ipari czélokra fentartott évi 6000 koronának fele, vagyis 3000 korona kereskedelmi ösztöndíjra, illetőleg utazási segedelmekre fordítandó.

2. A 3000 koronából olyan 30 évnél nem idősebb fiatal kereskedők kapnak 1000—3000 korona ösztöndíjat, kik a hazai kereskedelemre jelentőséggel bíró külföldi piacokat felkeresni s ott alapos tanulmányokat tenni óhajtanak.

3. A pályázóknak bizonyítaniok kell, hogy a felső kereskedelmi iskola, a gimnázium vagy reáliskola sikeres elvégzése után legalább két esztendeig kereskedelmi gyakorlati foglalkozást űztek.

4. A pályázók kötelesek czéljuk, szándékuk tüzetes kifejtését folyamódásukhoz tenni s munkájuk eredményéről a székesfőváros tanácsához fel-
esztendőnként részletes jelentést tenni. Jelentésük elmaradása ösztöndíjuk megszüntetését okozza.

VI. Az ipari szak.

1. A kereskedelmi és ipari czélokra fentartott évi 6000 koronának fele, vagy 3000 korona ipari ösztöndíjra fordítandó.

2. A most említett 3000 koronából évenként négy 600—600 koronás, és minden harmadik évben egy 1800 koronás ösztöndíj kerül kiosztásra.

3. A négy 600 koronás ösztöndíjban olyan 30 évesnél nem idősebb önálló iparosok, ipari segédek vagy előmunkások részesíthetők, akik igazolni tudják, hogy ipari képzettségüket valamely hazai közép fokú ipari oktatási intézetben nyerték. Bizonyítaniok kell azonban a műhelyi dolgokban való gyakorlatukat és kezűgyességüket is.

4. Az ösztöndíj külföldi tanulmányok megkönnyítésére szolgál.

5. Az 1800 korona ösztöndíj minden harmadik évben a kir. József-műegyetemen tanult mérnöknek adandó, ki a gépészmérnöki szigorlatot jó szikerral tette le s tanulmányai kiegészítése, tökéletesbitése céljából külföldi tanulmányútra készül.

Az alaptíványt peres és perenkívüli ügyekben a székesfőváros közönsége képviseli. Az alaptíványi díjak felhasználásáról szóló számadást minden év végével föl kell terjeszteni a m. kir. belügyminiszteriumhoz.

Mely elhatározásunk hitelül kiállítottuk ez alaptíványi okiratot négy eredeti példányban; azok elsejét fölterjesztettük a m. kir. belügyminiszter, másikat a vallás- és közoktatás-

ügyi, a harmadikat a kereskedelemügyi m. kir. miniszter úr elé, míg a negyedik példányt a székesfőváros levéltárába tétettük, örökül maradéknak.

Ezzel az alaptívány okirattal az 1894. évi 683. sz. közgyűlési határozattal megállapított és az 1896. évi 942. számú határozattal módosított alaptíványi okirat hatályát veszti.

Kelt Budapest székesfőváros törvényhatósági bizottságának 1903. évi június 24-én tartott közgyűléséből. *Rózsavölgyi* s. k. h. polgármester.

63.003—1904. szám.

Jóváhagyom azzal a megjegyzéssel, hogy ezen alaptíványi jóváhagyásával a 8743/97. sz. itteni rendelettel jóváhagyott alaptíványi díjak a vallás- és közokt. miniszterium ügykörébe tartozó része hatályon kívül helyeztetik, továbbá, hogy az alaptíványi díjak felhasználásáról szóló számadásnak a tudományos és szépirodalmi, a képzőművészeti, műépítészeti és zenészet szakra vonatkozó részei évenként nem a belügyi, hanem a vallás- és közoktatásügyi magyar királyi miniszteriumhoz mutatandók be.

Budapest, 1905. évi július hó 18. *Lukács* s. k.

Az alaptívány oklevél módosítására vonatkozó kérdés és tárgyalások fölmerülte óta több éven át ki nem adott díjakat a tanács tekintettel arra, hogy azok évenként az előirányzatba fölvetettek s zárószámadásilag fentartottak s így rendelkezésre állottak, s tekintettel továbbá arra, hogy e díjak további visszatartása a miniszteri leirat szerint sem indokolt, már most kiadandónak tartotta, s minthogy díjak fejében 1905. év végéig összesen 65.200 K áll rendelkezésre, mely összegből a tudományos irodalmi szakra 2800 K, a szépirodalmi szakra 2000 K, a festészeti és szobrászati szakra 12.800 K, a műépítészeti szakra 9600 K, a zenészet szakra 8000 K, az ipari és kereskedelmi szakra egyenként pedig 15.000 K esik, a közoktatási ügyosztály javaslatára elhatározta, hogy ezeket a díjakat több éven át arányosan szétosztja, olyképp, hogy néhány év múlva az alaptívány oklevélben megállapított sorrend és a díjak száma állandó és változatlan lesz.

E szerint kimondotta a tanács, hogy pályázat alá fog bocsátani:

I. és II. a tudományos és szépirodalmi szaknál: 1905., 1907. és 1909. években s ezentúl rendszeresen minden 3-ik évben egy-egy 2800 K-ás, illetőleg 2000 K-ás díjat;

III. a festészeti és szobrászati szaknál: 1905. évben egy festő és egy szobrász-művész részére — 1906. évben egy festő-művész részére — 1907. évben egy szobrász-művész részére — 1908. évtől kezdve pedig rendszeresen minden öt év 2-ik, 3-ik, 4-ik és 5-ik esztendejében egy festő, vagy szobrász-művész részére egy-egy 4000 K-ás díjat;

IV. a műépítészeti szaknál; 1905., 1906., 1907. és 1909. évben s ezentúl rendszeresen minden harmadik évben egy-egy 4800 K-ás díjat;

V. a zenészet szaknál: 4 éven át 1905-től 1908-ig s ezentúl minden évben egy-egy 1600 K-ás díjat;

VI. a keresk. szaknál; 4 éven át 1905—1908-ig évenként 6000 K erejéig s ezentúl évenként 3000 K erejéig több 1000—3000 K-ás díjat; s végre,

VII. az ipari szaknál: ugyancsak 4 éven át, vagyis 1905-től 1908-ig évenként nyolcz s ezentúl rendszeresen minden évben négy, egyenként 600 koronás

s ezenfelül 1905., 1907. és 1909. évben s azontúl rendszeresen minden harmadik évben egy-egy 1800 koronás díjat.

Ez alapon a tanács 1905. évben pályázat alá bocsát:

1. egy 2800 koronás magyar tudományos irodalmi,
2. egy 2000 K-ás magyar szépirodalmi,
3. egy 4000 K-ás festőművészeti,
4. egy 4000 K-ás szobrászművészeti
5. két egyenként 1600 K-ás zenészet,
6. több 1000—3000 K-ás kereskedelmi,
7. egy 1800 K-ás gépészmérnöki és
8. több 600 K-ás ipari alapítványi

díjat s az erre vonatkozó pályázati hirdetést 1905. évi december hó 23-án déli 12 óráig terjedő lejárati határidővel a Fővárosi Közlöny egymás után következő három számában közzé teszi.

Az 1905. évben kiadandó 4800 K-ás műépítészeti díjra a tanács most nem hirdet pályázatot, hanem előbb felhívja a tanácsi III-ik ügyosztályt, hogy tegyen előterjesztést arra nézve, hogy mily épületről tartozzanak a pályázók annak idején tervet bemutatni.

A jóváhagyott alapító oklevél rendelkezése értelmében az alapítványi díjakat a tanács által hirdetett pályázat alapján a székesfőváros törvényhatósági bizottságának közgyűlése által alakított bíráló-bizottságok fogják odaitélni.

Minthogy a közgyűlés emc bíráló-bizottságokat esetről-esetre minden pályázat kiírása alkalmával a tanács javaslatára alakítja meg, az 1905. évre kiírandó pályázati díjakra nézve a közgyűlés az egyes bíráló bizottságokat a következőképp alakította meg:

I. a tudományos szaknál: Matuska Alajos alpolgármester elnökle alatt Bárczy István dr. tanácsnok, Hahóthy Sándor, Havass Rezső dr., Heltai Ferencz dr., Kiss Áron dr., Mandello Károly dr. és Pertik Ottó dr. bizottsági tagok;

II. a szépirodalmi szaknál: Matuska Alajos alpolgármester elnökle alatt Bárczy István dr. tanácsnok, továbbá Berzeviczy Albert dr., Eötvös Károly, Kaas Ivor br., Magyar Gábor, Rákosi Viktor és Buday József dr. bizottsági tagok;

III. a festő- és szobrász-művészeti szaknál: Matuska Alajos alpolgármester elnökle alatt Bárczy István dr. tanácsnok, továbbá: Berzeviczy Albert dr., Glück Frigyes, Hauszman Alajos, Hock János, Wagner Géza dr. és Wolfner József bizottsági tagok;

IV. a műépítészeti szaknál: Rózsavölgyi Gyula alpolgármester elnökle alatt Kun Gyula tanácsnok, továbbá: Paulheim József, Freund Vilmos, Hauszmann Alajos, Kauser János, Quittner Zsigmond és Schomann Antal bizottsági tagok;

V. a zenészet szaknál: Rózsavölgyi Gyula alpolgármester elnökle alatt Bárczy István dr. tanácsnok, továbbá: Beimel Sándor, Gschwindt György dr., Lukács József, Bíró Henrik, Rózsavölgyi Manó dr. és Rust József bizottsági tagok;

VI. a kereskedelmi szaknál: Matuska Alajos alpolgármester elnökle alatt Melly Béla dr. tanácsnok, továbbá: Schwarcz Lajos, Takács Gyula, Hüttl Tivadar, Mauthner Adolf, Sándor Pál és Weisz Manfred bizottsági tagok;

VII. az ipari szaknál: Matuska Alajos alpolgármester elnökle alatt Lung György tanácsnok, továbbá: Asbóth Emil, Bachruch Károly, Boros Soma, Farkas Gyula, Thék Endre és Zipernovszky Károly bizottsági tagok.

Végül utasítja a tanács a számvevőséget, hogy a „Ferencz József koronázási jubileum-díj” alapítványnál rendelkezésre álló összegeket továbbra is tartsa fenn.

VIII.

A székesfőváros kiadványai.

1905. folyamán a székesfőváros kiadásában a következő önálló kiadványok jelentek meg:

1. Budapest székesfőváros törvényhatósági bizottsága 1905-ben tartott közgyűléseinek jegyzőkönyvei. Ivrét. 631 lap.

2. Fővárosi Közlöny. 4-rét. 100 szám, 1796 lap és több melléklet. Ehhez: Tárgy- és névmutató a Fővárosi Közlöny 1905. évi XVI. folyamához. 4-rét. 53 lap.

3. Budapest székesfőváros zárszámadása és vagyonteltára 1904. évről. 4-rét. XXXI. és 650 lap. — Függelék Budapest székesfőváros 1904. évi zárszámadásához és vagyonteltárához. 4-rét. 456 lap.

4. Budapest székesfőváros költségvetése 1906. évre. 4-rét. I. Költségvetés 805 lap. II. Mellékletek, 509 lap.

5. Budapest főváros Statisztikai Havi Füzetei. Szerkeszti Körösy József dr. 33-ik évfolyam. 381—392. számok. (Monatshefte des Budapester Communal-statistischen Bureaus. Redigirt von Dr. Josef von Körösy.) Nagy 8-rét. 10, 24, 24, 24, 24, 24, 24, 24, 24, 24, 24 és 464 lap.

6. Statisztikai heti kimutatás. (Wochenausweis des Budapester Communalen statistischen Bureaus.) XXXIII. évfolyam. 1670—1721. számok. Szerkeszti Körösy József dr. 4-rét.

7. Budapest székesfőváros közigazgatása az 1903-ik évben. Kiadja Halmos János polgármester. (A székesfőváros közigazgatási évkönyveinek II. kötete.) Nagy 8-rét 435 lap.

8. Budapest székesfőváros statisztikai hivatalának közleményei. XXXIII/II. szám: „Budapest székesfővárosa az 1901-ik évben. A népszámlálás és népleírás eredményei. Irta Körösy József dr. és Thirring Gusztáv dr. II. köt. 11 táblával. Nagy 8-rét. 8, 262 és 131 lap.

9. Ugyanaz. XXXIV. szám: Budapest székesfőváros közoktatásügyi statisztikája az 1895/96—1899/1900-ik iskolai évekről. Irta Körösy József dr. Nagy 8-rét 6, 48 és 87 lap.

10. Ugyanaz: XXXVI. szám: Budapest székesfőváros halandósága a 1901—1905-ik években és annak okai. Irta Körösy József dr. II. (táblás rész.) 3. és 4. füzet. (Die Sterblichkeit der Haupt- und Residenzstadt Budapest in den Jahren 1901—1905 und deren Ursachen, von Dr. Josef von Körösy. II. tabellarischer Theil. 3. und 4. Heft.) Nagy 8-rét 8, 69, 8 és 75 lap.

11. Publikationen des statistischen Bureaus der Haupt- und Residenzstadt Budapest. Nummer XXXIII/II.: Die Hauptstadt Budapest im Jahre 1901. Resultate der Volkszählung und Volksbeschreibung, von Dr. Josef von Körösy und Dr. Gustav Thirring. II. Band. Nagy 8-rét 8, 167 és 113 lap.

12. Ugyanaz. Nummer XXXVII. Die Armenpflege der Haupt- und Residenzstadt Budapest in den Jahren 1900—1902. Von Dr. Josef von Körösy. Nagy 8-rét 87 lap.
13. Budapest székesfőváros iskolai hatóságai és intézetei az 1904—5-iki iskolai évben. 8-rét 291 lap.
14. Budapest székesfőváros szabályrendeletei, szabályzatai és utasításai. 6-ik kötet: az I. csoporthoz tartozó szabályrendeletek, szabályzatok és utasítások. A székesfőváros tanácsának rendeletéből kiadja a székesfőváros levéltári hivatala. 8-rét 7 és 416 lap.
15. Emlékfűzet a VI. kerület, bajnok-utcai iparostanoncz-iskola 1905-ik évi április hó 17—19. napján tartott tanulmányi kirándulásról, földrajz-történelmi szempontból. Írták Diószeghy Béla és Witkowsky Sándor. 8-rét 19 lap egy térképpel.
16. Szabályrendelet a székesfővárosi állategészségügyi hely és szolgálalai tárgyában. 8-rét 10 lap.
17. Budapest székesfőváros törvényhatóságának alapítványi oklevelei. A székesfőváros tanácsának rendeletéből kiadja a székesfőváros levéltára. 8-rét. 318 lap.
18. Budapest egészségügye érdekében alkotott rendeletek és határozatok. Gyűjtötte, jegyzetekkel ellátva sajtó alá rendezte Feleki Sándor dr. I. pótfűzet. 8-rét. 51 lap.
19. Szabályzat a budapesti székesfővárosi községi elemi népiskoláiban használandó füzetekről. 8-rét 8 lap.
20. A budapesti VIII. kerületi munkásotthon népkönyvtárának címjegyzéke. Összeállították Perényi Lajos és Andor Károly. 8-rét 86 lap.
21. Internationaler Kongress gegen den Alkoholismus. Leitgedanken der Referate. 8-rét 48 és 3 lap.
22. Nemzetközi alkoholizmus elleni X. kongresszus. Leitgedanken der Referate. — Qui des réferats. — Manuel of reports. 8-rét 50 lap.
23. Nemzetközi alkoholizmus elleni X. kongresszus. Előadások vezérfonala. 8-rét 48 lap.
24. A lóhús szakácskönyve. (A berlini állatvédő-egyesület szakácskönyvéből.) 8-rét 8 lap.
25. Budapest székesfővárosi köznevelésének évkönyve 1904-ről. A székesfővárosi törvényhatóság megbízásából közrebocsátják a székesfővárosi Duna bal- és jobbparti köznevelésének igazgatóságai. A szöveg közé nyomott 4 ábrával, 5 képmelléklettel és 4 grafikonnal. Nagy 8-rét 6 és 349 lap.
26. Budapest székesfővárosi Statisztikai zsebkönyve. V—VI. folyam 1902—1903. Szerkesztte Thirring Gusztáv dr. Kis 8-rét 59 lap.
27. A budapesti Szent István-templom. (Vázlatos ismertetés.) Az építésre felügyelő bizottság megbízásából írta Thold Orbán. Nagy 8-rét 61 lap.
28. Szabályrendelet a sütőipar gyakorlása s a műhelyek rendezése, a kenyér s a péksütemények forgalomba hozatala, valamint a munkaadók és segédszemélyzetük között való munkaviszony tárgyában. 8-rét 22 lap.
29. Szabályrendelet a szegényügyről. 8-rét 16 lap.
30. Műszaki jelentés a légszuszítási kérdés megoldása ügyében. Ívret 19 lap.
31. A székesfővárosi községi iparrajziskola 1904—1905-iki értesítője. Szerkesztette Ágotai Lajos. 8-rét 72 lap.
32. A budapesti II. kerületi állami főreáliskolának 44-ik évi értesítője az 1904—1905-iki iskolai évről. Közli Mayer József. 8-rét 8 és 95 lap.
33. Budapest székesfővárosi IV. kerületi, belvárosi, községi főreáliskola 51-ik értesítője az 1904—1905-ik évről. Szerkesztette Báthory Nándor. 8-rét 133 lap.
34. A Budapest székesfővárosi VIII. kerületi községi főreáliskola 31-ik évi értesítője az 1904—1905-iki iskolai évről. Szerkesztette Berkes Imre. 8-rét 115 lap.
35. A székesfővárosi II. kerületi felső kereskedelmi és kereskedőtanoncz-iskolájának értesítője 1904—1905. Szerkesztette Péter János. 8-rét 133 lap.
36. A Budapest székesfővárosi VI. kerületi községi felső kereskedelmi iskola 21-ik és a VI. kerületi községi kereskedőtanoncz-iskola 19-ik értesítője az 1904—1905-iki iskolai évről. Szerkesztette Bozóki Lengyel Sándor. 8-rét 80 lap.

37. A Budapest székesfővárosi IX. kerületi községi felső kereskedelmi iskola 18-ik ; a IX. kerületi községi kereskedőtanoncz-iskola 19-ik értesítője az 1904—1905-iki iskolai évről. Szerkesztette Fillinger Károly. 8-rét 88 lap.
38. A Budapest székesfővárosi I. kerületi községi polgári fiú-iskola 1-ső értesítője az 1904—1905-iki iskolai évről. Szerkesztette Hortobágyi Antal. 8-rét 29 lap.
39. A Budapest székesfővárosi II. kerületi községi polgári fiú-iskola 32-ik értesítője az 1904—1905-iki iskolai évről. Szerkesztette Hofrichter József. 8-rét 33 lap.
40. Budapest székesfővárosi III. kerületi községi polgári fiú-iskola 33-ik értesítője az 1904—1905-iki iskolai évről. Szerkesztette Kecskóczy Ödön. 8-rét 31 lap.
41. A Budapest székesfővárosi V. kerületi községi polgári fiúiskola 3-ik értesítője az 1904—1905-iki iskolai évről. Szerkesztette Schuch József. 8-rét. 45 lap.
42. A Budapest székesfővárosi VI. kerületi községi polgári fiúiskola 35-ik értesítője az 1904—1905-iki iskolai évről. Szerkesztette Zeltner Ede. 8-rét. 45 lap.
43. A Budapest székesfővárosi VII. kerületi Wesselényi-utcai községi polgári fiú-iskola 16-ik és a VII. kerületi Wesselényi-utcai községi kereskedőtanoncz-iskola 6-ik értesítője az 1904—1905-iki iskolai évről. Szerkesztette Lád Károly. 8-rét. 61 lap.
44. A Budapest székesfővárosi VII. kerületi Rottenbiller-utcai községi polgári fiú-iskola és kereskedő-inasiskola 1-ső értesítője az 1904—1905-iki iskolai évről. Szerkesztette Földes Géza. 8-rét. 45 lap.
45. A Budapest székesfővárosi VII. kerületi nagydiófa-utcai községi polgári fiúiskola 4-ik értesítője az 1904—1905-iki iskolai évről. Szerkesztette Ágh Géza dr. 8-rét. 32 lap.
46. A Budapest székesfővárosi VIII. kerületi községi polgári fiúiskola 11-ik, a VIII. kerületi községi kereskedőtanoncz-iskola 1-ső értesítője az 1904—1905-iki iskolai évről. Szerkesztette Ullerich Gyula. 8-rét. 61 lap.
47. A Budapest székesfővárosi IX. kerületi községi polgári fiúiskola 32-ik értesítője az 1904—1905-iki iskolai évről. Közli Vaszkó György. 8-rét. 31 lap.
48. A Budapest székesfővárosi I. kerületi községi felsőbb leányiskola 13-ik értesítője az 1904—1905-iki iskolai évről. Szerkesztette Póra Ferencz. 8-rét. 27 lap.
49. A Budapest IV. kerületi (Vácz-utca 43. sz.) községi felsőbb leányiskola és a vele kapcsolatos leánygimnáziumi tanfolyam 10-ik értesítője az 1904—1905-iki iskolai évről. Szerkesztette Hahóthy Sándor. 8-rét. 48 lap.
50. A Budapest székesfővárosi I. kerületi (krisztinavárosi) községi polgári leányiskola 12-ik értesítője az 1904—1905-iki iskolai évről. Szerkesztette Szabó József. 8-rét. 29 lap.
51. A Budapest székesfővárosi II. kerületi községi polgári leányiskola és női kereskedelmi tanfolyam értesítője az 1904—1905-iki iskolai évről. Szerkesztette Kozma Gyula. 8-rét. 60 lap.
52. A Budapest székesfővárosi III. kerületi községi polgári leányiskola értesítője az 1904—1905-iki iskolai évről. Szerkesztette Gööz József dr. 8-rét. 47 lap.
53. A Budapest székesfővárosi IV. kerületi községi polgári leányiskola és a vele kapcsolatos női kereskedelmi tanfolyamok 35-ik értesítője az 1904—1905-iki iskolai évről. Szerkesztette Hochrein Lajos. 8-rét. 39 lap.
54. A Budapest székesfővárosi V. kerületi községi polgári leányiskola és női kereskedelmi tanfolyam 29-ik értesítője az 1904—1905-iki iskolai évről. Szerkesztette Gyulay Béla dr. 8-rét. 53 lap.
55. A Budapest székesfővárosi VI. kerületi (Kartács-utcai) községi polgári leányiskola 1-ső értesítője az 1904—1905-iki iskolai évről. Szerkesztette Kerékgyártó Elek dr. 8-rét. 29 lap.
56. A Budapest székesfővárosi VI. kerületi községi polgári leányiskola 17-ik értesítője az 1904—1905-iki iskolai évről. Szerkesztette Oidal János. 8-rét. 32 lap.
57. A Budapest székesfővárosi VII. kerületi (Dohány-utcai) községi polgári leányiskola és a vele kapcsolatos női kereskedelmi szaktanfolyam 32-ik értesítője az 1904—1905-iki iskolai évről. Szerkesztette Vajdady Ernő. 8-rét. 36 lap.

58. A Budapest székesfővárosi VII. kerületi Hernád-utcai 52. sz. községi polgári leányiskola és a vele kapcsolatos női kereskedelmi- és ipari tanfolyam, valamint háztartási (ismétlő) iskola 1-ső értesítője az 1904—1905-iki iskolai évről. Szerkesztette Szemző Lajos. 8-rét. 29 lap.

59. Budapest székesfővárosi VII. kerületi (Aréna-úti) községi polgári leányiskola és a vele kapcsolatos női kereskedelmi szaktanfolyam 5-ik értesítője az 1904—1905-iki iskolai évről. Szerkesztette Tanos László. 8-rét. 32 lap.

60. A Budapest székesfővárosi VIII. kerületi (Csokonai-utcai) községi polgári leányiskola 10-ik értesítője az 1904—1905-iki iskolai évről. Szerkesztette Erdődy Imre. 8-rét. 40 lap.

61. A Budapest székesfővárosi VIII. kerületi Práter-utcai községi polgári leányiskola és női kereskedelmi tanfolyam 24-ik értesítője. Szerkesztette Lengyel Alajos. 8-rét. 50 lap.

62. A Budapest székesfővárosi IX. kerületi (Mester-utcai) községi polgári leányiskola 3-ik értesítője az 1904—1905-iki iskolai évről. Közli Schmidt Antal. 8-rét. 24 lap.

63. A Budapest székesfővárosi X. kerületi községi polgári leányiskola 14-ik értesítője az 1904—1905-iki iskolai évről. Szerkesztette Válya Miklós, 8-rét. 22 lap.

64. Budapest székesfőváros községi iskoláinak állapota az 1901—1902-ik iskolai évben. Függetlenül a székesfőváros 1902-ik évi közigazgatási évkönyvéhez. Nagy 8-rét. 114 lap.

65. Hivatalos árjegyzék Budapest székesfőváros vásárcsarnokaiban és nyílt piacain eladott élelmiszerekről. Ivrét 1027—1324-ik számok.

Ezekon kívül kiadott még a főváros egy sereg segédkönyvet és különféle apró nyomtatványt.

TIZENKILENCZEDIK RÉSZ.

A székesfőváros közéleti viszonyai.

I.

A közéleti viszonyok általános mozzanatai az 1905. évben.

Az életszükségleteknek, de különösen az élelmiszereknek folytonos drágulása, másrészt az általános drágulás okozta elégtelenség és panasz a főváros 1905. évi közéleti viszonyainak főjellemvonása.

E drágaság nyomán támadt nyugtalanság és panaszok interpelláció formájában a törvényhatósági bizottság közgyűlésén is kifejezésre jutottak, mely interpellációra a közigazgatási és közéleti viszonyok osztály vezetője az 1905. évi május hó 24-iki közgyűlésen az alábbiak szerint ismertette a helyzetet.

„A drágaság kérdését nemcsak a főváros konstataulta már a múlt nyáron, hanem konstatalták ezt az egész országban, konstatalták Európaszerte, sőt Európán kívül is. A drágaság nem helyi baj volt, hanem olyan körülmények okozták, amelyeknek elhárítására tavaly már a főváros is, az állam is, sőt a társadalom is kezet fogtak. Enyhítették is a drágaságot, de hogy ezt teljesen leküzdni képesek nem voltak, ez azon nehéz körülményekben leltek indokát, amelyeket elhárítani nem voltunk képesek. A drágaságnak első sorban a szárazság és az ennek következtében beállott takarmányhiány volt. A szárazság következtében különösen a vetemények, a burgonya és a zöldség ára szökött fel. Nem tagadja azonban, amint azt már egy évvel ezelőtt is hangsúlyozta, hogy a drágaságot jelentékeny részben a túlságosan lábrakapott üzérkedés is előmozdította. De hogy a főváros ezt könnyen nézte volna és hogy egyáltalában érzéketlen lett volna, ezt a tanács részéről elismerni nem hajlandó.

Hogy daczára az élelmiszerek nagy mennyiségének, mégis drágaság volt, ez megmagyarázható onnan, hogy éppen azért volt lehető az élelmiszereket a fővárosba terelni, mert a főváros fogyasztó közönsége megadta a termelőnek azt a piacot, ahol élelmiszereit kellőképp értékesíthette. Az pedig csak természetes, hogy a gazda azt a piacot keresi fel, ahol a fogyasztó közönség legtöbbet fizet.

A liszt az egész esztendőn át a mai napig olcsó volt, a kenyérdrágaság egyáltalában be nem következett, mert gabonaneműekben a termés kielégítő volt.

Hogy a drágaság bekövetkezett, erre nézve utal a földművelésügyi miniszterium hivatalos kimutatására, amelyben a legközelebb befejezett állatösszeírás alapján konstatálva van, hogy jelenleg 150.256 drb szarvasmarhával kevesebb van, mint 10 év előtt, továbbá, hogy 2.171.363 drbval kevesebb a sertés, 683.622 drbval kevesebb a juh és 99.936 kevesebb a kecske a 10 év előtti összeíráshoz képest. Ha tekintetbe vesszük még azt is, hogy 10 év óta nemcsak a főváros lakossága, de az ország lakossága is jelentékenyen emelkedett akkor ezek a számok még komorabbnak tüntetik fel a helyzetet.

A főváros már évek óta folyton felterjesztést intézett a földművelésügyi kormányhoz, félvén attól, hogy a depokoráció be fog következni, hogy lehetőleg tiltassék el a növendék, marhák levágása, de ezen felterjesztéseknek semmi sikere sem volt. Ennek következtése volt azután az, hogy a tanács megengedte a vásárcsarnokokban is a növendékmarhák árúsitását, mert ha már nem tudta elérni a növendékmarhák vágatásának eltiltását, legalább ezt a húsnemet is biztosítani akarta a főváros közönsége részére. Maga a kormány is elismeri, hogy a szarvasmarhaállomány fogyott és hogy a sertésállományon meglátszik a sertésvész hatása. Szólv a tanács nevében már tavaly kijelentette, hogy az, hogy a múlt esztendőben zöldségneműek, vetemények nem voltak, aggályt egyáltalában nem okozhat, mert a legközelebbi esztendő jó termése ezt pótolhatja. Amde a takarmányhiány következtében beállott károsodás hatása még számos esztendőn át érezhető lesz. Hogy az állatállomány tényleg ennyire megfogyott, igazolja az is, hogy úgy a kivétel, mint a behozatal az év elmúlt első négy hónapján keresztül sokkal kevesebb volt, mint ennek előtte. Tavaly ugyanezen idő alatt 63.454 drb volt a behozatal, az idén pedig csak 44.229 drb és a kivétel szintén ilyen arányban kevesletet mutat. A marhavásártérre az állatok felhajtása szintén csökkent, aminek természetes következtése az is, hogy a helyben levágott állatok száma sem nőtt.

Az élő állatok ára jelentékenyen emelkedett és ez az emelkedés most folyton tart. Ennek igen egyszerű a magyarázata. Tavaly a takarmányhiány következtében a gazdák egy ideig kénytelenek voltak állataikat eladni, mert a drága takarmány miatt nem tarthatták; most a kitünő májusi esőzések következtében a legelők mind feljavultak és nem vehető rossz néven a gazdától, hogy a télen át nagy inségben tartott és lesoványodott marháját most feljavítani igyekszik és csak akkor fogja a vásárra hozni, mikor annak árát meg fogja kapni és némileg regreszálja magát. Ez az oka annak, hogy élő állat ára ma is 67-25—72 fillér. Így vagyunk a sertéssel, a borjúval és a juhval is.

Amint már említette, a tanácsnak és a közéleti ügyosztálynak az volt a fő-törekvése, hogy a vásárcsarnokokban mindig megfelelő készletek legyenek és konstatálja, hogy a vásárcsarnokokban a pincze- és raktárhelyiségek mindenkor tele voltak élelmiszerekkel úgy, hogy e tekintetben a főváros közönsége egy pillanattal sem szenvedett semminemű hiányt.

Ami a bécsi és budapesti piacot illeti, a vásárcsarnokok igazgatója maga volt fenn Bécsben és megszerezte ott a hivatalos adatokat, amelyek a „Fővárosi Közlöny” 35. számában közzétettek is, összehasonlítva a mi hivatalos árjegyzékeinkkel. Ebből látható, hogy Budapesten a legtöbb élelmiszer sokkal olcsóbb, mint Bécsben és nem áll az, amit az interpelláló említett, hogy csak egyes különleges gombák és békacombok olcsóbbak nálunk. Szólv azt hiszi, hogy a fővárosi hivatalnok kar még nem súlyodt annyira, hogy ilyen hivatalos adatok közzététele után azt lehetne mondani róla, hogy megátalkodottsággal kívánja leczáfolni az egyes napilapokban közzétett statisztikai adatokat.

A közgazdasági és közéleti ügyosztály még múlt évi április hó 22-én, mikor a drágaság kérdése szintén napirenden volt, egy határozati javaslatot terjesztett elő, amelynek alapján különböző felterjesztések mentek a kormányhoz. Sajnos azonban, ezek a felterjesztések nem jártak sikerrel. Megmondottuk akkor is, hogy különösen a tejjgazdaságoknak az országban való elszaporodása, kihatással van arra, hogy a növendékmarhákat és a borjúkat felneveljék, megmondottuk, hogy különbséget kell tenni a négy métermázsán aluli és azon felüli állatok fogyasztási adója között, hogy a vadhús fogyasztási adóját le kell

szállítani stb. Nem lehet tehát a főváros tanácsát olybá feltüntetni, mintha tétlenül, összetett kezekkel nézné a drágaságot és nem merne harczra kelni akkor, ha élelmiszerezüszorát konstatál, ami ellen feltétlenül küzdeni kell.

Vázsonyi Vilmos dr. bizottsági tag úr javaslatára a közgyűlés felterjesztést intézett a kormányhoz, amelyben utalva a francia, olasz és spanyol büntető törvénykönyv rendelkezéseire, kérte, hogy mindazok, akik a forgalomból bizonyos élelmiszereket kivonnak és ezáltal az élelmiszereket megdrágítják, a büntető törvénykönyv rendelkezése szerint börtönbüntetéssel sújtassanak. A kormány erre azzal válaszolt, hogy nem látja indokoltnak, hogy e tekintetben a törvényhozásban kezdeményezőleg lépjen fel.

Gondoskodtunk a lefolyt télen és különösen most tavasszal arról, hogy az állam által összevásárolt burgonyát, mihelyt az állam azt a piacra bocsátotta, a főváros közönsége részére biztosítsuk. Nem volt tehát a tanács érzékellen, hanem igenis megtette a maga részéről azt, amit a lakosság szegényebb osztálya érdekében megtennie kötelessége volt, sőt a tanács a VII. ker. eljárárság épületében a társadalom köréből Ehrlich G. Gusztáv bizottsági tag úr kezdeményezésére alakult jóléti bizottságnak rendelkezésére bocsátotta az egyik irodát, ahol a burgonyát beszerzési áron árúsitották.

Hozattunk Dániából vaját. Ezt a feltünő körülményt az indokolja, hogy a mi vásárcsarnoki berendezésünk, sajnos, nem teljesen tökéletes, amennyiben megfelelő hűtőházzal nem rendelkezik, aminek következtése az, hogy az árucikkeket rendszerint Bécsben az Unio-banknak hűtőházában raktározzák be, és onnan kell Budapestre visszahozni a tojást, vadat és más élelmiszereket. Hozattunk egyiptomi hagymát és ez által sikerült a hagyma árát 36—38 fillérről 10—13 fillére leszállítani. Éppen a sokat vádolt hatósági közvetítők voltak azok, akiknek segítségével a piac nehézségeit némileg enyhíteni lehetett úgy, hogy mikor a hatósági közvetítők bizonyos élelmiszereket megvásárlására lettek kényszerítve más fővárosi kereskedők tiltakoztak az ügyosztályban az ellen, azt mondván, hogy tönkre akarják őket tenni, mert a hatósági közvetítő olcsóbban adja az élelmiszereket, mint a milyen árban ők adhatják. Hollandiából hozattunk nagy mennyiségű zöldséget, Máltából, Korfuból burgonyát és a tél folyamán egy ideig kenyeret is az Alföldről. Füstölt hús is rendkívül nagy mennyiségben állott a vásárcsarnokokban a közönség rendelkezésére. Kísérletet tettünk a tengeri hallal és a kísérlet be is vált, amennyiben november 15-étől kezdve 190 métermázsza tengeri halat értékesítettek a központi vásárcsarnokban, azonkívül egyes budapesti szövetkezetekben is igen szép kelendőségnek örvend a tengeri hal.

Hogy az ügyosztály és a tanács a közéleti kérdésében nem volt tétlen, e tekintetben utal a „Fővárosi Közlöny” 44. számára, ahol a felveendő újabb 200 millió K-ás kölcsön programjának összeállításához bejelentette részben azon új intézményeket, amelyek a közéleti javítása érdekében létesíteni kell, részben azokat, amelyekkel a már meglevő intézményeket kiegészíteni kell. Itt rámutattunk arra is, hogy a hatósági pékműhelyt fel kell állítani, sőt ez a terv már annyira előrehaladt, hogy megvannak a tervek, kész a költségvetés is és csak azt kívánja, hogy az interpelláló bizottsági tag úr majd annak idején, ha a költségek megszavazására nézve az előterjesztések itt lesznek, ezeket épp oly buzgósággal meg is szavazza.

A tanács még múlt év novemberben felterjesztést intézett a földművelésügyi és kereskedelemügyi miniszteriumokhoz, a konzumvásár engedélyezése iránt. Válasz nem érkezett, megsürgöttük.

A közgazdasági és közéleti ügyosztályunkat mindenkor súlyos kritika alá veszik. Május 18-án Rajmund Patterson chicagói képviselő a „Neue Freie Presse” egyik munkatársa kíséretében megnézte intézményeinket és csodálkozását fejezte ki a felett, hogy a város hatósága ilyen kitünően berendezett intézmények felett rendelkezik és szomorúan ecsetelte az amerikai állapotokat, ahol a hatóság, a társadalom, a szocializmus egyáltalában nem tud megküzdeni a marha- és sertéskirályokkal és csodálkozását fejezte ki a felett, hogy miként állott módjában a fővárosnak ezeket az intézményeket megvalósítani.

A fővárosi drágaság illusztrálására felemlíti, hogy a múlt hó 28-án Szegeden járt és elhozta a Kas-vendéglőből az étlapot. Összehasonlítva ezt több budapesti vendéglős étlapjával konstatálja, hogy az árak nálunk mégis olcsóbbak mint Szegeden. Különben Szeged

város helyettes polgármestere is csodálkozását fejezte ki, hogy Budapesten az élelmezési viszonyokat tűrhetetlennek tartják, mert náluk is olyan árak vannak, mint Budapesten, sőt egyes élelmiszerek drágábbak, választékuk pedig egyáltalában nincs, úgy hogy, ha valami jót akarnak, kénytelenek Budapestről beszerezni azt.

Mindezeket csak annak bizonyítására említette fel, hogy a főváros igen is szívén viseli a lakosság érdekeit és hogy van bátorsága az élelmiszer-uzsorásokkal szembeállani és a szükséges intézkedéseket mindig megteszi.

A drágaság és annak nyomasztó hatása az év folyamán nem enyhülvén, a főváros további módokat keresett, amelyekkel a közönség helyzetét segíteni akart.

Az e czélből szeptember hó 1-én tartott rendkívüli közgyűlés elé a közgazdasági és közéletmezési ügyosztály javaslatait a következőkben terjesztette elő.

„A múlt évi nagy és hosszantartó szárazság és az ennek folytán bekövetkezett takarmányhiány nemcsak hazánkra, hanem egész Közép-Európára súlyos csapásként nehezedett.

Az élelmiszerek ára rohamosan emelkedett, a drágaság nőttön nőtt s a megélhetési viszonyok érzékeny zavart okoztak a háztartásban. A kormány, a főváros és maga a társadalom is többféle módon törekedtek e súlyos helyzet enyhítésére, s ha ezen törekvéseikben minden várakozást nem is tudtak kielégíteni, azt senki sem tagadhatja, hogy intézkedéseikkel lényegesen hozzájárultak ahhoz, hogy a közönség a legválságosabb időszakban a háztartási nehézségeken magát átküzdötte.

Már többször kifejezést adtunk annak tavalys, az idén is, hogy a veteményekben és zöldségművekben beállott hiány és az ennek folytán bekövetkezett drágaság aggályt egyáltalában nem okozhat, mert a legközelebbi esztendő jó termése azt pótolhatja. Ámde a takarmányhiány következtében az állatállományban szenvedett óriási károsodás hatása még több esztendőn át lesz érezhető.

Ezt sínyli a mai húspiacz és pedig nemcsak Budapesten, hanem egész Közép-Európában.

Németországban a húshiány fenyegeti a népet. Bécsben a húsarak folytonosan emelkednek és Budapesten is drágán kell a húst megfizetni.

A budapesti szarvasmarhavásáron az élő marha ára szilárdul tartja magát és éppen ennél fogva a felhajtások jelentékenyek. Oka ennek az, mert e vásárról fedezik a vidéki és az ausztriai, sőt a németországi szükségletnek is jelentékeny részét. Így például a f. évi augusztus 17-iki vásárra felhajtott 1342 magyar, 3185 szerb, összesen 4527 drb nagy vágómarhából a helybeli fogyasztásra eladtak 1649, a vidékre 1347, Ausztriában 1461 és Németországba 70 drbot.

A f. évi augusztus 24-én megtartott vásárra felhajtott 1535 drb magyar, 2890 drb szerb, összesen 4425 drb nagy vágómarhából a helybeli fogyasztásra eladtak 1361, a vidékre 1400, a külföldre 1642 drbot és eladatlanul maradt 22 drb.

A külföldiekén kívül a vidékről is ide tódulnak a vevők, mert a budapesti piaczon nemcsak az árban, de minőségben is jobb állatokat tudnak vásárolni. De éppen ebben van a budapesti szarvasmarhavásár fölénye is. Ez által vált a budapesti piac az állatkereskedelem gócpontjává és ez a biztosítéka annak, hogy Budapesten húshiány beállni nem fog.

Ezeket az előnyöket felettébb meg kell becsülnünk és szorgos óvatossággal kötelességünk vigyázni arra, hogy pillanatnyi hátrányok miatt ennek a vásárnak jellegét ki ne forgassuk és az állatkereskedelemnek, valamint a főváros közéletmezésének ezen alapintézményét meg ne bénítsuk s ezzel közéletmezésünket válságos helyzetbe ne sodorjuk.

Éppen ezekre való tekintettel, semmi sem áll fölünk annyira messze, mint az olyan intézkedések, amelyek a kivitel korlátozására vezethetnének, mert az ilyen intézkedések nemcsak a fővárost, hanem az országot is károsítanák!

Ezen álláspontunk bizonyítása okából csak egy körülményre utalunk. Ha a budapesti szarvasmarhavásárról a kivitel eltűnő, akkor az egész országot keresztül-kasul bejárják az ügynökök és az állatokat a vidéki vásárokon vagy az egyes gazdaságokban szednék össze. Ezek az állatok elkerülnék a budapesti piacot, s a felhajtandó állatokban beálló csökkenés a minőség hanyatlását és az élő marha árának emelkedését eredményezné.

Amennyiben pedig a Szerbiával kötött állategészségügyi egyezmény szerint a Szerbiából származó állatok csak akkor vihetők tovább, ha a budapesti főállatvásáron a veszteglést kitöltötték, a szerbiai állatok átvitelének, illetőleg kivitelének korlátozása igen könnyen arra vezethető, hogy az élőállatok helyett a húst küldenek el Szerbiából, amint ezt a sertésekkel meg is tesszük. Az ilyen húsküldemények megint elkerülnék a fővárosi piacot, hacsak azt az ár nem fizetjük meg érte, amit más piaczon elérni tud.

A belföldi piacot mindig az a piac szabályozza, ahonnan már se állattal, se hússal tovább menni nem lehet.

Ez a piac mutatja meg az értékesítés legmagasabb fokát, amely mindaddig vonzani fog, amíg haszonnal kecsegtet. Ha pedig ez elé mesterséges korlátokat állítunk, akkor a tenyésztés fog megcsökkenni, ami végső eredményében az élelmezést drágítja meg.

A kivitel folytán elérhető magas árak emeltyűi a termelésnek és leghatalmasabb rügi a versenynak, amely utóbbi szorítja le ismét a túlszágazott árakat.

Az ilyképen alakuló árakhoz kénytelenek alkalmazkodni a húskereskedők, a mészárosok és a hentések.

Meggyőző képet nyerünk erről, ha a budapesti és a bécsi élő állatok árait összehasonlítjuk. Így pl. az 1905. évi augusztus hó 21-iki bécsi vásáron és az 1905. évi augusztus hó 24-iki budapesti vásáron történt vágómarha eladási árak a darabszám és ennek százalékaránya szerint, tekintettel az árak magasságára, a következők voltak:

Az elért árak szerint koronától — koronáig 100 kg.-ként	1905. augusztus			
	21-iki bécsi vásáron		24-iki budapesti vásáron	
	történt tényleges eladások			
	darab	megfelel százalék- nak	darab	megfelel százalék- nak
Lábon elkelt	131	2.76	750	16.00
50- K-ig	213	4.40	111	2.51
51- K-tól 60- "	1.049	22.18	1.167	26.29
61- " 65- "	365	7.70	997	22.46
66- " 70- "	676	14.20	896	20.21
71- " 75- "	502	10.50	220	4.96
76- " 80- "	339	7.16	164	3.70
81- " 85- "	307	6.48	86	1.93
86- " 94- "	711	14.07	46	1.04
95- " 98- "	448	9.45	—	—
összesen . . .	4.741	100%	4.437	100%

Ha tárgyilagos álláspontból vizsgáljuk a húsnak jelenlegi árát, úgy nem lehet tagadni, hogy azok a mai napig az élő állat árával párhuzamosan emelkedtek.

De ez mutatja meg egyszersmind az utat is, amelyen a nehézségek enyhítő eszközeit keresnünk kell.

Ezek az eszközök pedig: a lóközvághóhid megépítése, a szarvasmarha konzumvásár megnyitása és különösen a húsiparnak nagymészárosossággá és nagyhentességgé való kifejlesztése.

Lehetne ugyan még szó az állatkereskedelmi szervezet némely intézményes részének megváltoztatásáról, ezt azonban ezidőszent a fennálló jogok miatt tenni nem lehet, de lényeges hatással lesz arra a szarvasmarha konzumvásári rendtartása is.

Tekintve azonban, hogy az előbb említett eszközök azonnal igénybe nem vehetők, vagy legalább is csak később lehetnek sikeresek: ennél fogva az ügyosztály a drágaság enyhítésére oly javaslatokat tesz, amelyek azonnal életbeléptethetők és közvetlen hatásúak.

Ezeknek a javaslatoknak előterjesztésénél különösen figyelembe kellett venni, hogy azok gyakorlatilag végrehajthatók legyenek és az azok által elérhető előnyöket a társadalom különböző vagyoni képességű, sőt a szegényebb népei is igénybe vehessék.

Az előterjesztendő javaslatok kétfélék: az egyik részük a húsbehozatalt kívánja lehetővé tenni, a másik részük pedig újabb élelmi czikkeket kíván biztosítani.

Ami az elsőt illeti, ebben a legnagyobb óvatossággal kell eljárni, nehogy a közvetlen haszonnál későbbben nemzedékeken át pótolhatatlan károk származzanak.

Budapest lakosságának közegészségi viszonyai az utóbbi időkben létesített köz- és állategészségügyi, valamint közlekedési intézményei folytán rendkívüli módon megjavultak. A lakosságnak mindenekfelett ezt az elsőrendű érdekét féltve kell megőrizni, s csakis a kényszerítő helyzet nyomása alatt lehet olyan intézkedéseket tenni, amelyek az egészségi állapot megőrzésére szolgáló biztosítékok korlátjait átlépik. Ilyen biztosíték volt mindig az, hogy a hatóság a húsbehozatalt lehetőleg korlátozza.

Határozottan vészes hiba volna, ha a húsbehozatalt korlátok közé nem szorítanók, viszont azonban olyan föltételeket sem köthetünk ki, amelyek azt már eleve lehetetlenné teszik.

Már többször tétettek kísérletek a húsbehozatal fokozására, érezhető hatással azonban azt elérni nem sikerült.

Különösen nagy nehézségei a húsbehozatalnak az egészségi vizsgálatokkal járó zaklató kezelés, hogy nincsenek alkalmas vasúti kocsik; a húst súlyosan terhelik a vágó- és vásárdíjak, valamint a fogyasztási adó.

Ha ezeken a nehézségeken ideiglenesen enyhítünk, akkor reményünk lehet arra, hogy a húsbehozatal mérsékelni fogja a húsdrágaságot.

Ami pedig az újabb élelmi czikkeket biztosítását illeti, erre nézve alábbi javaslatunk az, hogy addig is, amíg a lóközvágóhid megépül, a főváros maga házilagosan vágassa a lovakat és docsassa eladásra a lóhúst, valamint az abból készíthető hentesárúkat.

Továbbá ugyancsak a helyben fogyasztásra kerülő vágómarhák számának növelése céljából, tekintve, hogy a főváros a konzumvásárt létesíti, lépéseket kellene tenni az iránt, hogy a romániai határozat megszüntessék.

Mindezekre való tekintettel a közgazdasági és közlekedési ügyosztály tisztelettel kéri a tekintetes Tanácsot, miszerint az alábbi javaslatokhoz hozzájárulni és azokat pártolón a t. Közgyűlés elé terjeszteni méltóztatassék.

A Budapest fővárosi közvágóhidról és marhavásárról szóló szabályrendeletnek az 1887. december 21-én 1042. sz. a. kelt közgyűlési határozattal bővített 10. §-a szerint marha-, borjú-, juh- és bárányhús nem eladás céljából magánosok részére legfeljebb 10 kilogrammnyi mennyiségben postán; továbbá, amennyiben podgyász vagy gyorsárúként szállítatik, vasúton mindenkor a fogyasztási adón kívül vágó- és egyszersmind vásárdíj fejében kilogrammonként 4 fillér lefizetése mellett behozható.

Az 1891. évi február 4-én 159. sz. a. kelt közgyűlési határozat a vágó- és vásárdíjat kilogrammonként 2 fillérre szállította le.

A székesfővárosi sertésvásár és sertésközvágóhid életbeléptetése tárgyában 619. kgy. sz. a. alkotott szabályrendelet 10. §-ának c) pontja szerint, a magánosok részére nem eladás céljára és ugyanazon címzett részére egyidőben 10 kgr.-ot meg nem haladó mennyiségben a postán vagy amennyiben podgyásként, vagy mint gyorsárú szállítatik, a vasúton vagy gőzhajón érkező friss sertéshús behozható.

Ezen szabályrendelet 13. §-ának utolsó bekezdése szerint vásárdíj fejében kgrkint 2 fillér és 19. §. 7. bekezdése szerint vágódíj fejében kgrkint ugyancsak 2 fillér, vagyis összesen 4 fillér fizetendő.

Ezen rendelkezéseket ideiglenesen ki kell egészíteni.

Ezen ideiglenes rendelkezések hatályát olyan időszakra kell szorítani, amikor a hőmérséki viszonyok, a beálló hidegebb évszak maga is közegészségi biztosítékokat nyújt. Ez az időszak október 1-től márczius végéig terjedhetne.

További közegészségi biztosíték az is, hogy a húst egészségi igazolványok nélkül csakis 10 kgrig lehet behozni, annyit, amennyit egy nagyobb család maga rövidebb időn belül elfogyasztani tud. A fennálló törvényes rendelkezések szerint az állat levágás előtt vagy után az állatorvos, vagy vágatási biztos által megvizsgálandó és itt csak arról van szó, hogy arról a hatóság, vagy a hatósági állatorvos részéről külön egészségi igazolványt állítassék ki. De e súlymenyiség biztosítéka egyszersmind annak is, hogy nagyobb visszaéléseket nem követhetnek el, mert az ismét eladók az ily kicsiny mennyiségre darabolt húsokat értékesíteni nem tudják. Nagyon természetesen ezt korlátozza az is, ami különben a fogyasztásnak előnyére válik, hogy a küldemények a megállapított súlyig különféle húsokból és húsnemekből állíthatók össze.

Ezeknek figyelembe vételével mondja ki a t. Közgyűlés, hogy 1905. évi október hó elsejétől kezdve 1906. márczius végéig:

1. Az 5 kgrmos postacsomagokban érkező húsküldeményekhez egészségi igazolvány nem szükséges és az ily csomagokban érkező hús után a főváros sem vágó-, sem vásári díjat nem szed. Egyalkalommal írjon fel t. Közgyűlés a pénzügyminiszter úrhoz, hogy az ilyen küldemények után a fogyasztási adót szintén engedje el.

2. Az 5 kgrmon felül, de 10 kgrt meg nem haladó húsküldemények úgy, mint eddig, szintén behozhatók, egészségi igazolvány nem kívánatik, és mondja ki a t. Közgyűlés, hogy az 1891. évi február 4-én 159. sz. a. hozott határozatát, melyben a vágó- és vásári díjat 4 fillérről 2 fillérre szállította le, kiterjeszti a sertéshúsról is, illetőleg azt ebben az összegben állapítja meg. Az érvényben levő fogyasztási adó megfizetendő.

3. Engedje meg a t. Közgyűlés, hogy magánosok nem eladás céljából egyszerre egy egész süldőt (50 kgr.) vagy egy fél sertést behozhassanak a jelenleg érvényben levő vágó- és vásárdíjak, nemkülönböztve a fogyasztási adók lefizetése mellett.

A behozatal csakis a vámvonalaknál és a központi vásárcsarnok húsvizsgáló állomásán keresztül történhetik.

A közgyűlés írjon föl a kereskedelemügyi miniszter úrhoz, hogy erre a célra, valamint a 10 kgrs küldemények behozatalára magánosok is igénybe vehessék a központi vásárcsarnok vasútját.

4. Határozza el a t. Közgyűlés, hogy a lóvágatást és kimérést a főváros maga végezteti. A lovakat ideiglenesen a sertésközvágóhídon vágják le, ugyanott készítik lóhúsból a hentesárúkat, s a húst, valamint a hentesárúkat a főváros a maga alkalmazottaival árusítja a húspároló mellett levő hatósági hússzékekben és ha szükséges lesz, a tanács kijelölése szerint más helyeken is. A lovakat a sertésközvágóhídi intéző, a vásárigazgató és a tanács által arra a törvényhatósági bizottsági tagok közül felkérendő két biz. tag közbenjöttével vásárolja. Az egész üzemet a sertésközvágóhídi intéző vezeti. Az üzletnél szükséges személyzetet a tanács alkalmazza és ugyancsak a tanács állapítja meg az alkalmazandó személyzet illetményeit. Határozza el a tisztelt Közgyűlés, hogy a házilagos lóhús kimérése céljára, forgó tőkére és felszerelésre 10.000 koronát szavaz meg ezt a tanács rendelkezésére bocsátja és utasítja a tanácsot, hogy ezen összeg fedezetét a legközelebbi közgyűlésnek mutassa ki.

A lóhús után fogyasztási adó nem jár; határozza el a t. Közgyűlés, hogy a vágó-díjakat az önkezelésben számításba nem veszi. A lóhús és a belőle készített hentesárú a próbavágás eredménye szerint az önköltségen árusítandók.

5. Tekintve, hogy a főváros konzumvásárát berendezi és evvel azon veszély, mely az állategészségügyi érdekeket fenyegette, megszűnik s nincs ok már arra, hogy a balkán-államok állatjait továbbra is kitiltsuk: ennél fogva írjon föl a t. Közgyűlés a földművelésügyi m. kir. miniszter úrhoz, hogy tegyen intézkedéseket a romániai határozat megnyitására nézve.

6. A t. Közgyűlés 1903. évi január 21-én 110. sz. a. hozott határozatában a sertésvásár és sertésközvágóhid tárgyában alkotott szabályrendelet 10. §-át a következő rendelkezéssel bővítette ki:

h) Budapesten lakó vidéki birtokos magánosok részére saját házi szükségletükre vidéki gazdaságukban leölt sertések a díjak lefizetése mellett, amennyiben az illetékes főváros kerületi elöljáróság a behozatalra az engedélyt megadta, amire nézve az ezen szabályrendelet 7. §-ának 2., 3. és 4. bekezdésében foglalt határozatok mérvadóak.

Ezen kiegészítésben leölt sertések tehát, évenként legfeljebb 3 drb mennyiségben (szabályrendelet 7. §. 1. bekezdés) a fővárosba behozhatók.

Méltóztassék a tekintetes Tanácsnak ezen közgyűlési határozatot közhírré tenni.

Végül a közgazdasági és közlelmezési ügyosztály tisztelettel bejelenti, hogy a nagyvágó szervezésére a tárgyalásokat sürgősen foganatba veszi, mert meg van győződve arról, hogy a jól szervezett nagyvágó, ha a közszállításokat is biztosíthatja magának, hozzá fog járulni a hús árának csökkentéséhez, az nagyobb kockázat nélkül fölláthatja a hatósági hússzékeket s mindezek mellett még a mészárosok és hentesek helyzetén is segíthet, mert ha azok az ismételésre bevásárlói lesznek, mint húskereskedők felmenthetik magukat az élő állatok bevásárlásával és a nehezen értékesíthető melléktermékek értékesítésével járó kockázat nehézségei alól.

A közgyűlés a közgazdasági és közlelmezési ügyosztály, bizottmány és a tanácsnak a húsdrágaság kérdésében tett előterjesztésére elhatározta, hogy 1905. évi október hó 1-től kezdve 1906. évi márczius hó végéig terjedőleg:

1. 5 kgros csomagokban érkező húsküldeményekhez egészségi igazolvány nem szükséges és az ily csomagokban érkező hús után a főváros sem vágó-, sem vásári díjat nem szed. Egyalkalommal felír a közgyűlés a pénzügyminiszter úrhoz, hogy az ilyen küldemények után a fogyasztási adót szintén elengedni méltóztassék.

Ezen kedvezmények azonban nemcsak a postán szállított u. n. postacsomagokra, hanem az 5 kgrot meg nem haladó mindennemű csomagra, illetve behozott húsról értendők.

2. Az 5 kgon felüli, de 10 kgrot meg nem haladó húsküldemények úgy, mint eddig, szintén behozhatók, egészségi igazolvány nem kívántatik, a vágó- és vásárdíj pedig az 1891. évi február hó 4-én 159. sz. a. kelt közgyűlési határozat kiterjesztéseképen a sertéshúsról nézve is 4 fillérről 2 fillérré szállítatik le, illetőleg kgként 2 fillérben állapítatik meg.

Az érvényben levő fogyasztási adó megfizetendő.

3. A sertésvásár és sertésközvágóhid életbeléptetése tárgyában 610/902. kg. sz. a. alkotott szabályrendelet 10. §-a II. részének kiegészítéseképen a közgyűlés megengedi, hogy magánosok nem eladás céljából egyszerre egy egész süldőt 50 kg. súlyig, vagy egy fél sertést behozhassanak a jelenleg érvényben levő vágó- és vásárdíjak, nemkülönben a fogyasztási adók befizetése mellett.

A behozatal csakis a vámvonalaknál és a központi vásárcsarnok húsvizsgáló állomásán keresztül történhetik.

Ez okból a közgyűlés egyidejűleg felír a kereskedelemügyi miniszter úrhoz, hogy engedje meg, hogy erre a célra, valamint a 10 kgros küldemények behozatalára magánosok is igénybe vehessék a központi vásárcsarnok vasútiútját.

4. A közgyűlés elhatározta, hogy addig is, amíg a lóközvághíd felépül, a lóvágatást és a lóhús kimérését az egész főváros területére nézve hatósági kezelésben a főváros maga végezteti.

A lovak ideiglenesen a sertésközvágóhídon, e célra külön kijelölt helyen vágassanak le, a lóhúsból ugyanott készítendők a hentesárúk is, s a húst, valamint a hentesárúkat a főváros alkalmazottjai árúsítják a marhaközvágó-

hídi húspároló mellett levő hatósági hússzékekben, s amennyiben szükséges, a tanács kijelölése szerint más helyeken is.

A lovakat a sertésközvágóhídi intéző, a vásárigazgató és a tanács által arra a törvényhatósági bizottsági tagok közül felkérendő két szakértő bizottsági tag közbenjöttével vásárolja.

Az egész üzemet a sertésközvágóhídi intéző vezeti.

Az üzletnél szükséges személyzetet a tanács alkalmazza és ugyancsak a tanács állapítja meg az alkalmazandó személyzet illetményeit.

A házilag lóhúskimérés céljára, forgó tőkére és felszerelésre a közgyűlés 10.000 koronát engedélyez s azt a tanács rendelkezésére bocsátja, egyben utasítja a tanácsot, hogy ezen összeg fedezetére nézve a legközelebbi rendes közgyűlésnek tegyen előterjesztést.

A közgyűlés elhatározta, hogy a vágódíjakat az önkezelésben számításba nem veszi. A lóhús és a belőle készített hentesárúk a próbavágás eredménye szerint az önköltségen árusítandók.

5. Minthogy a főváros rendszeres szarvasmarha konzumvásárt létesít és ezáltal azon veszély, mely az állategészségügyi érdekeket fenyegette, megszűnik, úgy, hogy már nincsen indok arra, hogy a Balkán-államok állatai a főváros piacáról kiltitva legyenek, — ennélfogva a közgyűlés felír a földmivélsügyi miniszter úrhoz, hogy a romániai határzárnak a fővárosi konzumvásárral szemben való mielőbbi megnyitására az intézkedéseket megtenni méltóztassék.

6. Az 1903. évi január hó 21-én 110. sz. a. hozott közgyűlési határozat, mely szerint Budapesten lakó vidéki birtokos magánosok, vidéki gazdaságukban nevelt és leölt sertéseik közül évenként három darabot saját háziszükségletük céljára az illetékes kerületi elüljáró engedélyével és a fennálló hatósági díjak és fogyasztási adók lefizetése mellett a fővárosba behozhatnak, a tanács által szélesebb körben közölteendő.

7. Utasítatik a tanács, hogy a vásárcsarnok-szabályrendeletnek, jelesen a hatósági közvetítőkre vonatkozó azon rendelkezésének, mely szerint a hatósági közvetítők saját számlára üzletet nem gyakorolhatnak, szigorú végrehajtása iránt intézkedjék.

8. A közgyűlés elhatározta, hogy próbaképen ideiglenesen legfeljebb két hónapra három hatósági hússzéket állít fel; az állatokat a főváros vásárolja és vágatja, a húst maga árúsíttatja s a melléktermékek értékesítéséről is a főváros gondoskodik.

A hatósági székekben csak az olcsóbb húsfélék árusítandók, a drágább húsfélék ismételés végett mészárosok, illetve hentesek részére adandók el.

Az árusítás önköltségen és legfeljebb egy kgnyi mennyiségben történjék.

Ha azonban az önköltségen való húskimérés mellett a hús a helybeli kicsinybeni piaci áraknál olcsóbban nem volna adható, akkor a hatósági hússzékek bezárandók.

A hatósági hússzékek felállítására a közgyűlés forgótőkének és befektetésekre 50.000 koronát előlegként megszavaz, utasítván egyidejűleg a tanács, hogy ezen összeg fedezete iránt a legközelebbi rendes közgyűlésnek tegyen előterjesztést.

9. Szalay Mihály dr. bizottsági tag úr indítványára a közgyűlés utasítja a tanácsot, hogy kérje meg a magyar államvasutakat, hogy kisebb húsküldemények és csomagok szállítására alkalmas hűtő-kocsikat is bocsásson forgalomba.

10. A közgyűlés utasítja a tanácsot, hogy a hatósági lóvágatást és illetve lóhús kimérést 1905. évi október hó 1-én kezdje meg.

11. A közgyűlés a főváros által a közlekedés érdekében már régebben a kormányhoz, illetőleg a szakminiszter urakhoz intézett felterjesztéseket megsűrgeti, nevezetesen pedig a központi vásárcsarnok és általában vasúti tarifáknak a főváros felé irányuló forgalom javára való szabályozása kérdésében tett felterjesztést, a ferencvárosi és a kőbányai sertésvásárokon fennálló vásári szokványkülönbségek megszüntetése, a könnyebb és nehezebb marhákra nézve külön fogyasztási adótételek megállapítása, a vadhús fogyasztási adója tárgyában intézett felterjesztéseket.

12. A közgyűlés felterjesztést intéz a földművelésügyi miniszter úrhoz, hogy a borjú és növendékmarháknak az országból való kivitelét egy esztendőre betiltani méltóztassék.

13. A közgyűlés felhívja a tanácsot, hogy egy halcsarnok felállításának és általában a tengeri halimport fejlesztésének kérdését vegye fontolóra s arról annakidején tegyen előterjesztést.

14. Székács Antal bizottsági tag indítványára a közgyűlés elrendeli, hogy a törvényhatósági bizottság tagjai köréből kiküldendő bizottság tartson a vásárpénztár egész ügyvitele tekintetében szigorú vizsgálatot s annak eredményéről tegyen egy hónapon belül a közgyűlésnek jelentést.

15. Utasítatik a tanács, hogy sürgősen tegye meg a szükséges előkészítő lépéseket, egy oly vállalat megteremtése dolgában, amely eselleg a főváros anyagi részvétele mellett a nagymészárosággal, esetleg hizlalással is a főváros közlekedése érdekeinek kellő megvédése mellett üzletszerűen foglalkozék.

Egyben előterjesztés teendő aziránt is, hogy a nagymészároság miképen volna megteremthető hatósági kezelésben.

16. Nevezett bizottsági tag úrnak az iránti indítványa, hogy mily feltételek mellett és mily legcsekélyebb befektetéssel lehetne a húsvásárt a közvágóhídra áthelyezni, tárgyalás és jelentéstétel végett a tanácsnak adatik ki.

17. Földes Árpád dr. bizottsági tag indítványára a közgyűlés utasítja a tanácsot, hogy tekintettel arra, miszerint a vásárpénztárral fennálló szerződés két év múlva lejár, a vásárpénztárnak községi üzembe való átvétele tárgyában tegyen a közgyűlésnek előterjesztést.

18. Bittner János bizottsági tagnak a sertésközvágóhídi szállásdíjak eltörlése, illetve a szállásdíj kétszeres fizetésének megszüntetése, nemkülönben

19. a Horvátországból és Boszniából küldött vágott sertéseknek nagyban való eladása végett a sertésközvágóhídra való irányítása iránt tett indítványai tárgyalás és jelentéstétel végett a tanácsnak adatnak ki.

A közgyűlés határozatához képest a tanács a hatósági marha- és sertéshúszékeket, valamint a községi lóhúsüzemet sürgősen berendezvén, azokat 1905. évi október hó 1-ével a mellékelt hirdeteménnyel léptette életbe.

HIRDETMÉNY.

Budapest székesfőváros közönsége a hús drágasága miatt s a hússal való ételmezés megkönnyítése végett törvényhatósági bizottságának f. é. szeptember hó 1-én tartott közgyűléséből 1056. sz. a. kelt határozatával ideiglenesen két hónap tartamára

KÖZSÉGI HÚSSZÉKEK

felállítását határozta el.

A tanács a községi hússzékeket 1905. évi október 1-én nyitja meg.

A székesfőváros törvényhatósági bizottsága továbbá 1904. évi május hó 18-án tartott közgyűléséből 635. szám alatt kelt s a m. kir. belügyminiszter úr által 1905. évi február hó 11-én 113.489/II—b. 1904. sz.

alatt jóváhagyott határozatával a szegényebb néposztály ételmezése érdekében a köz-
lőhús
fogyasztásra alkalmas húsfélék szaporítása végett a
emberi táplálékul való kimérését s e célra hatósági kezelésben álló lóközvághóhid felépítését is elhatározta, úgy, hogy a lóközvághó-
hid, illetve a lóhúskimérés életbeléptetése napjával lovat emberi táplálékul való kimérés céljából, vagy más célra kizárólag
és általánosan kötelező kényszer mellett csakis a főváros által létesített lóközvághóhidon szabad levágni.

Továbbá a m. kir. belügyminiszter úr f. é. szeptember 17-én 94.291/II—b. 1905. sz. a. kelt leiratával jóváhagyta a
törvényhatósági bizottság közgyűlésének f. é. szeptember 1-én 1056. sz. a. hozott ama határozatát, hogy a lóhúskimérést az
egész főváros területére nézve községi (hatósági) kezelésben maga a főváros végezteti.

A tanács ezen rendelkezéséhez képest ezennel közhírré teszi, hogy a lóhús-kimérést és a lóhúsból való hentesárúk
eladását, mely utóbbiakat a főváros községi kezelésben maga állíttatja elő és a községi hússzékekben a lóhússal együtt hozza
forgalomba, ugyancsak 1905. október 1-én lépteti életbe a községi hússzékekben.

A tanács köztudomásra adja, hogy a fentebb hivatkozott rendelkezésekből kifolyólag másoknak mint a fővárosnak
lovat emberi táplálékul vagy más célra levágni vagy lóhúsból való húskészítményeket készíteni és forgalomba hozni nem szabad.

Aki e rendelkezés ellen vét, az az 1879: XL. t.-cz. 104. §. s illetve az 1888: VII. t.-cz. 151. §. értelmében büntetettik.

Minden egyes hússzékekben

marha-, sertés- és lóhús

külön-külön, a lóhús azonfelül a többtől el is különítve, önköltségi áron méretik ki. A sertéshússal együtt sertézsír, a lóhússal
együtt pedig lóhúskészítmények (hentesárúk) is adatnak el.

Községi hússzékek a következő helyeken állíttatnak fel:

1. A 3. kerületi Fő-téren a volt katonai rukaraktár épületében, ahol jelenleg a 3. ker. elüljáróság is van;
2. A 6. kerületi Ferdinánd-tér és Váci-út sarkán a szükséglakások mellett levő egyik munkásfoglalkoztató helyiségben;
3. A 9. kerületi Közvághóhid-utczában az ott már meglévő hússzék-épületben.

Az árusítás hétköznapokon reggel 8 órától déli 12 óráig, délután 4 órától 7 óráig, ünnep- és vasárnapokon reggel
7 órától déli 10 óráig tart.

A vevők egyenkint és egy napon 1 kgrnál több húst, sertézsírt vagy lóhúsból való hentesárút nem kaphatnak,
azonban 1 kgr. bármiféle húshoz még azonfelül legfeljebb fél kgr. lóhúsból való hentesárú is kapható.

A lóhúsból való hentesárúknak felismerése céljából a tormáskolbász (virslis) nem páronkint, hanem egyes darabokban
hozatik forgalomba; a többi lóhúskészítmények külsején pedig könnyen felismerhető **LÓHÚS** jelezésű hatósági bélyegzővel
van jelezve, hogy az árú lóhúsból készült.

A friss (nyers) lóhúst is felismerhetővé teszi az ezen mineműségét feltüntető hatósági bélyegzés.

A községi hússzékekben vásárolt húst, húskészítményeket, zsírt stb. tovább eladni nem szabad.

Ezen tilalom ellen vétők a fentebb idézett törvényes rendelkezések alapján büntetettnek.

A községi hússzékek árjegyzéke a következő:

Marhahús.				Sertéshús.				Lóhús.			
Mérték-egység	Megnevezés	K	f	Mérték-egység	Megnevezés	K	f	Mérték-egység	Megnevezés	K	f
	Pecsenyehús:								Leves- és pecsenyehús:		
1 kgr.	Vesepecsenye, rostélyos, felsáll	1	80	1 kgr.	Karaj	1	80	1 kgr.	Vesepecsenye, felsáll, hát-szín, rostélyos, fehér-pecsenye s egyéb leves-húsok	—	80
	I. oszt. leveshús:			1 kgr.	Czomb, lapoczká, tarja	1	60	1 kgr.	Máj, vese, velő	—	30
1 kgr.	Fartó, hátszín, vastag-lapoczká	1	52	1 kgr.	Oldalos, vagdalt hús	1	40	1 kgr.	Levescsont	—	30
	II. oszt. leveshús:			1 kgr.	Fej, láb, zsiger farok, vese, velő, lép	—	60		Kolbászárúk:		
1 kgr.	Tarja, kereszttarja, vékony hátszín, szakadt felsáll, nyelv, rekeszhús és gulyáshús	1	36	1 kgr.	Háj	1	60	1 db	Tormáskolbász, debreczeni kolbász, vöröskolbász (szafaládé), fehér kolbász	—	04
	III. oszt. leveshús:			1 kgr.	Zsír	1	60	1 kgr.	Száraz kolbász	—	80
1 kgr.	Szegyhús, csontos oldalas, nyakhús, nyaktő, lábszárhús, fejhús, ökörfark, szív, vese	1	12	1 kgr.	Tőpörtő	—	80	1 kgr.	Párisi kolbász, szalámi, koszorúkolbász (krinolin), májas sajt	1	—
								1 kgr.	Lózsír	1	—

Kelt Budapesten, 1905. évi szeptember hó 30-án.

A székesfőváros tanácsa.

A kimérésre megvásárolt összesen 50 drb magyar fajta marhából, amelyek élősúlya összesen 24.970 kgot tett ki s áruk átlagosan 79.6 fillér volt (részletes adatok a 2. sz. kimutatásban vannak), 12 darabbal indult meg az üzem. Azonnal tapasztaltuk, hogy a közönség a fenti árakon ezt a jobb középminőségű állatból való húst — jól lehet az a szakszerű kezelésnél fogva kifogástalan szép és kívánatos külsejű volt, — nem igen vásárolta, különösen nem a pecsenye és I. oszt. húsféléket, hanem inkább csakis a II. és III. oszt. húsféléket. Nehogy tehát a húsok megromoljanak s a már megvásárolt további 38 drb marha is a főváros kezén maradjon, másrészt pedig a hússzékek üzemeinek egy- időre még fentartása érdekében javaslatunkra a t. Tanács elrendelte a megmaradt húsonak, valamint a még levágandó volt 38 drb marhából kivágandó s kereslet tárgyát nem képező jobb húsféléknek a Vámos és Brust központi vásárcsarnoki hatósági közvetítő czég útján való értékesítését.

Eközben kísérlet tétellett silányabb minőségű marhák húsának kimérésével s erre a célra harmadrendű szerb marhák vásároltattak.

Az új ár-megállapítás céljából levágott 4 drb szerb marha próbakivágásánál kitűnt, hogy nemcsak a húsarakat lehet olcsóbban megállapítani, hanem a silányabb szerb marha a gazdaságos értékesítésre is alkalmasabb. (Ezen 4 drb szerb marha levágásakor szerzett részletes eredmények a 3. sz. kimutatásban vannak.)

A próbaképen levágott szerb marhákra történt számítások alapján a marhahúsok árait a következőleg állapítottuk meg:

Pecsenyhúsok	1 K 60 f
I. oszt. leveshúsok	1 „ 36 „
II. „ „	1 „ 24 „
III. „ „	1 „ — „
A levescsont, máj és lép ára	
változatlanul maradt	— „ 30 „

A szerb marhahús árusítása október 8-án vette kezdetét. A közönség a szerb marhából már inkább vásárolta a pecsenye- és I. oszt. leveshúsféléket is, a II. oszt. különösen pedig az I. koronás III. oszt. leveshús kereslete pedig rövidesen fellendült, azonban az sem volt tartós, mert már a következő hónapban, különösen annak második felében a forgalom láthatólag megcsappant, november végefelé pedig annyira csökkent, hogy a hússzékek fentartása czéltalanná vált, úgy, hogy a felügyelő-bizottság javaslatára a hússzékekben a marha- és sertéshús kimérést, tekintve, hogy a sertéshúsforgalom sem volt kielégítő, a t. Tanács két havi fennállás után 1905. deczember 7-én megszüntette.

Elő szerb marha és pedig 42.625 kgr. összélsúlyban, átlagosan kgr.-kint 52.2 fillér áron 132 drb. s azonkívül alkalmi vételben 430 K-ért 2 drb. magyar marha húsa vásároltatótt meg.

(A szerb marhák beszerzésének részletes ár- és súlyadatai a 4. sz. kimutatásban vannak.)

Ami már most a marhahús kiméresi üzem pénzübeli eredményét illeti, erre nézve a következőket van szerencsénk jelenteni.

A közgyűlés által a hússzéki üzemre engedélyezett 50.000 K-ból 40.000 K-át fordítottunk a marhahús és 10.000 K-ot a sertéshús kiméresi üzemre.

A marhahús kiméresi üzem végeredményében 1542 K 92 f vesztességgel zárult, amennyiben a magyar marhák értékesítésénél 2.540 K bevételi kevesblet, a szerb marhák értékesítésénél ellenben 997 K 92 f bevételi többlet éretett el s így végeredményben a marhahús kiméresi számláján 1542 K 92 f bevételi kevesblet mutatkozik.

Nevezetesen a marhahús-számlán

Összes tényleges bevétele kitett	44.472 K 66 f-t
Összes kiadása kitett	46.015 „ 58 „
Külfölgezet mint kiadási többlet	1.542 K 92 f

A magyar marhák értékesítésére vonatkozó részletes adatok az 5. számú, a szerb marhák értékesítésére vonatkozó pedig a 6. számú kimutatásban vannak.

A községi marha- és sertéshúskimérés eredménye tárgyában a felügyelő bizottság a következőkben számolt be:

A főváros törvényhatósági bizottságának közgyűlése 1905. évi szeptember 1-én 1056. kgy. sz. alatt a húsdrágaság kérdésében hozott határozatával a húsdrágaságnak különösen a szegényebb néposztályok körében való enyhítése végett ideiglenesen két hónap tartamára próbaképpen a főváros saját kezelésében álló hússzékek felállítását rendelte.

Ezen közgyűlési határozat végrehajtásáról és a közbiztonsági és állatvadászi igazgatóság által szolgáltatott adatok alapján az 50.000 korona elszámolásáról a következőket jelentjük.

A három hússzék a 3., 6. és 9. kerületekben állított fel és pedig a 3. kerületi főtéren, a volt katonai ruharaktár épületében, a 6. ker. Ferdinánd-tér és Váci-út sarkán a szükséglakások mellett levő egyik munkásfoglalkoztató helyiségben s a 9. ker. Közbiztonsági-utczában az ott már meglévő hússzékben, ahol a párolt húst kimérik.

A hússzékek elhelyezésénél irányadó szempontok voltak: a szegényebb néposztályok lakhely viszonyai, a könnyen való hozzáférhetőség és az a körülmény, hogy költségkimelés végett lehetőleg a főváros vagy esetleg más hatóság kezelése alatt álló épületben történjen az elhelyezés.

A hússzékek berendezése és felszerelése a tisztasági és közegészségi szempontok kötelezőszerű megtartása mellett takarékosan és egyszerűséggel történt. Ezért a közbiztonsági igazgatóság szakértő tagjainak közreműködése s a tan. VIII. ügyosztály felügyelete mellett nem új, hanem már használt, de megfelelő üzletfelszerelési tárgyakat és eszközöket vásárolt.

A hússzékek 1905. október 1-én nyitak meg s az azok használatára vonatkozó szabályokat a t. Tanács hirdetmény útján tette közzé.

A hirdetményben foglalt fontosabb rendelkezések közül, amelyek az esetleges visszaélések megakadályozását célozták, kiemeljük hogy a vevők egyenként és egy napon 1 kg-nál több húst vagy sertészsírt nem kaphatnak, továbbá, hogy a hússzékben vásárolt húst, zsírt tovább eladni nem szabad.

A hússzékek üzemének a felügyeletére a t. Tanács bizottságot küldött ki, amely a tanács VIII. ügyosztály vezetőjének elnöke alatt törv. bizottsági tagokból és az illető fővárosi szakközögekből állott.

A felügyelő-bizottság hatáskörébe tartozott az egész üzem vitele feletti felügyelet és ellenőrzés s minden fontosabb mozzanatánál való közvetlen közreműködés.

Az üzem első és főkiindulási pontja a kimérésre kerülő húsfélék árának megállapítása volt, különös figyelemmel a közgyűlési határozat azon rendelkezésére, hogy a hússzékben csak az olcsóbb húsfélék árusítandók, ellenben a drágább húsfélék ismét-eladás végett mészárosoknak, illetve henteseknek adandók el.

Minthogy a marhahúsok és sertéshúsok árai megállapításánál általában az értékesítésnél más-más szempontokat kellett követni, az alábbiakban külön fogjuk ismertetni a marhahús és külön a sertéshús kimérésénél követett eljárást.

A) A marhahús kimérés.

Mindjárt a marhahús árai megállapításánál kitűnt, hogy a közgyűlés rendelkezésének eleget tenni nem lehet, mert abban az esetben, ha csakis az olcsóbb húsféléket árusítjuk, az üzem már előreláthatólag jelentékeny veszteséget mutatott, amennyiben nem volt lehetséges még csak az önköltségi üzemkiadásokat sem úgy elosztani az olcsóbb fajta húson, hogy amellet azok még mindig olcsóknak lettek volna mondhatók.

De még a marha összes húsféléinek számításba vétele sem tette lehetővé, hogy a kimérendő húsok a rendes napi áraknál jelentékenyen olcsóbb áron adathassanak el, aminél-

fogva meg kellett elégedni azzal, hogy a napi árakhoz képest a pecsenyehúsokat csak mintegy 13%-kal, az I. oszt. levesthúsokat mintegy 5%-kal, a II. oszt. levesthúsokat mintegy 11%-kal s a III. oszt. levesthúsokat mintegy 14%-kal lehetett olcsóbban megszabni.

Az árak megállapítása előzetesen levágott négy darab magyar fajta marha húsának számbavételével történt s ezen az alapon a t. Tanács a marhahús árakat javaslatunkra a következőképp állapította meg:

Pecsenyehús (vesepecsenye, rostélyos, felsál) 1 kgrja	1 K 80 f.
I. oszt. levesthús (fartó, hátszin, vastaglapoczká) 1 kgja	1 „ 52 „
II. oszt. levesthús (tarja, kereszttarja, vékony hátszin, szakadt felsál, nyelv, rekesz-hús, gulyáshús) 1 kgja	1 „ 36 „
III. oszt. levesthús (szegyhús, csontos oldalas, nyakhús, nyaktó, lábszárhús, fejhús, ökrfark, szív, vese) 1 kgja	1 „ 12 „
Levescsont, máj és lép 1 kgja	— 30 „

Ezen árak megállapítására próbaképpen levágott négy darab magyar fajta marha középminőségű volt, tehát a jobb fajta húst szolgáltató vágóállat; a kísérlet azért történt ilyenekkel, mert célunk volt a hússzékben nem silány, tehát minőségénél fogva természetesen is olcsó, hanem jobb minőségű húst kimérni és ezáltal arról is meggyőződést szerezni, hogy a középminőségű marha húsánál mennyiben indokolt a napi magas ár? (Ezen négy darab magyar marha levágásakor szerzett részletes vágási eredmények az 1-ső számú kimutatásban vannak felsorolva. A kimutatások a közlemény végén közöltek.)

De még nagyobb volna a kiméresi üzemvesztés, ha számításba vettük volna, amint hogy nem vettük, mert a főváros kezelésében tényleg nem is merült fel: a jövedelmi adót, az üzletfentartással járó egyéb illetékeket és községi közterheket (kivéve a már számításba vett fogyasztási adót és a közbiztonsági és vásári díjakat és illetékeket), továbbá az üzleti bért, a jégbeszerzést nyáron s a létfentartásra szükséges hozadékot, továbbá az üzleti rizikót, az esetleges elkobzásokat, végül, noha a főváros községi kezelésében is felmerültek, az üzletvezetés munkaértékét, a nyomtatványokat, stb. kisebb-nagyobb költségeket, amelyek pedig a mészáros ipar gyakorlásával mind felmerülnek és pontos számítás mellett voltaképpen figyelembe veendőek volnának.

Végül a marhahús kiméresi üzemnél levágott marhákra vonatkozólag készített statisztikai adatokat közlünk és pedig a 7. sz. kimutatásban a próbaképpen levágott 4 db magyar marha húsának osztályozásáról, szétarabolásáról és súlybeli eredményeiről; a 8. sz. kimutatásban a vásárolt 50 db magyar marha élő állapotban való súlyvesztéséről; a 9. sz. kimutatásban a vásárolt 132 db szerb marha megállapított súlyvesztéséről élő állapotban a levágás előtt és a 10. sz. kimutatásban a vásárolt összes vágóállatok elkobzott részeiről.

Megemlítjük még, hogy a hússzékek üzletforgalmi statisztikája szerint a marha és sertés hússzékben 1905. október 1-től 1905. december 7-éig és pedig:

a 3. ker. hússzékben	9.523
a 6. „ „	11.551
a 9. „ „	7.454
Összesen	28.528 vevő vásárolt.

B) A sertéshús kimérés.

A sertéshús kiméresi üzemnél a marhahús üzeméhez hasonló eljárás követett, amennyiben első sorban is a megtartott próbavágások kiszámítási eredményei alapján a kimérendő húsfélék árai állapítottak meg. A sertéshús üzeménél már valamivel olcsóbb árakat lehetett megállapítani, amennyiben a napi árakhoz képest nevezetesen a karaj mintegy 14%-kal, a czomb, lapoczká, tarja mintegy 11%-kal, az oldalas- és a vagdalhús mintegy 10%-kal, a fej, láb, zsigerek, farok, vese, velő, lép mintegy 25%-kal, ellenben

a háj csak mintegy 8%-kal, a zsir mintegy 5%-kal, viszont a töpörtő mintegy 34%-kal olcsóbban volt megállapítható. Javaslatainkra a t. Tanács a következő árjegyzéket állapította meg:

Karaj	1 kgr.	1 K 80 f
Czomb, lapoczka tartja	1 "	1 " 60 "
Oldalas, vagdalthús	1 "	1 " 40 "
Fej, láb, zsiger, farok, vese, velő, lép	1 "	0 " 60 "
Háj	1 "	1 " 60 "
Zsir	1 "	1 " 60 "
Töpörtő	1 "	0 " 80 "

A próbára levágott 10 drb sertés magyar fajta I. minőségű fiatal nehéz sertés volt. Kimérésre összesen 60 drb sertés vásároltatott összesen 10.215 kgr. élő súlyban s kilogrammonként átlag 119.5 fillér áron. (Az idevonatkozó részletesebb adatokat a 11. sz. kimutatás tartalmazza.)

A sertések húsa csekélyebb keresletnek örvendett, minélfogva október 9-én túl vásárlás már nem is történt. Nehezen volt értékesíthető a zsirkészlet is, úgy, hogy a miatt az oldalszalonna nem is olvasztatott ki, hanem beszózott állapotban nagyban adátott el.

A 60 drb sertés vágási eredményeit, viszonyítva az élő súlyhoz a 12. sz. kimutatás tünteti föl.

A levágott sertésekből nyert bélszir és letisztított szalonna minden esetben kiolvasztott és a nyert szinzsir, aljszir és töpörtő a hússzékekben értékesített. Az olvasztás számszerű eredményei a 13. sz. kimutatásban foglaltatnak.

Ellenben a 60 drb sertésből előállított 4185 kgr. oldalszalonna és 172 kgr. kenyérszalonna az intézet hűtőházában beszózott állapotban elraktározott és azután két tételben egy budapesti nagykereskedő cégnek a napi árfojyamon eladatott. Megjegyezzük, hogy az átadások napján a táblaszalonna hivatalos tőzsdei árfojyama a következő volt:

I. 1905. október 7-én a 3 drbos szalonnáé 142—143 K.

II. 1905. október 17-én a 4 drbos szalonnáé 139—140 K métermázsánként.

Az 1905. október 7-én átadott 60 drb oldalszalonna darab átlagsulya 37.7 kgr. (3 drbos), az 1905. október 17-én átadott 60 drb szalonnáé pedig 32.4 kgr. (4 drbos) volt. Az értékesítés részleteredményeiről a 14. sz. kimutatás ad felvilágosítást.

Részben a feldolgozás folyamán, részben a feldolgozás után nyert melléktermékek, u. m. szőr, sörte, bél, stb. az illető szakiparosoknak a napi piaci áron adattak el. Az erre vonatkozó részletes adatok a 15. sz. kimutatásban vannak.

A 3. kerületi hússzékekben október 22-éig, a 6. kerületiben október 27-éig s a 9. kerületiben október 24-éig terjedő idő alatt elárúsított összesen 4786 kgr. árú, 6938 K 30 fillér értékben. Ebből befolyt összesen 6872 K 49 f, úgy, hogy eszerint a bemérési veszteség csak 65 K 81 fillért, vagyis csekély 0.95%-ot tett ki. Az erre vonatkozó részletes adatok az egyes hússzékek és az egyes árúféleségek szerint külön-külön a 16. sz. kimutatásban vannak részletezve.

Ami már most a sertéshús kimérési üzem pénzübeli eredményét illeti, erre nézve a következőket van szerencsénk jelenteni:

A közgyűlés által a hússzéki üzemre megszavazott 50.000 K-ból 10.000 K fordított a sertéshús kimérési üzemre; a többi 40.000 K, mint fentebb már jelentettük volt, a marhahús kimérési üzemre fordított.

A sertéshús kimérési üzem végeredményében 109 K 34 f bevételi többlettel zárult, nevezetesen a sertéshús-számla

összes tényleges bevétele kitétt	13.125 K 43 f
összes " kiadása	13.016 " 09 "
különbözet, mint bevételi többlet	109 K 34 f

(A részletes adatok a 17. sz. kimutatásban foglaltatnak.)

Ez a bevételi többlet azonban elenyészik, ha figyelembe vesszük, hogy ennél az üzennél sem vettük számításba, mert a főváros kezelésében nem merült fel, a jövedelm adót, az üzletfentartással járó egyéb illetékeket, községi közterheket (kivéve a már számításba vett fogyasztási adót és a közvágóhídi és vásári díjakat és illetékeket), továbbá az üzleti bért s a létfentartásra szükséges hozadékot, továbbá az üzleti rizikót, az esetleges elkobzásokat, végül, noha a főváros kezelésében is felmerültek, az üzletvezetés munkáértékét, a nyomtatványokat, stb. kisebb-nagyobb költségeket, amelyek pedig a hentes ipar gyakorlásával mind felmerülnek és voltaképen számításba veendőek.

Hogy a marhahús kimérési üzemmel voltaképen azonos eljárás mellett a sertéshús kimérés mégis csekélyebb veszteséggel volt lebonyolítható, annak az a magyarázata, hogy a sertéshús értékesítése kevésbé körülményes s hogy a sertéstermékeknek úgyszólván majdnem mindenike a közönségnél kicsinyben is értékesíthető, ami a marhahús kimérésénél nincs meg.

* * *

Összesítve most már a marha- és a sertéshús kimérési üzem pénzübeli eredményeit a következő eredményt kapjuk:

Tényleges kiadások:

a) a marhahús-számlán	45.015.58 K
b) a sertéshús-számlán	13.016.09 K 59.031.67 K

Tényleges bevételek:

a) a marhahús-számlán	44.472.66 K
b) a sertéshús-számlán	13.125.43 K 57.598.09 K
különbözet, mint bevételi kevesblet	1.433.58 K

Meg kell azonban jegyezni, hogy az üzletek felállításával, berendezésével és felszerelésével eddig számításba nem vett külön 3276 K 51 fillér kiadás is merült fel, (amely a 18. sz. kimutatásban van részletezve), úgy, hogy ennek is számbavételével a hússzékek üzemének számlája (1433.58 K + 3276.51 K) összesen 4710 K 09 fillér fedezetlen kiadási többlettel, mint veszteséggel zárul. Ez a 3276.51 korona azonban, mint alább is megemlítjük, nem tiszta veszteség, mert ez a beruházási költség utóbb nagyrésztben a lóhússzékek terhére számoltatott el.

C) Az üzleti forgó tőke elszámolása.

Ezek után még a közgyűlés által a marha- és sertéshús kimérésére engedélyezett 50.000 korona előlegnek elszámolásáról s illetve az egész kimérési üzem mérlegéről teszünk jelentést.

A) A főváros (központi pénztár) követelése kitesz	
a) az 1905. szeptember 27-én kiutalványozott előleg címén	50.000.00 K
Átvétel	50.000.00 K

Áthozat . . . 50.000-00 K

b) ennek időközi kamata
czimén és pedig

α) a sertéshús üzem czél-
jára kiutalt 10.000 K után 1905.
szept. 27-től 1905. nov. 6-ig
3·24%-kal (3·6%, levonva 10%
tőkekamat adó) számítva . . . 35·51 K

β) a marhahús üzem czél-
jára kiutalt 40.000 K után 1905.
szept. 27-től 1905. decz. 18-ig
ugyanígy számítva . . . 291·16 K 329·67 K

összesen . . . 50.329·67 K

B) A főváros (hússzékek)
tartozása kitesz

a) visszafizetett előleg
czimén

α) a marhahús-számlán . 35.180·57 K

β) a sertéshús-számlán . 10.109·34 K 45.289·91 K

b) Az üzletek felállításá-
val felmerült beruházások, be-
rendezések és felszerelések . .

3.276·51 K 48.566·42 K

Marad követelési többlet 1.763·25 K

szóval Egyezerhétszázhatvanhárom korona 25 fillér, mint a főváros községi alapját ért tiszta és tényleges veszteség. Megjegyezzük azonban, hogy az üzletek felállításával, berendezésével és felszerelésével felmerült 3276 K 51 f kiadások tényleges tiszta veszteség számba mégsem vehetők, mivel az ezen költség árán felállított üzletek részben egyidejűleg a lóhús-kimérésre is használtattak s illetőleg folytatólagosan ma is használatnak, részben pedig az ezen költségen beszerzett húskimérési eszközök és üzletviteli felszerelések a marha- és sertéshús kimérési üzem megszűnése után a lóhús üzem használatára leltár mellett átadattak.

* * *

A közgyűlés a községi húskimérést az 1905-iki húsdraágaság alkalmából a hússal való élelmezés megkönnyítése érdekében s egyúttal azon indokokból is rendelte el, hogy közvetlen bizonyosságot lehessen arra nézve szerezni, hogy a hús ára megfelelő arányban állt-e az élő állatok árához, vagyis, hogy a húсарак magassága nem volt-e indokolatlan?

Fenti jelentésünkben már utaltunk arra, hogy a szegényebb néposztályok számára a marhahúst jelentékenyen olcsóbb áron nem sikerült hozzáférhetővé tenni, mivel az olcsóbb minőségű szerb fajta állatok húsa iránti kereslet sem volt tartós, hanem mintegy két hónap múlva már annyira megcsökkent, hogy a kimérést abban kellett hagyni. Ennek oka bizonyára abban keresendő, hogy a szegényebb vevők még az 1·60 filléres pecsenyehúsokat és 1·24--1·36 koronás levesthúsokat is magas árúknak találták.

Egy további eredménye a községi húskimérésnek az volt, hogy kiderült, hogy azon időben a húсарак nem voltak aránytalanok az élő állatok áraihoz képest, tehát a húsiparosok által követelt magas árak indokoltak voltak s eszerint húszsorát nem úztek, kifűnik ez abból a körülményből, hogy a főváros maga sem volt képes a húst jelentékenyen olcsóbb áron eladni annak daczára sem, hogy a mészárosokat egyébként terhelő különféle terhek

közül a jövedelmi adót s egyéb köztartozásokat, továbbá a bért, az üzleti kockázatot s a létfenntartásra szükséges nyereséget a főváros nem vette számításba. Igaz ugyan, hogy itt viszont számításba kell venni azt is, hogy a főváros a mondhatni néhány nap alatt berendezett és csak ideiglenes s rövid ideig tartó húskimérésénél a melléktermékek jobb értékesítésével sem foglalkozhatott, ami pedig nemcsak a főváros vállalkozását javíthatta volna meg, de talán az áraknak jobb mérséklésére is alkalmat adhatott volna.

A kimérési üzem a fővárosra nézve csekély veszteséggel zárult, nem azért, mintha az üzemet veszteség nélkül nem lehetett volna lebonyolítani, hanem azért, mivel a kimérésnél jobb minőségű magyar fajta marhákkal is történt kísérlet, holott a silányabb minőségű szerb marhák húsának kimérése bizonyos bevételi többletet eredményezett.

Végeredményében azonban ez a kísérlet sem volt hiába való, ellenkezőleg tanulságos és szükséges volt, hogy a különféle üzletviteli módok közötti különbség gyakorlati alapon nyerjen beigazolást.

Ha pedig még figyelembe vesszük, hogy a főváros ezen kísérleti üzem révén a jelentésünket kísérő igen becses és tanulságos gyakorlati adatok és kiszámítási eredmények birtokába is jutott, amellelt, hogy azt a megnyugvást is megszerezte, hogy az annak-idején való húсаракkal a közönség rovására visszaélés nem történt, mert azok nem voltak mesterségesek, hanem az akkori konjunkturáknak megfeleltek, akkor bizvást állíthatjuk, hogy az az aránylag különben sem nagy költség, amibe mindez került, nem volt ellenszolgáltatás nélkül hiába való áldozat.

A községi marha- és sertéshús kimérés ezen eredménye folytán a főváros tanácsa a községi marha- és sertéshús kimérést 2 havi *fennállása után 1905. évi december hó 7-én megszüntette.*

A fentieknel sokkal kedvezőbb, sőt fényes eredményűnek bizonyult a községi lóhúsüzem, amelynek részletes eredményei alább külön fejezetben (Lóvásárok és lóvágóhíd) találhatóak.

A hatósági marha- és sertéshús kimérés kísérletéből megállapítható volt, hogy a mészárosok és hentések annyi nehézséggel küzdenek, hogy fel kell őket menteni azon vád alól, hogy ők a helyzettel visszaélnék. Természetesen ezen nehézségeknek jelentkeznők kell a fogyasztó közönség viszonyaiban is, mert a húsiparosok kénytelenek üzletük terheinek egy részét a fogyasztó közönségre áthárítani.

A húsipar terén létező nehézségeknek egyik főoka az, hogy ez az ipar még ma is nagyon kisszerű s nem képes megfelelni és nem tudja kielégíteni azt a közszükségletet, mely a főváros lakosságának állandó növekedésével egyfelől, másfelől a főváros lakosságának a közművelődés emelkedésével is bekövetkezett.

A főváros húsélelmezési viszonyait gyökeresen csak akkor lehet megjavítani, ha olyan vállalat létesülne, amely a nagyban való üzem előnyeivel a szakiparosok helyzetén is könnyítene, de a fogyasztó közönség érdekeit is szolgálná.

A fővárosi húsiparosok ugyanis különösen két nehézséggel küzdenek. Az egyik az élő állatok bevásárlása, a másik a melléktermékek értékesítése. Mindkét kockázatot le kellene venni a hús kisiparos válláról és rá kellene bízni egy tőkeerős vállalatra.

Ezen szempontok vezették a közélelmezési ügyosztályt, amidőn a közgyűlés fenti határozatában nyert utasítás által támogatva, módot keresett egy

olyan nagyvállalat létesítésére, mely a fentjelzett feladatok megoldását üzletkörébe fölvenné.

Hogy ilyen nagyvállalat a fővárosban önként nem létesült, annak főoka abban rejlik, hogy amíg más iparvállalatok más irányú intézmények alapításával az üzleti tőkét sokkal gyümölcsözőbben tudják elhelyezni, addig ilyen vállalkozásra a gazdasági körökben hajlandóság nem mutatkozik. Ezen nehézségeket csak növeli az a körülmény, hogy a kérdéses nagyvállalat, minthogy az első sorban és különösen a főváros fogyasztó közönségének elsőrendű és nélkülözhetlen élelmi cikkei van hivatva szállítani és biztosítani, feltétlenül kell, hogy közhasznú jelleggel bírjon.

Mindezen nehézségek dacára, a hosszas tárgyalások után sikerült a Magyar kereskedelmi részvénytársaság budapesti czég hajlandóságát megnyerni arra, hogy a főváros részvételével nagyvágó részvénytársaságot alapítson.

A nagyvágó társaság célja volna, hogy a fővárosban a húsvágással nagyban foglalkozzék, a nagyüzem összes előnyeinek felhasználásával a mészáros és hentesiparral foglalkozókat támogassa, és első sorban a főváros lakosságának hússal való élelmezését előmozdítsa és biztosítsa.

A társaság 4,000.000 K alaptőkével indulna, amelyből 1,000.000 K értékű részvényt a főváros, 3,000.000 koronát pedig a Magyar kereskedelmi részvénytársaság jegyez. A nagyvágó vállalatot a főváros 15 év múlva jogosítva volna megváltani, 25 év múlva pedig a vállalat a fővárosra háramlik. A vállalat igazgatásában, és pedig úgy az igazgatóságban, mint a felügyelő-bizottságban a főváros megfelelő számú taggal képviselve volna. A vállalat üzletvitelében a mészáros és hentes iparosok is befolyának, amennyiben ipartestületeik a vállalat választmányában 3—3 taggal képviselve volna. A kezdet nehézségeire való tekintettel a vállalat az első 6 évre a fővárosi intézetek hússzükségletének 75% erejéig való szállítási jogát igényelte. Viszont a főváros követelhette, hogy a nagyvágó vállalat a húst kicsinyben is kimérje.

Ezen főbb pontozatok szerinti társasági alapszabály és szerződés-tervezetet a Magyar kereskedelmi r.-t. a fővároshoz beterjesztvén, a mészáros és hentes ipartestületek elvben nem nyilatkoztak ellene a tervezett vállalatnak, a közigazgatási és közlelmezési bizottmány azonban az ajánlattevő társasággal újabb tárgyalás megindítását tartotta szükségesnek, amely czélból albizottságot is küldött ki, de az ez évben működését már meg nem kezdhette.

A főváros közlelmezésének 1905. évi fontosabb eseményei közül meg kell emlékezni a kőbányai élelmi piac kérdésének végleges rendezése ügyéről, mint amely közel másfél évtized óta volt folyamatban. Kőbánya élelmi piacza előbb a Liget-térre, majd a Szent László-térre helyeztetett, anélkül, hogy egyik tér is erre a czélra alkalmasnak bizonyult volna.

Minthogy pedig az élelmi piacchoz a környéknek számos üzleti és egyéb érdeke fűződik, csak természetes, hogy ezen érdekek képviselői a piac kérdésének rájuk nem kedvező rendezését annál nagyobb hévvel nehezítették meg, minél tovább késett a rendezés.

A tanács előterjesztésére a közgyűlés és felebbezés folytán a belügy-miniszter is úgy döntött, hogy Kőbánya élelmi piacza egészében a nagy

költséggel rendezett és eléggé tágas Martinovich-térre helyeztessék át, ahol úgy az élelmi cikk árúok, mint az ipari cikk árúok is kényelmesen elférnek, sőt a belátható jövőben várható fejlődés is lehetséges.

Végül a közlelmezésre nem kevésbé jelentékeny intézkedés volt a húsbehozatali szabályok újbóli rendezése. A 209.340/1905/VIII. és 240.559/1905/VIII. tan. sz. a. megállapított új húsbehozatali szabályzat részletesen megállapítja a) a közfogyasztásra és b) a magánfogyasztásra történő húsbehozatalnak feltételeit, a belépő állomásokat, a húsvizsgálat érdekében szükséges intézkedéseket, a fizetendő díjak és adókra nézve fennálló rendelkezéseket.

E szabályzat is hivatva volt a húsbehozatal módozatainak egyszerűsítésére s ennek útján a húsbehozatal fokozása által a főváros közlelmezési nehézségein könnyíteni.

E közleményhez tartozó kimutatásokat a 400—411. oldalon közöljük.

BEVÉTEL.

50 drb magyar marha levágatása és kimérése után összeállított számadás.

KIADÁS.

Nevezetesen	K	f	Nevezetesen	K	f
3. ker. hússzékben eladatott:			Beszerzés 50 darab marha:		
Pecsenyehús 68 kgr.		á 1:80	10 drb 4.940 kgr.	á	—75
I. oszt. levesthús 268 kgr.		1:52	8 " 4.150 "		—66
II. " " 134 "		1:36	12 " 6.260 "		—71
III. " " 306.5 "		1:12	5 " 2.760 "		—71
Levescsont " 66 "	1.017	74	15 " 6.860 "		—70
6. ker. hússzékben eladatott:				17.650	30
Pecsenyehús 72 kgr.		á 1:80	Hajtó- és bélyegzési díj á 10 és á 2 f		6
I. oszt. levesthús 210 kgr.		1:52	Fogyasztási adó 50 drb után á 15:50		775
II. " " 125 "		1:36	Vágódíj 50 " " " 2:10		105
III. " " 294 "		1:12	Levágatás 50 " " " 1:40		70
Leves csont " 81 "	925	17	Szállítás okt. 1-től okt. 12-ig, 12 nap á 8 K		96
9. ker. hússzékben eladatott:				72	—
Pecsenyehús 80 kgr.		á 1:80	3 székálló okt. 1-től okt. 6-ig, 6 nap á 12 K		36
I. oszt. levesthús 167 kgr.		1:52	3 pénztárosnő okt. 1-től okt. 6-ig, 6 nap á 6 K		36
II. " " 94 "		1:36	Istállódíj, 50 drb marha okt. 6-ig 20 f		59
III. " " 147 "		1:12	Hidpénz okt. 1-től okt. 6-ig á 1 K		6
Levescsont " 59 "	783	54	Takarmány, 197 adag á 35 f		68
Vámos és Brust részéről eladatott:				33	20
9961 kgr. hús és 140 kgr. csont	11.344	96	Közlekedési költség		33
Csont (vörös) 114 "		á —07	Vámos és Brust közvetítési díja		567
Bőr 50 darab 2.042 "	1.756	12	Schwarz J.-nek petroleumért		29
Faggyú 1.396 "	893	44			
Bél és bendő 50 drb	155	—			
Nyelv 35 kgr.	40	60			
A sertésvágóhíd részéről megtérítés (vágólegények és pénztár)	110	—			
Összesen	17.034	55	Összesen	19.574	55
			Kiadás	19.574 K 55 f	
			Bevétel	17.034 " 55 "	
			Veszteség	2.540 K — f	

*) A húsmennyiség és bevétel közötti különbség okai: 1. Hús-beszáradás és 2. hús-eldarabolás.

BEVÉTEL

Nevezetesen	K	f	Nevezetesen	K	f
3. ker. hússzékben eladatott:			Beszerzés 132 drb szerb marha és 2 drb magyar marhahús:		
Pecsenyehús 721 kgr.		á 1:60	4 drb 1445 kgr.	á	—56
I. oszt. levesthús 1536 "		1:36	16 " 5490 "		—55
II. " " 868 "		1:24	16 " 4875 "		—53
III. " " 1482.5 "		1:—	2 " 425 " hus	430	—
Levescsont " 520 "	6.897	28	16 " 5170 "		—51
6. ker. hússzékben eladatott:				22.538	22
Pecsenyehús 1124 kgr.		á 1:60	20 " 6690 "		—51.5
I. oszt. levesthús 2380 "		1:36	16 " 5365 "		—52
II. " " 1247 "		1:24	16 " 5055 "		—50
III. " " 2202 "		1:—	1 " 4725 "		—49
Levescsont " 735 "	9.840	50	12 " 3810 "		—52
9. ker. hússzékben eladatott:				2.046	84
Pecsenyehús 475 kgr.		á 1:60	Hajtói és bélyegzési díj 132 után á 10 és 2 f		15
I. oszt. levesthús 1403 "		1:36	Fogyasztási adó 132 "	15:50	2.046
II. " " 850 "		1:24	Vágódíj 132 "	2:10	277
III. " " 1563 "		1:—	Levágás és feldolg. 132 "	1:40	184
Levescsont " 520 "	6.061	79	3 székálló okt. 13-tól decz. 7-ig	á 4:—	1.050
Véres csont " 430 "		—7.5	3 pénztárosnő " " " " " 2:—		—
" " 435 "	63	30	Istállódíj 132 után bezárolag decz. 7	á —20	63
Bőr 3108 "	2.672	88	Takarmány	—35	50
Faggyú 2055 "	1.315	20	Hidpénz	1:—	35
Nyelv 31 "	35	96	Húszállítás 8 K és közlekedési költség		179
Bél és bendő 132 "	409	20	Összesen	26.441	03
A sertésvágóhíd részéről megtérítés (vágólegények és pénztár)					
	142	—	Bevétel: 27.438 K 11 f		
Összesen	42.738	11	Kiadás: 26.441 " 11 "		
			nyereség:	997 K 08 f	

*) A húsmennyiség és bevétel közötti különbség okai: 1. Hús-beszáradás és 2. hús-eldarabolás.

7. számú kimutatás.

II. Egyéb statisztikai adatok.

404

A próbavágott állatokból vett 4 drb magyar marha húsának osztályozása, szét darabolása és megmérlegelésének eredménye, megjegyezve, hogy a hús kihűlt állapotban darabolatott fel.

	4 darab marhánál	1 darab marhánál	J e g y z e t
1. Pecsényehús	Vesepecsenye Rostélyos Felsál	31 67 42	
2. I. o. leveshús	Fartó egészben Hátszín Vastag lapoczka	140 162 47 73	35
3. II. o. leveshús	Tarja Vékony hátszín Kereszttarja és szegy Szakadt felsál Rekeszhús és egyéb húsok Nyelv Lapoczka levél	282 92 18 — 15 13 11 4	70.5
4. III. o. leveshús	Szegy Csontos oldalas Nyakhús Nyaktő Lábszár hús Fejhús Ökörtark Szív és vese	153 124 31 59 15 25.5 13.5 2.5 13	38
		238.5	70.9

8. számú kimutatás.

Kimutatás

a hatósági hússzékek számára vásárolt 50 drb. magyar marhánál megállapított súlyvesztés élő állapotban levágás előtt.

Folyó szám	Kelet			Kitől vásárolva	Hány darab	Csapat-szám	Vételár		Fizetett súly kilogramm	Összeg		Megállapított súly a levágás előtt kgr.	Mutatkozik súlyvesztés már élő állapotban kgr.	Értékben a veszteség	
	év	hó	nap				K	f		K	f			K	f
1	1905	szept.	28	Bauer Mór	10	9	—	75	4.940	3.705	—	4.740	200	150	—
2	"	"	"	Braun József	8	32	—	65	4.150	2.739	—	3.890	260	171	60
3	"	"	"	Vásárpénztár	12	43	—	71	6.260	4.444	60	5.945	315	223	65
4	"	"	"	Gróf és fia	5	10	—	71	2.760	1.959	60	2.655	105	74	55
5	"	"	"	Vásárpénztár	15	56	—	70	6.860	4.802	—	6.600	260	182	—
				Összesen . . .	50				24.970	17.650	20	23.830	1.140	801	

9. számú kimutatás.

Kimutatás

a hatósági hússzékek számára vásárolt 132 drb. szerb marhánál megállapított súlyvesztés élő állapotban levágás előtt.

Folyó szám	Kelet			Kitől vásárolva	Hány darab	Csapat-szám	Vételár		Fizetett súly kilogramm	Összeg		Megállapított súly a levágás előtt kgr.	Mutatkozik súlyvesztés már élő állapotban kgr.	Értékben a veszteség	
	év	hó	nap				K	f		K	f			K	f
1	1905	szept.	30	Popovits Raja	4	30	—	56	1.445	809	20	1.405	40	22	40
2	"	okt.	5	Szerb ügynökség	16	3	—	55	5.490	3.019	50	5.275	215	118	25
3	"	"	12	Popovits Raja	16	17	—	53	4.875	2.583	75	4.535	340	180	20
4	"	"	19	Vásárpénztár	16	8	—	51	5.170	2.636	70	4.820	350	178	50
5	"	"	26	Leblang József	20	17	—	51 ^{1/2}	6.990	3.445	35	6.215	475	244	62 ^{1/2}
6	"	nov.	2	Vásárpénztár	16	13	—	52	5.365	2.789	80	5.005	360	187	20
7	"	"	9	"	16	28	—	50	5.055	2.527	50	4.690	365	182	50
8	"	"	16	"	16	25	—	49	4.725	2.315	25	4.410	315	154	35
9	"	"	23	Szerb ügynökség	12	17	—	52	3.810	1.981	20	3.570	240	124	80
				Összesen . . .	132				42.625	22.108	25	39.925	2.700	1.392	81 ^{1/2}

405

Kimutatás

a székesfővárosi hatóság által a hatósági hússzékek számára vágatott 50 drb magyar és 132 drb szerb marhából a húsvizsgálat alkalmával megemmisített tüdő és májokról.

Folyó szám	Hány és mely marhákból	Tüdő	Máj	Veszteségérték darab és kilogramm	Veszteségi összeg		Összesen		J e g y z e t
		darab	darab		K	f	K	f	
1	50 darab, magyar	3	—	á —80	2	40	—	—	A veszteségnek értéke a megállapított elárusítási árban számított.
		—	119	á —30	35	70	—	—	
	Összesen	3	119	—	—	—	38 10		
2	132 darab, szerb	7	—	á —80	5	60	—	—	
		—	218	á —30	65	40	—	—	
	Összesen	7	218	—	—	—	71 —		

11. számú kimutatás.

Mikor hó	nap	K i t ű l (Bismányos neve)	Darab sertés	Élő súly kgr.-okban	Ár kgr.-kint fillér	Vétel ár	
						korona	fillér
IX.	28.	Rajkovits Kosta	10	1.845	121	2.232	45
X.	2.	Koltay Kálmán	20	3.630	121	4.392	30
X.	7.	Sáborsky J. és Fiai	10	1.940	118	2.289	30
X.	9.	Sáborsky J. és Fiai	20	2.800	118	3.304	—
		Összesen	60	10.215	—	12.217	95

12. számú kimutatás.

Tétel szám	Vágás után nyeretett nevezetesen	L e v á g a t o t t													
		1905. szept. 29-én 10 drb sertés 1845 kgr. élő súlyban. Páronként átlag 369 kgr. Minőség „fiatal I. nehézség” magyar sertés, vágás előtt egy napig szállásban		1905. okt. 2-án 10 drb sertés 1815 kgr. élő súlyban. Páronként 362 kgr. átlag. Minőség „fiatal I. nehézség” magyar sertés, vásárlás után azonnal levágva		1905. okt. 4-én 10 drb sertés 1815 kgr. élő súlyban. Páronként 362 kgr. átlag. Minőség „fiatal I. nehézség” magyar sertés, vásárlás után két napig szállásban		1905. okt. 7-én 10 drb sertés 1940 kgr. élő súlyban. Páronként átlag 388 kgr. Minőség „fiatal I. nehézség” magyar sertés, vásárlás után azonnal levágva		1905. okt. 9-én 10 drb sertés 1400 kgr. élő súlyban. Páronként 280 kgr. átlag. Minőség „fiatal középső-héz” magyar sertés, vásárlás után azonnal levágva		1905. okt. 11-én 10 drb sertés 1400 kgr. élő súlyban. Páronként 280 kgr. átlag. Minőség „fiatal középső-héz” magyar sertés, vágás előtt két napig szállásban		Összesen 60 drb sertés 10.215 kgr. élő súlyban. Páronként átlagsúly 340,5 kgr.	
		kgr.	élő súlyhoz viszonyítva %	kgr.	élő súlyhoz viszonyítva %	kgr.	élő súlyhoz viszonyítva %	kgr.	élő súlyhoz viszonyítva %	kgr.	élő súlyhoz viszonyítva %	kgr.	élő súlyhoz viszonyítva %	kgr.	élő súlyhoz viszonyítva %
1.	Felfogott vér	22	1.18	23	1.26	25	1.37	33	1.70	25	1.78	20	1.42	148	1.44
2.	Sörte, szőr és köröm	21.5	1.16	20.5	1.12	23.5	1.29	25.5	1.31	18.5	1.32	24	1.71	133.5	1.31
3.	Bél és gyomor (kifordítva)	39	2.14	37	2.03	38	2.09	42	2.16	39	2.78	43	3.07	238	2.33
4.	Zsigerek (szív, tüdő, máj, lép, nyelv, vese, veid)	33	1.78	39	2.15	31	1.70	25	1.28	28	2.00	27	1.92	183	1.79
5.	Háj	75.5	4.09	91	5.03	84	4.62	104	5.36	65	4.64	65	4.64	484.5	4.74
6.	Bélzsir	46	2.49	56	3.08	50	2.76	62	3.19	43	3.07	42	3.00	299	2.92
7.	Szalonna	787	42.65	700	38.56	770	42.42	766	39.48	586	41.85	576	41.19	4185	40.96
8.	Kenyérszalonna	29	1.57	42	2.32	34	1.87	27	1.39	18	1.28	22	1.57	172	1.68
9.	Letisztított szalonna	218	11.84	238	13.14	181	9.97	191	9.84	135	9.64	125	8.92	1088	10.65
10.	Bőrke	4	0.21	8	0.44	5	0.27	5.5	0.28	4	0.28	4	0.28	30.5	0.29
11.	Összes húsrészek csonttal	536	29.05	537	29.58	541	29.85	610	31.49	423	30.26	441	31.50	3088	30.23
	Összesen	1811	98.16	1791.5	98.71	1782.5	98.21	1891	97.48	1384.5	98.90	1389	99.22	10049.5	98.34
12.	Veszteség: az elfolyt vér, bél- és gyomortartalom	34	1.84	23.5	1.29	32.5	1.79	49	2.52	15.5	1.10	11	6.78	165.5	1.66
	Együttesen	1845	100%	1815	100%	1815	100%	1940	100%	1400	100%	1400	106%	10215	100%

13. számú kimutatás.

408

Tétel szám	Nevezetesen	Kiolvasztott			Olvasztás után nyeretett				Veszteség %	1 kgr. nyers áru értékesített	
		bélzsír	letisztított szalonna	összesen	színzsír	áljzsír	tőpörtő	összesen		K	f
		kilogramm			kilogramm						
1	I. vágatásból	46	218	264	191	8	17	216	18.18	1	23
2	II. "	56	238	294	227	8	15	250	14.97	1	30
3	III. "	50	181	231	191	5	13	209	9.52	1	38
4	IV. "	62	191	253	195	12	18	225	11.06	1	33
5	V. "	43	135	178	140	4	10	154	13.46	1	32
6	VI. "	42	125	167	135	6	9	150	10.18	1	37
	Összesen	299	1.088	1.387	1.079	43	82	1.204	átlag 13.10	átlag 1	32

14. számú kimutatás.

Tétel szám	Beraktározott			Átadott						Jegyzet	
	Mikor 1905	Szalonna		Mikor 1905	Szalonna				Összes értékben		
		oldal	kenyér		oldal	kenyér		K	f		
		kilogramm		egységár		kgr.					
1	szeptember 29-én	787	29							Az átadáskor elért súlytöbblet a beszázas eredménye, mely pénzértékben 27.94 K tesz ki.	
2	október 2-án	700	42								
3	október 4-én	770	34	október 7-én	144	2.262	130	107	3.396		38
4	október 7-én	766	27								
5	október 9-én	586	18								
6	október 11-én	576	22	október 17-én	139.5	1.941	128	67	1.793		46
	Összesen	4.185	172		átlag 141.02	4.203	átlag 129.18	174	6.189	84	

15. számú kimutatás.

Tétel szám	Nevezetesen	Mértékegység	Egyeségár		Mennyiség	Összes érték	
			f	K		K	f
1	Szór és köröm	kgr.	3.23		129.9	4	20
2	Sörte	"	100			12	96
3	Gyomor	drb	360		3.6	6	
4	Vékony bél	"	10		60	12	
5	Vastag bél	"	20		60	8	40
6	"	kgr.	28		31	7	54
7	Bőrke	"	13		58	12	
	Összesen		40		30	63	10

16. számú kimutatás.

Tétel szám	Nevezetesen	Eiárusított									Összesen		
		3.			6.			9.			kgr.	értékben	
		kgr.	K	f	kgr.	K	f	kgr.	K	f		K	f
1	Karaj	141.5	254	70	198	356	40	138.5	249	30	478	860	40
2	Czomb	236	377	60	317	507	20	229.5	367	20	782.5	1.252	
3	Lapocza	119	190	40	170	272		122	195	20	411	657	60
4	Tarja	83	132	80	110.5	176	80	89	142	40	282.5	452	
5	Oldalas	124.5	174	30	175	245		126	176	40	425.5	595	70
6	Kocsonyahús és zsiger	179	107	40	293	175	80	145	87		617	370	20
7	Háj	238	380	80	162	259	20	78.5	125	60	478.5	765	60
8	Szín-zsír	196	313	60	439	702	40	444	710	40	1.079	1.726	40
9	Alja-zsír	8	8		18	18		17	17		43	43	
10	Tőpörtő	40	32		32	25	60	10	8		82	65	60
11	Vágott hús	40	56		34	47	60	33	46	20	107	149	80
	Összesen	1.455	2.027	60	1.948.5	2.786		1.432.5	2.124	70	4.786	6.938	30
	Befolyt összesen		2.002	89		2.760	67		2.108	93		6.872	49
	Bemérési veszteség		24	71		25	33		15	77		65	81
	Veszteség %-ban		1.22	%		0.91	%		0.74	%		0.95	%

409

II.

Állatvásárok és közvágóhidak.

Az állatvásárok és közvágóhidaknak régi, szűk keretben mozgó szervezete már évek óta, de különösen a sertésközvágóhid és új sertésvásárnak 1902. évi május hó 1-én történt megnyitása óta elégtelennek bizonyult, s illetve az intézmény érdekeinek most már meg nem felelt, annál kevésbé, mert a sertésközvágóhid és vásár megnyitása alkalmával ezen intézetek részére csak ideiglenes személyzet rendeltetett ki.

A közgazdasági és közvéleményi ügyosztály előterjesztéséhez képest tehát az 1905. évi július hó 5-iki közgyűlésen megállapított a marha- és sertésvásárok és közvágóhidak egységes szolgálati szervezete.

Az új szolgálati szabályzat alapelveitől szolgált, hogy az intézmények igazgatási (adminisztratív) szolgálata, melynek élén az igazgató áll, külön választott a szakszolgálattól akként, hogy ez utóbbi élén álló vezető állatorvos a közvágóhídi húsvizsgálatot és az állategészségügyi szakteendőket teljesen önállóan vezeti, ezen ügyekben saját felelősségére önállóan intézkedik és főnöke a közvágóhídi állatorvosoknak.

Az igazgató és a vezető állatorvos hatásköre a megengedhető legszélesebb határok között állapított meg.

Mindegyik intézet élére egy-egy intézői állás szervezetett, kik az alattuk álló felügyelővel, tisztekkel, segéd tisztekkel, altisztekkel és őrkkel végzik az igazgatási, a vezető állatorvos pedig a helyettesével, az állatorvosokkal és segédállatorvosokkal mindkét közvágóhídon az állategészségügyi szolgálatot. A szervezett személyzet összes létszáma: 29 tiszt, 22 állatorvos, 35 altiszt, 30 őr és 5 hivatalszolga, mindössze 121 személy.

1. Marhavásár és közvágóhid.

A marhavásár képe az 1905. évben csonkának volt mondható, amennyiben a gazdasági és fejőstehen vásár az egész éven át le volt zárva. Ezen intézkedés a vágómarhavásár szabad forgalmának biztosítása érdekében történt, azonban a főváros vásári joga, valamint állategészségügyi szempontból e megoldás nem mondható helyesnek. A gazdasági és fejőstehen vásár ugyanis évenként mintegy 35.000 korona bevételt jelentett a főváros javára, ez az összeg tehát a folyó évben elmaradt. De állategészségügyi szempontból is aggályos a gazdasági és fejőstehen vásárnak történt lezárása, mert ennek folytán a tehénkereskedők most már a szomszédos községek (Kispest, Újpest) magánistállóiba vonultak ki s ott bonyolítják le a főváros és környékének tejgazdasági részére a fejőstehen kereskedelmet. Pedig sem köz-, sem állategészségügyi szempontból nem közömbös, hogy a főváros tejszükségletét szolgáltató fejőstehenek a gondos állatorvosi ellenőrzés alatt álló és higienikus

fővárosi tehénvásárról kerülnek-e a majorosokhoz, avagy a hiányos ellenőrzés alatt álló falusi istállók zúgvásárjairól, széthurcolva esetleg az ember vagy állatra veszélyes fertőző betegségeket.

A vágómarhavásár forgalma a múlt évhez képest kedvezőbb volt. Mert habár a marhavásári összfelhajtás a gazdasági marhavásár szünetelése folytán 1905-ben 7195 drb. nagymarhával kevesebb volt, mint az 1904. évben, tisztán a vágómarha felhajtása mégis 2325 drb. nagymarhával nagyobb volt mint az 1904. évi.

A felhajtott marhák minőségét az 1904. évinél silányabbnak kell mondani, amennyiben a marhák átlagsúlya mindhárom marhafajnál (magyar, szerb, tarkamarha) az 1904. évinek jóval alatta maradt.

A budapesti marhavásár jelentőségére és a főváros közvéleményi érdekei szempontjából való fontosságára nézve jellemző tény, hogy daczára a marháarak folytonos emelkedésének, nemcsak a külföld, de a vidék is szükségletét jelentékeny mérvben itt szerezte be. 39.014 drb. nagymarhát vásároltak vidékre, 37.927 drb.-ot pedig külföldre, mely utóbbi mennyiségből csupán Bécsre 7834 drb. nagymarha esik. A marhavásárunkon kifejtett (bel- és külföldi) export tehát az összes felhajtásnak csaknem 50%-át tette.

A vásári fölkhajtás volt:

nagymarha	162.213 drb.
borjú	99.699 „
aprómarha	79.724 „

A felhajtott nagymarhából:

magyar	86.797 drb.
szerb	70.823 „
boszniai	4.593 „

A felhajtott állatok közül:

	bizományba érkezett:	magánfél kezében volt:
nagymarha	161.995 drb.	218 drb.
borjú	74.662 „	25.037 „
aprómarha	78.667 „	1.057 „

A folyó évben 21 bizományos működött a vásáron.

A vásári marhák évi átlagsúlya:

magyar marha	509 kgr.
szerb „	412 „
tarka „	504 „
selejtés, növendék és bivaly	385 „
borjú	50 „
birka	36 „

Évi átlagárak K-ában 100 kgr-kint, élősúly szerint (minden levonás nélkül):

	I. rendű	közép	silány
magyar ökör	75.36—82.76	66.07—73.67	56.08—63.82
szerb „	59.30—73.80		48.51—57.28
tarka „	77.06—85.38	67.18—75.15	55.72—65.20
magyar legelő marha		50.70—72.18	
bika		51.19—75.88	
bivaly		41.15—56.71	
tehén		45.37—75.66	
növendék		50.75—69.58	
	belöldi	galicziai	
borjú	77.05—102.99	80.06—108.80	
	feljavított	hizlalt ürü	
juhok	45.80—50.54	49.53—53.89	

A tenyésztésvásár, melyet az országos magyar gazdasági egyesület a főváros engedélyével ez évi március hó 25-én és 26-án a Tattersall istállóiban rendezett, a következő eredménnyel járt.

Főlhajtatott:

bika 283 drb,	ebből elkelt 124 drb.
tehén 50 „ „ „	44 „
üsző 20 „ „ „	3 „
borjú 29 „ „ „	27 „

Az eladási árak:

bika	450—2000 K-ig
tehén	500—1600 „
üsző	400—1200 „

A felhajtott juhok és sertésekből eladatott:

kos	50—325 K-ig
anyajuh	75—100 „
kansertés	120—400 „
kocza (anya)	250—310 „
süldő 1 évig	100—170 „

A marháközvágóhíd forgalma az előző évhez képest némileg kedvezőbb, amennyiben 1077 drb nagymarhával és 13.516 drb borjúval többet, viszont 4098 drb aprómarhával kevesebbet vágtak. A leölt állatok hússúlya 348.077 mm. volt. A legtöbb nagymarha (9156 drb) február hóban, a legkevesebb (7212 drb) december hóban került levágásra. Átlagban hetenkint 2000 drb nagymarha szükséges a fővárosban, ebből azonban körülbelül csak 1700 drb lesz a vásárról a közvágóhídra hajtvva, közel 300 drb a város és környékéről érkezik.

Levágásra került:

nagymarha	100.626 drb
borjú	117.093 „
juh	13.060 „
bárány	26.637 „
kecske	44 „

A levágott marhákból 376 drb a feltétlen közfogyasztás alól elvonatott és pedig 251 drbnál gümökör miatt. A 376 drb elkobzott állat közül 94 drb ipari célokra dolgoztatott fel, 282 drb pedig a hatósági párolóba utaltatott.

A húsvizsgálatnál találtatott:

gümökör eset	13.404 nagymarhán
lépfene	5 „
száj- és körömfájás	— „
általános sárgaság	6 „
sugárgomba	136 „
borsókakör	348 „

Elhullott 8 nagymarha és 7 borjú.

A marhavásár és közvágóhíd bevételei az 1905. évben:

vásárdíjak	332.064 K
istálló- és akoldíjak	166.118 „
mázsadíjak	6.700 „
hajtó- és bélyegzési díjakból való részesedés	24.890 „
takarmányneműek	88.643 „
vágódíjak	258.249 „
paczalmosó	10.063 „

Végül megemlítendő, hogy a közigazgatási és közéletmezési ügyosztály utasítására az intézet kísérleteket folytatott az intézeti gázégőknek házilagos kezelésben való fentartására nézve. A kísérletek már az első hónapokban felette kedvező eredménnyel jártak. Az intézet ugyanis az addig Auer-égőkkel felszerelt és vállalkozó által fentartott gázlángzókat radium-égőkkel szerelte föl és azontul az intézet személyzetével kezelte, minek eredménye az volt, hogy a házilagos fentartás több mint 40%-al olcsóbbnak bizonyult, mint az addigi vállalat költségei, úgy, hogy e címen az intézet megtakarítása mintegy évi 3000 K. Ezen kedvező kísérlet eredményét az intézet bejelentette a tanácsnak.

A budapesti marhavásártéri vásári pénztár részvénytársaság 1905. évi mérlege.

Czím	K	f	Czím	K	f
Tartozik-teher.			Nyeresség- és veszteségszámla.		
1. Személyzeti-, üzleti-, irodai és egyéb költségek	276.464	96	1. Nyeresség elővitel 1904. évről	5.507	64
2. Adó	26.513	73	2. Bizomány-, beszedési díj, valamint egyéb díjak és bevételek a hajtó és bélyegzési üzletágot terhelő bérek és költségek levonása után	363.020	77
3. Budapest főr. részeseisé a hajtói és bélyegz. üzlet bruttó 5%	25.046	67	3. Kamatok	69.835	12
4. Kétes követelések leírása	38.001	79			
5. Nyereség	72.337	18			
	438.364	33		438.364	33

Mérleg-számla.

Vagyon.	Mérték	Teher.	Mérték
1. Pénztári készletek	117.704	1. Rézávénytöke	1.200.000
2. Váltók	70.555	2. Tartalékalap	5.883
3. Adósok	1.895.902	3. Hitelezők	806.141
	2.084.162	4. Nyereség	72.337
			2.084.162
	43		43

Osztalék : 5%. Felülosztalék : 0,5%.

2. Sertésvásár és közvágóhíd.

A ferencvárosi sertésvásárok közül a szabadvásár forgalma ez évben nem indult meg, minthogy azon kormányintézkedések, amelyeket a főváros a szabadvásár érdekében Kőbányával szemben már évek óta vár, ez évben sem fogatosítottak.

A sertés zártvásár forgalma az 1904. évvel szemben némi emelkedést mutat, amennyiben 7485 drb sertés, 4909 drb süldő és 208 drb malacczal több érkezett 1905-ben a vásárra, mint az előző évben. Ezen javulás a süldőknél annak köszönhető, hogy ez évben horvát süldők sokkal nagyobb számban érkeztek vásárra, jöllehet ezen felhajtások terhes formalitásokhoz kötvék, amennyiben esetről-esetre külön kérvény intézendő a földművelésügyi miniszterhez.

A felhajtások számának gyarapodásával szemben a felhajtott állatok évi átlagsúlya némi, mintegy 5 kgr csökkenést mutat.

A zártvásárra felhajtott :

	sertés	süldő	malacz
magyar	183.369 drb	3194 drb	418 drb
horvát	304 „	11.533 „	110 „
összesen	183.673 drb	14.727 drb	528 drb

Legnagyobb volt a felhajtás november hóban és pedig 26.558 drb, legkisebb április hóban 9444 drb.

A felhajtott állatok összértéke mintegy 30 millió koronát képvisel.

Az évi átlagsúlyok :

sertéseknél	137,28 kgr.
süldőknél	36,14 „
malacznál	17,77 „

A legnehezebb sertés ez évben 313 kgr. súlyú volt.

Az évi átlagárak a) élő súly szerinti eladásoknál :

zsirsertés, öreg, I. r. (350 kgr-on felül)	105,6 f.
„ „ II. „ (280—350 kgr.)	105,4 „
„ kanlott	104,0 „
„ selejtezett	93,1 „
„ fiatal, nehéz (300 kgr-on felül)	110,6 „
„ „ közép (220—300 kgr.)	106,9 „
„ „ könnyű (51—220 kgr.)	99,6 „
„ süldő (21—50 kgr.)	80,8 „
„ malacz (1—20 kgr.)	82,0 „
hússertés nehéz 300 kgr-on felül	109,2 „
„ könnyű (51—300 kgr.)	94,8 „
„ süldő (21—50 kgr.)	89,8 „
„ malacz (1—20 kgr.)	90,2 „

b) életsúly levonással (páronként 45 kgr. életsúlyra és a vételár 40%-a):

zsirsértés, öreg, I. r. (350 kgr-on felül)	122.0 f
„ „ II. „ (280–350 kgr.)	122.0 „
„ fiatal, nehéz (300 kgr-on felül)	127.5 „
„ „ közép (220–300 kgr.)	124.5 „
„ „ könnyű (51–220 kgr.)	122.6 „

A sertésközvágóhid intézményének fejlesztése ez évben egy lépéssel ismét előbbre vitetett, amidőn a hentesiparosok óhajának engedve, a tanács megengedte, hogy a négy húsfeldolgozó épület helyiségeiben szalonnaolvasztó-üstök állíttassanak fel, miáltal a henteseknek mód adatott arra, hogy most már csaknem az egész ipari üzemet a sertésközvágóhidon bonyolítják le, s a városban csupán elárúsító üzletet kell tartaniok.

Ugyanezen évben megengedte a tanács, hogy a téli idényben többnyire Horvátországból és Boszniából a fővárosba küldött leölt süldők egyenesen a sertésközvágóhidra hozassanak be, ahol az érdekelték részére alkalmas helyiségek is bocsáttatnak rendelkezésre oly célból, hogy az árut a piacz igényeinek megfelelően kikészíthessék.

Az intézeti laboratórium és múzeum az idők folyamán felhalmozódott becses preparátumok és egyéb tárgyak czélszerű elhelyezésére elégtelennek bizonyulván, a tanács ez évben megengedte, hogy a laboratórium helyisége három további helyiséggel kibővíttessék, úgy, hogy az ez évi szeptember hó 3–9-én tartott VIII. nemzetközi állategészségügyi kongresszus tagjainak látogatása alkalmával a mintaszerű gyűjtemény éppúgy, mint az egész intézet modern és czélszerű berendezése a vendégek legteljesebb elismerését vivta ki:

Az év vége felé a tanács engedélyt adott a Deutsche Blutverwertungs-Gesellschaft m. b. H. drezdai cégnek, hogy a sertésközvágóhid két húsfeldolgozó helyiségében vérfeldolgozó üzemet rendezhessen be, ahol a marha-, sertés- és lóvért szárítás útján vérporrá dolgozhassa fel, mely vérpor trágyázási célokra kitűnően alkalmas. Ezen üzemet a működését azonban már ez évben meg nem kezdhetette.

A sertésközvágóhid forgalma 1905-ben kedvezőlenebb volt mint az előző évben, amennyiben t. i. 13.619 drb nagysértéssel kevesebbet szúrtak, mint 1904-ben, viszont azonban 6285 süldővel és 391 drb malacczal többet.

Még kedvezőlenebb a forgalom ezen eredménye a főváros közlélmzése szempontjából, ha figyelembe vesszük, hogy 1905-ben a sertésközvágóhidról 9783 métermázsa hússal és 15.227 métermázsa szalonnával többet szállítottak el vidékre és a külföldre, mint 1904-ben.

Az évi ölések száma:

sértés	236.336 drb
süldő	17.189 „
malacz	728 „

A legtöbb sertés novemberben öletett, és pedig 32.126 drb, a legkevesebb április hóban 13.347 drb.

A sertésközvágóhidról vasúton elszállított:

	sértéshús	szalonna
belföldre	2730 q	5949 q
külföldre	11.517 „	14.947 „

A közfogyasztás alól elvonatott:

egész sertés	370 drb
süldő	565 „
sértés húsa	1835 „

A húsvizsgálatnál megállapított gyakoribb betegségek:

gümmökör	3615 drb állaton
sértésvész	437 „ „
sértésorbáncz	38 „ „
borsókakór	2179 „ „

A feltétlen közfogyasztás alól elvont sertések közül a hatósági hússzékbe utaltatott:

1610 drb sertés	749.13 q súlyban
266 „ „ szalonnája	160.99 „ „

A párolás (pácolás) után a hatósági hússzékben kiméretett 516 q hús és 116.46 q zsír, összesen 56.877 K-ért.

A sertésvásár és közvágóhid 1905. évi jövedelmei:

vásárdíj	192.221 K
szűrődíj	488.884 „
szállásdíj	49.786 „
takarmány	23.537 „
haszonbérek	34.195 „
különfélék	17.830 „

A sertésvásár és közvágóhid 1905. évi összes kiadásai: 350.261 K volt.

3. Községi lóhúsüzem.

A közigazdasági és közlélmzési ügyosztály javaslatához képest a közgyűlés 1905. évi szeptember hó 1-én elhatározta, hogy a lóhús-fogyasztás a fővárosban megindítandó, a lóvágatást és a lóhús, valamint a belőle készített hentesárúknak kimérését az egész fővárosra nézve hatósági kezelésben és önköltségen a főváros maga végezteti.

A főváros tehát egyrészt, hogy a beltügyminiszter 1905. évi február hó 11-én kelt 113.429/1904. sz. leiratának megfelelően, mely leirattal nevezett miniszter úr a lóhúsnek emberi élvezetre leendő kimérését közegészségügyi

szempontból megengedte, azzal a kikötéssel azonban, hogy a lóhús csakis a legszigorúbb hatósági felügyelet és ellenőrzés mellett mérhető ki emberi táplálékul, másrészt, hogy a marha- és sertéshúsnak mindegyre való drágulása közepette a szegény néposztályok részére olcsó és egészséges hústáplálékot biztosítson, házi kezelésben és az önköltségre alapított oly közhasznú, szociális intézményt teremtett, amely míg egyrészt a lóhússal való mindennemű visszaélést a legegyszerűbb módon kizár, addig másrészt a legteljesebb biztosíték arra, hogy ez a valóban néptáplálék üzérkedésnek tárgya ne legyen, hanem mindig a lehető legolcsóbb áron legyen a közönség részéről megszerezhető.

Ez utóbbi célt támogatja a pénzügyminiszter úrnak 1904. évi szeptember hó 12-én kelt 46.521/1904. sz. leiratában foglalt az a kijelentés is, hogy a lovak levágása nem képezi húsfogyasztási adó tárgyát, s a lovak levágásának húsfogyasztási adó alá vonását ezidőszerint nem tervezi.

A tanács tehát a közgyűlési elhatározás és illetve utasításhoz képest a községi lóhúsüzemet 5000 korona beruházással és 5000 korona üzleti forgó tőkével 1905. évi október hó 1-ére életbe léptette. A lóvágatás és kolbászgyártás a sertésközvágóhidon egy különálló egyemeletes épületben rendeztetett be, mely eredetileg bélmosó-épületnek volt tervezve s a lóhúsüzem céljára rendelkezésre állott. Az épület magas pinczehelyiségei a vágólovak részére istállókul, a földszinti helyiségek vágóhelyiségekül, az emeleti helyiségek pedig a kolbászgyártó és füstölő üzem céljára foglaltak el.

A lóhúskimérés október hó 1-én három üzlethelyiségben indított meg, ú. m. a III. ker., Főtéren, a volt katonai ruharaktár épületében nyert ingyenes helyiségben, a VI. ker., Ferdinánd-téri fővárosi foglalkoztató műhelynek e célra megfelelően átalakított egyik helyiségében és a IX. ker. Vágóhid-utczában a közvágóhid egyik utczai bolthelyiségében.

A nagy ellenszenv és kételkedés daczára, amellyel a hatóságnak ezen vállalata több oldalról találkozott, s amely szerint a magyar ember gyomra a lóhúst nem veszi be, mert az édeskés ízű, stb. stb., mindhárom lóhússzéket a közönség már az első napon annyira megrohanta, hogy mindhárom székhez rendőri karhatalmat kellett a rend fentartása céljából igénybe venni.

A közönség részéről ez a felette kedvező fogadtatás arra bírta a tanácsot, hogy már egy hónap mulva, 1905. évi november hó 2-án elhatározta, hogy a községi lóhússzékek számát a fenforgó szükség folytán négy újabb székkel szaporítja. Ennek folytán 1905. évi november hó 15-én a VII. ker. Hernád-utca 35. sz. a., december hó 2-án a VIII. ker. Baross-utca 120. sz. a. és december hó 16-án a X. ker., Szent László-tér 18. sz. a. nyitott meg egy-egy újabb lóhússzék.

Ezen hat lóhússzékben 1905. évi október hó 1-től december hó végéig terjedőleg a következő hús- és kolbászárúk árúsítottak:

leves- és pecsenyehús	74.849 kgr.
darált hús	503 "
zsiger (máj, szív, lép)	2395 "
levescsont (külön árúsítva)	2257 "
háj	1288 "
zsír	1084 "
tormás kolbász	382.987 drb
vörös "	430.847 "
száraz "	9410 kgr.
koszorú "	9664 "
szalámi	7563 "
Mindössze	163.641 kgr.

A fenti célra összesen 839 drb ló vágatott le, amelyek közül azonban 20 drb elkoboztatott és megsemmisített.

4. Lóvásárok.

A Budapesti Tattersall részv.-társaság, mint a fővárosi lóvásári jog bérlője által rendezett *heti lóvásárok* forgalma ez évben némileg kedvezőtlenebbnek bizonyult.

Az összes fölajtás 32.289 drb. az átlagos hetenkinti vásári felajtás tehát 620 drb.; a legnagyobb heti fölajtás november hó 30-án 884 drb., (1904-ben 940 drb.) a legkisebb január hó 26-án 198 drb. (1904-ben 277 drb.)

A négy országos lóvásár összes felajtás 7168 drb., (1904-ben 7956 drb.) és pedig a

József napi	1852 drb.	(1904-ben	2489 drb.)
Medárd "	1724 "	("	2407 ")
István "	1369 "	("	1532 ")
Lipót "	2223 "	("	1428 ")

A luxusló vásárok közül

a) a márczius hó 13-15-ig tartott első luxusló vásárra felajtottak 358 drb lovat, ebből eladtak 188 drb-ot, 400-3000 koronáig,

b) az április hó 9-11-ig tartott második luxusló vásárra felajtottak 462 drb lovat, ebből elkelt 210 drb, 500-2200 koronáig,

c) a szeptember hó 29-30 és október hó 1-én tartott harmadik luxusló vásárra felajtottak 300 drb-ot, ebből eladatott 102 drb 400-2500 koronáig.

Vásárcsarnokok és piacok.

1. Vásárcsarnokok.

Az általános piaci drágaság dacára a vásárcsarnokok árúforgalma az 1905. évben is emelkedett, amennyiben csupán a vasúton és hajón hozott élelmiszerek mennyisége (a kocsin piacra hozott árúk pontos mennyisége nem ismeretes) 25.143 métermázsával több volt, mint az előző évben. A piac tehát mindenkor kellően el volt látva élelmiszerekkel, mely körülmény mindenestre a vásárcsarnoki intézménynek tudható be.

A vásárcsarnoki árúforgalom illetően növekedésével, tehát az intézmény kétségtelen fejlődésével szemben azonban azt látjuk, hogy az intézmény egyik szerves kiegészítő részül létesített hatósági közvetítői intézmény nemcsak hogy lépést nem tart, de sőt ellenkezőleg újabban már visszaesést mutat. És az a körülmény, hogy mindkét hatósági közvetítő üzleti forgalma ma már csak 12%-át teszi a vásárcsarnoki árúforgalomnak, 88%-a pedig a magánközvetítők és más kereskedők kezében van, ez az adat is csak azt igazolja, hogy a hatósági közvetítői intézmény nem tudott érvényesülni abban a mérvben, sem az áralakítás, sem pedig az élelmiszerek felhozatalának fokozása tekintetében, amint azt az intézmény megteremtői annak idején meggyőződéssel remélték.

A hatósági közvetítők, szabályrendeleti megkötöttségükben, egyenlőtlen versenybe kerültek a vásárcsarnokban mindjobban elszaporodó magánközvetítőkkel szemben, kik teljes üzleti szabadsággal mozognak a piacon s a piaci esélyeit mindenkor szabadon kihasználhatják. De a hatósági közvetítők üzleti korlátozottságukban a termelőkkel szemben is azon fonák helyzetbe jutottak, hogy amíg a termelők az országot szétlétben beutazó exporteur ügynökök túlhajtó versenyé folytán ma csak leginkább a kényelmesebb és biztosabb módon, t. i. fix áron hajlandók árúikat értékesíteni, addig a hatósági közvetítőknek a saját számlára való vásárlás meglévé tiltva, az árút csak bizományba vehetik át. Így a termelők árúik értékesítésére ez utóbbi, kockázatosabb módot rendszerint csak akkor választják, amikor fix áron az árút már sehogy sem képesek értékesíteni, így pl. nagy árutorlódások idején.

A hatósági közvetítő tehát rendszeres árúkészletekre sohasem számíthat, aminek folytán állandó, rendszeres vevőkört sem biztosíthat magának. Nagyobb árúkészletek fölött többnyire csak akkor rendelkezik, amikor a piaci amúgy is bőségesen van ellátva, az ezzel természetesen kapcsolatos árcsökkenés közepette tehát a beküldői részére sohasem érhet el olyan magas árat, amint azokat azok a kedvező piaci viszonyok között fix áron vásárló export ügynöktől szoktak kapni.

Ilyen körülmények között a hatósági közvetítői intézménynek azt a formáját fentartani, mely a nyugoti nagyvárosok közül is csak egyes helyeken

áll fenn s ott is csak akkor vezetett be, amikor a fejlett piacon a vásárcsarnoki intézmény évtizedes fennállás mellett már teljesen megerősödött, tehát az ily módon a hazai fejletlen viszonyok közé áttűtetett hatósági közvetítői formát a megfelelő feltételek hiányában mindenképpen fentartani csak czéltalan erőlködés, amellyel, hogy az a vásárcsarnoknak és illetve a főváros közéletmezésének nyilvánvaló kárára is lenne.

A hatósági közvetítői intézmény mai formájára nézve legvilágosabb bírálat az a nemleges eredmény, amellyel a harmadik hatósági közvetítői állásra ez évi február hó 6-ára kiírt nyilvános pályázat járt, amikor is a hivatott, komoly czégek, illetve kereskedők közül senki sem jelentkezett arra, hogy a mai feltételek mellett ezen jogosítványt elnyerje.

A vásárcsarnokoknak a múlt évben megvont vasúti fuvardíjkedvezményeért a főváros ez évben is hasztalan intézett felterjesztést a kereskedelemügyi miniszter úrhoz, annak dacára, hogy a főváros most már sajnosan szerzett statisztikai adatokkal bizonyította, hogy a 10%-os díjkedvezmény mily lényegesen befolyásolja a vásárcsarnok árúforgalmát és illetve közvetve a főváros közéletmezési érdekeit. A drágaság okozta súlyos helyzetben tehát a kereskedelemügyi miniszternek kérdéses intézkedése csak annál súlyosabban érintette a fővárost anélkül, hogy a főváros feliratai és azoknak érvei a miniszternek fővárosellenes mostoha elbánását megváltoztatni képesek lettek volna.

A múlt évi szárazság és annak nyomában fellépett drágaság arra indították a földművelésügyi kormányt, hogy még a múlt év őszén nagyobb mérvű burgonyakészleteket gyűjtött, amelyekből 1905. év február—márczius hónapokban, önköltségi áron a főváros közönsége részére is bocsátott rendelkezésre. Az állami burgonyának nagyban való árúsítását a két hatósági közvetítő díjtalanul látta el, míg a kicsinyben való árúsítást a vásárcsarnokok igazgatósága valamennyi vásárcsarnokban a hivatalos közegek útján teljesítette.

Az állami burgonya kgr.-kint 7 fillérért árúsított, minek folytán a magánkereskedők az addig kgr.-kint 10—12 fillérért árúsított hasonló minőségű burgonya árát 8—12 fillérré szállították le. Összesen 4002 métermázsa kincstári burgonya érkezett a központi vásárcsarnokba.

A napilapok révén ismétellen fölhangzott az a panasz, hogy Budapesten drágábbak az élelmiszerek mint Bécsben. Ez okból a vásárcsarnokok igazgatója a helyszínen személyesen szerzett tapasztalatok alapján a bécsi és budapesti árakról összehasonlító kimutatást adott közre.

E szerint 1905. évi április hó 9—15-én:

	Bécsben	Budapesten
Marhahús (leveshús)	100—150 f	112—152 f ¹⁾
„ (sültnek)	140—190 „	160—176 „ ¹⁾
Sertéshús	120—200 „	100—220 „
Háj	168—172 „	152—168 „

¹⁾ A bécsi húсарaknak a budapesti árakkal való összehasonlításánál figyelembe kell venni, hogy Budapesten a húst csakis nyomtaték nélkül szabad árúsítani, míg Bécsben ilyen tilalom nincsen, tehát a bécsi húсарakban 20—25% nyomtaték ára is befoglalatik.

	Bécsben	Budapesten
Ponty (jegelt)	160—200 f	100—160 f
Harcsa	300—360 „	280—300 „
Tej	26—30 „	24—26 „
Tejföl	100—120 „	70—100 „
Burgonya	10—14 „	8—12 „
Bab	33—56 „	28—40 „
Borsó	36—48 „	30—36 „
Lencse	36—80 „	32—52 „
Fejes káposzta	80—100 „	30—56 „
Fejes saláta	6—16 „	3—12 „

A központi vásárcsarnokba az 1905. évben fölhozott élelmiszerek volt:

vasúton	702.970 q	(1904-ben 654.184 q)
hajón	72.453 „	(1904-ben 96.096 „)
Összesen	775.423 q	(1904-ben 750.280 q)

Ezen ármenyiségekhez még hozzá kell számítani a vásárcsarnoki idénypiacokra tengelyen szállított élelmiszerek mennyiségét is, amelynek tömegére nézve jellemző, hogy az idénypiacokat nemcsak Pestvármegye legtöbb községéből, hanem az összes szomszédos vármegyék termelői is nagyszámban és rendszeresen keresik föl áruikkal.

A központi vásárcsarnokból az év folyamán vasúton elszállított 117.739 q élelmiszert. (1904-ben 103.107 q.)

A piacra hozott áruk közül a hatósági közvetítők bizottmányában volt:

a) A magy. gazdák vásárcs. ellátó szöv.	23.06 / q	(1904: 23.296 q)
b) Vámos és Brust	36.107 „	(1904: 37.810 „)

Az évi áringadozást az élelmiszerek egyes csoportjai szerint a következőleg lehet jellemezni.

Hús és húsneműk ára egész éven át úgyszólván hónapról-hónapra emelkedett. A marhahúsnál p. o. a marhahús hátulja januártól—decemberig 117.00 K-ról 136.00 K-ra ment fel métermázsánként. Legnagyobb volt a drágaság november hóban. Valamennyi marhahús-félének magasabb volt az évi átlaga, mint az előző 7 év alatt.

A borjúhús áremelkedése főleg az év utolsó hónapjaiban érte el tetőpontját, nevezetesen a borjúhús hátulja l. kgr.-ként 127-ről 178 fillérre emelkedett.

Birkahús. Az öltött, egészben érkező bárány, birka s birkahús ára arányilag csak csekély mérvben drágult.

A sertéshús ára szalonnával mérve métermázsánként 110.00 K-ról az év végéig 132.00 K-ra emelkedett; szalonna nélkül pedig még jobban emelkedett. Az évi átlagos ár azonban itt is felette áll az előző 7 év átlagos árának s ez a különbség a kiskereskedelemben még nagyobb mérvű volt.

A szalonna és sertésszír ára mint világkereskedelmi árú a világpiaczi árak szerint alakult s általában magasban állott.

Baromfi árak. Az élő baromfi átlagos ára 1905-ben általában magasabb volt, mint az előző években.

Évi átlagos baromfi árak a következők voltak:

élő:	nagyban 1 párnak az ára	kicsinyben	öltött:	nagyban 1 darab ára f	kicsinyben
csirke rántani való	198	231	csirke l.	149	179
csirke sütni való	273	348	jércze l.	200	214
tyúk hazai	332	436	tyúk l.	194	232
kappan hizott	517	570	kappan	205	291
rucza hizott	558	657	rucza	245	328
lúd hizott	1404	1449	lúd	615	712
pulyka hizott	1067	1184	pulyka	353	522
gyöngytyúk	344	384	gyöngytyúk	127	212

Vad és vadhús drak. Sajnos, a vad és vadhús nem képez nálunk nagy jelentőségű élelmiszert, mert arányilag kevés jön a piacra s az sem állandóan. A vad és vadhús árak egész éven át normálisak voltak, de az átlagárak magasabbak voltak az előző éviéknél.

Haldrak. A halárak egész éven át magasban állottak, sőt részben emelkedtek is.

Tej- és tejtermékek. Az előző évekhez képest a tejtermékek ára is tetemesen emelkedett. Így p. o. a vaj évi átlagára 227-től 243 fillérre ment.

Liszt- és kenyéreneműk ára. A lisztárak ára az előző évekhez képest nem emelkedett s ez enyhítette leginkább az általános drágaságot. A kenyér és péksütemény árak sem változtak az előző évhez képest.

Szárzövelék közül a hazai lencse, borsó, bab és köleskása évi átlagára az előző évekhez képest némileg emelkedett.

Tojás árak. A friss teatojás ára télen 100 darabonként 8.97—9.07 K-ra emelkedett; nyáron pedig 6.23 K-ra szállott. Alföldi árú, 1440 drbos láda télen 106.66 K-n, nyáron 70.46 K-n kelt. Az erdélyi származású árú ládánként 103.44 és 68.93 K között ingadozott; friss szerb árú pedig 69.75 és 62.33 között. — Általában az elsőrendű árú ára az előző évekhez képest emelkedett, míg a szerb származású árú és az apró tojás ára csökkent.

Burgonya árak. Az olasz újdonás február—június hónapok között 23.25 és 15.20 K között kelt. Hazai burgonyánál egész vagonrakományérti télen 476.60 K-t, szeptemberben 572.67 K-át fizettek. A sárga burgonya évi átlagára vagyonszállítmányánál

1899-ben	487.70 K	volt
1900-ban	475.79 „	„
1901-ben	414.95 „	„
1902-ben	435.16 „	„
1903-ban	501.06 „	„
1904-ben	636.37 „	„
1905-ben	766.52 „	„

A sárga burgonya tehát az 1905. évben határozottan megdrágult, s ugyanazt mondhatjuk valamennyi burgonya fajtára.

Paradicsom árak. A paradicsom ára évi átlagban 11—16 K volt, tehát a múlt évinél alacsonyabb.

A **borákrak**ra nézve némi tájékozást nyújthat a négy országos borvásár, mely a folyó évben is a központi vásárcsarnokban tartott meg. E szerint a 4 országos vásár forgalma s az ott elért ár a következő volt:

Fehérbor	3557 Hl.,	átlag ára	34.40 korona
Vörösbör	198 „	„	40.40 „
Sillerbor	535 „	„	29.20 „
Pálinka	436 „	„	116.50 „

Az élelmiszer vizsgálatok és ellenőrzések száma:

	Az összes élelmiszerekből	
	minta vétetett	kifogásoltatott
1905-ben	5642	255
1904-ben	7086	267
	Csapán tej és tejtermékekből	
	minta vétetett	kifogásoltatott
1905-ben	4997	188
1904-ben	6358	144

Elkoboztatott az év folyamán

92.795 kgr.	gyümölcs
17.226 "	marhahús
7415 "	borjúhús
3891 "	bárány- és birkahús
2964 "	sertéshús
4937 "	hal
4575 "	vadhús
1773 "	turó
8404 drb.	baromfi
38.437 "	rák
64.712 "	tojás
382 lit.	tej

A központi vásárcsarnokba érkezett és selejtes minősége miatt visszautasított:

9368 kgr.	marhahús
87 drb.	borjú
279 kgr.	borjúhús
28 drb.	bárány
16 "	malacz
34 kgr.	bivályhús
55 "	füstölt sertéshús

Mérlegvizsgálat tartatott az év folyamán a vásárcsarnokokban 1781 esetben. Ebből folyólag följelentés tétetett:

23 esetben hamis mérleg, hiányos súlyokért,
79 esetben súlycsökkentésért (hibás mérlegelésért).
Rendbüntetést 749 esetben kellett alkalmazni.
Baleset 382 esetben fordult elő.

A vásárcsarnokokban havi bérbé kiadható árúhelyek kihasználása az 1905. évben a következő volt:

	Kiadható árúhely	Kiadott	%
Központi vásárcsarnokban	1909	1457	76 %
Rákóczi-téri "	556	242	43 %
István-téri "	342	289	84 %
Hunyadi-téri "	326	293	90 %
Hold-utcza "	189	144	76 %
Batthyány-téri "	670	98	14 %
Belvárosi fedettvásárban	113	62	55 %
Összesen	4105	2582	62,69 %

A vásárcsarnokok 1905. évi bevételei:

	1905	1904
Árúhelybérek	692.846 K	695.477 K
Rakodóhely bérek	44.965 "	40.978 "
Hűtők bére	15.336 "	17.556 "
Hatósági közvetítők	13.610 "	15.498 "
Lakások, boltok	99.071 "	97.521 "
Mérlegdíjak	4.627 "	4.373 "
Évadvásárok	152.303 "	141.123 "
Rendbirságok	1.483 "	1.180 "
Villamáram	17.461 "	17.361 "
Házalási díjak	36.944 "	43.525 "
Különfélék	8.992 "	11.016 "
Összes bevételek	1.087.638 K	1.085.608 K
" kiadások	529.233 K	557.591 K

A vásárcsarnokok személyzete volt:

Tiszti személyzet	{ végleges	22 személy
	{ ideiglenes	11 "
Altiszt (gépész)	{ végleges	31 "
	{ ideiglenes	7 "
Őr (hiv. szolgál)	{ végleges	33 "
	{ ideiglenes	12 "
Segédmunkás		33 "
Napszámos		63 "
Összesen		212 személy

Ezenkívül még 205 hordár és puttonyos asszony áll a közönség rendszeres szolgáltatására.

2. Nyílt élelmi piacok, kirakodó és egyéb vásárok.

A nyílt élelmi piacoknak forgalmi viszonyai ez évben nagyjában ugyanazon közlélmzési bajokat és nehézségeket tükröztetik vissza, mint a vásárcsarnokok. Amennyiben pedig egyes nyílt piacokon némely cikkek tekintetében olykor kedvezőbb árviszonyok látszanak fenforogni, ez legtöbbször a silányabb minőségben vagy az árú esetleges egyéb hiányában találja indokát, mivel a piac nyílt voltánál és a hatósági ellenőrzés kisebb mérvénél fogva ily irányú üzleti eljárásra sokkal alkalmasabb, mint a zárt és ellenőrzés tekintetében is intenzívebben vezetett vásárcsarnokok.

A nyílt piacoknak a közönség szempontjából egyik további előnye, hogy a piacon mindenféle iparcikk árús is korlátlanul helyet foglal, úgy hogy a közönség itt mindennemű szükségletét kényelmesen kielégítheti, mert tudvalevő, hogy a nyílt piacon az élelmi cikkekkel szorosabb vonatkozásban

lévő háztartási cikkekén kívül ruha, cipő, kalap, szövet- és vászonneműek, norinbergi és számos egyéb iparcikk is található. A többnyire külföldi selejtes árúknak valóságos tárháza a nyílt piac, s a közvélelem szerint az olcsó bevásárlásnak legjobb alkalmi helye.

A nyílt piacoknak a téli évszakban egyik kedvező előnye az ú. n. *hideg húsvásárok*, ahová a vidéki gazdák saját hizlalású sertéseiket közvetlenül s minden korlátozás nélkül behozhatják. A közéletmezés szempontjából ez kétségtelenül kedvező hatású, habár a közegészség szempontjából nem minden aggálytól ment, ha tekintetbe vesszük, hogy az ilyen házi ölésű sertéseket még sok községben szakértő állatorvos híján egyszerű laikus hús-vizsgálók vizsgálják.

A hideghúsvásárokra érkezett erősebb hozatalok következtében a sertéshúsnak és a zsirszalonnának az ára csökkent.

Igy január 3-án tartott hetivásárra hoztak a Garay-téri piacra helybeli és vidéki árúkat összesen 410 drb leölt sertést, 40 drb. süldőt, 2000 kgr friss húst, 1500 kgr. szalonnát és 1000 kgr. hájat.

Az árak e napon a következők voltak:

friss sertéshús	1 kgr. 108—140 f
„ „	1 q 101—108 K
„ szalonna	1 kgr. 120—128 f

A hideghúsvásár utolsó napja 1905. április hó 21-én volt, amikor a felhozatal és az árak ekként alakultak:

Hoztak e napon a Garay-térre: 15 drb leölt sertést, 1600 kgr. friss húst, 900 kgr. szalonnát és 800 kgr. hájat.

Az Orczy-téri piacra: 10 drb leölt sertést, 3 drb süldőt, 1600 kgr. friss húst, 300 kgr. szalonnát és 160 kgr. hájat.

Ugyanezen napon az Orczy-téri piacra 93 drb sertést, 7 drb süldőt, 2400 kgr. friss húst, 1450 kgr. szalonnát és 800 kgr. hájat hoztak.

Ezen a napon a következő árak jegyeztettek:

friss hús	1 kgr. 152—200 f
szalonna	1 „ 136—144 „

A heti szénvásárokon az állati takarmányok ára az év elején, csekély hozatalok mellett igen magas volt, így január hó 3-án

régi széna	640—1100 f
muhar	1000—1020 „
zabos bükköny	1000—1020 „

árban jegyeztetett métermázsánként, ezek az árak körülbelül az új termésig tartották magukat, innen kezdve az árak rohamosan estek, és az év végén, december hó 29-én, jegyeztetett:

régi széna	400—640 f
muhar	560—640 „
zabos bükköny	600—620 „

árban métermázsánként.

Az országos kirakodó (iparcikk) vásárok ma már csak kisebb közgazdasági jelentőségűek, s inkább csak annál fogva közismeretesek, mert ezeknek révén az év nyolcz vasárnapján a vasárnap munkaszünet fel van függesztve.

A négy országos kirakó vásár mindegyike 2—2 hétig tart, s így ezek, valamint a velük kapcsolatban tartott országos bőr- és irhavasárok lefolyása az előző évek forgalmának keretében minden különös mozzanat nélkül történt.

A főváros fenti vásáraival rokon természetű vásári alkalmak a Magyar kereskedelmi részvénytársaság által a dunateherpályaudvaron tartott *déli gyümölcs árverések* és a Heller M. és társa cég által tartott *gyapju árverések*. Mindkét árverést egyéb árverésektől megkülönböztetve, nagyobb közgazdasági fontosságuknál fogva kell e helyütt megemlíteni.

IV.

Mértékhitelítés.

Hitelesítési eljárás alá került:

Hosszmérték	450 drb. ez után befolyt	62 K 85 f
Folyadék mérték	1.472 „ „ „ „	87 „ 42 „
Korcsmai üvegedény	81 „ „ „ „	5 „ 44 „
Üvegpalczk (közönséges)	1.532 „ „ „ „	305 „ 67 „
Közönséges hordó (hivatalban hitelesítve)	32.334 „ „ „ „	19.266 „ 49 „
Közönséges hordó (ipartelepeken hitelesítve)	16.183 „ „ „ „	3.255 „ 49 „
Sörszállítási hordó (sörfőzdékben hitelesítve)	106.716 „ „ „ „	8.345 „ 16 „
Szesztartány	1 „ „ „ „	26 „ 60 „
Vasúti tartánykocsi (Ganz vagongyárban	5 „ „ „ „	132 „ 14 „
Ászok hordók	29 „ „ „ „	77 „ 92 „
Űrmérték száraz tárgyak mérésére	209 „ „ „ „	14 „ 88 „
Súly	6.826 „ „ „ „	442 „ 63 „
Mérleg hivatalban hitelesített	705 drb.	
Mérleg helyszínén hitelesített	127 „	832 „ „ „ „ 3.529 „ 48 „
Szeszfokmérő	14 „ „ „ „	22 „ 40 „
Légszeszóra	4.580 „ „ „ „	14.150 „ 60 „
Kőolajmérő	74 „ „ „ „	104 „ 80 „
Vízmérő (díjfelszámítás nélkül a főváros részére 3232 drb. Vízmérő (vidéki városok részére 3868-20 K díj 1/10 része)	715 „	3.947 „ „ „ „ 386 „ 82 „
Összesen	175.285 drb. ez után befolyt	50.216 K 78 f
Azonkívül befolyt raktári díjakban		97 „ 54 „
Tartózkodási díjakban (helyszíni eljárások alkalmával)		606 „ — „
Mérlegmesteri vizsgadíjakban		32 „ — „
Mindössze		50.952 K 32 f

Ezen bevételekkel szemben a kiadások:

1. Személyzet illetményei	22.664 K 39 f
2. Szolgák ruházata	22 „ 96 „
3. Munkások bére	4.924 „ — „
4. Jutalomdíjak	720 „ — „
5. Irodai szükségletek	496 „ 38 „
6. Vízdíj	1.479 „ 08 „
7. Házbér megtérítés	18.600 „ — „
8. Épület jókarban tartásáért	1.124 „ 70 „
9. Világítás	294 „ 42 „
10. Tüzelő anyag	1.320 „ 92 „
11. Bútorok, műszerek, égető és ütő vasak pótlása és javítása	913 „ 42 „
12. Különbéfélék	393 „ 07 „
Összesen	52.953 K 34 f

V.

Közélelmezési, vásári és tápszerrendészet.

1. A kerületi elüljáróságok működése.

A ker. elüljáróságok közlelmezési és vásártügyi szolgálata körében fölmerült nevezetesebb eseményeket, fontosabb mozzanatokot és intézkedéseket ezúttal is statisztikai táblázatok tüntetik fel, amelyek a 431—433. oldalon találhatóak.

Ezeknek a statisztikai táblázatoknak a czíme, beosztása, rovatai és az azokban feldolgozott anyag, változatlanul az, ami az előző évben volt.

Az elüljáróságoknak a közlelmezés és vásártügy terén kifejtett működésük végeredményét tekintve, a statisztikai táblázatok — legalább a lényegét illetőleg — nagyobb eltérést nem mutatnak, ami azt jelenti, hogy a ker. elüljáróságok közlelmezési és vásártügyi igazgatásában és szervezetében ez évben jelentősebb esemény vagy változás nem történt.

A közölt statisztikai adatokból, mint említésreméltóbbakat, mégis kiemeljük, hogy az alkalmi árusításra kiadott engedélyek közül a husvétii cikkek árusítására vonatkozóknál, a múlt évihez képest jelentékeny — 167 — többlet mutatkozik, a lefoglalt szabályellenes mértékek és súlyok száma 54-gyel apadt ellenben a különböző kihágási esetek száma, bár az ételmiszer gyártó és elárúsító üzleteknél az előző évihez képest 1200 csökkenés van, 470-nel emelkedett, ami a ker. elüljáróságok által teljesített ellenőrzések éberebb és eredményesebb voltát bizonyítja.

A kerület megjelölése	Piacraon kívüli árusításra szóló engedély kiadott								Piacraon kívüli árusításra szóló engedély kiadott								Piac és üzletvizsgálat alkalmával hány esetben állapították meg							
	gesztenyeváltásra	élelmiszerek árusítására	üdözői jegyek árusítására	hastó italok árusítására	husvétii cikkek árusítására	Mikulás-cikkek árusítására	mutatványosok részére	egyéb árusításra	mérték	súly	grammérték	hossz mérték	hővezető	tejeskanna	egyéb eszköz vagy szer	közegészs. törvénybe ütköző cselekmény	a mezőgazd. term. hamisított, tilalm. szőlő törv. ütköző cselekmény	hiányos kimérés	a hús kimérési szab. rend.-be ütköző cselekmény	egyéb kihágás				
I.	22	36	7	6	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	66	116	—	5	12				
II.	24	1	5	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	94	167	12	6	20				
III.	22	10	1	—	2	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	35	115	6	4	70				
IV.	33	—	18	—	19	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	12	30	5	—	—				
V.	51	16	22	14	25	11	—	—	—	—	—	—	—	—	—	8	51	—	1	2				
VI.	115	80	60	55	62	10	—	—	—	—	—	—	—	—	—	80	352	51	8	209				
VII.	130	60	150	20	140	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	254	565	160	62	—				
VIII.	105	24	70	28	73	34	—	—	—	—	—	—	—	—	—	87	160	55	10	32				
IX.	32	—	17	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	146	218	38	8	81				
X.	5	14	8	10	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	116	131	23	11	48				
Összesen	539	241	358	134	337	66	116	—	128	210	396	28	153	107	40	898	1.905	350	115	474				

A kerület megjelölése	Élelmi cikkek piacz		Az idény vagy alkalmi vásárok						Az idény vagy alkalmi vásárok árúsainak						Piaczi élelmiszer árúsok száma átlag		Piaczi ipar- cikkek árúsok száma (átlag) egy heti- vásári napon	Élelmiszer gyártó és elárúsító üzletek száma
	meg- nyílt (új)	volt össze- sen	s z á m a						s z á m a						rende- s heti vásári napo- kon	nem heti vásári napo- kon		
			hideg hús- vásár	búcsú- vásár	koszorú- vásár	ország- gos vásár	egyéb vásár	össze- sen	hideg hús- vásáron	búcsú- vásáron	koszorú- vásáron	ország- gos vásáron	egyéb- vásáron	össze- sen				
I.	—	6	—	5	4	—	—	9	—	145	—	—	—	145	390	70	255	575
II.	—	1	—	4	1	—	1	6	—	648	11	—	710	1.369	176	35	—	426
III.	—	2	—	4	2	—	3	9	—	400	95	—	—	495	185	30	70	470
IV.	—	—	—	4	—	—	—	4	—	3	—	—	—	3	—	—	—	172
V.	—	—	—	1	—	—	1	2	—	216	—	—	—	216	—	—	—	1.011
VI.	—	2	1	2	—	—	—	3	5	500	—	—	—	505	600	120	250	2.000
VII.	—	3	1	1	1	—	—	3	110	400	30	—	—	540	500	250	600	4.145
VIII.	—	1	—	1	1	—	—	3	—	250	360	—	—	610	—	—	—	1.607
IX.	—	1	—	1	—	4	8	14	—	130	—	20.034	19.194	39.358	140	38	62	1.242
X.	—	2	1	2	1	—	—	4	30	44	300	—	—	374	700	130	290	412
Összesen . .	—	18	3	25	10	4	14	57	145	2.736	796	20.034	19.904	43.615	2.691	673	1.527	12.060

A kerület megjelölése	Marhahús	Sertés- hús	Hús általában	Vad	Fácán	Baromfi	Hal	Szalámi és kolbász	Tej	Tejföl	Vaj	Tojás	Zöldség	Paradicsom	Ugorika	Sáfrán	Cytlmölca, vegyes	Szőlő	Dinnye	Kenyér	Nyerskávé	Cantorika	Egyéb fűszer	Gomba	Hűtő víz	
	kilogramm	darab	kilogramm	darab	kilogramm	liter	kgr.	drb	kilogramm	darab	gr.	kilogramm	darab	gr.	kilogramm	darab	kilogramm	darab	kilogramm	darab	kilogramm	darab	kilogramm	darab	liter	
I.	5	18	—	—	—	18	—	195	8	21	798	395	165	560	—	—	110	—	197	—	—	—	—	—	43	—
II.	2	3 ^{1/2}	—	1	—	14	14	1 ^{1/2}	42	7	1 ^{1/2}	202	1.155	168	180	—	161	15	190	—	—	114	1 ^{1/2}	3	60	
III.	8	5	—	2	—	2	30	3	32	7	10	220	74	40	200	—	153	—	200	—	—	2	—	15	200	
IV.	—	—	—	—	—	—	—	—	70	4	1	110	—	10 liter	—	—	10	—	—	—	—	—	—	1	—	
V.	—	1/2	—	1 ^{1/2}	—	—	1/2	2 ^{1/2}	155	7 ^{1/2}	3 ^{1/2}	42	21	2 kosár	—	—	27	1 ^{1/2}	12	11 ^{1/2}	—	—	2	2 ^{3/4}	11 ^{1/2}	40
VI.	130	190	—	16	—	50	300	120	400	65	40	1.800	600	5.000	2.000	—	300	140	670	—	—	40	—	150	500	
VII.	222	92	—	—	—	32	38	—	232	45	28	428	—	45 kosár	—	—	565	38	326	—	—	—	—	65 kosár	—	
VIII.	4	8	—	—	—	1 ^{1/2}	16 ^{1/2}	253	2	10	213	13 ^{1/2}	4	160	—	—	26 ^{1/4}	7	76	12	—	2	1 ^{1/2}	1 ^{1/2}	18	
IX.	13	38	—	—	—	2	20	3	87	20	12	1.125	67	160	1.720	—	205	25	488	—	—	20	8	19	200	
X.	14	23	—	5	—	11	26	30	210	38	35	630	22 kosár	19 kosár	110	—	20 kosár	6 kosár	140	—	—	—	—	30 kosár	—	
Összesen . .	398	378	—	25 ^{1/2}	—	111	448	176 ^{1/2}	1.676	203 ^{1/2}	162	5.568	2.325 ^{1/2}	5.537	4.930	—	1.557 ^{1/4}	226 ^{1/2}	2.299	23 ^{1/2}	—	180	13 ^{3/4}	233	1.018	
													22 kosár	10 liter			20 kosár	6 kosár						95 kosár		
														66 kosár												

2. Vegyészeti és élelmiszervizsgáló intézet.

Az élelmiszer vizsgálatok rendezésének, illetve továbbfejlesztésének ügye ez év folyamában ismét két fontos lépéssel haladt előre. Az egyik a földművelésügyi miniszternek márcz. hó 1-én kelt 114.436/904. számú, a másik a belügyminiszternek június 17-én kelt 35.556/905. sz. rendelete.

A földművelésügyi miniszteri rendelet az 1897. évi 63.351. és 1904. évi 111.038. sz. belügyminiszteri rendeletek kiegészítőjének tekintendő s aziránt intézkedik, hogy az 1895. évi XLVI. t.-cz. alapján folyamatba tett ügyekben teljesített szakvizsgálatok mindenkor az 1876. évi XIV. t.-cz. rendelkezései alá tartozó irányban végzett vizsgálattal is kiegészítsenek. Intézetünk, amelynek szervezési szabályzata a közegészség és közlelmezés érdekeinek egyaránt való kiszolgálását tűzte ki céljául, a most kibocsájtott rendelet értelmében már fennállása óta járt el.

Sajnos, hogy az idézett földm. min. rendelet nem adja meg egyúttal a vizsgálattal megbízott intézeteknek a közegészségi irányban való véleményadás jogát is, már pedig a leggyakoribb fogyasztásról, a czikk romlott voltáról, csak az adhat elfogadható véleményt, akinek kezében a czikk megfordult s aki érzéki segédeszközeivel azt meg is vizsgálta, nem pedig az, aki sohasem látta s távolabb álláspontjáról enyhébb megítélésre hajló. A fenti rendeletekkel megalkotott állapot csak új, eddig nem észlelt fogyatékkal, legfőlegb még olyanokkal szemben indokolt, amelyek orvoslásáról a törvényhozás eddig még nem gondoskodott, de erről előbb-utóbb az általános élelmiszertörvény megalkotásával gondoskodnia kell.

Az 1905. évi 35.556. sz. belügymin. rendelet, mely az élelmiszerek festésére használható festő anyagoknak a főváros által évek óta sürgetett ügyét véglegesen szabályozza, örömmel üdvözölhető úgy a közegészségügy, valamint az ipar és kereskedelem szempontjából. A régi erre vonatkozó rendelet, különösen a két utóbbinak volt nagy kárára, amennyiben azok a törvényes tilalommal való összeütközés nélkül nem tudtak a külföldi iparral és kereskedelemmel versenyezni. A festő anyagok kérdése tehát most már a nyugati államokkal egyenlő módon van rendezve.

Az 1905. év folyamán az intézetben összesen 9796 tárgy vizsgálatot meg s ezek közt 2317, vagyis az összes beérkezett tárgyak 23,6% kifogás alá került. A festékrendelet július 1-én lépett életbe, addig pedig 61 czukorka a régi rendelet alapján kifogásoltatott; ezeknek levonása után a fenti százalékszám 23,0%-ra redukálódik ugyan, a tavalyi eredményhez képest (19,1%) azonban így is hanyatlás konstátálható. Ezen hanyatlást főképen a tej okozta, mely 1904-ben az esetek 36,2%-ában, 1905. évben ellenben az esetek 45,2%-ában került kifogás alá.

A kerületi elüljáróságok az év folyamán összesen 6708 tárgyat küldtek be, tehát 242-vel kevesebbet, mint tavaly és pedig:

	1905-ben	1904-ben
az I. ker. elüljáróság	745	(790)
a II. " "	775	(664)
a III. " "	432	(567)
a IV. " "	389	(435)
az V. " "	343	(359)
a VI. " "	925	(1245)
a VII. " "	879	(740)
a VIII. " "	850	(815)
a IX. " "	770	(702)
a X. " "	600	(633)

A vásárcsarnokokból beérkezett mindössze 555 tárgy (tavaly 539) és pedig a központi csarnokból 245, a II. sz. csarnokból 78, a III. sz. csarnokból 63, a IV. sz. csarnokból 45, az V. sz. csarnokból 51, a VI. sz. csarnokból 51 és a belvárosi fedett vásárról 22.

Más hivataloktól és magánfelektől beérkezett mindössze 2533 tárgy (tavaly 2527) és pedig:

	1905-ben	1904-ben
a Tanácstól	1126	1056
a t. főorvosi hivataltól	1208	1231
a mérnöki " "	23	29
a vízvezetési igazgatóságtól	25	6
kórházaktól	19	19
fertőtlenítő intézettől	6	1
közüvágóhidról	16	8
bakteriológiai intézettől	23	31
köztisztasági hivatalból	2	3
országos chemiai intézettől	1	—
magánfelektől	84	133
Erzsébet szegényháztól	—	6
gazdasági hivataltól	—	3
vásárigazgatóságtól	—	1

Az intézet fenntartásának évi összköltsége 67.930 K 28 f. Ezzel szemben a tényleges bevétel 55.095 K 52 f.

Az intézet összműködésének pénzbeli értékére vonatkozólag a következő adatok irányadók:

a) az intézet által kirovatott:

1. az 1895. évi XLVI. t.-cz. alapján	42.414 K — f
2. a szódavíz rendelet alapján	1744 " — "
3. az intézet szerv. szabályzata alapján	1581 " — "
4. magánfelek részére teljesített vizsgálatokért	2090 " — "

Összesen 47.829 K — f

b) a végzett ingyenes vizsgálatok pénzbeli értéke 29.514 " 88 "

Összesen 77.343 K 88 f

Mint hogy a zárszámadások szerint tényleg befolyt összeg a kirovatónál nagyobb, világos, hogy a tavalyi bevételekben mutatkozott hiány csak az idén folyt be s az 1905. évi zárszámadás az alacsony vizsgálati díjtételek daczára, igen kedvezőnek mondható.

A vizsgálat alá került tárgyak minő- és mennyiségéről, valamint az észlelt fogyatékaik mérvéről a következő táblázat ad felvilágosítást:

A tárgy neve	Össze- sen	Kifogá- soltatott	A tárgy neve	Össze- sen	Kifogá- soltatott
Tej	3381	1531	Áthozat	6471	2071
Tejföl	482	180	Bor	87	9
Vaj	233	87	Must	16	2
Túró és sajt	45	12	Sör	1	—
Állati zsirok	185	1	Más szeszes ital	71	19
Növényi zsirok	170	7	Vízvezetési víz	1075	—
Margarin	5	1	Kútvíz, jég	190	119
Liszt	51	1	Ásványvíz	10	1
Kenyér	15	1	Szódavíz és hozzátartozók (fém, kaucsuk, kénsav stb.)	196	44
Egyéb tisztanemű	11	—	Húsfélék (kolbász)	128	5
Sütemény	54	11	Üdítő ital	18	9
Köleskása, dara	2	1	Hal	7	—
Méz	34	—	Élesztő	2	1
Nádcukor	46	—	Egyéb élelmi czikk	16	3
Burgonyacukor	5	1	Gyógyszer	230	11
Czukorka	295	61	Tiükos szer	6	2
Fekete cukor	16	—	Fertőtlenítő szer	11	—
Czukorkafesték	35	—	Konzerváló szer	2	—
Kávé	20	—	Kozmetikus szer	—	—
Pótkáv	2	—	Takarmány	6	3
Tea	27	—	Szag- és portalanító szer	11	—
Csokoládé, cacao	32	10	Főzőedények	5	—
Sáfrány	100	15	Játékszer	21	15
Bors	280	32	Kelme	4	—
Fahéj	278	6	Festék	27	1
Majoranna	89	25	Szappan	3	—
Szegfűszeg	29	2	Lúgkő	6	—
Szegfűbors	44	3	Petroleum	6	2
Köménymag	34	—	Kenőolaj	31	—
Ánizsmag	14	4	Szén	34	—
Vanília	5	3	Szennyvíz	6	—
Gyömbér	8	4	Vakolat	1	—
Paprika	351	51	Különféle	13	—
Só	27	1	Izzótest	70	—
Befőtt	38	8	Gázvizsgálat	826	—
Eczet	8	2	Előterjesztés és jelentés	185	—
Savanyú káposzta	20	10			
Átvitel	6471	2071	Összesen	9792	2317

Azonfelül közbenjárt az intézet a ker. elüljáróság és egyéb hatóságok által telep-
engedélyezési és más ügyekben tartott helyszíni tárgyalásoknál.

Az intézet 1905. évi működésének következők a főbb mozzanatai:

Vízvezetési vizünk az egész év folyamán kémiai szempontból kifogástalan volt és
vasrozda által okozott kalamitások nem merültek fel. Az újlaki vízmű V. számú kútjának
vizében az év utolsó három havában ismét ammóniák lépett fel, de csak igen csekély
mennyiségben s a kút ezen hibája múltónak tekintendő, mely csak bizonyos kedvezőtlen
viszonyok között lép fel időnkint.

A beküldött tejminták vizsgálati eredménye még kedvezőtenebb eredményre vezetett,
mint a múlt évben. Ez idén azok 45·2%-a esett kifogásolás alá, a múlt évben csak 36·2%.
Igaz ugyan, hogy az intézetbe csak gyanús mintákat küldenek, illetve iparkodnak beküldeni;
viszont azonban tagadhatatlan, hogy ha e szándéknak tényleg megfelelni lehetne, akkor a
beküldött minták legnagyobb részénél az exakt vizsgálat e gyanút alaposnak igazolná,
amiként ezt a vásárcsarnokokból érkező tejeknél tapasztaljuk.

Itt minden szépitgetés hiábavaló; be kell ismernünk, hogy a tejellenőrzés jelen
módja a visszaéléseket megfojtani vagy csak kisebb mederbe szorítani nem képes. A tej-
forgalom szabályozása az intézet utolsó évkönyvében körvonalozott módon, az orvoslás
egyedüli eszközének ígérkezik; a javaslat letárgyalása és a szabályzat megalkotása tehát
most már szükséges és időszerű volna.

A tejfölnél talán még súlyosabbak az állapotok. A tejfő előállítása tekintetében a
hygienikus követelések épp oly fontosak, mint a tejtermelésre vonatkozók. De ettől
eltekintve, azt tapasztaljuk, hogy a tejfőt igen gyakran oly árban bocsájtják forgalomba,
mely semmi arányban sem áll a valódi értékéhez, illetve zsirtartalmához. Legigazságosabb
volna, ha a tejfőt a zsirtartalom szerint fizetnének; minthogy azonban a termelő a tejfőt
zsirtartalmát a kellő pontossággal szabályozni és meghatározni nem tudja, föltétlenül
legalább egy zsirminimum megállapítására van szükség.

A vaj forgalmára vonatkozó tapasztalataink némi javulást mutatnak, amennyiben a
kifogásolások száma a múlt év óta 40·5%-ról leapadt 37·3%-ra. Vizzel és margarinnal
hamisított vaj gyakran fordult elő; egy esetben a vaj összesen 68% vizet és csak 30·6%
zsirt tartalmazott. Egy „legfinomabb hazai teavaj. Tisztaságáért kezeskedem.“ feliratú
csomagokban árusított vaj 25% vajból és 75% margarinnal álló keveréknek bizonyult,
mely azonfelül romlott is volt.

A vaj minőségének javulásáról szó sem lehet addig, míg a harmadfokú itélkező
hatóság a vaj magasabb víztartalma vagy romlott volta miatt elítélteket rendszeresen fel-
menti. Külföldön 16%-nál több vizet tartalmazó vaj már büntetés alá esik, nálunk még
30% mellett is felmentik, ha csak be nem bizonyított, hogy a víz szándékosan bele-
gyúratott a vajba, amit bebizonyítani nem lehet, mert annyi vizet nem is kell belegyúrni a
vajba, csak a köpülözés után benn kell hagyni a vajban. Nagyobb mennyiségű vizet
ellenben csak szándékosan, de nem szükségképpen kötő anyagok felhasználásával, hanem
azok nélkül is lehet a vajba gyúrni. Azt pedig, vajjon a vizsgálat tárgyát képező vaj
romlott-e, csak az képes megítélni, aki a vajat látta és megvizsgálta. Végül a felmentő
ítéletekben rendszerint használt azon indok, hogy a vevő a vaj romlott (avas) voltát észre-
vehette, felmentés okául nem szolgálhat, legfőleg akkor, ha megengedjük, hogy minden
vevő az eladásra kínált vajkészleteket végig kóstolgathassa, mely eljárás ellen azonban
közegészségi szempontból a leghatározottabban tiltakoznunk kellene.

A fűszerfélékből 1232 minta vizsgáltatott meg; kifogás alá esett 145 minta, ezek közt
51 paprikaminta. A fűszerek közül leggyakrabban a sáfrány (15·0%-a) és paprika (14·5%-a)
találtatott hamisítottak; az első, mert Flores Cal.-val, vagy ásványi anyagokkal volt keverve;
a másik, mert mesterségesen festve, vagy ásványi anyagokkal (többnyire súlypattal) súlyosítva
volt. Legritkábban a fahéj volt hamisítva és pedig 278 minta közt csak 6. Említést érdemel
egy ánizsmag minta, mely nagyságra és színre az ánizsmaghoz hasonló kavicsdarabkákkal
volt keverve. Paprikától és sáfránytól eltekintve, mondhatjuk, hogy fűszerek dolgában a
helyzet határozottan javult.

A liszt és kenyér vizsgálatánál ebben az évben különös dolgok nem fordultak elő;
megjegyzendő azonban, hogy a földmiv. miniszter új rendelete szerint a liszt számjelszének
megállapítására a pekározás ezentúl is alkalmazandó.

Burgonyacukor csak néhány esetben került vizsgálat alá, de az egyik esetben egy
grammnál több kénessavat tartalmazott.

A kolbászfélékben a legtöbb esetben salétromot találtunk, melynek egy része rendszeren
már nitríté volt redukálva; meggyőződünk, hogy ez utóbbi idővel még tovább redukálódik
ammoniakká.

Ez év végén „Pacific“ név alatt egy tojáskészítményt hoztak forgalomba, mely tartósságánál fogva hivatva volna a tojássárga használatát és értékesítését nagy mérvben megkönnyíteni. A készítmény főképen liszt, tojássárga és tej alkatrészekből áll s tartósságát a víz eltávolítása, tehát a készítmény kiszáritása által érték el. Elvi szempontból e készítmény ellen tehát nem emelhető kifogás, csak hogy a hirdetésekben használati értékét a valóságnak meg nem felelő módon fokozták s ezen fogyatékat sárga festőanyag hozzákeverésével pótolták, ami az 1905. évi 35.556. sz. belügyminiszteri rendelet 4. §-ba ütközik.

A vizsgált *gyógyszerek* sorából az idén is csak egynéhánynak volt összeütközése a gyógyszerkönyvvel, kisebb jelentőségű fertőzőmennyek jelenléte miatt csupán egy. Ung. hydrarg. einer. az előírtnál jelentékenyen kisebb higanytartalma miatt esett komolyabb kifogásolás alá.

Felemlítésre érdemesnek véljük a *takarmányok* körében az idén észlelt tapasztalatainkat. Egy magánfél által, valamint hatóságilag is bemutatott több *korpaminta* ugyanis vagy tisztán a rizs lehantolásánál hulladék gyanánt nyert külső héjából állónak bizonyult, vagy olyan árpadarának, mely a rizshéjjal nagy mértékben volt keverve. Minthogy a rizshéjak tápértéke vajmi csekély, (2.18% nyers protein, 0.78% nyers zsír, 37.00% nitrogénmentes extraktanyag; ellenben 32.1% nyers cellulose és 16.87% hamu, melyből 16.88% sósavban oldhatatlan) és az erősen kóvasav tartalmú rostanyag az emésztésre káros, a rizshéjat hamisításokra alkalmas értéktelen anyagnak és a fenti keverékeket hamisítványoknak kellett minősíteni.

A *technikai* irányú rendes vizsgálatok ebben az évben kibővültek a csatornavizek, izzótestek és aszfaltok vizsgálatával. A szennyvíz vizsgálata hosszabb időre van tervezve s értékesítésére irányuló törekvések alapjául fog szolgálni. Az aszfaltok vizsgálata pedig a burkolásra alkalmas aszfalt normáliáinak a megállapítását célozza. Az aszfaltozási munkálatok kiadásánál használandó, egyelőre csak az első évben érvényesítendő normáliákat dolgoztuk ki, azokat azonban a jövő évben a tapasztaltakhoz képest esetleg módosítani, illetve tökéletesíteni fogjuk.

HUSZADIK RÉSZ.

A székesfőváros állategészségügyi viszonyai.

I.

A kerületi elüljáróságok állategészségügy működése.

1. Általában.

A székesfőváros állategészségügyi szervezete az 1905. évben nem változott.

Az állategészségügyi rendészet folytatólagos fejlesztése érdekében sem fontosabb kormányhatósági, sem törvényhatósági rendelet nem bocsájtatott ki.

A kerületi elüljáróságok állategészségügyi tevékenységét részleteiben és számszerűleg a következőkben adjuk:

A marhalevel forgalmat, a vámkülföldre szállított állati nyersterményekről s feldolgozott húsfélékről kiállított egészségi igazolványok számát, a kiadott ebvédjegyek számát, továbbá a sertésközvágóhídi szabályrendelet értelmében háziszükségletre engedélyezett kivételes házi sertésölési engedélyek és az otthon leölt sertések számát és végül a leölt sertés behozatali engedélyek számát és az ezen engedélyek alapján behozott leölt sertések számát a 440. oldalon közölt kimutatás adja.

Végül a közfogyasztásra szolgáló élő állatoknak, leölt és lőtt állatoknak (vadaknak), szárnyasoknak és húsнемűeknek a szárazvámoknál, vasúti- és hajóállomásoknál végzett állatorvosi vizsgálatáról a 4. oldalon közölt kimutatás számol be.

A székesfőváros területén engedélyezett marharakodó vasúti- és hajóállomások az 441. lapon vannak felsorolva.

A kerület megjelölése	A marharakodó állomás neve	Külön jel	Fekszik vonalon
I.	Budapest—déli vasút állomás ¹	+	Déli vasút
I.	Budapest—Kelenföld	—	M. á. v.
I.	Budapest—jobbpart (hajóállomás)	—	M.f. és tengerhajózási r.-t.
I.	Budapest—jobbpart	+○	Dunagőzhajózási társaság
III.	Budapest—Leipzig-ger-gyár (körvasút) ²	—	M. á. v.
III.	Budapest—Ó-Buda	—	"
III.	Ó-Buda—Filatóri-gát	—	Budapesti h. é. vasút
IV.	Budapest—balpart (hajóállomás)	—	M.f. és tengerhajózási r.-t.
IV.	Budapest—balpart	+○	Dunagőzhajózási társaság
V.	Budapest—Lipótváros (körvasút)	—	M. á. v.
VI.	Budapest—nyugati pályaudvar ¹	—	"
VI.	Budapest—Rákos rendező pályaudvar ³	—	"
VII.	Budapest—keleti pályaudvar ¹	—	"
VII.	Budapest—keleti pályaudvar ^{4,5}	—	"
IX.	Budapest—Ferencváros ¹	—	"
IX.	Budapest—Ferencváros marhavásártér ⁵	+○	"
IX.	Budapest—Ferencváros sertésvásártér ^{5,6}	—	"
X.	Budapest—Józsefváros ¹	—	"
X.	Budapest—Kőbánya felső-pályaudvar ¹	—	"
X.	Budapest—Kőbánya alsó-pályaudvar	+○	"
X.	Budapest—Kőbánya hizlalda ⁵	+	"
X.	Budapest—Rákos	—	"

A vasúti- és hajó-marharakodó állomásokhoz kirendelt kerületi állatorvosok által megvizsgált állatok nemét és számát a következő táblázat tünteti föl a 441. lapon.

2. A házi állatok betegségei.

Ragadós állatbetegségek általában ritkábban fordultak elő és a megelőző évekhez képest jóval kevesebb számban léptek föl.

Jelek: + = Fertőtlenítő állomás.
○ = Etető-ítató állomás.

¹ Csupán lovak rakodására engedélyezve.

² Csak fölrakásra engedélyezve az I. magy. szeszfinomító r.-t. (Grünwald, Linzer és társa) marhaszállítmányai részére 67.825/89. sz. földmív. min. rend. alapján.

³ Kizárólag a magyar iovaregylet részére versenylovak rakodására 57.800/1903. sz. földmív. min. rend. alapján.

⁴ Állat kiállítások (tenyészállat vásár) alkalmával esetenként engedélyeztetik.

⁵ Az itt felmerülő állatorvos-szakértői teendőket m. kir. állatorvosok látják el.

⁶ Kizárólag sertések rakodására (42.100/902. sz. földmív. min. rend. alapján).

Az állategészségügy rendezéséről szóló 1888. évi VII. törvény és az annak alapján kibocsájtott kormányhatósági rendeletek értelmében, az 1905. évben hivatalból jelentendő ragadós állatbetegségek voltak: a keleti marhavész, a lépfene, a veszettség, a takonykór, a ragadós száj- és körömfájás, a ragadós tüdőlob, a juhhimlő, a tenyészbenáság és az ivarszerveken jelentkező hólyagos kiütés, a rühkór, a sertésorbáncz, a bivalyvész, a sertésvész és sertéskolera és a baromfivész.

E betegségek közül az 1905. év folyamán a székesfőváros területén egy esetben sem fordult elő a keleti marhavész, a ragadós tüdőlob, a tenyészbenáság és az ivarszerveken jelentkező hólyagos kiütés, a juhhimlő, a sertésorbáncz, a bivalyvész és a baromfivész.

A többi ragadós betegségek közül a megelőző évihez viszonyítva kevesebb számú esetben került észlelés alá a rühkór, a száj- és körömfájás és a sertésvész és sertéskolera; ellenben több esetben állapított meg a lépfene, takonykór és a veszettség.

Ragadós betegségekben mindössze megbetegedett:

	1905-ben	1904-ben	tehát 1905-ben
ló	57	53	+ 4
szarvasmarha	55	824	— 769
sertés	2	4	— 2
eb és macska	24	11	+ 13

A kerület megjelölése	Ló			Szarvasmarha				Juh és kecske	Bárány	Sertés				Összesen
	2 éven felüli	2 éven aluli, számar és öszvér	szopós csikó	2 éven felüli	2 éven aluli	borjú 6 hónapos korig	juh és kecske			Bárány	hizlalt	sovány	6 hónapon aluli	
I.	62	2	—	3	—	—	—	—	—	3	—	—	—	70
II.	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
III.	—	—	—	18	—	—	—	—	—	—	—	—	—	18
IV.	—	—	—	—	—	—	—	3	—	—	—	—	—	3
V.	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
VI.	1.675	8	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1.684
VII.	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
VIII.	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
IX.	4.795	189	2	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	4.986
X.	2.122	6	—	1	1	—	—	—	—	—	9	4	—	2.143
Összesen	8.654	205	3	22	1	—	3	—	—	3	9	4	—	8.904
Az 1904. évi főösszeg	9.106	127	—	52	—	6	6	—	—	—	18	19	—	9.334
1905-ben tehát	+	78	—	—	1	—	—	—	—	3	—	—	—	—
—	—	452	—	30	—	6	3	—	—	—	9	15	—	430

A megbetegedett állatok közül *elhullott*, illetőleg hatósági rendeletre kiírtatott:

	1905-ben	1904-ben	tehát 1905-ben
ló	37	33	+ 4
szarvasmarha	7	10	- 3
sertés	2	4	- 2
eb és macska	24	11	+ 13

Meggyógyult 20 ló és 48 szarvasmarha.

Az összes hasznos háziállatok — ló, szarvasmarha, juh, kecske és sertés — létszámához (21.140 : 46) viszonyítva, tehát a ragadós betegségek által okozott veszteség 0,22%.

Az ebtartási szabályrendelet rendelkezései szigorú végrehajtásának, a gypmester által tartott gyakori portyázatok alkalmával talált kóborló ebek tömegesebb befogásának és kiirtásának dacára sokkal több — 24 esetben — állapított meg eben, illetőleg macskán a *veszettség*; az előbbi évihez képest tizenhárommal több esetben. A veszettségi esetek ezen viszonylag nagy számát enyhíti az a körülmény, hogy ezekben az esetekben nem lett mindig kétségtelenül (kontroll-oltás alapján) megállapítva a veszettség, hanem ezekben már a „veszettségre gyanús“ esetek is benne foglaltatnak, miután a rendészeti intézkedések a gyanús esetekben is ugyanazok, mint a kétségtelenül megállapított veszettség esetében.

Ügyszintén benne foglaltatik ezen veszettségi esetek számában az ebeknek egy még nem eléggé ismert betegsége, a *fertőző heveny nyúltvelő-hűdés*, mely a veszettséghez hasonló és ezért gyakrabban ad alkalmat a veszettséggel való összetévesztésre.

A veszettségi esetek csökkentése céljából a gypmester által tartott portyázatok alkalmával *befogtak* összesen 2016 kóbor, gazdátlan, továbbá szájkosárral vagy védjeggyel el nem látott, valamint olyan ebet, amelyet az elrendelt ebzárlatok idején pórázon nem vezettek. Ezek közül a befogott ebek közül előzetes állatorvosi megfigyelés után a tulajdonosoknak visszaadattak a ker. elüljáróságok 107 védjegyes egészséges ebet, 1909 ebet pedig kiírtott a gypmester.

A *takonykór* eseteinek száma és a fertőzött terület is valamivel nagyobb, mint a megelőző évben.

Míg az 1904. évben 3 kerületben 6 fertőzött udvar volt 25 takonykóros lóval, addig az 1905. évben 7 kerületben 14 fertőzött udvar volt 29 kóros lóval. Minthogy ezen esetekben a mallein reakció alapján kiírtott (occultus) takonykóros lovak száma is benne foglaltatik, ez az állapot a lovak nagy számához viszonyítva felette kedvező.

Ha a fertőzött telepeken a gyanús lovak a még egészséges lovaktól kellően elkülöníthetők nem voltak, a gyanús állatokat állatorvosi megfigyelés végett a *székesfővárosi* (IX. ker.) *lóvesztglő istállóba* szállították. A lóvesztglő istállóban 6 lovat figyeltek meg és pedig valamennyit takonykór fertőzés gyanúja miatt. E lovak közül mallein reakció alapján 3-at kiírtottak, 3 pedig egészségesen, illetve gyógyultan adatott ki.

A *ragadós száj- és körömfájás* 2 kerületben, 2 udvarban 58 darab szarvasmarhán lépett fel, a megelőző évben 6 kerületben 7 udvarban 874 darab szarvasmarha betegedett meg.

Egyik esetben kétségtelenül megállapítható volt, hogy a ragályanyagot két gazdasági cseléd egy vidéki fertőzött tehenészetből a ruházatával cipelte be.

A betegség, mely általában enyhe lefolyású szokott lenni, rossz indulatú alakjában lépett fel, főleg a természetes úton megbetegedett állatokon, míg a járvány lefolyásának gyorsítása céljából mesterségesen befertőzött állatokon enyhe lefolyású volt; a megbetegedett 58 darab szarvasmarha közül elhullott 5 darab.

Az erélyes védekezés folytán sikerült mindkét esetben a ragályt helyhez kötni; így tovább nem terjedt és általános járvánnyá nem fajult.

A *rühkór*, mely a megelőző évben 6 kerületben 15 lovon észleltetett, 1905-ben szintén 6 kerületben 20 lovon és 1 szarvasmarhán fordult elő. Valamennyi eset gyógyult.

A *lépfene* az 1904. évihez képest hattal több esetben állapított meg; fertőzve volt 6 kerületben 9 udvar; megbetegedett és elhullott 8 ló és 2 szarvasmarha.

A *sertésvész és sertéskolera* az 1905. évben 2 kerületben 2 udvarban 2 darab sertésen állapított meg. A megelőző évben 2 kerületben 3 udvarban 3 darab sertésen állapított meg. A betegség továbbterjedésének megakadályozása céljából a fertőzésre gyanús állatok a sertésközvágóhídon levágattak és így a ragály a fertőzött udvarokból tovább nem terjedt.

Hivatalból nem jelentendő tömeges megbetegedések nem fordultak elő.

A ragadós betegségek föllépését és az általuk okozott veszteségeit, továbbá az egyéb betegségek által okozott veszteséget együttesen és részletesen a 346—347. oldalon közölt kimutatás tünteti föl.

3. A háziállatok száma.

A haszonállatok száma a megelőző évi adatokhoz képest kevéssel emelkedett.

A nyilvántartott (magántulajdonban levő) hasznos háziállatok számát a —. lapon közölt kimutatás tárja elénk.

4. Marhalevél-forgalom.

A marhalevél forgalom a megelőző évihez képest visszaesést mutat, ami a ragadós betegségek következtében beállott állatforgalmi korlátozások következménye.

5. Állati nyerstermékek kivitele.

A székesfőváros területéről a vámkülföldre szállított nyerstermékek forgalma a megelőző évi adatokhoz viszonyítva változatlan.

A kerület megjelölése	A nyilvántartott hasznos háziállatok száma					
	ló	szarvasmarha	juh	kecske	sertés	összesen
I.	666	389	2	28	185	1.270
II.	480	51	—	19	24	574
III.	978	340	—	76	114	1.508
IV.	69	—	—	—	—	69
V.	786	32	—	22	54	894
VI.	2.053	361	54	74	233	2.775
VII.	2.567	368	22	31	124	3.112
VIII.	3.064	554	3	12	87	3.720
IX.	2.778	665	11	9	111	3.574
X.	1.556	1.825	5	18	240	3.644
Összesen . . .	14.997	4.585	97	289	1.172	21.140
Az 1904. évi főösszeg . . .	14.271	5.278	127	270	925	20.871
Az 1905. évben tehát . . .	726	—	—	19	247	269
	—	693	30	—	—	—

6. A budapesti (10. ker.) lóvásár forgalma:

a) A heti és országos lóvásárok forgalma.

Főhajtottak										Vásároltak		
házas lovat	könnyebb kocsi lovat (júkker)	nehézebb kocsi lovat (hintós)	igás kocsi lovat (nehéz nyugati fajlat)	ponny lovat	nehézebb fuvaros lovat	könnyebb félket (paraszt lovat)	alarendelt minőségű lovak	összesen	használati lovat	a wieni lóvágó-hídra	a budapesti lóvágóhídra ¹⁾	összesen
531	2.028	388	4.073	46	9.240	19.445	3.706	39.457	17.132	2.591	186	19.909
Az 1904. évi főösszeg . . .									38.471			20.586
Az 1905. évben tehát									+ 986			—
									—			677

b) A luxuslóvásár forgalma.

A vásár ideje az 1905. évben	Főhajtott	Eladott	Az átlagos eladási ár koronákban
I. Márczius hó 13—14.	358	188	1.320
II. Április hó 9—11.	462	210	1.215
III. Október hó 1—3.	300	98	1.208

¹⁾ Október hó 1-től kezdve.

c) A m. kir. állami ménes intézetek állományából kisorolt számfelletti lovak árverésének forgalma.

Az árverés ideje az 1905. évben	Főhajtott	Elárvereztetett	Az átlagos ár koronákban
Október hó 7.	112	112	1.189

7. A budapesti (10. ker.) tenyészállatvásár forgalma.

Tenyészállatvásárt minden évben márczius havában a budapesti Tattersall r.-t. telepén tartanak.

Az 1905. évi vásár forgalmát a következő adatok mutatják:

Forgalom	Szarvasmarha			Juh			Sertés		
	bika	tehén	nővendék állat	kos	anya-juh	nővendék állat	kan	kocza	nővendék állat
Főhajtott	284	67	31	346	73	—	217	42	—
Eladott	126	44	25	204	24	—	96	14	—
Eladatlanul visszahajtott	158	23	6	142	49	—	121	28	—

HUSZONEGYEDIK RÉSZ.

A székesfőváros közjótékonyági ügyei.

A) A központ működése.

Az 1905. év folyamán a szegényügyi közigazgatást s ennek keretében a közjótékonyági ügyeket központilag intéző tanácsi IX. ügyosztály folytatta azon emberbaráti és szociálpolitikai tevékenységet, melyet az előző évben részletesen ismertetett programja szerint már korábban megkezdett.

Az új szegényügyi szabályrendelet jóváhagyásának kieszközölésén s a szabályrendelet végrehajtására vonatkozó utasítás kidolgozásán kívül, amiről alább emlékezünk meg, különös gondot fordított az ügyosztály ez év folyamán arra, hogy a társadalmi erőket csoportosítsa s minden kerületi elüljáróság területén egy általános jellegű közjótékonyági egyesület működési körében a közhatósági és társadalmi jótékonyág tényezőit karöltő munkára egyesítse.

I. A szegényügyi szabályrendelet.

Az 1903. évi január hó 7-én 42. kgy. szám alatt hozott közgyűlési határozattal megalkotott új szegényügyi szabályrendeletet a tanács közjótékonyági ügyosztálya a m. kir. belügyminiszterium kívánságához képest átdolgozta s különösen a kihágásokról szóló 1879: XL. t.-cz. illető szakaszaival teljes összhangba hozta.

A közjótékonyági bizottmány s a tanács által előzetesen megejtett tárgyalások után a törvényhatósági közgyűlés 1905. évi június hó 28-án és folytatva 30-án tartott közgyűlésében a szabályrendeletet végleges szövegezésében elfogadta s azt 1905. december 6-án 89.871/1905—V/b. szám alatt a m. kir. belügyminiszter is jóváhagyta. A tanácsi IX. ügyosztály ennek alapján kidolgozta a szabályrendelet végrehajtására szóló utasítást, s miután ahhoz a ker. elüljárók értekezlete is hozzájárult, a tanács 1905. évi december hó 28-iki üléséből a szabályrendeletet 1906. évi január hó 1-én kezdődő hatállyal

életbe léptette, s ezzel egyidejűleg a még 1875-ben alkotott régi, elavult szabályrendeletet hatályon kívül helyezte.

Ámbár a székesfőváros szegényügye teljes fellendülést és minden tekintetben kifogástalan hatósági ellátást csak akkor nyerhet, ha a törvényhozás a szegényügyet országosan rendezi, — többek között azért is, mert tudvalevőleg a vidéken megélhetést nem találó szegények mind a fővárosban keresnek és rendszerint nem találnak egzisztenciát, s így legtöbb esetben közhatalósági támogatásra szorulnak, — az új szabályrendelet az annak kapcsán készült végrehajtási utasítás a székesfőváros közjótékonyági és szegényügyét egy hatalmas lépéssel előbbre viszi.

Az 1906. évi január 1-én e szabályrendelet alapján életbe lépő új modernebb szegényügyi közigazgatásnak alapfelfogása, helyesebben vezérfonala annak a társadalmi szempontból is igen fontos irányzatnak megvalósítása, hogy a bármi oknál fogva közsegélyre szorult egyénekből megfelelő segítő eszközök és jó tanácsok nyújtása mellett a társadalomnak mielőbb kereső, hasznosító tagjai váljanak s ne nyújtassék mód és lehetőség arra nézve, hogy a segélyért jelentkezők a hatósági támogatást a dologtalanság, munkakerülés és koldulás megszokására alkalmas eszköznek tekintsék.

Az új szabályrendelet s az annak kapcsán kidolgozott végrehajtási utasítás annak a szociálpolitikai elvnek megvalósítása céljából, hogy a hatóságnak nem az alamizsna-nyújtás, s nem a kéregetők nevelése, hanem az a feladata, hogy az önhibájukon kívül szükségét szenvedő embertársakon segítsen, őket a társadalom javára az elzüllesztől megmentse s emellett különösen a szegénység és az elszegényedés okait a lehetőséghez képest megszüntesse, kimondja, hogy a közsegélyezéseknél a humanizmus vezérelveinek, a mindenkori szükség mérvének és a székesfőváros anyagi erejének egybevető mérlegelése mellett a szegénynek elsősorban munkát, foglalkozást, a betegeknek orvoslást kell nyújtani, másodsorban rajtok természetbeni adományokkal, mint étellel, ruhával, fűtőanyaggal segíteni s csak, ha ezek az eszközök elégtelenek, harmadsorban jön a pénzbeli segélyezés, esetleg az intézeti ellátás.

Különösen gondoskodik a szabályrendelet és az utasítás arról, hogy idegen illetőségűek a fővárosi illetőségű szegények rovására rendszeres segélyezésben ne részesüljenek. E célból elrendeli, hogy a főváros területén lakó helybeli illetőségű szegények pontos számbavétele mellett az itt tartózkodó összes idegen illetőségű szegények a főváros minden egyes kerületi elöljáróságánál pontosan nyilvántartassanak s ezáltal a korábbi visszaélések, amikor ugyanazon szegények, vagy állítólagos szegények sokszor indokolatlanul több helyen kaptak segélyt, megszűnjenek.

Ugyancsak a visszaélések meggátlását célozza az az intézkedés, hogy aki átutazóban szorul segélyre, csak egy helyre és pedig a főváros egész területére nézve a VIII. ker. elöljáróságához fordulhat úti segélyért.

A külföldi honosok lehetőleg a konzulátusokhoz lesznek a jövőben utasítva.

Hogy a tanács, mint központi irányító hatóság a közjótékonyág és szociálpolitika ügyének intenzívebb kezelésével kellő módon foglalkozhassék,

a segélyezéseknek központi utalványozása megszűnik, s az egészen a kerületi elöljáróságok feladatát képezi, kivéven a vidéken lakó budapesti illetőségű szegények havisegély ügyét, mely tovább is a tanács intézése alatt marad.

Oly egyének, kik nyugdíj vagy kegydíj élvezetében vannak, vagy egyéb ellátásban részesülnek, közsegélyezést csak kivételesen kaphatnak, akiknek összjárandósága pedig Budapesten való tartózkodás mellett legalább 480 K-t, vidéken lakás mellett 240 koronát tesz ki, havi segélyben nem részesíthetők.

A tanácsot központi irányító működésében a közjótékonyági bizottság, a kerületi elöljáróságokat a kerületi közjótékonyági bizottságok támogatják. E bizottságok nem pusztán hivatalos faktorok; belevonatnak abba a közelet, a társadalom kiválóbb tagjai, férfiak és nők egyaránt, hogy eszmékkel, tettekkel egyaránt támogassák a hatóságot emberbaráti munkájában.

A ker. közjótékonyági bizottság, melynek tagjai a ker. választmányi tagokon kívül az elöljárók által kinevezendő szegénygyámok, egészen új szerve a szegényügyi közigazgatásnak. Részt vesznek tárgyalásaiban a kerületben levő lelkesek, kerületi orvosok, ker. rendőrkapitány, iskolaszéki elnökök és gondnokok.

Az új szabályrendelet és végrehajtási utasítás értelmében a közigazgatási kerületek a szegényügyi adminisztráció szempontjából járásokra lesznek felosztva. Minden járásnak lesz egy-egy szegénygyámja, még pedig oly beosztással, hogy a lehetőséghez képest minden kerületnek minél több szegénygyámja legyen s így minden szegénygyámnak minél kevesebb szegényről kelljen, de annál nagyobb mértékben lehessen gondoskodnia.

A szegényügy terén kiváló lelkesedéssel és eredménnyel működő emberbarátok buzdításul a tanácstól elismerő oklevelet nyernek.

A koldulást a szabályrendelet a főváros egész területére nézve tiltja. Még a templomok előtt való koldulás sincs többé megengedve. Ehelyett azonban úgy rendelkeznek az idevonatkozó szakaszok, hogy indokolt szükség esetén — de csak a legszigorúbb vizsgálat után — az igazi szegények nagyobb segélyben részesíthetők, mint eddigelé.

Szigorú rendelkezéseket tartalmaz a szabályrendelet a szegényügyek és különösen segélyügyek elintézésének módjára és idejére nézve. Minden segélyügyet lehetőleg axonnal el kell intézni.

Az idegen illetőségűeknek nyújtott bárminemű segélyezésről a főváros az illetőségi községeket azonnal értesíti, a megtérítést kéri, a rögtöni hazautaztatást felajánlja, de a négy koronán aluli segélyek megtérítésétől eltekint.

Legfontosabb az új rendszerben a pontosan körülírt, minden kerületben most már egyöntetű formában vezetett és minden számbavehető segélyezést, szegényügyi nyilvántartó, melyhez megfelelően alkalmazkodik a pontos szegényügyi statisztika. Ennek a helyes nyilvántartásnak nagyon is jelentős eredménye abban fog megnyilatkozni, hogy míg a hatóság eddigelé sokszor ötletszerűen, csaknem sötétben tapogatózva volt kénytelen a segélyeket nyújtani, ezentúl a

közsegélyre szorultakra vonatkozó összes adatoknak, úgyszólván a segélyezendő múltjának és élettörténetének teljes ismeretében hathatósan támogatja az igazi szegényt s elutasítja, sőt még a társadalmi jótékonyssággal szemben is lehetetlenné teszi a tettét, alakoskodó, munkakerülő kéregetőt.

II.

Szegényházak.

1. Erzsébet-szegényház.

Az Erzsébet-szegényházban és annak fióképületében a korábbi évekhez képest 1905-ben sem történt különösebb változás. Az ápoltak száma is nagyjában a régi maradt s a szegényház, mint korábban is, állandóan zsúfolt állapotban volt.

Az 1904. évről maradt az intézetben:

459 férfi és 547 nő, összesen 1006 ápol, akikhez 1905-ben	
95 " " 160 " " 255 " vétetett fel; kilépett az 1905. évben	
26 " " 50 " " 76 " meghalt	
76 " " 109 " " 185 " s így maradt az 1906. évre	
452 " " 548 " " 1000 ápol.	

A 185 halott közül ú. n. „gratis“ temetést (20 koronájával) 79 ápol kapott.

A különböző alapítványok kamataiból az 1905. évben 816 K 15 f lett az ápoltak közt kiosztva karácsony-, husvét-, pünkösd ünnepén és Szt. István napkor pedig fejenként 60—60 fillér ez évben is kiadatott ünnepi mulatságra az ápoltaknak.

Az intézet kiadásai 1905. évben 388.748 K 80 f-t tettek ki, s így a fiókház évi 12.000 K bérének beszámításával az ápoltak és alkalmazottak napi ellátása 1 K 22 f-be került fejenként.

A szegényházi gondnokságnak jelentékeny volt az ügyforgalma; a különböző számlákon és utalványokon kívül 2091 ügydarab nyert elintézt.

A szegényház kórosztályán 1905. évben elmebeteg részére férfiak és nőknek három-három magánzárka újonnan rendeztetett be.

Az egészségügyi szolgálatot az intézeti főorvos vezetése alatt hét rendelő orvos, két alorvos, 18 szerzetes és 14 világi ápolónő végezte.

Az orvosi és ápolónői személyzet költségei 39.000 K-t tettek ki.

Ápoltak elszállíthatásra nézve 390-szer lettek megvizsgálva és ugyanannyiszor állítottatott ki erről bizonyítvány.

A fő- és alorvosok az év folyamán 400 étel és 70 konyhaedény vizsgálatot végeztek.

A kórosztály befogadó képessége: 189 ágy férfiak és 301 ágy nők részére. 1905. évben kezeltetett a kórosztályon 356 férfi és 535 nő, összesen 126.215 ápolási nappal; járó beteg volt ez évben 2610.

Végeztetett összesen 85 nagyobb sebészi, szemészi, gégészi és urológikus műtét.

Az 1904. év végén a kórosztályon kezelés alatt maradt	184 férfi	285 nő
Az 1905. év folyamán fölvetetett	172 " "	184 " "
ezekből gyógyultan és javultan elbocsátatott	95 " "	151 " "
meghalt	85 " "	100 " "
1905. végén kezelés alatt maradt	176 " "	284 " "

A kórosztály betegforgalmát s a halálozási eseteket az alábbi kimutatások tüntetik fel:

Betegek kor szerint:

	férfi	nő
10—20 év közötti	5	8
20—30 " "	20	12
30—40 " "	14	14
40—50 " "	34	52
50—60 " "	78	90
60—70 " "	90	140
70—80 " "	60	160
80—90 " "	35	44
90—100 " "	10	12
100-on felül	—	3

Betegek vallás szerint:

	férfi	nő
róm. kath.	326	480
ágost. evag.	13	16
evang. reform.	4	18
izraelita	10	36
baptista	1	—
gör. kath.	—	1
ismeretlen vallású	2	4

1905. évben elhaltak havonként.

	férfi	nő
Január	8	10
Február	9	3
Márczius	6	3
Április	8	10
Május	6	12
Június	4	13
Július	7	12
Augusztus	9	5
Szeptember	9	5
Október	9	6
November	2	12
Deczember hónap	8	9

1905. évben elhaltak kor szerint:

	férfi	nő		férfi	nő
10—20 év közötti	4	1	60—70 év közötti	10	15
20—30 " "	2	3	70—80 " "	20	20
30—40 " "	9	6	80—90 " "	8	15
40—50 " "	7	14	90—100 " "	3	9
50—60 " "	22	16	100-on felüli	—	—

1905. évben elhaltak vallás szerint:

	férfi	nő
róm kath.	71	80
ágost. evang.	5	7
evang. ref.	3	4
izraelita	4	5
baptista	1	—
gör. kath.	—	1
ismeretlen vallású	1	3

Az elhalálozások betegség szerint:

	férfi	nő
tüdőlég dag	1	1
tüdőlob	2	2
tüdővész	4	6
billentő elégtelenség	—	4
szívizom elfajulás	13	10
érrendszer elmeszedés	9	10
májrák	—	2
idült veselob	—	4
vizelet tarthatatlanság	—	5
agyvérömleny	9	8
gerinczagyvelő sorvadás	2	2
idült izületcsúsz	—	1
epilepsia	2	3
reszkető hűdés	4	—
orbáncz	—	1
görvély	1	—
aggaszály	5	12
gyulladás a csontokban	1	3
sérv	2	3
daganat és rák	—	3
téboly	—	1
haladó hűdés és butaság	5	6
másodlagos butaság	13	10
veleszületett butaság	12	1

2. Dunajobbparti szegényház.

A dunajobbparti szegényház épületében és terjedelmében az 1905. év folyamán változás nem állott be. Az intézet 300 egészséges ápolott van részére berendezve, evvel szemben 1905. évben az átlagos létszám 297 volt.

A személyzetben 1905. évben semmi nemű változás nem történt.

Betege volt az intézetnek 39 férfi és 35 nő, összesen 74 egyén.

Az orvosi teendőket úgy mint az előző években egy rendelő orvos teljesen díjtalanul látta el.

Az intézet ápolottjai közül 1905. évben elhalt 20 férfi, 16 nő összesen 36.

Egyébként az 1905. évben az intézetben semmi lényegesebb mozzanat nem fordult elő.

III.

„Menhely a szenvedő emberiségnek“

A menhelyben éjjeli szállást nyert 1905. évben:

férfi felnőtt	33.081	nő felnőtt	18.155
fiú gyermek	827	leány gyermek	1.076
összesen	33.908	összesen	19.231

összesen tehát 53.139 egyén, — 1623 egyénnel több mint a múlt 1904. évben.

A fekvőhelyek a meszelési napokat kivéve egész éven át el voltak foglalva. A téli hónapokban, mint minden évben, úgy 1905. évben is többen jelentkeztek, mint amennyit az intézet befogadhat.

Az ételadagok (rántott leves és kenyér) január, február, márczius, április, október, november és december hónapokban lettek kiszolgáltatva, még pedig összesen 22.280 adag, — 4873 adaggal több, mint 1904. évben.

Betegség miatt hat embert kellett hordágyon a kórházba szállítani, köztük három ragályos beteg volt, amiért az intézetet három esetben fertőtleníteni kellett.

Az 1905. évben

előirányoztatott	19.000 K — f
tényleges kiadás volt	14.043 „ 08 „
megtakarítás	4.956 K 92 f

A tényleges kiadás 1905. évben 234 korona 93 fillérrel volt több, mint 1904. évben, mert több kenyér fogyott és nagyobb javítások, tatarozások eszközöltettek.

Az intézmény vagyona az ingatlanon és az intézeti felszerelésen kívül értékpapirokból és készpénzből áll.

Az értékpapírokat az első hazai takarékpénztár, a készpénzt pedig a főv. közp. pénztár kezeli.

A készpénz a hagyományokból és az évi megtakarításokból gyűlt össze:

Az értékpapírosok értéke	433.800 K — f
A készpénz	73.742 „ 34 „
Összesen	507.542 K 34 f

IV.

Árvaházak.

1. „József“-fiárvaház.

A székesfővárosi „József“-fiárvaházban a növendékek létszáma az 1905. évi január elején 107 volt. Ezek közül teljesen árva 31, félárva 76 növendék. Évközben belépett 2 teljesen árva és 12 félárva. Kilépett 13 növendék, 7 teljesen árva és 6 félárva. A kilépettek közül 12 iparos pályára lépett, egyet hozzátartozói tovább taníttatnak. Az 1905. év végén a növendékek létszáma 106 volt.

Az 1905. évben is több ízben rendezett az intézet ünnepélyt; ú. m. április 11-én, az 1848-iki törvények szentesítése évfordulóján; június 8-án, a koronázás évfordulóján. Június 18-án tartatott meg az évszázad ünnepély, mely alkalommal a szorgalmas és jómagaviseletű növendékek közt a Wéber N. János-, Wágner Géza és a Staffenberger István-féle alapítványok kamatai kiosztattak. Július 3-án volt megtartva a tanács adományából a növendékek jól sikerült nyári mulatsága a Zugligetben. A közúti villamos és a fogaskerekű vasúttársaság igazgatósága a növendékeket oda és vissza díjmentesen szállította. Október 4-én Ófelségének névnapja alkalmával a szokásos istentiszteleten az intézet növendékei is részt vettek. Az ország elhunyt nagyjai iránti tisztelet és kegyelet adóját halottak napján a kerepesi-úti temetőben rótták le. November 19-én, boldogult Erzsébet királyné nevenapján emlékünnepély tartott. Deczember 24-én d. u. 5 órakor tartotta meg az intézet a székesfőváros és a jószívű emberbarátok hozzájárulásával a szépen sikerült karácsonyi ünnepélyt, mely alkalommal minden növendék ajándékban részesült s a fennmaradt pénzből minden növendékre 7 K 76 f jutott, mely részükre takarékpénztárba helyeztetett el.

A növendékek az árvaházban levő 6 osztályú elemi iskolában nyernek oktatást. A rajztanításra, amint az a kiválóan iparos pályára készülő tanulóknál szükséges, nagy súlyt helyez az intézet, de nem a többi tárgyak rovására. Kézimunkában is kapnak oktatást a növendékek. Magában a házban előforduló dolgokban is segédkeznek, ezenkívül nyáron a kertészetet, télen pedig a könyvkötészetet és szalmakalapfonást tanulják.

A rendes előadási órákon kívül hetenkint 3—4 órát külön az ének-tanításra fordít az intézet, ami a növendékek lelkiületére nemesítőleg és felvidítólólag hat.

Nagyobb adományokat kapott az árvaház: a székesfővárostól (majális) 250 K, karácsonyfa felállítására 100 K-t; Thék Endre biz. másodelnöktől 106 K-t; az egyesült budapesti fővárosi takarékpénztártól 102 K 90 f-t

A „József“-fiárvaház 1905. évi kiadásai a következők voltak;

I. Személyzet illetménye	8752 K
III. Segélyek	500 „
IV. Írószerek és könyvek	513 „
V. Növendékek ruházata és ágyneműi	9283 „
VI. Ruhamosás	625 „
VII. Ételmezés	15.640 „
VIII. Gyógyszerek	161 „
IX. Termesztmények és anyagok	300 „
X. Világítás	1320 „
XI. Tüzelő szükséglet	2465 „
XII. Bútorok és szerek	833 „
XIII. Épületfenntartás és tisztogatás	4059 „
XIV. Vízvezetési vízfogyasztás	926 „
XV. Államadó és bélyegilleték	43 „
XVI. ¹ Intézeti növendékek jutalmazására és segélyére	564 „
XVI. ² Tőkésítendő kamatok	1583 „
XVII. Árváknak házonkívül való tartása	412 „
XVIII. Különfélék	856 „
Összesen	48.915 K

2. Mayer Ferencz-fiárvaház.

A székesfővárosi Mayer Ferencz-fiárvaház nevelési rendszerében az 1905. évvel fontos változás állott be az által, hogy az intézeti igazgató kezdeményezésére a tanácsi IX ügyosztály hozzájárulása mellett a növendékek gyakorlati kiképzése céljából az elemi iskolai tanulmányokat már elvégzett s erre alkalmas és önként vállalkozó növendékek részére kísérletképpen egy faipari és egy kosárkötő ipari tanfolyam létesített az intézeti tanítók vezetése mellett.

Szeptember hó 16-án 12 növendék állott munkába, kik 12 éves korukat már betöltötték s ezzel megindult a faragási tanfolyam élete, november 20-án pedig a kosárkötő ipari tanfolyamé, melyen 6 árvaházi növendék vett részt. Ugyanez évben alig pár heti buzgólkodás után már karácsonyi kiállítás rendezett az árvaház s daczára a tanfolyamok igen rövid fennállásának, oly tárgyakat mutatott be az érdeklődőknek, a melyek a vállalkozás eredményességére és sikerére jogos reményeket és alapos kilátást nyújtottak.

A tanfolyamok felállításának további célja az volna, hogy az intézeti növendékek egy része majdan iparilag kiképezve, munkakönyvvel kezében, mint iparossegéd kerüljön ki az életbe; ehhez azonban hosszabb kísérletezésre van szükség, továbbá a kísérleti tanfolyamok helyett valóságos ipartanműhelyek berendezésére, amelyeknek esetleges létrejöttéről azonban csak a jövőben lehet szólni.

Egyébként az intézeti növendékek létszáma az év elején 75 volt, köztük teljesen árva 14, fél árva 61. Az év végén 73, köztük teljesen árva 9, félárva 64.

Évközben kilépett 17, köztük teljesen árva 5, félárva 12, felvétetett 15, mindannyi félárva

Az egészségi állapot az intézetben nem volt kedvezőnek mondható. Októberben 3 növendéket enyhe lefolyású kanyaróval a Szt. János-kórházba kellett szállítani. Ezen esetből kifolyólag a növendékek 4 hétre az iskola látogatásától eltiltattak.

Novemberben egy beieg tüdőgyuladással ment a kórházba, amely bajjal az egész éven át bent is maradt.

A növendékek erkölcsi magaviselet, valamint tanításbeli előmenetel tekintetében kifogás alá nem estek.

A családiass együttérzés, a kegyelet és a hazafias szellem ápolására több alkalommal rendezett az árvaház ünnepélyeket.

Így megünnepelte márczius 15-ét, június 8-át, október 6-át, november 19-ét és december 24-én karácsony ünnepét.

Június 17-én folyt le az árvák nyári ünnepélye, amely alkalomra a tanács 200 koronát adott.

Mindszentek napján az árvaház nagylelkű megalapítójának sírjához vonult ki az árvaház ifjúsága, hogy lerója kegyeletét az alapító emléke iránt.

Általában az intézet nevelő személyzete nem mulasztott el egyetlen alkalmat sem, amellyel növendékei szívében és lelkében a szép, jó és nemes érzését ébreszthette s ápolhatta.

Az árvaház kiadásai az 1905. évben a következők voltak:

I.	Személyzet illetményei	7.294 K
II.	Nyugdíjak és végkielégítések	— "
III.	Segélyek	500 "
IV.	Tan-, írószerek és könyvek	1.195 "
V.	Ruházat, ágyneműek pótlása és javítása	7.088 "
VI.	Ruhamosás	747 "
VII.	Élelmezés	10.749 "
VIII.	Gyógyszerek	105 "
IX.	Természtermények és anyagok	265 "
X.	Világítás	1.374 "
XI.	Tűzelősegítek	2.008 "
XII.	Bútorok és szerek	1.720 "
XIII.	Épületfenntartás és tisztogatás	4.310 "
XIV.	Vízvezetési vízfogyasztás	965 "
XV.	Államadó és bélyegilleték	— "
XVI.	Alapítványok kamataiból	— "
	1. Növendékek segélyezésére és jutalmazására	60 "
	2. Tőkésítendő	743 "
	3. Haszonélvezeti joggal terhelt kamatok	454 "
	4. A Mayer Ferenc-féle sírfenntartási alapítvány kamataiból	43 "
XVI. a)	A Bernáth Mária és József-féle alapító-ház fenntartási költségei	927 "
XVII.	Kertmivélés	205 "
XVIII.	Különfélék	791 "
	Összesen	41.543 K

3. Erzsébet-leányárvaház,

Az „Erzsébet“-leányárvaház az 1905. évvel alapításának negyvenegyedik évébe jutott.

A növendékek száma januárban 105 volt, köztük 36 árva és 69 félárva; decemberben 109, köztük 33 teljesen árva és 76 félárva.

Az intézet hat osztályú elemi iskolájában a tanítás az egész iskolai éven át megszakítás nélkül folyt.

Az elméleti oktatás mellett ismereteik bővítésére többször tettek a növendékek tanulmányi sétákat a városban, valamint néhány kirándulást. Voltak az állatkertben, a nemzeti múzeumban s néhányszor az Uránia tudományos színház előadásán.

A hazaszeretet, a kegyelet és háladatosság érzelmének fejlesztésére többször tartott az árvaház iskolai ünnepélyt. Ezek közül kimagaslott az Erzsébetkirályné emlékének szentelt ünnep.

A tanulók egész éven át jó magaviseletet, szorgalmat és előmeneteit tanusítottak, melynek bizonyítékát adták a június hóban tartott záróvizsgálatok alkalmával. Több tanuló részesült ekkor kisebb-nagyobb jutalomban. Szép kiállítást rendezett az intézet munkatermében a növendékek által készített kézimunkákból és ruhaneműekből.

Kellemesen töltötték az árvák a nyári szünet napjait részint a Városliget árnyas fái alatt, részint az intézet kertjében.

Kedves napja volt a nyári szünetnek a majális, melyet a Svábhegyen tartott meg az intézet, ahol ebédrel és ozsonnával vendégelték meg az árvákat a főváros áldozatkészségéből.

A szünidő folyamán 18 növendék lépett ki az intézetből, ezek közül 12 növendék elérte a szabályszerű kort, 6 pedig tanulmányai folytatása végett lépett ki.

Szeptemberben ismét komoly munkához láttak a növendékek, melyet szorgalommal folytattak a karácsonyi ünnepekig.

Szent este napján volt megtartva az árvaház karácsonyfa ünnepélye, mely alkalommal a tanács és magánosok áldozatkészségéből a növendékek sok szép és hasznos ajándékot kaptak.

A gyermekek egészségi állapota egész éven át kedvező volt, mert meg volt annak minden föltétele: az egészséges táplálék, tisztaság és gondos ápolás a legkisebb bajnál is. Egy teljes árva tüdővészben, meghalt Péterin, hol a tanács által engedélyezett havi fizetésért ápolatott.

Az intézet kiadásai az 1905. évben a következők voltak:

I.	Alapítványi tőkék kamatai	
	1. Intézeti növendékek jutalmazására illetőleg segélyezésére	599 K
	2. Tőkésítendő kamatok	923 "
II.	Személyzet illetményei	10.398 "
III.	Nyugdíjak és végkielégítések	— "
IV.	Segélyek	540 "
	Átvitel	12.460 K

	Áthozat . . .	12.460 K
V.	Tan-, írószerek és könyvek	427 "
VI.	Növendékek ruházata és ágynemű	4.010 "
VII.	Ruhamosás	666 "
VIII.	Élelmezés	15.019 "
IX.	Termesztmények, anyagok és gyógyszerek	630 "
X.	Világítás	815 "
XI.	Tűzelőszükségletek	2.586 "
XII.	Butorok és szerek	635 "
XIII.	Épületfentartás és tisztogatás	5.070 "
XIV.	Vízvezetési vízfogyasztás és javítás	530 "
XV.	Államadó és bélyegilleték	2 "
XVI.	Különfélék	424 "
	Összesen . . .	43.274 K

V.

A községi szeretetház.

A községi szeretetház ez évben is igyekezett teljesíteni azt a feladatát, hogy a társadalom elhagyott fiúgyermekéből hasznos, munkára képes embereket neveljen.

A számos folyamodó közül az intézet kisebb befogadóképességére való tekintettel a tanács csak 12 gyermeket tudott felvenni.

Az év elején volt az intézetben 51 növendék, év végén 49.

Az intézetben szervezett iskola 6 elemi osztályában a növendékek rendszeres oktatásban részesültek.

Amire a fejlődésben levő gyermeknek szüksége van, mint testi, lelki táplálkozás, ruházat, tanszerek stb., mindazzal az intézet látta el a növendékeket.

Az iskolai tanuláson kívül foglalkoztak a gyermekek kertészettel, a nagyobbak az intézeti slójd-műhelyben is dolgoztak.

Vasárnapokon s a nyári szünetek alatt más napokon is hosszabb sétákat, kirándulásokat tettek tanítójuk vezetése alatt a budai hegyek között.

A kegyelet és hazafias érzés ápolására minden alkalommal ünnepély tartott: felolvasás, szavaltat és énekszámokból álló műsorral.

Jószívű emberbarátok adakozásából s a fővárosi tanács adományából a növendékek részére szép karácsonyfa-ünnepélyt is rendezett az intézet s az adományokból a gyermekek takarékpénztári betétjére is szép összeg jutott.

Felnevelt növendékei közül az intézet az 1905-ik évben 10-et adott vissza a társadalomnak.

Az intézet 1905. évi kiadásai a következők:

I.	Személyzet illetményei	11.397 K
II.	Nyugdíjak és végkielégítések	— "
III.	Segélyek	340 "
IV.	Írószerek és könyvek	326 "
V.	Növendékek ruházatai és ágyneműi	4.963 "
VI.	Ruhamosás	324 "
VII.	Szolgaszemélyzet ruházata	103 "
VIII.	Élelmezés	8.751 "
IX.	Termesztmények és anyagok	365 "
X.	Világítás	872 "
XI.	Tűzelőszükséglet	1.041 "
XII.	Butorok és szerek	403 "
XIII.	Épületfentartás és tisztogatás	1.919 "
XIV.	Vízfogyasztás	866 "
XV.	Kertművelés	181 "
XVI.	Különfélék	1.108 "
XVIa.	Kilépő növendékek felruházására szolgáló tömegkamat	8 "
	Összesen . . .	32.967 K

B) A kerületi elüljáróságok közjótékonyági működése.

I.

Szegény-segélyezés.

1. A közsegélyre szorultak nyilvántartása.

A kerületi elüljáróságok által nyilvántartott közsegélyre szorultak száma az 1905. évben 5.070 volt, ami a létszám apadását jelenti tekintve azt, hogy az 1904. évben 5.606 szegény állott nyilvántartásban.

A közsegélyre szorult 5.070 szegény közül nyilvántartott:

az	I. ker. elüljáróság	401 szegényt
a	II. " "	553 "
a	III. " "	398 "
a	IV. " "	287 "
az	V. " "	155 "
a	VI. " "	601 "
a	VII. " "	518 "
a	VIII. " "	1.891 "
a	IX. " "	192 "
a	X. " "	74 "

Ezeket az adatokat az 1904. évi adatokkal összehasonlítva látjuk, hogy míg a IV., V., VII. és VIII. kerületben a nyilvántartott szegények száma figye-

lemre méltó apadást mutat, a többi kerületben a szegények létszáma alig változott, érdemleges növekedés pedig sehol sem volt.

A kerületek lakosságának létszámát a nyilvántartott szegények számával viszonyítva a következő kimutatást kapjuk:

az	I. kerületben minden	126. lakó volt nyilvántartott szegény
a II.	"	65. " " " "
a III.	"	103. " " " "
a IV.	"	89. " " " "
az V.	"	357. " " " "
a VI.	"	233. " " " "
a VII.	"	323. " " " "
a VIII.	"	73. " " " "
a IX.	"	369. " " " "
a X.	"	492. " " " "

E kimutatásból látható, hogy míg az V. kerületben csak minden 357. lakós szorult polgártársainak segélyére, addig a II. kerületben már minden 65. lakós önerejéből magát föntartani nem képes.

2. Pénzsegélyezés.

A rögtöni, havi és magánadományokból történt segélyezésekről a következő kimutatást adjuk:

A kerület megjelölése	Rögtöni segélyek	Havi segélyek	Idegen illetőségűek segélyezése más községek által	Magánadományokból segélyezések	Együtt
I.	2.663	37.829	1.093	1.970	43.555
II.	1.744	28.354	1.825	4.763	36.686
III.	140	32.572	476	3.990	37.178
IV.	107	10.373		1.558	12.038
V.	2.437	14.249	409	1.430	18.525
VI.	2.611	36.956	240	2.050	41.857
VII.	7.160	51.694	1.568	7.321	67.743
VIII.	4.419	69.828	1.357	5.601	81.205
IX.	1.480	20.416		3.970	25.866
X.	611	9.196	890	7.268	17.965
Összesen	23.372	311.467	7.858	39.921	382.618

Minthogy pedig más községek terhére előlegezett 7858 K nem Budapest székesfőváros közönségét terheli, a székesfőváros háztartásának terhére és a magánadományokból tett segélyezések 374 760 K-ra rúgnak.

Budapest székesfőváros népessége a statisztikai hivatal kimutatása szerint kiszámítva 1905-ben 780.560 lelket számlált. Ezt a segélyezésre fordított 370.790 koronával szembe állítva kiténik, hogy a szegénységélyezésre szükséges összegből minden lakósra 0-48 K esik.

Ha pedig a tényleg segélyezésre fordított 378.648 K-t a közsegélyre szorultak számával vetjük egybe, azt látjuk, hogy egy szegény átlag 68-25 K-át kapott.

3. Népkonyhák.

A nyomor legelső megnyilatkozásaként jelentkező éhség csillapítására az 1905. évben 10 népkonyha működött. Ezek közül a hatóság négyet, a társadalom pedig hatot tartott fön. Eloszlásukat a következő kimutatás tünteti föl:

	hatósági	társadalmi	összesen
az I. kerületben volt	1	—	1
a II.	1	—	1
a III.	1	—	1
a IV.	—	—	—
az V.	—	1	1
a VI.	—	1	1
a VII.	1	1	2
a VIII.	—	1	1
a IX.	—	1	1
a X.	—	1	1
Összesen	4	6	10

A székesfőváros által föntartott négy népkonyha forgalmát tünteti föl a következő kimutatás:

A kerület megjelölése	Fizető	Étkező egyének száma				Összesen	Bevétel korona	Kiadás
		A hatóság költségén	Jótékony egyletek költségén	Összesen	Összesen			
	felelős	gyermek	felelős	gyermek	felelős	gyermek		
I.	113	—	16.378	—	16.491	—	4.256	3.854
II.	5.622	—	2.870	239	20.365	8.492	20.604	4.657
III.	1.583	—	20.535	4.494	4.000	22.118	8.494	9.595
VII.	801	—	40.964	—	41.765	—	7.960	9.688
Össz.	8.119	—	80.747	4.733	24.365	88.866	29.098	26.468

Sokkal kiterjedtebb áttekintést nyerünk, ha a fővárosban levő összes népkonyhák által az ebédsegélyre szorultak részére adott ingyenes ebédadagok számát foglaljuk kimutatásba.

A kerület megjelölése	A kiadott ebédadagok száma				Összesen	
	A főváros költségén	Egyletek és magánosok költségén	Összesen	felelős	gyermek	
	felelős	gyermek	felelős	gyermek		
I.	16.378	—	—	—	16.378	
II.	2.870	239	7.780	13.285	10.650	
III.	20.535	3.357	—	5.137	20.535	
IV.	442	—	—	—	442	
V.	—	—	36.272	3.388	36.272	
VI.	4.768	35.000	—	1.500	4.768	
VII.	34.670	—	—	—	34.670	
VIII.	—	—	68.785	7.818	68.785	
IX.	—	—	—	—	—	
X.	8.280	—	5.190	9.900	13.470	
Összesen	87.943	38.596	118.027	41.028	205.970	

A felnőttek és gyermekek részére kiadott ebédadagok összegéből látjuk, hogy a nyomor ebben a tekintetben is kisebb volt az előző évhez képest, amennyiben az összes ingyenes ebédadagok száma 1905-ben 285.594 volt, míg az 1904. évben ilyképp 306.080 adag osztott ki.

Ezen ügyszorgalmat az árvaszék az 1904. évi kimutatásban feltüntetett személyzettel lényegesebb fennakadás nélkül bonyolította le.

B) A napközi otthonok.

L. a. Tizenhetedik Részben.

C) A kerületi elüljáróságok működése.

I.

Gyámi és hagyatéki ügyek.

A gyámi és hagyatéki ügyekben a ker. elüljáróságnak hatásköre nem változott. A haláleset fölvételek száma az 1905. évben az 1904. éviékkal szemben 399-el, a haláleset fölvetel kiegészítések száma 1656-al, a hagyatéki biztosítások száma 104-el, végül a hagyaték elárverezések száma 9-el szaporodott.

A haláleset fölvételek számánál mutatkozó emelkedés természetes magyarázatát leli a lakosság számának szaporodásában.

A kerületenként való részletes kimutatás a következő:

A kerület megnevezése	A haláleset fölvételek száma	A haláleset fölvetel kiegészítések száma	A hagyaték biztosítások száma	A hagyaték leltározások száma	A hagyaték elárverezések száma
I.	1.261	208	41	72	8
II.	1.327	342	72	93	22
III.	1.052	57	147	138	17
IV.	255	82	14	31	11
V.	360	286	39	27	14
VI.	2.216	510	102	110	28
VII.	2.438	345	24	42	6
VIII.	4.760	1.820	54	82	18
IX.	3.063	220	5	20	5
X.	752	106	21	48	9
Összesen . . .	17.484	3.976	519	663	138

II.

Gyermekvédelem.

1. Az elhagyott gyermekek védelme.

A ker. elüljáróságok tevékenységét a gyermekvédelem terén 1905-ben is az 1/1903. V—c. számú belügyminiszteri körrendelet s a székesfővárosi árvaszék 2652/1903. számú határozata szabályozta épúgy, mint az előző évben. A régi szabályzatok értelmében tárgyalt ügyek az év folyamán igen kevés kivétellel mind befejezést nyertek s az ügyvitel most már teljes egészében terelődött át az új szabályzat által megkívánt új mederbe.

Az elhagyottá nyilvánított gyermekek nyilvántartása az árvaszék feladata lévén, számadatok a ker. elüljáróságoknak e téren kifejtett működéséről rendelkezésre nem állanak, mindazonáltal általánosságban megállapítható, hogy az előző esztendőhöz képest nem változott s úgy a hatósági gondozásra a gyermekmenhelyekbe beutalt, mint az elhagyottá nyilvánított gyermekek száma hozzávetőleg ugyanaz maradt.

2. Dajkasági szerződések.

A ker. elüljáróságok előtt 1905-ben összesen 866 dajkasági szerződés kötött, tehát az előző esztendőkhöz képest állandó csökkenés állapítható meg. A székesfőváros területére kiadatott 404 gyermek, míg vidékre 462 szerződést kötöttek.

3. Árvák gondozása.

A vagyontalan gyámoltak nyilvántartását ez évben is az 57.600/903. sz. belügyminiszteri rendelettel megállapított gyámügyi ügyviteli szabályzat értelmében vezették a ker. elüljáróságok, a gyámok szabályszerű évi jelentéseit a kerületi választmány, illetőleg a megbízott kerületi választmányi tagok ellenőrizték.

4. Egyéb ügyek és összegezés.

A gyermekvédelemben mutatkozó egyéb feladatokat a ker. elüljáróságok az előző évkönyvekben előadottak keretében oldották meg.

A ker. elüljáróságok gyermekvédelmi működését számokban a következő kimutatás mutatja:

A kerület megjelölése	A ker. orvosok felügyelete alatt állott gyermekek száma	A nyilván- tartott vagyonta- lan árvák száma	Dajkálási szerződést kötöttek		
			a székes- főváros területére	vidékre	összesen
I.	199	35	37	10	47
II.	36	59	36	17	53
III.	38	51	32	2	34
IV.	12	—	1	17	18
V.	127	49	26	40	66
VI.	205	108	96	107	203
VII.	52	181	45	131	176
VIII.	286	157	51	92	143
IX.	71	65	48	46	94
X.	63	14	32	—	32
Összesen . . .	1.089	719	404	462	866

HUSZONHARMADIK RÉSZ.

A székesfőváros alapítványai.

I.

Az alapítványok összegezése.

A székesfőváros kezelése, illetve felügyelete alatt 1905-ben a következő mások által tett alapítványok voltak:

1. Szt. Rókus-kórházi alapnál kezelt alapítványok	190.228 K 69 f
2. „ János „ „ „ „	79.970 „ 42 „
3. Szegény „ „ „ „	637.756 „ 98 „
4. József-fiúárvaházi „ „ „ „	605.840 „ 48 „
5. Erzsébet-leányárvaházi „ „ „ „	291.322 „ 33 „
6. Mayer F. árvaházi „ „ „ „	507.523 „ 27 „
7. Községi szeretetházi „ „ „ „	205.820 „ 40 „
8. Kerepesi-úti köztemető „ „ „ „	73.659 „ 49 „
9. Népkonyha „ „ „ „	54.974 „ — „
10. A tanácsi rendes letétek „ „ „ „	3.878.773 „ 03 „
Összesen	6.525.869 K 09 f

II.

Kimutatás az 1905. évben befizetett alapítványi tőkéről.

I. Szegényalapnál:

1. Lacsu Ottó alapítványa szegények segélyezésére 14.230 K 55 f

II. Kerepesi-úti köztemető alapnál:

1. Néhai Gyulányi Jánosné szül. Szeller Lujza családi sírbolt és emlékmű disztítésére és jókarbantartására 9.631 „ 95 „
 2. Wellis Vilmos sírhely fentartására és disztítésére 1.800 „ — „
 3. Hainisch Venczelné szül. Scheffer Katalin sírhely fentartására, 4.000 „ — „

Átvitel 29.662 K 50 f

Áthozat . . . 29.662 K 50 f

III. A tanácsi rendes letétek között kezelt alapítványok:

1. Az I. ker. Czákó-utcai elemi népiskola tantestülete által létesített Hümpfner Ferencz jutalomdíj alapítvány	200 „ — „
2. Budapesti tabáni kiseddóvó egyesület alapítványa szegény gyermekek segélyezésére	4.532 „ 33 „
3. Dr. Schwartz Ottó és Perthl Géza alapítványa szegény iskolás gyermekek felruházására	1.446 „ 20 „
Összesen	35.841 K 03 f

HUSZONNEGYEDIK RÉSZ.

A székesfőváros egyesületi ügyei.

A) A központ működése.

A székesfőváros egyesületi életének, s általában az egyesületi ügynek szabályozására vonatkozólag az 1905. év folyamán sem törvényhozási úton, sem a m. kir. belügyminiszterium részéről nem történtek oly intézkedések, amelyek az egyesületi közigazgatásban nagyobb nyomatékkal bírnának. Pedig hovatovább mind jobban érzi a hatóság egy egyesületi törvénynek, vagy legalább is törvénytöltő generális kormányrendeletnek szükségét.

Két belügyminiszteri rendeletről mindazonáltal meg kell emlékeztünk, amelyek, mint elvi jelentőséggel bírók, az egyesületi élet ellenőrzésénél a hatóságnak direktívát nyújtanak.

Az első, mely a székesfőváros tanácsának felterjesztésére adatott ki, az „asztaltársaság“ elnevezése alatt iszervezkedésekre vonatkozó 11.793/1905—III. a. számú belügyminiszteri rendelet, mely kimondja, hogy az úgynevezett takarékasztaltársaságoknak ama rendszerinti eljárását, hogy a tagok bizonyos korlátolt számban szűkebb körben egy év tartamára oly célból állanak össze heti rendes befizetések kötelezettsége mellett, hogy egyrészt takarékosagra szorítsák magukat, másrészt a befizetett díjkból évközben kölcsönt vehessenek; az év végén pedig a befizetéseket egy összegben az esetleges kamatokkal együtt megkapják, — egyleti tevékenységének tekinteni nem lehet, s azért az ily társaságok sem alapszabály bemutatására nem kötelezhetők, sem hatósági felügyelet s ellenőrzés alá nem vonandók. Ami azon egyesüléseket illeti, midőn kölcsönös megegyezéssel szűkebb baráti körben többen bizonyos időre, legfeljebb egy évre terjedőleg valamely közös cél elérése, vagy elősegítése végett szövetkeznek, és az esetleges befizetéseket is e szűkebb körben megvalósítandó közös célra (minő egymás közötti kölcsönös szórakozás, a jótékonyágnak gyakorlása, valamely kifogástalan célra való gyűjtés (for-

díják, — ily esetekre szintén nem kívánja az idézett miniszteri rendelet az egyesületekre nézve korábban kiadott kormányrendeletek intézkedéseinek alkalmazását.

A másik 1905. évben kiadott belügyminiszteri rendelet, melyről meg kell itt emlékeztünk november hó 2-án 58.763/905. szám alatt kelt s az izraelita chevra kadischa egyesületek ellenőrzésére vonatkozik. Ebben kimondja a m. kir. belügyminiszter úr, hogy a vallásos jellegű és a helyi izr. hitközségek felügyelete alatt álló izr. chevra kadischa egyesületek az 1901. évi 18.704. és 1903. évi 120.499. számú B. M. rendeletekben előírt rendszeres hatósági évi vizsgálatok alól kiveendők oly feltétel mellett, hogy az illető izraelita hitközségek a chevra kadischáknak működését, ügyvitelét és pénzkezelését megfelelő ellenőrzés alatt tartani kötelesek. A hatóságnál tett panaszok esetén azonban ezen egyletek működését is jogosult, illetőleg köteles a hatóság megfelelő vizsgálat alá vonni. Kijelenti ugyanitt a m. kir. belügyminiszter úr, hogy az esetben, ha beigazolást nyer, mikép valamely hitközség a chevra kadischa feletti felügyeletet nem megfelelően vagy egyáltalán nem gyakorolja, úgy e rendelet hatályát azonnal megszünteti és e kivételes jellegű intézkedést vissza fogja vonni.

Ugyancsak az 1905. év folyamán a tanács hozott egy konkrét esetből kifolyólag fontos, az egyesületi adminisztrációra nézve elvi jelentőséggel bíró határozatot.

A főváros egyik kerületi elüljárósága egy jótékonyági egyesületnél tartott vizsgálat alkalmából mint elsőfokú hatóság, az ügy érdemébe vágó véghatározatot hozott.

Az egyesület vezetőségének felelőssége folytán a tanács 193.336/1904—IX. tan. szám alatt hozott határozatával a kerületi elüljáróságnak említett véghatározatát, mellyel az egyesület vezetősége több irányú intézkedések tételére utasított, mint illetékes hatáskör hiányában meghozottat, feloldotta és az egyesület vezetőségét az elrendelt intézkedések végrehajtásától felmentette.

Határozatának indoklásában következőket mondotta ki a tanács: A kerületi elüljáróságok részére kiadott szolgálati utasítás 284. §-a értelmében a kerületi elüljáróságoknak az egyesületi közigazgatás terén való működése csak odáig terjedhet, hogy ellenőrzik az alakuló egyesületeket oly irányban, hogy működésüket a követelményeknek megfelelő alapszabályok nélkül meg ne kezdjék, hogy az alapszabályokban megengedett hatáskört és kereteket túl ne lépjék, s hogy amennyiben az egyesületek ellen panaszok merülnek fel, azok a kerületi elüljáróság részéről megvizsgáltassanak.

Kiegészítik a kerületi elüljáróságoknak ezen hatáskörét az 1898. évi április hó 17-én 2219/eln. szám alatt s 1901. évi febr. hó 16-án 18.705/V. a. szám alatt kelt belügyminiszteri rendeletek folytán kiadott tanácsi utasítások, amelyek folytán a kerületi elüljáróságok a szakegyleteknél és földművelő s munkás egyleteknél, továbbá a kiházasítási, betegsegélyző és temetkezési egyesületeknél hivatalból időközi vizsgálatokat tartani kötelesek.

A kerületi elüljáróságoknak az egyesületi közigazgatás terén részükre megszabott ezen hatáskörükből folyólag kétségkívül meg van az a joguk,

hogy egyesületi ügyekben közbeeső intézkedéseket tegyenek, értesítő határozatokat hozzanak, nem érdembeli rendelkezést magukban foglaló felhívásokat kibocsássanak; az a jog, azonban, hogy az egyesületek belső életére kiható rendelkezéseket tárgyaló véghatározatokat hozzanak, s az egyesületekkel szemben intézkedésre hivatott első fokú közigazgatási hatóságként járjanak el, a kerületi elüljáróságokat meg nem illeti.

A kerületi elüljáróságok részéről beérkező jelentések alapján az első fokú határozatokat az egyesületek ellenőrzésére, a fennálló kormányrendeletek értelmében hivatott törvényhatóság képviselőjében a tanács hozza meg.

Nem hagyhatjuk megemlítés nélkül az egyesületi életben mindinkább előtérbe nyomuló azon jelenséget, hogy míg a magánjelleggel működő jótékonyági betegsegélyző és temetkezési egyesületek, köztük különösen azok, amelyek részint a tagok csekélyebb számánál, részint vagyoni helyzetüknek fogyatékosságánál fogva a korábbi években különösebben megizmosodni nem tudtak, — a hanyatlás szemmel látható jeleit viselik magukon, — addig az ipari és munkás-egyesületek működése, fejlődése és intenzívebb szervezkedése terén jelentékeny haladással találkozunk.

Ez utóbbi egyesületek, melyek eddigélé úgyszólván kivétel nélkül helyi jelleggel működtek, ipari és munkás szakmák szerint tömörülnek, országos szövetségekké alakulnak át s közben a vidéken levő és hasonló czéllal működő egyesületeket, mint fiókegyesületeket magukba olvasztva, mint nagyobb erőlkifejtésre alkalmas szakszervezetek folytatják működésüket.

Míg a korábbi években az ipari egyesületek alapszabályszerű működési körükben a tagok szellemi és anyagi érdekeinek istápolása czímén fősúlyt az önképzésre, a munkaközvetítésre, a munkanélküliség esetén való segélynyújtásra, az ingyenes jogvédelemre stb. helyeztek, — újabban minden szak-egyesület, helyesebben most már szakszervezet a kedvezőbb munkafeltételek kivívását s a munkaadókkal való szabad egyezkedést tűzte ki főfeladatául, vagyis azt, hogy a munkásmozgalmakat a kormányhatóságilag láttamozott alapszabályokban gyökerező jogánál fogva s önkormányzati hatáskörében egyenesen irányítsa.

B) A kerületi elüljáróságok működése.

A ker. elüljáróságok az 1905. évben 1062 egyesületet tartottak nyilván, a nyilvántartás nehézségeivel jár, mert a helyiségváltások kötelező bejelentésének — már több ízben sürgetett — kérdése eddig rendezve nincs, mindazonáltal a ker. elüljáróságok igyekeznek nyilvántartóikat folytonos utánajárással, a tényleges állapotoknak megfelelő adatokkal való kibővítés által rendben tartani.

Az egyesületek száma az 1904. évhez képest szaporodást mutat. 996 egyesülettel szemben 1062 egyesület van az 1905. évben nyilvántartva. Szaporodtak az ú. n. szakegyesületek 11-gyel, az ipari egyéb egyesületek 46-tal és a különféle egyéb egyesületek 12-vel, ellenben fogyott a jótékony egyesületek száma hárommal.

A szakegyesületek szaporodása a szakegyesületi mozgalom folytonos fejlődésének, az ipari egyéb egyesületek számának növekedése az iparosvilág és a többi munkaadók egyesületekbe való tömörülésének, szintén szervezkedésének jele.

A szakegyesületek nemcsak számban, de tagállományukban is erősen nőttek ez évben. A szakegyesületeknek országos szövetségekké való tömörülése, ami az 1904. évben indult meg, ez évben is folyik. (Középpontjaik természetesen a fővárosban vannak.) E mozgalomról a „Munkásszervezkedés. Ipari munkásegysületek” című fejezetben adunk bővebben számot. A szak-egyesületeket, szövetségeket sűrűn ellenőrizték. Ellenük ez évben erősebb rendszabályok nem fogantatosítottak.

Különösebb felemlítésre érdemes körülményt az ipari egyéb egyesületek vizsgálatainál sem tapasztaltunk.

Ez egyesületeken kívül különös gonddal vizsgálták a ker. elüljáróságok az ú. n. betegsegélyző- és temetkezési egyesületeket, melyek a kimutatásban a jótékony egyesületek közt vannak elszámolva, mert többnyire jótékony egyesületnek nevezik magukat. Ez egyesületeknek már az 1904. évben is ismertett hanyatlása folyton tart, mert a kis és nem fokozható befizetésekkel szemben ígért, aránylag nagy szolgáltatások az egyesületi vagyont folyton fogyasztják s meg fog történni, hogy a későbbi tagok szerzett jogigényei nem lesznek kielégíthetők. Ez egyesületekkel a ker. elüljárók értekezlete is foglalkozott 1905. évi november hó 13-án tartott ülésében, mikor is megállapítván ezeknek az egyesületeknek a szervezetükből és sok helyütt a vezetésből folyó hibáit, a tagok érdekeinek hatályosabb megvédelmezése végett az eddiginél szigorúbb és körülményesebb ellenőrzést tartva szükségesnek, megállapodott abban, hogy a vizsgálatok alaposága érdekében a jövőben a ker. elüljáróságok évi rendes egyesületi vizsgálatukat minden egyesületnél annak évi rendes közgyűlését megelőzőleg fogják megtartatni olyképpen, hogy a kiküldött elüljárósági tisztviselők az egyesületi felügyelőbizottság által előterjesztett évi számadásokat annak jelenlétében újból átvizsgálják, az értekezlet egyébhatározatai: az egyesületek életének, esetleges visszafejlődésének élénk figyelemmel kísérése, a tagfelvételeknek — a tagszerző ügynökök kiküszöbölésével — a rendes mederbe térítése, fokozott gondosságra biztatják a ker. elüljáróságokat.

Javaslatokat is tett ez alkalommal az értekezlet, hogy t. i. ily egyesületek alapszabályainak módosítása a jövőben csak új számtani alap előterjesztése és annak megbízhatósága esetén történhessék csupán s úgy, hogy az ígért temetési járulékok a rendes temetési költséget meg ne haladhassák, vagy amennyiben a szigorúbb felfogás érvényesülhet, a jövőben az alapszabályok módosításának láttamozása helyett az ily egyletek szövetkezeti alapon való szervezkedésre utasítsanak. A javaslat a megszűnő betegsegélyző egyesületek helyébe esetleg egy *községi betegsegélyző egyesület* létesítésének eszméjét is felvetette.

A jótékonyssággal foglalkozó egyesületek vizsgálata nem derített fel említésre méltó körülményt. A jótékony egyesületek ellenőrzésére nézve a ker.

elüljárók szabályrendelet megalkotását kérték az 1904. évben, amit az 1905. évben megsürgettek.

Az egyesületjogi szabályok csekély számát a m. kir. belügyminiszter ez évben az izr. chevra kadischákra vonatkozó rendelettel gyarapította, mely szerint azok oly feltétel mellett, hogy az illető izr. hitközségek a chevra kadischák működését, ügyvitelét és pénzkezelését megfelelő ellenőrzés alatt tartani kötelesek, az előírt évi rendszeres hatósági vizsgálatok alól kivétnek. A hatóságnál tett panaszok esetén azonban ezen egyesületek működését is jogosult, illetőleg köteles a hatóság megfelelő vizsgálat alá vonni.

Az 1904. évben nyilvántartott egyesületekre vonatkozó adatokat az itt következő táblázatban mutatjuk be.

A kerület megjelölése	Nyilvántartott					A megített vizsgálatok száma					Új egylet alakult	Régi egylet megszűnt
	munkás szak-	ipari egyéb	jótékony	különléte más	összesen	a munkás szak-	az ipari egyéb	a jótékony	a különléte más	összesen		
I.	1	1	22	38	62	—	—	19	—	19	2	—
II.	2	5	28	37	72	6	—	14	—	20	—	—
III.	1	—	10	—	11	2	—	10	—	12	—	—
IV.	2	27	21	69	119	2	5	10	3	20	10	2
V.	6	39	15	40	100	12	39	18	55	124	8	1
VI.	19	24	38	54	135	15	15	22	6	58	17	4
VII.	39	16	191	34	280	79	64	212	3	358	12	—
VIII.	25	5	51	115	196	47	6	55	3	111	11	2
IX.	4	1	9	35	49	9	—	1	7	17	4	3
X.	8	1	12	17	38	2	2	2	2	8	8	—
Összesen . . .	107	119	397	439	1062	174	131	363	79	747	72	12

Az 1905. év folyamán alakult új egyesületek, székhelyük megnevezésével, a következők:

1. Budapest hegyvidéki turista egylet. (I. ker. Svábhegy.)
2. Talpra Magyar asztaltársaság. (I. ker. Döbrentey-tér 4.)
3. A belvárosi takarékpénztár részvénytárs. tisztviselői és szolgálai nyugdíjintézete. (IV. ker. Kígyó-tér 1.)
4. A bádogos- és szerelómesterek országos egyesülete. (IV. ker. Irányi-u. 17.)
5. Német nevelőnők egyesülete. (IV. ker. Váci-u. 30.)
6. Drogista ifjak egyesülete. (IV. ker. Irányi-u. 17.)
7. A székesfővárosi házinyomda segélyző egyesülete. (Központi városháza.)
8. A „Philantia” virágegylet. (IV. ker. Váci-utca 9.)
9. A Fiumei Otthon. (IV. ker. Károly-körút 14.)
10. A budapesti IV. ker. községi főreáliskola volt tanítványainak egyesülete. (IV. ker. Reáltanoda-utca 5.)
11. A magyar építőmesterek egyesülete. (IV. ker. Ferencziek-tere 8.)

¹⁾ Az egyik kerületből a másikba történt székhely-áthelyezés nincs kitüntetve.

12. Magyar Abstinens Nők Országos Egyesülete. (Veres Pálné-u. 34.)
13. A butorkereskedők országos egyesülete. (Thonet-udvar.)
14. Budapesti ev. ref. németajkú egyház nőegylete. (V. ker. Sas-u. 9.)
15. Első budapesti gabonaüzleti alkalmazottak segélyző egylet. (V. ker. Mária-Valéria-u. 10.)
16. Gyakorló gyorsírók társasága. (V. ker. Országház.)
17. Egyesült lipótvárosi polgári kör. (V. ker. Akadémia-u. 3.)
18. Magyar vegyeszeti gyárosok országos egyesülete. (V. ker. Fürdő-u. 8.)
19. Szén és tűzifa nagykereskedők országos egyesülete. (V. ker. Wahrmann-u. 5.)
20. Vidéki pénzügyi tisztviselők országos egyesülete. (V. ker. Báthory-u. 4.)
21. Magyar ev. keresztény missió szövetség. (Gyár-u. 7.)
22. Méh. asztaltársaság. (Operaház.)
23. A Geitner és Rausch cég alkalmazottainak segélyző egylete. (Andrássy-út 8.)
24. Jószióv játék asztaltársaság. (VI. ker. Hajós és Ó-u. sarok.)
25. Országos székely kör. (VI. ker. Podmaniczky-u. 21.)
26. Országos bábászövetség. (VI. ker. Podmaniczky-u. 7.)
27. Budapesti VI. ker. népkönyvtár. (VI. ker. Felső-erdősor közs. isk.)
28. Budapesti szabómesterek szervezete. (VI. ker. Uj-u. 1.)
29. Táncmesterek országos egyesülete. (VI. ker. Király-u. 40.)
30. Mag. tisztviselők országos szövetsége. (VI. ker. Váci-körút 37.)
31. Budapesti üzletekben dolgozó szabók szövetsége. (VI. ker. Szerecsen-u. 65.)
32. Gondviselés asztaltársaság. (VI. ker. Andrássy-út 5.)
33. Orth. izr. metszők nyugdíj-egyletük. (VI. ker. Teréz-körút 23.)
34. Magyar labdarugók. (VI. ker. Teréz-körút 24.)
35. Érem kedvelők egyesülete. (Ó-u. 1.)
36. Magyarországi alkoholelles munkásegylet. (VI. ker. Próféta-u. 3.)
37. Budapesti angyalföldi keresztény munkásegylet. (VI. ker. Fóthi-út 18.)
38. Budapesti magyar orth. tudományos kör. (VI. ker. Hajós-u. 19.)
39. Budapest női felöltő mesterek szakegylete. (Károly-körút 13.)
40. Czukrász segédek szakegylete. (Nagydiófa-u. 28.)
41. Székesfehérvári színházak műszaki személyzete szakegylete. (Izabella és Wesselényi-utca sarok.)
42. Magyarországi vas- és fémmunkások központi szövetség fémmnyomó szakosztálya. (Nagydiófa-u. 28.)
43. Magyarországi vas- és fémmunkás szövetség lakatos szakosztálya. (Csengery-u. 11.)
44. Budapesti VII. ker. kis-zuglói kör. (Kövér Lajos-u. 15.)
45. Magyar biztosítottak orsz. védőegylete. (Erzsébet-körút 16.)
46. Hirdetési ügynökök orsz. egyesülete. (Dob és Kertész-u. sarok.)
47. „Sila” budapesti lengyel munkások képző és segélyző egylete. (Kertész-u. 32.)
48. Budapesti erzsébetvárosi tanulókat segítő egylet. (Kerepesi-út 28.)
49. Magyar elektrotechnikai egyesület (Kerepesi-út 32.)
50. Szövetkezeti tisztviselők egyesülete. (Károly-körút 5.)
51. Magyarországi textilipar munkások és munkásnők szövetsége.
52. A budapesti szövő (takács) munkások csoportja. (VIII. ker. Szilágyi-u. 5.)
53. Magyarországi famunkás szövetség kefekötő szakosztálya. (VIII. ker. Népszínház-utca 9.)
54. A máv. gépgyár szállítási osztálya munkásainak önszegélyző köre (VIII. ker. Baross-u. 133.)
55. A máv. gépgyár mozdonyserelde munkásainak önszegélyző köre. (VIII. ker. Örömvölgy-u.)
56. Békésmegyei egyetemi ifjak köre. (VIII. ker. Reviczky-u. 9.)
57. Budapesti Ramblerek. (VIII. ker. Köztemető-út 4.)
58. Magyarországi kath. egyesületek országos szövetsége. (VIII. ker. Szentkirályi-u. 28.)
59. Keresztény munkásegyletek országos szövetsége. (VIII. ker. Szentkirályi-u. 28.)

60. Rózsafüzér Királynője templomépítő egyesület. (VIII. ker. Szentkirályi-u. 28.)
 61. Magyar árúügynökök központi egyesülete (VIII. ker. Rákóczi-út 49.)
 62. Pusztaszentmihályi Anna-telep családház építő egyesület. (VIII. ker. Vig-u. 27.)
 63. Házalók önszegélyző egylete. (VIII. ker. Lujza-u. 16.)
 64. Józsefvárosi kaszinó. (VIII. ker. József-körút 16.)
 65. Városi lövészklub. (VIII. ker. Főherceg Sándor-u. 25.)
 66. Magyar Touring klub. (IX. ker. Erkel-u. 9.)
 67. Tojáskereskedők egyesülete. (IX. ker. Közraktár-u. 6.)
 68. Budapest ferencvárosi általános jótékonyági egylet. (XI. ker. Rákos-u. 11.)
- Springer Ferencz dr.-nál.)
69. Országos magyar állatkereskedelmi egyesület. (IX. ker. Ferencz-körút 13.)
 70. Magyar malátagyárosok egylete. (X. ker. Sörgyár-u. 10.)
 71. Rákosmezei függetlenségi kör. (X. ker. Külső kerepesi-út.)
 72. Magyar orsz. befiz. pénztár. (X. ker. Martinovics-tér 3.)
 73. Magyar orsz. borbély- és fodrászsegédek szakegylete. (X. ker. Martinovics-tér 3.)
 74. Magyar országos szoba-, cím- és díszletfestő stb. szakegylete. (X. kerület Martinovics-tér 3.)
 75. Magyar orsz. ács munkások szakegylete. (X. ker. Martinovics-tér 3.)
 76. Kurucz dalkör. (X. ker. Kápolna-tér 1.)
 77. Kőbányai függetlenségi kör. (X. ker. Füzér-u. 15.)

Alapszabály szerint feloszlott :

1. A budapesti cipész ipartestület rokkant és nyugdíjegylete. (VII. ker. Wesselényi-u. 9.)
2. A budapesti székely-kör. (IV. ker. Városház-u. 14.)
3. Országos kereskedelmi és iparcsarnok. (V. ker. Arany János-u. 19.)
4. A városi lövészklub. (VIII. ker. Szentkirályi-u.)
5. Tanulók barátja. (VIII. ker. József-körút 18.)
6. A IX. kerületi iparosok, kereskedők és gazdák köre. (IX. ker. Soroksári-u. 34.)
7. Budapesti molnárok dalárdája. (IX. ker. Mester-u. 28.)
8. Magyarországi kövezősegédek szakegylete. (IX. ker. Ranolder-u. 14.)
9. Bem apó kör. (VI. ker. Szondy-u. 50.)
10. Bécsiek egyesülete Budapesten. (VI. ker. Dessewffy-u. 16.)
11. Bpesti villanyszerelők és rokonszakmabeliek szakegylete. (VI. ker. Nagymező-u. 41.)
12. Budapesti légszusz- vízvezeték és fűtési szerelők szakegylete.

Felozlattatott :

Az első hazai jótékony betegsegélyző és temetkezési egylet (Hadnagy-u. 42.) a m. kir. belügyminiszter úr rendelete folytán hűtlen kezelés és az önkormányzati képesség teljes hiánya miatt.

HUSZONÖTÖDIK RÉSZ.

A székesfőváros közegészségügyi viszonyai.

I.

A közegészségügyi szervezet működése. Közegészségügyi rendészet.

1. A tiszti főorvos működése.

Az 1905. évben tiszti főorvosi ellenőrző vizsgálatok és felülvizsgálatok tárgyát képezték:

1. Több bejelentésre kötelezett *heveny fertőző megbetegedés*, különösen a gyermekágyi láz, tífusz, difteria és vörheny esetek, járványos agy és gerincagylob.

2. Több nyilvános és magánintézet, elemi közép és szakiskolák, kisdudóvók, árvaházak. A székesfőváros hatósága kiváló gondot fordít tanintézeteinek közegészségügyi viszonyaira és ezek lehető javítására, miért is e téren egyet kivéve nagyobb kifogás nem volt emelhető. Ez pedig az, hogy a régi iskolák pinczehelyiségében napközi otthonok, Slöjd tanítására szolgáló tanterem és kosárfonó iskolai műhelyek rendeztetnek be; míg az újabb iskolák némelyikének pinczéjébe az említettek kivül tornaterem, háztartási iskola, fürdő, sőt szolgálakás is nyer elhelyezést. A költség és helykimelés kényszeréből származó ezen intézkedés folytán a pinczehelyiségben a gyermekek naponta tömegesen és huzamosabban időznek, mi egészségüknek ártalmára van, kiváltképpen a nálunk annyi áldozatot követelő tuberkulózisra való tekintetből. Ez okból a t. főorvos minden esetben tiltakozik az ellen, hogy az iskolaépületek pinczéi az említett célok a felhasználtassanak. Ami a többi, állami-, felekezeti és magántanintézeteket illeti, a régiek épületekben elhelyezettek az építés és berendezés tekintetében általában kifogás alá estek, ellenben az újabbaknál e téren lényeges a javulás. Egyes iskolákban és óvodákban kifogásolni kellett a zsúfoltságot, a hiányos szellőzést, a helytelen fűtést, az árnyékszékek és egyes helyiségek tisztaságát.

3. Az orvosi célokra szolgáló *jégdrúsító telepek*. A legtöbb kerületben sikerült a vállalkozónak gyógyszerész megnyerni a jég árúsítására, ami az előző évekhez képest

tetes haladást jelent e téren, bár e kérdés véglegesen megoldottnak még mindig nem tekinthető.

4. *Jéggyárak.*

5. 2 magán *himlőnyirk termelő intézet.* Mindegyik működése kielégítő volt.

6. Az egyik oly intézettel kapcsolatos *kefir intézet és difteria szerum osztály.* Kifogás alá egyik sem esett.

7. *Gyárak és ipartelepek* a kerületi elüljáróságok által betervezett gyárvizsgálati jegyzőkönyvek alapján.

8. *Szódavízgyárak* és szifonfejkészítő gyárak. Valamennyi megvizsgáltatott a fennálló belügyminiszteri szabályrendelet alapján. A sűrűn tartott ellenőrző vizsgálatok eredményeinek mutatkoznak, mert mind ritkábban lehet találni kifogásolni valót.

9. *Szeszes ital kimérések.* Leginkább a helyiségek és ivóedények tisztátalansága esett kifogás alá.

10. A *közkórházak házi gyógyszerterárai.*

11. *Drogue üzletek.*

12. *Fürdők.*

13. A *ker. oltóbizottságok* működése.

A t. főorvos, illetőleg helyettesei mint a II-od fokú közegészségügyi hatóság szakkezei 245 *felebbezésnél* tartottak felülvizsgálatot és adtak ez alapon szakvéleményt.

A t. főorvosi hivatal ezenkívül különböző ügyekben még 158 esetben adott *szakvéleményt.* A 158 tárgy közül nevezetesebbek:

1. A „Közegészségügyi Kalauz” ajánlása.

2. „Egészség naptár” ajánlása.

3. Egy fogorvos kérte, hogy az iskolákban ingyenes fogászati ambulatóriumot tartasson. Nem volt javasolható.

4. Megállapítottak azok a feltételek, amelyek mellett megengedhető egyik kérelmező gyógyszerésznek, hogy a köztágóhídon levágott állatok szerveit organotherapiás gyógyszerek készítésére felhasználhassa.

5. Az egyik iskola igazgatója előterjesztést tett, hogy a nyilvános népfürdők használtassanak fel a tanulók iskolai fürdőzésére. Az előterjesztés nem volt pártolható, mert a kívánt célt csak az iskolában létesített fürdőkkel lehet helyesen elérni, erre azonban a jelenlegi pénzügyi viszonyok mellett számítani nem lehet.

6. Az egyik elüljáróság mérnöke feltételesen javasolta néhány formaldehyd tartalmú festék használatát iskolákban. Nem lehetett hozzájárulni, mert e festékeknek különösebb közegészségi haszna nincsen.

7. A svábhegyi utak folyókáinak kijavítása és nyáron sűrű leöblítése javasoltatott konkrét esetből kifolyólag.

8. Egy magánorvos dajkavizsgáló intézetet állított fel és azt kérte, hogy mondassék ki, hogy csakis az intézetében megvizsgált nők alkalmazhatók dajkáknak. Bármennyire helyeselni is lehet a dajkák előzetes orvosi intézeti megvizsgálását, a kért kiváltság megadását javasolni nem lehetett.

9. Valaki ajánlatot tett, a székesfővárosnak az iskolák vízöblítésű piszoárjainak olajjal szagtalanított piszoárokká átalakítására. Tekintettel ezen rendszer közegészségi előnyeire, az ajánlat figyelembe vétele volt javasolható.

10. Dr. J. engedélyt kért arra, hogy alkalmas helyeken oly helyiségeket rendezhessen be, ahol a férfiak gyanus nőkkel való érintkezés után mentől gyorsabban fertőtleníthessék magukat. Nem volt pártolható, mert nem nyújtott elegendő biztosítékot az esetleges káros következmények elhárítására.

11. Vacuum Cleaner vállalat ajánlata, hogy porszívó gépét mint fertőtlenítő készüléket használják. Mint porszívógép a lakás tisztogatására igen alkalmas, de mert fertőtlenítő hatása nincs, mint fertőtlenítő gép nem használható.

12. A budapesti mészárosok melléktermény értékesítő országos egyesülete kérelme, hogy telepén, amely kívül esik a csontgyűjtők megszabott rayonján, a csontgyűjtés megengedtesék. Nem volt javasolható.

13. A borbély szabályrendelet tervezetének módosítása.

14. Konkrét esetből kifolyólag javaslat, hogy a dadogók kezelésével foglalkozó nem orvos speciálistáknak eltiltassék a hipnozissal való kezelés.

15. A budapesti önkéntes mentőegyesület kérelme a 20.000 K évi segély kiutaltványozása iránt.

16. A székesfőváros vegyészeti és élelmiszer vizsgáló intézet javaslata és szabályrendelet tervezete, amely szabályozza az élelmiszerek, élvezeti cikkek és használati tárgyak forgalomba hozatalát, vizsgálatát és ellenőrzését.

Ily szabályrendeletre valóban sürgősen nagy szükség volna, azonban igazi haszonra csak akkor vezetne, ha az egész országra kiterjedne. Minthogy a kormány illetén intézkedésére kilátás egyelőre nincsen, a csupán a fővárosra szorítkozó szabályrendelettel is meg lehetne kísérteni a bajokon segíteni.

17. A Margitszigeten fellépett helyi tifusz járvány.

18. Felebbezésből kifolyólag javasolta a t. főorvos, hogy a Lipótmező csatornáztassék. Többeszőrös tárgyalás után 1906-ban megkezdődött a csatorna kiépítése.

19. Vidéki kereskedő forgalomba hozott képes falitáblákat, amelyeken az alkohol romboló hatása, valamint a józan élet kedvező következményei szemléltető módon vannak feltüntetve. A képek teljesen a falusi életből vannak merítve és ezért inkább csak a falusi iskolákban használhatók célszerűen. Ezért a székesfővárosi iskolák számára a megrendelést nem lehetett javasolni.

20. A fertőtlenítő szabályrendelet tervezet módosítása a miniszteri leirat alapján.

21. Ajánlat az Ehrlich-féle „Excelsior” légfűtő kályháknak az iskolákban való alkalmazása tárgyában. A kályhák a közegészségügyi követelményeknek megfelelnek, alkalmazásuk ajánlható.

22. Kérelem, hogy a zsirt mindjárt a sertés-vágóhídon fel lehessen dolgozni. Bizonyos feltételek mellett az engedély megadása javasolható volt.

23. Ajánlat az „Atom” porszívó gépnek az iskolákban való alkalmazására. A gép még nem oly tökéletes, hogy alkalmazása ajánlható lett volna.

24. Az „Erzsébet” tüdőbeteg szanatórium kibővítésére. Elvben hozzá lehetett járulni, de a kibővítés keresztülvitele a vízhiány miatt függőben maradt.

25. A ker. tiszt. orvosok túlerhelése. Ennek megszüntetésére az volna a legcélszerűbb, ha a halottvizsgálás a rendőrorvosokra bíztnék.

26. Fiókfertőtlenítő intézet felállítása. Az ügy tárgyalás alatt van.

A tiszt. főorvos további működését képezte még a székesfővárosi és állami alkalmazottak megvizsgálása szolgálatképességük megállapítása céljából. Ily vizsgálat 1905-ben összesen 519 volt; a megvizsgáltak között volt 456 székesfővárosi és 63 állami alkalmazott.

Ezenkívül 92 oly *gyógyszerésznek* állított ki *orvosi bizonyítványt*, akik a főváros területén kívántak gyógyszerész engedélyért folyamodni. Minden ily bizonyítványért 10—10 koronát fizetett az illető a székesfőváros pénztárába.

Külföldre történő *hullaszállításnál* 20 esetben gyakorolt ellenőrzést.

A tiszt. főorvos további rendszeres munkakörét képezték még a katonai állítások, az újonnan telepedő orvosok, állatorvosok, szülésznők okleveleinek átvizsgálása, a közkórházi igazgatóságok által a hosszadalmas betegekről betervezett kórrajzoknak és ez alapon a továbbpótlás szükségességének felülvizsgálata, a gyógyszerészségek és gyakorlók szolgálati idejének nyilvántartása és igazolása, a gyakorló orvosok és szülésznők törzskönyvének évi összeállítása és felterjesztése, a gyógyszerterárok, drogeria üzletek, fürdők és ásványvízforrások nyilvántartása, továbbá a következő időszakos jelentések és kimutatások összeállítása:

a) *napi és heti kimutatás* a hev. fertőző betegségekről és halálesetekről;

b) *félhavi jelentés* a hev. fertőző betegségekről;

c) *félévi kimutatás* a trachomáról;

d) *havi, félevi és évi jelentés* a székesfőváros közegészségügyi állapotáról a közigazgatási bizottsághoz;

e) *évi jelentés* az orsz. statisztikai hivatalhoz; és végül

f) időszakos előterjesztések az alsófokú hatóságok részéről beküldendő jelentések, vizsgálatok, egészségügyi intézkedések végrehajtása tárgyában.

Az előadottakon kívül a tiszti főorvos több öndíló az egészségügyi közigazgatás, valamint a székesfőváros általános egészségügyi viszonyainak a javítását célzó előterjesztést nyújtott be az illetékes felsőbb hatósághoz.

Ezek közül a fontosabbak:

1. 2 új gyógyszerár felállítás.
2. „Eljárás ragadós betegségeknél” cím alatt összeállította a t. főorvosi hivatal a ragadós betegségekre vonatkozó intézkedéseket.
3. Dr. Ströszner Ödön székesfővárosi bakteriologiai int. segédnek külföldi tanulmány útra segély adás. Dr. Ströszner újról értékes tanulmányban számolt be.
4. A sertésstartás eltöltése a Svábhegyen és a Zugligetben.
5. Óvintézkedések bejavaslása az Orosz- és Németországban fellépett kolera járvány esetleges behurczolása megállítására.
6. Három ideiglenes egészségőri állás betöltése.
7. A tömeges éjjeli szállók és zsúfolt lakások éjjeli vizsgálata. A ker. elüljáróságok ennek alapján felhatalmaztattak az éjjeli vizsgálatokra.
8. Dr. Vas Bernát székesfővárosi bakteriologiai int. vezető kiküldetése a párisi tuberkulózis kongresszusra.

Tapasztalatairól beható jelentést nyújtott be, amelyben több praktikus javaslatot tesz.

9. Előterjesztés, hogy az Erzsébet-szegényház elmebeteg osztályának vezetője 1600 korona tiszteletdíjban részesíttessék. Megtörtént.

Végül megemlíthető, hogy szakkérdésben a vidékről 5, külföldről 3 esetben fordultak közvetlenül a t. főorvoshoz.

A tiszti főorvosi hivatalba érkezett ügyiratok száma 3.738. volt. A t. főorvos hivatalosan a következő bizottságok ülésein vett részt: sorozó, közegészségügyi, közlemezési, köztisztasági, közrendészeti, középítési, vízvezetési, közigazgatási, valamint a közigazgatási bizottság kebeléből kiküldött kórház és börtönvizsgáló bizottság, továbbá több házi bizottság (temető, kórházi, fürdő, városi menhely, mentő egyesületi bizottságok) és végül az országos borvizsgáló bizottság ülésein.

Ezekon kívül elnöklele alatt tartattak a közegészségügyi bizottság kebeléből kiküldött állandó albizottság ülései és a székesfőváros egészségügyi személyzetével és a polgármester által kiküldött főtisztviselőkkel, illetőleg azok helyetteseivel az 1893. évi XXXIII. t.-cz. 25. §-a alapján tartott rendes havi értekezletek.

A közegészségügyi állandó albizottságnak összesen 5 ülése volt. Ezen üléseken tárgyalatott 74 gyógyszerári kérvény. Ezekon kívül tárgyalatott még a következő tárgyak:

1. A t. főorvos javasolja, hogy az 5. ker. Visegrádi-u. és Sziget-u. sarkán új gyógyszerár felállítása engedélyeztessék. A székesfőváros közgyűlése hozzájárult.
 2. A t. főorvos javasolja, hogy a 8. kerületben, a Szentkirályi és Sándor-utca keresztezési helyén új gyógyszerár felállítása engedélyeztessék. A közgyűlésen azzal a módosítással fogadtatott el, hogy az új gyógyszerár felállításának helyéül a 8. ker. Reviczky-tér, József-u., Szcitovszky-tér jelöltessék meg.
 3. Dr. John Miksa orvos kérelme szanatorium felállíthatása végett.
 4. Dr. Erdy Gyula orvos kérelme nőgyógyászati szanatorium felállítása végett.
 5. Dr. Erényi Jenő orvos kérelme diathetikus gyógyczélókra szolgáló szanatorium felállíthatása végett.
 6. A „Fehér kereszt” lelenczház egyesület kérvénye, hogy a IX. tűzoltó-utcai lelenczházát gyermek kórházra alakíthassa át. Valamennyi szanatorium, illetőleg kórház felállítására vonatkozó kérelem teljesítése javasolható volt.
 7. Megüresedett ker. orvosi állásra beérkezett pályázatok felülvizsgálata.
- Az albizottság tárgyalásainak az alapját minden egyes esetben a t. főorvos véleményes jelentése képezte.

A székesfőváros közegészségügyi személyzetével tartott 12 havi értekezleten a rendes jelentéseken kívül a következő fontosabb tárgyak fordultak elő.

1. A járványos agy-gerinczagyhártya gyuladásban szenvedő betegek elkülönítése, illetőleg kórházi elhelyezése.
2. Néhány fogtechnikusnak fogorvosi gyakorlatra feljogosítása.
3. Egyik iskolaszék javaslata, hogy a ker. tiszti orvosok hivassanak fel a hev. fertőző betegségeket tárgyaló iskolai előadások tartására. A ker. tiszti orvosok nagymérvű elfoglaltságuk mellett erre nem vállalkozhattak.
4. A jégüzleti telepeken észlelt közegészségügyi hiányok megszüntetése.
5. A szegénybetegek kórházi elhelyezése körül felmerült nehézségek.
6. A salétrom alkalmazása hentesárúknál.

2. A ker. elüljáróságok működése.

A ker. elüljáróságok 1905. évi közegészségi működésének ismertetését újból azzal kezdjük meg, amivel múlt éve vezettük be: a fertőző betegségek ellen való küzdelemmel. S talán nem túlozunk, ha a ker. elüljáróságok ezirányú működését tartjuk közegészségi szempontból első sorban nagy fontosságúnak. A székesfővárosi statisztikai hivatal évkönyvei adnak arról tanúbizonyságot, hogy az utolsó tíz évben a fertőző bajok a hatósági közegek minden buzgalma és fáradozása ellenére is egyformán magas számot mutatnak s egyik évről a másikra alig van ingadozás s ha van, az csak rosszabbodást jelent. De szóljanak maguk a száraz adatok: 1896-ban esett 10.000 lakóra 162 fertőző baj, 1897-ben 171, 1898-ban 175, 1899-ben 175, 1900-ban 159, 1901-ben 159, 1902-ben 204, 1903-ban 188, 1904-ben 205, 1905-ben 182. Maga a székesfővárosi statisztikai hivatal ezt külön hangsúlyozza: „Egészben véve a fertőző betegségek száma 1896. óta (10.000 lakóra 162) általában emelkedett és éppen a négy legfontosabb fertőző baj (hagymáz, croup-diphtheria, vörheny és kanyaró) tekintetében részben rosszabbul, részben csak nagyon kevéssel állunk jobban 1905-ben, mint 10 évvel ezelőtt, 1896-ban. Tudva azt, hogy mily sok üdvös szabályrendeletet alkotott a székesfőváros az utolsó 10 évben a fertőző bajok leküzdésére s tudva azt is, hogy a ker. elüljáróságok mily kitartással és eréllyel veszik fel a harcot ezen betegségek ellen, újból csak azt hangsúlyozzuk, hogy ezen szomorú statisztikai táblázatok okát — amint azt már az előző évkönyvekben is kiemeltük — a nagyközönységben kell keresnünk. Nem akarunk az előző évkönyvekben elmondottak ismétlésébe bocsátkozni, de ismételve kiemeljük, hogy addig, míg az alacsonyabb műveltségű népretek még mosolyognak azon, ha valaki azt állítja, hogy a vörheny, kanyaró, stb. ragályozó, s minden hatósági ellenőrzést kijátszva, gyermekeikkel együtt látogatják a fertőző betegeket, saját családjukban levő fertőző bajokat semmibe sem veszik, eltitkolják, orvost nem hívnak s így a beteg hozzátartozói az iskolákat látogatva, a fertőzést bőségesen terjesztik, addig, míg ily módon vagy a fertőtlenítendő ruhaneműek stb. eldugdosásával a fertőtlenítést illuzoriussá teszik, addig a hatóságok minden törekvése, ha nem is meddő, de csak fél-sikerű lehet. Ami azonban az 1905-ik évben e szomorú adatok mellett mégis feltűnő és pedig örvendetesen feltűnő, az a két legsúlyosabb fertőző bajnak, a vörhenynek és difteriának csökkenése. Ugyanis 1904-ik évben 4521 vörhenyeset volt, mely 1905-ben 2393-ra süllyedt, míg a difteria 2051-ről 1369-re. Reméljük és meg vagyunk róla győződve, hogy ezen csökkenés állandó marad s főleg a vörhenyre nézve erős a hitünk, hogy ezen csökkenést sikerül a közegészségi hatóságoknak állandósítani. Talán nem túlozunk, ha azt állítjuk, hogy ezen csökkent, habár még mindig magas, szám elérésében jelentékeny része van azon üdvös rendeleteknek, melyeket főleg a vörheny leküzdésére az 1904-ik évben a belügyminiszter úr, továbbá a székesfőváros tanácsa és a polgármester úr közrebocsájtottak. Nem akarom ismételn az utolsó évkönyvben jelzett ezen rendeleteket, csak röviden említjük fel ezeket. A belügyminiszter úr egyik rendelete a vörhenybetegnek esetleg karhatalommal kórházba való szállításáról, a másik pedig a vagyontalan vörhenybeteg kórházi ápolási díjainak elengedéséről szól. A kórházba való szállítás igen sűrűn ismétlődött

az 1905-ik évben, de a karhatalomra szükség alig volt. Az a tudat egyrészt, hogy a hatóságoknak joga van esetleg karhatalommal beszállítani a beteget, másrészt a hatósági közegek ama felvilágosítása, hogy a kórházi költségeket nem kell megtéríteniök, a kellőleg nem izolálható vörhenyes gyermek szülőit arra bírta rendszerint, hogy minden ellenkezés nélkül engedjék át betegeiket kórházi ápolásra.

Nem kisebb jelentőségű volt az ugyancsak 1904-ben kiadott ama belügyminiszteri rendelet, mely meglátja a székesfővárost környező vármegyéknek, hogy vörhenybetegeket — kivéve mütét esetét — ide felszállítsák s egyúttal a hatóságokat szigorúan utasítja, hogy ügyeljenek arra, hogy a vörhenyfertőzött helyről tej ne szállítsák a fővárosba. Nem kevésbé üdvös hatásúak voltak azok a népszerűen megírt ismertetések és óvórendszabályok, melyeket a székesfőváros adott ki vörheny, difteria, hasi hagymáz és kanyaró megbetegedésekre s mely ismertetéseket a tiszti orvos minden egyes jelzett fertőző bajnál a beteg hozzátartozóinak átadott. Tény az, hogy az alsóbb néposztályok többet hisznek és inkább követik a „nyomatott betűt”, mint a tiszti orvos bármily erélyes figyelmeztetését. Minden üdvös és még 1904-ben kiadott rendszabályok már 1905-ben éreztették hatásukat s ez kifejezésre jut a vörheny és difteria főntebb jelzett, jelentékeny csökkenést mutató számadataiban. De azért ez csak relative örvendetes, azaz az előbbi évhez viszonyítva, úgy hogy a hatóságoknak még szívós, sok évre terjedő küzdelemre van kilátása, míg a számszámra élő fertőző bajokról majd úgy szólhatnak, hogy azok csak szórványosan fordulnak elő. Az 1905-ik év folyamán adta ki a tanács 82.296. sz. alatt terjedelmes és minden körülményre kiterjeszkedő szabályrendeletét a ragadós betegségeknél való eljárásról. Ezen szabályrendelet fontos útmutatásokat ad a fertőző bajok korlátozására. Mindenekelőtt felemlíti azon bajokat, melyeknek az elüljáróságoknál való bejelentése kötelező. Ezek a diphtheria, scarlatina, morbilli, pertussis, variola, variolosis, varicella, typhus dysenteria, parotitis, epidemica, meningitis, cerebrospinalis epidemica, trachoma, febris puerperalis, cholera, asiatica et nostras, pestis, lepra, pellagra, anthrax, malleus, lyssa. Ezenkívül kötelező a bejelentése minden elmaradásnak, illetve minden oly állat marásának, mely állat veszettségben szenvedhetett. Az orbáncz és rubeola bejelentése nem kötelező. Előírja a szabályrendelet, hogy az orvos a bejelentést az e célra készített hivatalos bejelentő lapon köteles az elüljáróságokhoz küldeni. Megszabja a bírságot, ha az orvos ezt elmulasztja. Ezen felsorolt bajoknál — kivéve a trachomat, pellagrát, leprát és anthraxot — a családfőnek kötelessége a minden gyógyszerárban kapható vörös figyelmeztető lapot kifüggeszteni, ellenkező esetben az elüljáróság 600 koronáig terjedhető pénzbírsággal sújthatja. Felsorolja a szabályrendelet, mely bajoknál kötelező a fertőtlenítés s mily idő múltán hajtható az végre. Azután a fertőző betegnek és iskolás hozzátartozóinak a tanintézetekből való kiltitási idejét állapítja meg, végre a tanintézetek bezárásáról szól tömeges megbetegedések esetén. A gonddal és alapaossággal készült szabályrendelet azonban nem emlékezik meg arról, hogy bírsággal sújthatja az, aki figyelmeztető vörös lappal ellátott lakásba lép és az a családfő is, aki megengedi, hogy fertőzött lakásába vendégek jöjjenek. Ez pedig annál szükségesebb lett volna, mert az alsóbb népességek még most sem veszik komolyan azt, hogy fertőző bajok egyáltalán léteznek s derüre-borúra látogatják meg a ragályozó bajban szenvedőket.

E helyütt kell megemlékeznünk a vallás- és közoktatásügyi miniszter urnak 1905. évi 56.000 sz. körrendeletéről, mely hasznos tanácsokat ad a *tüdővésznek a népiskolákban való tova terjedésének meggátlása* tárgyában. E rendeletet a székesfőváros közigazgatási bizottsága a kir. tanfelügyelő, iskolaszék, elemi iskolai igazgatóságok, tiszti főorvos, tiszti orvosok s a kerületi elüljáróságok figyelmébe ajánlotta. E rendelet valóban oly gondos körültekintéssel intézkedik, hogy betartása mindenestre jelentékenyen csökkentheti ezen pusztító kórt. Főleg az iskolák és tanulók tisztaságára, a tantermek napfényes voltára, kellő szellőztetésére, a tanulók megfelelő pihentetésére fekteti a fősúlyt.

Talán aránytalanul nagynek látszik a tér, melyet a fertőző bajok számára lefoglaltunk. Ennek támogatására azonban e szomorú adatokra hivatkozunk. Az 1905. évben tifuszban 124, kanyaróban 338, vörhenyben 203, roncsoló toroklobban 158, hörkhurutban 54 s egyéb fertőző bajban 60 egyén, összesen tehát 937 egyén halt meg fertőző bajban a fővárosban. Nem is szólva a szintén fertőző természetű tüdővészről, mely 3195 áldozatot követelt.

A székesfőváros közegészségügyén bizonyára nagyot fog lendíteni a *szegényügyről szóló 1905. évi 944. közgy. sz. szabályrendelet*, talán nem kell külön hangsúlyoznunk, hogy a kellő táplálkozással és megfelelő lakással bíró egyén inkább bír ellentállni a különböző kóroknak, mint az éhség által elgyötört, szennyes lakóhellyel bíró. E szabályrendelet hasznos intézkedéseivel — melyekről, miután nem szoroson a közegészségügyhöz tartoznak, nem kívánunk itt részletesebben szólni — oda iparkodik hatni, hogy a legszegényebb is kellő táplálékkal és lakással láttassék el, illetve, hogy megfelelő munkához jusson, amennyiben munkára képes. Amennyiben azonban a közegészségügygel szorosabb kapcsolatban vannak, egyes szakaszaira röviden kitérünk. A közsegélyezés pontozatai között helyet foglalnak a népkonyhában való ingyen étkezés, a szükséglakásban való elhelyezés, ingyen orvoslás, szülészői segély ingyen nyújtása, ingyen gyógyszer rendelés, gyógyászati segédeszközök ingyenes rendelése. Az ezen szabályrendelettel kapcsolatosan kiadott végrehajtási utasítás részletesen foglalkozik a szegények gyógykezelésére hivatott kerületi orvosok s a szegény szülők ápolásával megbízott kerületi szülészöknök teendőivel. Úgy a szabályrendelet, valamint szolgálati utasítás a nyomor és szegénység, tehát a betegségek terjedésének megakadályozásához bizonyára nagymértékben fognak hozzájárulni s velük részletesebben azért nem foglalkozunk, mivel egészségügyi tekintetben csak közvetve érdekelnek bennünket.

A székesfőváros közegészségügyére nagyfontosságú a nagyközönség s a sajtó által egyformán örömmel üdvözölt ama szabályrendelet, mely a *sütőiparról, a sütőműhelyekről s a péksütemények forgalomba hozataláról* szól. Ezen 1905-ben a m. kir. belügyminiszter úr által jóváhagyott 1389/904. közgy. sz. szabályrendelet első sorban a sütés gyakorlására szolgáló műhelyekről s azok berendezéséről szól. Előírja, hogy a műhely közelében istálló, árnyékszék stb. nem helyezhető el. A műhely padlója egyszerű, hézagokkal nem bíró vízhatlan burkolatból készítenendő s a műhely falai kifogástalan tiszta karban tartandók. Minden műhely jól fűthető, világos és szellős pihenő helyiségekkel látandó el a segédek, munkások, és tanoncok számára és pedig minden egyénre 10—10 köbméter légürnek kell jutnia. Minden alkalmazottnak külön ágy bocsátandó rendelkezésre. A pihenő- és hálóhelyiség mozdókészlettel látandó el, az ágynemű legalább kéthetenként tisztán áthuzandó. Minden alkalmazott, mielőtt a dagasztást megkezdi, kezeit könyökig melegvizben szappannal megmosni és körmeit megtisztítani tartozik. A megkeletésre előkészített tésztát a kelés ideje alatt külön e célra szolgáló, kifogástalan tiszta vászonerítővel kell letakarni. Kész kenyeret vagy péksüteményt a földre rakni tilos, úgyszintén a műhelyben fészülködni, ott hajkét, fésűt vagy más dolgokat, pl. ruhaneműeket tartani. Szól azután a szabályrendelet a péksütemények forgalomba hozataláról. Eltiltja a vevőközönségnek a sütemények összefogdosását, ropogtatását. Közpiacra a kenyeret a földre rakni tilos s az tiszta szövettel takarandó le. Részletesen szól a szabályrendelet a munkaadó és segédszemélyzet közötti viszonyról. Ragályos vagy undort gerjesztő betegségben szenvedő segédet, tanoncot vagy süteménykihordót a munkaadó nem alkalmazhat. A segéd munkájának maximális idejét tíz órában szabja meg. Az ezen szabályrendelet ellen vétők különböző pénzbírsággal (1—100 K) sújthatók. E szabályrendeletnek üdvös hatása már is érezhető, amennyiben a sütőműhelyekben a közegészség és tisztaság követelményei mindenütt érvényesülnek.

A székesfőváros tanácsa és polgármestere még több a közegészség javítását célzó rendeletet bocsájtott ki az 1905. évben. Felemlítjük a 186.600/905. sz. polgármesterei rendeletet, mely a ker. elüljáróságokat felhatalmazza, hogy *zsúfolt lakásoknál* éjjel is tarthatnak vizsgálatot. Ezen rendelet üdvös és czélszerű, mert hiszen a tömeges éjjeli szállásokon csakis éjjel állapítható meg a zsúfoltság, míg nappal azoknak lakói szerteszednek.

a) Házak és lakások.

A ker. elüljáróságok az 1905. év folyamán 15.538 házat vizsgáltak meg, különös tekintettel a zsúfolt lakásokra, pinczékre, padlásokra, árnyékszékekre, poczegődrökre, csatornákra. Ezen vizsgálatok alkalmából 3065 esetben forgott fenn intézkedés szükségére. A zsúfolt lakások száma — dacára a lakások drágaságánál — örvendetes módon apadt.

a) Egészségügyi személyzet.

Az egészségügyi személyzet létszámában az 1904. évehez viszonyítva lényeges változás nem észlelhető, kivéve a gyakorló orvosoknál, kiknek száma 1039-ről 1109-re emelkedett, Tudva azt, hogy a székesfővárosban a gyakorló orvosok egy része mennyire küzd a megélhetés gondjaival, másrészt pedig figyelembe véve, hogy Magyarországon — a legutolsó kormányjelentés szerint — 12.440 község közül csak 1329-ben van orvos, s hogy 2—300 körorvosi állás állandóan üres, mert pályázó nem jelentkezik, a gyakorló orvosoknak a székesfővárosban való rohamos felszaporodását annak az egészségtelen körülménynek tudhatjuk be, hogy vidéken megélni nem bírván, a fővárosban kísérik meg ekziszcenciájuk megalapítását. Hogy ez legtöbb esetben mennyire nem sikerül, erről a Budapesti orvosi szövetség állandó panaszai tehetnek tanúbizonyságot.

Az egészségügyi személyzetnek a kerületek szerint való megoszlását egyébként a következő kimutatás adja:

A kerület megjelölése	A nyilvántartott közegészségi személyzetből						Borbélyműhelyek		Gyógyszertárak	
	orvos	fogász	szülész-nő	gyógy-szerész	gyógy-szerész-segéd	gyógy-szerész-gyakor-nok	száma	vizgá-latának száma	száma	vizgá-latának száma
I.	58	1	46	7	11	1	40	102	7	28
II.	48	2	42	6	25	8	43	172	6	24
III.	17	1	25	4	6	5	60	133	5	18
IV.	151	16	15	5	10	1	37	40	5	22
V.	127	11	36	9	26	5	67	45	9	36
VI.	251	9	162	12	37	10	187	631	12	48
VII.	204	25	161	15	37	10	132	159	15	70
VIII.	190	12	192	13	55	11	155	120	13	52
IX.	51	—	78	7	28	6	96	145	7	28
X.	12	—	32	4	5	4	30	90	4	16
Összesen . .	1109	77	789	82	240	61	847	1637	83	342

e) Gyógyszertárügy

A gyógyszertárak száma az 1905. év folyamán hárommal szaporodott, azaz összesen 83-ra emelkedtek. Ezekben a ker. elüljáróságok 342 vizsgálatot tartottak. Ez alkalmakkor főleg a helyiség: edények, mérlegek, gyógyszerek tisztaságára, az utóbbiaknak hamisítatlan és romlatlan voltára, a vények helyes árszabására, a mérgek elzárt helyen való tartására, a mérlegek pontosságára, a gyógyszertári személyzet lakásviszonyaira stb. voltak tekintettel. Vizsgálat tárgyát képezte az a körülmény is, vajjon nem tartanak-e a gyógyszerek a m. kir. belügyminiszter úr által eltiltott szereket. Szórványosan egyik-másik helyen el is koboztattak ilyenek.

f) Himlőoltás.

A himlőoltás az 1903. évi 80.014. sz. tanácsi határozattal kiadott szabályrendelet értelmében történt. Az első oltásra kötelezettek jegyzékének alapját az anyakönyvvezetőségek részéről a ker. elüljáróságokhoz beküldött betűsoros jegyzék képezte. Ebbe a betű-

soros névjegyzékbe vezették be még azokat, akiknek oltása a múlt évről betegség vagy mások miatt elmaradt, továbbá azokat, akik maguktól jelentkeztek és a névjegyzékbe még nem voltak bejegyezve.

Az oltásokat, a magánorvosok által végzett oltásokon kívül, a szegények részére a ker. orvosok hetenkint kétszer végezték az elüljáróságok által e célra kijelölt helyiségekben. A tömeges oltások május hó 1-én kezdődtek és szeptember hó 30-án végződtek. Az iskolás gyermekek oltása az iskolákban történt.

Az oltásra kötelezettek száma 22.316 volt, ezek közül beoltatott 10.105. Ezen nagy eltérés onnan magyarázható, hogy az oltandók egy része időközben meghalt, elköltözött, vagy betegség miatt nem volt oltható.

A himlőoltásról a következő kimutatást adjuk:

Kerület	Oltásra kötelezettek száma	Ezek közül				Marad tényleg oltásra kötelezett	Ezek közül beoltatott			Oltás alól			A ker. oltóbizottság oltásai közül		
		türelmet hi-bes bejegyzés miatt	múlt évben oltatott	meghalt	elköltözött		ker. oltóbizottság által	magánorvos által	összesen	egyéni indokokból felmentetett	elmaradt	elmaradt (fel nem található)	sikeres	sikertelen	bizonytalan
a) Első oltások.															
I.	1395	95	18	29	74	1179	643	198	811	29	205	104	622	—	21
II.	935	18	17	53	94	753	376	221	507	15	34	107	376	—	—
III.	1409	14	30	66	87	1212	787	127	914	102	64	132	771	3	13
IV.	316	—	5	11	4	206	132	118	250	4	7	35	125	—	7
V.	1419	6	11	18	82	1299	768	296	1064	5	—	230	768	—	—
VI.	4153	—	—	135	301	3717	1644	909	2553	28	—	1136	1644	—	—
VII.	4953	12	138	474	978	3351	1831	975	2806	82	7	456	1831	—	—
VIII.	4152	—	128	150	120	3745	2085	657	2712	16	178	839	2055	—	—
IX.	2370	6	180	95	162	1918	1063	283	1346	21	25	526	1042	—	21
X.	1214	—	45	43	116	1010	806	75	881	13	30	77	806	—	—
Összesen . .	22316	151	584	1063	2018	18490	10105	3859	13964	315	559	3642	10940	3	62
b) Újraoltások.															
I.	900	34	—	—	—	866	757	—	757	100	—	—	—	—	—
II.	599	23	—	1	13	562	483	63	546	—	—	16	—	—	—
III.	1247	3	—	1	31	1212	1131	34	1165	47	—	—	—	—	—
IV.	226	1	—	1	1	223	137	86	223	—	—	—	—	—	—
V.	847	4	—	2	36	806	774	26	800	3	—	2	—	—	—
VI.	1804	—	—	—	—	1804	1804	—	1804	—	—	—	—	—	—
VII.	2401	—	—	—	22	2379	2219	160	2379	—	—	—	—	—	—
VIII.	2515	6	—	—	16	2493	2373	46	2419	—	—	74	—	—	—
IX.	1329	—	—	—	—	1320	1240	28	1268	41	—	20	—	—	—
X.	823	9	—	1	75	738	720	9	738	—	—	—	—	—	—
Összesen . .	12691	89	—	6	194	12411	11647	452	12099	200	—	112	—	—	—
c) Áttekintés.															
													Év	Első oltás	Újra oltás
													1896/7	14268	10665
													1897/8	15207	11658
													1898/9	15088	12308
													1899/0	13948	9239
													1900/1	14711	15645
													1901/2	13959	11418
													1902/3	13160	11582
													1903/4	13340	11784
													1904/5	13001	12144
													1905/6	13964	12099

g) Szikvizgyárak vizsgálata.

Az 1894. évi 110.461. sz. belügyminiszteri rendelet értelmében a tisztí orvosok évente legalább négyszer tartottak a szikvizgyárakban vizsgálatot s évente legalább egyszer küldenek minden gyárból szikvizet, kupakot, betétet és szénsavat a székesfővárosi vegyészeti és élelmiszervizsgáló-intézetnek, annak megállapítása végett, vajjon megfelelnek-e ezek a fenti belügyminiszteri rendeletben előírt követelményeknek. Az azelőtti években gyakrabban előfordult ama szabályellenesség, hogy a kupakok az előírtnál nagyobb ólom-mennyiséget tartalmaztak. Ez a szabálytalanság azonban évről-évre csökken.

Összesen 29 szikvizgyárban 120 vizsgálatot tartottak a ker. elüljáróságok.

h) Iskolák egészségügye.

Már bevezetésünkben megemlékeztünk arról az üdvös rendeletről, melyet a vallás-és közoktatásügyi miniszter a tüdővésznek az iskolákban való terjedése ellen közé bocsájított.

A tiszti orvosok évente kétszer vizsgálták meg az összes iskolákat; az óvóintézeteket és gyermekkerteket pedig kéthetenként egyszer. Mindezen intézetekben az összes növendékeken szemvizsgálatokat végeztek. Trachoma csak szórványosan fordult elő. Fertőző betegségek túlságos elterjedése miatt egy-egy osztálynak 2 heti időtartamra való bezárása szükségessé vált ugyan, de ezek száma nem nagy volt s főleg kanyaró megbetegedésekre vonatkozott.

A rajz, kézimunka és torna alól való felmentések száma állandóan magas. Ez főképpen a tanulók szerveinek állandó rosszabbodásából, továbbá a nagyváros domináló gyermekbajainak, mint vérszegénységnek, idegességnek rohamos terjedéséből magyarázható. E bajok alapja nagyon sok esetben a szegénység miatt való hiányos táplálkozás, rossz lakásviszonyok stb. A tanintézetek száma 291 volt s ezekben 1440 esetben tartottak vizsgálatot a tiszti orvosok.

i) Szemvizsgálatok.

Az előző pontnál megemlékeztünk az iskolákban végzett szemvizsgálatokról. Ezekon kívül az összes gyárak alkalmazottait megvizsgálták a tiszti orvosok. Az összes vizsgáltak száma 102,149 volt s ezek közül 310-et találtak trachomásnak. A trachomásoknak találtak orvosi kezelésre utasítottak, havonta egyszer ellenőriztetek, valamint megfigyelés alá vették lakótársaik is, akiket a tiszti orvosok kioktattak, miképpen védekezzenek a fertőzés ellen.

j) Elmebetegek.

Az elmebetegeket az előjáróságok részint a lipótmezei és angyalföldi állami elmeegógyintézetekben, részint a Szent János-kórház megfigyelő osztályán, egyes vagyonosabbakat pedig magán elmeegógyintézetekben helyezték el. Sajnos, az elmebetegek egy része — még ha közveszélyesek voltak is — csak nagynehezen volt elhelyezhető, a tébolydák túlszűfolttsága miatt. Néha hetek múltak el, míg az elhelyezés eszközölhető volt s e kalamitás megszűnt csakis egy nagyobb szabású elmeegógyintézet alkotása után remélhető. — Az 1905 évben 444 elmebeteget vizsgáltak a tiszti orvosok s ezek közül 309-et helyeztek el.

k) Halottvizsgálat.

A halottkémlést a tiszti orvosok végezték s ügyeltek arra, hogy oly esetben, ahol az egészségügyi tekintetek megkívánják, a hulla azonnal a halottasházba szállíttassék. Sajnos, a közönség nagy része még most is bizonyos kegyetlenséget lát ebben a halottal szemben s csak kénytelen egyezik bele a kiszállításba. Halottkémlés 13.226 esetben történt (tehát 384 esettel több mint az előző évben).

A közkórházakban meghaltak részére külön halottkém van.

l) Egyéb ügyek.

A tiszti orvosok figyelmüket és vizsgálataikat kiterjesztették mindazon iparágakra s tényezőkre, melyek az egészségre befolyással bírnak. Így az utcák, terek tisztaságára, hentesüzletekre s azok segédeire, sütőműhelyekre s azok segédeire, fűszerüzletekre, pálinkamérésekre, továbbá az összes gyárakra és ipartelepekre, melyeket évente kétszer vizsgáltak meg. Örömmel konstatálhatjuk, hogy mindezen helyeken a közegészségügyi viszonyok évről-évre javulnak s a közönség már hatósági figyelmeztetés, vagy intézkedés nélkül is belátja legtöbb esetben, hogy az egészség kérdése nem tartozik a fényűzések közé, hanem a létfontosságú egyik elsőrangú követelménye.

A szikvízgyárakra, tan- és óvóintézetekre, a gyermekmenedékhelyekre a tiszti orvosok által tartott szemvizsgálatokra, a szülésznők vizsgálatára, a magánkórházakra és más orvosi intézetekre, a fürdőkre, az elmebetegekre és a halottkémlésekre vonatkozó részletes adatokat kerületenként is a 493. oldalon közölt táblázat tünteti ki.

A kerület megjelölése	Szikvízgyárak		Tanintézetek, óvodák, gyermekkertek és gyermekmenedék helyek		Hány egyéni vizsgálatot végeztek a tiszti orvosok szemvizsgálatot	Hány egyént találtak trachomásnak	Magánházak, rendelőintézetek és szülőházak és fürdők		Szülésznői vizsgálatok száma	Elmebetegek			Halottkémlések száma
	száma	vizsgálatoknak száma	száma	orvosi vizsgálatának száma			száma	orvosi vizsgálatának száma		megvizsgáltatott	elhelyezett	házi ellenőrzés alatt tartott	
I.	1	4	42	236	13.492	33	7	12	151	28	26	2	866
II.	2	16	19	55	3.259	20	3	15	190	23	15	12	588
III.	5	20	25	130	8.000	32	5	9	50	23	6	17	863
IV.	—	—	19	42	3.752	4	—	—	22	10	3	5	244
V.	1	2	14	50	6.000	24	3	5	120	29	21	8	819
VI.	3	12	30	440	10.478	66	5	80	648	84	57	102	2.557
VII.	6	24	60	150	26.150	77	28	57	649	132	101	31	2.738
VIII.	6	24	38	124	12.600	28	8	16	768	64	41	81	2.451
IX.	2	6	23	184	14.418	21	3	7	187	31	19	48	1.388
X.	3	12	21	29	3.000	5	—	—	128	20	20	—	712
Összesen	29	120	291	1.440	102.149	310	62	201	2.913	444	309	306	14.226

II.

Közkórházak.

A főváros által fentartott közkórházak 1905. évi költségvetése a bevételeket és kiadásokat a következő összegekben állapította meg:

Bevétel: balpart	2,144.358 K
jobbpart	789.394 „
Összesen	2,933.752 K

Kiadás: balpart	2,084.280 K
jobbpart	837.792 „
Összesen	2,922.072 K

Ennek ellenében a zárszámadás szerint elért eredmény a következő volt:

Bevétel: balpart	2,112.247 K 53 f
jobbpart	922.310 „ 40 „
Összesen	3,034.557 K 93 f

Kiadás: balpart	2,170.801 K 74 f
jobbpart	987.103 „ 16 „
Összesen	3,157.904 K 90 f

s ekként a túlkiadás 123.346 K 97 f.

1. Dunajobbparti közkórházak.

Az új Szent János-kórház terjeszkedési területén épült, id. *Wodianer Albert báró által alapított üdülõház* rendeltetésének 1905. évi szeptember hó 1-én a forgalomnak átadott. Az üdülõház céljaira id. *Wodianer Albert báró 400.000 koronányi* alapítványt tett, amely tőkeösszegeből fedeztettek az építkezési és felszerelési költségek. A 100 üdülõ elhelyezésére berendezett 2 emeletes pavillon építési és berendezési költsége körülbelül 300.000 koronát tett ki. A 400.000 korona alapítványi tőkéből fenmaradt körülbelül 100.000 korona és a tőke időközti kamatai a székesfőváros központi pénztárában gyümölcsözõleg kezeltetnek, egy netán létesítendõ második üdülõház céljaira. Az üdülõház igazgatását, a gyógykezelést, a gazdasági kezelést az új Szent János-kórház látja el, egy az üdülõházhoz rendszeresített segéd orvos közreműködésével.

Az új Szent János-kórház betegforgalmának állandó nagyobbodása követelte meg, hogy a nem fertõzõ *gyermek osztály 1 emelettel való kibõvítése* elhatározott és meg is kezdetett.

A dunajobbparti közkórházak 1905. évi betegforgalma a következõ volt:

Az 1905. évi betegforgalom.

Az 1904. évrõl maradt ápolás alatt	599 fi,	370 nõ,	összesen	969 beteg.
Az 1905. év folyamán felvétel	6.637 „	4.706 „	„	11.343 „
Kezeltetett összesen	7.236 fi,	5.076 nõ,	összesen	12.312 beteg.

Ezek közül elbocsátott:

gyógyultan	3.138 fi,	2.350 nõ,	összesen	5.489 beteg.
javultan	2.460 „	1.502 „	„	3.962 „
gyógyulatlanul	525 „	410 „	„	934 „
meghalt	524 „	366 „	„	890 „
Az év végén visszamaradt	589 „	448 „	„	1.037 „
Összesen	7.236 fi,	5.076 nõ,	összesen	12.312 beteg.

Vagyis:

gyógyultan	az ápolott betegek	44 ⁵⁸ százaléká,
javultan	„ „ „	32 ¹⁸ „
gyógyulatlanul	„ „ „	7 ⁵⁸ „
meghalt	„ „ „	7 ²⁸ „
visszamaradt	„ „ „	8 ⁴⁸ „
Összesen	100—	százaléka.

Ápolási napok száma: 358.475.

Esik egy betegre 29¹¹ ápolási nap.

Az orvosi teendõket ellátta az igazgató vezetése alatt, az igazgató szaksegéd, 6 főorvos, 14 rendõr orvos, 5 al- és 11 segédorvos.

2. Dunabalti közkórházak.

A balti kórházakban 1905. évben 36.615 beteget ápoltak 85.4581 ápolási nappal.

A napi ápolási díj január hó 1-tõl február hó 14-ig 2 K 50 f-el február hó 15-tõl május hó 31-ig 2 K 42 f-el és június hó 1-tõl december hó 31-ig 2 K 46 f-el volt engedélyezve, mellyel szemben a tényleges ápolási költség kitétt 2 K 41 fillért.

Az élelmi cikkek beszerzése 1905 évben is vállalati úton történt.

Egy beteg napi élelmezése a balti kórházakban 70⁹ fillérbe került.

A kórházak fokozatos fejlesztése érdekében 1905. évben a következõ intézkedések történtek:

1. A Szt. István-kórházban a VI., VII., VIII. és IX. orvosi osztályon a szükség-fekhelyek kiküszõbölése után a pavillonokban lévõ 3—3 nagy kórterembõl, egy válaszfalnak beállítása által, 12 kórterem alakított át, mi által 24 kórterem létesített, melyekben 54 ágygal többet lehetett elhelyezni, mint az átalakítás elõtt.

2. A Szt. István-kórházban történt átalakítások lehetővé tették azt, hogy a m. kir. belügyminiszter úrnak 1898 évi január hó 26-án 49.851/1907. sz. a. kelt körrendelete — habár szűk határok között — végrehajtsák, mert most a Szt. István-kórházban 152 tüdőbeteg elkülönítve kezeltetik, míg az új dologházi fiókkórházban ugyane célra két kórterem, összesen 30 ágygal rendeztetett be.

3. A székesfővárosi tanács az új dologházi fiókkórházban az ottani orvosi osztályok közös használatára egy laboratórium felállítását engedélyezte.

A kórházak és gyógyintézetek megvizsgálására kiküldött bizottság 1905. évben január 27-én a Szt. Gellért-, a Szt. László-, a Szt. István-, a Szt. Margit-, a régi Szt. János és Stefánia-kórházakat, a II. ker. Lövház-utcai elmebeteg megfigyelő osztályt, a VII. ker. István-úti szanatóriumot és végül a jobb- és balparti szegényházakat, valamint a balparti szegényház Izabella-utcai fiókintézetét vizsgálta meg. Az eljárás alkalmával tapasztalt hiányok megszüntetése iránt a közigazgatási bizottság intézkedett.

III.

A bakteriológiai intézet.

A bakteriológiai intézet 16 év óta működik. Rendelése egyrészt az, hogy a tisztifőorvosi hivatal és a kerületi tisztiorvosok számára az egyes esetekben szükséges laboratóriumi vizsgálatokat elvégezze, másrészt az a hivatása is van, hogy a közegészségügyet érdeklő tudományos felfedezéseket szemmel tartsa, azokat vizsgálatokkal ellenőrizze és újabb adatokkal kiegészítse. Az intézetnek kitűnő felszerelése megadja a lehetőséget arra, hogy ezen kétoldalú működés eredményes legyen. Az intézetnek személyzete azonban ez idő szerint még csak ideiglenes minőségben volt alkalmazva és az intézet működését semmi szabályzat nem irányítja.

Az intézetben végzett vizsgálatok között legfontosabb a vízvezetéki víznek ellenőrzése. Az ellenőrző bakteriológiai vizsgálatok a havonként megállapított program szerint végeztetnek; ezenkívül azonban a fővárosban előforduló egyes tifusz megbetegedések alkalmával is végeztetnek a megfelelő helyeken bakteriológiai vizsgálatok a vízvezeték és a házi kutak vizében. A vízvezeték vizében kórokozó baktériumok egyetlen alkalommal sem voltak kimutathatók. A víznek baktériumtartalma ezen évben az előbbi évekhez képest is csökkenést mutat, úgy hogy bakteriológiai szempontból a székesfőváros vize a legkitűnőbbek közé tartozik.

A fenyegető koleraveszedelem miatt szükségesnek látszott oly intézkedések keresztülvitele, melyek az esetleg előforduló megbetegedések gyors bakteriológiai diagnosztikáját lehetővé teszik és az intézetet a járványkórházzal való együttműködésre képesítik. Szerencsére a veszedelem elmúlt és a megtett berendezések gyakorlati kipróbálására nem került a sor.

Az iskolák közegészségügyi berendezésének javítása sokat foglalkoztatta a tisztifőorvosi hivatalt és ez alkalmat adott a bakteriológiai intézetnek is különböző kísérletek végzésére. A kísérletek tárgyát a padló beeresztése, a levegő portartalmának kérdése, a tisztogatás és az árnyékszék berendezései képezték.

A kísérleti bakteriológiában mind nagyobb számban lesznek ismeretek védő- és oltóanyagok, melyeket a gyakorlatban, különösen az állattenyésztésben mind kiterjedtebben alkalmaznak. Ezen anyagoknak ellenőrzése nálunk törvényesen szabályozva nem lévén

a tisztiorvosi hivatal felhívására több esetben a bakteriológiai intézett végzett ilyen anyagokon ellenőrző vizsgálatokat.

A Margitszigeten fellépett házi tifuszepidemia alkalmat adott a sziget vízvezetékének bakteriológiai megvizsgálására. A vízvezetéknek szükségessé vált átalakításában a bakteriológiai vizsgálat is útmutatásul szolgált.

A mindenféle nagyon elterjedt élesztőhamisítás szükségessé tette azt, hogy az intézet az élesztő kérdésével is foglalkozzék. Ezen kérdésben részletes memorandum terjesztett be a tisztifőorvosi hivatalhoz.

Az intézet vezetője a főváros megbízásából részt vett a párisi tuberkulózis kongresszuson és a tuberkulózis ellenes védelem ügyének mai állásáról jelentést terjesztett be a tek. Tanácshoz. Az intézet első segédje ugyancsak a főváros megbízásából Németország nagyobb városainak közegészségügyi berendezéseit tanulmányozta, főleg a működésben levő bakteriológiai intézetek munkaköre és berendezései szempontjából. Összefoglaló jelentése a főváros bakteriológiai intézetének szervezése alkalmával felhasználható adatokat tartalmaz. Az intézetben a tudományos vizsgálatok állandóan folytattak, nevezetesen a tifuszra vonatkozó kérdések lettek részletesebben tanulmányozva.

Az intézet személyzete: egy vezető, egy alorvos, egy segédorvos és két szolgáló.

Az intézetnek költségei az 1905. évben:

A) Személyi kiadások	5.315 K
B) Dologi kiadások	6.102 K
Összesen	11.417 K

Az 1905. évben végzett vizsgálatokat összegezve a következő adatok tüntetik fel:

Vízvizsgálat	9.430
Tejvizsgálat	56
Jégvizsgálat	14
Diphtheriavizsgálat	50
Köpetvizsgálat	38
Vizeletvizsgálat	9
Bélsárvizsgálat choleraára	2
Takonykórvizsgálat	4
Egyéb vizsgálatok és szakvélemények	26
Összesen	9.629

Ezen vizsgálatok az évnek egyes hónapjaiban a következőképen oszlanak meg:

Hónap	Vízvizsgálat	Tejvizsgálat	Jégvizsgálat	Diphtheria-vizsgálat	Köpetvizsgálat	Vizeletvizsgálat	Bélsárvizsgálat choleraára	Takonykórvizsgálat	Egyéb vizsgálatok és szakvélemények	Összesen
Január	778	2	—	8	2	—	—	—	1	791
Február	784	4	—	3	7	—	—	—	3	801
Március	759	1	1	12	2	2	—	—	1	778
Április	810	1	—	1	2	—	—	—	1	815
Május	779	2	—	5	4	—	—	4	1	795
Június	788	7	—	3	3	3	—	—	4	808
Július	765	17	—	2	6	3	—	—	1	794
Augusztus	809	11	—	—	6	1	—	—	1	828
Szeptember	789	4	—	3	3	—	1	—	2	802
Október	855	2	4	1	2	—	1	—	5	870
November	756	5	8	6	1	—	—	—	2	778
December	758	—	1	6	—	—	—	—	4	769
Összesen	9.430	56	14	50	38	9	2	4	26	9.629

A központi fertőtlenítő-intézet.

A központi fertőtlenítő-intézet 1905. évi működését számszerűleg a következő ide-mellékelt táblázatok tüntetik fel:

1. fertőtlenítések kimutatása betegségek és hónapok szerint csoportosítva;
2. ugyancsak a fertőtlenítésekről hónapok és kerületek szerint összeállított táblázat
3. gözzel fertőtlenített tárgyak kimutatása minőség szerint és havonta;
4. kimutatás a fertőző betegek szállításáról hónapok és kerületek szerint;
5. egyéb említésre méltó adatok az intézet 1905. évi működése köréből.

Ezen adatok szerint az intézet az 1905. évben 5464 esetben végzett lakásfertőtlenítést. — Egybevetve ezen eredményt a megelőző év 7133 fertőtlenítési esetével, szembeszökő csökkenés mutatkozik, mi az 1904. évben csaknem járványszerűleg uralgott vörhenybetegedések apadásából ered. Mindamellett a vörheny fertőtlenítések 2249 száma, az összfertőtlenítéseknek még mindig több mint 41%-át teszik. Emelkedést mutat a hagymáz után végzett fertőtlenítések száma. Ennek növekedése még az 1904. évben kezdődött, úgy hogy míg 1903-ban 232, 1904-ben 449 ilyenmű fertőtlenítés volt, most azok száma 662-re rúgott.

Ellenben r. toroklob és torokgyík után csak 1177 esetben volt szükséges fertőtleníteni, holott a megelőző két évben ezen betegség 6—800 esettel okozott több eljárást.

Egyébként a többi fertőtlenítések száma betegségek szerint az előző évek adatainak arányában oszlik meg. Kerületenként véve, legtöbb fertőtlenítést, 1049-et végeztünk a 7. kerületben, legkevesebbet, 166-ot a harmadikban; de tekintetbe véve a többi kerületek hason számárait is kitűnik, hogy e látszólagos nagy eltéréseket csupán az egyes köz-igazgatási kerületek lélek számdifferenciája okozza. A hónapokat tekintve, legtöbb fertőtlenítés volt januárban, legkevesebb jutott júniusra.

Ugyanazon megoszlási arány áll természetszerűleg az 1905. évben teljesített 3202. betegszállításra nézve is. Az egyéni fertőtlenítések száma az 1904. évi 9080-hoz képest — szükség vált korlátozás folytán — 5837-re redukálódott.

A megelőző két év rendkívüli vörhenybetegedéseitől eltekintve s figyelembe véve a fentérintett hagymáz és r. toroklob fertőtlenítések emelkedő, illetőleg csökkenő számbeli adatait is — az intézet elfoglaltsága az 1905. évben az előző évekhez képest az intézmény természetes népszerűsödéséből, fejlődéséből eredő fokozatos növekedést tüntet fel.

A fokozódó teendőkkal szemben a fertőtlenítő intézet helyisége szűknek, berendezése elégtelennek bizonyult még normális közegészségügyi viszonyok esetére is, mit azon egy körülmény is eléggé bizonyít, hogy az intézet jelenlegi épülete, mely 1897. év őszén emeltetett, csak a felállítás idejében fennállott tényleges igényeknek felelt meg. Azon évben pedig csak 2673 fertőtlenítés volt, míg azok száma 1905-ben már 5464-re, tehát több mint kétszeresére szökött. Úgy hogy csupán a rendes teendőket ily körülmények között alig lehet nagyobb zavarok nélkül lebonyolítani; egy esetleges járvány meg éppen képtelen helyzetbe hozhatná az intézetet.

Azért az intézet igazgatósága még az 1903. év folyamán előterjesztést tett a tanácshoz a fertőtlenítő épület kibővítése s illetőleg a hiányok pótlása, különösen gőzfejlesztő kazánok kicserélése, a jelenlegieknél nagyobb méretűek beszerzése érdekében.

A tanács tekintettel arra, miszerint az intézet kibővítése a mérnöki hivatal tervezete szerint mintegy 100.000 koronába kerülne s a kérdést még sem oldaná meg végleg, — célirányosabbnak tartotta a 6. kerület területén fiók fertőtlenítő intézet létesítését s 1905. június havában 277.655/904. X. sz. a. kelt határozatával felhívta az intézet igazgatóját, hogy előterjesztését ez irányban terjessze be.

Fiók fertőtlenítő intézet felállítása mellett a jelenlegi anyaintézet kibővítésével szemben főérv, hogy egy esetleges járvány szülte helyzetben az intézet berendezése ismét csak elégtelen volna. Sőt az a természetes fejlődés kívánalmait sem elégítené ki már akkor sem,

ha a tuberkulózis esetek kötelező fertőtlenítése rendeltetik el. — Ez egymagában 2—3000 fertőtlenítéssel fogja szaporíta évenként a teendőket. Figyelembe veendő még a főváros közvetlen környékében levő községek tervbe vett bekebelezése is, minek készültvitele önmagában is involválja a fertőtlenítő intézet fenti értelemben vett decentralizálását, szükségképen való természetes terjeszkedését.

Más oldalról meg az intézmény decentralizálásával jelentékeny fuvarozási időmegtakarítás volna elérhető s ebből ismét a munkaerők gazdaságosabb kihasználhatása következne.

Az intézet igazgatóságának ez ügyben tett előterjesztése tárgyalás alatt van.

Az intézet 1905. évi igazgatása köréből a következő körülmények jegyezhetők fel:

A szabályrendelet, mely közegészségügyi fertőtlenítésekre vonatkozik, még ezen évben sem nyert belügyminiszteri jóváhagyást. Jóllehet a tárgyalások egyszerűsítése céljából az állategészségügyi fertőtlenítések szabályrendeleti tervezete abból kikapcsoltatott s azt a tanács a m. kir. földmívelésügyi miniszterium illetékes szakközegeivel történt előzetes megállapodások szerint átdolgozva, külön terjesztette fel.

A tanács 1905. év április 28-án kelt 82.296/905. X. sz. rendeletével a kötelező fertőtlenítések alá eső kórok közé sorozta a dysentériában s variolisban történt megbetegedéseket s így ezekkel együtt az obligát fertőtlenítések 9 féle ragályos betegségre terjeszkednek ki.

Az 1905. év őszén külföldről szárnyra kelt kolera hírek folytán nyert rövid úti felszállásra előterjesztést tett az intézet igazgatósága a praeventív intézkedések foganatosítására s egyben újólág hangsúlyozta egy fiók intézet kellő időben leendő felállításának elodázhatatlan szükségességét. Ez alkalomból járvány esetére a Vöröskereszt egyesületől betegszállító kocsi kikölcsönzése biztosított; továbbá hullaszállításra és fertőtlenítésre képezte ki az intézet a köztemető igazgatóság s a temetkezési vállalat 1—1 alkalmazottját.

A fertőtlenítési eljárás tökéletesítése érdekében a tanács még az 1902 évben felhatalmazta az intézet igazgatóját a Formalin-gázokkal való kísérletezésekre. Ebből folyólag 1905. július 20-án 135.496. sz. a. egy légszivattyú beszerzését engedélyezte a tanács, minthogy a légüres térbe ömlesztett formalin gázok tökéletes és minden tekintetben czélzerű fertőtlenítési módozattal kecsegtettek.

A dunabalparti kórházak évről-évre mind nagyobb mértékben veszik igénybe a fertőtlenítő intézet szolgáltatát.

Igy az 1900-tól 1904-ig terjedő 5 év alatt 568 alkalommal, míg egyedül az 1905. évben már 382 esetben kérték ki az intézet közbenjárását a jelzet kórházak. Tekintettel már most egyrészt az intézet különben is nagymérvű s egyre súlyosodó elfoglaltságára, melynél fogva a szükségessé váló kiegészítő munkaerők díjazása az intézet fentartási költségeit is folyton növelik; másrészt, mert nevezett kórházak rendszerint sok oly munkát is végeztenek az intézettel, melyek már nem annyira a fertőtlenítés, mint inkább tisztogatás jellegével bírnak, előterjesztést intézett az igazgatóság a tanácshoz, hogy ezen munkák ellenértéke fejében a balparti kórházak költségvetéséből évenként 3000 korona az intézet költségvetése javára legyen átutalva.

A mosásra kerülő kórházi fehérneműeknek esetről-esetre egyik kórházból a másikba leendő átszállítását szintén az intézet eszközöli. E szolgáltatás fejében pedig 2000 korona megtérítése javasoltatott.

Az intézet személyzetének körében a következő változások fordultak elő az 1905. évben.

Már az 1904. évben szükségessé vált a túlterhelt tisztikar kiegészítése végett egy díjnos ideiglenes alkalmazása. Az intézet fentvázolt fejlődésével kapcsolatban ezen napi-díjasi állás állandósítását a törvényhatósági bizottság 1905. évi június hó 21-én tartott ülésén kimondotta s az belügyminiszteri jóváhagyást is nyert.

Tordy Győző intézeti tisztnek kezelőtisztté történt megválasztása és áthelyezése folytán, nevezett pótlására az 1905. decz. 18-án kelt 235.584. eln. sz. polgármesteri rendelet Melega Sándort nevezte ki az intézethez díjnosnak. Míg az ekként üresedésbe jött II. oszt. tiszt állás egyelőre betöltetlenül maradt.

Az 1905. év január 9-én kelt polgármesteri rendelet Tóth Mihály vezető fertőtlenítőt az 1. ker. elüljáróhoz osztotta be; ennek helyére Botlik Sándor került ideigl. fertőtlenítői minőségben.

A Benes Márton elhunyt következtében megüresedett rendszeres fertőtlenítői állásra a polgármester úr július 8-án 407.422. eln. sz. rendeletével Strobl János ideigl. fertőtlenítőt nevezte ki.

A fertőtlenítői megerőltető munkák végzésére alkalmatlanná vált Takács György, Szalay Lajos és Mikóczy István fertőtlenítőket 1905. év szeptember 14-én 180.402. eln. sz. rendelettel a polgármester az elüljáróságokhoz helyezte át.

Itt említendő meg továbbá, miszerint a vörhenybetegedések csökkenésével az ideiglenesen alkalmazott 16 kisegítő fertőtlenítő közül az intézet 5 embert elbocsátott márcz. 10-én. 6-ik gyanánt pedig mint fentebb említve volt, Botlik Sándort kisegítőt, Tóth Mihály vezető fertőtlenítő pótlására a törzsszemélyzet közé sorozta.

A többi 10 kisegítőt azonban nélkülözni nem lehetett részint az állandó személyzet több tagjának kimerültsége miatt, de főként mert a körülmények már oda fejlődtek, hogy az intézet eredeti törzs létszáma mellett a sokoldalú s kifejlett szolgálat kellőképpen ellátható sem lett volna.

Ugyancsak a sűrűbben fellépett vörhenybetegedések miatt a házi kezelésben levő 11 pár előfogatnak 13 párra történt felemelésén kívül még 1904-ben 2 pár ló bérletének szükségese is felmerült. E két pár ló használatát az intézet 1905. febr. 16-ikával beszüntethette. A rendes előfogatok tartása tekintetében azonban az igazgatóság kénytelen volt olyan értelmű előterjesztést intézni a tanácshoz, miszerint a fertőtlenítési esetek számának természetes növekedésével szemben és éppen a lóállomány okszerű megóvása érdekében a rendes létszámot 13 párban, illetőleg a kocsisok létszámát 13 emberben állapítaná meg.

Évközben egy darab lovat kellett kicseréltetni s helyette újat beszerezni. Egyébként az előfogatok házi kezelése az 1905. évben is gazdaságosan volt keresztülvihető.

Ezen év novemberében az igazgatóság ismételt előterjesztést tett a lovaszmester fizetésének emelése, valamint a kocsisz személyzet bérének a szolgálati idő tartama szerint leendő javítása s illetőleg szabályozása iránt.

Fel kell még említeni, hogy a tanács 1905. év május 18-án kelt 87.462./X. sz. határozatával az intézet műszaki személyzetéből azon egyénnek, ki az ügyeletes szolgálatot teljesíti éjjelenként 1 K 50 f különdíjat engedélyezett.

A nagyszámú fertőtlenítések folytán szükségképpen emelkedett a fürdőző nők s mosónők teendője is, úgy hogy a meglévő négyhez kisegítésként még két mosónőt kellett alkalmazni, mit havi 40—40 korona illetménnyel a tanács 1904. év december 29-én hozott 278.620/X. sz. határozatával engedélyezett.

1905. év tavaszán az intézet igazgatósága ismételt előterjesztéssel élt az épület utcai kerítésének felállítására iránt.

Mint minden évben, úgy ebben is selejttést nyertek, az intézet elhasznált felszerelési tárgyai s azok újabb beszerzések útján pótoláltak.

A fertőtlenítő intézetköltségvetése az 1905. évben 209.082 K 67 f-re volt előirányozva. Ezen összegből levonásba hozandó azonban azon 26.000 korona, amely a tuberkulózis fertőtlenítések behozatala esetére volt felvéve személyi és dologi többletkiadások címén.

Az ekként fennmaradó 183.082 K 67 f-t az intézet aztán teljesen felhasználta, beleértve a rendkívüli munkaerők céljára előirányozott 10.000 koronát is, sőt azon felül éppen a többször részletezett munkaerő szaporítások még 9.020 korona túlkiadásnak póthitel útján való fedezését is szükségessé tették.

Az 1905. év folyamán gőzzel fertőtlenített tárgyak kimutatása minőség szerint havonta.

	Fehéremű		Ruhamű		Derekalkajak										Összesen	
	nagy		kicsi		nagy		kicsi		nagy		kicsi		Szonyeg	Külsőbűzők		Összesen
	lepedő	paplan	párna	paplan	lepedő	paplan	párna	paplan	lepedő	szőrből	egyéb-ből	szőrből				
Január	584	1.413	3.414	41	70	951	981	471	545	533	473	476	1.329	1.044	5.025	20.373
Február	638	1.276	2.799	36	35	587	638	592	327	358	561	333	1.112	866	4.677	17.672
Márczius	602	1.567	3.108	46	99	883	935	479	629	546	737	465	579	962	4.990	20.037
Április	640	1.621	2.975	63	89	970	894	522	648	570	691	447	614	845	6.160	21.450
Május	572	1.543	2.861	84	76	895	840	487	655	611	730	315	660	810	5.743	20.586
Június	447	823	2.199	35	35	595	636	214	163	256	279	431	1.137	646	1.768	11.500
Július	427	792	1.974	40	18	609	583	194	145	268	246	398	1.220	647	1.684	11.136
Auguszt.	625	1.310	2.683	27	36	592	628	581	320	346	580	342	1.090	885	4.729	17.580
Szeptemb.	642	1.287	2.745	53	44	625	680	570	486	372	621	434	1.115	990	5.084	19.102
Október	834	962	2.653	34	47	666	754	381	584	598	328	1.279	1.415	332	3.157	16.158
Novemb.	642	1.251	2.804	43	36	605	625	690	311	364	540	328	1.208	910	4.597	17.821
Deczemb.	446	564	1.812	11	168	786	535	514	404	46	66	236	833	603	4.320	12.980
Összesen	7.099	14.409	32.027	513	753	8.764	8.729	5.695	5.217	4.868	5.852	5.484	12.312	9.450	51.934	206.395

A központi fertőtlenítő intézet által az 1905. év folyamán végzett fertőtlenítések betegségek szerint és havonként összegezve.

	Kerületek												Kör- házak	Össze- sen		
	I.	II.	III.	IV.	V.	VI.	VII.	VIII.	IX.	X.						
Ázsiai cholera	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Himlő	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Hagymáz	9	12	6	7	12	9	32	117	162	153	91	52	662			
Roncs. torokl. és torokgyik	148	115	133	110	100	86	71	69	64	73	89	119	1.177			
Vörheny	284	202	254	308	245	179	164	90	109	129	152	133	2.249			
Gyermekágyi láz	1	4	6	1	3	2	3	2	—	3	5	2	32			
Vérhas	—	1	—	—	—	1	4	4	2	2	—	—	14			
Kanyaró	7	20	12	8	27	5	1	2	—	5	8	9	104			
Hökhurut	1	1	—	—	—	1	—	—	1	—	1	—	5			
Tüdővész, tüdőgümőkór .	11	8	12	11	28	11	13	14	12	7	17	6	150			
Báránymimlő	—	—	2	—	2	2	1	—	1	—	2	—	10			
Álhimlő	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—			
Orbáncz	—	—	1	3	—	1	—	—	2	2	1	1	11			
J. agy-, gerinczagy hártyal.	—	1	—	—	3	2	1	1	—	—	—	—	8			
Rühkór	2	5	3	1	1	—	3	1	—	1	—	3	20			
Takonykór	—	—	—	—	1	—	7	3	5	2	5	4	27			
Lépfene	3	—	1	—	1	—	2	—	1	3	5	—	16			
Rag. száj, és körömfájás	—	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1			
Veszétség	—	1	1	4	—	1	2	3	—	—	—	—	14			
Kérdésem	53	71	82	65	77	74	75	113	118	90	87	59	964			
Összesen	519	442	513	518	500	374	379	419	477	470	463	390	5.464			

A központi fertőtlenítő intézet által az 1905. év folyamán végzett fertőtlenítések hónapok és kerületek szerint összegezve:

	Kerületek										Kör- házak	Össze- sen
	I.	II.	III.	IV.	V.	VI.	VII.	VIII.	IX.	X.		
Január	27	14	22	10	45	78	114	80	66	24	39	519
Február	33	20	16	14	19	67	100	73	38	17	45	442
Márczius	26	34	14	24	36	84	99	76	56	14	50	513
Április	30	37	18	25	34	76	96	79	53	19	51	518
Május	31	25	22	14	28	91	85	98	49	20	37	500
Június	22	16	15	15	20	49	70	50	37	21	59	374
Július	27	13	26	6	15	57	66	51	34	20	64	379
Augusztus	21	22	13	5	26	67	60	67	37	19	82	419
Szeptember	20	19	8	13	28	76	96	62	46	21	88	477
Október	19	16	4	10	37	70	102	72	51	24	65	470
November	21	20	13	14	26	76	85	75	52	22	59	463
December	15	17	9	16	30	66	76	65	29	13	54	390
Összesen	292	253	180	166	344	857	1.049	848	548	234	693	5.464

A központi fertőtlenítő intézet által az 1905. év folyamán végzett betegszállítások hónapok és kerületek szerint összegezve.

	Kerületek										Kör- házak	Össze- sen
	I.	II.	III.	IV.	V.	VI.	VII.	VIII.	IX.	X.		
Január	9	3	15	4	17	30	57	36	20	17	72	280
Február	10	8	8	9	5	31	52	23	1	6	70	223
Márczius	10	5	12	8	16	39	54	28	21	11	84	288
Április	18	8	10	10	17	37	59	49	32	10	58	308
Május	18	7	13	2	15	42	52	39	24	7	66	285
Június	10	5	10	1	9	25	48	22	20	17	55	222
Július	3	—	15	—	15	27	42	25	20	12	57	216
Augusztus	6	8	3	1	15	32	24	18	12	9	117	245
Szeptember	8	7	6	2	23	34	41	29	15	13	115	293
Október	7	6	4	4	24	36	52	37	17	16	127	330
November	6	4	6	5	10	34	47	48	25	16	83	284
December	7	6	4	12	10	26	41	16	9	22	75	228
Összesen	112	67	106	58	176	393	569	370	216	156	979	3.202

Egyéb fontosabb statisztikai adatok kimutatása a központi fertőtlenítő intézet 1905. évi működéséről.

	Egyéni fertőt- lenítés	Lakás fertőt- lenítés	A fertőtlenített lakások ürar- talmá m ³	A lakásban vegyesekkel fertőtlenített tárgyak száma	Lakás fer- tőtlenítésre fordított idő		Összes fertőt- lenített tárgyak száma	Összes fertőt- lenített tárgyak köbértelme m ³	Körh. fertőt- lenítések száma	Viszajelenített fertőtlenítések száma
					óra	perc				
Január	581	519	113.220	59.152	2.604	30	20.372	2.611	39	33
Február	335	442	91.739	47.934	2.063	—	17.672	2.133	45	15
Márczius	549	513	109.298	50.817	2.256	30	20.037	2.537	50	30
Április	681	518	115.400	60.310	2.860	—	21.450	2.972	51	38
Május	720	500	98.780	58.775	2.481	30	20.586	2.840	37	26
Június	496	374	39.747	35.018	1.667	30	11.500	1.709	59	20
Július	471	379	40.218	33.620	1.710	—	11.136	1.814	64	16
Augusztus	361	419	87.466	48.250	2.119	—	17.580	2.244	82	18
Szeptember	420	477	92.720	51.890	2.560	—	19.102	2.584	88	33
Október	433	470	24.229	37.393	1.638	—	16.158	881	65	37
November	460	463	94.660	48.236	2.254	—	17.821	2.450	59	17
December	330	390	66.996	38.944	1.758	30	12.980	869	54	14
Összesen	5.837	5.464	974.473	570.339	25.972	30	206.395	25.644	693	297

Gyógyszertárak.

Az 1905. évben a m. kir. belügyminiszter a főváros területén négy új gyógyszertárt engedélyezett és pedig:

egyét a IV. ker. Deák Ferencz-térre,
egyét az V. ker. Visegrádi- és Sziget-utczák sarkára,
egyét-egyét a VIII. ker. Rákóczi-út 25 és VIII. ker. Práter-u. 45. sz. alá.

Az év végén volt 22 reáljogú, 60 személyjogú, 1 fiók és 7 házi — összesen 90 gyógyszertára.

A gyógyszertárak vizsgálatát, mint az előző években is, a ker. tiszti orvosok végezték.

VI.

Mentő ügy.

A mentő szolgálatot, valamint az első segélynyújtásra való kioktatást az 1905. év folyamán is a budapesti önkéntes mentő-egyesület teljesítette.

Ma ez az egyesület 124.675 K-t ad ki magasztos hivatásának teljesítésére, van 8 orvosa, bátor mentő csapata, (az orvostanhallgatók közül önként jelentkezők) 8 pár lova, felszerelése, kioktatott ápolói, kocsisai és egyéb személyzete.

Eddig 207 ezer balesetben szolgáltak a mentők az első segítséggel, azon kívül ők szállítják az elmebetegeket, a szegény betegeket és kivonulnak a tömeges, valamint egyes baleseteken kívül a nagyobb ünnepekhez, gyűlésekhez, temetkezésekhez, templomfölszenteléshez stb.

Érdekes megtudni, hogy az állam eddigi 12.000 Ks segedelmét 20.000-re emelte föl, míg a nagyközönség adakozó kedve következetesen csökken.

Nagy szolgálatot tesz a B. Ö. M. E. a közönségnek és az általános művelődésnek azzal, hogy a társadalom minden rétegében Budapesten, úgy mint a vidéken ingyenes mentőtanfolyamok rendezésével terjeszti az első segítségnyújtás ismereteit. Ezeken az előadásokon részt vesznek az előkelő főúri világ hölgyei csak úgy, mint az utczaseprő, rendőr, pénzügyőr, stb., akiknek már foglalkozásuknál fogva is gyakrabban nyílik alkalmuk arra, hogy tanult mentő voltukat tettel bizonyítsák.

Az egyesület élén most *Kardtsonyi Jenő* gróf v. b. t. tanácsos, *Falk Zsigmond* lovag udv. tanácsos, *Rohonczy Gida* mint elnökök; *Kovács Aladár* dr. kir. tanácsos, mint igazgató-főorvos állanak.

Budapest törvényhatósága ez évben 20.000 Kt az egyesület javára szavazott meg. Azonkívül 6.000 Kt az elmebetegek szállításáért, míg a rendőrség ugyanezért a szolgálatért külön fizet 2.400 Kt.

HUSZONHETEDIK RÉSZ.

A székesfőváros temetői.

I.

Általános megjegyzések.

1. Területi viszonyok.

A területi viszonyok az 1905. évben nem változtak.

2. A főváros által fentartott temetők bevételei és kiadásai.

A dunabalparti temetők 1905. évi bevétele . . .	470.472 K 48 f
A jobbparti " " " " . . .	100.891 K 15 f
Összesen . . .	571.363 K 63 f
Kiadás a balparton	281.916 K 35 f
Kiadás a jobbparton	85.507 K 08 f
Összesen . . .	367.423 K 43 f
Tehát a tiszta eredmény	203.940 K 20 f

3. Temetések száma.

Az 1905. évben eltemettek

a balparton	11.600
a jobbparton	3.193
Összesen . . .	14.793

halottat.

4. Az egyes temetők.

A temetők fokozatos fejlesztése érdekében az 1905. évben a következő intézkedések történtek:

A balparton:

A kerepesi temetőben új árkaos sírboltok építése már előzőleg elhatározatván, a földmunkálatok 1905. év őszén megkezdettek s a munkálatok befejezésére két év irányoztatott elő.

A temető halottsházának átalakítása s kibővítése olyképen határozottatott el, hogy a meglevő termek jóval nagyobbak lesznek s az eddigi 7 terem helyett 13 fog rendelkezésre állani.

Az új temető részére három új nagy harang szereztetett be.

A jobbparton:

A németvölgyi temető. Ezen temetőben az igazgatóságnak 1903. évben a farkasréti temetőbe történt áthelyezése után a volt igazgatósági épület és kert helyének teljes rendezése, utak kiépítése befejeződött. E rendezési munkák folytán a temetések (száma) illetve az értékesített sírhelyek száma az előző évihez képest emelkedett, amennyiben 1904. évben 41 sírhely, 1905. évben pedig 66 sírhely lett értékesítve.

A farkasréti temető. Folytatva lett a temető belterületének folytatólagos kiépítése. Rendeztetett az I., XVIII., XXXI. és XXXII. parcella-számmal jelzett terület, valamint az építendő végleges hullaház területe. A végleges hullaház alapozási munkái ez év december havában kezdettek meg. A házilag vezetett temetői kertészet ez évben is tetemes emelkedést mutatott, amennyiben az 1904. évvel szemben 5234 K 18 f bevétel éretett el. A kertészet fokozatos fejlesztése egy melegház és több melegágy létesítését tette szükségessé. A 16 m. hosszú üvegházat (virágház) az igazgatóság házilag építette.

A temetők fűtermését a székesfővárosi fuvartelep vette át.

T a r t a l o m.

Első rész.

	Lap
<i>Terület és népesség</i>	1
I. A székesfőváros területi viszonyai	1
1. Az összes terület térfogata. — 2. A közigazgatási kerületek térfogata. — 3. A terület megoszlása,	
II. A székesfőváros lakossága	4
A) A lakosság az 1901. január 1-iki népszámlálás adatai szerint	4
1. A lakosság száma és megoszlása kerületek szerint. — 2. A lakosság tagozódása kor, felekezeti, anyanyelv, magyar nyelv-tudás és irni-olvasás-tudás szerint.	
B) A lakosság az 1905. évben, becslés szerint	7
1. A lakosság száma és megoszlása kerületek szerint. — 2. Az 1905. évi születések. — 3. Az 1905. évi halálozások. — 4. Az 1905-ben Budapesten kötött házasságok. — 5. Honosítások. — 6. Elbocsátások. — 7. Honosság fentartása. — 8. Községi kötelekbe való fölvételek.	

Második rész.

<i>A székesfőváros életének nevezetesebb külső mozzanatai 1905-ben</i>	21
I. Ünnepek, kiállítások, kongresszusok, fogadások, amelyeket a székesfőváros rendezett.	
1. A Wesselényi-emléktábla leleplezése. — 2. A Szt. István-templom megnyitása. — 3. Rajzoktatási kiállítás. — 4. A belvárosi főreáliskola 50 éves jubileuma. — 5. A Káposztásmegyeri vízmű bemutatása. — 6. Nemzetközi kongresszusok Budapesten.	
II. Ünnepek, kiállítások, kongresszusok, fogadások, amelyekben a székesfőváros résztvett, vagy amelyeket támogatott	25
1. Ünnepek. — 2. Kiállítások. — 3. Kongresszusok.	
III. Érintkezés a külfölddel	26
IV. A székesfőváros állásfoglalása országos ügyekben (főiratok, köriratok stb.)	26
1. A nemzeti küzdelem és a főváros. — 2. Az általános titkos választási jog behozatala. — 3. Márczius 15-ének nemzeti ünnepként való törvénybe iktatása. — 4. Közigazgatási tárgyú körirat. — 5. Katonai ügyi körirat. — 6. Közrendészeti tárgyú köriratok.	

V. Országgyűlési képviselői választások	Lap
VI. Kitételek, üdvözlések, köszönetnyilvánítások	85
VII. Részvénytulajdonosok, kegyeleti tények	86

Harmadik rész.

<i>A székesfőváros életének nevezetesebb belső mozzanatai 1905-ben</i>	95
I. Községi választások	95
1. Iskolaszéki tagok választása. — 2. Községi választók száma.	
II. A székesfőváros szervezetében beállott változások	100
III. Nevezetesebb személyi változások	100
1. A törvényhatósági bizottságban. — 2. A közigazgatási bizottságban.	
— 3. A szakbizottmányokban és választmányokban.	
IV. A szervezet működése általában	102
1. A törvényhatósági bizottság közgyűlései. — 2. A közigazgatási bizottság.	
— 3. A főpolgármester ügyforgalma. — 4. A tanács ügyforgalma. — 5. A szakhivatalok ügyforgalma. — 6. A kerületi elüljáróságok ügyforgalma. — 7. Az árvaszék ügyforgalma. — 8. Vizsgálatok; a kerületi elüljárókkal tartott évnegyedes értekezletek.	

Negyedik rész.

<i>A székesfőváros személyzeti viszonyai 1905-ben</i>	111
I. Létszám; illetmények	111
1. Tényleg szolgáló személyzet. — 2. Nyugdíjasok és kegydíjasok.	
II. Új állások szervezése	112
1. A közbiztonsági és állatvásárok személyzetének szervezése. —	
2. Szervezések a tanszemélyzet részére.	
III. Rendbíróság	112
IV. Fegyelmi ügyek	113

Ötödik rész.

<i>A székesfőváros jogi és pörös ügyei; a tiszti ügyészség működése. Községi bíráskodás</i>	115
I. A tiszti ügyészség működése	115
II. A ker. elüljáróságok községi bíráskodása	116

Hatodik rész.

<i>A székesfőváros egyházi és kegyúri viszonyai</i>	119
---	-----

Hetedik rész.

<i>A székesfőváros anyakönyvi viszonyai</i>	120
---	-----

Nyolczadik rész.

<i>A székesfőváros iparügyi és ipari munkásügyei</i>	Lap
A) A központ tevékenysége	125
I. Ipari szabályrendeletek alkotása és módosítása	125
II. A székesfőváros saját munkásainak viszonyai	126
B) A kerületi elüljáróságok tevékenysége	128
1. Az elsőfokú iparhatósági tevékenység általában	128
II. Az iparüzletek	129
1. Az iparüzletek száma és forgalma. — 2. Gyártelepek.	
III. Az ipartestületek	131
IV. Ipari munkásviszonyok	132
1. A munkanélküliség. — 2. Munkásszervezkedés. Ipari munkásegyletek. — 3. Sztrájkok. — 4. Betegségélyző pénztárak.	

Kilenczedik rész.

<i>A székesfőváros közrendészeti ügyei</i>	137
I. A közbiztonság	137
II. Tűzrendészet	138
A) A központ (tanács és tűzoltóparancsnokság) tevékenysége	138
B) A ker. elüljáróságok tevékenysége	148
III. A ker. elüljáróságok kihágási rendőri bíráskodása	144
IV. A ker. elüljáróságok népmozgalmi működése	145
V. Lakbérleti ügyek	149
VI. Sajtó-ügyek	149
VII. Kéjelgési-ügy	150

Tizedik rész.

<i>A székesfőváros középítésiügyi viszonyai</i>	153
I. Utak, terek, lépcsők	109
1. Utak építése és burkolása. — 2. A ker. elüljáróságok tevékenysége az útrendezés és útfenntartás körül. — 3. A kövező-, illetve burkolóanyag beszerzése. — 4. Kísérletek új burkoló anyagokkal.	
II. Hidak, árkok	167
III. Csatornázás	169
A) A központ tevékenysége	169
1. A csatornázási szabályrendelet. — 2. Végrehajtott csatornázási munkák. — 3. Központi szivattyútelep 1905. évi üzeme.	
B) A ker. elüljáróságok tevékenysége a csatornák gondozása és tisztítása körül	188
IV. Világítás	189
1. Gázvilágítás. — 2. Kőolajvilágítás. — 3. Villamos világítás.	
V. Szobrok; egyéb műemlékek	193
VI. Kertek, parkok, faültetvények és faiskolák	193
VII. Vízművek	194
VIII. Illemhelyek	194

Tizenegyedik rész.

<i>A székesfőváros szabályozása és rendezése</i>	Lap 195
I. Új szabályozások	195
II. Utcanyitások, térrendezések, egyéb rendezések közlekedési célokra stb.	195
III. Utcanevezések	196
IV. Telekrendezések	196
V. Kisajátítások	196

Tizenkettedik rész.

<i>A székesfőváros építési és lakásügyi viszonyai</i>	197
I. Az építésügyi szabályrendelet módosítása	197
II. A bűzös gyárak stb. övezetének új beosztása	200
III. Építkezések	208
IV. A kerületi elüljáróságok építésrendészeti működése	208

Tizenharmadik rész.

<i>A székesfőváros katonai ügyei</i>	211
I. Ujncsozás	211
1. Ujnczösszeírás. — 2. Sorshúzás. — 3. Sorozás. — Büntetési ügyek.	
II. Nyilvántartás	212
III. Beszállásolás	213
1. A székesfőváros laktanyái. — 2. Átvonuló beszállásolás.	
IV. Előfogatok; ló- és szekérosszeírás	214
1. Előfogatok. — 2. Ló- és szekérosszeírás.	
V. Népfölkelés	215
1. Népfölkelési összeírási eredmények. — 2. Időszaki ellenőrzési szemle. — 3. Népfölkelőköteles munkások összeírása.	

Tizennegyedik rész.

<i>A székesfőváros közlekedési viszonyai</i>	219
I. A nagyvasutak (gőzvasutak)	219
II. Helyi érdekű vasutak	220
III. Közúti vasutak	222
1. A budapesti közúti vaspálya-társaság. — 2. A budapesti városi villamos vasút-részvénytársaság. — 3. A Ferencz József földalatti vasút. — 4. A budapest-újpest-rákospalotai villamos vasút. 5. A svábhegyi fogaskerekű vasút. 6. A budai hegyháza. — 7. A pusztaszentmihályi lóvasút. 8. A margitszigeti lóvasút.	
IV. Iparvasutak	228
V. Társaskocsik	229
VI. Bérkocsik	230
VII. Automobilok	231
VIII. Teherkocsi állomások	231
IX. Hajózás	232

Tizenötödik rész.

<i>A székesfőváros vagyoni és hitelviszonyai, gazdálkodása</i>	235
I. Költségvetés	235
II. Tárgyalások új jövedelmi források nyitása tárgyában	239

III. Zárszámadás	Lap 265
IV. Vagyonállag	274
V. A székesfőváros gazdasága és vállalatai	280
1. Földek. — 2. Erdészet. — 3. Szőlő- és gyümölcsgazdaság. — 4. Közraktárak. — 5. Javadalmak. — 6. A temetői kertészet. — 7. Bányák. — 8. Fürdők. — 9. Házbirtok. — 10. Háznyomda. — 11. Vigadók.	
VI. A székesfőváros kölcsönei	288
1. A budai 2 millió forintos sorskölcsön. — 2. A 25 millió forintos 4 ¹ / ₂ %-os törlesztéses kölcsön. — 3. A 100 millió koronás 4 ¹ / ₂ %-os törlesztéses kölcsön. — 4. A 46,510.400 koronás 4 %-os törlesztéses kölcsön. 5. Kisebb ú. n. házi kölcsönök. — 6. A 20 millió K-ás burkolási kölcsön.	
VII. A ker. elüljáróságok háztartása és gazdasági működése	291
1. Háztartás. — 2. Gazdasági működés.	

Tizenhatodik rész.

<i>A székesfőváros adózási, vám- és illetékügyi</i>	298
A) A központ működése	298
1. Elvi jelentőségű határozatok. — 2. Anyagi eredmények.	
B) A ker. elüljáróságok kezelése	299
1. Egyenes adók és egyéb tartozások. — 2. Kültelki fogyasztási adók.	

Tizenhetedik rész.

<i>A székesfőváros közoktatási viszonyai</i>	307
A) A közoktatási intézmények fejlesztése	307
I. Az elemi népiskolák tanítási anyagának revíziója	307
II. A polgári iskolák tanítási anyagának revíziója	310
III. A közs. népoktatási intézetek szakszerű felügyelete	313
IV. A napközi otthonok állandósítása	315
V. Pályázat új iskolakönyvekre	319
VI. Szabályzat a népiskolákban használandó füzetekről	320
VII. Új iskolaépületek	321
VIII. Egyéb kulturális ügyek a közgyűlés előtt	322
IX. Az iskolák fejlesztésére irányuló egyéb tanácsi intézkedések	323
X. Elvi jelentőségű ügyek a közoktatásügyi bizottságban	325
XI. Az iskolák fejlesztésére irányuló ügyosztályi intézkedések	326
B) A fővárosi közoktatási intézmények állapota	328
I. Az összes községi iskolák áttekintése	328
II. Kisdédvók	330
III. Elemi iskolák	330
IV. Polgári fiú- és leányiskolák	336
V. Főreáliskolák	340
VI. Felső kereskedelmi iskolák	341
VII. Felsőbb leányiskolák	341
VIII. Női kereskedelmi tanfolyamok	342
IX. Iparrajziskola	342
X. Kereskedőtanoncz-iskolák	343
XI. Iparostanoncz-iskolák	344
XII. Gazdasági és háztartási iskolák	346
XIII. Egyéb iskolák	347

Tizenhatedik rész.

	Lap
<i>A székesfővárosi levéltár, statisztikai hivatal, könyvtár. Képzőművészeti, színházi, irodalmi és tudományos ügyek</i>	349
I. A levéltár	249
II. A statisztikai hivatal	351
III. A könyvtár	353
IV. Képzőművészeti ügyek	355
1. A Kossuth- és Szabadságharc-szoborpályázat.	
V. Színházi ügyek	367
1. A Népszínház színpadi részének átalakítása, a Városligeti Szinkör és a Budai Szinkör használata.	
VI. A Ferencz József koronázási jubileumi díj alapítvány	371
VII. A székesfőváros kiadványai	377

Tizenkilencedik rész.

<i>A székesfőváros közéleti viszonyai</i>	381
I. A közéleti viszonyok általános mozzanatai az 1905. évben	381
II. Állatvásárok és közbiztonság	412
1. Marhavásár és közbiztonság. — 2. A sertésvásár és közbiztonság. — 3. Községi lóhúszem. — 4. Lóvásárok.	
III. Vásárcsarnokok és piacok	422
1. Vásárcsarnokok. — 2. Nyílt élelmi piacok, kirakodó és egyéb vásárok.	
IV. Mértékhitelítés	429
V. Közéleti viszonyok, vásári és tápszerrendészet	430
1. A kerületi elüljáróságok működése. — 2. Vegyeszeti és élelmiszer-vizsgáló-intézet.	

Huszadik rész.

<i>A székesfőváros állategészségügyi viszonyai</i>	439
I. A ker. elüljáróságok állategészségügyi működése	439
1. Általában. — 2. A háziállatok betegségei. — 3. A háziállatok száma. — 4. Marhalevel-forgalom. — 5. Állati nyerstermékek kivitele. — 6. A budapesti X. ker. lóvásár forgalma. — 7. A X. ker. tenyészállatvásár forgalma.	

Huszonegyedik rész.

<i>A székesfőváros közjótékonyági ügyei</i>	451
A) A központ működése	451
I. A szegényügyi szabályrendelet	451
II. Szegényházak	454
1. Erzsébet-szegényház. — 2. Dunajobbparti szegényház.	
III. Menhely a szenvedő emberiségnek	457
IV. Árvaházak	458
1. József-fiúárvaház. — 2. Mayer Ferencz-fiúárvaház. — 3. Erzsébet-leányárvaház.	

V. A közjótékonyági ügyek	Lap
B) A kerületi elüljáróságok közjótékonyági működése	462
I. Szegénysegélyezés	463
1. A közsegélyre szorultak nyilvántartása. — 2. Pénzsegélyezés. — 3. Népkonyhák. — 4. Szükségsegélyek. — 5. Ingyen gyógyítás; ingyen temetés és szülésznői segély ingyen nyújtása.	

Huszonkettedik rész.

<i>A székesfőváros gyámhatósági, gyermekvédelmi és hagyatéki ügyei</i>	467
A) Az árvaszék működése	467
B) A napközi otthonok	468
C) A kerületi elüljáróságok működése	468
I. Gyámi és hagyatéki ügyek	468
II. Gyermekvédelem	469
1. Az elhagyott gyermekek védelme. — 2. Dajkasági szerződések. — 3. Árvák gondozása. — 4. Egyéb ügyek és összegezés.	

Huszonharmadik rész.

<i>A székesfőváros alapítványai</i>	471
I. Az alapítványok összegezése	471
II. Kimutatás az 1905. évben befizetett alapítványi tőkéről	471

Huszonnegyedik rész.

<i>A székesfőváros egyesületi ügyei</i>	473
A) A központ működése	473
B) A ker. elüljáróságok működése	475

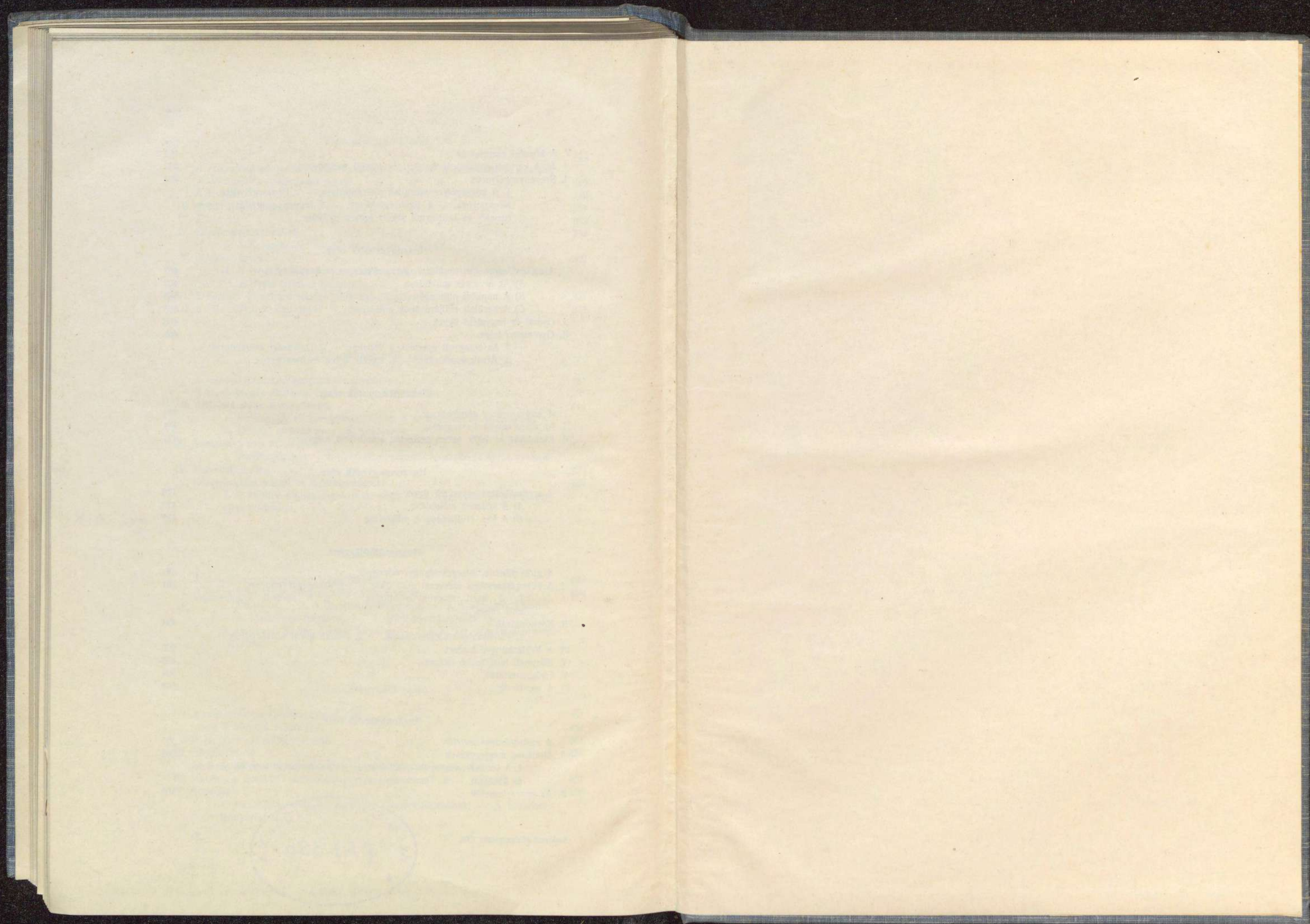
Huszonötödik rész.

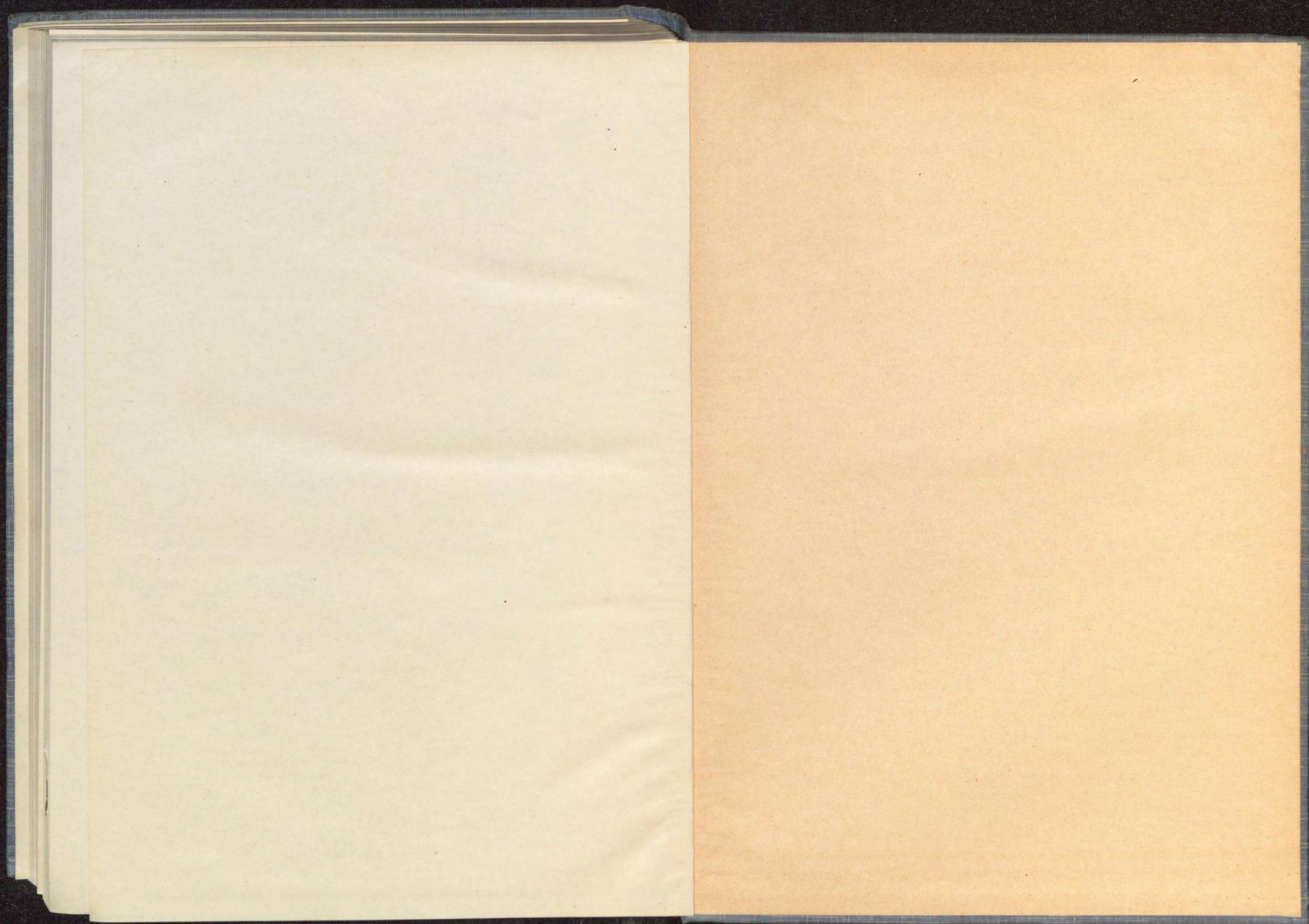
<i>A székesfőváros közegészségügyi viszonyai</i>	481
I. A közegészségügyi szervezet működése. Közegészségügyi rendészet	181
1. A tisztviselő orvos működése. — 2. A kerületi elüljáróságok működése.	
II. Közkórházak	494
1. Dunajobbparti közkórházak. — 2. Dunabalti közkórházak.	
III. A bakteriológiai intézet	496
IV. Központi fertőtlenítő intézet	498
V. Gyógyszertárak	504
VI. A mentő-ügy	504

Huszonhatodik rész.

<i>A székesfőváros temetői</i>	505
I. Általános megjegyzések	505
1. A területi viszonyok. — 2. A főváros által fenntartott temetők bevételei és kiadásai. — 3. Temetések száma.	
II. Az egyes temetők	505





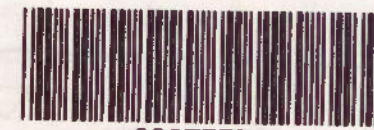


600

600.5

HEUTZEN

WICE Közigazgatástudományi Kar Könyvtára



00057757

M08

1702

Közig. tört.

Munkal's

